DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

HABERİN ORTAYA ÇIKIŞI

DÜNYANIN HABERLEŞME SÜRECİ

ANDREW PETTEGREE

Çeviren
Ecem Mutludoğan

Bilge
Kültür·Sanat

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HABERİN ORTAYA ÇIKIŞI

ANDREW PETTEGREE, St Andrews Üniversitesi'nde Modern Tarih Profesörü ve St Andrews Reformasyon Çalışmaları Enstitüsü'nün kurucu direktörüdür. Önceki kitapları arasında *Europe in Sixteenth Century* (2002), *Reformastion and the culture of Persuasion* (2005) ve Yale tarafından 2010 yılında yayımlanan ve eleştirmenlerin beğenisini kazanan *The book in the Renaissance* vardır. Kitap, Renaissance Society of America'nın 2011 Phyllis Goodhart Gordan Kitap Ödülü'nü Rönesans Çalışmaları alanındaki en seçkin kitap olarak kazandı.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAYIN NO: 1066

HABERİN ORTAYA ÇIKIŞI
Andrew Pettegree

Özgün Adı: *Invention of News*

© 2014 Andrew Pettegree
© Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 50417

1.Basım: Şubat 2022

ISBN: 978-625-7201-66-7

Kapak: *Kenan Özcan*
Sayfa Düzeni: *Nurel Naycı*
Baskı-Cilt: *Çevik Matbaacılık*
Davutpaşa Cad. Besler İş Merkezi No: 20/18-19 Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 501 30 19
Kapak Baskı: *Saner Matbaacılık*

BİLGE KÜLTÜR SANAT
Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han No: 1 Kat: 1 34110 Cağaloğlu / İstanbul
Tel: (0212) 520 72 53 (Pbx) Faks: (0212) 511 47 74
bilge@bilgeyayincilik.com www.bilgeyayincilik.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

HABERİN ORTAYA ÇIKIŞI

DÜNYANIN HABERLEŞME SÜRECİ

ANDREW PETTEGREE

Çeviren
Ecem Mutludoğan

Bilge
Kültür·Sanat

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

Haritalar Listesi 6
Giriş 7

BÖLÜM I / HABER YAYININ BAŞLANGICI

1 Güç ve Hayal Gücü 25
2 Ticaretin Çarkları 51
3 İlk Haber Baskıları 73
4 Devlet ve Ulus 95
5 Gizli Muhbirler 120
6 Pazar Yeri ve Taverna 145
7 Zafer ve Trajedi 173

BÖLÜM II / MERKÜR YÜKSELİYOR

8 Gönderileri Hızlandırma 203
9 İlk Gazeteler 221
10 Savaş ve İsyan 252
11 Bir Fincan Kahve Kaos 278

BÖLÜM III / AYDINLANMA?

12 Hakikat Arayışı 303
13 Derginin Çağı 323
14 İş Hayatında 346
15 Kendi Muhbirimizden 368
16 Özgürlük Haykırışı 389
17 Samuel Sewall Gazetesini Nasıl Okurdu? 412

Sonuç 430
Kaynakça 441
Görseller 460
Dizin 461

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Haritalar

1 On altıncı yüzyılda emperyal posta sistemi 49
2 Başlıca Avrupa ticaret yolları, c. 1500 71
3 *Gloucester Journal*'ın Dolaşım Ağı, 1725 365

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Giriş
Haber Değeri Taşıyan Bilgiler

1704 YILINDA İngiliz yazar Daniel Defoe, *the Weekly Review of the Affairs of France* isimli bir siyasi dergi yayımlamaya başladı.[1] Kendisi henüz *Robinson Crusoe* isimli romanıyla meşhur olmamıştı. Roman yazma kabiliyetini ancak hayatının ilerleyen vakitlerinde keşfedecekti. Bu noktaya kadar Defoe, pek çok alanda şansını denemiş ancak çoğu zaman başarısız olmuştu. *The Review* birçok para kazanma girişiminin sonuncusuydu. Defoe, bu sefer başarılı oldu. Birkaç ay içinde Defoe'nun yayını, büyük ölçüde güncel bir konu üzerine tek bir denemeden oluşan, haftada iki veya üç kez yayımlanan bir seri hâlini aldı.

Defoe'nun şansı yaver gitti. *The Review* serisini çıkardığı dönemde okuryazar sayısı ve güncel olaylara duyulan ilgi hızla artıyordu. Doğal olarak bu fırsattan olabilecek en iyi şekilde yararlandı; 1712'de yazdığı bir denemede, talebin giderek arttığı haber yayıncılığı piyasasına odaklandığında, lafını esirgemedi. Defoe, o dönemde medya alanında bir parlama gördüğünü belirtmişti. Kendi döneminde bile bu kadar çok resmî ve gündelik gazetenin ve siyaseti konu alan makalenin olmadığı günleri hatırladı. Haber arzusu toplumu değiştiriyordu ve Defoe, bunun merkezinde olmaktan mutluydu.[2]

O dönemdeki haber tutkusuna ve beraberinde gelen hiddet dolu siyasi tartışma tonuna dikkat çeken tek kişi Defoe değildi. Ancak bu durumun yeni olduğunu düşündüyse fazlasıyla yanılmıştı.

1 *Weekly Review of the Affairs of France* (17 February 1704). John McVeagh tarafından düzenlenen muhteşem bir yeni baskı, *Defoe's Review* (Londra: Pickering & Chatto, 2003–11). William L. Payne'de buğulu bir seçim mevcuttur. *The Best of Defoe's Review: An Anthology* (New York: Columbia University Press, 1951).

2 *Review* (fasc. baskı, New York, 1938), viii, 708, kitap 21. Alıntı: Harold Love, *The Culture and Commerce of Texts* (Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 1998), s. 3. Ayrıca bkz. Dror Wahrman, *Mr. Collier's Letter Rack: A Tale of Art and Illusion at the Threshold of the Modern Information Age* (Oxford: Oxford University Press, 2012), s. 19–29.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Altmış yılı aşkın bir süredir devam eden İngiliz İç Savaşı'nın çatışmaları; bir dizi risaleyi, haber raporunu ve kötü niyetli siyasetnameleri ortaya çıkarmıştı. İlk kıtasal gazeteler bundan kırk yıl önce tesis edilmişti. Defoe'dan çok önce ve hatta gazetelerin ortaya çıkmasından bile önce, haber alma arzusu herkesçe bilinen bir durumdu. "Ne var ne yok?" Londra'da insanların İngilizce konuşurken sıklıkla kullandığı bir selamlamaydı.[3] Yolcular, gerekli kelime dağarcığını sunan dil kılavuzları satın alabilir, böylece onlar da sohbete katılabilirlerdi: "Sende ne var ne yok? Bu şehirde neler olup bitiyor? İspanya'da durum ne?"[4]

Haberin ticari bir meta hâline gelmesi, Defoe'nun dönemindeki Londra'da veya gazetenin ortaya çıkışıyla değil; çok daha öncesinde, matbaanın icat edilmesinin ardından 1450-1530 yılları arasındaki 80 senede gerçekleşti. Bahsi geçen teknolojik gelişmenin gerçekleştiği dönemde yayınevleri, el yazması piyasasına egemen olan teolojik ve ilmî metinlerden çok daha kısa ve ucuz olan yeni kitap türlerini denemeye başladı. Bu risaleler ve *broadsheet*'ler,* haber için mevcut iştahı kitlesel bir pazara dönüştürme fırsatı yarattı. İlk defa haberin popüler kültürün bir parçası hâline gelmesi söz konusuydu.

1400-1800 yılları arasındaki dört asır boyunca Avrupa haber piyasasının gelişiminin izini süren bu kitap, söz konusu dönüşümün hikâyesidir. Haberlerin siyasi seçkinlere mahsus olduğu Orta Çağ döneminden, dört yüz yıl sonra popüler siyasette belirleyici bir rol oynamaya başladığı zamana kadarki ticari haber piyasasının gelişimini takip etmektedir. On sekizinci yüzyılın sonundaki Fransız ve Amerikan devrimleri sırasında, haber yayınları sadece gelişen olayları günbegün aktarmakla kalmıyor, bu gelişmeleri şekillendirmede de etkili bir rol oynadığı görülüyordu. Kitle iletişim araçlarının çağı yaklaşıyordu.

3 Örnekler, Shakespeare'in oyunlarının en az onunda bulunabilir: *Kral VI. Henry, Bölüm 2*, IV. perde, sahne 4; *Kral VI. Henry, Bölüm 3*, 2. perde, sahne 1; *Kral III. Richard*, IV. perde, sahneler 2 ve 4; *The Taming of the Shrew*, V. perde, sahne 2; *The Merchant of Venice*, 1. perde, sahne 2; *Twelfth Night*, 1. perde, sahne 1; *Hamlet*, IV. perde, sahne 7; *Timon of Athens*, 1. perde, sahne 2; *King Lear*, 1. perde, sahne 2; *Macbeth*, 1. perde, sahne 7. Paul Arblaster tarafından sağlanan örnekler.

4 Claude Holyband, *The French Littelton* (Londra: Richard Field, 1593). Aşağıda, Bölüm 6.

Gazete endüstrisinde kullanılan 29½ 23½ inç veya boyutlarında büyük bir gazete formatı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Elçiye Güvenmek

Nitekim bilgilenme ve bilgi sahibi olma arzusu, bir bakımdan insanlığın kendisi kadar eskidir. İnsanlar haberleri öğrenmek için çok fazla çaba sarf ederdi. On birinci yüzyılda, Galler kırsalında engebeli arazi üzerinde birbirinden yüz altmış kilometre uzaklıktaki iki manastır, her üç yılda bir haberleri iletmek için diğer manastırda bir hafta boyunca kalacak olan ulaklarını gönderirdi.[5]

Bir Tudor vakayinamesinde anlatılan bu hikâye, o dönemin bilgi kültürünün bir diğer önemli yönüne işaret ediyor. Orta Çağ'da yaşayan atalarımız, kendilerine yazılı olarak gelen bilgilere karşı derin bir şüphe duyuyordu; yazılı bilginin sözle yayılandan daha güvenilir olduğuna inanmıyorlardı. Aksine, bir haberin inanılırlığı, onu ileten kişinin itibarına göre artıyordu. Dolayısıyla, güvenilen bir arkadaş veya ulak tarafından sözlü olarak iletilen bir haber, anonim ve yazılı bir haberden çok daha inanılırdı. Bir habere duyulan güvenin ulağın itibarına dayalı olması geleneği, haber muhabirliğinin tutumu üzerinde kalıcı bir etkiye sahip oldu. Ancak haber dünyasının erken dönemini yeniden inşa etmek kolay değil. Sözle yayılan haberler, tarihçiler için yeterince iz bırakmadı: haberin erken dönemini araştırmak, samanlıkta iğne aramak gibidir.

Sistersiyen tarikatının kurucusu Clairvaux'lu Bernard, Orta Çağ Avrupa'sının en büyük haber ağlarından birinin merkezindeydi. Fransa'nın doğusunda bulunan Clairvaux'yu ziyaret edenler, ona seyahatlerinde edindikleri havadisleri getirir ve bazen de yola çıkarken onun mektuplarını yanlarında götürürlerdi. Bernard'ın haber ağı hakkında alışılmadık derecede fazla bilgi var, zira beş yüzden fazla mektubu günümüze ulaşmayı başardı.[6] Fakat bazı yönlerden Bernard, tamamen Orta Çağ haber dünyasının karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. O dönemde haberlere düzenli bir şekilde erişmek, iktidar çevrelerinde bulunanların ayrıcalığıydı. Yalnızca bu kişilerin habere erişecek parası ve imkânı vardı. Ama toplumun üst tabakasına mensup ayrıcalıklı bireyler için bile habere erişmek bir sorundu. Kendilerine haber

5 Aberconwy ve Strat Florida arasındaki bu düzenli değişim, *The historie of Cambria, now called Wales*'te (1584) aktarılmıştır. Bu referans için meslektaşım Alex Woolf'a minnettarım.

6 Jürg Zulliger, "Ohne Kommunikation würde Chaos herrschen". Zur Bedeutung von Informationsaustauch, Briefverkehr ve Boten bei Bernhard von Clairvaux ', *Archiv für Kulturgeschichte* 78 (1996), s. 251–76. Aşağıda, Bölüm 1.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://kitaby.org

getirenlerin taraflı olabileceğinin farkındaydılar. Bernard'a uzak bir yerdeki piskoposluk seçiminin haberini getiren gezgin din adamı, bir adayın tarafını tutuyor olabilir; yurt dışından memleketine haber gönderen bir elçi, siyaseti tesiri altına almak istiyor olabilirdi. Tüccarlar ise piyasadaki dalgalanmadan kazanç elde etmeyi umuyordu. Özellikle tüccarlar, bilginin ne kadar değerli olduğunun ve asılsız bir söylentiye göre hareket etmenin ne denli tehlikeli olduğunun farkındaydı. Bu kitabın kapsadığı ilk iki yüzyıl boyunca tüccarlar, hem haberlerin başlıca müşterisi hem de en güvenilir tedarikçisiydi.[7]

On altıncı ve on yedinci yüzyılda haberler daha yaygın bir hâle gelmişti, ancak haberlerin doğruluğunu tespit etmek hâlâ büyük bir sorundu. On altıncı yüzyıla gelindiğinde gerçek bir piyasa hâline gelen haber pazarı, çelişkili haberlerle doluydu; bazıları akıl almaz, bazıları ise makuldü. İnsanların hayatı, servetleri ve hatta krallıkların kaderi dahi doğru bilgiye göre hareket etmeye bağlı olabilirdi. Bu sayfalarda yer alan tarihin büyük olayları bile, ilk başlarda genellikle yalan yanlış aktarılmıştı. 1588 yılında Avrupa kıtasının büyük bir kısmında İspanyol Armadası'nın, İngiliz filosunu ağır bir yenilgiye uğrattığı düşünülüyordu. Ancak bu durumda olduğu gibi, ilk haberler sıklıkla dedikodular ve hüsnükuruntularla yayılıyor, etrafa panik saçıyor veya boş yere kutlamalara sebep oluyordu. Haberi ilk alan olmak önemliydi, ama yalnızca haber doğruysa.

Bu sıkıntılı çelişki, haber analizi tarihinde ikinci bir evre başlattı: doğrulama arayışı. Göreceğimiz gibi, on altıncı yüzyılda profesyonel haberciler, hassas bilgileri ele alma konusunda oldukça tecrübeli hâle gelmişlerdi. Çalkantılı olaylar, temkinli bir şekilde "bu bilgi henüz doğrulanmadı" denerek aktarılıyordu.[8]

Avrupalı hükümdarlar, önemli bir hadisenin erken bildirilmesi için tonlarca para ödüyor, fakat aldıkları habere göre hareket etmeden önce, ikinci veya üçüncü bir haberin gelmesini bekliyordu. Ancak herkesin böyle bir lükstü yoktu: Ağustos 1572'de Aziz Bartalmay Yortusu Kıyımı'nın haberini alan Fransız Protestanlar için yalnızca acilen harekete geçmek, onları bir sonraki kurban olmaktan kurtarabilirdi. Böyle sıkıntılı zamanlarda haberler, bir ölüm kalım meselesi olabilirdi.

7 Aşağıda, Bölüm 2.

8 Aşağıda, Bölüm 7.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Haber, Söylenti ve Dedikodu

Haberlerin her biri, bu kadar mühim veya doğrudan alakalı olaylar içermiyordu. On yedinci yüzyılda ilk haftalık gazetelerin yayımlanmasından önce bile, bedelini ödemeye ve hatta sadece pazar meydanındaki konuşmaları takip etmeye hazır olanlar için, muazzam miktarda haber mevcuttu. Defoe için bu bolluk, modern toplumun büyük mucizesiydi. Diğerleri için ise bu durum, büyük bir sorun teşkil ediyordu. Bu bilgi yığınının içinden gerçekten önemli olan olayları ve bu gürültü kirliliğinin arasından uyarı işaretlerini kişi nasıl ayırt edebilirdi?[9]

Haberleri takip edenler, gerçeğin makul bir versiyonunu inşa etmek adına söylentilerin, abartıların ve nefes nefese paylaşılan sırların içinde gerçeği bulmak için kendi yöntemlerini geliştirmek zorunda kaldı. Birincisi, tamamen kişisel ve dar görüşlü olan bilgileri hesaba katmama eğilimindeydiler. Atalarımız; ailelerinin, komşularının ve arkadaşlarının hırsları, planları ve talihsizlikleriyle ilgili hikâyelerden memnundu: kim kiminle evlenecekti, hangi tüccar ve esnaf iflas etmişti, kimin itibarı bir hizmetçi veya çırakla girdiği ilişki sonucu bozulmuştu? 1561'de, Güney Almanya'nın Memmingen bölgesinde yaşayan bir vatandaş, kızının istenmeyen bir hamileliği gizlemek için kasabadan kaçtığı söylentisini kimin yaydığını öğrenmeye karar verdiğinde, elli kişi bu ağız sulandıran dedikoduyu nasıl duyduğuna dair kesin bir bilgi sunabildi.[10] Her ne kadar hızlı bir şekilde parlayıp sönse de genellikle bu tür söylentiler, haber olarak nitelendirilmiyordu. İnsanlar arkadaşlarına, iş ortaklarına veya komşularına "Ne var ne yok?" diye sorduğunda, aslında saraydaki gelişmeler, savaşlar, muharebeler, salgın hastalıklar veya güçlü kişilerin çöküşü gibi büyük olayları kastediyordu. Yazışırken ve sohbet ederken paylaştıkları haberler bunlardı ve güncel olaylarda ilk ticari pazarı ateşleyen de bu haberlerdi.

Çok nadiren, bir günlük veya aile vakayinamesi aracılığıyla, o dönemdeki haber okuyucularının edindikleri bilgileri tartıp değerlendirdiği sürece dair fikir sahibi olabiliyoruz. Bunlardan biri, on altıncı yüzyılın sonlarında büyük Alman şehri Köln'de yaşayan Herman Weinsberg'di. Weinsberg'in çok tuhaf bir adam olduğu belirtilmelidir. Ailesi, Weinsberg'in kendilerinin yaptığı her şeyi, bütün hayatlarını kapsamlı

9 Nate Silver, *The Signal and the Noise: Why So Many Predictions Fail but Some Don't* (New York: Penguin, 2012).

10 Ulinka Rublack, *The Crimes of Women in Early Modern Germany* (Oxford: Oxford University Press, 1992), s. 16-19.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bir şekilde kaydettiğini ancak onun ölümünden sonra keşfetti ve bu durum karşısında dehşete düştü.[11] Miras kalan mülklerin kiraları sayesinde rahat bir yaşam süren Weinsberg, çağdaş olaylarla yakından ilgileniyordu. Şehrin seçkin bireylerinden oluşan çevreden uzakta yaşarken, arkadaşlarından öğrendiklerine güvenmek veya satın aldığı risaleleri okumak zorunda kaldı. Neyse ki Köln gibi bir haber merkezi, bilgiyle dolup taşıyordu, ancak her kaynağa güvenmek mümkün değildi. Weinsberg, "genel görüşü" veya fikir birliğini ayırt etmek için birbiriyle çelişen haberleri değerlendiriyordu. Aslında farkında olmadan, şehirdeki yargıçların uyguladığı veya Avrupa'nın saraylarında izlenen yöntemi taklit etmişti. Ancak bazen gerçeği ayırt etmek imkânsızdı.

1585'te yakınlarda bulunan Neuss kasabası, beklenmedik bir şekilde Protestan Başpiskoposu Gerhard von Truchsess'in birlikleri tarafından ele geçirildiğinde; Weinsberg, başpiskoposun askerlerinin kasabaya fark edilmeden nasıl girdiğine dair on ikiden fazla hikâye duydu. Kendi versiyonlarını anlatan görgü tanıklarıyla röportaj yaptı. Şehir meclisi, neler olduğunu öğrenmek için birbiri ardına haberci yolladı, ancak hiçbiri kasabaya giremedi. Weinsberg sonunda gerçeklerin asla bilinemeyeceği sonucuna vardı: "Kimse, o an bulunduğu yerde gördüğü ve duyduğundan fazlasını anlatamaz ya da bilemez. Eğer başkasından duyduysa hikâye yanlış olabilir ve o kişi, bunu gerçekten bilemez."[12]

Haber anlatıcılığının giderek yaygınlaşması da işleri kolaylaştırmadı; birçok kişi, bunun işleri daha da kötüleştirdiğini düşünüyordu. Aslında, haberin sanayileşmesi ve bilginin kâr için alınıp satıldığı bir endüstrinin oluşması, bilginin geleneksel olarak doğrulandığı yöntem için bir tehdit teşkil ediyordu. Bu geleneksel yönteme göre, haberin güvenilirliği onu aktaran kişinin itibarıyla bağlantılıydı. Büyüyen kitle piyasasında bu hayati bağlantı, yani haberleri aktaranların itibarı, koptu.

Haberin Ticarileştirilmesi

Anlatımızın ilk aşamalarında neredeyse hiç kimse haber aktararak para kazanmadı. Aksine, haber tedarik etmek o kadar pahalıydı ki ancak Orta Çağ Avrupa'sının seçkin kişilerinin gücü yetiyordu. Ya haber ağı oluşturmak için büyük meblağlar ödemeliydiniz, ki bu Avrupa'nın

11 Matthew Lundin, *Paper Memory: A Sixteenth-Century Townsman Writes his World* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012).

12 Ae., s. 243.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

en zengin hükümdarlarından bazılarının bile karşılayamayacağı sabit bir giderdi; ya da feodal köleler, iyilik borcu olan kişiler veya arkadaş olan rahipler gibi haber anlatmak için sosyal bir yükümlülük altında olanlara bel bağlamalıydınız. Avrupa'nın en kudretli prensleri bile, bir gönderileri varsa, onu ücretsiz olarak taşıyabilecek dost tüccarlara teslim ederek maliyetlerini sık sık düşürüyordu.

Bu hizmetin sistematik olarak ticarileştirilmesi, ancak on altıncı yüzyılda başlayacaktı. Haber satarak para kazanan ilk kişiler, İtalya'nın şehirlerinde ticaret yapan, ağzı sıkı ve dünyevi adamlardı. Avrupa'nın en gelişmiş haber piyasasında, güç sahibi müşterilerine, her hafta elle yazdıkları bilgilendirmeleri sundular. En başarılı olanı ise haftada birkaç düzine kopya çıkaran kâtiplerle dolu bir dükkân işletiyordu. Bu *avvisiler*;* kısa ve öz, geniş kapsamlı ve dikkat çekici derecede bilgi doluydu. Avvisiler, haber piyasasının erken döneminin anlatılmamış en mühim hikâyelerinden biridir.[13]

Bu, pahalı bir hizmetti; ancak bilgi için öylesine bir açlık vardı ki birçok Avrupalı hükümdar ve onların danışmanları, bunlardan birkaçına abone oldu. Ancak bu tarz tesisler, yalnızca en iyi bilgi kaynaklarına erişimin siyasi bir gereklilik olduğunu düşünenlerin ihtiyaçlarını karşıladı. Nüfusun büyük çoğunluğu, ücretsiz olarak elde ettikleri haberlerle yetindi. Bu haberleri tavernada veya pazar yerinde ya da belediye binasının merdivenlerinde yapılan resmî açıklamalarla öğreniyorlardı. Söz konusu haberler de genel fikirleri şekillendirmede önemli bir rol oynadı ve bu kitapta anlatılan dönem boyunca haber piyasasının önemli bir parçası olmaya devam etti. Avrupa'nın daha mütevazı sakinleri, haberleri, bulabilecekleri yerlerde araştırdılar: sohbetlerde, mektuplarda, gezginlerde ve arkadaşlarında. Haber piyasasının gerçek dönüşümü, haberlerin basılarak dağıtıldığı piyasadaki gelişmelerle gerçekleşti. Bu da ancak on beşinci yüzyılın ortalarında, matbaanın icadından sonra yavaş yavaş oldu. Bu gelişmenin ardından, yarım asırdan daha uzun bir süre boyunca matbaacılar, muhafazakâr bir strateji izleyerek Orta Çağ'daki el yazması geleneğinden en çok aşina oldukları kitapları bastı.[14] Fakat on altıncı yüzyılda yeni pazarlara açılmaya başlayacaklardı ve bunlardan birisi de haber piyasasıydı. Haberler, büyümekte olan ucuz baskı piyasasına çok uygundu ve hızla önemli bir meta hâline geldi. Gelişmeye

* Siyasi, askerî ve ekonomik haberleri aktaran, el yazması haber bültenleri.

13 Aşağıda, Bölüm 5.

14 Andrew Pettegree, *The Book in the Renaissance* (New Haven, CT, ve Londra: Yale University Press, 2010).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

başlayan haber aktarıcılığı, tamamen farklı bir düzene sahipti; tonunu ise kendisinden önce var olan risale türünden aldı: Reform'a eşlik eden tutkulu müdafaa tonu. Bu tarz habercilik, el yazısı ile haber yapan kişilerin ihtiyatlı ve tarafsız hizmetinden oldukça farklıydı. Haber risaleleri, genellikle bilgilendirmek için olduğu kadar, ikna etmek için hazırlanırdı. Ayrıca haber, ilk defa eğlence sektörünün bir parçası hâline gelmişti. Uzaktaki bir felaketin ya da tüyler ürpertici bir cinayetin hikâyesinden daha eğlenceli ne olabilirdi ki?

Bu, özellikle güvenilir temsilciler tarafından gizli bir hizmet olarak haber almaya alışmış geleneksel liderler için sorun teşkil ediyordu. Doğal olarak, seçkin kişiler; haber aktaran kitapçıkların ilettiği mesajların kendi çıkarlarına ters düşmemesi için bu yeni ticari pazarı kontrol etmeye çalıştı. Dükkânlarının açık kalmasını isteyen matbaacılar, prensin yalnızca zaferlerini bildirmeye özen gösterdi ve onun itibarını veya otoritesini sarsacak yenilgileri yazmaktan kaçındı. İsteyerek iş birliği yapan matbaacılar, doğru metinlere erişimi güvence altına almak için kendilerine yardım edileceğine güvenebilirdi. Genellikle edebiyat alanında seçkin bireyler olan saray şairleri ve yazarları, yeni ve alışılmadık görevler üstlenmek zorunda kaldı. Artık prensin hünerlerini öven ve onun düşmanlarını eleştiren metinler yazmak zorundaydılar.[15] Bu yazıların çoğu basıldı. Dolayısıyla, bahsi geçen dönemin çoğu kez otokratik ve temsilî olmayan bir hükûmet olarak tasvir edildiğini ve Avrupa liderlerinin kendi bakış açılarını ve izledikleri politik stratejileri vatandaşlara aktarmak için büyük bir çaba sarf ettiğini basılan ilk kitaplardan itibaren göreceğiz. Bu da haber tarihçesinin önemli bir parçasıdır.

Haber risalelerinin vatanperver iyimserliği, kamuoyunu yönetmek için verdikleri çabalarda Avrupalı yöneticilerin oldukça işine yaradı. Fakat doğru habere göre karar alanlar için zorluklar yarattı. Mallarını yola gönderecek tüccarlar, onları neyin beklediğine dair daha gerçekçi bir görüşe sahip olmalıydı. Önemli olan, yüklerinin güvenli bir şekilde gidecekleri yere ulaşması ise gerçek durumu gizleyen haber risalelerinin onlara bir yararı olmazdı. Reform'un Avrupa içinde yol açtığı bölünmeler, işleri daha da karıştırdı: Protestanların ve Katoliklerin habercileri, yalnızca kendi taraflarını destekleyen haberleri çoğaltıyordu. Bu nedenle haberler giderek mezhepsel bir hâl aldı. Bütün bunlar, olayların gerçek gidişatını gizleme eğiliminde olan çarpıtmalara yol açtı.

15 Aşağıda, Bölüm 4.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

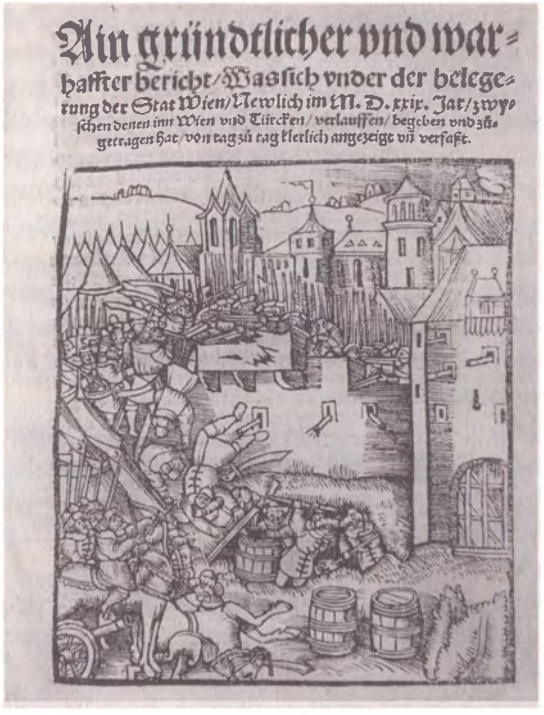
Ain gründtlicher vnd war-
haffter bericht/Was sich vnder der belege-
rung der Stat Wien/Newlich im M. D. xxix. Jar/zwy-
schen denen inn Wien vnd Türcken/verlauffen/begeben vnd zu-
getragen hat/von tag zů tag klerlich angezeigt vñ verfaßt.

0.1 Cepheden iyi haberler geliyor. Çağdaş bir haber risalesinde yer alan hikâye: Türkiye'nin Viyana saldırısının yenilgiye uğraması.

İnsanların morali yükseliyordu, ancak daha tarafsız haberlere ihtiyacı olan etkili konumdaki kişiler için, haber risalelerindeki kitlesel pazarın büyümesi genellikle dikkat dağıtıcıydı. Bu nedenle, on altıncı yüzyılda piyasanın dolup taştığı haber risaleleri, el yazması haber hizmetini ortadan kaldıramadı. *Avvisi*, ödeyecek parası olanlara hizmet etmeyi sürdürdü; Avrupa'nın birçok yerinde kişiye mahsus el yazması haber hizmeti, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısına kadar gelişmeye devam etti.

Gazetenin Doğuşu

Hakikati anlamayı daha karmaşıklaştırsa da on altıncı yüzyılın basılı haber risaleleri, haber piyasasının gelişiminde bir dönüm noktasıydı. O kadar da varlıklı olmayan okuyucu kitlesinin harcayabileceği

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://manifey.org

sınırlı nakit için rekabet eden haber risalesi tedarikçileri, anlatımı olabildiğince canlı hâle getirmek için açık bir motivasyona sahipti. Bu, güvenilirliklerinin sorgulanmasına yol açtı. Yazar, ticaret için hikâyeyi abartarak anlatmışsa bu habere nasıl güvenilebilirdi?

On yedinci yüzyılın başlarında gazetenin ortaya çıkışı, bu durumu düzeltme girişimini temsil etmektedir. Avrupa'nın yeni ulus devletlerinde hükûmet organı geliştikçe haberleri takip etmesi gereken kişilerin sayısı da katlanarak arttı. 1605'te girişimci bir Alman kâğıtçı, mevcut el yazması haber mektubu hizmetini makineleştirerek bu talebi karşılayabileceğini düşündü. Bu, gazetenin doğuşuydu. Ancak gazetenin el yazması haber mektubundan miras kalan sade ve tarafsız üslubu, tutarsız haber risalelerinden farklıydı.

Gazetenin ortaya çıkışı sancılıydı. Sonraki otuz yıl içinde yirmiden fazla Alman kasabasında kurulan gazeteler sayesinde hızlı yayılmış olsa da Avrupa'nın diğer bölgelerinde durum farklıydı. Örneğin İtalya, bu yeni haber yayınını benimsemekte gecikti. İlk gazetelerin çoğu, para kazanamadı ve hızla kapandı.

Gazetenin sıkıntısı, eğlenceli olmamasıydı. Gazeteye abone olan ve dolayısıyla dünyada olup biteni takip eden birinin sosyal prestijine sahip olmak önemli olsa da ilk gazeteleri okumak zevkli değildi. Sade ve süssüz haberleri okumak zordu, hatta bazen kafa karıştırıcıydı. Sessa dükünün kim olduğunu bilmeyen biri için, onun Floransa'ya gelişi ne ifade etmeliydi? İyi bir şey miydi, yoksa kötü mü? Acemi haber okuyucuları için bu, zor bir işti. Haber risalesinin sıralı anlatımına alışan kişiler, gazetenin tonuna yabancı kaldı.

Risaleler, haberleri çok daha farklı bir şekilde sunuyordu ve çağdaş anlatı kurallarını çok daha iyi benimsemişti. Haber risaleleri; savaşlar, suçlar ve sansasyon gibi en heyecan verici olaylara odaklanıyor ve genellikle anlatılan olayın akabinde yayımlanıyordu.

Anlatının girişi, gelişmesi ve sonucu vardı. En önemlisi de haber risaleleri, bir olayın nedenlerini ve sonuçlarını açıklamaya çalışıyordu. Genel olarak dindar bir çağ olduğu için bu tür haber risaleleri, ahlaki boyuta da değiniyordu. Örneğin kralın yüceliğinden, kötü niyetli kişilerin hak ettiğini bulduğundan, doğal bir felakete kurban gidenlerin günahlarından dolayı cezalandırıldığından bahsediyorlardı.

Gazetelerin haber anlatıcılığı ise çok farklıydı ve daha önce el yazması haber hizmeti almamış olanlar için oldukça yabancıydı. Hiçbir haber, birkaç cümleden uzun değildi; herhangi bir açıklama

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://mantey.org.tr

veya yorum içermiyordu. Haber risalesinde olanın aksine okuyucu, anlatıda neyin ne olduğunu ya da haberin önemli olup olmadığını dahi bilmiyordu. Bu, kendine özgü ve oldukça zahmetli bir haber anlatımıydı. Anlatım biçimi, deneyimsiz okuyuculara yardımcı olmuyordu. En önemli haberler nadiren ilk sıraya konuyordu, manşet veya görsel yoktu. Gazeteler abonelik esasına göre sunulduğu için de okuyucuların olayları sayıdan sayıya takip etmesi gerekiyordu. Bu da pahalı ve bezdiriciydi, ayrıca fazla zaman alıyordu.

Avrupa toplumundaki her vatandaş için durum böyle değildi. Büyük olaylar ancak kendi hayatlarını doğrudan etkilediği zaman onlar için ilgi çekici hâle geliyordu. Çok meraklı olanlar bile ilgisini çeken bir risale gördüğünde satın alıyor; aksi takdirde parayı başka bir iş için saklıyordu. Bu, olayların bazen mühim ve bazen sıkıcı bir şekilde ortaya çıkması açısından da daha mantıklıydı. Haber risaleleri; haberin bazen önem teşkil ettiği ve basında ani canlılığa sebep olduğu, bazen de durumun böyle olmadığı gerçeğini ortaya koyuyordu.

Dolayısıyla, on yedinci yüzyıl Avrupa'sının sakinlerini düzenli bir şekilde haber yayını satın almaya ikna etmek kolay değildi. Gazetenin popüler olmasının neden bu kadar uzun sürdüğünü anlamak zor değil. Okuyuculara düzenli bir şekilde haber öğrenme isteğinin aşılanması ve haberleri anlamaları için okuyucuların gerekli araçları edinmeleri gerekiyordu. Bu, zaman aldı. Kendi köy ve kasabasının dışındaki dünyayı anlayanların sayısı, yavaş yavaş arttı. Tüm bu nedenlerden dolayı, gazetenin günlük hayatın bir parçası hâline gelmesi, ilk gazetenin kuruluşundan yüz yıldan fazla bir süreden sonra gerçekleşti. Ayrıca gazetenin fikir oluşturma konusunda önemli bir rol oynaması da ancak on sekizinci yüzyılın sonuna denk geldi.

Gazetenin ortaya çıkışı, haber piyasasını hemen değiştirmedi. Nitekim en az yüz yıl boyunca gazeteler, multi-medya işinde tutunabilmek için mücadele verdi. Baskının ortaya çıkması, daha önceden var olan haber anlatıcılığı biçimlerini yok edemedi. Çoğu kişi, haberleri sözlü olarak almaya devam etti. Haberlerin iletilmesi; bu gürültülü, samimi ve candan toplumların ne kadar zinde olduğunu gösterdi. Pazar meydanında, kilisenin içinde ve dışında, aile gruplarında ağızdan ağıza haberler yayıldı. Girişken vatandaşlar, heyecan verici olayları şarkı söyleyerek kutladı ve bu da önemli bir haber kanalı hâline geldi. Aksi takdirde geçimini sağlamakta zorlanacak

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rahley.org

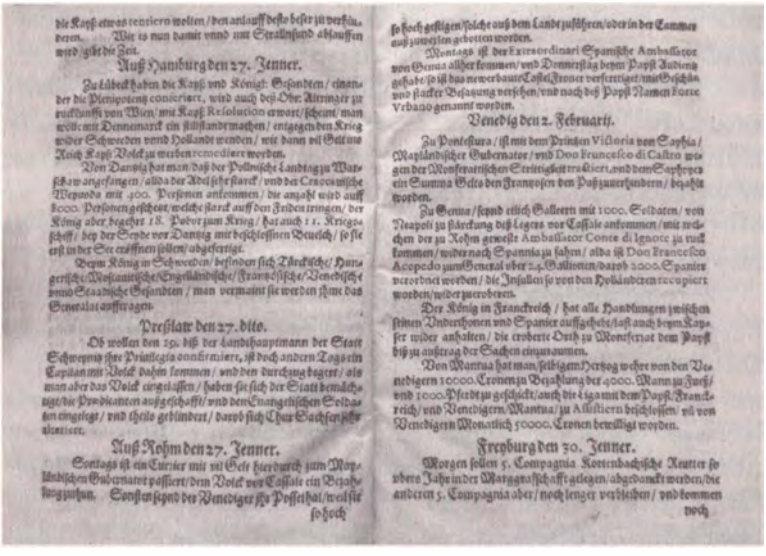

die Kayß etwas tentiren wollen / den anlauff desto beser zu verhin-
dern. Wie es nun damit wind mit Serallsfund absaffen
wird / gibt die Zeit.

Auß Hamburg den 27. Jenner.

Zu Lübeck haben die Kayß vnd König: Gesandten / einander die Plenipotenz communiciret, wird auch deß Obr: Altringer zu
ruckkunfft von Wien / mit Kayß Resolution erwart / scheint / man
wolle mit Dennemarck ein stillstand machen / entgegen den Krieg
wider Schweden vnnd Hollandt wenden / wie dann viel Gelt ins
Reich Kayß Volck zu werben remediret werden.

Von Dantzig hat man daß der Pollnische Landtag zu Wars-
schaw angefangen / allda der Adel sehr starck / vnd der Cracouische
Wayvoda mit 400. Personen ankommen / die anzahl wird auff
8000. Personen geschetzt / welche starck auff den Frieden dringen / der
König aber drachtet 18. Pohrn zum Krieg / hat auch 11. Kriegs-
schiff / bey der Seyde vor Dantzig mit beschlossenen Beuschi / so sie
auß in der See eröffnen sollen / abgefertigt.

Beym König in Schweden / befinden sich Türckische / Hun-
garische / Moscauische / Engelländische / Frantzösische / Venedische
vnnd Staadische Gesandten / man vermaint sie werden stims das
Generalat auffragen.

Preßlatt den 27. dito.

Ob wollen den 29. diß der Landthauptmann der Statt
Schweynitz ihre Priuilegia confirmiret, ist doch andern Tags ein
Capitain mit Volck dahin kommen / vnd den durchzug begert / als
man aber das Volck eingelassen / haben sie sich der Statt bemächti-
get / die Priuilegien auffgeschafft / vnd den Euangelischen Soldat
ten eingelegt / vnd theils geblindert / darob sich Chur Sachsen sehr
alteriret.

Auß Rohm den 27. Jenner.

Sontags ist ein Curier mit vil Gelt hierdurch zum Mey-
ländischen Gubernator passiret / dem Volck von Cassale ein Bezahe
lung zuthun. Sonsten spond der Venediger sehr Possetbal / weil sie
so hoch

so hoch gestigen / solche auß dem Landt zuführen / oder in der Cammer
auß zuruhen geboten worden.

Montags ist der Extraordinari Spanische Ambassator
von Genua allher kommen / vnd Donnerstag darauff Bapst Iudicia
gehalte / so ist das newerbauete Castel / Fronen verfertiget / mit Geschütz
vnd starcker Besatzung versehen / vnd nach deß Bapst Namen Forte
Urbano genannt worden.

Venedig den 2. Februarij.

Zu Pontebura / ist mit dem Printzen Victoria von Sophia /
Mayländischer Gubernator / vnd Don Francesco di Castro we-
gen der Monferratischen Streitigkeit tractiert / vnd den Sapheyen
ein Summa Gelts den Frantzosen den Paß zuuerhindern / bezahlt
worden.

Zu Genua / seynd etlich Galleren mit 1000. Soldaten / von
Neapoli zu stärckung deß Legers vor Cassale ankommen / mit wel-
chen der zu Rohm geweste Ambassator Conte di Ignoro zu ruck
kommen / wider nach Spannia zu fahren / alda ist Don Francesco
Acopedo zum General vber 24. Galleonen darob 2000. Spanier
verordnet worden / die Insulen so von den Holländern occupiert
worden / wider zuerobern.

Der König in Franckreich / hat alle Handlungen zwischen
seinen Vnderthonen vnd Spanier auffgehebt / last auch beym Kay-
ser wider anhalten / die eroberte Orth zu Monferrat dem Bapst
biß zu austrag der Sachen einzuraumen.

Von Mantua hat man / selbigem Hertzog wehre von den Ve-
nedigern 10000. Cronen zu Bezahlung der 4000. Mann zu Fuß /
vnd 1000. Pferdt zu geschickt / auch die 13 gantz bey Bapst / Franck-
reich / vnd Venedigern / Mantua / zu Allitiern beschlossen / vñ von
Venedigern Monatlich 50000. Cronen bewilligt worden.

Freyburg den 30. Jenner.

Morgen sollen 5. Compagnia Rottenbachische Reutter so
vbers Jahr vnder Marggrauischaafft gelegen / abgedanckt werden / die
anderen 5. Compagnia aber / noch lenger verbleiben / vnd kommen
noch

0.2 *Wochentliche Ordinari Zeitung*, Anno 1629. Bir Alman gazetesinin ilk sayısı. Birçok bilgi içeriyor ancak konuya yabancı kişiler için anlaması oldukça zor.

gezgin şarkıcılar da bu işten kârlı çıktı.[16] Şarkı söylemek, oldukça huzur bozucuydu. Yargıçlar, bir matbaayı kapatmaktansa kışkırtıcı bir şarkının bestecisini tespit etmekte daha fazla zorlandı.[17] Daha kültürlü ve bilgili kişiler, tiyatroda çağdaş referansların tadını çıkarabilirdi. Şakalar ve güncel referanslardan oluşan repertuarıyla tiyatro, büyük şehirlerde önemli bir haber alanıydı.[18] Birbirinden farklı bütün bu mekânlar, bir arada var olan multimedya dünyasında ve yeni ortaya çıkan basım dünyasında üstüne düşen görevi yerine getirdi.

Bu köklü bilgi alışverişi alışkanlıkları, basılı medya için zorlu bir standart oluşturdu. Bu yüzyıllarda toplumsal meseleler hakkında haberleşmenin neredeyse yalnızca kamu mekânlarında gerçekleştiği unutulmamalıdır. Vatandaşlar, saygın ziyaretçilerin gelişi veya

16 Aşağıda, Bölüm 7.

17 Allyson Creasman, *Censorship and Civic Order in Reformation Germany, 1517–1648* (Aldershot: Ashgate, 2012).

18 Jan Bloemendal, Peter GF Eversmann ve Else Strietman (editörler), *Drama, Performance and Debate: Theatre and Public Opinion in the Early Modern Period* (Leiden: Brill, 2013); Londra tiyatrosu ile gazeteler arasındaki rekabet hakkındaki açıklamalar için bkz. Bölüm 12.

Ücretsiz PDF Kitap ArşM https://rantey.org

adı çıkmış suçluların infazı gibi olaylara tanık olmak için toplanırdı. Belediye veya kraliyet yetkililerinin ilan ettiği resmî emirleri dinler, kilisenin kapısının etrafında toplanıp yasaları veya asılsız haberleri okur, dedikodu anlatır ve güncel şarkılar söylerlerdi. Bu çağda "yayımlamak" demek, etrafta dile getirmek demekti, yalnızca kitaplar "basılı" idi.[19] Basılı haberlerin hem daha önceleri seçkin kişilere mahsus olan yeni tüketim alışkanlıklarını teşvik etmesi hem de eski sözlü geleneklerin ritmini ve üslubunu benimsemesi gerekiyordu. Erken dönem haber risalelerini okurken âdeta sokak müziklerini bütün o curcunası ve coşkusuyla duyabiliyoruz. Buna karşılık, gazetenin ilk dönemlerinde okurlara sunulan sıkıcı bir sessizlikti ve bu, herkese uygun değildi.

Haberciler

Bu ticaretin karmaşıklığı, haber sağlayarak para kazanmayı umanların atik olmasını gerektiriyordu. Deneyenlerin çoğu, hayal kırıklığına uğradı. Risale yayımcılığında rekabet fazlaydı ve yalnızca güvenilir bilgi kaynaklarına erişim sağlayan dostları olanlar gelişeceğini umabilirdi. İlk gazetelerin çoğu, oldukça kısa ömürlüydü. Hayatta kalanlar, bunu genellikle prensten aldıkları gizli bir ödenek sayesinde başardı. Ancak bu ödenek de yazının bağımsız olmasını engelliyordu. Defoe; *the Review*'u yazarken, uzun bir süre boyunca, kendi politikalarını övmesi için İngiltere'nin önde gelen siyasetçilerinden birinden gizlice para aldı.[20] Sir Robert Walpole; gazeteleri satın alıp, onları kendi sözcüsü yaparak eleştirel basınla başa çıktı. On sekizinci yüzyıl İngiltere'sinin en uzun süre hizmet veren başbakanı oldu.

Bu dönemin çoğunda haber yayımlayarak fazla bir para kazanılmıyordu ve kazanılan para da ticaretin zirvesinde olanlara gitti. Zenginleşenler, matbaa sahipleriydi: on altıncı yüzyılda ısmarlama el yazması hizmetinin yayıncıları, daha sonra da gazete yayıncıları. Bir el yazması haber hizmeti, büyük ölçüde, bilgili bir kişinin eseriydi. İtibarı arttıkça elle yazılmış kopyaları çoğaltmak için giderek

19 Fransızlarda olduğu gibi *publier*. Van Orden'de Kate van Orden (ed.), 'Cheap Print and Street Song Following the Saint Bartholomew's Massacres of 1572', *Music and the Cultures of Print* (New York: Garland Publishing, 2000), s. 271–323.

20 Maximilian Novak, *Daniel Defoe, Master of Fictions: His Life and Ideas* (Oxford: Oxford University Press, 2001).

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

daha fazla sayıda kâtip çalıştırmayı gerekli bulabilirdi; ancak yazılacak fikirler, yalnızca ona aitti.

İlk gazeteler, hemen hemen aynı şekilde oluşturuldu. Basımcı, içeriklerinden münhasıran sorumluydu. Görevi temelde editoryaldi: haber toplamak, onları bir araya getirmek ve aktarmak. Çoğu zaman yayımcı, üretim sürecinin bu aşamasına profesyonel olarak dâhil olan tek kişiydi. Bugünkü anlamıyla ne personel ne de gazeteci istihdam etti. İlk gazeteleri oluşturan bilgilerin çoğu, hızla genişleyen Avrupa posta hizmetinden veya gönderilen mektuplardan ücretsiz olarak elde edildi. Bazı gazeteler, hükûmet belgelerinden güvenilir bilgilere erişim sağlayan yerel saray yetkilileriyle yakın bağlantıları olan, yarı resmî yayınlardı. Yayımcılar, kapak fiyatı satışlarından ve aboneliklerden gelen yetersiz parayı artırmanın başka yollarını buldu. Çoğu kişi için reklam, iş modelinin temelini oluşturdu; diğerleri ise siyasetçilerden aldıkları hediyeler, emekli maaşı veya görev vaatleri sayesinde daha iyi bir yaşam elde etti.

Gazetelerin doğası ve derlenme yöntemleri, gazetecilik olarak nitelendirebilmek için uygun değildi. Haberler, yorum yapmaya yetecek kadar uzun değildi. On sekizinci yüzyılda gazeteler daha yerleşik hâle geldikçe, bazı yayımcılar, haber değeri taşıyan bilgi elde etme umuduyla mahkemelerde veya borsalarda dolaşan birkaç muhbir işe aldı.[21] Ancak bu tür kişiler, kayıtlarda nadiren bir iz bırakır. Bu sayfalarda bazı renkli kişiliklerle karşılaşacak olsak da henüz profesyonel gazetecilik çağı başlamamıştı. Sağladıkları bilgiler, belirli bir gazeteye egemen olacak kadar değerli değildi. Çoğu, hikâyelerini kim almak isterse ona satıyordu. Ancak on sekizinci yüzyılın sonunda İngiltere'deki basın özgürlüğü mücadelesi, Fransız ve Amerikan devrimleri gibi büyük olaylar sırasında gazeteler; güçlü bir ses buldu ve bu noktada gazetecilik, gerçek bir kariyer olasılığı hâline geldi. Ama her zaman riskliydi. Fransız Devrimi'nin ünlü politikacı yazarlarının çoğunun başına geldiği gibi, bir kariyer; siyasi olaylardaki bir dönüşle tam anlamıyla yarıda kalabilirdi. En azından bu adamlar, şöhret ateşinde yaşayıp öldü. Diğerleri için ise ticaretin sıkıcılığı, üç beş kuruş kazanmak için dedikoduları eşelemek ve yoksulluk gibi çok daha günlük bir tehlike teşkil ediyordu.

21 Aşağıda, Bölüm 15.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gücün Kaynağı

Bu dönemde ortaya çıkan daha bilgili haber piyasası, iletişim ağının oluşturulmasına dayanıyordu. On dördüncü ve on sekizinci yüzyıllar arasında bu da sürekli olarak geliştirildi. Avrupa posta ağları daha özenli ve güvenilir bir hâl aldı. Haber raporları yaygınlaştı. İkinci veya üçüncü bir bağımsız kaynaktan duyulanı doğrulamak daha kolaylaştı. Bunun mümkün olması, büyük ölçüde, uzak mesafeler arasında çok daha verimli yazılı haberleşme yöntemlerinin ortaya çıkmasının sonucuydu. On dördüncü yüzyılın başında, yalnızca zengin ve güç sahibi kişiler bir ulak ağını sürdürmenin maliyetini karşılayabilirdi. Sonuç olarak, güç sahibi olanlar, diğer vatandaşlarla hangi bilgilerin paylaşılıp paylaşılmayacağını belirledi. On sekizinci yüzyılda, nispeten sıradan vatandaşlar seyahat edebilir, posta gönderip alabilir veya haber raporu satın alabilirdi. Bilgi alışverişi süreci, rasyonel bir ticari temele oturtulmuştu. Artık milyonlarca mesaj, Avrupa ticaretinin ana yollarında süzülüyordu. Haber, boldu; artık herkesin bir fikri olabilirdi ve çoğu kişi, bunu ifade etmeyi tercih etti.

Pek çok açıdan haber yaparken önemli olan dört faktör vardı: hız, güvenilirlik, içeriğin kontrolü ve eğlence değeri. Bu faktörler, bahsi geçen yüzyıllarda büyük bir değişikliğe uğramadı. Farklı dönemlerde bu dört faktörden biri, okuyucular için diğerlerinden daha fazla önem taşıyabiliyordu. Bazen de bu faktörler, birbiriyle doğrudan çatışırdı. Gerçek, nadiren uzun hikâyeler kadar eğlenceliydi. Haberciler, genellikle birini diğeri gibi iletme eğilimindeydi. Ancak yer ve haber mecrası ne olursa olsun bu dört ilke; haber toplayan, satan ve okuyanların temel endişelerini oldukça kısa ve öz bir şekilde ifade etmektedir.

Bu kitabın ele aldığı yüzyıllar, Avrupa vatandaşları için açılan geniş ufka tanıklık etti. Amerika'nın keşfi ve Asya'ya yeni ticaret yollarının açılması, uzak kıtalarla yeni bir ilişki oluşturdu. Ancak bu yeni keşifler, o dönemleri kavramamız için önem taşısa da o zamanlar vatandaşları komşu şehir, başkent ve Avrupa'daki diğer ülkelerle iletişime geçiren devrim de bir o kadar mühimdi. 1750'de bir düzine Avrupa ülkesinden herhangi birinde haftalık haber özetlerini okurken erkekler ve kadınlar uzak olayların büyüsüne kapılabilirdi. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Düzenli bir okumayla, Avrupa toplumunun önde gelen kişilerini ve güçlerinin mizacını anlayabilirlerdi. Dört asır önce bu tür bilgiler çok daha az paylaşılırdı. Bu dönemde, vatandaşların büyük çoğunluğu için köy dışındaki ya da şehir duvarlarının ardındaki hayatlara dair bilgi edinmek, bir yabancıyla karşılaşmaya bağlıydı. Siyasetten veya savaşın yerel sonuçlarından doğrudan etkilenmediği müddetçe, vatandaşların çoğu, dünyanın geri kalanı hakkında bir fikre sahip değildi. Bu, haber için çok farklı bir dönemdi. Bununla birlikte, böylesine erken bir dönemde bile tespit ettiğimiz durum, yalnızca siyasetin ve ticaretin en yüksek düzeylerinde olanlar için tatmin edilebilecek olsa bile, bilgi açlığıdır. İlerleyen yüzyıllarda Avrupa toplumunu modern bir iletişim kültürüne doğru yola sokan da bu açlığın ta kendisidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BÖLÜM BİR

HABER YAYININ BAŞLANGICI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BÖLÜM 1

Güç ve Hayal Gücü

1493 VE 1519 YILLARI arasında hüküm süren I. Maximilian, imparatorlar arasında en keskin zekâya sahip olan değildi. Seyahat, diplomasi ve iyimser hanedan ittifaklarına rağmen, geniş ve dağınık egemenlikleri üzerinde kontrol sağlamayı hiçbir zaman başaramadı. İmparator olarak seçilmesinden önce bile, Çukur Ülkeler'inde kendisi hakkında o kadar kötü düşünceler vardı ki 1488'de Brüj halkı, taleplerini kabul edene kadar yedi ay boyunca kendisini esir tuttu. Her zaman borç içindeydi. Bir başka sefer de Alman alacaklılardan kurtulmak için, karanlığa gizlenerek Augsburg'dan kaçmak zorunda kaldı. Bu, ne bir asile ne de bir imparatora yaraşır bir durumdu.

Yine de Maximilian, genellikle güçlüklerin üstesinden geliyor gibi görünüyordu. Olağanüstü bir direnç ve bitmek bilmeyen tasarılar sonucu, Maximilian'dan torunu V. Charles'a, Avrupa kara kütlesinin büyük bir bölümünü çevreleyen müthiş bir bölge miras kaldı. Maximilian'ın hayal gücü de genişti. Baskının gücünü, diğer çağdaş yöneticilerden çok daha etkili bir şekilde kullandı.[1] 1490'da iletişim tarihi için muazzam bir titreşim uyandıracak bir projeye girişti ve imparatorluğa ait bir posta hizmeti oluşturmaya karar verdi.

Bu sırada Maximilian, alışılmadık bir bölgeye hükmetti. Babası İmparator III. Frederick ile birlikte yönetici olarak, Avusturya ve Güney Almanya'daki Habsburg topraklarında hüküm sürerken; ilk karısı Burgonya Düşesi Mary aracılığıyla, küçük oğlu Philip'in naibi olarak Hollanda'nın fiilî hükümdarlığını yaptı. Daha sonra Milan dükünün kızıyla gerçekleştirdiği evlilik, hanedanın daha da büyümesi olasılığını beraberinde getirdi. Ancak bu, İtalya'da üstünlük sağlamak için rakip olmaları kaçınılmaz olan Fransa kralları ile çatışmaya da yol açtı. Böylesine karışık bir mülkle uğraşan ve sürekli

1 Larry Silver, *Marketing Maximilian: The Visual Ideology of a Holy Roman Emperor* Princeton, NJ: Princeton University Press, 2018)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hareket hâlinde olan Maximilian'ın, en güncel siyasi istihbarata sahip olması gerekiyordu. Bu nedenle 1490'da Innsbruck'a İtalyan bir ailenin iletişim uzmanlarını çağırdı: Francesco ve Janetto de Tassis.[2]

Bu iki adam, papalığa ait kurye hizmetini düzenleyerek itibar elde eden ve *Maestri dei Corrieri* olarak bilinen Alessandro Tassis'in oğullarıydı. Francesco, akabinde Milano ve Venedik'te benzer projelerde deneyim kazanmıştı. Maximilian, iki kardeşi Avusturya'daki Innsbruck'tan Brüksel'e kadar Avrupa'dan geçecek nizami bir posta servisi kurmaları için görevlendirdi. Anlaşma, düzenli aralıklarla yerleştirilmiş ve devamlı olarak birilerinin görev aldığı aşamaların kurulmasını sağladı. Kuryeler, saatte ortalama 7,5 kilometre hızla giderek günde 180 kilometrelik bir alanı tamamlayacaktı. 1505'te yapılan yeni bir anlaşma, Maximilian'ın oğlu Philip'in bu tarihte eş yönetici olarak ikamet ettiği İspanya, Granada ve Toledo'daki istasyonları da dâhil edecek şekilde bu ağın kapsamını genişletti.

Maximilian'ın pek çok büyük tasarısı gibi, bu da yalnızca kısmen başarılı oldu. İmparatorluk posta ağının tam olarak işlemesi için bir asır daha geçmesi gerekiyordu. Ancak bu girişimlerin sonucu olarak,

1.1 İmparator Maximilian'ın iki portresi. Habsburglar yakışıklı bir aile değildi, ancak Albrecht Dürer'in sanatı, en azından Maximilian'a belli bir ihtişamla yatırım yapabilirdi.

2 Wolfgang Behringer, *Thurn und Taxis: Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen* (Münih: Piper, 1990); ae., *Im Zeichendes Merkur: Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003).

Ulakların ustası Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bu kitabın ele aldığı haber için ticari bir pazarın başlangıcını ve düzenli haber serisinin temelini oluşturan bir iletişim ağı ortaya çıktı.

Maximilian'ın bu önemli adımı atmak için nereden ilham aldığını bilmek zor, ancak Rönesans dönemindeki pek çok çağdaşı gibi o da böylesine iddialı bir tasarı yaparken eskilerden esinlendi. Francesco de Tassis'in yardımıyla Maximilian, o güne dek insanlığın gördüğü en olağanüstü başarıyı gösteren iletişim sistemini, yani Eski Roma İmparatorluğu'nun posta ağının makul bir taklidini yeniden inşa etme şansı buldu.

Geçen zaman içinde Roma İmparatorluğu'nun hatırasını değilse de fiziksel kalıntılarını silecek birçok olay yaşandı. Ancak Roma iletişim sisteminin izi, son derece dayanıklıydı. Orta Çağ Avrupa'sı, yavaş yavaş kendi haber ve iletişim sistemini oluşturmaya başladığında arka planda gezinen hayalet, Roma iletişim sistemiydi.

Vindolanda'nın Hayaletleri

Roma İmparatorluğu döneminde yaratılan pek çok şey gibi, Roma posta hizmeti de nefes kesici bir hayal gücünün ve idari hırsın başarısıydı. Roma karayolu ağı, İspanya'dan Almanya'ya ve İngiltere'den Küçük Asya'ya uzanan askerîleştirilmiş bir alandan büyük birliklerin geçebileceği şekilde tasarlanmıştı. Yüksek hızlı bir ulak hizmeti, bu sistemin temelini oluşturan bilgi ve idari altyapının önemli bir parçasıydı. Mühendislik çalışmalarının çoğunun Cumhuriyet döneminde yapılmış olmasına rağmen, posta hizmetinin tamamen oturması, ancak İmparator Augustus'un hükümdarlığı sırasında gerçekleşti.[3] Ulaklar, at veya at arabası ile seyahat ediyordu. Asıl posta noktaları, her üç noktada bir gece karargâhı olacak şekilde, on üç kilometrelik aralıklarla kuruldu. Bu, bir kuryenin genellikle günde yaklaşık 40 kilometrelik yol katettiğini gösterir. Haberin acil olması durumunda bu sayı seksene çıkıyordu. Ancak gidilecek mesafe çok uzunsa bu yolculuk ulağa korkunç bir zarar verirdi.

Normalde tek bir ulak, mesajı yolculuğun tamamı boyunca taşırdı. Prensipte ulaklar nöbetleşerek daha rahat seyahat edebilirdi, ancak çoğu mesaj o kadar gizliydi ki yalnızca belirli bir kişiye emanet edilebilirdi. Ekseriya yazılı mesaj, girizgâhtan biraz daha fazlaydı ve taşıyıcının kimlik bilgilerini doğruluyordu. Konu, daha sonra sözlü

3 A. M. Ramsay, 'A Roman Postal Service under the Republic', *Journal of Roman Studies*, 10 (1920), s. 79–86.

Cemesiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

olarak iletiliyordu. Aynı ulak daha sonra bir cevabı geri alabilirdi. Suetonius'a göre, postanenin kurulmasıyla bire bir ilgilenen Augustus, ne zaman gönderildiklerini belgelemek için mektuplara tam saatine kadar tarih atılma uygulamasını da düzenlemişti.

İmparatorluk posta servisi, açıkça büyük Roma idaresine hizmet etmek için inşa edilmişti. Bakım masrafı son derece maliyetliydi; özellikle de seyahat edenin konaklayabileceği, ahır bulabileceği ve atını değiştirebileceği daha özenli dinlenme tesislerinin (*mansions*) geliştirilmesinin ardından daha da pahalanmıştı.

Sistem halka açık değildi. Fakat imparatorluğun yönetimi, ekspres ulak hizmetinin yanı sıra, yollarda büyük miktarda askerî yük taşınmasını da gerektiriyordu ve görünen o ki bu trafik, imparatorluğun uzak karakollarına dağılmış vatandaşlarına beklenmedik bir düzeyde yazılı haberleşme sağlayarak büyük bir fırsat yarattı.

Bu durumun kapsamı hakkında ancak tahmin yürütülebilir zira kanıtların çoğu, çoktan kayboldu. Ancak Roma İmparatorluğu'nun Kuzey Britanya sınırının yakınlarında bulunan Hadrian Duvarı'nda kısa bir süre önce ortaya çıkan dikkate değer bir bulgu sayesinde, bu kayıp dünyaya bir göz atma şansı doğdu. 1973'te bir arkeolog ekibi, duvara bitişik askerî kamp yerleşimlerinden biri olan Vindolanda'da rutin kazılar yapıyordu. Çukur kazarken, kartallı eğreltiotu ve ahşapla karışık bir yığın deri, kumaş ve samanla karşılaştılar. Odunların bir kısmı küçük, ince parçalara ayrılmıştı. Bu şeritleri incelediklerinde üzerlerinin yazıyla kaplı olduğu anlaşıldı. Northumberland'ın oksijensiz topraklarında mucizevi bir şekilde korunmuş olan, ahşap bir kaplama üzerine mürekkeple yazılmış yaklaşık iki bin yazı tabletinin ilki keşfedilmişti.[4]

Bu kazıda bulunan ahşap tabletler, kuzey imparatorluğunun yazı kültürüne dair bilinenleri değiştirmiştir. İngiltere, Roma döneminde en ucuz ve en bol yazı malzemesini sağlayan papirüs üretim merkezlerinden oldukça uzaktı. Papirüsün bulunmadığı yerlerde memurlar, mumun üstüne yazmanın mümkün olduğu bal mumlu yazı tableti kullanırdı. Bu tabletlerden Vindolanda kazılarında da çok sayıda bulundu ancak bal mumu yok olduğu için okunaklı değillerdi. Vindolanda'da keşfedilen ve daha sonra diğer buluntularla doğrulanan ahşap tabletler, halkın büyük bir kesimine açık

4 Alan K. Bowman, *Life and Letters on the Roman Frontier: Vindolanda and its People*, 2. baskı (Londra: British Museum, 2003); Anthony Birley, *Garrison Life at Vindolanda* (Stroud: History Press, 2007).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://rantey.org

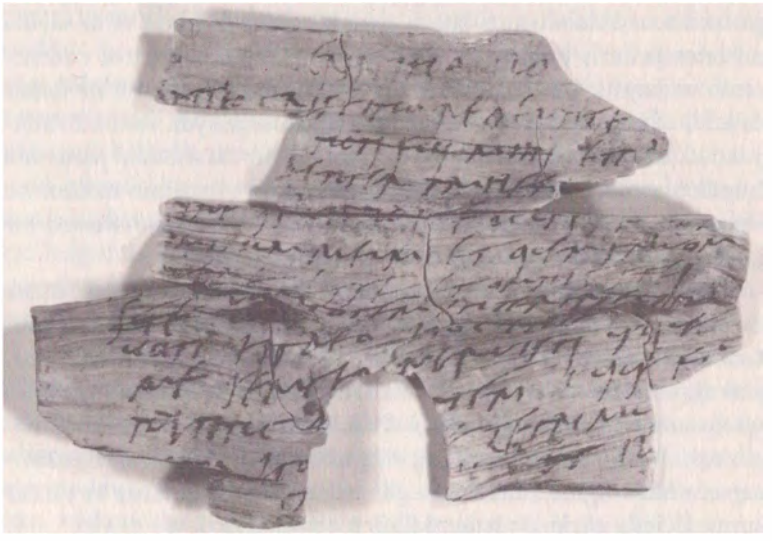

1.2 Vindolanda'da bulunan ahşap yazı tabletinin parçaları. Bu tablet, Vindolanda valisinden Crispinus isimli kişiye yazılan mektubun taslağını içermektedir.

olan yepyeni bir yazı kanalını ortaya çıkardı. British Museum'da bulunan tabletler, yerel vali ve karısından garnizon topluluğunun nispeten mütevazı üyelerine kadar yüzden fazla yazarın mesajlarını içeriyor. Vindolanda'nın hayaletleri, gizemli ve şifreli mesajların küçük ve eksik parçalarından başka bir şey değil. Yine de bu tabletler, imparatorluğun en ucundaki bir sınır karakolunda bile yazı yazan bir topluluk olduğunu ortaya koyuyor. Buranın, Romalı lejyonerler tarafından değil, diğer halklarda yetiştirilen yardımcılar tarafından güçlendirildiği hatırlanmalıdır. Roma İmparatorluğu'nda okuma ve yazma becerilerinin ne kadar yaygın olduğu bilinmiyor.[5] Ancak Vindolanda tabletlerinden çıkarılabilecek sonuç, okuryazar olmayan bir toplumda bile hükûmet ve idare sistemlerinin, yazılı iletişimin haberleri iletmek için kullanılabilecek bir yol olduğu varsayımı üzerine inşa edildiğidir.

5 Alan K. Bowman ve Greg Woolf, *Literacy and Power in the Ancient World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994); Greg Woolf, 'Monumental Writing and the Expansion of Roman Society in the Early Empire', *Journal of Roman Studies* 86 (1996), s. 22–39.

Üretsiz PDF - Kitap Arsivi - https://rantey.org

Romalılar elbette güç uygulamada ustaydı. İmparatorluğa ait posta hizmetinin oluşturulması, geniş bir alana dağılmış ve az sayıda askerlendirilmiş bölgelerin yönetimi için bilginin kontrol edilmesinin ve hayati haberlerin hızlı bir şekilde aktarılmasının ne kadar önemli olduğuna dair bir farkındalığın göstergesiydi. Roma Britanyası, şaşırtıcı derecede küçük bir işgal gücü tarafından yönetilen büyük bir vilayet modeliydi. Bunun mümkün olmasının nedeni ise iletişimin kontrol edilmesinin, daha büyük ve karşı konulamaz bir gücün hızla ayarlanabileceği anlamına gelmesiydi.

Roma posta servisi de imparatorluk ile beraber yok oldu. Ancak on altıncı yüzyılın başında, aynı derecede hırslı Alman imparatorları tarafından yeniden hayata döndürüldü. Buna rağmen, Roma iletişim ağının sonucunda ortaya çıkan, haberlerin kontrol edilmesinin gücün temel bir niteliği olduğu fikri, Orta Çağ Avrupa'sında anlaşılmıştı. Bu durumun Orta Çağ dünyasındaki üç büyük siyaset simsarının önderliğine yansıdığını göreceğiz; kilise, hükûmet ve tüccar sınıfı. Üçü de güçlü bir haber kültürü geliştirecekti.

Manastırdan

Kilise, Orta Çağ Avrupa'sının en güçlü varlıklarından biriydi. Kurumları, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra öğrenimin muhafaza edilmesinde büyük bir rol oynadı. Ruhban sınıfının bir üyesi olmak demek, okuryazar olmak demekti. Bu nedenle rahiplerin Orta Çağ'ın erken dönemlerinde toplumun kayıt tutucuları olarak atanması kaçınılmazdı. Kilise, tüm Batı Avrupa genelindeki nüfuzunu artırıyordu. Ayrıca miras kalan bilginin hafızada saklandığı bir kültürden, yazılı kayıt tutulduğu bir kültüre geçerken de ön planda olacaktı.[6] Fakat yazının varsayılan üstünlüğü, tartışmalara sebep olmadan kabul edilmeyecekti. On birinci ve on ikinci yüzyıllarda ortaya çıkan seküler ve dinî güçler arasındaki çeşitli çatışmalarda halk, kendi deyişleriyle "hayvan derisi üzerine yazılan kelimelerin", sözle iletilen haberlerden daha muteber olduğunu kabul etmiyordu.[7] Bu hakaret, o dönemde bol miktarda bulunan ve tek yazı malzemesi olan parşömenin pek de sevimli olmayan kökenine dikkat çekiyordu. Kurutulmuş koyun veya buzağı derisinden yapılan parşömen; güvenilir ve dayanıklı bir yazı yüzeyiydi, ancak

6 M. T. Clanchy, *From Memory to Written Record: England 1066–1307* (Oxford: Blackwell, 1979).

7 Ae., s. 261.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hazırlaması zahmetli ve pahalıydı. Yazı yüzeyi, derinin düzensiz ebatlarını takip etmek zorundaydı; bu nedenle yazılar, genellikle kenarlardan kesilmiş ince parçaların üzerine yazılırdı. Dolayısıyla, bir beyanname veya anlaşma gibi merasim içeren durumlar haricinde, mesajları kısa tutma dürtüsü mevcuttu. Çoğunlukla, Roma döneminde de olduğu gibi, yazılı haberler, mesajın özünü sözlü olarak iletebilecek olan habercinin güvenirliğini tasdik ederdi. Parşömen yeniden kullanılabilirdi, ancak bu durumda, yazı kazındığı ve üzerine başka bir metin eklendiği için belgedeki önemli bilgiler genellikle kaybolurdu. Bu durum, erken Orta Çağ döneminin bilgi kültürünün, parçalara ayrılmış kalıntılardan yeniden inşa edilmesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Bu nitelikteki sorunlar, Orta Çağ Avrupa'sının yeni ortaya çıkan haber ağlarının zirvesindekiler için bile geçerliydi. Örneğin Clairvaux'lu Sistersiyen Keşiş Bernard, Orta Çağ'da Hristiyanlığın en seçkin seslerinden birisiydi. Dönemin büyük siyasi ve teolojik tartışmalarıyla oldukça ilgiliydi. Katarlar ve ilahiyatçı Peter Abelard'a karşı çıktı, piskoposların seçilmesiyle ilgili anlaşmazlıklara elini kolunu sallayarak müdahale etti ve Fransız Kralı VI. Louis'ye önerilerde bulundu. 1146 ve 1147 yılları arasında İkinci Haçlı Seferi'nin lehine tutkuyla vaaz verdi. Bütün bunlar; aktif bir bilgi ağının, habercilerin ve yazışmaların idame edilmesine özen gösterilmesini gerektiriyordu.

On ikinci yüzyıl Avrupa'sı koşullarında bu hiç de kolay değildi, ancak Bernard'ın paha biçilemez bir avantajı vardı. Birçok manastırdan oluşan bir ağın başmanastırında, başrahip olarak Bernard, gezgin ve okuma yazma bilen din adamlarından oluşan bir topluluğun yardımına başvurabilirdi. Bernard'ın dikkate değer sayıda mektubu, yaklaşık beş yüz adet, günümüze ulaşmıştır ve bu sayı, o dönemki rakibi Cluny'nin başrahibi Saygıdeğer Peter'in* hayatta kalan mektup sayısından çok daha fazladır.[8] Bunlar, Roma ile iletişimin çok daha ötesine, hatta Konstantinopolis'e ve Kudüs'e kadar uzanan bir bilgi ağının görünen kalıntılarıydı. Böyle bir ağı idare etmenin zorlukları vardı. Romalı ulaklarda olduğu gibi, yazılı haberler genellikle bir girizgâhtı ve mesajın asıl konusunun sözlü olarak iletilmesi gerekiyordu. Bazen Bernard'ın, hassas bir bilginin doğru bir şekilde teslim edilmesi için güvenebileceği bir ulak bulmayı sabırla beklemesi gerekirdi. Bernard

* Montboissier'li Peter olarak da bilinmektedir.

8 Jürg Zulliger, ' "Ohne Kommunikation würde Chaos herrschen": Zur Bedeutung von Informationsaustauch, Briefverkehr und Boten bei Bernhard von Clairvaux', *Archiv für Kulturgeschichte* 78 (1996), s. 251–76.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

şanslıydı zira Clairvaux; Paris, Dijon ve Alp geçitleri arasındaki elverişli Champagne bölgesi gibi, resmî bir iş için yola çıkan sayısız yolcu ve din adamı için düzenli bir mola durağıydı. Dönemin koşullarına göre Bernard, oldukça bilgiliydi. Ama yine de oradan kimin geçtiği ve beraberinde getirdiği haber, şansa bağlıydı. Bir ziyaretçinin getirdiği bir haberi doğrulamak nadiren mümkündü. Kaynağın güvenilirliğini, Bernard'ın kendisi tahmin etmek zorundaydı. Örneğin tartışmalı bir piskoposluk seçimiyle ilgili haber getirenlerin çoğu, taraflıydı. Haber, Bernard'ın kendi ulağını göndermesini gerektirecek kadar önemliyse yanıt alması aylar sürebilirdi. Avrupa'nın en yoğun bilgi trafiğinin merkezi olan Roma'ya gidip gelmek bile, ulağın kendi işlerini halletmesi gerektiği için dört ay sürebiliyordu. Ayrıca ulak, Clairvaux'ya dönmeyi planlamıyor olabilirdi. Bir muhbir ile rastgele karşılaşmak, daha da nadir bir durumdu. Birkaç gönderi yapmayı gerektiren karmaşık bir müzakere planlamak, oldukça zordu.

Vakayinameler

Clairvaux'lu Bernard, istisnai bir figürdü: kilisenin gerçek bir prensiydi. Birçok din adamı, olaylardan haberdar olma arzusuna sahipti ve manastırın dışındaki hayatın ne kadar önemli olduğunun farkındaydı. Orta Çağ manastırları, toplumsal hafızayı koruyarak önemli bir hizmette bulundu. Zira keşişler, Batı Hristiyan âleminin ilk tarihçileriydi. Bu hizmeti verebilmek adına dünyanın divaneliği ve sancıları, Canterbury'li tarihçi Gervais'in deyişiyle ise "kralların ve prenslerin eylemleri, diğer olaylar, alametler ve mucizler" hakkında bilgi toplamak için büyük bir çaba sarf etmeleri gerekiyordu.[9]

Bu olaylardan bazıları, şüphesiz modern niteliklere sahipti ve bu eğilim, on dördüncü ve on beşinci yüzyılların vakayiname yazımında çok daha belirgin bir hâl aldı. Bu gelişme kısmen, seküler rahiplerin ve hatta rahip olmayan tarihçilerin artan hâkimiyetinin bir sonucuydu. Bu tarihçilerin çoğu, kraliyet saraylarında güç sahibi olanlara erişime sahipti. Öte yandan manastır tarihçileri, misyonlarının doğası gereği, büyük ölçüde kendilerini manastıra kapamıştı. Bu yeni tarihçiler, dışarı çıkabiliyordu ve bu sayede çoğunluklu kendi deneyimlerini yazıyor ya da görgü tanıkları ile kişisel olarak konuştuklarını kaydediyordu.

9 Chris Given-Wilson, *Chronicles: The Writing of History in Medieval England* (Londra: Hambledon, 2004), s. 21.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu Orta Çağ tarihçileri, haber değerini geliştirme konusunda erken ve beklenmedik bir eğilim sağlıyordu. Doğal olarak dinî bir perspektiften yazıyorlardı. Bahsettikleri olaylar, Tanrı'nın niyetlerini yansıtıyordu ve bu nedenle, ilahî bir bağlamda yorumlanmalıdır. Ancak tarihçiler, kaydettikleri olayların güvenilir olması ve bu şekilde kabul edilmesi gerektiğine dair büyük bir endişe olduğunu ortaya koyuyor. Kaynaklarının kalitesine, sosyal statüsüne veya kaç tane tanık olduğuna ve yazarın bizzat orada bulunup bulunmadığına dair delil sunuyorlardı. Uzaklardaki olayların kayıtları bile, yalnızca güvenilir olanı bildirme konusundaki açık bir endişeyi yansıtıyor. Londra'daki St Paul's Katedrali'nin tarihçisi, 1325'te Avignon'da pek çok kişinin donarak öldüğü alışılmadık şiddetteki bir don olayını kaydetti: "Orada bulunan ve olayı görenlerin ifadesine göre, son derece hızlı akan bir nehri, Rhône'u bir gün ve bir gece boyunca kaplayan buz, iki buçuk metre kalınlığındaydı."[10] Görünüşte kesin ama doğrulanamaz bir detay olan buz kalınlığının eklenmesinin, haberin güvenilirliğine ne kadar büyük bir katkı sağladığına dikkat edin.

Orta Çağ tarihçilerinin çoğu, taraflıydı. Eylemlerini kaydettikleri kralları ya şiddetle eleştiriyor ya da tutkuyla destekliyorlardı. Ancak haber aktarıcılığının etik değerleri için o dönemden beklenmeyecek bir yetenek sergiliyorlardı. İkinci veya üçüncü el anlatılara itibar ediyorlarsa da "öyle söylendi", "insanlar böyle dedi" diye belirtiyorlardı (*ut fertur; ut dicebantur*). Çelişen anlatımların farkına vardıklarında, bu gerçeği bildirirken genellikle titiz davranırlardı. Elbette vakayinameler, olaylar çözüldükten sonra yazılır; bu, eş zamanlılığın hiçbir riski olmadan kaydetmek demekti. Tarihçiler geriye dönüp bakarak gerekli ahlaki dersi anlayabiliyordu: bir kuyruklu yıldızın büyük bir kötülüğe işaret ettiğini, bir kralın erdemi için ödüllendirildiğini veya ahlaksızlıkları yüzünden yenildiğini. Haberler kısa ömürlü değildi, her zaman bir amaca sahipti. Bu ahlaki değerlendirme biçimi, ilerleyen bölümlerde göreceğimiz gibi, sonraki yüzyıllardaki haberlerin çoğunda bulunan bir özellikti. Bu ve diğer pek çok açıdan, Orta Çağ tarihçilerinin o dönem hakkındaki görüşlerinin, ticari bir haber piyasasının gelişiminde derinden etkili olduğu ortadadır. Geçmiş, şimdiki zaman ve gelecekteki olayları tek bir organik bütün içinde birbirine bağlayan ortak bir tarihin sürekliliği vizyonunu yansıtıyorlardı.

10 Ae., s. 13.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Hacı Yolu

Orta Çağ'da bir amaç olmadan yolculuk yapılmazdı. Yolun zorlukları ve tehlikeleri biliniyordu ve meslekleri ile doğrudan bağlantılı olmayan yolculuklara çıkacak kaynaklara veya zamana sahip çok az kişi vardı. Yol üzerindeki bir kasaba veya köyden geçen bir yolcu, o rotayı izleyen tüccarlardan biri değilse muhtemelen bir hacı ya da bir savaşçıydı. Genellikle hacılar, iyiliklerinden sohbet ediyordu. Bazen mektup veya mesaj taşımak için ikna olurlardı. Çok az kişi, benzer bir iyilik için silahlı bir askere yaklaşabilirdi.

Orta Çağ'ın büyük bir bölümünde her iki grubun da gözleri Filistin'e çevrilmişti. On birinci yüzyıldan on üçüncü yüzyıla kadar Haçlı ordularının toplanması, önemli halk olayları olarak görülüyordu. Avrupa çapında önem taşıyan Haçlı Seferlerinin maliyetlerini karşılamak için silah ve dinî bağış çağrısı vardı. Avrupa'nın pek çok vatandaşı, kutsal sefere katılan birini tanıyordu ve geri dönen şövalyeler ve siviller, bu yabancı ve merhametsiz topraklarla ilgili kendi hikâyelerini getirirdi. Kudüs, hacı fedakârlığının nihai sınavıydı; dahası, 1291'de Akka'nın düşüşünden sonra kutsal yerler bir daha asla Hristiyanlara ait olmadı.

Bu çetin yolculuklara çıkanlar, sonraki yüzyıllara, kutsal yerlere rota ve gezinti sunan gezi kaynağı hazırlayarak fayda sağlıyordu. On dördüncü yüzyılda bu tür seyahatnameler, yerel gelenekler ve egzotik hayvanlar hakkında zengin bir gözlem sunuyordu.

Gezginler, özellikle de zürafaya hayran kalmıştı.[11] Bu tür yazılı rehberlerin daha geniş bir kitleye ulaşması için gereken zaman, haber yayını olma isteklerini sarsmaktadır. Unutmayın ki bu, her kitabın zahmetli bir şekilde elle çoğaltılması gerektiği bir dönemdi. Ancak ufkun açılmasının ilk aşamasına ve sonraki yüzyıllarda haber kültürünün temel yönlerinden biri hâline gelecek olan coğrafi referans sisteminin gelişmesine işaret ediyorlar. Haçlı Seferleri, Haçlı ordularının askere alındığı Batı ülkelerindeki toplulukların çoğunu kesinlikle etkilemiş olmalı. Gerçeklerin hâlâ sözle iletildiği bir toplumda, insanlar uzak yerlerdeki hikâyeleri duymaya hevesliydi. On birinci yüzyılda sıradan bir Hristiyan'ın; kendisine en yakın büyük kentten ziyade, Kudüs'e aşina olduğu söyleniyordu.[12] Ama bunun bir

11 J. K. Hyde, 'Italian Pilgrim Literature in the Late Middle Ages', *Literacy and its Uses: Studies on Late Medieval Italy* (Manchester: Manchester University Press, 1993), s. 136–61.

12 Sophia Menache, *The Vox Dei: Communication in the Middle Ages* (New York: Oxford University Press, 1990), s. 116.

Üretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

bedeli vardı. Bitmeyen Haçlı Seferleri, Hristiyanları İslam'a karşı kışkırtarak birçok korkunç klişeyi yüceltti. Bu klişeler, dikkate değer ölçüde kalıcı oldu. Dönemin edebiyatını etkileyen, on dördüncü ve on beşinci yüzyılların en antropolojik hacı anlatıları bile, İslam toplumu hakkındaki garip kuruntulara meydan okuma konusunda pek de etkili olmuş gibi görünmüyor. Hristiyan toplumu, Sarazenler hakkında bir şey biliyorsa da bu, görgü tanıklarının anlatıları sayesinde değil, *Chansons de geste*'nin* popüler olan epik şiirleri sayesindeydi.

Bu, haber almak için zorlu bir ortam yarattı. Orta Çağ dönemi boyunca ve on altıncı yüzyıla kadar haberler, özellikle de uzak olayların haberleri; gezi günlüklerinde ve şairane masallarda anlatılan mucizeler, dehşet ve kahramanlık eylemleriyle rekabet etmek zorunda kaldı.[13] Gerçek, genellikle daha sıkıcıydı ve bu nedenle çok daha az eğlenceliydi. Gerçeği kurgudan ayırmak kolay değildi. Olgusal olduğu iddia edilen edebiyatla sınırlasak bile, hacı yazılarının hiçbiri, Marco Polo'nun daha uzak diyarlarla ilgili hikâyelerinin ya da daha da gayrimeşru bir eser olan *Travels of John de Mandeville*'nin başarısının gölgesinde kalmaktan hoşnut değildi. Bu iki eser, beş yüzden fazla el yazması sayesinde Orta Çağ döneminden günümüze ulaşmıştır.[14] En etkili olanı Kristof Kolomb da dâhil olmak üzere, her ikisi de hayal gücünü kullanarak geçimini sağladı.

İnanç ve Ticaret

Her hac, Kutsal Topraklara gitmek kadar zorlu değildi. Özellikle de rahip olmayan kişilerin çıktığı hacların çoğu, yerel bir istikametti. Geoffrey Chaucer'in hacıları, nispeten daha basit bir yolculuk yaparak Southwark'tan Canterbury'ye yaklaşık 96 kilometrelik bir yol gitmişti.

Burası İngiltere'nin en yerleşik ve bakımlı yollarından biri olduğu için, iki veya üçten fazla anlatıya nasıl zaman bulduklarını merak etmek doğal. Elbette Chaucer'in hacılarının rahat koşulları ve yolculuklarının basitliği, bu latifenin bir parçası.

Artık bu tür hacların daha dindar ve sanatsal olanlar için dikkat dağıtıcı olabileceğinden korkan katı dindarlar, hac coşkusunu eleştiriyordu. Seçkin teolog Jacques de Vitry, "kendini adamak için değil,

* Fransız edebiyatında ortaya çıkan bir tür epik şiir.

13 Lorraine Daston ve Katharine Park, *Wonders and the Order of Nature, 1150–1750* (New York: Bölge, 2001).

14 Hyde, 'Ethnographers in Search of an Audience', *Literacy and its Uses*, s. 162–216.

Sürekli PDF Kitap Arşivi - https://rahmi.tv

yalnızca meraktan ve yenilik sevgisinden dolayı hacca giden dönek ve meraklı kişiler" hakkında daha sert söylemlere sahipti.[15] Yine de Chaucer, hac yolculuğunun şenlik, dedikodu ve haber alışverişi için sağladığı fırsatları oldukça etkili bir şekilde özetlemektedir.

Orta Çağ'ın sonlarında hac, kilise yaşamının karmaşık yapısının bir parçası oldu. Canterbury, hem İngiliz âbitlerini hem de çok uzak yerlerdeki hacıları cezbeden birkaç yerden birisiydi. Fransa'daki Limoges, Poitiers ve Bourges gibi Orta Çağ hac bölgelerinde artış yaşandı.[16] İskoçya'daki St Andrews ve Kuzey İspanya'daki Santiago de Compostela daha konforsuzdu, ancak Santiago'ya giden birçok hacı, karadaki uzun yürüyüşe katlanmak yerine tekneyle gidiyordu. Hac yerleri arasındaki rekabet yüksekti çünkü yerel yöneticiler, hacıları kabul etmenin finansal açıdan faydalı olduğunun ve onların biblo ve hediyelik eşya aldığının farkındaydı. Bu ticaretin kapsamı ve dolayısıyla Avrupa'nın yollarını arşınlayan hacıların sayısı, bir Alman girişimcinin yedi yılda bir gerçekleşen, kutsal emanetlerin 1440 yılında Aachen'deki gösterimi için 32.000 adet hacı aynası temin etmek üzere anlaşma yapmasından tahmin edilebilir.[17] Ortakları yılı şaşırdığı ve anlaşma yapılan koşullarda borçlarını ödeyemediği için girişimi başarısız olan Johannes Gutenberg isimli gösterici, odağını deneysel bir ticari teknolojiye çevirdi: matbaa.

Tüm hac yerlerinin en ünlüsü ve en popülerlerinden birisi, Roma'daki Batı Kilisesi'nin pınarıydı.[18] İtalyan olmayan çok sayıda hacı, ya tehlikeli bir deniz yolculuğu ya da Alp geçitlerinde yürüyüş içeren zorlu bir yolculuk yaptı. Papa VIII. Boniface, 1300'de Kutsal Bazilika'yı ziyaret eden hacılar için mutlak bir af ilan edince, yaklaşık iki yüz bin hacı yola çıktı. Jübile 1350'de ve daha sonra aralıklarla tekrarlandı. Hacılar, İtalyan Yarımadası'nda bir araya geldikçe bir dizi yol haritasını paylaşırdı ve böylece doğru yolu bulmak daha kolay olurdu. Bu yol bulucular, yol üzerindeki dinlenme noktalarını ve aralarındaki mesafeleri içeren kullanışlı, el yazması listelerdi. Böyle bir

15 Jonathan Sumption, *Pilgrimage: An Image of Medieval Religi* (Londra: Faber, 1975), s. 257; Debra Birch, 'Jacques de Vitry and the Ideology of Pilgrimage', J. Stopford (ed.), *Pilgrimage Explored* (Woodbridge: York Medieval Press, 1999).

16 Dianna Webb, *Pilgrims and Pilgrimage in the Medieval West* (Londra: I. B. Tauris, 2001); Sumption, *Pilgrimage.*

17 Albert Kapr, *Johann Gutenberg: The Man and his Invention* (Londra: Scolar Press, 1996), s. 71–5.

18 Debra Birch, *Pilgrimage to Rome in the Middle Ages* (Woodbridge: Boydell, 1998).

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://arsiv.org

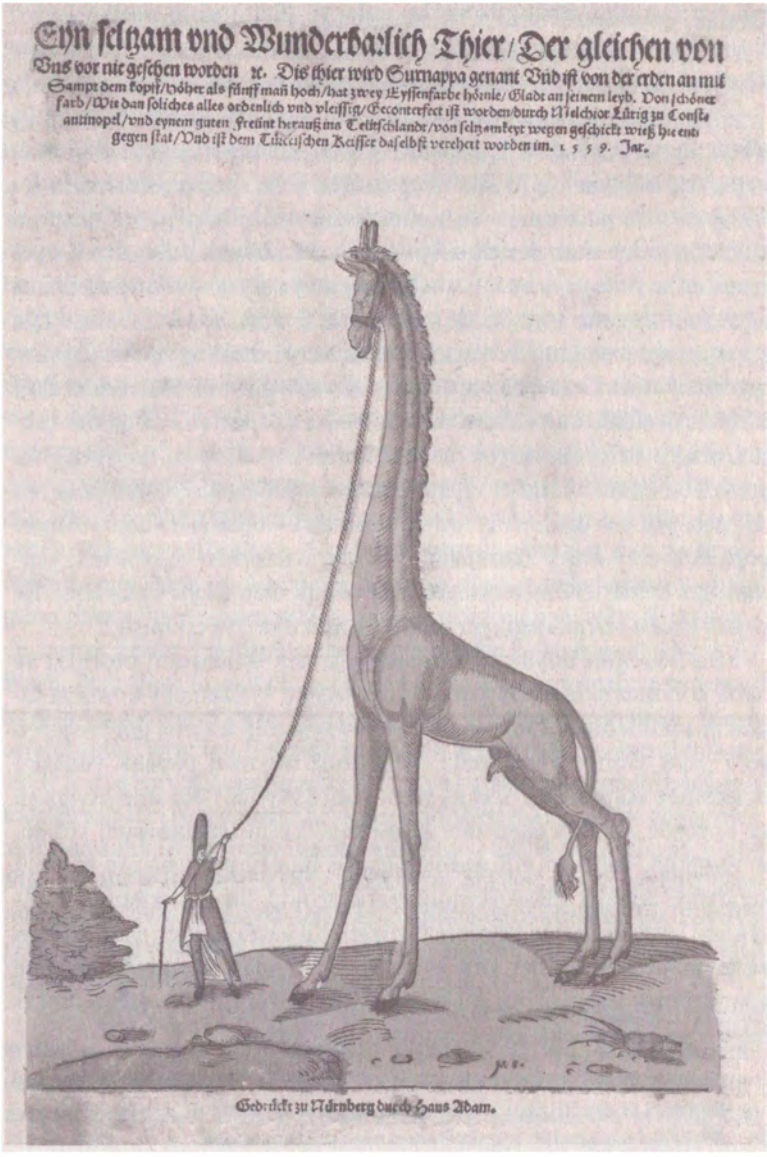

1.3 *Nadir ve sıra dışı bir hayvan*: zürafa. Zürafa kadar mantıksız bir şeyin doğru olduğu ortaya çıktığında insanların gezginlerin masallarına neden bu kadar çok inandığını anlamak kolaydır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yol haritası olan Brüj güzergâhı, yolcuyu Flandre'nin merkezinden Ren Nehri'nin aşağısına götürüyordu.[19] Daha sonraki yüzyıllarda Avrupa'nın ilk büyük bilgi yolunun nasıl olacağının taslağını çıkardı.

Roma'nın bir hac yeri olarak üstünlüğü, Haçlı Seferlerinin üç yüzyılı boyunca Kutsal Toprakların kurtarılması için çağrıda bulunan papaların rolüyle büyük ölçüde artmıştı. Orta Çağ'ın sonlarında şehir; haber ve uluslararası siyasetin merkeziydi. Batı Kilisesi'nin tüm vilayetlerinden mali destek talep etme hakkı, büyük miktarlarda para transferine yol açtı ve bu amaçla Kilise, ortaya çıkan uluslararası finans ağından kapsamlı bir şekilde yararlandı. Atama, af ve feshetme için papanın onayını alma ihtiyacı, devamlı olarak mektup ve dilekçe akışı gerektiriyordu. Orta Çağ papalığının Avrupa güç politikasındaki aktif nüfuzu, özellikle İtalyanlar olmak üzere birçok devletin dikkatini çekti. Dolayısıyla Roma, birçok devletin kendi temsilcilerini tesis ettiği ilk yerdi. Haber, dedikodu ve entrikayı beraberinde getiren diplomasinin doğuşu, pek çok açıdan neredeyse tesadüftü. Roma yolculuğu uzun ve papalık işleri yavaştı. Hastalanan yolcular iyileşirken ve sabırla iş yapmak için beklerlerken, etrafı görür ve sık sık memlekete yazarlardı. İlk elçiler kasıtlı olarak değil, bir tesadüf sonucu ortaya çıkmıştı.[20]

Bu dönemin büyük bölümünde, papalık iktidarının otoritesi ve hatta konumu şiddetle tartışıldı. Yeni seçilen V. Clement Roma'ya taşınmayı reddedince 1309 ve 1376 yılları arasında üst üste göreve gelen yedi papa, Güney Fransa'daki Avignon'da bulunan papalık yerleşim bölgesinde ikamet etti. Yetmiş yıl boyunca Büyük Bölünme, Avignon ve Roma'da rekabet eden otorite merkezlerinin kurulmasına yol açtı. Avignon, daha önce Roma'da kurulan bürokratik sistemin çoğunu kendisine çekerek Kilise işlerinin merkezi oldu. Bu, çok önemli bir bilgi ağını içeriyordu. On dördüncü yüzyıla ait yazılı siciller, en az altı bin yazışma içeriyordu: her gün kâtiplik dairesinden Avrupa'da bir yere gönderilmek üzere yirmi mektup çıkıyor ve bu durum, kayda değer bir altyapının titizlikle oluşturulmasını gerektiriyordu.[21]

19 Peter Spufford'da gösterilmektedir, *Power and Profit: The Merchant in Medieval Europe* (Londra: Thames and Hudson, 2002), s. 23.

20 Büyükelçi yazışmaları aşağıda Bölüm 5'te tartışılmaktadır.

21 Yves Renouard, 'Comment les papes d'Avignon expédiaient leur courrier', *Revue historique*, 180 (1937), s. 1–29; ae. *The Avignon Papacy, 1305-1403* (Londra: Faber, 1970); Anne- Marie Hayez, 'Les courriers des papes d'Avignon sous Innocent VI et Urbain V (1352–1370)', *La circul des nouvelles au moyen âge* (Paris: Sorbonne, 1994), s. 37–46

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu yazışmaların pek azı papanın kendi ulakları tarafından taşındı. Papalık ulakları haysiyetli bireylerdi ve hanesinin ayrıcalıklı üyeleriydi. On dördüncü yüzyılda genellikle kırk kadar kişi vardı. Ama her biri yola çıkamazdı. Gönderileri taşımak onların sorumluluklarından yalnızca bir tanesiydi; aynı zamanda pazarın dolambaçlı yollarında dolanıp pazarlık yaparak papanın hane halkına gıda tedarik edilmesinde de hatırı sayılır bir rol oynadılar. Her hâlükârda, tüm yazışmaları ulak ile göndermek çok pahalı olurdu. Papalık kâtiplik dairesi, mektupları geri dönen ulaklarla veya Avignon'dan yazışmanın gitmesi gereken istikamete doğru yola çıkan yolcularla göndererek masrafları en aza indirmek için her türlü çabayı gösterdi. Roma'da olduğu gibi, diğer kiliselerin temsilcileri veya nüfuz sahibi kişiler, bir gönderi için aylarca bekletilebilir ve sonra diğer alıcılara teslim etmek üzere hatırı sayılır miktarda mektupla oradan ayrılırdı. Gelir toplamak için yola çıkan papalık temsilcileri ya da görevleri gereği bir yere ziyarete giden piskoposlar ve başrahipler aracılığıyla da mektup gönderilebilirdi. Ancak bunlar, yalnızca istisnai olarak ortaya çıkan fırsatlardı. Sıradan yazışmalar için papalar; Avignon, İtalya karargâhları ve Avrupa'ya dağılmış diğer şubeler arasında gidip gelen tüccar kuryelerden yararlandı. On dördüncü yüzyılın ilk yarısında, büyük İtalyan şirketlerinin hepsi Avignon'da kalıcı ikametgâh kurdu. Bardi, Peruzzi ve Acciaiuoli, papanın başlıca bankacılarıydı ve yazışmaların çoğu, paraların toplanması ve borcun ödenmesiyle ilgiliydi. Yüzyıl ortalarında Floransalı finansör krizinden sonra papalık, kendi bünyesinde kurye barındırmayan şirketlere veya papalık yazışma ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak kurulmuş profesyonel hizmetlere güvenmek zorunda kaldı. Avignon'da bir otel işletmecisi olarak faaliyetlerini isteğe bağlı bir kurye hizmetiyle birleştiren Piero di Gieri gibi bu serbest işletmecilerden bazıları, kayda değer büyüklükte bir iş yürüttü. Bu, Piero'ya geniş bir nüfuz sağladı; 1355'ten itibaren gayriresmî posta müdürü olarak hem servet hem de iyilik borcu biriktirdi.[22]

Batı Kilisesi'ne yayılmış gönüllü muhbir ve habercilerden oluşan geniş bir altyapıya sahip olmasına rağmen papalık, haberlerin alınması ve gönderilmesi için çeşitli düzeneklerde bir kraliyet sarayından farklı değildi. Öyle olsa bile böylesine gelişmiş bir bilgi ağının sürdürülmesi, özellikle Kilise için bu kadar sıkıntılı zamanlarda, mali durum üzerinde büyük bir yük oldu. Para biriktirme ihtiyacı genellikle gecikmelere yol açtı. Ulağın çantası dolana kadar Roma veya Venedik gibi bir istikamete gidecek gündelik yazışmalar biriktirilirdi

22 Renouard, 'Les papes d'Avignon', s. 20–3.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

ve bu, birkaç hafta alabilirdi.[23] Orta Çağ haber ağlarında ekonomi ve verimlilik, sürekli bir çekişme hâlindeydi.

Sevgili Ebeveynler

Kendi posta hizmetini kuran diğer bir grup, Avrupa'daki ruhban sınıfının o kadar da seçkin olmayan kesimiydi: üniversite öğrencileri. Üniversiteler, çok özel tipte kilise topluluklarıydı. Manastırlar gibi onlar da Tanrı'ya hizmet etmeleri için genç erkekleri eğitmeye adanmışlardı. Ancak onlarınki çok daha kısa süreliydi. Nispeten kısa bir süre kalan genç erkek gruplarını bir araya getirdiler. Orta Çağ üniversitesindeki yaşam çok konforsuz olsa da öğrenciler, manastır yaşamının katı disiplinine tâbi değildi.

En büyük üniversiteler, Avrupa'nın her yerinden öğrenci alıyordu. Evlerinden çok uzaktaki bu genç adamlar, genellikle evlerini özlüyordu ve üniversiteler, aileleri ile iletişim hâlinde olmalarını sağlamak için gelişmiş bir mektup servisi kurdu. Bir üniversite posta hizmetinin belgelenmiş ilk örneği, 1158'de Bolonya'da kurulandır. Böyle bir hizmet, on beşinci yüzyılda neredeyse tüm üniversitelerde mevcuttu. İspanya'daki Salamanca Üniversitesi, habercilerinin kullanması için on beş katır çalıştırdı; Fransa'da Bourges'in, kurulduğu tarihten itibaren on altı ulağı vardı. En iyi belgelenmiş örnek, Paris Üniversitesi'ninkidir.[24] Yaklaşık 1300 yılında kurulan üniversitenin ulakları, yerelliğe hizmet etmek için farklı öğrenci "grupları" tarafından atandı.[25] Daha uzun yolculuklar, yılda bir veya iki kez yapılıyor; daha kısa yollar ise daha sık kullanılıyordu. Üniversite habercileri, çeşitli vergi ve harçlardan muaf tutulan ayrıcalıklı bireylerdi. Bu vazife çok rağbet gördü ve on dördüncü yüzyıldan itibaren ulaklar, diğer müşteriler için de mektup taşımaya başladığında daha da kazançlı

23 3 Mart 1321'de Roma'ya gönderilmek üzere yazılan bir mektup 18 Nisan'a kadar Avignon'dan yola çıkmadı. 6 Ekim 1321'de Venedik için yazılmış bir mektup 31 Ekim'de yola çıktı. 1360'ta Poitiers için bir mektup gönderilmeden önce iki ay ertelendi. Renouard, 'Les papes d'Avignon', s. 28.

24 Suzanne Budelot, *Messageries universitaires et messageries royales* (Paris: Domat, 1934).

25 Paris'teki dört "ulus", oldukça gevşek bir şekilde, Fransa, Picardy, Normandiya ve İngiltere olarak tanımlanmıştı. İngiliz "ulusu" Orta ve Kuzey Avrupa'dan gelen öğrencileri de kapsıyordu. Hilde de Rodder-Symoens (ed.), *A History of the University in Europe. Cilt I: Universities in the Middle Ages* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), s. 114.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

hâle geldi. Bu özel posta hizmeti son derece kalıcı oldu. Fransa Kralı IV. Henry'yi 1610 yılında öldüren Jean de Ravillac, üniversitenin *petits messagier*lerinden* biriydi: seksen öğrenciden oluşan bir kurul için mektup taşıyarak geçimini sağlıyordu.

Şüphesiz ki öğrenci yazışmalarından günümüze ulaşan örnekler, üniversiteler ve ev arasında gidip gelen telaşlı mesajların yalnızca küçük bir kısmıdır. Ancak içlerinde güncel olaylar hakkında bilgi içeren yorum bulmayı ümit etmeye yetecek sayıda mektup mevcut. Üniversiteler, siyasi hayatın gelgitlerine yakın olan, Avrupa'nın en hareketli şehirlerinden bazılarında kuruldu. Bütün bunlara rağmen toplanan içgörüler ve yorumlar, dönemin büyük olaylarına dair çok fazla bilgi içermiyor. Eve mektup gönderen öğrencilerin aklına en başta gelen iki şey vardı: mektup yazma sanatındaki ilerlemeleriyle ebeveynlerini etkilemek ve para istemek.[26] Orta Çağ mektup üslubu resmî ve oldukça yapısaldı. Öğrenciler genellikle memur veya kâtip olmaya mahkûmdu ve bu nedenle, mektup sanatında aldıkları eğitimde ne kadar ilerlediklerini göstermeye heveslilerdi. Bu becerileri öğreten ustaların dersine katılmak için gayret göstermezlerse örnek mektuplar içeren kopya kitaplar ve kılavuzlardan yararlanabilirlerdi.[27] Resmî hitaplar bitince yazar sadede gelirdi: para bitmişti, evdeki ailenin bir üniversitenin ne kadar pahalı olabileceğini anlaması zordu, daha çok göndermeliydi. 1220 sularında Oxford Üniversitesi'nden gönderilen bu mektup, benzer durumda olan binlerce kişiyi temsil edebilir:

> Bu mektup, Oxford'da büyük bir gayretle öğrenim gördüğümü bildirmek içindir, ancak para meselesi sınıf geçmemin önünde bir engel teşkil etmektedir. Zira bana gönderdiğiniz parayı harcayalı iki ay oldu. Şehir pahalı ve pek çok şey gerektiriyor: konaklayacağım bir yer kiralamam, gerekli şeyler satın almam ve şu anda belirtemediğim daha birçok şeyi sağlamam icap ediyor. Bu nedenle babalık sıfatınıza saygıyla sığınıyorum, ilahî merhametin telkiniyle bana yardım edebilirsiniz ve böylece başladığım işi tamamlayabilirim.[28]

* Ulak.

26 C. H. Haskins, 'The Lives of Mediaeval Students as Illustrated in their Letters', *Studies in Mediaeval Culture* (Oxford: Oxford University Press, 1929), s. 1–35.

27 Alain Boureau, 'The Letter-Writing Norm, a Mediaeval Invention', Roger Chartier (ed.), *Correspondence: Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century* (Cambridge: Polity, 1997), s. 24–58.

28 Haskins, 'Lives of Mediaeval Students', s. 10–29, Ara: 15–16.

Sürekli Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://kitap.ailey.org

Sonu gelmeyen bir sektörün iddialarına şüpheyle yaklaşılsa bile çok az ebeveyn aç bir çocuğun yalvarışına direnebildi. Besançon'daki bıkkın bir ebeveyn, Orleans'daki oğluna şöyle yazmıştı:

> Yakın zamanda öğrendim ki ahlaksızca ve miskince yaşıyorsun, diğerleri dersteyken sen bir gitar tıngırdatıyorsun, bu nedenle daha çalışkan arkadaşların birkaç cilt okurken sen daha bir cilt okudun. Dolayısıyla, senin ahlaksız ve savruk davranışlarından tövbe etmeni, artık israf etmemeni ve kepazelik yapmak yerine saygın biri olmanı tembihlemeye karar verdim.[29]

Bu, ebeveynlerin neler olup bittiğini öğrenmek için sadece kendi çocuklarına bağımlı olmadıklarını göstermesi bakımından enteresan bir mektuptur; bir yerlere gidip gelen yerliler de haber getiriyordu. Öğrenciler; güven verici bir şekilde saygın yaşam alanlarını, ev arkadaşlarını ve okula gitmenin tehlikelerini anlatırdı. Ama etraflarında olup biten büyük olaylarla pek ilgilenmiyorlardı. Bu açıdan özel yazışmalar, göreceğimiz gibi, sıklıkla hayal kırıklığı yaratmaktadır.[30] Bu mektupların sunduğu şey, Avrupa'nın en büyük şehir merkezlerinin çoğundan yayılan, izinli ve bir dereceye kadar denetlenen, ancak devletten bağımsız olarak işleyen olağanüstü bir iletişim ağına erişimdir.

Kralın Komutası

Kilise, topluluklar arasında seyahat eden veya hac yolculuğu yapan gönüllü ve güvenilir ulaklara bel bağlayabilirdi. Üniversiteler, düzenli bir şekilde ücret ödenen ulak hizmeti kurmak için yeterli sayıda talep saptadı. Roma'nın nöbetleşe ulak sistemine benzer bir yapı kurmak için gerekli kaynakları ve yetkiyi ancak Avrupa'nın yöneticileri tayin edebilirdi. Yine de bu, ancak Orta Çağ'ın sonuna doğru mümkün oldu. O zamana kadar resmî bir haber toplama sistemi, çoğu Orta Çağ devletinin kapasitesinin üstündeydi. Prensler, çoğunlukla isteklerini kendi tebaalarına iletmek için bu tarz sistemler kurmaya odaklandı. Yurt dışındaki olayları takip etmek, daha çok özel amaçlı düzenlemelere bağlıydı.

Orta Çağ'da devlet idaresinin ürettiği iş hacmi, son derece etkileyicidir. Dönemin hazine denetçisi, İngiltere Kralı I. Henry'nin 1100'den 1135'e kadar süren uzun hükümdarlığı boyunca dört binden fazla gönderi kaydetti.[31] İngiliz hazine denetçisi vergi makbuzlarını

29 Ae., s. 15-16.

30 Aşağıda, Bölüm 15.

31 Philip O. Beale, *A History of the Post in England from the Romans to the Stuarts* (Aldershot: Ashgate, 1998), s. 22.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

kaydetmek için tahta çubuklar kullanmasaydı bu sicil çok daha etkileyici olabilirdi. Vindolanda'daki tabletlerin aksine bunların hepsi on dokuzuncu yüzyılda yanıp kül oldu. İtalyan şehir devletleri, muhasebe işlemleri için çok daha dayanıklı bir araç olan kâğıdı kullanmayı tercih eden ilk devletlerden biriydi. İngiliz kralları, isteklerini krallığın farklı bölgelerine duyurmaya hususi bir önem gösterdi. Mesajlar, fermanlar, celpler ve yeni yasaların bildirimleri atlı ulaklar tarafından yayılırdı. Her biri, dört vilayetten sorumluydu. On dördüncü yüzyılda, bölge şerifinin yılda birkaç bin yazı aldığı oluyordu.[32] Her ferman, kralın buyruğu üzere uygulanıyordu. Hem ulusal hem de yerel bir topluluk duygusu oluşturmaya fiziksel bir katkıda bulundular.

Bu esnada Batı Avrupa'nın ulus devletleri, kendi bölgelerinde otoritelerini güçlendirmek için haber toplamaya ayırdıklarına kıyasla çok daha fazla kaynak tahsis ediyordu. Dağınık bir kara parçası üzerinde otorite kurmanın sebep olduğu lojistik zorlukları düşününce bu anlaşılabilir bir öncelikti. Güney Avrupa'da durum oldukça farklıydı. İtalya'da rekabetin yüksek olduğu, zengin ama değişken şehir devletleri dip dibe yaşıyordu. Bu derli toplu ve iyi organize edilmiş topluluklarda vatandaşlarla iletişim kurmak çok daha kolaydı, ancak potansiyel olarak düşman olabilecek komşular da yakındaydı. Rakip devletlerin niyetleri ve fiilleri hakkında doğru bilgiye sahip olmak, hayatta kalmak için kritik bir öneme sahipti. Bir bütün olarak Akdeniz bölgesinde, Doğu Akdeniz ve Orta Doğu'daki siyasi olayların sonuçlarına karşı savunmasızlık ve toprak için rekabet, güvenilir istihbarat ihtiyacını bir öncelik hâline getirdi. Aragon Kralı II. Jayme'nin (1291–1327) mektup defterleri sayesinde İtalya'da ve başka yerlerde geniş bir muhbirler ağı oluşturduğunu biliyoruz. Günümüze ulaşan mektup defterleri, elde edilen istihbaratın on beş bin ögesini belgeliyor.[33] Kral, Aragon Krallığı'yla bağlantısını babasından miras alan Cristiano Spinola isimli tüccar da dâhil olmak üzere, çeşitli muhbirlerden bilgi aldı. 1300'den 1326 yılında hayatını kaybedene kadar, Cristiano; Kral Jayme'ye memleketi Cenova'dan ve seyahatleri sırasında Avignon'dan ve başka birçok yerden mektup gönderdi. Kral, onu ticari imtiyazlar ve kraliyet koruması ile ödüllendirdi. Sicilya'daki Spinola şirket simsarları ise bir diğer güvenilir kaynaktı. Cristiano bilgileri genellikle yorum katmadan iletti; krala ne yapılması gerektiği konusunda hiçbir tavsiye vermedi.

32 Ae., s. 24–7.

33 J. K. Hyde, 'The Role of Diplomatic Correspondence and Reporting', *Literacy and its Uses*, s. 217–59, s. 224–6.

Üretsiz Kitap Arsivi - https://rantey.org

Jayme'nin istihbaratı, hem bilgi elde etmek hem de mektupların kendisine ulaştığından emin olmak için tüccar kaynaklarına bağlıydı. Bu iki ağın birbirine kenetlenişi, Jayme'nin muhbirlerinden biri tarafından tasarlanan oldukça büyüleyici bir şifreyle özetlenmiştir: "Florin dediğimde Cenova kadırgaları, doubloon dediğimdeyse Savona kadırgaları anlaşılmalıdır."[34] Akdeniz devletlerinin birbirinden oldukça farklı haber öncelikleri, yerleşik temsilcilerden oluşan resmî sistemiyle İtalya'daki diplomasi alanındaki erken gelişmede de görülebilir. Haber toplama, ülkelerini yurt dışında temsil etmek üzere gönderilenlerin birincil sorumluluğu olarak belirlendi.[35]

Kuzey Avrupa'da monarşik devletler daha sistematik bir haber toplama sistemine ihtiyaç duymaya başladıkça durum yavaş yavaş değişti. Bunun, Yüz Yıl Savaşları sırasında İngiltere, Fransa ve Burgonya arasındaki çekişmelerin neden olduğu şiddetli bir hanedan rekabeti ve değişken ittifak siyaseti döneminde meydana gelmesi tesadüf değildi. Belirli görevleri yerine getirmek için ulakların gönderilmesine bel bağlamak son derece pahalıydı. 1327'de Akitanya elçiliğinin başkanı, krala gelişmeleri bildirmek üzere İngiltere'ye gönderilen yirmi bir ulak için 19 sterlin; 1343'te Avignon'daki Papalık Mahkemesi'nin özel bir temsilcisi ise tek bir yolculuk için 13 sterlin talep etti. İngiliz Krallığı, yazışmayla birçok şeyin başarılabileceğine inanıyordu. Gelecekte II. Edward olarak isimlendirilecek Galler Prensi Edward, bir senede (1305-6) yaklaşık sekiz yüz mektup gönderdi. Eşi Isabella, çoğunlukla yurt dışındaki ailesiyle iletişim hâlinde olmak için iki atlı ve on bir atsız ulak çalıştırdı.[36]

Bu örneklerin gösterdiği gibi, diplomatik yazışmalar çok fazla kaynağın kullanılmasını gerektiriyordu. Dolayısıyla, Avrupalı yöneticilerin aldığı haberler için ödeme yapmaması mühimdi. Saray, harika bir haber merkeziydi. Saraya çağrılanlar arasında kendi iletişim ağına sahip, bölgenin ileri gelen kişileri ve iyilik istemek ya da ödül talep etmek için gelip giden birçok kişi vardı. On dördüncü yüzyıldaki sarayların hepsinde şairler ve tarih yazarları vardı. Muzaffer şövalyeler, şanlı eylemlerinin bilindiğinden ve kaydedildiğinden emin olmak için sarayın yolunu tutardı. Şövalyeliğin en iyi tarihçisi Jean Froissart, *Vakayiname* kitabının üçüncü cildi için bilgi toplamaya başladığında, Foix kontunun Güney Fransa Orthez'de yer alan

34 Ae., s. 244.

35 Aşağıda, Bölüm 5.

36 Beale, *History of the Post*, s. 30–39.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Gaston sarayını ziyaret etti. Burada karşısına, kendisine bir nüsha vermeye hevesli bir grup adam çıktı.

> Salona, odaya ve avluya değerli şövalyeler ve beyefendiler gelip gitti ve biri, onların silahlardan ve maceralardan bahsettiğini duydu. Orada her türlü onur konusu tartışıldı. Evin efendisinin itibarı sayesinde her ülkeden haber gelirdi ve bu nedenle, diğer ülkeler ve krallıklarla alakalı haberler buradan alınırdı. İspanya, Portekiz, Aragon, Navarra, İngiltere, İskoçya ve Languedoc'un sınırları içerisinde gerçekleşen silah başarılarının çoğu hakkında burada bilgi edindim. Zira orada konakladığım esnada bahsi geçen ülkelerden gelen şövalyeler ve beyefendiler, kontu ziyaret ediyordu. Ve bu sayede ya onlardan ya da benimle konuşmaya her zaman hazır olan konttan bilgi topladım.[37]

Avrupa'nın yöneticileri, hizmeti kontrol etme ve haber toplamak için gerekli kaynakları tahsis etme yönlerinden benzersiz bir mevkideydi. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, birçok soylu kişi, küçük ölçekte de olsa bir kraliyet sarayı kurdu. Bu topraklarda otoritelerini güçlendirmek için ulaklar gönderdi ve müttefikleri ya da uzaklardaki akrabaları ile mektuplaştı. On dördüncü yüzyıla gelindiğinde birçok şehir yönetimi de kendi bünyelerinde ulak barındırma ihtiyacı duydu. Londra'da sivil yetkililer, loncalar ve özel şahıslar tarafından yazılan mektupların hacmi, resmî bir zanaatın şirketleşmesine yol açtı ve böylelikle Scriveners' Company kuruldu.[38]

Haber Yönetimi

Bu ilkel sistemler, 1350'den sonraki yüzyılda büyük ölçüde bozuldu. Önce Kara Ölüm, ardından uzayan savaş dönemleri; hem kraliyet maliyesini hem de kraliyet otoritesini zora soktu. Kraliyet ulakları için at sağlamak ve misafirperver olmak daha da zorlaştı. Yollar eskisi kadar güvenli ve kaliteli değildi. Bu, Fransa'da önce ayrıklaşma; Yüz Yıl Savaşı'nın ardından da kademeli olarak yeniden yapılanma dönemiydi. Haber sağlamak daha tehlikeli bir hâle gelmişti ama güvenilir bilgiye duyulan ihtiyaç daha da aciliyet kazandı.[39] İngiltere'de, tacın defalarca el değiştirdiği ve önde gelen kahramanların çoğunun korkunç bir şekilde hayatını yitirdiği Güller Savaşı'nın kargaşası,

37 Given-Wilson, *Chronicles*, s. 109.

38 Beale, *History of the Post*, s. 84–6.

39 *La circulation de l'information*, s. 55.

Derleme PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gelişmeleri takip etmeyi oldukça zorlaştırdı. 6 Nisan 1483'te Kral IV. Edward'ın ölümüne dair hakiki görünen bir raporu dinleyen York belediye başkanı, ertesi gün Requiem'in* söylenmesini emretti. Aslında kral, 9 Nisan'a kadar hâlâ hayattaydı.[40]

Etrafta dolaşan bu kadar çok yanlış bilgi varken, gerçek haberlere itimat edilmesini sağlamak için bazen olağanüstü önlemler almak gerekiyordu. Barnet Muharebesi (1471), Londra'nın yakınlarında gerçekleştiğinden, şehirde çılgın söylentiler dolaştı ve Yorkist zaferine dair ilk haberlere kimse inanmadı. Londralılar sonucu ancak başarısının bir simgesi olarak kralın zırh eldivenini kraliçeye götüren bir atlı Westminster'dan geçerken öğrendi. Kral Edward'ın, mağlup edilen Warwick kontunun cesedini St Paul's Katedrali'nde sergileme kararı da zekiceydi. Warwick'in hayatta kaldığına dair haberler yayılmaya başladığında çok fazla insan bu bilginin yanlış olduğunu anlayabildi.

Bu hummalı günlerde, çarpışan her iki rakip de haber yönetimine daha fazla ilgi gösterdi. 1455'teki Aziz Albans Savaşı, 1461'deki Towton Savaşı ve 1471'deki Tewkesbury Savaşı'nın ardından, muzaffer taraf; olayları detaylıca anlatan yazılı haberler yayımladı. Bazen bunlardan haber mektubu olarak bahsedilir ancak sistematik seri üretime dair bir kanıt bulunmamaktadır. Sağ kalan kopyalar; yerel toplumda, değişen duruma uyum sağlamaya istekli nüfuz sahibi kişilere dağıtılan el yazmalarıdır.[41] En önemli olaylar, kiliselerde veya pazar yerinde halka açık olarak okunacak bildirilerde Londra ve diğer şehirlerde yaşayanlara duyurulurdu. Bu kanun yapma ve haber yönetimi şekli, en azından on yedinci yüzyıla kadar birçok Avrupa hükûmetinin uyguladığı bir yöntemdi.[42]

Fransız Krallığı da fikir manipülasyonuna dikkat etti. Bu duruma dair ilk örneklerden biri, Burgonya Dükü John'un 1419'da suikasta uğramasının ardından telaş dolu yazılardır. Bu yazılar, dükün cinayetine karışmış olan Anglo-Burgundian ittifakına karşı Fransız

* Hristiyanlık dininde ölümü takiben ruhun kurtuluşu için, cenazenin hemen ardından ya da anma amacıyla yıldönümlerinde düzenlenen ayinlerde icra edilen ilahi, dua.

40 C. A. J. Armstrong, 'Some Examples of the Distribution and Speed of News in England at the Time of the Wars of the Roses', *England, France and Burgundy in the Fifteenth Century* (Londra: Hambledon, 1983), s. 97–122.

41 Bakınız Armstrong, 'Some Examples', s. 100; James Gairdner (ed.), *Three Fifteenth-Century Chronicles* (Londra: Camden Society, 1880), s. 156 vd.

42 Aşağıda, Bölüm 4.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

direnişinin lideri, veliaht Charles'a olan sadakatlerinde tereddüt edenleri kazanmayı amaçlıyordu.[43] Bu tür el yazmaları, bu dönemde oldukça sınırlı çevrelerde dolaşsa da bir anlamda Fransız haklarını savunmak için daha yoğun bir propagandanın yolunu açtı. Bu konu, Orta Çağ Fransası'nın en büyük yazarlarının çoğunu meşgul etti.[44]

Haber ağlarının geliştirilmesinde kaydedilen önemli gelişmeye rağmen güvenilir bilgiler yine de şans eseri ortaya çıkabiliyordu. Norfolk'lu bir adam, Barnet Muharebesi'nin sonucunu Warwick kontunun St Pauls'da sergilenen cesedini görünce öğrendi. Bu haberi memlekete götüren ilk kişi olmak istediği için, aynı gün Londra'dan tekneyle ayrıldı, ancak denizde pusuya düştü ve onu yakalayanlar tarafından Hollanda sahiline bırakıldı. Hikâyesi kısa sürede Gent'teki Burgonya Düşesi Margaret'e ulaştı ve düşes de bu hayati istihbaratı hemen Amiens yakınlarındaki Corbie'de bulunan kocası Charles'a iletti.[45] Böylece IV. Edward'ın nüfuz sahibi müttefiki, dört gün içinde bu başarının haberini aldı, ama bu tamamen bir tesadüftü.

Bu koşullar altında, Avrupa yöneticilerinin hayati önem taşıyan siyasi bilgilere ayrıcalıklı ve hızlı erişim sağlayacak düzenli ve güvenilir bir posta hizmetinin kurulmasına giderek daha fazla önem vermeye başlaması doğaldır. On beşinci yüzyılda bir dizi kraliyet posta nakliyesinin oluşturulmasının ardındaki motivasyon da buydu. Bu konuda başarılı olan ilk deneyim, 1443'te Avusturya'daki sömürgeleri Feldkirch ve Viyana arasında bir posta kuran, daha önce de bahsi geçen, Romalıların Kralı III. Frederick'in teşebbüsüydü. Fransa Kralı XI. Louis tarafından kurulan ulusal posta kurye ağı (1461-83), çok daha iddialıydı. İngilizlerin sınır dışı edilmesinden önce, henüz bir çocukken Fransız Kraliyeti'nin utanç verici zayıflığını tatmıştı. Paris'in ve Kuzey Fransa'nın kurtulmasından sonra bile, saltanatı; kraliyet ailesi ve aristokratlar arasındaki kan davasıyla uğraşarak geçti. Bu nedenle, kraliyet kontrolü altında bir iletişim ağı kurması; hem yeniden kazanılan kraliyet otoritesinin güçlü bir sembolüydü hem de huzursuz tebaalardan bir adım önde olmak için bitmek bilmeyen

43 B. Guenée, 'Les campagnes de lettres qui ont suivi le meurtre de Jean sans Peur, duc de Bourgogne (septembre 1419-février 1420)', *Annuaire-Bulletin de la Société de l'Histoire de France* (1993), s. 45–65.

44 Craig Taylor, 'War, Propaganda and Diplomacy in Fifteenth-Century France and England', Christopher Allmand (ed.), *War, Government and Power in Late Medieval France* (Liverpool: Liverpool University Press, 2000), s. 70–91.

45 Armstrong, 'Some Examples', s. 99.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mücadelede önemli bir araçtı. Louis'nin tasarısı, krallığa gelen ve giden ana yolların hepsinde aktarma istasyonları kurulmasını gerektiriyordu.[46] Her istasyona maaşlı posta müdürleri atandı. Görevleri, hızla geçip giden kraliyet ulakları için atların bakımını yapmalarını gerektiriyordu. Roma İmparatorluğu'nda tesis edilen ve imparatorluk postası için Tassis tarafından devam ettirilen uygulama izlendi ve böylelikle posta müdürü, her bir kuryenin varış ve ayrılış saatini belgelerin üzerine not etti. En azından prensipte bu sistem, sıkı bir şekilde denetleniyor ve yalnızca kraliyete hizmet ediyordu. Atlarını diğer müşterilerinin kullanmasına izin veren postacılar, ölüm cezasına çarptırıldı. Kuryeler, varış yerlerini belirten detaylı geçiş belgeleri taşıyordu ve rotadan sapmaları yasaktı. Yabancı kuryeler de posta yollarını takip etmek zorundaydı, aksi takdirde geçiş izinleri ellerinden alınırdı.

İngiltereli IV. Edward; krallığın en mühim haber yolu, yani İskoçya'ya giden yol için, benzer bir sistem tasarlama konusunda Fransızlardan ilham aldı. Londra ve Kanal limanları arasındaki kısa yolda, hâlihazırda bir postane sistemi vardı ve bu durum, yol üzerindeki kasabaları, sahile doğru hızla ilerleyen kraliyet ulaklarının maliyetini karşılamak zorunda bırakıyordu. Kuzey sınırına olan uzun mesafe daha zorlayıcıydı. 1482'de Kral Edward, 32 km aralıklarla atlı ulakların konumlandırıldığı bir plan tasarladı. Önemli bir mesaj iletileceği zaman, her ulak; görev yerine dönmeden önce bir sonraki bölgeye gidecekti.[47] Bu sistem çok pahalıydı ve mevcut acil durumun dışında sürdürülmesi pek olası değildi.

Fransız sistemi de aşırı iddialıydı ve kısa süreliğine de olsa yürütülemeyecek kadar pahalıydı. XI. Louis'nin ölümünden sonra küçültüldü ve kullanılmaz hâle geldi. Hem Edward hem de Louis çetrefilli iki sorunla karşı karşıya kalmıştı: yalnızca sistemin kendi egemenlikleri dâhilinde işlemesi için gerekli kaynakları kontrol edebiliyorlardı ve bu da uluslararası haberleri alma açısından oldukça sınırlayıcıydı. Ayrıca posta yolları, mali açıdan kendi masraflarını karşılayabilen bir hâle getirilemedi.

On altıncı yüzyılın büyük bölümünde devam eden bu sıkıntılar, Habsburg imparatorluk postanesinin istisnai dehasını gösteriyor.

46 Budelot, *Messageries universitaires et messageries royales*; E. John B. Allen, 'The Royal Posts of France in the Fifteenth and Sixteenth Centuries', *Postal History Journal*, 15 (Ocak 1971).

47 Armstrong, 'Some Examples', s. 107.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

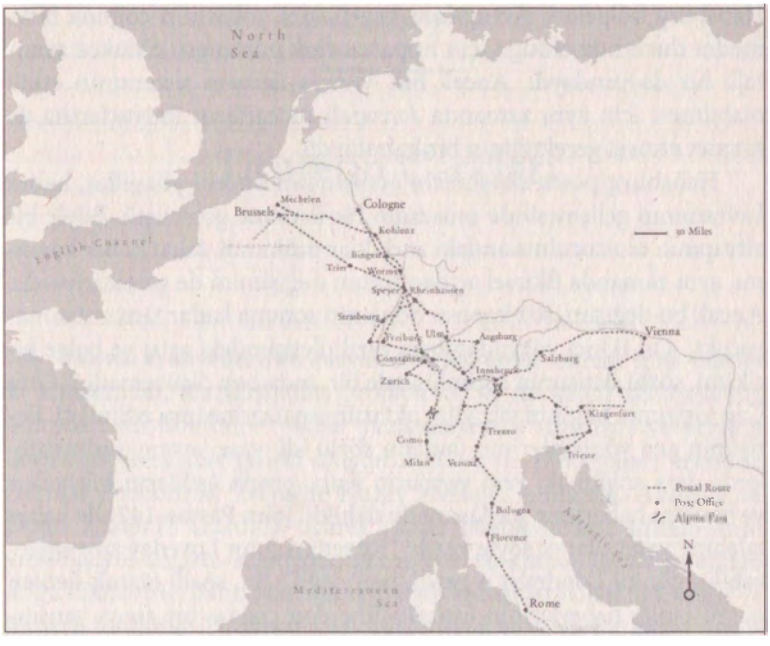

Harita 1: On altıncı yüzyılda kraliyet posta sistemi.

İmparator Maximilian, özel üstlenicilerden oluşan bir aile istihdam ederek, bu sistemin işlemesi sorununu kâr için çalışan uzmanlara devretti. 1505 tarihli kontrat, 12.000 sterlinlik sabit bir yıllık ödeme içeriyordu. Karşılığında Tassis, önemli posta varış noktaları arasında teslimat zamanını garanti ediyordu. Bunlar önemli ölçüde Paris'i içeriyordu: bir kraliyet hizmetinden ziyade özel üstleniciler olarak, Habsburg'un dışında bir dereceye kadar faaliyet gösterebiliyorlardı.

V. Charles'ın tahta çıkması ve 1519'da Kutsal Roma İmparatoru olması, imparatorluk posta hizmetinin menzilinin daha da genişlemesini sağladı. 1516'da Charles ile yapılan yeni bir sözleşmeyle bir başka dikkate değer faaliyet gerçekleşti: Tassis'in posta hizmeti özel müşterilere açıldı. Sonuç olarak, kraliyet posta hizmeti iş hacmini büyük ölçüde artırdı, bu da dâhil olanların çoğunun kârdan pay almayı umabileceği anlamına geliyordu. Bu, on yedinci yüzyıla kadar kraliyet ağları olarak kalan İngiliz ve Fransız sistemleriyle büyük bir tezat oluşturuyordu. İngiliz posta müdürleri, yetersiz ücretlerinin bu kısıtlamaların ardından masraflarına yetmeyeceğinin farkındaydı.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi https://kanteyo.org

Habsburg bölgeleri, Avrupa'nın ana ticaret yollarının çoğuna hükmeder durumda olduğu için imparatorluk postanesi, oldukça avantajlı bir durumdaydı. Ancak bir Avrupa iletişim sisteminin etkili olabilmesi için aynı zamanda Avrupalı tüccarların ihtiyaçlarına da hizmet etmesi gerektiğinin bir kabulüydü.

Habsburg posta sisteminin açılışından önceki yüzyıllar, haber kavramının gelişmesinde muazzam bir ilerleme görmüştü. Böyle bir altyapının oluşturulmasındaki zorluklar mühimdi, fakat haber kavramı, aynı zamanda fikirsel açıdan tutum değişimini de gerektiriyordu. Ancak bu değişim, söz konusu dönemin sonuna kadar tamamlanmayacaktı. On ikinci yüzyıldan beri yazılı iletişimdeki artış ve belge birikimi, sözlü iletişimin üstünlüğüyle bir anda boy ölçüşemedi.[48] Orta Çağ toplumu, bilginin yüz yüze aktarılması üzerine inşa edilmişti. İletişimin ana yöntemlerinin tamamı sözlü idi: vaaz verme, üniversitelerde ders anlatmak, yeni yasaların ilanı, gezgin âşıkların hikâyeleri ve bunlara haberlerin paylaşımı da dâhildi. John Paston 1471'de haber talebine yanıt olarak şöyle yazdı: "Kuzenim John Loveday size söyleyebilir, çünkü Londra'yı o gezdi, ben değil." Bu, sözlü olarak iletilen görgü tanığı haberlerinin üstünlüğüne dair çağdaş bir algıyı yansıtıyordu.[49] Bir haberin güvenilirliği, hamilinin itibarı ile yakından alakalıydı; isimsiz bir yazı durumunda haberin güvenilirliğinden emin olunamazdı. Yazılı belgelerin artışına rağmen, gördüğümüz gibi bu mektupların çoğu oldukça biçimli ve bilgisizdi. Yazarın öğrendiğini göstermesi ya da sahibinin itibarını kanıtlaması amaçlanıyordu: kritik bilgiler hâlâ sözlü iletiliyordu.

Orta Çağ toplumunda iletilen haberlerin çoğu hâlâ sözlüydü, bu nedenle de ekserisi kayboldu. Haber alma ve paylaşmaya olan ilgiyi kanıtlamak için vakayinameler gibi diğer kaynakları araştırmalıyız. Ayrı bir bölümde anlatılan tek temel istisna, büyüyen uluslararası ticaret ağının yarattığı yazışmadır. Uzun mesafeli ticaret zorunluluğu, tüccarları iş ortakları ve temsilcilerinden ayırıyordu. Dolayısıyla, güvenli bir atmosferde ve yazdığı kişinin aldığı bilgiye göre hareket edeceğine dair makul bir beklenti ile haber paylaşma sistemi geliştirmeleri gerekiyordu. Bu, haber alma tarihinde kritik bir gelişmeydi.

48 Menache, *Vox Dei.*

49 Armstrong, 'Some Examples', s. 101.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

BÖLÜM 2

Ticaretin Çarkları

AVRUPA kraliyetlerinin olaylardan haberdar olmak için yaptığı masraflar, karşılaştıkları problemler ve ne kadar sık başarısız oldukları düşünülünce, tüccar yazışmalarının sorunsuz ve verimli ilerlemesi derin bir çelişki oluşturur. 1200 ile 1500 yılları arasında Avrupa ekonomisi; İtalya ile Kuzey Avrupa, Almanya, Akdeniz ve Doğu Akdeniz arasında ticaret yapan büyük ticaret şirketlerinin yükselişiyle değişti. Kuzeyden gelen yün ve kumaş ile takas edilen doğu lükslerine, baharatlarına ve pahalı kumaşlara olan ilgi; cesur ve hünerli tüccarlar için fırsatlarla dolu, büyük ve geniş bir pazar yarattı. Riskler de barizdi. Bir gemi denizde kaybolabilir, mal sevkiyatları Avrupa'nın tehlikeli yollarında pusuya düşebilirdi. Para piyasalarının karışıklığı, sürekli değişen döviz kurlarına hâkim olamayanlar için yeni zorluklar yarattı. Savaş, hanedan çatışmaları veya sivil kargaşa gibi siyasi meseleler, en dikkatli şekilde yönetilen girişimleri bile rayından çıkarabilirdi.

Bu dolambaçlı ve öngörülemeyen dünyada başarılı olmak için, tüccarların bilgi sahibi olması gerekiyordu. On üçüncü yüzyılda bir tüccar sınıfının belirli bir kısmı, mallarıyla birlikte seyahat etmeyi bıraktı ve bunun yerine işlerini, simsarlar ve temsilciler aracılığıyla yönetmeye çalıştı. Bu noktada tüccar yazışma ağının büyümesi kaçınılmaz hâle geldi. Temel yapı taşları zaten yerinde idi. Sıfırdan böyle bir ağ oluşturmak zorunda kalan prenslerin aksine, tüccarların gemileri ve geniş bir bölgeye yayılmış temsilci ve depo ağı vardı. Avrupa'nın büyük ticaret şehirleri arasında her gün at arabaları, kuryeler ve yük hayvanları gidip geliyor; yanlarında haberler ve giderek daya fazla sayıda yazışmalar taşıyorlardı.

Bu yazışmaların hacmi, heyecan vericidir. Toskana Pratolu tüccar Francesco Datini'nin iyi belgelenmiş örneğini inceleyerek bu hacmin büyüklüğünü anlayabiliyoruz. Datini, büyük bir tüccar ailesine

mensup değildi. Kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı; orta yaşlarında memleketine dönmeden önce, Avignon'da silah ticareti yaparak servetini inşa etmişti. Bir dizi geçici ortaklık yoluyla faaliyet göstererek, bankacılık ve genel ticarete yönelik akıllıca çeşitlendirmeler yaparak servetini pekiştirdi. 1383-1394 yılları arasında Pisa, Cenova, İspanya ve Mayorka'da şubeler kurdu.[1] Bütün bunlara rağmen Datini, ikinci sınıf bir adam olarak kaldı: 1410 yılında hayatını kaybettiğinde serveti 15.000 florin idi. Yine de arkasında beş yüz hesap defteri, birkaç bin sigorta poliçesi, kambiyo senetleri ve 126.000 adet iş yazışması bıraktı.[2] Çocuk sahibi olmayan Datini, tüm mülkünü yerel bölgedeki yoksullara bıraktı ve günümüze ulaşan bu ögeler, Orta Çağ'ın uluslararası ekonomisini anlamak için en büyük arşivlerden birini oluşturuyor.

Orta dereceli bir tüccarın, böylesine olağanüstü bir arşiv biriktirebilmesi son derece ender görünüyor, ancak muhtemelen o dönemde sıradan bir durumdu. Datini arşivi yalnızca elimize ulaşması açısından olağan dışıdır. Bununla birlikte, Orta Çağ döneminde ortaya çıkan diğer devrimler gibi, kendi çapında önem taşıyan bir başka teknolojik devrimle bağlantılıydı: kâğıdın tanıtımı. Yüzülmüş hayvan derisinden yapılan parşömen, tirşe olarak da bilinir, Orta Çağ dünyasının çok işine yaramıştı. Sağlamdı; mürekkebi düzgün ve eşit bir şekilde alıyordu; bugün sağ kalan parşömen belgelerin sayısından da anlaşıldığı üzere oldukça dayanıklıydı. Parşömen de bir noktaya kadar yeniden kullanılabilirdi. Ancak kolay kırılıyordu ve rahatça katlanmıyordu. Derinin yüzülmesi gerekiyordu ve bu işlem esnasında ciddi miktarda atık oluşuyordu. Ayrıca pahalıydı. Ham madde sınırlıydı ve hazırlanması uzun sürüyordu. Ticaret ve büyüyen devlet bürokrasileri tarafından üretilen belge hacmi, daha esnek ve uygun maliyetli bir yazma aracı gerektirdi.

Endülüs Emevî Devleti, on ikinci yüzyılda Avrupa'ya kâğıdı getirdi. Yüz yıl içinde İtalya, Fransa ve Almanya'da kâğıt imalathaneleri kuruldu. Fazla sermaye gerektirmesine rağmen teknolojisi nispeten basitti. Kâğıt yapımı, paçavraları döverek malç hâline getiren değirmenlere güç sağlamak için bol miktarda keten bez parçası ve hızlı

1 Iris Origo, *The Merchant of Prato: Francesco di Marco Datini* (Londra: Jonathan Cape, 1957), s. 90.

2 Ayrıca, Datini Floransa'ya taşındığında Prato'daki haneyi idare etmek üzere bırakılan eşi ile Datini arasında karşılıklı on bin mektup var. Bunlar, Origo'nun çalışmasının ana odağıdır.

akan su gerektiriyordu. Kâğıt imalathaneleri, genellikle nüfusun kalabalık olduğu merkezlerin yakınlarında bulunan tepelik bölgelerde inşa edildi. On üçüncü yüzyılda, farklı ağırlık ve boyutlarda kâğıtlar imal ediyorlardı. Muhafaza edilmesi istenen tüzükler, tapular ve el yazması kitaplar gibi değerli belgeler için parşömen kullanılmaya devam edildi. Kâğıdın genel kullanıma girmesi, ham maddelerin daha zor olduğu Kuzey Avrupa'da daha uzun sürdü, çünkü soğuk havalarda insanlar, keten yerine yünden yapılmış giysiler tercih ediyordu. İngiltere'de on sekizinci yüzyıla kadar yerli kâğıt üretimi yoktu, dolayısıyla tüm kâğıtların ithal edilmesi gerekiyordu. Buna rağmen, on dördüncü yüzyıl Avrupa'sında kâğıt, günlük kayıtlar ve yazışmalar için tercih edilen araçtı. Bu gösterişsiz ürün, bilgi kültüründe, yirminci yüzyılın son on senesine kadar baskın bir role sahip oldu.

Brüj'de

Avrupa ticaret ağının kuzey ekseni, Orta Çağ cazibesini büyük ölçüde hâlâ koruyan hareketli Flandre şehri Brüj idi. Brüj, yün ve kumaş ticaretinin merkeziydi. En kaliteli İngiliz yünü, bu şehre gelir; oradan ya güneye gönderilir ya da İtalya, Fransa ve Almanya'da yüksek fiyata satılan ve yapımında üstün nitelikli boya kullanılan Flandre kumaşları imal edilirdi. Cenova, Venedik ve Floransa'daki ticaretle uğraşan büyük ailelerin hepsinin Brüj'de ofisi vardı. Avrupa'nın her yerinden gelen mallar, büyük meydanda alınıp satılırdı.

1277'de Cenevizlilerin deniz donanmasının gelişiyle Brüj'ün geleceği, garanti altına alındı.[3] Şehre yerleşen yabancı tüccar grupları, her biri kendi ikametgâhına ve imtiyaz sözleşmesine sahip farklı uluslar hâlinde örgütlenmişti. Özellikle İtalyanların sayısı fazlaydı. Sözde birinci sınıf şirketlerin İtalya'nın denizaşırı ticaretine hükmettiği bir dönemdi ve her bir şirket, Brüj'de yoğun bir şekilde temsil ediliyordu.[4] Teknik olarak lisanslı bir yerli simsar olmadan Brüj'de hiçbir şey satılamazdı. Bu koşuldan sık sık kaçınılmasına rağmen, aracılık ücretleri yerli erkekler için büyük kazançlar sağladı. Mali araçlara olan talebi yönetmek de kârlıydı. On dördüncü yüzyılda

3 David Nicholas, *Medieval Flanders* (Londra: Longman, 1992). James M. Murray, *Bruges, Cradle of Capitalism, 1280–1390* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

4 Edwin S. Hunt, *The Medieval Super-Companies: A Study of the Peruzzi Company of Florence* (Cambridge, Cambridge University Press, 1994.)

Brüj, oldukça gelişmiş bir hizmet ekonomisine sahipti. Aynı zamanda Kuzey Avrupa'nın en büyük para piyasasıydı.[5]

İletişim, ticaretin çarklarının yağlanmasında önemli bir rol oynadı. Güney Avrupa'dan birçok dökme malın deniz yoluyla taşınmasına rağmen mektuplar karadan gönderiliyordu. On ikinci yüzyılda hacıların ve ilk nesil uluslararası tüccarların aşina olduğu durgun yollarda seyahat ettiler. Brüj'den İtalya'ya giden yollar, el yazması seyahat rehberlerinde kayıtlıydı ve bu rehberler, yolcuya büyük kasabalar arasındaki dikkatlice çizilmiş noktalara doğru kılavuzluk ederdi. Yol, Flandre'den doğuya, Köln'e ve Ren Nehri'nin aşağısına ya da güneye, Paris'e ve oradan da Champagne ovalarından Alp geçitlerine giderdi.[6]

Bu rotalarda karşılaşan tüccar ve seyyahlar, kaçınılmaz olarak haber alıp verirdi. Bazen eve dönerken, yanlarında mektup taşımaları için hacılar da ikna edilebilirlerdi. Ancak belge trafiğinin yoğun hacmi, daha sabit ve kalıcı bir sistem gerektiriyordu. 1260 yılında İtalyan tüccarlar, Orta Çağ ticaret panayırlarının en büyüklerine ev sahipliği yapan Toskana ve Champagne arasında resmî bir kurye servisi kurdu. Ticaret düzeni ve güzergâhları da bu panayırların etrafında inşa edildi. Tüccarlar, uluslararası toplantı vaadiyle iş yapmaya ikna edildi. Şehirler; alışılagelmiş harç ve geçiş ücretlerinden muafiyetler sunarak pahalı işler için rekabet etti. Champagne panayırları, yılın büyük bir kısmı boyunca ilkbahardan sonbahara kadar süren pazar silsilesi sundu.[7] On dördüncü ve on beşinci yüzyılda güneyde Cenevre ve Lyon'a, Paris'in kuzeyinde Saint-Denis'e ve Almanya'da Frankfurt'a yayılan bir Avrupa ağının merkeziydi. Daha ileride Leipzig, İspanya'da Medina del Campo ve Anvers; Brüj'ün yükselen rakipleriydi. Panayırlar, yüz yüze pazarlık etmek ve bilgi alıp vermek için fırsat sağladı. Bu ticari ve politik haberlerin neredeyse hiçbiri, kâğıt üzerine yazılmadı. Tüccarlar; emtia fiyatları, döviz kurları, mesafeler ve ticari rakipler hakkındaki bilgileri akıllarında tutmak için oldukça gelişmiş bir kapasiteye sahip olmalıydı. İyi bir hafıza, değerli bir finansal kabiliyetti ve bilinçli bir şekilde geliştirilirdi. Venedikli Andrea Barbarigo'nun hesap defterinde, kendisine akılda tutma

5 Raymond de Roover, *Money, Banking and Credit in Medieval Bruges* (Cambridge, MA: 1948).

6 Bkz. on dördüncü yüzyıl 'Itinéraire de Bruges', ed. E.-T. Hamy, Gilles le Bouvier, *Le livre de la description des pays* (Paris: Leroux, 1908), s. 157–216.

7 Peter Spufford, *Power and Profit: The Merchant in Medieval Europe* (Londra: Thames ve Hudson, 2002), s. 143–52.

2.1 Kâğıt kültürünün doğuşu. Tüccarlar ve diğer yazı uzmanları, gelen belgeleri ve yazışmaları dosyalamak için sistemler geliştirmek zorunda kaldı.

tekniğini öğrettiği için 1431'de Maistro Piero dela Memoria'ya 13 duka ödediği kayıtlıdır.[8]

On dördüncü yüzyılda zengin tüccarlar daha az seyahat etti. Ticari mallar hâlâ panayırlarda satılsa bile artık büyük hacimli alışverişler deniz yoluyla taşınıyordu. Bu durum, güvenilir istihbarat ihtiyacını artırdı. 1357'de on yedi Floransalı şirket, ortak bir kurye hizmeti oluşturmak için bir araya geldi. En önemli yollar, Floransa'dan Barselona'ya ve Brüj'e uzanıyordu. Brüj servisi iki güzergâh üzerinde ilerliyordu: biri Milano'dan ve sonra Ren üzerinden Köln'e; diğeri Paris'ten Milano'ya. *Scarzelle Genovesi* isimli rakip, Cenova'dan Brüj'e ve Barselona'ya seferler yaptı.[9] Kıtalar arası yollara ek

8 Frederic C. Lane, *Andrea Barbarigo, Merchant of Venice, 1418–1449* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1944), s. 20.

9 Spufford, *Power and Profit*, s. 25–8.

olarak, İtalyan ticaret toplulukları; İtalyan Yarımadası içinde de çok sayıda kısa mesafeli hizmet sundu. Venedik ve Lucca arasında haftada iki kez hizmet veriliyordu. Floransa ve Roma arasındaki haftalık gönderi, cuma günleri Roma'ya gelir; pazarları da yola çıkardı. Bağımsız girişimciler tarafından tüccar şirketler adına yürütülen ticari kurye hizmetlerinin kurulmasına artık kısa bir süre kalmıştı. On beşinci yüzyılda Antonio di Bartolomeo del Vantaggio'nun işlettiği bir şirket, Floransa ve Venedik arasında haftalık servis de dâhil olmak üzere bütün bir güzergâh ağını işletiyordu.

Kuryelerin katı sefer tarifelerine uymaları bekleniyordu. 1420'lerde kuryelerin Floransa'dan Roma'ya beş veya altı, Paris'e yirmi ila yirmi iki, Brüj'e yirmi beş ve iki bin kilometrelik Sevilla'ya otuz iki gün içinde ulaşması bekleniyordu. Venedik'teki Andrea Barbarigo ile Brüj, Londra ve Valencia'daki muhbirler arasında karşılıklı olarak alınıp verilen mektuplara ilişkin notlar, bu zaman çizelgesine genel olarak uyulabileceğini gösteriyor. Yalnızca Sevilla güzergâhı insafsızca iddialıydı.[10] Datini arşivi, 1400 yılı civarında kurye hizmetinin verimliliğine dair en güçlü kanıta sahiptir. Muhasebe defterlerindeki mektupların geliş ve gönderilme notları ile birlikte yazışmaların incelenmesi, yaklaşık 320.000 adet tarihli işlemin kanıtını ortaya koymaktadır. Floransa'dan on yedi bin mektubun Cenova'ya ve yedi bin mektubun Venedik'e ulaşması beş ila yedi gün sürüyordu. Kanal'daki duruma bağlı olduğu için Londra'ya teslimat süreleri daha değişkendi. Öte yandan, Venedik ile Konstantinapolis arasındaki hizmet oldukça güvenilirdi: mektuplar otuz dört ila kırk altı gün içinde ulaşırdı.[11]

Kurye hizmetlerinden faydalananlar, yalnızca tüccarlar değildi. Avrupalı yöneticiler, kendi posta ağlarını inşa etmek için harcadıkları kaynaklara rağmen, en erken ve güvenilir haberlerin genellikle tüccar topluluklarından geldiğinin gayet farkındaydı. Doğru yönden esen bir rüzgârla haberler hızlıca yayılabilirdi. 2 Mart 1127 tarihinde Charles'ın Brüj'de öldürüldüğü, Flandreli tüccarların iyi niyetleri sayesinde iki gün sonrasında Londra'da duyulmuştu. 1316'da XXII. John'un yeni papa seçildiğini haber veren bir papalık elçisi

10 Lane, *Andrea Barbarigo*, s. 199–200. Barbarigo'nun Valencia'dan gelen mektupları nadiren otuz günden kısa sürede ulaşırdı ve genel süre kırka yakındı.

11 Federigo Melis, 'Intensità e regolarità nella diffusione dell'informazione Economica generale nel Mediterraneo e in Occidente alla fine del Medioevo', *Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel*, 2 cilt (Toulouse: Privat, 1973), I, 389–424. Spufford, *Power and Profit*, s. 27.

İngiltere'ye vardığında nazikçe karşılandı ve cömertçe ödüllendirildi. Ancak Kral II. Edward, bu haberi bir ay önce, Floransalı Bardi'nin ulağı Hibernia'lı Lawrence'tan duymuştu.[12] 1497 gibi geç bir tarihte, Londra'daki Milano büyükelçisi, hızlı bir gönderim yapılması gerektiğinde Cenevizli veya Floransalı tüccarların kurye hizmetlerinin kullanılmasını tavsiye ediyordu. Ayrıca ağızlarını sıkı tutacaklarına da güvenilebilirdi.[13]

Tüccarlar genellikle dikkat çekici derecede bilgiliydi. Medici'nin Brüj'deki ofisinin yöneticisi tarafından 1464'te derlenen uzun bir rapor, hem İngiltere hem de Çukur Ülkeler'deki son siyasi olaylar hakkında ayrıntılı bir yorum içeriyordu.[14] On yıl önce, Rouen'in kaybının Normandiya'daki İngilizlerin sonunu getireceğini doğru bir şekilde tahmin etmişti. Siyasi kararların devam eden çeşitli işlemlerde bariz bir şekilde etkisi göz önüne alındığında ve bu nedenle iş bilgilerinin ayrıntısı bir kenara bırakıldığında, o zaman bu mektuplar neredeyse diplomatik gönderi niteliğindedir. Şüphesiz, köklü şube müdürleri, yerli siyaset atmosferinin deneyimli gözlemcileriydi ve on altıncı yüzyılda genellikle yabancı büyükelçilerden daha iyi yerli bağlantılara sahipti. Diplomatlar, özellikle düşman bir gücün temsilcileri olarak geldilerse güven ilişkisi kurmakta zorlanıyorlardı.[15] Bu yüzden, ev sahiplerinin de yaptığı gibi, görünüşte tarafsız olan yabancı tüccarlara, genellikle İtalyanlara, bilgi almak için sık sık başvurdular. Tüccarlar ile ev sahibi arasında yakın bir ilişki kurulursa bu tarafsızlık bozulabilirdi. Bir noktada, Brüj'deki Medici yöneticisi, IV. Edward için önerilen bir evlilik hakkındaki gizli müzakerelere kişisel olarak dâhil oldu. Yüz Yıl Savaşları sırasında Bardi ve Peruzzi şirketlerinin ikisi de Normandiya'daki Fransız askerî hazırlıkları hakkında casusluk yaptığı için İngiliz Kraliyeti'nden önemli miktarda ödemeler aldı.[16] Tüccarlara talep vardı; çünkü tüccarlar, özellikle de İtalya'nın müttefik ülkelerinden olanlar için ulusal sınırlar arasında

12 Philip O. Beale, *A History of the Post in England from the Romans to the Stuarts* (Aldershot: Ashgate, 1998), s. 33.

13 C. A. J. Armstrong, 'Some Examples of the Distribution and Speed of News in England at the Time of the Wars of the Roses', *England, France and Burgundy in the Fifteenth Century* (Londra: Hambledon, 1983), s. 97–122.

14 A. Grunzweig, *Correspondence de la filiale de Bruges de Medici* (Brüksel: Lamertin, 1931), I, 130–45.

15 Aşağıda, Bölüm 5.

16 Hunt, *Medieval Super-Companies*, s. 73.

özgürce dolaşmak, birbiriyle savaşan devletlerin vatandaşlarına kıyasla çok daha kolaydı.[17] Düşman topraklarında seyahat etmenin bu zorluğu, verimli bir diplomatik kurye hizmeti oluşturmayı zorlaştıran etmenlerden biriydi.[18]

Tüccar gönderilerinin temel amacı, tüccarların kendilerine bilgi sağlamaktı. Sattıkları bilgilerin büyük kısmının hassasiyeti göz önüne alındığında, kurye hizmetini sürdürmenin maliyeti makul görünmektedir. Jacopo, Bartolomeo di Carocio degli Alberti ve ortakları, 1348 ile 1350 yılları arasında bu vazife için yılda yaklaşık 30 florin harcadı. Datini'nin Avignon'daki firması yılda 20 ila 40 florin ve Floransa ofisi 13 florin, oldukça az bir miktar, harcıyordu. Bu, nispeten kıdemsiz bir personele yıllık maaş olarak ödenebilecek miktarla neredeyse eşitti.[19] Yıllık harcamalarla oranlandığında, muhtemelen deniz sigortası için harcanan miktarın çok altındaydı. Haberler de bir tür sigortaydı ve işle ilgili alınacak kararlar için hayati veriler sağladı. Buradaki sorun, hangi habere güvenileceğini bilmekti.

Aktarım Aşamasında Kaybolan Haberler

Uluslararası bir Avrupa iş ağının gelişmesi, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda haberlere erişim üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahipti. Bu gelişmenin kökleri, Avrupa'nın her yerinde ticaret yapan büyük İtalyan konsorsiyumlarının ortaya çıkmasında yatmaktadır. Çok çeşitli emtia ve lüks malların ticaretini yapan Bardi ve Peruzzi gibi şirketler, bölge genelinde şubeler kurdu: Brüj, Londra, İspanya ve Doğu Akdeniz. Bu şube sistemi canlı bir iletişim ağı yarattı. Şube yöneticileri üzerinde kontrol sağlamak ve şirketin çıkarına olmayan kararlar almalarını önlemek için sık sık iletişim kurmak gerekliydi. Buna karşılık, yöneticilerin yetkinliklerini gösterebilmelerinin yollarından biri; yolların güvenliği, borsadaki hareketler ve gelecekte

17 Milano büyükelçisinin, ticari postanın kullanılmasını tavsiye ettiği sırada takdir ettiği bir nokta: 'Cenova mektup çantası iyi bir şekilde kullanılacak, ancak yazışmaları Fransa'dan herhangi bir engel olmaksızın geçtiği için, güvendiğiniz çok sayıda Floransalı tüccarlar edinin.' Beale'den alıntılanmıştır, *A History of the Post in England*, s. 160.

18 E. John B. Allen, *Post and Courier Service in the Diplomacy of Early Modern Europe*, cilt 3 (Lahey: Nijhoff, International Archive of the History of Ideas, 1972).

19 Richard Goldthwaite, *The Economy of Renaissance Florence*, (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press), s. 94.

karşılaşılabilecek ticari fırsatlar hakkında yorum içeren sürekli bir bilgi akışı sağlamaktı.

Çeşitli piyasalarda yatırım yapmanın da riskleri vardı. İngiliz kraliyeti yüklü miktarda kredıyi geri ödeyemeyince İtalyanlar, kendi alacaklılarına karşı açıkta kaldı ve bu nedenle 1340'larda Peruzzi ve Bardi iflas etti. İtalyanlar, İngiliz yün ticaretinde baskın bir rol oynama beklentisiyle, III. Edward'ın Fransa'daki iddialı planlarını finanse etmek için ikna olmuştu. Birçok İtalyan konsorsiyumu, İngiliz Kraliyetine borç vermenin yüksek riskli bir girişim olduğunu anlamıştı ve Floransalılar, bunu en son fark edenlerdi. Ancak bir şirket battığında başka bir tanesi, onun yerini almak için her zaman hazırdı. 1395'te Mannini; II. Richard'ın, Fransız Kralı VI. Charles'ın kızı Valois'lı Isabella ile evlenmesinin maliyetini karşılamak için yüksek miktarda avans verdi. Dört yıl sonra tahttan inmek zorunda kaldığında birlikte düştüler. Rakibi, "İngiltere'deki senet yüzünden Manini, işinden vazgeçmek zorunda, fakat bu hayatın bir gerçeği. İngiltere'de devrim olmasaydı çok fazla büyüyebilirdi; fakat şanlı lordlara elini verip de kolunu kaptırmadan iş yapabilen kimse olmadı."[20] Ancak her zaman denemeye hazır biri vardı. Richard'ın tahttan indiğini ve ertesi yıl hayatını kaybettiğini haber alır almaz İtalyanlar, gaspçı Lancaster'li Henry'nin, Richard'ın genç dul eşini mi yoksa başka bir eş mi alacağını düşünmeye başladı. "Kiminle evlenirse evlensin İngiltere'de büyük bir ziyafet olacak; ipeksi eşyaların ve mücevherlerin fiyatı artacak. Bu nedenle, değerli mücevherleri olan kişilere, onları buraya göndermelerini tavsiye ederim."[21]

Çelişki buradaydı. Bir servet kazanılacaksa iş dünyasında rekabet fıtri ve kaçınılmazdı. Bu kadar fazla belirsizliğin olduğu ve istihbarat almanın kolay olmadığı zamanlarda, bilgi paylaşımında iş birliği yapmak bir gereklilikti. Elimize geçen iş mektubu sayısı etkileyici, fakat yazılanların yalnızca küçük bir bölümünü temsil ettiklerini hatırlamak önemlidir. İletişimin zorlukları ve yoldaki belirsizlikler, mektuplarda sık sık belirtilirdi:

> Andrea size selamlarını gönderdi. Burada bulunan Siena'lılar, Aziz Ayoul Panayırı'ndan sonra mektuplarını ortak bir ulak aracılığıyla gönderdi. Ben de size Siena'lı bir taşıyıcı ile Balza'dan bir demet mektup gönderiyorum. Eğer elinize geçmediyse almayı deneyin. Tüccar loncasının ulağı

20 Origo, *Datini*, s. 85–6.

21 Ae., s. 86.

> henüz gelmedi. Tanrı onun müjdeli haberlerle bize gelmesine izin versin, zira uzun zaman oldu.[22]
>
> Beaulieu'dan selamlar. Size daha önce yazdığım mektuplarda da söylediğim gibi, bizi burada bıraktıktan sonra Nice'ten gönderdiğiniz dışında hiçbir mektup yollamamanıza şaşırdım. Bunun sizin hatanız olduğunu düşünmüyorum. Bence bu, mektupları emanet ettiğiniz kişinin hatası. Fakat bizi unuttuğunuzu düşünüyorum. Bu konuda daha fazla bir şey söylemiyorum, ancak mektupları kime emanet ettiğinize dikkat etmelisiniz ki bizim elimize ulaşsınlar.[23]

Birçok kişi, Paris'teki bir tüccarın İtalya'ya gönderdiği isyan dolu mektubu anlayışla karşılayacaktır.

> Orada neler olup bittiğine dair bilgi almak için sizden bin yıldır haber bekliyor gibiyiz. Daha sonra bu kadar huzursuz olmayacağız, ama Tanrı aşkına daha sık yazın![24]

Gönderinin ulaştığından emin olmak için uygulanan bir strateji de mektubun kopyalarını da göndermekti. "Mektup şans eseri ve iki farklı kişi ile, iki farklı yoldan gönderildi. Bu sayede, elinize geçeceğinden emin olabilirsiniz."[25] Ancak bu yöntem pahalı ve elverişsizdi. Mektuplar incelendiğinde çoğu tüccarın ya bu hizmeti veren konsorsiyumun üyesi olmadığı ya da bu hizmeti karşılayamadığı için resmî kurye hizmetinden yararlanamadığı ortaya çıkıyor. Bu iş mektupları, parçalarının çoğu eksik olan bir yapboza ait. Yapılması gereken ticari işlemleri biliyoruz, ancak nasıl sonuçlandıklarını bilmiyoruz. Bu da iş mektupları ve içerdikleri siyasi haberler arasında bir fark olduğunu gösteriyor. Siyasi haberler, meydana gelen ve ticareti etkilemesi muhtemel olan olayları anlattığı için bağlam anlaşılıyor. Ancak bir mektubun işle alakalı kısmı genellikle planlar, öneriler ve talimatlar içerdiği için gelecek odaklıdır; bağlamın açıklanmasına gerek olmadığını varsayar. Genellikle

22 Robert S. Lopez ve Irving W. Raymond, *Medieval Trade in the Mediterranean World: Illustrative Documents* (Oxford: Oxford University Press, 1955), no. 193; Gunnar Dahl, *Trade, Trust and Networks: Commercial Cultures in Late Medieval Italy* (Lund: Nordic Academic Press, 1998), s. 82.

23 Lopez ve Raymond, *Medieval Trade*, no. 194; Dahl, *Trade*, s. 82.

24 Dahl, *Trade*, s. 83.

25 Gertrude R. B. Richards (ed.), *Florentine Merchants in the Age of the Medici: Letters and Documents from the Selfridge Collection of Medici Manuscripts* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932), s. 109; Dahl, *Trade*, s. 83.

iş mektupları, bir eylemi başlatmak için yazılmıştır ve bilgilendirmek için siyasi duruma dair yorum içerir.

Yine de iş konuşması ve bu mektuplarda yer alan daha genel haberler arasında temel benzerlikler vardı. Haber paylaşımı maliyetli ve bu nedenle değerliydi. Arkadaşlardan ve muhbirlerden oluşan bir ağa, en çok da güvene dayanıyordu. Bilgiyi veren kişinin güvenilirliği, sonraki dört asır boyunca haber toplama tarihinde işlenecek mühim bir konuydu.

> Birçok şey risk altındaydı ve bu nedenle rakiplerinden çıkar sağlamak isteyenler vardı. Paolo da Certaldo, on dördüncü yüzyıla ait bir tüccar kılavuzuna "Ticaretle uğraşıyorsanız ve mektuplarınız başkalarıyla birlikte gelirse diğerlerine geçmeden önce her zaman ilk önce kendinizinkini okuyun. Eğer mektupta size kâr karşılığında bazı malları satın almanız veya satmanız tavsiye edilmişse derhâl bir komisyoncu bulun ve mektubun önerdiği gibi yapın. Sonra sizinkiyle beraber gelen diğer mektupları teslim edin. Ancak kendi işinizi tamamlayana kadar bekleyin"[26] yazmıştır.

Kuryeler, avans karşılığında bazı tüccarların ayrıcalıklı müşterilerine mektupları daha önce teslim ederdi.[27] Bununla birlikte, Paolo da Certaldo'nun meşhur tavsiyesi, muhtemelen hak ettiğinden daha fazla ilgi gördü. İş etiği hakkındaki sözleri, İtalyan vatandaşların ateşli eşlerini nasıl idare etmeleri gerektiği konusunda aynı derecede onur kırıcı tavsiyeler içeren küçümseyici ve alaycı bir metnin parçasıydı. Fikirleri, ticari açıdan hassas haberlerin özgürce paylaşılması gerektiği geleneğine karşıydı ve şüphesiz ki kendisi, uzaklardan gemiler geldiğinde pazar yerinde ve tavernadaydı. On altıncı yüzyılda yeni bir tüccar topluluğunun kurulduğu Almanya'nın kuzeybatı bölgesinde yer alan Emden'deki uygulamaya göre, uzak yerlerden gelen ticari mektuplar, pazar meydanında yüksek sesle okunurdu.[28] Kuşkusuz bu, daha önceki Alman âdetlerine dayanan bir gelenekti ve birçok yönden bilginin ücretsiz paylaşılması çok daha mantıklıydı. Uzaklardaki olaylarla ilgili haberler değerliydi, ancak doğrulanması zordu. Bu nedenle pazar yerinde anlatılan rivayetler, gezgin masalları ve görgü tanığı

26 Paolo da Certaldo; *Libro di buoni costumi*, ed. Alfredo Schiaffini (Floransa, 1946), s. 149–50.

27 Goldthwaite, *Economy of Renaissance Florence*, s. 95.

28 Theodor Gustav Werner, 'Das kaufmännische Nachrichtenwesen im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit und sein Einfluss auf die Entstehung der handschriftlichen Zeitung', *Scripta Mercaturae* (1975), s. 3–51.

hikâyelerinin miktarına göre, gizli mektuplarda nelerden bahsedildiği anlaşılabiliyordu. Diğerlerinden bir adım önde olmak, yaklaşan bir kıtlığın haberi üzerine fiyatlar yükselmeden tahıl satın almak önemliydi. Ancak yanlış veya abartılmış bir bilgiye göre hareket etmek, hiçbir şey yapmamaktan daha fazla sorun yaratabilirdi.

Bu, hassas bir dengeydi ve hiç kimse bir başına hareket etmek istemiyordu. Haberi ilk alan olmak iyiydi ancak doğruluğundan nasıl emin olunabilirdi? Öyle bir durumda, tüccar topluluğunun yoğun bağlantı ağının doğrulayıcı haberler getirmesi umut edilirdi. En gözü pek olanlar beklemedi. Rialto hakkındaki söylentiler, Venedik emtia piyasasındaki fiyatları tek bir günde değiştirebilirdi. Ahlaksz tüccarların, piyasa hareketlerinden kâr edebilmek için kasıtlı olarak yanlış haber yaydığından şüpheleniliyordu.

Bu nedenle tüm tehlikelere rağmen, tüccarlar sürekli olarak rivayet toplardı. Francesco Datini, 1392'de Cenova'daki bir muhbire, "baharatlar ve ticaretimizi ilgilendiren her konu hakkında, özellikle de deniz ve diğer meselelerle ilgili duyduğunuz tüm rivayetleri ve tüm haberleri bana söyleyin. Mal ithalatı veya ihracatı içeren herhangi bir şey gördüğünüzde bana bildirin"[29] diye yazdı. Elbette şanssız ya da saf bir seçim; bir itibara zarar verebildiği gibi, borsayı da mahvedebilirdi. Günlük tutan Venedikli Antonio Morosini, İskenderiye'deki Venedik konsolosu olan yeğeni Biagio Dolfin için bir haber derlemesi yapmaya hatırı sayılır bir zaman ayırdı. Morosini, başka bir yeğeni olan Alban'ın, Biagio'yu okuduklarına güvenmemesi konusunda uyarmak için yazmış olduğunu bilseydi pek de memnun olmazdı:

> Sana birçok bilgi veren amcam Antonio'nun bir mektubunu okudum, ama ona da aktarılanların çoğu yalan. O da sana duyduklarını yazıyor. Ancak bir gün kendisini sıkıntıya sokacağından korktuğum bu dedikodulara güvenmemenizi tavsiye ederim. Bu yüzden lütfen, size göre bu mektubun gizli tutulması gereken kısımlarını halk önünde okumayın veya insanlara göstermeyin.[30]

Bu, adaletsiz olduğu kadar gurur kırıcıydı; zira Morosini'nin mektubu, başka bir yerde duyulmayan hiçbir bilgiyi içermiyordu. Söylentinin ne zaman habere dönüştüğü meselesi, çetrefilli bir konuydu.

29 Goldthwaite, *Economy of Renaissance Florence*, s. 94.

30 George Christ, 'A Newsletter in 1419? Antonio Morosini's Chronicle in the Light of Commercial Correspondence between Venice and Alexandria', *Mediterranean Historical Review*, 20 (2005), s. 35–66, burada s. 41–2.

2.2 *The Little Courier*, Albrecht Dürer. Bu gravürde çarpıcı bir şekilde anlatıldığı gibi hız, Avrupa'daki ulak hizmetleri için mühimdi.

Neye inanacağını ve ne zaman harekete geçeceğini bilmek, her erkeğin kendi muhakemesiydi.

Çoğu şey, haberi aktaran kişinin itibarına dayalıydı. Erken dönem Orta Çağ'daki yazılı haberdense sözlü aktarılana güvenme geleneği, bazı yazışmalarda devam ediyordu. "Domenico atına binip karadan hızlıca buraya gelsin ve bana neler yaptığınızın haberini versin." Bu, sabırsız bir tüccarın talebiydi.[31] Ancak çoğu zaman bu yöntem, elverişli değildi. Datini devamlı olarak arkasından iş

31 Richards, *Florentine Merchants*, 263; Dahl, *Trade*, s. 116.

çevrilmesinden korkuyordu ve belki de bunun nedeni, kendi ortaklarıyla olan münasebetlerinde pek de dürüst olmamasıydı. Tüccarlar, uzak yerlerdeki yöneticilerin ve simsarların kendi ceplerini doldurmaya çalışacaklarının farkındaydı. Yurt dışındaki temsilcilerle sözleşme yapıldığında, şans oyunları oynanmasını yasaklayan maddeler eklenmesi rutindi.

Bu maddeler; büyük kumar kayıplarının, borçları kapatmak için zimmete para geçirmek gibi umutsuz girişimlere yol açabileceğine dair bir farkındalık olduğunu gösteriyor.[32] Böyle endişeler gayet anlaşılırdı, fakat başka bir çare yoksa, ticaret ancak tüccarlar bilgi paylaşırsa işleyebilirdi. Şam'daki İtalyan bir tüccar, Barselona'daki bir iş arkadaşına, "Bana yazdığınızda, beni her zaman tam olarak bilgilendirin. Sizin orada durumun nasıl olduğunu ve bunun hakkında ne düşündüğünüzü; buraya gelmek üzere yola çıkan gemileri ve taşıdıkları yükün ne olduğunu bana söyleyin. Ben de aynısını sizin için yapacağım." diye yazdı. Bu adamın felsefesi, tüm topluluğu temsil ediyordu: bir elin nesi var, iki elin sesi var.[33] İş yazışmaları planlarla doluydu, ama aynı zamanda tedbir amaçlı söylentiler de içeriyordu: denizde kaybolan gemiler, çalınan mallar, Araplar tarafından soyulmuş değerli kargo yüklü bir kervan. Akdeniz'deki korsanlık, mesleki bir tehlikeydi. Bilgiye erişim, refah ve yıkım arasındaki fark olabilirdi. Avrupa çapında işletmelerin gelişimi, ister istemez güven ve mütekabiliyet meselesiydi. İtalyanlar, son çare olarak, bazen insanlar yetersiz kalsa da kendi ticaret ekibine güvendi.

Venedik

On beşinci yüzyılın üçüncü on yılında Venedik, İtalyan ticaret şehirleri arasında öncelikli bir konumuna ulaştı. Artık uluslararası ekonominin üç önemli alanında büyük bir rol oynuyordu: Londra ve Brüj ile kumaş, İspanya ile yün, Mısır ve Doğu Akdeniz ile pamuk ve baharat ticareti. Kuzey Avrupa ile ticaretin çoğu, Akdeniz üzerinden dolambaçlı deniz yolu ile gerçekleşse de Almanya'ya giden kara yolu da diğer bir seçenekti. Bu dönemde, Güney Alman şehirlerinden gelen tüccarlar, Venedik pazarında aktifti. Cumhuriyet'te hükûmet

32 Dahl, *Trade*, s. 104. Bununla birlikte, uzun akşamları uzakta iken satranç oynamalarına izin verildi.

33 Dahl, *Trade*, s. 119.

sistemi, tamamen ticaretin korunmasına yönelikti. Senato, doğudan mal getiren ve bu malları İspanya ve Londra'ya taşıyan kadırga filolarının hazırlığından ve güzergâhtan sorumluydu. Ayrıca, tekelleşmeyi önlemek için aktif olarak müdahalelerde bulundu ve bu sayede, Venedik ticaretinin can damarı olan bağımsız tüccarların geçim kaynağını koruma altına aldı.

Cumhuriyet'in büyüyen ekonomik gücü, tartışmalara sebep oldu. 1430'ların başında Venedik, Mısır sultanının baharat ve pamuk ticareti üzerinde bir tekel kurma girişimlerini bozguna uğratarak bu güç sınavında galip geldi. Milan dükü ile savaşa girmek; birkaç yıl boyunca Venedikli denizcilerin, güçlü Ceneviz filosuna esir düşme riski altında olacağı anlamına geliyordu. Bu esnada, Venedik'in amansız düşmanı İmparator Sigismund, Almanya'da Venedik mallarına ambargo uygulamaya kalkıştı ancak büyük ölçüde başarısız oldu. Bütün bunlar, Venedik ticaretinin düşman eyleminin kaprislerine karşı savunmasız olduğu anlamına geliyordu. Tüccarlar, yıkıcı kayıplardan kaçınmak için, çatışmalardaki her türlü dalgalanmayı takip etmek zorundaydı.

Zamanın istikrarsızlığı, hem fırsat hem de tehlike yarattı. Risk almaya hazır olanlar kârı artırırken, daha ihtiyatlı kişiler gemilerini limanda tuttu. Barış ilan edildiğinde önceden boşta olan sermaye piyasayı doldurdu. 1429'da Mısır sultanının tahttan indirildiği söylentileri üzerine biberin fiyatı, iki sayı azaldı. Savaş, biber fiyatlarını yükseltti; ancak kumaş fiyatını düşürdü ve doğuya gönderilmesini zorlaştırdı; barışın etkisi ise tam tersi oldu.

Venedik ticaretinin garip bir özelliği ise dökme mallar Kuzey Avrupa'ya deniz yoluyla kadırga filolarında taşınırken, postanın kara üzerinden gönderilmesiydi. Bu, atik tüccarlara mallar taşınırken piyasayı etkileme fırsatı verdi. Andrea Barbarigo'nun aşağıdaki tavsiyesi, belki de alışılmadık değildir:

> Biberi sordun ve ben de şöyle cevap veriyorum. Benim fikrim, söz konusu biberi, Vittore 15 duka etmesi gerektiğini düşünse de 13 dukaya satabiliyorsanız ocak ayı sonunda veya daha öncesinde elden çıkarmanızdır. Katalanlardan kimsenin batıya gitmeyeceği düşünülüyor ve Floransalılar getirse bile çok geç olacağını size bildirmek isterim. Cenevizliler hakkında hiçbir bilgim yok. Beyrut ve İskenderiye'nin kadırgalarının pek bir şey getireceğini sanmıyorum çünkü sultan, İskenderiye'deki ticari muhbirini onları alması için gönderdi. O limandan filo geldiğinde, ki bu şubat ayından önce olmayacak hatta birkaç ay sonrasında bile olabilir, bence biber 45-50 duka değerinde olacak. Yukarıda

> söylediklerim, kendi fikrimi sizinle paylaşmak içindir. Ancak biberi kendi muhakemenize göre nakit, temin veya takas karşılığında satın. Elinizden gelenin en iyisini yapacağınıza inanarak size fiyatı belirleme konusunda özgürlük tanıyorum.[34]

Bu durumun ortaya koyduğu gibi, temsilcinin muhakeme etmesi gereken pek bir şey kalmıyordu. Venedikli tüccarlar şube açmaktansa her yolculukta yeni anlaşmalar yapma eğilimindeydi. Valencia Brüj ve Akka'da yaşayan temsilciler, komisyonla çalışırdı. On beşinci yüzyılın ortalarında Brüj'den gelen mektuplar, yaklaşık yirmi beş günde Venedik'e ulaşıyordu. İspanya'nın kuzeyindeki Valencia'dan yaklaşık bir ay sürüyordu.

On beşinci yüzyılın sonuna gelindiğinde hem taşıma hızı hem de irtibat yoğunluğu önemli ölçüde artmıştı. Bu noktada Venedik, tartışılmaz bir şekilde Avrupa'nın haber merkeziydi. Her gün hatırı sayılır sayıda yazışma ve gönderi, şehre gelirdi ve en hassas haberler doğrudan Senato'ya iletilirdi. Venedik yönetiminin uzun süredir hizmet veren bir üyesi olan ve şehrin ilk resmî tarihçisi seçilmek isteyen genç aristokrat Marin Sanudo, buraya varışlarını titizlikle kaydetti. Bu konuda hayal kırıklığına uğrayacaktı. Ancak günlüğüne yazdığı notlar, yalnızca yazışmanın hızı ve hacminin değil, aynı zamanda Venedik ekonomisi üzerindeki etkisinin de en değerli kanıtını sağlıyor.[35]

Sanudo'nun günlük kayıtları sayesinde siyasi haberlerin, Venedik pazarında işlem gören emtia fiyatlarını doğrudan etkilediğini görüyoruz. Venedik ithal tahıla bağımlıydı ve Almanya'ya da büyük miktarlarda yeniden tahıl ihraç edildi. Ana ithalat kaynağı Sicilya idi. 1497'de, hasadın beklenenden daha az olduğuna dair bir haber, fiyatları anında yükseltti.[36] Baharatların yüksek fiyatlı ticareti, özellikle Doğu Akdeniz'deki siyasi değişikliklere karşı hassastı.

Sanudo; baharat tüccarlarının, 1497 yılında İskenderiye'den gelen Mısır'daki siyasi kargaşa haberleri sonucunda fiyatları artıracak bir

34 Lane, *Andrea Barbarigo*, s. 127–8.

35 Marin Sanudo, *I diarii*, 58 cilt (Venedik: Visentini, 1879–1903); Pierre Sardella, *Nouvelles et spéculations à Venise au début du XVIe siècle* (Paris: Colin, 1949). Sanudo'dan seçmelerin zarif bir İngilizce çevirisi Patricia H. Labalme ve Laura Sanguieti White'da (editörler) bulunabilir. *Cità Excelentissima: Selections from the Renaissance Diaries of Marin Sanudo* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2008).

36 Sardella, *Nouvelles*, s. 21.

arz kesintisi beklediklerini ve bu yüzden satmaya istekli olmadıklarını yazmıştı. Bu bağlamda Portekizlilerin 1501'de Ümit Burnu civarında Hindistan'a yeni bir baharat yolu açmada başarılı olması, sonuçlara gebeydi. Söz konusu durumun Flandre piyasasını bozması ihtimali, başlangıçta Venedik'teki fiyatları düşürdü. Ama sonra Portekizlilerin piyasayı köşeye sıkıştırdığı ve İskenderiye'de satılacak çok az şey kaldığı haberi geldi. Venedik'te biberin fiyatı, dört günde 75'ten 95 dukaya çıktı.[37] Portekizliler ertesi yıl Hindistan'a okyanus geçişini tekrarlamayı başardıklarında, Avrupalı tüccar topluluğu bu başarının önemini fark etmişti. Haber; Lizbon, Lyon, Cenova ve Brüj'den Venedik'e iletildi. Aynı dönemde günlük tutan bir başkasına göre, Portekiz'in başarısının haberi, herhangi bir askerî yenilgiden daha büyük bir hayrete neden oldu: "Herkes şaşkındı; ve bu haber, bilgi sahibi insanlar tarafından özgürlüğünü kaybetmekten sonra Venedik Cumhuriyeti'nin başına gelebilecek en kötü durum olarak değerlendirildi."[38]

Para piyasası ve deniz taşımacılığı sigorta piyasası, daha da oynaktı. 1501 senesinde Türk korsan Kemal Reis'in denizde olduğu ve çok sayıda gemiyi esir aldığı haberi, deniz sigortası oranlarının yüzde 1,5'tan yüzde 10'a sıçramasına neden oldu.[39] Kazanacak veya kaybedecek serveti olan zenginler, haberleri ilk alan olmak için ödeme yapmaya hazırdı. Ayrıca 1501'de Beyrut'a gidecek Venedik kadırgalarının sahipleri, Arap tüccarlara yüklü bir filonun yolda olduğunu bildirmek için süratli bir gemi kiraladı. Kaptan, bu yolculuğu on sekiz günde tamamlarsa 850 duka alacaktı, ancak her iki günlük gecikme için 50 duka kaybedecekti.[40] On altıncı yüzyılda, Venedik ile Roma arasındaki ekspres kurye hizmetleri tarifesine bu türden hareketli bir ölçek eklendi. Yolculuğu kırk saatin altında tamamlayan bir kuryeye 40 duka ödeme yapılacaktı. Bu fiyat, ikincil bir idari memurun yıllık maaşına eşitti. Mesajın teslim edilmesi dört gün sürdüyse ücret bunun dörtte biri kadardı.[41]

37 Ae., s. 32.

38 G. Priuli, *I diarii*, 4 cilt (Bolonya: Zanichelli, 1912–39), I, 153, alıntı: Mario Infelise, 'From Merchants' Letters to Handwritten Political *Avvisi*: Notes on the Origins of Public Information', Francisco Bethercourt ve Florike Egmond'da (editörler) *Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 33–52.

39 Sardella, *Nouvelles*, s. 42.

40 Ae., s. 50.

41 Ücretlerin ölçeği 1538'deki bir örnekten gelir; Sardella, *Nouvelles*, s. 50.

Bu kadar çok şey söz konusu olduğunda bir mektubun üzerine yol üzerindeki her durma noktasında vardığı ve yola çıktığı saatin yazılması pek de şaşırtıcı değil. Zamanın kaydedilmesinin bilinen ilk örneği, Milano Dükü Filippo Maria Visconti tarafından on beşinci yüzyılın ortalarında kurulan kurye hizmetine aittir. Mektuplar, atlı kuryelere emanet edilirdi; bazen görevin önemini vurgulamak için üzerine ricalar yazılırdı. Milanolu kurye ustası Tommaso Brasca'nın 6 Şubat 1495 tarihli tarifesinin üzerine *Cito Cito Cito Cito volando dì et nocte senza perdere tempo* (acele, acele, acele, acele, hiç vakit kaybetmeden gündüz ve gece boyu uçarak git) yazılmıştı.[42] Hem bu tür ek açıklamalar hem de varış ve çıkış zamanlarının kaydedilmesi, on altıncı yüzyılın imparatorluk ve ulusal posta hizmetlerinde standart hâle geldi.

Ekspres kurye, yalnızca istisnai öneme sahip veya ticari hassasiyet taşıyan haberler için kullanıldı. Sanudo'nun bir araya getirdiği titiz notların olağanüstü yanı, Venedik'e gelen haber trafiğinin yoğunluğudur. Roma'daki Venedik büyükelçisi, her gün yazıyordu ve kuryeler, haftada iki veya üç kez Venedik'e gönderiliyordu. Napoli, Lyon ve Londra'dan gelen istihbarat da neredeyse aynı sıklıktaydı. Bu gelen gönderilerden birkaç bin tanesi, bir süre önce Fransız tarihçi Pierre Sardella tarafından sistematik bir analize tâbi tutulmuştu. Yaklaşık kırk farklı şehirden Venedik'e gönderilen mektupları inceledi ve Sanudo'nun günlüğünün yardımıyla, gönderilme ve varış zamanlarını not etti. Ardından Sardella, farklı yerlerden gönderilen her bir mektubun Venedik'e ulaşması için geçen en uzun süreyi, ortalama ve en kısa yolculuğu hesapladı. Böylelikle farklı şehirlerdeki ortaklar için bu yerler ve Venedik arasındaki posta servisine dair "güvenilirlik katsayısı" oluştu. O zamana kadarki en güvenilir hizmet, Venedik ve Brüksel arasındaydı: mektuplar Venedik'e neredeyse gönderildikten on gün sonra hatasız olarak ulaşırdı. Barbarigo'nun altmış yıl önceki yazışmasına kıyasla teslim süresinde etkili bir azalma vardı. Kanal geçişi nedeniyle Londra'ya olan posta servisi biraz daha değişkendi. Örneğin Venedik ve İskenderiye arasındaki uzun deniz yolculuklarıyla iletilen mektuplar, çok düzensiz olabilirdi.[43]

42 Wolfgang Behringer, *Im Zeichen des Merkur: Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003), s. 51.

43 Sardella, *Nouvelles*, s. 56–71.

Ticaretin büyük bir kısmı, deniz yoluyla taşınmaya devam etse de kara iletişiminin çok daha güvenilir olduğu Venedik'te ortaya çıkmıştı. Avrupa'nın haber ağlarının merkezi artık Almanya, İtalya ve Çukur Ülkeler'in ticaret şehirlerini birbirine bağlayan sabit yollar ve nehir güzergâhlarıydı. Bu, uluslararası bir haber ağının ortaya çıkması için son derece önemli bir gelişmeydi.

Almanya'nın Gözü Kulağı

Venedik, Güney Almanya şehirleriyle son derece verimli mektup iletişiminden de yararlandı. Alp geçitleri üzerinden hacimli malları taşımak ne kadar zor olsa da postalar ulaşıyordu.

Alman tüccarlar, on ikinci yüzyıldan beri Avrupa ticaret ağında önemli bir rol oynadı. Köln; Almanya'nın içi, Çukur Ülkeler ve İtalya arasındaki ticaretin kuzeydeki buluşma noktasıydı. Hamburg ve Lübeck gibi Kuzey Hansa Birliği'nin şehirlerinden gelen tüccarlar da uzun mesafeli deniz ticaretinde fazlasıyla yer almıştı.[44] Alman tüccarlar, on üçüncü yüzyılda Brüj'de resmî olarak şirketleştirilmiş ilk ulusal gruptu. Ancak Orta Çağ'ın sonlarında, Güney Alman şehirleri, merkez Avrupa ekonomisinin itici gücü hâline gelecekti. 1400 yılına gelindiğinde, Augsburg ve Nürnberg, Avrupa'nın büyük pazarlarında çok fazla talep gören lüks ürünlerin üretiminde ön saflarda yer alıyordu. Her iki şehir de keten kumaş ve metal işçiliği üretiminde uzmanlaşmıştı. Augsburg, en iyi zırhların kaynağı ve erken gelişmiş bir bankacılık merkezi idi. Saksonya ve Bohemya maden bölgelerine yakın bağlantıları olan Nürnberg, demir işçiliği ve pirinç levha konusunda uzmanlaşmıştı.

On altıncı yüzyılda Augsburg, Avrupa iletişim sistemindeki kritik bir nokta olacaktı. Nürnberg yüz yıl önce aynı role sahipti. On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Nürnberg, Alman İmparatorluğu'nun etkin sermayesiydi ve bu üstünlük, imparatorların Alman Hanedanlığı'ndaki ilk toplantılarını kentteki Reichstag'da yapacağı beklentisinde göze çarpıyordu.[45] Nürnberg, imparatorluktan bağımsız şehirler arasında en geniş topraklara sahipti. Tüccarları; özellikle İspanya, İtalya ve Çukur Ülkeler olmak üzere tüm

44 Philippe Dollinger, *The German Hansa* (Londra: Macmillan, 1970); Tom Scott, *The City State in Europe, 1000–1600* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

45 Lore Sporhan-Krempel, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum zwischen 1400 und 1700* (Nürnberg: Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1968), s. 19.

Avrupa'da kazanç sağlıyordu. Tüccar ailelerin; yılmış ebeveynlerin evini özleyen ve yaramazlık yapan çocuklarının gönderdiği mektup arşivlerinden de anlaşılacağı üzere, genç çocuklarını yurt dışındaki şubelere çıraklık hizmetine gönderme geleneği on altıncı yüzyılda da devam etti.[46]

Nürnberg'in büyümesinin temel sebeplerinden biri de Saksonya madenlerinde endüstriyel girişimlerin finansmanına katılmasıydı. Nürnberg, Almanya'nın doğuya açılan kapısıydı ve büyük firmaların Viyana, Prag ve Krakow'da şubeleri vardı. Yönetim kurulunun en zengin tüccarlardan oluşması, iş dünyasının çıkarlarının her zaman iyi bir şekilde temsil edilmesini sağladı. Nürnberg'in ekonomik gücünün bir göstergesi de Nünberg tüccarlarının, diğer birçok Alman kasabasında geçiş ücretinden muaf tutulması konusunda elde ettiği zaferdir. Nürnberg'in ekonomik gücüne saygı duyuluyor, aynı zamanda da korkuluyordu. Belediye meclisi üyeleri, şehirlerinin çıkarlarının yırtıcılara karşı korunması gerektiğinin farkındaydı. Bu, her şeyden önce, sürekli olarak doğru bilgi akışı gerektiriyordu.

On iki ana yolun kesişme noktası olan Nürnberg'in bir bilgi merkezi olması, kısmen coğrafi konumundan kaynaklanıyordu. Martin Luther, şehri "Almanya'nın gözü kulağı" olarak tanımlıyordu ve bu şehir, papalıkla olan tartışma haberlerinin yayılmasında kritik bir rol oynayacaktı.[47] Uluslararası ticaret topluluğunun bir bilgi kaynağı olduğu, geniş çapta kabul ediliyordu. 1476'da Belediye Meclisi tutanaklarına, "tüccarlardan tavsiye isteme" kararı kaydedildi ve bu gayet olağandı.[48]

On beşinci yüzyılda Balkanlardaki istikrarlı Türk ilerlemesi, Nürnberg tüccarlarının sermaye yatırdığı birçok alanı tehdit etti. Savaş olası göründüğünde şehir tüccarları neler olup bittiğini öğrenmesi için işçilerinden birisini görevlendirirdi. Kritik bilgiler sık sık diğer Alman şehirleriyle de paylaşılıyordu. 1456'da Türklerle savaş haberi, Nördlingen ve Rothenburg'a gönderildi. 1474'te tüccarlar bilgi almak için Köln'deki dost bir kaynakla iletişime geçtiklerinde; karşılığında Bohemya, Macaristan ve Polonya hakkında haber gönderdiler.[49]

46 Steven Ozment, *Three Behaim Boys: Growing up in Early Modern Germany* (New Haven, CT: Yale University Press, 1990).

47 Sporhan-Krempel, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum*, s. 21; aşağıda, Bölüm 3.

48 Werner, 'Das kaufmännische Nachrichtenwesen', s. 11.

49 Sporhan-Krempel, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum*, s. 23.

Alman kasaba ve kentleri, uzak yerlere de giden bu bilgi sistemini işletmek için gelişmiş bir kurye ağına sahipti. 1350 itibariyle Augsburg ve Nürnberg arasında düzenli bir kurye servisi faaliyet gösteriyordu ve günümüze ulaşan ilk Nürnberg belediye hesapları, 1377 tarihlidir; hâlihazırda maaşlı ulakların kullanıldığını gösteriyor.[50] On beşinci yüzyılda, Nürnberg'in şehir maaş bordrosunda çok sayıda kurye vardı. Masraflı olmasına rağmen, Nünberg onların hizmetlerine sık sık başvurdu: 1431 ile 1440 arasındaki on yılda Nürnberg toplam 438 ulak yolladı.[51] Bu yoğun faaliyet dönemi, Hussit Savaşlarının son dönemlerine denk geldi ve bu tür çalkantılı zamanlarda tüccar topluluğunun, taşınan veya ticareti yapılan mallarına el konulması ihtimaline karşı en son gelişmelerden haberdar olması hayati önem taşıyordu. Belediye meclisi, habercilere yapılan harcamanın yerinde olduğunu düşünüyordu.

Harita 2: Başlıca Avrupa ticaret yolları, 1500 dolayları.

50 Werner, 'Das kaufmännische Nachrichtenwesen', s. 7; Sporhan-Krempel, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum*, s. 21.

51 Sporhan-Krempel, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum*, s. 23.

Bu şehir kurye hizmetleriyle Güney Almanya şehirleri, tüccarların amaca özel geleneksel yazışma sistemi ve Avrupa'nın önde gelen prensleri tarafından geliştirilmeye başlanan diplomatik ağlar arasında bir sistem kurmuşlardı. Diğer büyük ticaret cumhuriyeti Venedik'te olduğu gibi çıkar birlikteliğinden faydalandılar.

On altıncı yüzyılda Alman şehir kurye hizmet ağı, imparatorluk postasına ek olarak ve sonrasında da rakip olarak haftalık düzenli bir hizmet sağlamak için birleşti. İmparatorluk postası, Hollanda ve İtalya arasındaki ana ticaret yollarını izliyordu ve bu nedenle imparatorluktan geçen kuzey-güney ticaret eksenine hizmet vermedi. Şehir postası da burada ortaya çıktı. Ama buna daha zaman vardı. Orta Çağ'ın sonlarında, tüccar postaları, Venedik ve Güney Almanya arasında, Avrupa'nın en gelişmiş ticaret ekonomilerinden ikisini birbirine bağlayan yoğun ve kalıcı bir iletişim ağı kurmuştu. Bu da İtalya'yı Paris ve Brüj'e bağlayan Batı Alpleri boyunca ikinci bir hayati bilgi akışı oluşturdu. Çağın iki büyük ticaret merkezi Venedik ve Nürnberg, Alplerin güney ve kuzeyindeki bilgi merkezleri olarak şüphesiz bir öncelik oluşturmuşlardı. Baskının icadının ardından ortaya çıkan yeni bilgi çağında, bu şehirlerin öncü olması tesadüf değildi.

BÖLÜM 3

İlk Haber Baskıları

ON DÖRDÜNCÜ ve on beşinci yüzyıl Avrupa'sının yeni ticaret dünyasında, zengin olmak birçok ayrıcalık sağladı. Güçlü kişiler, toprak sahibi olma lüksünden uzun zamandır faydalanıyordu: avlanacak arazi, Avrupa'nın en zengin şehirlerinin ana caddelerinde büyük ve göz alıcı villalar. Uluslararası ticaret sayesinde artık bu evleri güzel eşyalarla doldurabiliyorlardı. Evleri, servetlerinin bir sembolü hâline geldi. Bahçeler inşa ettiler, güzel kıyafetler giydiler ve odalarını duvar halıları, heykeller, resimler ve antikalar, tek boynuzlu atın boynuzu veya değerli taşlar gibi seçkin nesnelerle doldurdular. Ayrıca kitap biriktirmeye başladılar. Yeni ortaya çıkan bu kitap modası, Avrupa entelektüel kültürünün gelişmesinde oldukça önemliydi. Bu noktaya kadar kitap, esasen okuryazar sınıfı için mesleki fayda sağlayan bir araçtı. Kitaplar yalnızca kullanışlı oldukları yerlerde biriktiriliyordu: yeni üniversitelerdeki öğretmenler tarafından manastırlarda. Öğrenciler, genellikle dikte alıştırmasından veya kiralanmış bir ana kopyadan zahmetli bir şekilde çoğaltılmış bir veya iki metne sahip olabiliyordu. Ancak on dördüncü yüzyılın sonlarında kütüphane, elit kültürün önemli bir parçası hâline geldi.

Kitaplar ve öğrenme, Rönesans'ın yeni kültüründe kritik bir rol oynadı. Akademisyenler, kayıp klasik metinlerin yeniden keşfedilmesini, entelektüel keşif ve edebî moda dünyasının merkezine yerleştirdiler.[1] Avrupa'nın İtalya, Almanya ve Çukur Ülkeler'deki başlıca ticaret merkezleri, kitap üretimi ve süslemesinde yeni bir ticaretin merkezi oldu.

Kitapların başka bir el yazmasından elle kopyalanması gerektiği sürece büyüme hızı, eğitimli kâtiplerin sayısına bağlıydı. Avrupa'nın farklı bölgelerindeki yaratıcı kişiler, makineleşme ile süreci hızlandırmanın

1 Phyllis Goodhart Gordan, *Two Renaissance Book Hunters: The Letters of Poggius Bracciolini to Nicolaus de Niccolis* (New York: Columbia University Press, 1974).

yollarını aramaya başladı. Matbaacılıkta ilk kez ustalaşma onuruna sahip olan kişi, on yıl önce hacı aynalarının üreticisi olan, Alman Johannes Gutenberg'di.[2] 1454'te Gutenberg, Frankfurt Panayırı'nda 180 kopyasını üreteceği başyapıtı İncil'in, deneme sayfalarını sergileyebildi. Avrupa'nın kitap sahibi sınıfları, Gutenberg'in başarısının önemini anlamakta geç kalmadı. Bu yeni teknolojinin sırrını koruma girişimleri sonuçsuz kaldı. Kısa bir süre sonra zanaatkârlar, yeni kitap üretim tekniğini Avrupa'nın her köşesinde tanıtmaya başladı.[3]

Baskının teknolojik dehası, gerçekten de etkileyiciydi; ancak ilk nesil matbaacılar, pazara sundukları kitapları seçerken oldukça muhafazakârdı. İlk basılan kitaplar, düzenli müşterilerin el yazması kitap zevkini yansıtıyordu. Gutenberg'in İncil'ini, Zebur ve ayinle ilgili metinler izledi. İtalya'nın ilk matbaaları, entelektüel gündemin temel taşı olan klasik yazarların birçok basımını yayımladı. Orta Çağ tıbbi ve bilimsel kılavuzları, medeni ve kilise hukukunun standart yasal metinleri; yeni pazarın ham maddesi hâline geldi. Bunlar büyük ve pahalı kitaplardı. Matbaacıların bu yeni buluşun haber piyasasında nasıl kullanılabileceğini anlaması, biraz zaman aldı.

Bu nedenle, on beşinci yüzyılın sonlarındaki haber değeri taşıyan olaylar, genel olarak, yeni baskı ortamı üzerinde önemli bir etki bırakmadı. 1453'te Konstantinopolis'in düşüşü, Gutenberg'in yeni icadını başarıyla açıklamasından hemen önce gerçekleşmişti. Sonraki otuz yıl boyunca matbaalar, büyük ölçüde, hepsi satılmasa da eşi benzeri görülmemiş sayıda kitapla aniden dolup taşan bir pazarın yeni disiplinlerinde ustalaşmaya odaklandı. Fransa, Çukur Ülkeler ve İngiltere'deki çatışmalar ve Doğu Akdeniz üzerinde toplanan kara bulutlar hakkındaki haberler; büyük ölçüde geleneksel yollarla, yani yazışma ve gezginler aracılığıyla yayılıyordu. Negroponte'nin 1470'teki düşüşü ve 1480'deki Rodos kuşatması; baskıda ilk defa yankı uyandıran, dönemin ilk siyasi olaylarıydı. Türklerin gasp tehdidi, pan-Avrupa tepkisi uyandırdı. Papanın Rodos'u savunmak için eylem çağrısının basılı kopyaları, geniş çapta dağıtıldı.[4] Ama bunlar, sadece göldeki dalgacıklardı.

2 Albert Kapr, *Johann Gutenberg: The Man and his Invention* (Aldershot: Scolar Press, 1996).

3 Bu etkinlikler hakkında daha fazla bilgi için Andrew Pettegree'ye bakınız, *The Book in the Renaissance* (New Haven, CT ve Londra: Yale University Press, 2010).

4 Margaret Meserve, 'News from Negroponte: Politics, Popular Opinion and Information Exchange in the First Decade of the Italian Press', *Renaissance Quarterly*,

Bu yeni sanayi geleneksel müşteriler için kalın kitapların üretimine bağlı kaldığı müddetçe, dönemin olaylarının bildirilmesi, ikincil bir endişe olarak kaldı. Baskı, yeni pazarlara çekingen adımlarla ilerledi. İlk olarak, matbaalar çok sayıda satış yapmak için ince materyaller yayımlayarak ürünlerini çeşitlendirmenin değerini öğrendi. Daha sonra, keşif çağında uzak kıtaların bulunduğuna dair haberleri paylaşmak için baskıyı deneysel olarak kullanacaklardı. Gutenberg'in İncil'i yayımlamasından tam yetmiş yıl sonra, ancak on altıncı yüzyılın başlarında dünya; ilk büyük medya etkinliğini, Alman Reformu'nu yaşadı.

Reform, Batı Hristiyan âleminin birliğini sonsuza dek yok edecek güçlü değişime zemin hazırladı; çağdaş olayların basılı haberleri için yepyeni bir kitle pazarı potansiyeli olduğuna dair Avrupa'nın gelişmekte olan baskı piyasasının gözünü açtı. Haber pazarı, sonsuza dek değişecekti.

Sadakat Ticareti

1472'de Roma'daki ilk matbaacılar Konrad Sweynheim ve Arnold Pannartz, yardım için papaya başvurdu. Yayınevleri başarısızlığın eşiğindeydi. Acıklı dilekçelerine göre, matbaaları "ihtiyaç duyulmayan basılı kâğıtlarla dolu" idi.[5] O zamana dek basılı metinlerin 20.000 kopyasını üretmişlerdi, ancak onları satamıyorlardı. Başlarına gelen, ilk nesil yayıncılık öncüleri için alışılmadık bir durum değildi. İlk matbaalar, metin seçimlerinde en hevesli müşterileri tarafından yönlendirilmişti. Üniversiteler ders kitabı, âlimler ise hümanistlerin hayranlık duyduğu klasik eserleri istiyordu. Sonuç olarak, ilk matbaacıların çoğu, aynı kitapların baskılarını üretti. Bu kopyaları elden nasıl çıkaracaklarını pek düşünmemişlerdi. El yazması piyasası samimiydi; kâtip, genellikle metni kopyaladığı müşterisini tanırdı. Matbaacılar, aynı metinlerin yüzlerce kopyasının Avrupa'nın herhangi bir yerinden tanımadığı alıcılara satılması problemiyle karşı karşıyaydı. Bu beklenmedik dağıtım ve likidite sorunlarının

59 (2006), s. 440–80. Rhodes için the Universal Short Title Catalogue (USTC) ('Rhodes – 1480'i arayın).

5 Victor Scholderer, 'The Petition of Sweynheim and Pannartz to Sixtus IV', *The Library*, 3. seri, 6 (1915), s. 186–90, *Fifty Essays in Fifteenth- and Sixteenth-Century Bibliography* kitabında yeniden basılmıştır. (Amsterdam: Hertzberger, 1966), s. 72–3.

çözülmemesi durumunda finansal açıdan ciddi sıkıntılar yaşıyorlardı. Sonuç olarak, ilk matbaaların çoğu iflas etti.

Aralarında en kurnaz olanlar için kurtuluş, güvenilir kurumsal müşterilerle, kilise ve devletle iş birliğinde yatıyordu. On beşinci yüzyılın son dönemlerinde, birkaç Avrupa devletinin yöneticisi, hükûmetin rutin uygulamalarından bazılarının makineleşmesini deneyimlemeye başladı. Resmî makamların kararlarını duyurmak için matbaanın kullanılması, zamanla yeni bilgi kültürünün en önemli yönlerinden biri hâline geldi.[6] Ancak ilk nesil matbaalar için Kilise, yeni sanayinin en önemli müşterisiydi. Kiliseler, çok sayıda dua kitabı, Mezmur ve vaaz derlemelerinin yanı sıra, af belgelerinin üretimini makineleştirmek için de matbaalarla sözleşme yapmaya başladı.

Luther'in daha sonra aflara yönelik eleştirisinin ironik taraflarından biri; bu belgelerin oldukça popüler olmasına ek olarak, basım piyasasının ilk geçim kaynağı olmasıydı.[7] Birkaç yüzyıllık evrimin ardından af doktrini, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda oluşumunu tamamlamıştı.[8] Hacca gitmek, Haçlı seferine veya kiliseye katılmak gibi dinî eylemlerin yerine getirilmesi karşılığında pişmanlık duyan Hristiyanlara, günahlarının bağışlanacağı garantisi verildi. Uygulama, af doktrini ile yakından bağlantılıydı; öyle ki günahların affedilme süresi genellikle kırk gündü ve bu, tam olarak belirtilirdi. İştirak, başlangıçta parşömen veya kâğıt üzerine el yazısı bir makbuz veya sertifika ile kabul edilirdi.

Sertifikaların koşullarının ve ayrıntılarının basılması durumunda, yalnızca sertifikayı alacak kişinin adının ve bağış miktarının yazılacağı kısımlar boş bırakılacağından, bu tür belgeleri yazmak için harcanan emeğin büyük ölçüde azalacağı hızlı bir şekilde anlaşıldı. Af belgeleri, kısa sürede Almanya'da baskının yaygın bir özelliği oldu. Matbaalar için bu, ideal bir görevdi. Kısa bir işti; basit birkaç satır hızlıca düzenlenip basılıyordu. Metnin tamamı tek bir kâğıdın bir yüzüne basılıyor ve bu nedenle, karmaşık bir teknik gerektirmiyordu. En önemlisi de af belgesi basmak, matbaacıya, ilk işletmelerin çoğunu batıran dağıtım sorunlarının hiçbirini oluşturmuyordu.

6 Aşağıda, Bölüm 4.

7 Özellikle Falk Eisermann'a bkz, *Verzeichnis der typographischen Einblattdrucke des 15. Jahrhunderts im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation: VE 15* (Wiesbaden: Reichert, 2004).

8 R. N. Swanson, *Indulgences in Late Mediaeval England: Passport to Paradise?* (Cambridge, Cambridge University Press, 2007.)

Müşteriler genellikle piskoposlar veya yerel kiliseden gelen bir görevliydi; matbaalar, bu müşterilerden tek bir görev alıyordu. Belgeleri dağıtmak, kilisenin sorumluluğuydu; matbaacı, işi teslim ettikten sonra ödemenin tamamını alıyordu.

Açıkça görülüyor ki bu işin kapsamı muazzam derecede büyüktü. On beşinci yüzyıldan, yani ilk basım çağından günümüze ulaşan 28.000 basılı metinden yaklaşık 2.500'ü, tek sayfalık yazılar veya *broadsheet*'lerdir. Bunların üçte biri, af belgesi idi. Dahası, af sertifikaları normalden çok daha fazla nüshada basıldı. En eski kitaplar, 300 nüshaydı. Bu sayı on beşinci yüzyılın sonunda 500'e yükseldi. Bununla birlikte, af için 5.000, 20.000, hatta tek bir keresinde 200.000 adet sipariş verildiğini biliyoruz.[9] Bu o kadar kazançlı bir işti ki hakkı yenmiş yazarlar sık sık şikâyet etse de matbaacılar, bu görevi yerine getirmek için diğer siparişleri yarıda bırakır veya askıya alırdı. Gutenberg, daha iddialı projelerin yanı sıra bu tür baskılar yapan birçok matbaacıdan biriydi.[10]

Bu tür gelip geçici basımlar, özellikle ilk baskıların çoğunun kaybolmasına neden olan doğal bir israf eğilimine sahipti. Tamamen kaybolan bazı yayınlar, yalnızca arşiv kayıtlarından kanıtlanabilir. Bütün bunları hesaba katarsak, on beşinci yüzyılın sonunda matbaacıların üç ila dört milyona varan af sertifikası bastığına dair güvenilir bir tahmin yürütebiliriz. Bu, matbaacılar için iyi bir işti ve ona bir cankurtaran ipi gibi sarıldılar.

Af kampanyaları, aynı zamanda bir sürü bağlantılı esere de yol açtı. Gutenberg'in ilk yayınlarından biri *Türkenkalender* idi. Bu, *a Warning to Christendom agains the Turks (Hristiyan âlemini Türklere karşı uyarı)* isimli, altı yapraklık bir risaledir.[11] 1455 yılının takvimi altında bir dizi ayet; papa, imparator ve Alman ulusunu ortak düşmana karşı savaşmak için silahlanmaya teşvik etti. Ertesi yıl, Papa III. Calixtus, tüm Hristiyan âlemini ya şahsen ya da para bağışı yaparak Haçlı seferine katılmaya teşvik eden bir ferman yayımladı. Bu fermanın Almanca çevirisi, on dört yapraklık bir risale olarak basıldı.[12]

9 Pettegree, *Book in the Renaissance*, s. 93–4; Paul Needham, *The Printer and the Pardoner* (Washington, DC: Library of Congress, 1986), s. 31.

10 Örneğin, Türklere karşı savaşa katkılar için USTC 743954, 1454 müsamahasına bkz.

11 *Eyn Manung der Christenheit Widder ve Durken* (1454). ISTC it00503500. GW M19909; Kapr, *Gutenberg*, s. 212–14.

12 Calixtus III, *Bulla Turcorum* (1456). ISTC ic00060000. GW 0591610N. *Die Bulla widder die Turcken.* ISTC ic00060100. GW 05916.

Forma absolutõis in vita rotiens quotiens.

Forma absolutõis ⁊ plenissime remissiõis semel i vita ⁊ i mortis articulo

3.1 Kurtuluş ticareti. Raymond Peraudi'nin üçüncü büyük Alman kampanyasının bir parçası olarak yayımlanan bir af belgesi, 1502.

Bu risalelerin önemli bir haber işlevi vardı. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Haçlı seferi çağrıları gibi, uluslararası amaçlar için para toplayan girişimler; bu uzaklardaki olayların haberlerini geniş bir kitleye ulaştırdı.[13] Söz konusu yayınlar, genellikle İtalya menşeli olmalarına rağmen kayda değer sayıda coğrafi bölgeye ulaştı. Kardinal Bessarion'un Haçlı seferlerini konu alan yazıları, Fransa'da yayımlanan ilk kitaplar arasındaydı.[14] William Cousin'in Rodos kuşatması konulu anlatısı (1480), İskandinavya'da yayımlanan ilk kitaptı. Bundan iki yıl sonra, Türk Haçlı seferi için kararlaştırılan genel affın açıklaması, İsveç dilinde yayımlanan ilk kitap oldu.[15]

Evanjelizmin büyük yıldızı, tartışmasız Kardinal Raymond Peraudi idi. Yorulmak bilmeyen bir vaiz ve yazar olan Peraudi, 1488 ile 1503 yılları arasında Kuzey Avrupa'da üç büyük bağış toplama kampanyasına liderlik etti. Vaazları, onu ağırlayan kasabalar için önemli olaylardı ve toplanan meblağlar, dikkatle belirlenmiş bir

13 Robert Schwoebel, *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk (1453– 1517)* (Nieuwkoop: De Graaf, 1967).

14 Ae., s. 157–60, 166–71.

15 Janus Møller Jensen, *Denmark and the Crusades, 1400–1650* (Leiden: Brill, 2007), s. 131–2; Schwoebel, *Shadow of the Crescent*, s. 157–60, 166–71.

kurala göre kilise ve yerel yetkililer arasında paylaştırılırdı. Peraudi'nin faaliyetleri, hem *broadsheet* hem de risale formatında bir dizi yayınla desteklendi.[16] Bilginin, teşvik ve heyecanın dikkatli bir şekilde düzenlenmesi; modern kampanya teknikleriyle pek çok ortak noktaya sahiptir.[17] Peraudi bir şehre vardığında resmî bir seremoni olurdu. Ziyaretinin öncesinde, genellikle yaklaşmakta olan gelişini ve ne konuda vaaz vereceğini beyan eden duyurular yayımlanırdı. Kalabalıkta dinî coşku uyandırdıktan sonra, katkıda bulunanlara bağışlarını ve vaat edilen bağışlamayı belirten af sertifikaları verilirdi. Daha fazlasını öğrenmek isteyenler, Peraudi'nin vaazının yerel olarak basılmış kopyalarını satın alabilirdi.

Peraudi, aynı anda her yerde olamazdı; bu yüzden diğer yerlerde kampanya, atanmış vekiller tarafından yönetilirdi. İsveç'teki kampanya, 20.000 af mektubunu beraberinde getiren Hollandalı Anthonius Mast tarafından yönetildi. Bu mektupların 6.000'i, Micheal Poyaudi tarafından Finlandiya'ya götürüldü.[18] Bu, Hristiyan âlemini uzak diyarlardaki kritik olaylar için ortak bir sorumluluk duygusu ile harekete geçirmek için tasarlanmış, dikkatlice koordine edilmiş ve oldukça gelişmiş bir medya kampanyasıydı. Aynı zamanda baskının potansiyel etkisinin erken bir kanıtıydı.

Bu olaylar, iş yerinde büyük bir vaize tanık olanlar için son derece dokunaklıydı; yayın tarihi açısından da oldukça büyük önem taşıyorlardı. Avrupa vatandaşlarının çoğu için değerli af sertifikası, sahip oldukları ilk basılı metin olacaktı. Pek çok eski matbaacının oldukça muhafazakâr içgüdülerine zıt olarak, bu para toplama kampanyaları, piyasanın yeni bir vasıtanın olanaklarına ilişkin farkındalığını artırdı. Af vaazlarını kuşatan yayın fırsatları, ucuz baskının değeri konusunda birçok matbaacının ilk kez gözünü açtı. Bu, bir kuşak sonra Reform'un gelişiyle Almanya'yı içine çekecek olan medya girdabı için önemli bir provaydı.

16 ISTC, Almanya'da Peraudi tarafından veya Peraudi için yayımlanan 179 maddeyi tanımlar. Bunların büyük bir kısmı (170) broadsheettir. Ayrıca bkz Nikolaus Paulus, 'Raimund Peraudi als Ablasskommissar', *Tarihçi Jahrbuch*, 21 (1900), s. 645–82.

17 Falk Eisermann, 'The Indulgence as a Media Event', R. N. Swanson (ed.), *Promissory Notes on the Treasury of Merits: Indulgences in Late Mediaeval Europe* (Leiden: Brill, 2006), s. 309–30, burada s. 315–16.

18 Jensen, *Denmark and the Crusades*, s. 138.

Yeni Dünyalar

18 Şubat 1493'te, hava şartlarından hırpalanmış küçük bir gemi olan *Niña*, Portekiz'deki Azor Adalarından birine çıktı. Gemide, engin Atlantik Okyanusu'nda gidip gelerek ilk başarılı seferi gerçekleştiren Cenevizli maceraperest Kristof Kolomb vardı. Amerika'nın keşfi, dünya tarihinin kritik dönüm noktalarından biriydi ve tam da Avrupa halkının bir haber aracı olarak baskının potansiyelini keşfetmeye başladığı sıralarda gerçekleşti. Kolomb'un İspanya'dan yelken açtığı sene, yani 1492'de, Ensisheim'ın Alsas köyü yakınlarına dev bir meteor düştü. Müthiş bir şair olan Sebastian Brant, olayı anlatan bir şiir yazmıştı. Daha sonra birkaç Alman yayıncı, gökyüzünde hızla giden meteorun bir gravür temsiliyle birlikte bu metni bastı. Bu *broadsheet* son derece popüler oldu ve birçok nüshası elimize ulaştı.[19]

Amerika'nın keşfi, potansiyel olarak bambaşka bir düzendi. Uzun vadede, büyük miktarlarda altın ve baharat keşfedilirse Avrupa ekonomisi değişebilirdi. Kısa vadede, okyanus ötesi topraklarda egemenlik için rekabet eden iki büyük monarşiyi karşı karşıya getirdi: Portekiz ve Kastilya-Aragon. Birkaç yıl sonra Portekizliler, Afrika'nın güney ucundan dolaşıp, doğu baharat topraklarını Avrupa pazarına bağlayarak kendi keşif maceralarını muzaffer bir şekilde sonuçlandırdı.

O zamanlar bu Portekiz seferi, Avrupa haber piyasasında daha önemli olarak görüldü. Kolomb'un üç büyük yolculuğunun gerçek etkisi, ancak kademeli olarak ortaya çıktı. Buna rağmen, Kolomb'a verilen yanıt, haber piyasasının kendisi bir geçiş dönemindeyken, gelişmekte olan bir olayın ilginç bir vaka çalışmasını sunuyor.

Kolomb, Azor Adalarına çıkmak zorunda kalmasının öncesinde bile, yolculuğunun çok dikkatli bir şekilde anlatılması gerektiğinin farkındaydı. Söz verdiği üzere Asya baharat pazarlarına giden batı yönünde bir geçit bulması durumunda, envaiçeşit ödüllerin kendisine verileceği vaatleriyle yola çıktı. Okyanus Denizi Amirali olarak, kendisine ve mirasçılarına, yeni keşfedilen topraklardan elde edilen kârın onda biri ve nesilden nesile aktarılacak yönetme hakkı verilecekti. Gemileri okyanusu geçmişti ama keşfettikleri şeyin ne olduğu açık değildi. Kolomb ne Asya'ya giden yolu bulabildi ne de bir zenginlik ümidi sunabildi. Gösterebileceği yenilikler, papağanlar ve yerli tutsaklardı ve bunlar, vaat ettiği altın ve baharatlara kıyasla yetersizdi.

19 Ingrid D. Rowland, 'A Contemporary Account of the Ensisheim Meteorite, 1492', *Meteoritics*, 25 (1990), s. 19–22.

Kolomb, Ferdinand ve Isabella'ya rapor verebilmek için bile önce Portekizlilerle ikinci bir istenmeyen karşılaşmaya katlanmak zorunda kaldı. Mürettebatını Azor Adalarından zorlukla çıkardıktan sonra, Kolomb'un gemisi, mecburen Lizbon Limanı'na sığındı. Daha önce hizmetini geri çeviren, ancak şimdi denizcilik başarısının ne anlama gelebileceğini çok iyi anlayan Portekiz kralı, kendisini zorlu bir görüşmeye çağırdı.

Kolomb, bu garip buluşmaya katılmadan önce, keşiflerinin bir raporunu Barselona'daki kraliyet hamilerine göndermişti. Onarılmış gemisinin Portekiz başkentinden yelken açmasına izin verildikten sonra, ki bu durum kendisini oldukça rahatlatmıştı, Cadiz yakınlarındaki İspanyol Palos Limanı'ndan ikinci bir kopya gönderdi. Her iki rapor da başarılı bir şekilde Barselona'ya ulaştı. Aslında bu durum, Kolomb'u Azor Adalarına sürükleyen fırtınada Amiral'in gemisinden ayrı düşen *Pinta*'nın kaptanı Martin Pinzón'un ulağı tarafından öngörülmüştü. *Pinta,* Kuzey İspanya'da karaya çıkmıştı. Pinzón, buradan saraya haber göndermiş ve yolculuğun hikâyesini bizzat anlatmak için izin istemişti. Ancak isteği reddedildi. Hükümdarlar, bunun Kolomb'un ayrıcalığı olduğunda ısrarcıydı. Şimdi muzaffer bir kutlama festivali için Barselona'ya çağrılıyordu.

Kolomb'un Ferdinand ve Isabella ile görüşmesini izleyen haftalarda, raporunun el yazması kopyaları da sarayda dolaştı. Çok geçmeden, İspanyolcaya çevrilerek ilk baskısı İspanya'da yayımlandı. Orijinal mektubun bir kopyası, neredeyse aynı anda Valladolid'de basıldı. "*Epistola de insulis nuper inventis* (*Yakın zamanda keşfedilen adalardan mektup.*)" Bu Latin versiyonu, Roma'da ve Alplerin kuzeyinde Basel, Paris ve Anvers'de heyecanla yeniden basıldı. Bu mektup, Giuliano Dati tarafından İtalyancaya da çevrildi ve yıl sonundan önce yayımlanan üç baskısı ile hevesli bir kitle buldu.[20]

Kolomb, tüm kuruntu ve yanılgılarına rağmen dikkate şayan bir adamdı. Neredeyse içgüdüsel olarak, transatlantik deniz yolculuğu için en hızlı rotanın haritasını çıkardı; aynı zamanda oldukça etkili bir yazar olduğunu kanıtladı. İlk yolculuğunun anlatısı, sekiz sayfalık bir risaleye sığan özlü bir anlatımın başyapıtıydı. Ancak *De insulis inventis*'in reklam başarısı, Kolomb'un keşiflerine dair çağdaş algının şekillenmesindeki etkisini abartmamıza sebep olmamalıdır. Risale Roma'da basılmadan önce, 29 Nisan 1493'ten bir süre sonra,

20 Martin Davies, *Columbus in Italy* (Londra: British Library, 1991).

yolculuk haberleri; el yazması haber raporları aracılığıyla en az yedi farklı şehre ulaşmıştı.[21] Bu el yazması mektuplar ve ilk gelen sözlü haberler, fikirleri şekillendirme konusunda en etkili etmenler gibi görünüyor. Kolomb, en azından kamuoyunda, keşfettiği toprakların Asya'ya ait olduğu görüşüne inatla sarılmıştı; bu nedenle sözleşmesinin şartlarını yerine getirdiğini ve ödülünü almaya hak kazandığını düşünüyordu. Diğerleri daha şüpheciydi. Yayınlarında okyanus keşiflerinin tanıtımını yapmakta etkili olacak Pietro Martire d'Anghiera ve genç Bartolomé de Las Casas, Kolomb'la sarayda sohbet etme şansı bulanlar arasındaydı. Kolomb Lizbon'a çıktığında, Portekizlilerin Cape çevresindeki ilk yolculuklarının emektarlarından olan Bartholomeu Dias ile tanıştı. Bu adamlar, Kolomb'un olağanüstü bir şey başardığının farkındaydı, ancak bunun Asya'ya giden bir rota olduğundan şüphe duyuyorlardı. Kraliyet üyelerinin resmî tepkisi, ortaya çıkan bu fikir birliğini yansıtıyordu: kutlamaları daha belirsiz bir şekilde "Hint Adaları'nda keşfettiği adacıkları" kastediyordu.

Bu tür şüpheler, Kolomb'un açıkladığı dönüş yolculuğu planına duyulan coşkuyu kırmadı. 1.500 gönüllü bulma konusunda pek de zorluk çekmedi ve bu gönüllüler, Eylül 1493'te, önceye kıyasla büyük ölçüde geliştirilmiş on yedi gemiden oluşan filoyla yola çıktı. Ancak risk çok yüksekti. Batıya doğru yolculukların potansiyeli, İspanya ve Portekiz'in tartışmalı iddialarının acilen çözülmesi gerektiğine işaret etti. Tordesillas Antlaşması'nın haberi, 1494'te Kraliçe Isabella tarafından yazılan bir mektupla Kolomb'a iletildi. Bu esnada o, çoktan Hispanyola'ya dönmüştü. Aynı zamanda diğer gemilerin bağımsız bir şekilde Atlantik'ten geçiyor oluşu, Kolomb'a sorun çıkardı. Artık haberleri yönetmek daha zordu: kısa süre içinde hoşnutsuz olan ve hayal kırıklığına uğramış kişiler, yeni yerleşim yerlerinin artan kaotik durumuna dair haberleri İspanya'ya iletmişti. İkinci ve üçüncü yolculuklara yapılan kraliyet yatırımının ölçeği, Kolomb'un Asya fantezisinin başa çıkması zor bir temele sahip olmadığını ortaya koydu. 1496'nın sonlarında ikinci yolculuğundan döndüğünde, Kolomb resmî bir soruşturmaya tâbi tutuldu; üçüncü seferinde yetkileri elinden alındı ve 1500'de zincirlerle İspanya'ya döndü.

Bu tersliklere rağmen, ilk hayranlarının çoğu, inancını korudu. Pietro Martire d'Anghiera nüfuz sahibi bir arkadaştı. Kasım 1494

21 Renate Pieper, *Die Vermittlung einer Neuen Welt: Amerika im Nachrichtennetz des Habsburgischen Imperiums, 1493–1598* (Mainz: Von Zabern, 2000), s. 86, 287.

tarihli tebrik mektubunda, günümüzde hâlâ kullanılan bir tabir yer alıyordu: "yeni bir dünyayı keşfeden Kolomb." Bu ifade, genel bir kullanım hâline geldi. Birkaç yıl sonrasında d'Anghiera, Yeni Dünya keşiflerinin oldukça etkili bir anlatısı olan *De orbis novo*'yu yayımladığında daha da pekişti. Ancak daha sonraki yolculuklar, artık yazışmalarda ve baskıda aynı etkiye sahip değildi. Pragmatik ticaret çevrelerinde, Asya'ya batıdan geçişi keşfetmedeki başarısızlık, Amerika'ya olan ilgiyi azalttı. Portekizlilerin 1499 ve 1501 yıllarında Cape yoluyla önemli miktarlarda baharat ithal ettiği haberi, gördüğümüz gibi, finans ve emtia piyasalarında çok daha fazla çalkantıya neden oldu.[22]

Amerigo Vespucci'nin 1502'de Brezilya kıyılarını keşfetmesi, yeni bir kıta kara kütlesinin bulunduğunu kesin olarak kanıtladı. Vespucci de kendi reklamını yapıyordu ve yetenekliydi. Portekiz hizmeti olarak çıkılan bu yolculuğa ilişkin açıklaması, birkaç dilde ve çeşitli baskılarda hızla yayımlandı.[23] İlginç bir şekilde bu, en az sekiz farklı şehirde Almanca tercümesi ile yayımlanan ve Almanya'da büyük bir yankı bulan ilk büyük seyahat hikâyesiydi. Bu, daha önceki Kolomb seferiyle çarpıcı bir çelişki oluşturuyordu. İlk okyanus yolculuklarının münakaşası; politik sonuçlara, dolayısıyla da İspanya ve Portekiz arasındaki yargı yetkisi kavgasına odaklıydı. İspanyol Papa VI. Alexander'in bu kavganın çözüme ulaştırılmasına büyük ölçüde dâhil olduğu İtalya'da, bu konuya özel bir ilgi duyuluyordu. Portekiz Krallığı, Kolomb'un olağanüstü başarısının haberini ilk alan olmasına rağmen, haberi duyurmak için hiçbir girişimde bulunmadı; zira bunu yapmak, onların çıkarıyla uyuşmuyordu. Ferdinand ve Isabella ve Roma'daki Papa Alexander ise seferin başarısını aktif bir şekilde tanıttı. Kolomb'un ilk anlatısının başarısına rağmen, Alplerin kuzeyinde bu olay; tuhaf bir şekilde yankı uyandırmamıştı. Orada, İspanyol emellerine karşı bir kararsızlık vardı. Bu durum, İspanyol Krallığı ile gelişen Habsburg bağlantısıyla pekişti. Fransa ve Almanya'da Portekiz'in başarı haberlerinin telaffuzunun siyasi bir yönü de vardı; çünkü Portekiz, geleneksel olarak Fransa müttefikiydi ve İspanyol genişlemesine karşı denge sağladı.

On altıncı yüzyıl boyunca Yeni Dünya'nın sömürgeleştirilmesi hakkındaki yayınlar çoğaldı. Yeni İspanyol topraklarının tamamı netleştikçe, Avrupa'nın kuzey güçleri, kendilerini amansız bir şekilde

22 Yukarıda, Bölüm 2.

23 USTC, *Mundus novus*'un Latince, İtalyanca, Fransızca ve Almanca olarak basımlarını listeler; on dört farklı yerde yayımlandı.

gelişen Atlantik jeopolitiğinin içine çekilir buldu. İlk Kolomb keşif gezisinin anlatıları, kendi başlarına ele alındığında, on beşinci yüzyılın sonundaki haber piyasasının ilginç bir görüntüsünü sunuyor. Haberi İspanya'ya ve daha sonra İtalya'ya ulaştırmak için Kolomb ve destekçileri, öncelikle mektuplaştı. Nicel ve nitel koşullarda bu, bölgeler arası haber dağıtımının en önemli ve hızlı yöntemi olarak kaldı. Yazışmalar, bilgi sahibi olması gerekenler için kesin ve hızlı bilgiler sağladı. Mektupların dağıtımı sınırlıydı, ancak oldukça güvenilirdi.[24] Baskı ise farklı bir rol oynadı: haberlerin daha geniş bir kitleye, ayrıcalıklı bilgi alamayanlara da ulaşmasını sağladı. Genellikle haber olarak sunulanlar, önemli olayların ardından başlayan kamuoyundaki tartışmalara hizmet etmeyi amaçlıyordu. Negroponte'nin (1470) düşüşünü takip eden yayınlarda da durum böyleydi ve bu olay, baskıda geniş çapta tartışılan, ilk haber değeri taşıyan olaylardan biriydi.[25] Doğu Akdeniz'deki önemli Venedik kalesinin Türklere kaybedilmesi, çoğu şiir formatında olmak üzere baskıda yorum heyecanına sebep oldu. Ancak bu eserlerin çok az sayıda okuyucusu, haberi ilk defa duyuyor olacaktı. Garnizonun içinde bulunduğu durumun kötü olduğu biliniyordu ve teslim olduklarının haberi, Venedik'ten İtalya'nın her yerine, mektuplar aracılığıyla ve ağızdan ağıza hızla yayıldı. Haber risalelerinin yayımlanmasının siyasi sorumluluk hakkında şiddetli bir tartışmada payı vardı; İtalya'nın hevesli hümanistlerinin, çağdaş bir trajedi konusunda edebî ustalıklarını sergilemeleri için de ortam oluşturdu.

Bu dönemde baskı, aralıklı ve düzensiz bir kanaldı. Kritik kararların tamamen bilgi almaya bağlı olduğu kişiler için gerekli olan sürekli bilgi akışını henüz sağlayamıyordu. Kolomb ilk yolculuğundan döndüğünde, bir haber aracı olarak baskının potansiyeli henüz yeni yeni fark edilmeye başlamıştı. Bu, Avrupa'nın bir sonraki yankı uyandıran ve haber değeri taşıyan olayında, Protestan Reformu sırasında gerçekleşecekti.

Wittenberg Nightingale

Protestan Reformu hâlini alan olayın boşa çıkmasının birçok nedeni vardı. Martin Luther, alışılmadık bir devrimciydi: kilisede seçkin bir kariyer yapmış, muhafazakâr ve orta yaşlı bir adamdı. Yeteneğini besleyen ve ödüllendiren bir kuruma saygı duymaması için hiçbir

24 Pieper, *Die Vermittlung einer Neuen Welt.*

25 Meserve, 'News from Negroponte'.

neden yoktu; kendini kesinlikle dindar bir Katolik olarak görüyordu. Endüljans konusundaki tartışmalı önerilerine bağlı kalmada gösterdiği inatçılık onu kilise hiyerarşisiyle uzlaşmaz bir yüzleşmeye mecbur bıraktığında, Avrupa'nın en güçlü kurumunun tüm kudretinin kendisine karşı olduğunu gördü. Luther meselesi, rahibin görevden alınıp hapsedilmesi ve çabucak unutulmasıyla orada bitmeliydi.

Luther'i kurtaran, propaganda oldu. Endüljansa karşı "doksan beş tez"ini oluştururken, yerel piskoposu Albrecht, Mainz seçmeni ve Magdeburg başpiskoposu da dâhil olmak üzere birkaç potansiyel tartışma ortağına kopyalarını gönderdi. Tez, kısa süre sonra baskıya girdi ve Nürnberg ve Augsburg'da konuyla ilgilenen entelektüellerden oluşan bir çevrenin eline geçti.[26] Oradan, Luther'in endüljansa yönelik öfkeli ithamlarının haberi, hızla Kuzey Avrupa'ya yayıldı. Bu, hiç beklenmedik bir durumdu. Alman İmparatorluğu'nun kuzeydoğu bölgesinde küçük bir kasaba olan Wittenberg, büyük bir haber değeri taşıyan olay için herhangi bir yönden beklenmedik bir noktaydı. Wittenberg, Almanya'nın başlıca iletişim ağından çok uzaktaydı ve ilerleyen yıllarda Luther, protestosunun yol açtığı olayların girdabına ayak uydurmakta zorlanacaktı. Hem kendisi hem de arkadaşı Philip Melanchthon, Wittenberg'de haber almanın zorluğundan şikâyetçiydi.[27] Papalığın yavaş tepki vermesinin nedeni, kısmen Roma'daki kilise yetkililerinin, böyle durgun bir yerden çıkan herhangi bir şeyin mühim olabileceğini düşünmemesiydi.

Luther'in başkaldırısının halka açık bir olay hâline geldiği andan itibaren her aşamasının aktarılması, daha önce eşi benzeri görülmemiş yoğunlukta bir tanıtımdı. Luther'in Roma Kilisesi'ne ve kendisini alaşağı etmek için atılan adımlara yönelik eleştirisinin haberleri, Avrupa'nın eğitimli seçkinlerinin görüşlerini vurguluyordu. Erasmus, Luther'den etkilenmişti ve başlangıçta kendisi gibi, Orta Çağ kilisesinin küçük düşürücü ve ticari yönlerini hor gören bir adamın tarafını tutmaya meyilliydi.[28] Ancak Luther'e daha geniş bir kitle kazandıran ve

26 Bilinen üç baskı Josef Benzing'de listelenmiştir, *Lutherbibliographie. Verzeichnis der gedruckten Schriften Martin Luthers bis zu dessen Tod*, 2. baskı (Baden-Baden: Heitz, 1989), no 87–9. İki broadsheet baskısı VD16'ya dahil edilmemiştir, çünkü yayınlar bu kaynakçanın şartlarından hariç tutulmuştur.

27 Theodor Gustav Werner, 'Das kaufmännische Nachrichtenwesen im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit und sein Einfluss auf die Entstehung der handschriftlichen Zeitung', *Scripta Mercaturae* (1975), s. 32.

28 Léon-E. Halkin, *Erasmus: A Critical Biography* (Oxford: Blackwell, 1993), s. 146–59.

nihayetinde hayatta kalmasını sağlayan, baskı oldu. Luther, endüljans eleştirisini müdafaa eden bir vaazını Latince yerine Almanca olarak yayımladığında, ilk etkili hamleyi yapmış oldu.[29] Tartışmayı vasıflı teologlardan oluşan kapalı çemberin ötesine taşıyarak ve daha geniş bir kitleye hitap ederek kilisedeki eleştirmenlere meydan okudu. 1518'de Almanya'nın en çok basılan yazarıydı; 1520-1'de, papa nihayet aforoz edildiğini açıkladığında ve yeni İmparator V. Charles bunu onayladığında, Luther basın için sansasyonel bir konuydu. Yazıları, Avrupa basım endüstrisinin kalbinde toptan bir dönüşüme sebep oluyordu.

Reform, Avrupa'nın haber değeri taşıyan ilk kitle iletişim olayıydı. Luther'in öğretisine olan ilgi sonucu basılan kitap ve risale miktarı olağanüstüydü. 1518 ile 1526 yılları arasında, yaklaşık sekiz milyon dinî eserin piyasaya sürüldüğü tahmin ediliyor.[30] Bu, tek taraflı bir yarıştı. Luther ve destekçileri, tartışmadan üreyen eserlerin yüzde 90'ından fazlasından sorumluydu.

Reform, aynı zamanda debelenen bir endüstri için bir can simidiydi. On beşinci yüzyılda ilk matbaacıların çoğunun iflas etmesi, kitap basanların sayısında ciddi bir düşüşe sebep olmuştu. 1500'e gelindiğinde, Avrupa'da kitapların yaklaşık üçte ikisi; çoğu Venedik, Augsburg ve Paris gibi büyük ticaret merkezleri olmak üzere sadece bir düzine şehirde basılıyordu. Sektöre, kalın kitapların basılması ve satılması arasındaki uzun süreyle baş edebilmek için gereken mali giderleri sürdürebilecek ve risk sermayesini artırabilecek büyük firmalar hâkimdi. Daha önce basılı kitaplardan para kazanmak için mücadele eden Alman matbaalar ve kitapçılar adına, Luther tartışmaları, ileriye dönük yeni bir şans sunuyordu. Çünkü Reform kitapları farklıydı. Luther'in ve destekçilerinin yazılarının çoğu, kısaydı. Uluslararası bilim camiası için basılan kitapların çoğunun Latince olduğu bir dönemde, büyük bir kısmı Almanca olarak yayımlandı.

Yerel bir pazarı olan ve hızla tükenen kısa kitaplar, küçük ve daha az sermayesi olan matbaalar için ideal ürünlerdi. Reform'un sonucu olarak, matbaa; elliden fazla Alman şehrinde yeniden veya ilk defa kuruldu. Wittenberg önemli bir basım merkezi hâline geldi.[31]

29 *Ein Sermon von Ablass und gnade*; Benzing, *Lutherbibliographie*, no 90–112.

30 Mark U. Edwards, *Printing, Propaganda and Martin Luther* (Berkeley, CA: University of California Press, 1994), s. 21, USTC tarafından üstlenilen işleri dikkate alacak şekilde ayarlanmıştır. http://www.ustc.ac.uk/.

31 USTC, 1601'den önce Wittenberg'de basılmış 9.469 başlık listeliyor ve bunların sadece 123'ü 1517'den önce yayımlandı.

Reform, kitapların tasarımındaki önemli değişikliklerden de sorumluydu ve bu değişimler, ilerleyen dönemlerde haber risalelerinin üretiminde bir hayli etkili olacaktı. Bu tasarım yeniliğinin büyük bir kısmı, Wittenberg'den kaynaklanıyordu. Luther bu konuda da şanslıydı. Patronu Bilge Frederick, Avrupa'nın en seçkin ressamlarından biri olan Lucas Cranach'ı şehre getirmeyi başardı. Cranach; iyi bir ressam olmanın yanı sıra, son derece zeki bir iş adamıydı.[32] Hem işlek bir resim atölyesi hem de Wittenberg'in en eski yayınlarından bazılarını resmetmek için kullanılan ahşap blokların üretildiği bir işletme kurdu. Bu eski yayınlar arasında, Luther'in endüljans eleştirisi göz önünde bulundurulduğunda ironik olan, Frederick'in kalıntı koleksiyonunun ciltli bir kataloğu da vardı. Cranach, hayatının sonuna kadar Katolik müvekkillerinin siparişlerini keyifle tamamlasa da ilk andan beri Luther'i yürekten destekliyordu. Kısa süre sonra Wittenberg'deki atölyesi, Luther'in davasının tanıtımında önemli bir rol oynamaya başladı.

İdealist bir vaiz olduğu zamanlardan başpiskoposluğuna kadar kariyerinin aşamalarını gösteren Luther'in ikonik imgelerini, Cranach'a borçluyuz.[33] Cranach'ın eskizlerinden alınan gravür portreler sayesinde, Luther'in yüzü kısa sürede Avrupa'nın en tanınmış yüzlerinden biri oldu. Cranach'ın ustaca sunduğu, kendini Tanrı'ya adamış münferit bir adamın portresi, Luther mistisizminin oluşturulmasında büyük bir rol oynadı. Üst sınıfa mensup olmayan çok az sayıda kişinin portresini çizdirebildiği bir çağda, bu; Luther'e özgünlüğünü artıran bir ün kazandırdı. Luther, 1521'deki Worms Meclisi'nde imparator ile yüzleşmek için Almanya'da yol alırken, insanlar etrafına toplanıyor ve onu karşılıyordu. Luther tanınan birisi olduğu için imparator, danışmanlarının özel tavsiyelerini izleyemedi ve Konstanz Konseyi'nin Jan Huss'la baş etme yöntemlerini -önce geçiş iznini reddetmiş ardından da tutuklayıp infaz etmişlerdi- uygulayamadı.

Wittenberg'e güvenle geri dönen Luther, çılgınlar gibi yazma, vaaz verme ve yayınlama rejimini sürdürdü. Çalışmaları; Cranach'ın gravürleri sayesinde dikkat çekici bir tasarım tutarlılığı elde eden, Wittenberg'in büyüyen matbaaları tarafından basıldı. Tüm

32 Cranach için bkz. Steven Ozment, *The Serpent and the Lamb* (New Haven, CT ve Londra: Yale University Press, 2011).

33 Max J. Friedländer ve Jakob Rosenberg, *The Paintings of Lucas Cranach* (New York: Tabard Press, 1978); Werner Hofmann, *Köpfe der Lutherzeit* (Münih: Prestel, 1983).

Reform risaleleri veya o zamanki adıyla *Flugschriften*, o dönem çoğu kısa iş için kullanılan quarto formatında (yaklaşık 20 x 8 santimetre) üretildi. Genellikle sekiz sayfa kadar kısa ve nadiren yirmiden uzunlardı. İlk yıllarda bu risaleler sade ve işlevseldi; ancak Luther'in ünü yayıldıkça Almanya'daki matbaacılar en büyük kaynaklarından faydalandılar. Luther'in adı, ön taraftaki ana başlıktan dikkatlice ayrılmıştı: baş sayfa metni, süslü bir ahşap çerçeveyle kaplanıyordu. Bu, Lucas Cranach'ın atölyesinin tasarımının büyük bir katkısıydı ve Wittenberg'deki *Flugschriftenlerin* özgün görünümü hâline geldi.[34] Bir kitapçının tezgâhındaki Luther yayınlarını belirleyen görsel bir işaretti. Cranach'ın tasarımlarının çoğu, göz alıcı derecede güzeldi ve bir din adamının sözlerini onurlandıran küçük sanat eserleriydi. Reform risalelerinin başarısı; aynı zamanda matbaacıların ve kitapçıların, marka kimliğinin ticari faydasını anlamalarını sağladı. Bu, seri yayının gelişmesinde önemli bir adımdı. Müşteriler, risaleleri bir antolojide ciltledi ve bu sayede birçoğu, günümüze ulaştı.

Neue Zeitung

Reform, her biri kendi içinde bir ilk olan özellikleri sayesinde iletişim alanında hatırı sayılır bir yere sahipti: dinî bir tartışmanın siyasi bir olaya dönüşme şekli, Luther'in geniş bir kitlenin desteğini almadaki hızı ve basım endüstrisinin ticari bir fırsattan yararlandığı coşku. Reform'un sonuçları, Batı Kilisesi için olduğu kadar yayıncılık endüstrisi için de etkiliydi.

Reform, Almanya'da yayımlanan kitapların hacminde büyük ve sürekli bir artışa sebep oldu. Ancak nihayetinde sular duruldu; Reform tartışmalarını konu alan başlıkların sayısı azalmaya başladı. Bu, oldukça genişlemiş bir kitap pazarında büyük bir boşluk yarattı. Reform; ilk defa kitap satın alma alışkanlığı geliştiren, hem kadınlardan hem de erkeklerden oluşan yeni bir okur sınıfı yarattı. Ayrıca, daha önce bir matbaanın ayakta kalamadığı şehirler de dâhil olmak üzere, Almanya'daki matbaaların sayısı arttı. Bu adamlar, yeni okuyucularını kaybetmemek ve onların değerli gelirlerini kitaplara yatırma alışkanlıklarını sürdürmelerini sağlamak için hevesliydi.

34 *Cranach im Detay. Buchschmuck Lucas Cranachs des Älteren und seiner Werkstatt* (sergi, Lutherhalle Wittenberg, 1994). Başlık sayfasının geliştirilmesi için ayrıca bkz Margaret Smith, *The Title Page: Its Early Development, 1460–1510* (Londra: British Library, 2000).

3.2 Brand Luther. Luther risalesi, satışı için en kritik unsurları vurguluyor.

Bu nedenle, Reform yayıncılığının zirveden düştüğü yıllarda, diğer edebî kitapçık türlerinin sayısında keskin bir artış olması tesadüf değildir. Bunların arasında yeni bir haber formatı vardı: *Neue Zeitung*.[35] Bu, bir gazete değildi. *Zeitung*, Almancada artık gazete anlamına geliyor olsa da on altıncı yüzyıldaki kullanımından farklı bir anlama sahipti. *Zeitung*; Flemenkçedeki *Tijding* ya da İngilizcedeki *tiding*' kelimelerine yakın bir anlam taşıyan, Orta Çağ'ın daha erken bir döneminde kullanılan *zidung* sözcüğünden türemişti. Bu nedenle *Neue Zeitung*'un en doğru çevirisi, "yeni bilgiler" veya "yeni haber"dir. Etimolojik açıdan

35 Paul Roth, *Die Neuen Zeitungen, Deutschland im 15. ve 16. Jahrhundert* (Leipzig: BG Teubner, 1914).
Bilgi veya haber.

bakıldığında, *Zeitung* sözcüğü, İngilizcede haber anlamına gelen *news* veya Fransızcada haber sözcüğünün karşılığı olan *nouvelles* kelimesinin taşıdığı yenilik ve asillik özelliklerini barındırmıyordu.

Bu, on altıncı yüzyıl okurlarının bir şeyi haber olarak değerlendirmesi için son olaylarla ilgili olması gerekip gerekmediği sorusunu ortaya atıyor. Sorunun cevabı, aktarılan bilginin ne olduğuna bağlıdır. Haber risalelerinin bahsi geçen olaylardan on yıllar sonra bile yeniden basılması, alışılmadık bir durum değildi.[36] Bu durumun ilginç bir örneği, 1476'da ölen Kazıklı Voyvoda'nın hayatını ve eylemlerini kutlayan on beşinci yüzyılın sonlarına ait (1488 ile 1500 arasında yayımlanmışlardır) risalelerdir. Doğu Avrupa'daki Türk işgaline yönelik güncel endişelerin körüklediği bu yayınlar, haber risalesi gibi görünen, tarihi konu alan eserlerdi. Aslında burada, acımasız bir savaşçı; Osmanlı düşmanına karşı Hristiyan direnişinin kahramanı olarak yansıtılmıştı.[37] Diğer durumlarda, haber risaleleri, heyecanlı gelişmeleri ilk defa bildiriyordu. Bazen gelişmekte olan bir olayın "yeni bir raporu" sunulurdu: kuşatma, sefer veya meclis ya da devlet toplantısı.

Neue Zeitungen nispeten kısa, çoğu zaman tek bir habere adanan düz yazılardı. Bu; onları, tüccar yazışmalarında veya gazetenin gerçek atası sayılabilecek el yazması haber mektuplarında sunulan daha çeşitli haberlerden ayırmaktadır.[38] Ancak düzyazının yapısı sayesinde haber risaleleri, o sırada bahsedilen olay hakkında halkı etraflıca bilgilendirebildi. İlk olarak on altıncı yüzyılın ilk on yılında Almanya'da piyasaya çıktılar: günümüze ulaşan ilk *Neue Zeitung* 1509 yılına aittir.[39] 1530'lara kadar nispeten daha nadirlerdi. Almanya'da Luther olayı, diğer haberlere kıyasla o kadar ilgi uyandırmıştı ki, matbaacıların alternatif pazarlar aramak için bir sebebi yoktu. Haber risaleleri, ilk olarak yüzyılın ortalarında kendini gösterdi. Yapı ve sunum yönlerinden

36 Louis Jagiello'nun 1526'da Mohaç'ta yenilgisinin sonrasına ilişkin bir örnek; Carl Göllner, *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des 16. Jahrhundert*, 3 cilt (Bükreş: Academiei, 1961–78).

37 William Layher, 'Horrors of the East: Printing *Dracole Wayda* in 15th-Century Germany', *Daphnis*, 37 (2008), s. 11–32.

38 Aşağıda Bölüm 5.

39 'Neue Zeitung' teriminin ilk kullanımı, 1502 tarihli çift taraflı bir broadsheet yayınında bulunur: *Newe zeytung von orient und auff gange*, ancak bir yardımcı haber öğesinin alt başlığı olarak. Faks baskısı, Hans H. Bockwitz, *Newe zeytung von orient und auff gange. Facsimileabdruck eines zeitungsgeschichtlichen Dokuments vom Jahre 1502 mit Begleitwort* (Leipzig: Deutsches Museum für Buch und Schrift, 1920).

Neue Zeitungen, Reform dönemindeki *Flugschriften* ile son derece benzerdi. Bariz bir şekilde Flugschriften'in sunumunu benimsemişlerdi. Neredeyse her zaman, dört veya sekiz sayfalık bir metni, Alman risaleleri için tercih edilen quarto formatında yayımladılar. Bazen ön kapak, genellikle genel bir savaş sahnesi veya nadiren belirli bir başlık için özel olarak yapılan bir gravür çizimi ile süslenirdi. Yazıda neredeyse başka hiçbir çizim olmazdı. Dolayısıyla bu metinleri üretmek maliyetli değildi. Dört ya da sekiz sayfalık bir quarto, nispeten küçük bir matbaa için bile tek günlük bir işti. Metin matbaanın eline geçtikten bir iki gün içinde, beş altı yüz adet basılabiliyordu.

Haber risaleleri, hem satın alan halk hem de yayıncılar arasında son derece popüler oldu. Matbaalar, sınırlı bir harcama sonucunda iyi para kazanabiliyordu. Bu tür risaleler, özellikle de basılan kopyaların çoğu bölge içinde dağıtıldığından, kitaplardan çok daha hızlı geri dönüş sağladı. Yayıncıların, Reform sırasında ucuz baskı hacmindeki muazzam artışın uyandırdığı haber iştahını beslemek için neden bu kadar istekli oldukları kolayca anlaşılabilir. On altıncı yüzyıl boyunca bu haber risalelerinden kaç tane basıldığını asla bilemeyeceğiz. Bu kısa eserler; okunması, elden ele gezmesi ve sonra atılması amacıyla üretiliyordu. Kuşkusuz ki bunların birçoğu kayboldu, dolayısıyla bahsi geçen Alman haber kitaplarının dört bin tanesinin günümüze ulaşması, oldukça şaşırtıcı. Bu, on altıncı yüzyılda üretilen Alman kitaplarının önemli bir bölümünü temsil ediyor.[40]

Tahmin edilebileceği üzere, haber pazarı, büyük ticaret şehirlerinde çok daha güçlüydü. Nürnberg, Augsburg, Strazburg ve Köln yerleşik haber merkezleriydi; ancak bu yerlerin üstünlüğü mutlak değildi. Haber risalelerinin üretimi, hem Almanya çevresinde hem de büyük şehirlerin rakip matbaaları arasında yayılmıştı. Risale üretmek düşük maliyetli olduğu için küçük matbaalara bırakıldığını düşünmek yanlış olur. Daha varlıklı matbaalar da bu kazançlı piyasadan faydalanmak istiyordu ve en yeni konuları öğrenmede önemli bir avantaja sahiplerdi. Birçok eski haber kitabı, şehir hakimlerine gönderilen mektuplara ya da gönderilere dayanıyordu. Belediye meclisi; bu haberlerin halkı kışkırtıp alarma geçirme olasılığının daha düşük olduğu, ölçülü, tarafsız ve doğru tasvirini yayımlayacağına güvenebileceği yerel basım kuruluşlarındaki kişilere teslim edildiğini görmekten memnundu.

40 Bu hesaplama, USTC'deki verilerin analizine dayanmaktadır.

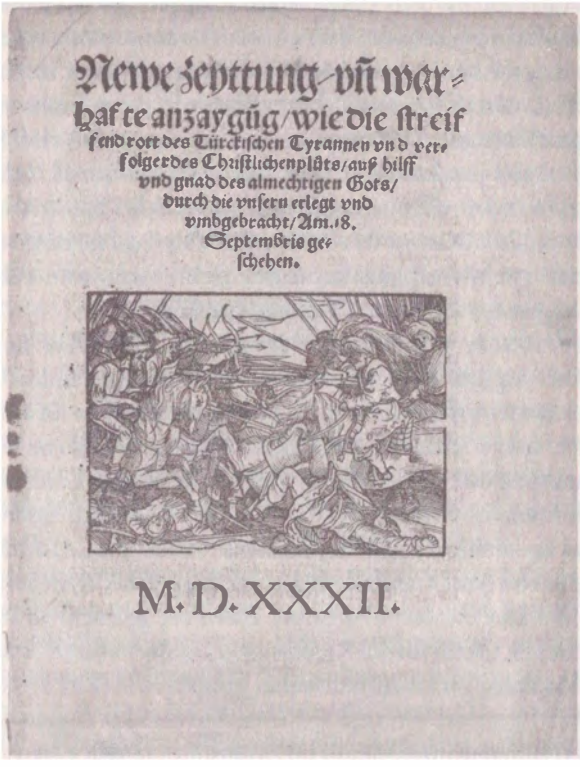

3.3 *Neue Zeitung.* Bu, Osmanlı İmparatorluğu'yla olan savaşa dair haber aktaran çok sayıda örnekten biridir.

Neue Zeitungen; büyük ölçüde politikayı, genellikle de dış ilişkileri konu alıyordu. Günümüze ulaşan en eski *Neue Zeitung* (1509), İtalya savaşlarını; ikincisi (1510) ise Fransız kralı ile papanın barıştığını aktarıyordu.[41] Yüzyılın tamamı boyunca, Almanya'da yayımlanan haber risalelerinin büyük bir kısmı; Türklerle, karada ve denizde yaşanan çatışmaların ve kampanyaların kaydını

41 *Newe Tzeittug von Padua und von vil anderen Stetten in welschen landen gelegen kurtzlich ergangen* (Nürnberg, sn, 1509); USTC 677285. *Neutzeytug ausz welschen landen eyns handels fryde czu machen czwischen Bebstlicher Heyligkeit unnd dem Koenige von Franckreich durch mittel der oratores Kayserlichen Majestat der Koenige von Hyspanien und Engelant* (Nürnberg: Johann Weißenburger, 1510); USTC 677019.

tutmaya ayrılmıştı.[42] Özellikle de karadan yürütülen savaş, Alman şehir devletlerine çok yakındı. Alman tüccarların önemli yatırımlarının bulunduğu Doğu Habsburg Krallıkları, zaman zaman Türk kuvvetlerinin önlenemeyen ilerlemesi sonucu kuşatma tehlikesi altında oluyordu. Bu olayları aktaran risaleler, endişeli de olsa hevesli bir okuyucu kitlesi buldu.

Haber gündemi, bundan ibaret değildi. Matbaacılar ayrıca selleri, depremleri, tahrip edici yangınları, göksel olayları ve ahlaksız suçları da konu alıyordu. Ancak bu tür haber konuları, risale literatüründe yaygın değildi. Bu dönemin haber piyasasında giderek daha büyük bir rol oynayan balat ve çizimli *broadsheet*'lere daha uygun konulardı.[43] Ölçülü ve düzgün üsluba sahip *Neue Zeitungen*'in aksine, bunlar sansasyon yaratan yeni türlerdi. Başlık sayfaları, bu haberlerin gerçek kaynaklardan geldiğini vurgulamak için özen gösteriyordu. Genellikle başlık sayfalarında, metinlerin "güvenilir bir kaynaktan alındığı" veya yurt dışından, "Almanya'daki iyi bir dosta" gönderilen bir mektuptan çoğaltıldığı belirtilirdi.[44] Bazense bir komutanın kamptan veya savaş alanından gönderdiği yazıları harfi harfine yayımlarlardı.[45] Böylelikle haber risaleleri, eskiden iki itibarlı kişi arasında gizli bir araç olarak görülen yazışmalardaki güveni çağrıştırarak, artık ticari ve herkese açık yayınlara olan itimadı artırdı. Bu ilkeleri uygulayan haber risaleleri, genellikle sansasyon yaratmaktan kaçındı. Başlıklar, mektubun şok edici veya şaşırtıcı olduğunu değil, "muteber" veya "güvenilir" olduğunu vurguluyordu. Bu tür habercilik, gittikçe karmaşıklaşan ve çeşitlenen haber pazarının diğer kısımlarına bırakıldı.

Haber risalelerinin pazarı, Almanya ile sınırlı değildi. Çukur Ülkeler, bir diğer önemli haber merkeziydi; İngiltere'de de kayda değer sayıda haber risalesi yayımlandı. Bunların çoğu, özellikle on altıncı yüzyılın son on yıllarında, Fransa veya Çukur Ülkeler'den gelen

42 Göllner, *Turcica*, kullanışlı, ancak biraz modası geçmiş bir anket sağlar.

43 Aşağıda, Bölüm 4 (broadsheetler) ve 6 (balatlar).

44 USTC 705457: 'Von Rom, Deudtschlandt'ta bir guten bürosu geschriben'; USTC 705584: 'Von einer glaubwirdigen person auß Bibrach einem guten freunde zugeschrieben'; USTC 705464: 'Auß der statt Achen an einen guten freundt geschriben'; USTC 705068: 'Von einer glaubwirdigen kişi entpfangen: bir seinen guten freund einen geschrieben und erklehret'.

45 USTC 659718: 'Aus gewissen Zeitungen so ausser dem feldlager überschickt worden'.

haberlerin kelimesi kelimesine tercümeleriydi.[46] Ancak haber risaleleri, daha çok Kuzey Avrupa'ya özgüydü. İtalyan matbaalar, 1571'de İnebahtı'da Türklere karşı kazanılan zafer gibi gerçekten büyük olaylar söz konusu olduğunda fazla sayıda risale basıyordu. O döneme kadar Avrupa haber pazarının merkezi olan İtalya Yarımadası, bu bakımdan Kuzey Avrupa standartlarından uzaklaşmaya başladı. Alman risaleleri, böylesine belirgin bir marka kimliği oluşturmadaki başarısında eşsizdi. *Neue Zeitungen*'e benzeyen başka hiçbir baskı geleneği olmadı. Bunlar, yeni basım çağında, güncel olayların haberlerini aktarmanın birincil amaçları olduğunu başlık sayfalarında beyan eden ilk yayınlardı. Genellikle uzak yerler ve olaylarla ilgili bu haberleri, giderek daha da genişleyen bir kitleyle mütevazı bir fiyata paylaştılar. Daha önce yalnızca ayrıcalıklı birkaç kişiye mevcut olan bilgi aktarımının geniş kitlelere ulaşmasını sağladılar. Yalnızca bu bağlamda bile, bu yeni basılı türün ortaya çıkışı, haber için ticari bir pazarın gelişmesinde mühimdir.

46 Lisa Ferraro Parmelee, *Good Newes from Fraunce: French Anti-League Propaganda in Late Elizabethan England* (Rochester, NY: University of Rochester Press, 1996).

BÖLÜM 4

Devlet ve Ulus

ORTA ÇAĞ Avrupa'sının yöneticileri, isteklerini tebaalarına ve vatandaşlara duyurmak için çok fazla zaman ve çaba harcadı. Gördüğümüz gibi bu, çağın bilgi kültürünün önemli bir parçası hâline geldi. Kararnameler ve fermanlar, halka açık okunurdu; saygın teğmenler mektupla bilgilendirilirdi. Matbaanın icadıyla, bu görevi basitleştirmek için yeni teknolojinin nasıl uygulanabileceği düşünülmeye başlandı. İtalya'nın kompakt şehir devletlerinde, matbaanın bu şekilde kullanılması gereksiz görünebilirdi. Çoğu yurttaş, yasa veya yönetmeliklerdeki değişikliklerden pazardaki ya da toplanmalardaki duyurularla haberdar edilebilirdi. Daha büyük ulus devletler, farklı bir sorunla karşılaştı. Ayrı vilayetlerin valileri ve şerifleri için farklı talimatların taslak hâline getirilmesi gerekiyordu. I. Maximilian, resmî amaçlar için düzenli matbaa kullanılmasında etkili oldu. 1486 yılında Maximilian'ın Romalıların kralı olarak seçilmesini kutlayan birkaç metin yayımlandı ve böylelikle imparator olarak babası III. Frederick'in yerine geçeceğini doğruladı. Tanıtım kampanyasında yedi Alman kentindeki matbaacılar yer aldı.[1]

Basın prense hizmet edebilir veya zararına olabilirdi. İki yıl sonra, Hollanda halkına otoritesini dayatma girişimi felaketle sonuçlandığında, bu tehlikelerle ilgili ibretlik bir ders aldı. 31 Ocak 1488'de Brüj'den ayrılmaya çalışırken, kapılarda durduruldu ve kaleye doğru sürüklendi. Maximilian, isyancıların taleplerini kabul edene kadar orada zorla tutuldu. Aşağılayıcı antlaşma derhâl Gent'te yayımlandı ve ancak o zaman serbest bırakıldı. Onun hoşnutsuzluğuna dair pek çok neşe dolu anlatı, Almanya'da yayıldı.[2] Yara bere içinde olsa da dayanıklı

1 Augsburg, Magdeburg, Mainz, Passau, Strazburg, Stuttgart ve Ulm. Anvers'de de bir baskısı vardı. USTC (Maximilian - 1486 bkz).

2 *Brügge'de Gefangenschaft des Römischen Königs Maximilian* (Augsburg: Erhard Ratdolt, 1488). USTC 747013. Bir başka Augsburg baskısı (Augsburg: Peter

Maximilian, matbaayı kendi kuklası yapmaya karar verdi. Sonraki otuz yıl boyunca, matbaayı devamlı olarak antlaşmaları, yeni mevzuatı, Alman meclis toplantılarını, yetkililere talimatları ve vergilerin artırılmasını duyurmak için kullandı. Babasının yönetiminde tüm bunların el yazısı genelgelerle yapılması gerekiyordu. Maximilian, yalnızca daha fazla verimlilik elde etmekle kalmadı; aynı zamanda kamunun hükûmetin işleyişi hakkında çok daha bilinçli olmasını sağladı.

Bu durum, matbaacılıkta yeni bir çağ başlattı. On altıncı yüzyıl boyunca devlet, yayıncılık endüstrisinin en önemli patronlarından biri hâline geldi. Her türlü resmî yayın, endüstrinin temelini oluşturdu. Pek çok taşra kentinde, yerel ve ulusal hükûmetin basılı yönetmeliklere ve düzenlemelere olan talebi, aksi takdirde tutunması pek mümkün olmayacak bir yerel matbaanın ayakta kalmasını sağladı.

Bu deneylerin başarısı, tamamen daha iddialı bir şeye yol açtı. Matbaa sadece bilgilendirmek için değil, ikna etmek için de kullanılabilir miydi? Matbaa, politikayı açıklamak ve kamuoyunu şekillendirmek için güçlü bir araç olabilir miydi? Avrupa'nın, devlet destekli tartışmaların ilk sürekli kampanyalarını görmesi çok da uzun zaman almadı. Bu, haber tarihi açısından çok önemli bir gelişmeydi.

Yurttaş Oyunları

Matbaanın propaganda potansiyelinin Maximilian'ın gözünden kaçmadığını görebiliyoruz. Brüj'de aşağılandığı için, egemenliğinin başka bölgelerindeki taraftar matbaacıların, politikalarını övmesi ve yönergelerini dağıtması konusunda hevesliydi. Antlaşmaların yayımlanması; her zaman için barışın erdemlerinin reklamını yapmak, şanlıların bilgeliğini ve yüce gönüllülüğünü övmek için bir fırsattı. Devletlerin halkın desteğini almak için matbaayı en sistematik şekilde kullanışını görmek için Rönesans döneminin en büyük ve gelişmiş iki haber pazarı olan İtalya ve Almanya'ya değil, Fransa'ya bakmalıyız. On beşinci yüzyılın sonunda Fransa, 150 yıllık savaş ve siyasi bölünmenin ardından küllerinden yeniden doğan güçlü bir devletti. Yüz Yıl Savaşları sırasında merkez Fransa, kralın otoritesini kabul eden küçük bir bölge olarak kalmıştı. 1415 Agincourt Muharebesi'nden sonra, Paris bile kısa bir süre için İngilizler tarafından işgal edilmişti. 1453'te İngilizlerin sınır dışı edilmesi, bir dönüm noktasıydı. Bundan sonra Fransız

Berger, 1488), USTC 747014. Bir Nürnberg baskısı (Nuremberg: Marx Ayrer, 1488), USTC 747015.

Krallığı, batı ve güneydeki önemli tımarlıkların birleşmesiyle topraklarını güçlendirdi. 1490'da Fransa, son derece tutarlı ve potansiyel olarak varlıklı bir devlet olmanın yanı sıra 12 milyon nüfusa sahipti.

Fransız kralları, bu yeni ulusal uyanışı kutlamak için, Avrupa'nın en yetenekli yazarlarının bazılarından yararlandı. On beşinci yüzyılın başındaki bazı erken siyasi yazım kampanyalarında saray yanlısı şairler ve tarih yazarlarından, oldukça iyi bir şekilde faydalanılmıştı.[3]

Yazınsal tarafgirlik alışkanlığı, matbaa çağına rahatlıkla uyarlanabilir. Bu konuda Fransızlar paha biçilmez bir silaha sahipti, çünkü Paris'te erken matbaa kültürünün en büyük ve en sofistike merkezlerinden biri, emrine amadeydi. On beşinci yüzyılda bu, daha çok akademik ve Latin kitaplarının yayımlanmasına yönelikti. Şimdi ise Fransız halkını kraliyetin toprak fethi konusundaki iddialı planlarına dâhil etmek için kullanılıyordu.

Yeni buldukları birlik ve güçlerini kullanmak isteyen Fransızların gözleri, kaçınılmaz olarak İtalya'ya döndü. 1494'te Fransızların Napoli Krallığı üzerinde hak iddia etmesi, VIII. Charles'ı, sonraki altmış yıl

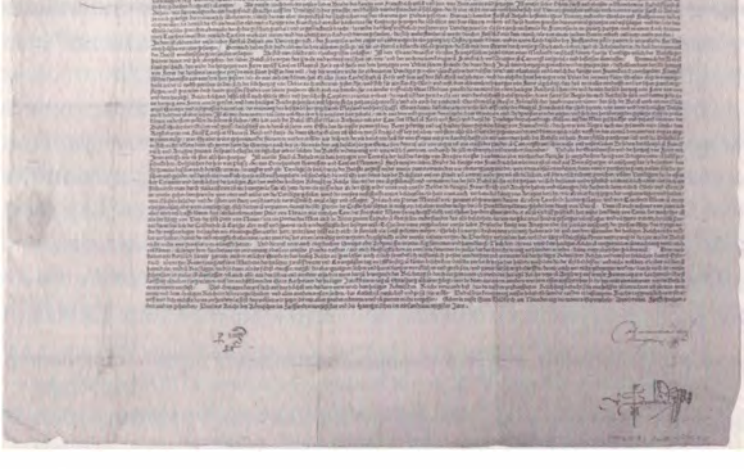

4.1 Hükûmetin hizmetinde matbaa. Maximilian, Alman Hanedanını bir toplantıya çağırırken, Verona ve Vicenza savaşları da dâhil olmak üzere son olayların ayrıntılı bir izahatını verirdi.

3 Yukarıda, Bölüm 1.

içinde İtalyan Yarımadası'na büyük sıkıntı ve nihayetinde Fransa'ya pek az zafer getirecek olan uzun süreli bir askerî müdahale serisinin ilkini başlatmaya itti. Başlangıçtan itibaren askerî seferlere Fransa'nın ilerlemesini anlatan ve zaferlerini öven gönderiler eşlik etti. Birçok basılı risale; kralın Roma'ya girişiyle ilgili haberleri, papa ile yaptığı görüşmeyi, Napoli'nin fethini ve Charles'ın taç giyme törenini aktardı.[4] Bunların hepsi, dört ya da sekiz sayfalık kısa risalelerdi; içlerinden bazıları göz alıcı bir başlık sayfası gravürüyle süslenmişti. Çoğu, Parisli matbaaların işiydi. Ancak bir kısmı, başkente giden yolda haberleri iletmek için aracı bir nokta olan Lyon'da yayımlanmış gibi görünüyor.

İtalyan seferinin risaleleri, bu türün Fransız pazarında görünen ilk örnekleri değildi. 1482'de XI. Louis (Charles VIII'in babası) ile Maximilian arasında imzalanan antlaşma, risale olarak yayımlandı.[5] Antlaşmaların basımı, resmî yayınların temelini oluşturdu. Gerekli olduğu durumlarda, daha tartışmalı maddelerde, olumlu bir tepki almayı sağlamak için bazı makul düzenlemeler yapıldığı olurdu. 1492'de İngiltere Kralı VIII. Charles ve VII. Henry arasında imzalanan Étaples Antlaşması, bu durumun bir örneğiydi. Kraliyet politikasındaki hızlı değişimler, dikkatli ve anlayışlı bir şekilde ele alınmayı gerektiriyordu ve Fransız Krallığı, duruma göre barış veya savaşı övecek birkaç seçkin yazarı çağırabilirdi. 1488'de Robert Gaguin *Passetemps d'oisiveté* adlı eserinde İngiltere ile barış çağrısında bulundu. Dört yıl sonra Octavien de Saint-Gelais, yabancı birliklere "Galler'e geri dönüp biralarını yudumlamanın," onlar için daha iyi olacağını söyleyen bir şiirde savaşı destekledi.[6]

Bunların bazıları el yazmalarıyla, diğerleri basılı olarak dağıtıldı. Bazen propagandalar sahneye taşındı. Rejim yanlısı propagandanın en yaratıcı kullanımlarından bazılarını, 1498'de hem Fransız tahtını hem de VIII. Charles'ın İtalya'daki iddialarını beklenmedik bir şekilde miras alan XII. Louis döneminde görüyoruz. Haber risaleleri, Louis'nin 1507 ve 1509 seferleriyle doruk noktasına ulaştı. Bu seferler; önce Cenova isyanının bastırılmasına, ardından Venedik'in

4 Jean-Pierre Seguin, 'L'information à la fin du XVe siècle en France. Pièces d'actualité sous le règne de Charles VIII', *Arts et traditions populaires*, 4 (1956), s. 309–30, 1–2; (1957), s. 46–74; David Potter, *Renaissance France at War: Armies, Culture and Society, c. 1480–1560* (Woodbridge: Boydell, 2008), s. 255–84.

5 Üç nüsha: ISTC it00421850; ISTC it00421880; ISTC it00421860.

6 David Potter, 'War, Propaganda, Literature and National Identity in Renaissance France, c. 1490–1560', Robert Stein ve Judith Pollmann (editörler), *Networks, Regions and Nations: Shaping Identity in the Low Countries, 1300–1650* (Leiden: Brill, 2010), s. 173–93, burada s. 188.

Cambrai Birliği tarafından aşağılanmasına sebep oldu.[7] Louis'nin başarısı; öfkeli savaşçı Papa II. Julius liderliğinde, Fransız gücünü sınırlamaya kararlı bir ittifakın oluşmasını tetikledi. Louis ve Julius arasında patlak veren acı ve son derece kişisel çatışma boyunca taraflar, karalama kampanyaları yürüttü. Diğerlerinin yanı sıra Jean Lemaire de Belges, Guillaume Crétin ve Jean Bouchet'nin yetenekleri de siyasi incelemeler ve şiirlerde kullanıldı. Papanın boş bir tahtın yanında yüzüstü yatarken cesetlerle çevrili bir karikatürü, poster olarak basıldı. Bu, siyasi karikatürün eski bir örneğidir. Çağdaş oyun yazarlarının en yeteneklisi Pierre Gringore, yeni yazılmış bir oyunu sergiledi: *Le jeu du prince des sotz et de mère Sotte (Aptallar Prensi ve Aptal Annesinin Oyunu)* Julius'un alaylarıyla dolu bu gösteri, 1512'de Büyük Perhiz günü Paris'in ana pazar yeri Les Halles'te sahnelendi.[8]

Bu, başkentte yaşayan vatandaşlar için verilen bir gösteri olsaydı risaleler basılır ve ülkede mümkün olan en geniş dağıtımı sağlanırdı. İtalyan Savaşları (1494-1559) sırasında Fransızca olarak yayımlanan en az dört yüz haber risalesi sayabiliriz.[9] Bu literatürün yenilikçi karakteri, Fransız matbaa kullanımı ve İtalya'daki Fransız saldırılarına halkın tepkisi karşılaştırılırsa en iyi şekilde anlaşılabilir. Fransızların İtalya'ya çıkışı, İtalyan devletleri için bir felaketti. İtalyan devlet yöneticilerini olaylardan haberdar etmek için inşa edilen gelişmiş iletişim mekanizması, rakip güçler ile sürekli değişen bir ittifak ve düşmanlık modeli oluşturmaya yardımcı oldu. Acımasız bir dış düşmana karşı çok az koruma sağlıyordu. En savunmasız İtalyan şehirleri kendilerini yetersizce savunmaya çalışırken, diğer devletler işgalci ile ittifak kurarak toprak kazanmayı umuyordu. Büyük bir karmaşa ortaya çıkmıştı.

Rönesans İtalya'sının haber ağları, yalnızca siyasi ve ticari elitlerden oluşan bir grubun ihtiyaçlarına hizmet etmek için geliştirilmişti. O zamanki gibi bir kriz anında, bu kültürün sınırları açığa çıktı.[10]

7 Jean-Pierre Seguin, *L'information en France de Louis XII à Henri II* (Cenevre: Droz, 1961).

8 Frederic J. Baumgartner, *Louis XII* (Londra: Macmillan, 1996), s. 216; Michael Sherman, 'Political Propaganda and Renaissance Culture: French Reactions to the League of Cambrai, 1509–1510', *Sixteenth Century Journal*, 8 (1977), s. 97–128.

9 Seguin, *L'information en France*, USTC tarafından geliştirildi.

10 Lauro Martines, *Strong Words: Writing and Social Strain in the Italian Renaissance* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2001), Bölüm 11, 'Crisis in the Generation of 1494'.

Yöneticiler ile uyanık, açık sözlü insanlar arasındaki bölünme, Floransa'da başka hiçbir yerde olmadığı kadar belirgindi. Medici'nin büyük şehri, matbaaya çok az heves göstermişti. Savonarola'nın şiddetli kehanetleri; ilk olarak verdiği vaazlar, sonrasında da baskı ile coşkulu bir dinleyici kitlesine ulaşınca, bunun bedelini ödediler. Floransa'nın himayeye aç bırakılmış, takdir edilmeyen matbaaları, yeni bir kitle bulmaktan doğal olarak memnundu.[11]

Venedik'te, Roma'da, Milano'da ve başka yerlerde İtalya'nın yazarlarının ağdalı hümanist üslubu, yerini ağzı bozuk siyasi yorumlara bıraktı. İtalyan şairleri; bencil ve dar görüşlü siyasi bölünmelerden, kilise liderlerinin ikiyüzlülüğünden, prenslerin işe yaramaz olduğundan ve antlaşmaların ve ittifakların hakirliğinden yakındıkları için, Fransız istilası yıllarında yazılan şiirler, acımasızlık doludur. Bunların çok azı basıldı; çoğu el yazması olarak dağıtıldı veya halka açık yerlerde isimsiz olarak asıldı. 1513'ten ve Medici Papa X. Leo'nun seçilmesinden bu yana, siyasi şiirler son derece kişisel bir üslup almıştı. Leo ve onun halefleri ve aslında tüm kardinaller koleji, bir dizi ahlaksızlık nedeniyle kınandı.

Bu kınama literatürü, İtalya'nın kötü vaziyetini gözler önüne seriyor. Fransız kraliyetinin organize ettiği iyimser kutlama edebiyatı ve İtalyan *pasquinad*'larının* son derece olumsuz ve yıkıcı tonu arasındaki fark oldukça çarpıcı. Hazırcevaplığına ve şiddetli tutumuna rağmen, Roma'nın siyasi şiiri; içe dönük ve dar görüşlüydü.

Kardinal Armellini'nin bir metresi olabilirdi, ama iffetli olsaydı Roma daha iyi savunulur ve Kilise daha iyi yönetilir miydi? Bu endişelerin küçüklüğü ve onların kötü niyetli doğası; dedikodu, manipülasyon ve küçük zaferler haricinde İtalya'nın kötü vazifesi hakkında gerçek bir çözüm üretmiyordu. Sonraki yüzyıllarda pek çok heccavı aynı kader bekliyordu: seçkinleri kızdırmanın aciz neşesi, anlık olarak eğlendirmek ancak nihayetinde hiçbir değişimin olmaması.

Savaş Sisi

İtalya'daki iç çatışmaların acısı ve muhafazakâr İtalyan mektupları geleneği; Fransa örneğinde gördüğümüzün aksine, matbaanın etkin kullanımını imkânsız hâle getirdi. Bu nedenle, Fransızların siyasi

11 USTC; Stefano Dall'Aglio, *Savonarola and Savonarolism* (Toronto: Center for Reformation and Renaissance Studies, 2010).

* Hiciv dizeleri.

propaganda yöntemlerini ilk takip edenler; İtalyanlar değil, Habsburg muhalifleriydi. 1519'da Kutsal Roma İmparatoru olarak seçilmesiyle V. Charles; dedesi Maximilian'ın ayrıntılı hanedan planlarını, en mükemmel şekilde gerçekleştirmişti. Fransa'nın etrafı, boğucu bir Habsburg mıntıkasıyla çevrilmişti. Haberleri şekillendirmek için eşgüdümlü bir çaba ile bir dizi sefer yürüterek ve savaşarak, üstünlük için mücadele ettiler.

Karşılıklı risale savaşı, çatışmanın temposunu yansıtıyordu. İtalya'daki Fransız seferi, 1516 ve 1528-9'da yayın seline sebep oldu. İmparatorlukta, 1527-1529 arasında I. Ferdinand'ın Macaristan Kralı olarak taç giymesi ve buna bağlı olarak Fransız savaşının temdidi, Hollanda'da benzer bir haber seline yol açtı. Anvers tam da bu yıllarda Kuzey Avrupa'nın büyük bir matbaa ve haber merkezi olarak ortaya çıktı. Burada otuzdan fazla matbaacı, imparatorun Fransa'yı aşağılamak için kararlı çabalarını anlatmasına yardım etti.[12] Tabii ki her iki taraf da yenilgiyi kabul etmektense zaferlerini kutlamaya daha hevesliydi. V. Charles'ın sadık tebaaları; kralın 1541'de Cezayir'deki yenilgisini değil, 1535'te Tunus'taki büyük zaferini okudu. 1527'de Roma'nın yağmalanması skandalını kamuoyuna duyurmayı seçen Fransızlardı; taraf değiştiren Bourbon dükünün önderliğindeki Fransız İmparatorluğu'nun askerleri, burayı harabeye çevirmişti. Hollandalı matbaacılar; imparatorun 1536'da Roma'ya muzaffer girişini kendilerine bahsedecek daha hoş bir konu sağlayana kadar, yorum yapmamayı tercih etti.

Bu polemik, 1542-1544 yıllarında doruk noktasına ulaştı. Bahsi geçen yıllar, tiyatroda eş zamanlı savaş ile sonuçlanan yoğun bir diplomasi dönemiydi. 1538'de V. Charles ve Fransız Kralı I. Francis, papanın özenle aracılık ettiği bir barış antlaşması sonucu geçici olarak uzlaştı. Francis; imparator İtalya'dan Çukur Ülkeler'e giderken, Fransız halkının bu düşmanı neden cömertçe karşılaması gerektiğini, ulustaki siyasi konular hakkında bilgi sahibi olan kişilere açıklamak gibi hassas bir görevle karşı karşıya kaldı. Edebiyatçılar bir kez daha vazifelerini yerine getirdi: Clément Marot, bu sefer Galya'ya barış içinde gelen Charles'ı yeni bir Jül Sezar olarak kutladı. Bu sırada Fransa'nın matbaacıları, imparatorun Orléans ve Paris'teki karşılanmasının büyüleyici anlatımlarını aktardı. Ancak 1542'ye gelindiğinde, uzlaşma bir paçavraya dönmüştü. Fransız

12 USTC ('Antwerp + haberler'i arayın). Steven Gunn, David Grummitt ve Hans Cool, *War, State and Society in England and the Netherlands, 1477–1559* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

savaş beyannamesi, dört Fransız şehrinde risale olarak yayımlandı: Paris, Troyes, Lyon ve Rouen.[13] Vilayete yönelik bir yazılı haber kültürünün başlaması, bu yıllarda yeni bir gelişmeydi. Rouen'de 1538 ile 1544 yılları arasında yayımlanan büyük bir risale zulasının keşfedilmesi, bu dönemi beklenmedik bir ayrıntıyla yeniden inşa etmemize olanak tanıdı.[14] Rouen risaleleri, oldukça ilkel çalışmalardı: hepsi küçük bir octavo formatındaydı ve nadiren dört sayfadan uzundu. Ancak bu önemli bölgesel merkezdeki yerel okuyuculara, mücadelenin ilerleyişini derin ayrıntılarla takip etme fırsatı sundu.

Rouen risaleleri, bize siyasi karar merciinin ayrıcalıklı mensupları ve başkentin bilgili vatandaşlarının ötesinde bir haber topluluğuna göz atma şansı sunduğu için oldukça değerlidir. 1544 baharında imparator, kuvvetlerini Kuzey Fransa'nın derinliklerine ilerletti. Buna rağmen, bu tehlikeli aylarda bile Rouen'deki okuyuculara, küçük tersliklerle ilgili iyimser bir bülten akışı sunuldu. Mevcut durum açısından yanıltıcı olsa da Rouen okurları bu risaleleri hevesle yalayıp yuttu. Savaş haberleri, iki matbaanın altı yıl boyunca hayatta kalmasını sağladı. Eylül ayında barış imzalandıktan sonra hızlıca yitip gittiler.

Kamuoyunu şekillendirmek için eşi görülmemiş bu yoğun girişimler, ne kadar etkiliydi? 1543'te Paris'teki İngiliz büyükelçisi, Fransız kralının tebaalarının "sadece burada değil, evrensel olarak onun krallığında coşkuyla haykırdığını" bildirdi.[15] Ancak bir düşmanı temsil ediyordu ve tarafsız değildi. Aslında bu şiddetli kriz anında ulus, birbirine kenetlendi. Bunun en azından ufak bir paydası, dönemin yoğun basılı propagandasına atfedilebilir. Genellikle Paris Burjuvası olarak bilinen Parisli anonim bir tarihçi; bu haber risalelerinden de faydalanarak, olayların büyük ölçüde kamuya açık belgelerden derlenmiş bir anlatısını yazdı. Bu belgeleri hakikat olarak ele alıyordu; yazıları, onun, kraliyet politikasını sunulduğu gibi kabul eden, konformist bir kişi olduğunu ortaya koyuyor. Daha ayrıcalıklı erişime sahip olanların durumunda bile, vatansever görüşün başarılı bir şekilde yayıldığı, dönemin yazılarında ve edebî eserlerinde ayırt edilmektedir. Askerî seferlerin ayrıntılı ve güvenilir kaynaklardan alınan anlatılarını sunan Jean Bouchet gibi yazarlar, savaşın sorumluluğunu kralın düşmanlarına yüklemekte kararlıydı. Guillaume Paradin; 1542 savaşına gerekçe

13 Seguin, *L'information en France*, no 167–70.

14 Andrew Pettegree, 'A Provincial News Community in Sixteenth-Century France', *The French Book and the European Book World* (Leiden: Brill, 2007), s. 19–42.

15 Potter, *Renaissance France at War*, s. 267.

olarak imparatorun ihanetini sundu. Hatta 1536'da "İmparatorun kötü niyetiyle zehirlenen" Dauphin'in ölümünden de Charles'ı sorumlu tuttu. Bu durumun izleri; Rabelais'nin, kendini yeni Büyük İskender olarak gören hükümdar Pichrochole'yi yerdiği *Gargantua ve Pantagruel* adlı eserinde görülmektedir.

Kraliyet politikasına ve savaşa dair olumlu bir bakış açısı sunma girişimleri, genellikle iyi karşılandı: Fransız Krallığı, 1525'teki Pavia Savaşı'nda ortaya çıkan felaketin ardından olduğu gibi haber boşluğuna düştüğünde, daha büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. I. Francis'in esir düştüğünün ve yenilginin haberi, yerel yöneticilere şahsi bir mektupla iletildi. Ancak halka hiçbir şey söylenmedi. Söylentiler, bu boşluğu doldurdu ve bir başka çağdaş tarih yazarı; yenilginin, "krallığın tamamen kaybedildiğinin ve yıkıldığının" bir işareti olduğu sonucuna vardı.[16]

Hollanda'da canlı bir haber kültürü aracılığıyla vatansever kimliği oluşturma çabaları, o kadar da başarılı olmadı. V. Charles yönetiminde bir araya getirilen on yedi vilayet, hiçbir zaman tek bir ulus olmamıştı; son bağımsız bölgelerin birleştirilmesi, ancak 1543'te Gelderland düküne boyun eğdirilmesi sonucu tamamlandı. Her bir vilayet; Flandre kontu, Brabant dükü, Hollanda lordu gibi birçok unvana sahip olan imparator ile kendi bağımsız ilişkisini sürdürdü. Dolayısıyla, ortak bir düşmana karşı ortak bir davayı teşvik etmek kolay değildi. Bu durum özellikle de karşıt bakış açılarını hariç tutmanın pek mümkün olmadığı, son derece geçirgen bir sınır bölgesi olan ve Fransızca konuşulan güney topraklarında geçerliydi. Fransız Tournai, dolambaçlı Habsburg topraklarıyla ateşli bir diyaloğa girdi. Şehir 1513'te İngilizlerin eline geçtiğinde, VIII. Henry; "komşularıyla ilgili espri, koşuk ve şarkılar yapan, yola getirilemez ve öfkeli insanlar" olarak nitelediği durumdan etkilenmemişti.[17]

Hollandalıların savaş zamanında ticari rakip olabilecek komşu topluluklara yardım etme konusunda isteksizliği, herkesçe biliniyordu. Fransa ile savaşı sürdürmek için para ve harçların toplanması; İmparator Charles'a, Çukur Ülkeler'deki halkını "anavatanı savunarak kendilerini aklama" yönünde ortak bir yükümlülüğü üstlenmelerine ikna etmesi için fırsatı verdi.[18] Daha önce ortak bir kimlik duygusunun

16 Ae., s. 277.

17 Gunn, Grummitt and Cool, *War, State and Society*, s. 263.

18 Steven Gunn, 'War and Identity in the Habsburg Netherlands', Stein ve Pollman (editörler), *Networks, Regions and Nations*, s. 160.

olmadığı yerde, kelimeler tek başına yeterli olmazdı. Bir şehrin prens ile karşılıklı yükümlülüklerini kutladığı resmî merasimler bile, istenmeyen bir duruma gebe kalabilirdi. Charles'ın oğlu Philip'in 1549'da Anvers'e girişi için kutlamaları ve tabloları tasvir eden ciltler, yıllar sonra müsrifliğin bir kanıtı olarak gösterildi. Hollanda, tehlikeli zamanlarda birbirine kenetlenirdi. Maarten van Roersum, imparatorun Gelderland dükü ile savaştığı 1542 yılında tahrip edici bir istila düzenlemişti ve bu nedenle, düşman generalinin uğradığı yenilgi, tüm bölgelerde kutlandı. Ancak, gerçek bir milliyet duygusunun gelişmesi, Habsburg'a karşı yüzyılın ikinci yarısında gelişti. Habsburg, Hollanda'nın özgürlüğünün koruyucusu olarak değil, yabancı bir zalim olarak resmedildi.[19]

Savaş zamanları, doğal olarak güçlü duygular uyandırdı. Haber risalelerinin yayıncıları; rejim dostu ve vatansever haberleri destekleyerek okuyucularının umutlarına ve tutkularına ayna tuttu. Müsaade edilmiş olsa bile, kuvvetlerin gerçek dağılımının tarafsız bir şekilde analiz edilmesi pek beklenemezdi. Bu dönemde Avrupa'daki çoğu eyalet; tasdik edilmeyen metinlerin yayımlanmasını veya dağıtılmasını engelleme amacıyla, basını kontrol etmeyi sağlayacak mekanizmalar geliştirmişti. Protestan Reformu'ndan bu yana, bahsi geçen yayın öncesi inceleme sistemleri, ki bunlar pratikte değil teorideydi, yerel ortodoksiye meydan okuyanlara karşı cezalar uygulayarak güçlendirildi. Matbaacılar, dikkatli olmaları gerektiğini biliyordu. Ancak haber risalelerinin yandaş üslubunun temel nedeni olarak sansürü göstermek yanlış olur. Fransız basını dikkatle kontrol edilmesine rağmen, çoğu matbaacı; vatansever edebiyat ürünleri konusunda kolayca iş birliği yaptı. Savaş sisi altında, gerçek durumu matbaadan öğrenmek imkânsız hâle geldi. Doğru bilgiye ihtiyaç duyanlar, örneğin yolda mal sevkiyatı yapan tüccarlar, kendi gizli iletişim araçlarını korumaya devam etti.

Vergiler ve Tavuklar

On altıncı yüzyılın bitmek bilmeyen savaş hâli, hükûmet organının muazzam bir şekilde büyümesini gerektirdi. Ordular büyüdü, seferler uzadı ve savunma tahkimatı daha ayrıntılı hâle geldi. Bütün bunlar, karmaşık bir bürokrasinin gelişmesini ve her zamankinden daha fazla paranın toplanmasını gerektiriyordu. Teoride Tanrı

19 Alastair Duke, 'From King and Country to King or Country? Loyalty and Treason in the Revolt of the Netherlands', *Reformation and Revolt in the Low Countries* (Londra: Hambledon, 1990), s. 175–97.

yönetiminde sorgusuz sualsiz hükmetmek isteseler de; pratikte, Avrupa yöneticileri, baskı altındaki halktan tekrar tekrar mali katkı talep etmek için açıklama yapmaları ve onları ikna etmeleri gerektiğini anladı. Toplum, diğer büyük lordlar gibi kralın da kendi topraklarının geliriyle yaşaması gerektiğini savunan eski kafalı bir prensibe sahipti. Aslında bu anlayış sona ermişti. Ancak, devlete destek olmak için vatandaşların gelirlerinin yalnızca belirli bir kısmını hükûmete vermesi gibi pratik bir algı, henüz gelişmemişti. Tüketim vergilerinin yanı sıra, mülk ve gelir vergileri de yüksekti. Hükümdar, halkını bu kadar fazla sömürdüğü için bir gerekçe sunmak zorundaydı.

Hükûmet işlerinin bu şekilde aktarılması, on altıncı yüzyılda matbaanın kullanımını artırdı. Bu basılı fermanlar, kanunlar ve bildiriler; görünürde vatandaşları yeni yükümlülükler ve düzenlemelerden haberdar etmeyi, para toplamayı, sadakati sağlamayı ve kargaşaya karşı uyarıda bulunmayı amaçlıyordu. Ancak önemli bir haber işlevi de vardı. Vatandaşların vergilendirmeye kendi istekleriyle katkıda bulunmasını teşvik etmek için, devlet yetkilileri; sık sık yeni vergiler uygulamanın neden gerekli olduğuna dair bir hayli ayrıntılı açıklamalar sundu.

Aynı durum, suç veya ticaret düzenlemeleri için de geçerliydi. Bu tür niyet beyanları genellikle basılı bir fermanın girişinde belirtiliyordu ve bu metinler, politika oluşturma sürecinin şaşırtıcı derecede dürüst bir açıklamasını sunabiliyordu.

Bu şekilde yasanın oluşturulması, haberlerin yayılmasında önemli bir rol oynadı. Haber risaleleri popülerdi, ancak siyasi ve ticari elitlerin dışında çok az kişi, anlattıkları olaylardan etkilenirdi. Hukuk ise herkesi kapsıyordu. Etkili olması için yasaların geniş çapta bilinmesi gerekiyordu. Özellikle de kralın emrinin dağınık bir nüfusa bildirilmesi gerektiği ve çoğu vatandaşının yaşamları boyunca bu otoritenin kaynağını asla göremeyeceği Batı Avrupa'nın ulusal devletlerinde, bu ciddi bir sorundu. Fransa'da monarşi, dış politika hedeflerinin gerekçelerini iletmek için bilinçli olarak vergilendirme sistemini kullandı. Yüzyılın ilk yarısında, krallığın vergilendirme hakkı teoride kısıtlanmamıştı. Ancak buna rağmen, ek vergi talep ettiklerinde, sıklıkla neden gerekli olduğuna dair ayrıntılı açıklamalar sunuyorlardı. 1517'de toplanan 2,4 milyon *sterlin*, barışın bedeli olarak gösterilmişti; İngiltere Bretonya'yı işgal ettiğinde, yeni ağır silahlar gerektiği için 1522'de benzer bir meblağ toplandı.[20] Pavia'dan sonra kriz döneminde, 1526'da,

20 Potter, *Renaissance France at War*, s. 267–8.

naip; kralı İtalya'ya sürükleyen politika kararlarının özenli bir savunmasına ek olarak, fazladan para talep etti ve barış için çabaladığına dair güvence verdi.

Bu mesajların çoğu, geleneksel el yazması genelgeleriyle vilayetlere iletildi. Bu mektupları yazanlar, yerel toplumun liderlerinden oluşan sınırlı bir çevreye güveniyordu. Nüfusun çoğu; bu bilgileri, eyalet başkentinden gönderilen vergi taleplerinden öğrenirdi. Yüzyıl ilerledikçe giderek daha fazla sayıda kraliyet fermanı basıldı. I. Francis'in kraliyet eylemlerinin yalnızca yüzde 2'si basılmıştı, ancak torunu II. Francis (1559-60) döneminde bu oran yüzde 20'ye yükseldi. Fransız Din Savaşlarının sıkıntılı günlerinde kraliyet, dinî barışı teşvik etmek için büyük ölçüde matbaadan yararlandı. Yüzyıl boyunca kraliyet fermanları, beş binden fazla baskıda yayımlandı.[21] Paris'te basılan fermanlar, yerel bölgelerde yeniden basılıyor ve böylelikle vilayetlere yayılıyordu.

İngiltere'de birbiri ardına gelen yöneticiler, bazen afallamış bir nüfusu, alışılmış tapınma biçimlerine sık sık uyum sağlamaları için razı etmekle uğraştı. VIII. Henry, papayı reddetmişti ve oğlu VI. Edward (1547-53) döneminde Protestanlığa geçildi. 1553'te Mary'nin halefi ile Katolikliğin yeniden kurulacağı, siyasi açıdan bilinçli kişiler için apaçık ortadaydı. Bu, 1554'te bir parlamento yasası ile gerçekleştirildi; ancak bu süreç, dinî tartışmaları ve kraliçenin politikasına karşı istenmeyen gösterileri bastırmak için yapılan eylemlerle başladı.

Dinî tartışmalar, ruhsatsız tiyatro oyunları ve bu oyunların basımının yasaklanması buyrukları, Ağustos 1553'te ilan edildi. Metin, konunun özüne ihtiyatlı bir şekilde iniyordu. Vicdanen kraliçenin dinini kabul etmek zorunda olmalarına rağmen, ortak rıza alınmadığı sürece kendi seçimlerini halkına dayatma niyetinde olmadığı konusunda okurlara güvence veriyordu. Dinî ayrılığın neden olduğu düzensizlikten de yakınıyordu. Bu metnin sözlü olarak duyurulması amaçlanmıştı, ancak beyanname, altı yüz kelimeden sonra meselenin özüne ulaşıyordu: kraliçenin özel izni olmadığı sürece herhangi bir kitap, madde, balat, kafiye, ara oyun, işlem veya bilimsel eser yazılması ya da herhangi bir ara oyun sergilenmesi yasaklanmıştı.[22]

21 Lauren Jee-Su Kim, 'French Royal Acts Printed before 1601: A Bibliographical Study' (University of St Andrews PhD dissertation, 2007); Potter, *Renaissance France at War*, s. 262.

22 Paul L. Hughes ve James F. Larkin, *Tudor Royal Proclamations*, 3 cilt (New Haven, CT: Yale University Press, 1969), no. 390.

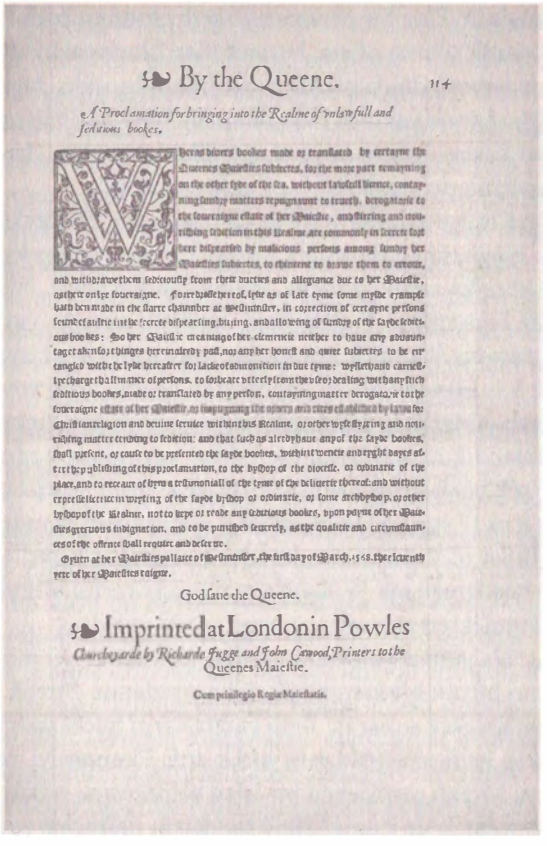

By the Queene. 114

A Proclamation for bringing into the Realme of vnlawfull and seditious bookes.

Whereas diuers bookes made or translated by certayne the Queenes Maiesties subiectes, for the more part remayning in the other syde of the sea, without lawfull licence, containing sundry matters repugnaunt to trueth, derogatorie to the soueraigne estate of her Maiestie, and tending and ministring occasion to the disquieting of the Realme are commonly in secrete sort here dispersed by malicious persons among sundry her Maiesties subiectes, to thintente to drawe them to errour, and withdrawe them seditiously from their duties and allegiance due to her Maiestie, as their onlye soueraigne. Forreadmonition wherof, sythe as of late dyuse some mylde examples haue ben made in the Starre chaumber at Westminster, in correction of certayne persons seuered of faultie in the fierce dispearsing, buying, and alienating of sundry of the sayde seditious bookes: So her Maiestie meaning of her clemencie neither to haue any aduauntage taken of thinges heretofore paste, nor any her honest and quiet subiectes to be entangled with the sayde hereafter for lacke of admonition in due tyme: wylleth and commaundeth charge and commaundement to be geuen to all persons, that they from hensforth doe not bye, sell, bring into this Realme, or deale with any such seditious bookes, made or translated by any person, containing matter derogatorie to the soueraigne estate of her Maiestie, or impugning the orders and rites established by lawe for Christian religion and deuine seruice within this Realme, or other wyse styrring and nourishing matter tending to sedition: and that such as already haue any of the sayde bookes, shall present, or cause to be presented the sayde bookes, within twentie and eyght dayes after the publishing of this proclamation, to the bysshop of the diocese, or ordinarie of the place, and to recaule of them a testimoniall of the tyme of the deliuerie thereof: and without expresse licence in writing of the sayde bysshop or ordinarie, or some archebysshop or other bysshop of the Realme, not to bye or sell any suche bookes, vpon payne of her Maiesties greuous indignation, and to be punished seuerely, as the qualitie and circumstances of the offence shall require and deserue.

Geuen at her Maiesties palace of Westminster, the first day of March. 1568. the seuenth yere of her Maiesties raigne.

God saue the Queene.

Imprinted at London in Powles Churchyarde by Richarde Iugge and Iohn Cawood, Printers to the Queenes Maiestie.

Cum priuilegio Regiæ Maiestatis.

4.2 I. Elizabeth'in yasa dışı ve kışkırtıcı kitapları yasaklayan beyannamesi.

Matbaa, Londra'ya ait bir meseleydi; ancak hakaret içerikli oyunların sahnelenmesi, krallığın herhangi bir yerinde itaatin yok olmasına sebep olabilirdi. Bu nedenle beyanname, kraliçenin matbaası tarafından basıldı. Nüshasını alan yerel yetkililer, ayrıntılı olarak okudu ve metnin özünü, yerel icra memurlarına iletti. Bu karışık metin; geleneksel yöntemlerle, yani halka açık bir yerde okunarak duyurulsaydı anlaşılması oldukça zor olurdu. Bu nedenle basılı metinlerin dağıtımı, kamu politikasının iletilmesinde giderek daha önemli bir rol oynadı. Kraliyet eylemleri ve beyannameleri; kamuya açık yerlerde, direklerde veya panolarda sergilendi. Ancak bu beyannamenin, birçok Tudor beyannamesi gibi, bir kâğıdın iki yüzüne basılmış olduğu

unutulmamalıdır. Eğer bir panoya asılsaydı okuması zor olurdu. Böylece, daha pratik olması adına, bu metinler; okunmaları için kamuya açık binalarda veya dükkânlarda hazır bulunduruldu. Nisan 1537'de Kent'teki Maidstone yakınlarında bulunan West Malling'in okul müdürü Adam Lewes, "giyim kuşam, ağır silahlar ve yasa dışı oyunlarla ilgili bazı eylemlerin yapıldığı" bir dükkâna girdi.[23]

1563'te Kraliçe Elizabeth daha da hassas bir vazifeyle karşı karşıya kaldı. Huguenot'larla ittifak kurarak Fransız topraklarında yer edinmeye yönelik cesur girişimi, felaketle sonuçlandı. Newhaven'da (Le Havre) hapsedilen İngiliz keşif kuvveti, vebaya yakalanmıştı. Seferin komutanı Warwick kontunun, garnizondan geriye kalanları kurtarmak için elinden geleni yapmaktan başka çaresi yoktu.[24] Yenilen ordu eve dönerken, hükûmet bu yenilginin tamamen hastalıktan kaynaklandığını açıklayan bir bildiri yayımladı: ordu, asilce ve onurlu bir şekilde hareket etmişti. Ulakların basılı nüshaları krallıkta taşımaları için 17 sterlin tahsis edildi.[25] Londra'daki Flandre temsilci; bir dış politika felaketinin alışılmadık bir şekilde kabul edilmesini, kraliçenin başdanışmanı William Cecil'in kariyerini bitirebilecek bir hatayı üstlenmekten kaçınma girişimi olarak gördü.

Bunlar, olağanüstü olaylara verilen tepkilerdi; on altıncı yüzyıl mevzuatının büyük bir kısmı, çok daha sıradandı. Birçok yazılı metin; pek çok gerekçe sunarak, ilgili yurttaşların talebi üzerine bu düzenlemelerin kanunlaştırıldığını iddia etti. Ekonomiyi ve toplumu düzenleyen, sürekli genişleyen bir işlev yelpazesine hükûmetin müdahalesi, gerçekten de kısmen ilgili tarafların müracaat etmesi sonucu tetiklendi. Bunlar çoğunlukla; rekabetin kısıtlanmasını, çıraklık düzeninin uygulanmasını ya da yolların ve köprülerin onarılmasını isteyen güçlü ekonomik lobilerdi.

Bu amaçların gerçekleştirilmesinde matbaanın kullanımı, bu tür basılı yönetmeliklerin hayatta kalma oranının çok düşük olması nedeniyle engellenmiştir. Bu tür günlük baskıların toplanması amaçlanmamıştı. Aksine, bu nüshalar genellikle yağmur yüzünden okunaksız hâle gelene veya yeni bildirilerin altında kaybolana kadar asılı kalırdı. Bazen başlarına daha aşağılayıcı bir durum gelirdi. 1535'te

23 Adam Fox, *Oral and Literate Culture in England, 1500–1700* (Oxford: Oxford University Press, 2000), s. 367.

24 Wallace T. MacCaffrey, 'The Newhaven Expedition, 1562–1563', *Historical Journal*, 40 (1997), s. 1–21.

25 Hughes ve Larkin, *Tudor Royal Proclamations*, no. 510.

dört adam Coventry'deki sulh hâkimleri önüne çağrıldı ve pazarda yayımlanan bildirileri parçaladıkları suçlaması için ifade verdi; eğer kanıtlanabilirse bu, açıkça bir kışkırtma eylemiydi. Dışarıda içki içtikleri ve ardından içlerinden birinin mesanesini boşalttığı, sonra da "arkasını temizlemek" için bu kâğıtları kullandığı ortaya çıktı.[26]

Bu türden basılı metinlerin sağ kalması amaçlanmamıştı, dolayısıyla Anvers matbaacısı Christophe Plantin arşiv yapmaya hevesli olduğu için şanslıyız. Plantin, bu dönemde Çukur Ülkeler'de yayımlanan en önemli kitaplardan bazılarını basmasıyla ünlüydü. Buna rağmen, belediye meclisi için broadsheet kararnamelerinin yayımlanmasını da hevesle üstlendi ve kendi kayıtları için her birinin bir kopyasını sakladı.[27] Bu sayede emsalsiz bir şekilde, Anvers'de bir belediye yönetiminin on yıllık bir dönemdeki faaliyetlerini ayrıntılı olarak inceleyebiliyoruz.

Anvers, Avrupa'nın en büyük şehirlerinden biriydi ve bahsi geçen dönem, çalkantılı bir zamandı. Şehrin kararnameleri; İspanya'daki isyanın ve 1585'in ikinci fethinin, şehir hayatı üzerindeki etkisini yansıtıyordu. Tüm bu büyük olaylarda görülen sürekli bir kaygı ise şehrin büyük nüfusu için yiyecek tedarikini sağlamaktır. Pazarların düzgün bir şekilde düzenlenmesine çok dikkat edilirdi. Alışılmadık tarzda bir ferman, kümes hayvanı ticaretindeki düzensizlikler meselesini ele aldı. Ferman; tüccarların, tavuklarını belirlenen kümes hayvanı pazarından uzakta sattıkları şeklinde başlıyordu. Bu nedenle, bundan böyle aşağıdaki düzenlemelerin geçerli olacağı kararlaştırılmıştır deniyor ve ardından, sürekli ihlalde bulunanlar için artan bir ceza ölçeği sıralanıyordu.[28]

Bu tür bir yasa yapmanın önemini gözden kaçırmak kolaydır; tarihçiler, bu hatayı çok sık yaptı ve iletişim öğrencileri, bu tür vakaları hiç fark etmedi. Ancak, bir sepet dolusu ürünle pazara gelen birçok Avrupa vatandaşı için; geri çevrilmek veya mallarına ya da hayvanlarına el konulması ihtimali, gerçekten önemli bir haberdi. Bu tür bir mevzuatla, iç işlerine değinen bir haber kültürünün de

26 G. R. Elton, *Policy and Police: The Enforcement of the Reformation in the Age of Thomas Cromwell* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972), s. 134.

27 Léon Voet'te listeleniyorlar, *The Plantin Press (1555–1589): A Bibliography of the Works Printed and Published by Christopher Plantin at Antwerp and Leiden*, 6 cilt (Amsterdam: Van Hoeve, 1980–3).

28 Kümes hayvanları ticaretini düzenleyen yönetmelikler Voet'te bulunabilir, *The Plantin Press*, no 144, 169, 438, 528.

başlangıcını görüyoruz. Bu, daha önceleri dedikodu olarak ortaya çıkan ve ağızdan ağıza yayılan haberlerin, uluslararası yazışmalarda ve basılı yayınlarda görülen büyük olaylardan oldukça ayrı bir yönüydü. On altıncı yüzyılda memlekete yakın meseleler, haber baskılarını etkilemeye başladı.

Gerçek suç

Avrupa'nın pek çok vatandaşı, en az bir infaza tanıklık etmiştir. Bu, toplumsal yaşamın geleneklerinden biriydi: suçlular, suçu işledikleri yerde infaz edilirdi.[29] Çoğu kısa sürede unutulurdu. Bazen, özellikle iğrenç veya merak uyandıran bir suçun ayrıntıları, bir tarih yazarı tarafından not edilir veya yazışmalarda bahsedilirdi. Bu davaların genel olarak, oturumu yapan ve suçluları mahkûm eden yasal yargı makamının kovuşturmalarında tek bir sicili vardır. Ancak on altıncı yüzyılda yeni bir yayın türü, daha geniş bir kitlenin bu kötü eylemlerin dehşetini veya heyecanını dolaylı olarak deneyimlemesine izin verdi: sansasyonel broadsheet'ler.

Bu resimli broadsheet'ler, on altıncı yüzyılda Alman basılı kültürünün ayırt edici bir özelliği hâline geldi. Genellikle güzelce tasarlanıp hazırlanmışlardır. Her durumda kâğıdın üst yarısında, genellikle olayı anlatmak için özel olarak tasarlanmış bir gravür resmine yer verilirdi ve alt kısımda olay aktarılırdı. Rahatça toplanabilir olmasına rağmen, bu resimli broadsheet'ler; çok nadiren günümüze ulaşmıştır. Elden ele dolaşır ya da duvarlara asılırlardı, yani yok olmaya mahkûmlardı. Bugüne ulaşanların çoğunu, İsviçreli bir din adamının koleksiyon yapma hevesine borçluyuz: Johann Jakob Wick.

Wick, 1557'de Zürih Katedrali'ndeki bir göreve atandıktan kısa bir süre sonra koleksiyon yapmaya başladı.[30] Burada Zürih Kilisesi liderleri Heinrich Bullinger ve halefi Rudolf Gwalter ile yakinen çalışacaktı. Her ikisi de Wick'in koleksiyonu için önemli kaynaklardı: özellikle Bullinger, Avrupa'nın en gelişmiş yazışma ağlarından birinin merkezindeydi ve meslektaşına ilginç haberleri kendi isteğiyle

29 Pieter Spierenburg, *The Spectacle of Suffering* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984).

30 Matthias Senn, *Die Wickiana. Johann Jakob Wicks Nachrichtensammlung aus dem 16 Jahrhundert* (Zürih: Raggi, 1975); Franz Mauelshagen, *Wunderkammer auf Papier. Die "Wickiana" zwischen Reformation und Volksglaube* (Zürih: Bibliotheca academica, 2011).

4.3 Gerçek suç. Genç bir kadının,
Alman bir çırak tarafından öldürülmesinin çizili bir temsili.

aktarırdı. Wick, 1560'ta toplamaya başladı ve 1588'de hayatını kaybedene kadar, İsviçre ve daha uzaklardan büyük ve sarsıcı olayların haberlerini biriktirerek yılda bir cilt doldurdu. Tüm büyük koleksiyoncular gibi Wick'in kaynakları da çeşitliydi. Bazen mektuplardan veya diplomatik gönderilerden gelen haberleri yazıya dökerdi. Fransa'daki Huguenot mücadelesine özel bir ilgi gösterdi. Koleksiyonu, bölgede o kadar ünlendi ki birçok ziyaretçi, gördüğü veya duyduğu önemli olayları anlatmak için uğramaya başladı. Wick, ödünç aldığı haber risalelerinden metinlerle birlikte bu anlatıları dikkatlice not etti. Defterlerindeki bu el yazması metinlerin çoğu, elle boyanmış çizimlerle güzel bir şekilde resmedilmiştir. Ayrıca basılı materyalleri de doğrudan not defterlerine eklerdi; toplamda 500 risale ve 400 broadsheet, bu sayfaların arasına yerleştirilmişti. Kendisine

Frankfurt panayırından malzemeler getiren Zürihli matbaacı Christoph Froschauer, Wick için önemli bir kaynaktı. Yazıya dökülen haberlerin daha uluslararası olmasının aksine, koleksiyondaki basılı yayınların çoğu Almanya'dandı.

Bu broadsheet'ler, erken suç haberciliği çalışmaları için eşsiz bir kaynak oluşturmaktadır. Biçimsel olarak gravür çizimleri, üç gruba ayrılır.

Bazıları, ki bunlar sayıca en az olanlardır, anlatıdan tek bir dramatik anı sunar. Bunun bir örneği, on yaşında bir kız çocuğunu öldüren ve cesedi parçalayan bir çırağın hikâyesidir. Gravür, failin vücut parçalarıyla çevrili olduğunu gösteriyor: kabaca yapılmış olmasına rağmen dikkat çekici bir görüntü.[31] Gravür, daha çok olay yerinden infaz yerine kadar etrafı gösteren birkaç sahne sunardı. Geç Orta Çağ resminin Çile anlatılarından tanınan bu stil; özellikle infaz yönteminin gaddarlığının, suçun doğasına şaşırtıcı bir şekilde benzediği suçların aktarılmasına çok iyi uyarlanmıştır. Bu risalelerden bazıları; adı çıkmış bir suçlunun, kemikleri kırılarak idam edileceği yere götürülürken gördüğü işkenceyi gösteriyor.[32] Bu anlatı biçiminin bir çeşidi de olayı bir çizgi film gibi ayrı sahnelere bölmekti. Karısının kendisinden para çaldığını öğrenince, onu ve altı küçük çocuğunu öldüren Blaius Endres'in şok edici vakası, her iki stilde de anlatılmıştır.[33] Bu suçlar, Zürih'in 150 kilometre kuzeyindeki Wangen'de gerçekleşti. Risalelerden biri, Lindau'da; diğeri ise 150 kilometre kuzeydeki Augsburg'da basıldı. En dikkat çekici suçlarla ilgili haberler, geniş çapta yayıldı ve risale literatüründe de yankı buldu.

Suçun ve cezanın ibretliği, mesafeyle ya da özellikle de zamanla azalmadı. Londralı matbaacı Thomas Purfoot, 1586'da Rouen'de bir Fransız tarafından işlenen üçlü bir cinayetin hikâyesini yayımladı. Kurbanlar bir hancı, karısı ve çocuğuydu.[34] Bu olayların başka bir ülkede gerçekleşmiş olması önemsizdi. Okuyucular, kendi

31 Zurich ZB, Pas II 12:76, Walter L. Strauss'ta yeniden basılmıştır, *The German Single-Leaf Woodcut, 1550–1600*, 3 cilt (New York: Abaris, 1975), s. 842. Wick, bu acımasız suçla ilgili en az dört ayrı yayın açıklamasına sahipti.

32 Strauss, *German Single-Leaf Woodcut*, s. 246, 700, 701, 831.

33 Ae., s. 1,086 (separate panels), Zurich ZB Pas II 27:7; ae., 848 (anlatı), Zurich ZB, Pas II 22:10.

34 *Bir Fransız tarafından işlenen korkunç bir suç; üç kişi acımasızca öldürüldü.* (Londra: Purfoot, 1586); STC 11377.

evlerinde bir yabancı tarafından katledilen ailenin başına gelenlere üzülürdü. Korku, keşif ve adalet anlatımıyla süslenmiş şok edici ve anormal eylemleri okumak; dindar ve acımasız birçok kişinin zevkine hitap etti ve bu tür haber risaleleri için istikrarlı bir pazar sağladı.[35] Bu gibi durumlarda gaddar ve ibretlik bir ceza, iyiyle kötü arasındaki mücadelede gerekli görülüyordu. Dünya tehlikelerle doluydu ve çoğu kişi, çaresizlik içinde yaşadı. Önleyici devriye tedbirleri için kaynakların sınırlı olduğu bir toplumda, yalnızca korkunç bir ölüme mahkûm olma korkusunun caydırıcı olabileceğine inanılıyordu. Suç literatürüne göre, yakalananların çoğu; keder ve pişmanlık içinde ölüme gitti. İyi bir ölüm, iyileşme sürecinin önemli bir parçasıydı.[36] Wick günlüğünde, infaz yerine giderken, yol boyunca espri yapan genç bir hırsızın hikâyesini kaydetmişti. "Yüce İsa, ruhumu al" sözleriyle öldü.[37]

Bu son vaka, yayımlanmayı hak edecek kadar unutulmaz değildi. Suç işlemek için şeytan kılığına giren adamın hikâyesi gibi dikkat çekici vakalar, broadsheet'lerde yayımlanırdı.[38] Böyle vakalar; broadsheet'lerin satılmasını sağlayan, sansasyonel ve doğaüstü olayların daha geniş literatürüne dönüştü. Matbaalar ve gravür sanatçıları; düzenli olarak korkunç doğumlar, garip hayvanlar, olağan dışı hava olayları ve doğal afetlerle ilgili yayınlar yaptı.[39] Depremler ve selleri anlatırken daha ihtiyatlı davrandılar. O dönemde en popüler olan, göksel varlıklarla ilgili hikâyelerdi. Bunlar; göktaşları veya kuyruklu yıldızlar, silahlı bir adamın imgesi, yanan bir haç veya gökyüzünde ilerleyen atlılarla ilgili olabiliyordu. Wick, bu olayları titizlikle ve sorgulamadan kaydetti. Kuyruklu yıldızlar

35 Joseph H. Marshburn, *Murder and Witchcraft in England, 1550–1640, as Recounted in Pamphlets, Ballads, Broadsides, and Plays* (Norman, OK: University of Oklahoma Press, 1971); Peter Lake ve Michael Questier, *The Antichrist's Lewd Hat: Protestants, Papists and Players in Post-Reformation England* (New Haven, CT: Yale University Press, 2002), s. 3–53.

36 J. A. Sharpe, 'Last Dying Speeches: Religion, Ideology and Public Execution in Seventeenth- Century England', *Past and Present*, 107 (1985), s. 144–67.

37 Senn, *Wickiana*, s. 149.

38 Strauss, *German Single-Leaf Woodcut*, s. 488.

39 Jennifer Spinks, *Monstrous Births and Visual Culture in Sixteenth-Century Germany* (Londra: Chatto & Pickering, 2009); Aaron W. Kitch, 'Printing Bastards: Monstrous Birth Broadsides in Early Modern England', Douglas A. Brooks (ed.), *Printing and Parenting in Early Modern England* (Aldershot: Ashgate, 2005), s. 221–36.

ve diğer ilahî karışıklıklar, genellikle gelecekteki felaketlerin alametleri olarak yorumlandı. 1560'ta Kuzey Işıkları'nın muhteşem görüntüsü, sonraki on yıl boyunca birçok farklı olayla ilişkilendirildi. Wick, Aurora Borealis'in* otantik olmasa bile muhteşem bir tasvirine sahipti.[40] 1571'de, Nostradamus tarafından yazılan, Langres'de gökyüzünde görülen bir kuyruklu yıldızı anlatan bir Fransız risalesinden not defterine alıntı yaptı. Wick; bir süre sonra, daha ciddi bir düşünce eklemek için bu sayfaya geri döndü: "Bu görüntünün, ertesi yıl Paris'teki Aziz Bartalmay Günü'nde ve Fransa'nın diğer yerlerinde meydana gelen korkunç cinayetlerin bir uyarısı ve tasviri olduğuna inanıyorum."[41]

Haber baskıları, kadınların işlediği suçlara karşı özel bir ilgi gösteriyordu. Bunun nedeni, kısmen, son derece nadir olmalarıydı. On altıncı yüzyıl Württemberg'i için Alman yasal belgelerinin kapsamlı bir araştırması, suçların yalnızca yüzde 5'inin kadınlar tarafından işlendiğini ortaya koymaktadır.[42] Bu nedenden ötürü, sevgilisini, kocasını öldürmesi için kışkırtan bir kadının İngiliz risalesinde aktarılan hikâyesi, haber değeri taşıyordu. Ayrıca, toplumun yerleşik sosyal ve cinsiyet hiyerarşilerine yönelik en derin korkularına da değiniyorlardı. Kadınların kendi çocuklarına karşı işledikleri suçlar, özellikle sarsıcıydı. 1551'den özellikle yürek burkan bir risale, intihar etmeden önce dört çocuğunu öldüren bir kadının hikâyesini resmetti.[43] Pek çok risalede olduğu gibi, metin manzum olarak anlatılmıştı: açlıktan ölen kadın, içinde bulunduğu durumdan, başka bir çıkış yolu görememişti. Böyle bir hikâye; birçoğunun geçim sınırında yaşadığı ve ani bir servet değişikliğinin, eve ekmek getiren birinin ölümünün, olumsuz hava koşullarının veya savaş olaylarının yoksulluğa sebep olabileceği bir toplumda, birçok kişinin de endişelerini dile getiriyordu. Bu tür endişeler; açlıktan ölmek üzere olan bir ailenin gökten mısır yağdığı için kurtulduğu gibi talihli kurtuluş hikâyelerinin neden popüler olduğunu açıklamaktadır. İlahî ilhamın bu muhteşem örneği, birkaç broadsheet ve risaleye konu oldu ve hatta on yedinci yüzyılın sonunda, *God's Marvelous Wonders* isimli bir

* Kuzey Işıkları.

40 Zurich ZB, PAS II 15:17, Strauss, *German Single-Leaf Woodcut*, s. 481.

41 Senn, *Wickiana*, s. 216–17.

42 Ulinka Rublack, *The Crimes of Women in Early Modern Germany* (Oxford: Oxford University Press, 1999).

43 Strauss, *German Single-Leaf Woodcut*, s. 936.

koleksiyonda yer aldı.[44] Dolu fırtınalarına ve şiddetli hava şartlarına duyulan merak da gıda tedarikiyle ilgili aynı endişelere işaret ediyor.

Suçla ilgili risale ve broadsheet'lerin çoğu, metnin yazarının adı belirtilmeden yayımlandı. Ancak belirtilen yazarlar, genellikle din adamlarıydı. Bu, sanılanın aksine o kadar da şaşırtıcı değil. Bu tür anlatılar, vaaz fırsatı sunuyordu: ders içeren bir hikâye. Korkunç suçlar, vaizlerin insan doğasının mutlak ahlaksızlığına ve şeytanın bitmek bilmeyen faaliyetlerine ilişkin teolojik anlayışını doğruladı.

1551'de, açlık çeken bir annenin dört çocuğunu öldürmesini anlatan broadsheet; başarısını, Lüterci Papaz Burkard Waldis'in usta kalemine borçluydu. Waldis; çok sayıda masal, oyun ve papalık karşıtı hiciv yazdı. Mahzende köşeye sıkışan bir çocuğun hayatı için yalvarışını aktarırken olduğu gibi, acıyı tasvir etme konusunda oldukça başarılıydı:

> "Ey canım annem!
> Yalvarırım canımı bağışla,
> Ne dersen yapacağım; bugünden itibaren,
> bütün kış boyunca suyu senin için taşıyacağım.
> Lütfen beni öldürme! Canımı bağışla!"
> Ama yakarışları boşunaydı; Şeytan onu dürtmüştü.
> Hem kendinin hem çocuğun kafasını ezdi.[45]

Bu hikâye hakkında bir açıklama yapmaya gerek yoktu. Diğer nesir anlatılarında, hisse daha alenen belirtilirdi. Basel'li Papaz Johannes Füglin için genç dokumacı Paul Schumacher'ın işlediği korkunç cinayetler, tanrısız birinin şeytanın pençesine düşmesinin klasik bir hikâyesiydi. Ama aynı zamanda, daha büyük bir ahlaki aşınma örüntüsünün bir parçasıydı: "İnsan kanının aktığı bu tür sarsıcı ve dehşet verici olaylar, geçmişte de meydana geldi. Ancak günümüzde bu olaylar her geçen gün artıyor."[46]

44 Ae., s. 395, Zürih ZB PAS II 2:23; Zürih ZB PAS II 12:78. Bir risaleyle aynı olay için, USTC 699843; 'Shower of Wheat that Fell in Wiltshire', J. Paul Hunter, *Before Novels: The Cultural Contexts of Eighteenth-Century English Fiction* (New York: Norton, 1990), s. 186.

45 Burkard Waldis, *Eyne warhafftige ve gantz erschreckliche historien* (Marburg, 1551). Şuradan alıntılanmıştır: Joy Wiltenburg, 'Crime and Christianity in Early Sensationalism', Marjorie Plummer ve Robin Barnes (editörler), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany* (Aldershot: Ashgate, 2009), s. 131–45, burada s. 135.

46 Wiltenburg, 'Crime and Christianity', s. 140.

4.4 Gökten mısır yağıyor. Johann Wick, bu ilham verici mucizelerin anlatılarına da oldukça meraklıydı.

Bu sansasyonel suçların bazen çok uzaklarda işlenmesine veya meydana geldikten çok sonra basılmış olmasına rağmen, basında en çok ilgi uyandıran konu olması şaşırtıcı değil. Waldis'in broadsheet metni, 1551'de üç kez ve yirmi yıl sonra bir kez daha basıldı. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren sistematik olarak dile getirilen bu tür sansasyonal haberlerin çoğunlukla alt sınıfın zevkine hitap ettiği ortak varsayımı göz önüne alındığında, erken dönem haber aktarımında çok daha saygın bir statüye sahip olduklarını belirtmek gerekir.[47] Yazarları, din adamlarıydı; okuyucular ise çoğunlukla kasabada yaşayan gönençli ailelerdi. Bu, doğası gereği şaşırtıcı değildir. Söz konusu kişiler; kötüleşen veya açgözlü olan ve işverenlerine veya savunmasız aile üyelerine saldıran hizmetkârlardan ve çıraklardan en çok korkan vatandaşlardı. On altıncı ve on yedinci yüzyıl toplumları, doğaları gereği tehlikeli ve riskliydi; güvenlik ve refaha ulaşmak için cesaret ve metanetin yanı sıra, kişinin kendi tırnaklarıyla

47 Joy Wiltenburg, 'True Crime: The Origins of Modern Sensationalism', *American Historical Review*, 109 (2004), s 1,377–1,404.

kazıması gerekiyordu. Buradaki ironi; suç haberlerini okumaya en hevesli kişilerin, istikrar ve maddi başarı elde etmiş olmalarıydı. En düzenli hanelerde bile tehlikenin pusuda beklediğini anımsatıyorlardı. Özenle sağlanan barış ve düzen, bir anda tepetaklak olabilirdi. Suça karşı büyük bir korku duyulan ve olaylardan doğrudan etkilenme ihtimali en düşük olan kişilerin, cezalandırmayı desteklediği tek yüzyıl, on altıncı değildi.

Cadılar

Suç haberciliğinde sergilenen güçlü teolojik altyapı göz önünde bulundurulduğunda, haber yayınlarının büyücülükle ilgili artan bir endişeyi de ortaya koyması şaşırtıcı değildir. Şüphesiz, baskı on altıncı ve on yedinci yüzyılların cadı furyasını körüklemede büyük ve zarar verici bir rol oynadı.[48] Bu noktaya kadar kilise liderleri, büyücülük davalarını takip etme taleplerine bir dereceye kadar şüpheci bir mesafe koymuştu. Avusturyalı Engizisyon memuru Henry Kramer; cadı avının ilk meraklılarındandı ve kendisini Piskoposluk bölgesinde kalırsa kovmakla tehdit eden yerel piskoposla arası soğuktu. Kramer, cadı avı el kitabını bastırarak rolleri değiştirdi. *Malleus Maleficarum*,* üniversite ilahiyatçılarından onay alamadı ancak anında bir yayın başarısı oldu.[49] *Malleus Maleficarum,* bir işkence kılavuzu olarak kütüphanelerde yerini aldı. Aynı dönemde Ulrich Molitor tarafından yayımlanan rakip bir eserle beraber, önemli ve popüler bir alim yayın türü kurdu.[50]

Kılavuzlar, insanlara cadıları nasıl arayacaklarını ve idam edeceklerini öğretti; haber risaleleri sonuçları coşkuyla bildirdi. Cadı duruşmalarının haber değeri taşımasının sebebini; 1533'te Kara Orman'daki Schiltach kasabasını ateşe verdikten sonra idam edilen kötü şöhretli bir kadının hikâyesi aracılığıyla, detaylı bir şekilde yeniden inşa edebiliriz. Kadının hikâyesi, bir haftadan biraz daha uzun bir süre sonra yayımlandı; Almanya'nın öbür tarafındaki Leipzig'de, birkaç hafta içinde yeniden basıldı.

48 Wolfgang Behringer tarafından ileri sürüldüğü gibi, 'Witchcraft and the Media', Marjorie Plummer ve Robin Barnes (editörler), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany* (Aldershot: Ashgate, 2009), s. 217–36.
Eser, Türkçeye *Cadı Çekici* olarak çevirilmiştir.

49 1600'den önce USTC'de yayınlanan yirmi altı baskıyı kaydettik.

50 *De lamiis et phitonicis mulieribus*, Latince ve Almanca tercümede yirmi beş baskı.

Davanın şöhret kazanması, Nürnberg yayıncısının sanatçı Erhard Schön'den bir gravür sipariş etmesi ve broadsheet olarak yayımlanmasıyla gerçekleşti. Doğal olarak, metnin büyük ölçüde sadeleştirilmesi gerekiyordu, ancak bu yalnızca sansasyonel etkisini artırdı. Wick'in yıllar sonra edindiği ve defterine yapıştırdığı da bu versiyonuydu.[51]

Christopher Froben'e göre, o dönemde "Schiltach'ın şeytanı", Almanya'nın her yerinde meşhur olmuştu. Eğer doğruysa, bunun nedeni; hikâyenin basın hadisesi olarak başarısıydı. Herkes onaylamadı. 1535'te Strazburg'da bir matbaa, bu olayların başka bir anlatımını basmak için lisans başvurusunda bulunduğunda, sulh hakimleri talebini reddetti. Bu noktada şanlı ve ağırbaşlı şehirleri için "bizde şeytan yok" demeye hazırlardı.[52] Ancak tarihin istikameti, onlara karşı geliyordu. Protestan Reformu, Tanrı ile şeytan arasındaki şiddetli çatışma algısını yoğunlaştırdı; şeytanı ve yandaşlarını anlatan kitaplar, matbaalardan doldu taştı ve Lüterci papazların vaazlarına konu oldu. Tahmin edilebileceği üzere, ortaya çıkan yargılamalar ve infazlar, haber baskılarında yer aldı.

Bazı entelektüeller, özellikle Hollandalı hekim Johann Weyer'in önderliğinde, dizginleme talep etmeye devam etti.[53] Ancak metinler şüpheye ve kısıtlamaya yer bıraktıysa bile bu, risaleler ve hatta broadsheet'ler için nadiren geçerliydi. On altıncı yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde, broadsheet'ler; Almanya ve Alsas'ın çeşitli yerlerinde cadıların toplu infazlarını bildiriyordu. Biri; beş yüz cadının kedi veya buzağılarla uçtuğu bir cadılar toplantısı için şeytanın onları Colmar'a nasıl çağırdığını anlattı.[54] Bu vesileyle yüzden fazla cadı, idam edildi. Bu tür haberlerde, acı çeken birey kavramı; korkunç bir tehdit ve büyük bir cezalandırma duygusu içinde tamamen kayboldu. Bu risaleler; merak, his ve suç hikâyelerinde dile getirilen kaygılara, dehşet verici bir endişe daha ekledi.

51 Max Geisberg, *The German Single-Leaf Woodcut, 1500–1550* (New York: Hacker, 1974), cilt. 1,206.

52 Behringer, 'Witchcraft and the Media', s. 221–2.

53 Fransız bilim insanı Jean Bodin, büyücülüğe sıkı bir şekilde inanıyor ve karşı çıkıyordu. Johannes Weyer, *Cinq livres de l'imposture et tromperie des diables, des enchantements et sorcelleries* (Paris: Jacques du Puys, 1567); USTC 1465; Jean Bodin, *De la demonomanie des sorciers* (Paris: Jacques du Puys, 1580); USTC 1660.

54 *Zwo Newe Zeittung, was man für Hexen und Unholden verbrendt hat* (Basel, 1580); USTC 707209; Behringer, 'Witchcraft and the Media', s. 227.

On altıncı yüzyıl; matbaanın, devlet inşasında hayati bir araç olabileceğini göstermişti. İncelik ve özenle kullanılan haber baskıları; Avrupalı yöneticilerin daha geniş bir ulusa hitap etmelerini ve vatandaşların, hanedan hırslarına yurtsever bir sadakat göstermelerini sağladı. Basılı fermanlar, devletin hükûmet işlevlerinin kapsamını genişletmesine ve düzenleme veya vergilendirme ihtiyacını toplumun tüm düzeylerine duyurmasına olanak tanıdı. Toplumu şekillendirmek için haber kültüründen yararlanmanın en etkileyici ve etkili yollarından biri buydu. Ancak Avrupa halkı, bu haberleri pasif okumaktan çok uzaktı. Kendi görüşleri vardı; basılı olarak ifade edilenlerle sokaklarda duyduklarını karşılaştırabiliyorlardı. Giderek artan bir şekilde kendi haber değerlerini geliştirerek, sınırlandırılmazsa devletin teşvik etmeye çalıştığı hassas düzeni tehdit edebilecek bir ticari pazarı canlandırdılar. Bu, tehlikeli zamanların habercisiydi.

BÖLÜM 5

Gizli Muhbirler

On altıncı yüzyılın ortalarında matbaacılığın gelişmesi, Avrupa çapında haberlerin mevcudiyeti üzerinde derin bir etki yarattı. Güncel olayları yakından takip etmek isteyenler, artık çok sayıda basılı risaleye ve broadsheet'e erişebiliyordu. Bu haber baskıları, en ucuz kitaplar arasındaydı; çoğu bir peni veya civarında, perakende olarak satılıyordu. Orta Çağ Avrupa'sında haberlerin başlıca müşterileri olan ayrıcalıklı gruplar için bu gelişmeler, birçok yönden rahatsız ediciydi. Eskiden haberler; güvenilen kişiler arasında değiş tokuş edilen, özünde özel ve mahrem bir alışverişti. Muhbirinizi tanıdığınız için, ilettiği haberlerin değerini nasıl tartacağınızı biliyordunuz, çünkü kişinin itibarı da değerlendirme sürecinde büyük bir etkendi.[1] Ama bilinmeyen bir matbaanın uzak bir yerde sık sık yayımladığı ve şimdi piyasada rastgele dağıtılan bir haber risalesi için aynısı nasıl söylenebilirdi? Haber, artık ticari bir işlemdi. Bu, bilginin itibarını zedelemedi mi? Kim olduğu bile bilinmeyen bu isimsiz muhbirlerin söylediklerinden hangisine inanılacağı ve hangisinin göz ardı edileceği, nereden bilinebilirdi? Etkili olması için abartıyorlar mıydı, yoksa sadece para kazanmak için miydi?

Bu tür meseleler; özellikle Orta Çağ toplumundaki geleneksel haber müşterilerinin, Avrupa'nın yöneticileri ve tüccarların kafasında bir soru işaretiydi. Kamuoyunu tartmak için bu risaleleri inceledikleri oluyordu; fakat daha doğru istihbarat için kendi haber kaynaklarına ihtiyaçları vardı. Güç sahibi kişiler için; özel mektuplar, güvenilirliğin mihenk taşı olarak kaldı. Avrupa'nın seçkinleri arasında haber alışverişi, denenmiş ve test edilmiş bilgi toplama sistemlerine dayanmaya devam etti: konuşma, gözlem ve diğer yöntemlerin başarısız olduğu durumlarda casusluk yoluyla. Ticari haber

1 David Randall'ın belirttiği argüman, *Credibility in Elizabethan and Early Stuart Military News* (Londra: Pickering ve Chatto, 2008).

baskısının ortaya çıkışı, bu geleneksel haber alma yöntemini yerinden etmemişti; hatta, posta ağları geliştikçe ve ulusal sınırlar içerisinde düzenli iletişim sağlamak kolaylaştıkça, özel mektup ağları da gelişti ve arttı. Ayrıcalıklı olanlar, olaylardan haberdar olmak için arkadaşlarına güvenmeye devam etti. Zor zamanlarda hükûmetler, bilgi ve tavsiye için genellikle büyükelçilerine bel bağladı.

On altıncı yüzyılda bu hızlı ve güvenilir bilgi ihtiyacı; aynı zamanda gizli haberlerin abonelik sistemiyle iletildiği, ilk özel haber bürolarının kurulmasına yol açtı. Bu haber ajansları, ticari olarak dağıtılan el yazması haber sayfaları ile dönemin iletişim kanalında açık ara en az bilinenleridir. Ancak bu ajanslar, gazeteden önceki çağda uluslararası bir haber ağı oluşturmada önemli bir rol oynayacaktı. İki yüzyıl boyunca onların haber sayfaları veya o zamanki bilinen ismiyle *avvisi*,* olayları takip etmesi gereken ve abonelikleri ödeyebilenler için güvenilirliğin mihenk taşı oldu.

Elbette diplomatlar, özel bilgilendirmeler yaptı ve tavsiyelerini sundu. Büyükelçinin, doğruyu yanlıştan ayırabiliyor olması gerekiyordu: söylenti ve gerçekleri birbirinden ayırmak için deneyimini kullanmalı ve yerel siyasi koşullar hakkında kendi bilge muhakemiyetini sunmalıydı. Ancak büyükelçiler de *avvisilerin* hevesli okuyucularıydı. Bazen seçkin işverenlerine, el yazması haber mektuplarını alıp kendi özetlerini hazırlamaktan fazlasını yapmıyorlardı. Yeni bir haber kanalı icat edildi; ve diplomasi zanaatının kendisi gibi, kökenleri Rönesans İtalya'sında aranmalıdır.

Barış Ticareti

On altıncı yüzyıl, Rönesans diplomasisinin muazzam çağıydı. Diplomatik temsilciler ağının Avrupa çapında yaygınlaşması, biraz zaman almıştı. İtalyan şehir devletleri on beşinci yüzyıldan beri büyükelçiler gönderiyor olsa da daha büyük krallıklar aynı durumda değildi: 1515'te I. Francis tahta çıktığında Fransa'nın yalnızca bir büyükelçisi vardı. 1547'de hayatını kaybettiğinde ise bu sayı, ona yükselmişti.[2]

* Siyasi, askerî ve ekonomik haberleri hızlı ve verimli bir şekilde iletmek için kullanılan elle yazılmış bülten.

2 M. S. Anderson, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919* (Londra: Longman, 1993), s. 9. Ufuk açan metinler Garrett Mattingly, *Renaissance Diplomacy* (Londra: Jonathan Cape, 1955), ve Donald E. Queller, *The Office of Ambassador in the Middle Ages* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1967).

5.1 Diplomatik misyon, kraldan kızını istiyor.

Büyükelçiler; Rönesans sarayının önemli bir süsü hâline gelmişti ve Avrupa devlet sisteminde, uluslarının itibarının bir sembolüydüler. Genellikle kendi ülkelerinin yüksek sosyal kademelerinden seçilen büyükelçilerin; hürmetlerini ve bilgilerini paylaşarak görevdaşlarıyla iyi geçinmeleri beklenirdi. Kişilikleri, planları ve sık sık görülen üstünlük mücadeleleri, hararetli yorumlara konu oldu.

On dördüncü yüzyıl diplomasi teorisi; büyükelçiliği, kalıcı bir ikamet hâlinden ziyade, iki devlet arasında bir problemi çözmek veya ittifak kurmak için belirli bir sorunun çözümü olarak görüyordu. Uygulamada ise bu ayrım, hızla yok oldu. Diplomatik ilişki kurulması için özel bir elçilik gönderilse de siyasi evlilikler, anlaşmalar veya ittifaklar, nadiren bu kadar hızlı sonuçlanırdı. Büyükelçiler, iki tarafın müzakere makamları arasındaki açıkları kapatacak yetkiye nadiren sahipti. Bu nedenle, büyükelçi konu hakkında daha fazla talimat beklerken, elçilik hayal kırıklığına uğrayabiliyordu.

Bu bakımdan diplomatik gönderiler, bu evrimsel sürecin istenmeyen bir yan ürünüydü. Bernard du Rosier'in diplomasi makamı üzerine yazdığı etkileyici *The business of an ambassador*'da (1436) defalarca vurguladığı gibi "bir büyükelçinin işi", "barış"tır.[3]

"Bir büyükelçinin görevinin hızlı bir şekilde tamamlanması, herkesin yararınadır." Bu tam yetkili elçilerin, ev sahibi devletin gözlemcisi hâline geleceği, öngörülmemişti. Ancak zaman geçtikçe ve rakip güçler arasındaki müzakere ağı daha karmaşıklaştıkça, potansiyel müttefiklerin atmosferinin, gücünün ve gerçek niyetlerinin bilinçli bir şekilde değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç; her zamankinden daha şiddetli oldu. Büyükelçilere düzenli olarak memlekete haber göndermeleri talimatı verildi. Diplomasi sanatı, yepyeni bir vasıta yaratmıştı: siyasi eleştiri. Bu; ham haber verilerine, yorum ve analiz eklemeye yönelik ilk gerçek ve sürekli girişimdi.

İlk nesil diplomatik gönderiler hakkında yeterince bilgi sahibi değiliz. Diğer açılardan, bürokrasinin erken gelişmiş temsilcilerine rağmen, İtalyan devletleri; gelen büyükelçilik raporlarının sistematik olarak dosyalanması için hazırlık yapmadı. İlk örnekler, aile arşivlerinde yer aldıkları için günümüze ulaşabildi: yurt dışındaki bir elçinin biriktirdiği kâğıtlar ve gönderiler; tıpkı bakanlık belgeleri gibi, kendi kişisel malıydı ve isterse saklayabilir ya da atabilirdi.[4] Venedik, geri dönen diplomatların elindeki tüm resmî belgelerin devlete teslim edilmesini sağlamak için yasa çıkardı, ancak pek bir işe yaramadı.[5] 1490'larda bir arşiv oluşturmaya başlandı. İki yüzyıl boyunca yurt dışındaki İtalyan büyükelçileri; ev sahiplerinin siyaseti, gelenekleri ve kişilikleri hakkında bir dizi zekice ve iyi bilgilendirilmiş gözlemler sundu. Raporları; günün acil meseleleri, dedikoduları, garip olayları ve ulusal karakterinden; kıyafet ve davranış farklılıkları hakkında daha antropolojik gözlemlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsıyordu. Bazen rekabet ettikleri, pragmatik ve düşünceli iş seçkinleriyle yakinen bağlantıda olan İtalyan büyükelçileri; bu yeni zanaata ideal bir şekilde uygundu.

Diplomatik gönderiler, elbette kamuya açık belgeler değildi. Sadece devletin en iç çemberindeki sınırlı bir çevreye yönelikti;

---

3 Mattingly'den alıntı, *Renaissance Diplomacy*, s. 45.

4 J. K. Hyde, 'The Role of Diplomatic Correspondence and Reporting: News and Chronicles', *Literacy and its Uses: Studies on Late Medieval Italy* (Manchester: Manchester University Press, 1993), s. 217–59.

5 Donald E. Queller, *Early Venetian Legislation on Ambassadors* (Cenevre: Droz, 1967), s. 82 (no. 43).

ayrıcalıklı bir seçkin için haber ve analiz içeriyorlardı. Ancak bazı haberler, dikkatsizlik veya elçinin kibri yüzünden sızmaya başladı. Bir elçiliğin hükmünün Venedik Senatosu'na sunulan nihai mektubu, *Relazione** geleneğiyle geliştirilmiş yarı lisanslı bir tanıtım türüdür. *Relazione* normal mektuptan oldukça farklıydı. Büyükelçi, gündelik olayların gürültüsünü haber vermek yerine, durumu değerlendiriyordu; hükümdarın ve başdanışmanlarının mizacı, devletin güçlü ve zayıf yönleri, halkın tavırları ve duyguları hakkında görüşlerini sunuyordu.[6] Bu düşünceler; bilgelik taslama fırsatından zevkle yararlanan erkekler tarafından sözlü olarak sunulurdu. *Relazione,* hevesle bekleniyordu ve tek sebebi de kasıtlı boşboğazlık değildi.

Orada bulunanlardan kaç kişi, Büyükelçi Zaccaria Contarini'nin 1492'de Fransa Kralı VIII. Charles hakkında dobra tasvirinin küstahlığına hayret etmezdi ki?

5.2 Doge of Venice ve Signoria'nın diğer üyeleri önünde bir gönderinin okunması.

* Venedik büyükelçilerinin yabancı devletlerdeki hizmetlerini sunduğu nihai raporlar.

6 Donald E. Queller, 'The Development of Ambassadorial Relazioni', JR Hale (ed.), *Renaissance Venice* (Londra: Faber & Faber, 1973), s. 174–96.

> Majesteleri Fransa Kralı, yirmi iki yaşında; kişiliği zayıf ve kötü bir şekilde biçimlenmiş; büyük ve beyaz gözleriyle çirkin bir yüze sahip ve yeterince iyi göremiyor; burnu karga gibi; olması gerekenden çok daha şişman ve iri; sürekli açık tuttuğu dudakları çok şişman ve ellerini spazmlı gibi hareket ettirirken oldukça çirkin görünüyor. Ayrıca çok yavaş konuşuyor. Benim fikrime göre, bu oldukça yanlış da olabilir, kesinlikle ne bedensel olarak ne de doğal kapasitede değerli değil.[7]

Üslubu, hiç de nazik değildi. Dahası, bu dobra ve kaba değerlendirmenin Fransa'ya iletilme ihtimali çok yüksekti ve bu nedenle, ilişkilerin bozulması ve Contarini'nin halefinin sıkıntı çekmesi olasıydı. Ancak o dönemde bu tür gönderiler çok beğeniliyordu. 1500 civarlarında ortaya çıkan *Traité du gouvernement de Venise* adlı eserin isimsiz Fransız yazarı, yeni atanan büyükelçilerin görevlerine iyi bir başlangıç yapmak için seleflerinin yazdığı *Relazioni*'yi arşivlerde aramaları gerektiğini söyledi.[8] Bu belgeler, senatörler arasında geniş çapta yayıldı ve birçok Venedikli aile, kendilerine onur getirdiğine inandıkları bu belgelerin kopyalarını sakladı. Zaman geçtikçe, bu belgelerin kopyaları yapıldı ve onları görme yetkisi olmayanlara da ulaştı. Bazı kopyalar, para karşılığında satıldı. On altıncı yüzyılın sonlarına doğru Venedik Senatosu; nihayet, *Relazioni*'nin kamu için değerini anladı ve az da olsa bir kısmının basılmasına izin verdi. Muhtemelen basılanların hiçbirinin, Contarini'nin bir asır önce genç Fransız kralını incelemesi kadar zarar verme potansiyeli yoktu.

5.3 Fransa, VIII. Charles

7 Queller, 'Development', s. 177–8.

8 *Traité du gouvernement de la cité et seigneurie de Venise*, P.-M. Perret, *Relations de la France avec Venise*, 2 cilt (Paris, 1896), II, 292.

Yurt Dışında

Aragon Kralı Ferdinand (1479-1516), uluslararası diplomasinin gelişiminde çok önemli bir figürdü ve aynı zamanda akıllı, ileri görüşlü bir adamdı. İspanya'nın Akdeniz krallığının hükümdarı olarak, Fransız emellerinin yarımadadaki siyaseti dönüştürdüğü bir dönemde İtalya ile yakından ilgileniyordu. Eşi Isabella aracılığıyla Kastilya'nın eş hükümdarı olan Ferdinand, Avrupa'nın yeni süper gücü İspanya'nın efendisiydi. En büyük stratejik hedefi, Fransa'nın hâkimiyetine meydan okumaktı; bunun için ise geleneksel hanedan evlilikleriyle desteklenen ittifaktan yararlanmayı planlıyordu. Ferdinand, bu hedeflerin ışığında daimî bir elçilik ağı kurdu; ülkesi, bunu yapan ilk Avrupa ulus devletiydi. Hatta askerî istihbarat toplamak için Fransa'da bir elçilik kurmaya bile teşebbüs etti. Düşman bir güce böyle bir elçilik kurmak da yine bir ilk olacaktı. Ancak VIII. Charles aptal değildi ve Ferdinand'ın elçisi çok geçmeden geri gönderildi.[9]

Ferdinand'ı memnun etmek kolay değildi. Bazen uzun süreler boyunca büyükelçilerine yazmayı ihmal eder ve çoğu zaman onları planlarından haberdar etmezdi. Lojistik engelleri dikkate almadan düzenli bilgi talebinde bulunmuştu. Uzun süredir acı çeken Londra elçisi Dr de Puebla; talep ettiği üzere Ferdinand'a günlük haber göndermek için altmış kuryelik bir vardiya gerekeceğini hesapladı. Fakat Puebla'nın iki tane vardı ve bunun masrafını karşılayamazdı. Ferdinand, aynı zamanda kâğıt işlerinde de dikkatsizdi ve uzak kalelerde düzensiz kâğıt yığınları bırakmaya meyilliydi. Ancak zapt edilemeyen çağdaşı İmparator Maximilian gibi, Ferdinand da bir yenilikçiydi. Büyükelçilerini gerçek bir uzman olabilecekleri kadar uzun bir süre, genelde dokuz yıl boyunca, orada bırakırdı ve Puebla, hayatının son yirmi yılının büyük bir bölümünü Londra'da geçirdi. Sonuç olarak Ferdinand, torunu V. Charles'a, yüzyılın geri kalanında Avrupa siyasetinin kaçınılmaz gerçeği İspanyol diplomatlar birliğini miras bıraktı.

Kral VIII. Henry'nin sarayındaki, İmparator Charles'ın uzun vadeli büyükelçisi Eustace Chapuys, nazik ve etkili diplomatik hizmet konusunda bir örnekti.[10] Chapuys; ümitsiz koşullarda, Eylül 1529'da

9 Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, s. 135–6.

10 Garrett Mattingly'nin 1935 tarihli yayımlanmamış doktora tezinden bu yana Chapuys'a adanmış tam bir çalışma yapılmamıştır. Bkz. Mattingly, *Renaissance Diplomacy*, s. 232–5; Richard Lundell, 'Renaissance Diplomacy and the Limits of Empire: Eustace Chapuys, Habsburg Imperialisms, and Dissimulation as

geldi. VIII. Henry, o zamana dek Aragonlu Katherine'den boşanma konusundaki kararlılığını açıkça ortaya koymuştu. Önceden İspanyol elçiler için değerli bir tavsiye kaynağı olan kraliçe, artık danışma için uygun değildi; ve büyükelçi, efendisinin Henry'nin politikalarına karşı dehşet verici muhalefetini, vicdan azabı içinde gizliyordu. Ancak on altı yıl boyunca Chapuys, iyi kaynaklara sahip haberleri iletmek için yavaş yavaş yoğun ve incelikli bir bilgi ağı oluşturdu; bu haberler, günümüzde tarihçiler için büyük bir hazinedir. İlk adımı, Katherine'nin evinden birkaç kişiyi hizmetine almaktı ve kişiler arasında artık özel sekreteri olan, centilmen uşak Juan de Montoya da vardı. Sarayda göze batmadan dolaşabilen gençler, Fransa ve Flaman'dan işe alındı. Chapuys İngilizce bilmese de bu gençlerin dili öğrenmeleri konusunda ısrarcıydı; ona her yerde eşlik eden sessiz uşak (Chapuys gut hastasıydı) aynı zamanda yetenekli bir dilbilimciydi. Bu ajanlar aracılığıyla Chapuys, onun huzurunda söylenmemesi gereken pek çok değerli bilgiyi öğrendi. Ayrıca, döviz hareketleri ve yeni başlayan Lüterci hareketi hakkında çok sayıda değerli bilginin kaynağı olan uluslararası tüccar topluluğuna büyük bir özen ve misafirperverlik göstermek için harcama yapması gerekiyordu; Chapuys'un Alman tüccarlar arasında da arkadaşları vardı. Bazı bilgileri almak için ödeme yapıyordu. Fransız büyükelçisinin başsekreterini ajan yapmak, büyük bir darbeydi. Ayrıca Chapuys'a Marillac'ın özel yazışmalarını da on sekiz ay boyunca sundu. Buna ek olarak, Chapuys; Anne Boleyn'in hizmetçilerinin birinden düzenli raporlar da aldı. Ama bildirdiklerinin çoğu, "kendisini her gün ziyaret eden" tüccarlar tarafından ücretsiz olarak verildi. Memleketten uzaktaki bilgili ama bir başına erkekler, misafirperverlik ve iyi bir dostluk karşısında gevezelik yapıyordu.

Roma'da Bir İspanyol

On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda Roma, yeni diplomasi deneylerine ev sahipliği yaptı. Katolik Kilisesi'nin kaynaklarından yararlanmaya yönelik ortak bir arzu, Avrupa yöneticilerinin; adayların doğrulanmasını ve birkaç iyilik talep ederek, Roma'ya sık sık vekil göndermelerini gerektiriyordu. Papalık işlerinin yavaş temposu içinde

Method', Tonio Andrade ve William Reger (editörler), *The Limits of Empire: European Imperial Formations in Early Modern World History: Essays in Honour of Geoffrey Parker* (Farnham: Ashgate, 2012), s. 205–22.

oyalanmak zorunda kaldılar ve aslında büyükelçi oldular. On altıncı yüzyılda bile Roma; ticari, siyasi ve haber merkezi olarak büyük bir öneme sahipti. Roma'nın merkezî konumu, İspanyol Habsburgların siyasi hesaplamalarında, Roma büyükelçisine her zaman en yüksek maaşın ödenmiş olmasıyla ortaya çıkıyor. Ancak bu, tüm büyükelçilik ücretlerinde olduğu gibi, hiçbir zaman masraflara yetmiyordu.[11]

Habsburglar, on altıncı yüzyılda İtalyan Yarımadası'nda üstünlük kurmayı büyük ölçüde başarmıştı ve Fransız rekabetini yenmiş olsalar da, büyükelçileri her zaman ihtiyatlıydı. Raporları, güvenden çok kaygı ve İtalyan siyasetinin öngörülemezliğine dair baskın bir algı olduğunu gösteriyor. Durum, Roma İmparatorluk Büyükelçisi Miguel Mai tarafından 1530'da V. Charles'a gönderilen mektupta çok iyi açıklanmıştı:

> Roma dünyanın bütün meselelerinin girdabı olduğu ve İtalyanlar en ufak bir kıvılcımdan alev aldıklarından dolayı, partizanlar ve kayba uğrayanlar; burada sorun yaratıyor. Zira her zaman yenilik istiyorlar.[12]

Bunun, V. Charles'ın, büyük zaferinin ardından Bolonya'daki taç giyme töreninden birkaç ay sonra, yani imparatorluk gücünün zirvede olduğu bir dönemde yazıldığı unutulmamalıdır. İspanyol büyükelçileri, İtalyanların yenilik arzusuna (*Novedades*) tekrar tekrar değindi. Bu, onları dönek müttefikler yapıyordu ve Roma, Venedik ve Floransa arasında hiçbir ayrım yapmıyorlardı. Elbette İspanya; egemenliğinin erdemlerini takdir eden, sakin müttefikler istiyordu. Bu konuda sürekli hayal kırıklığına uğradılar.

Roma, Venedik ve başka yerlerde toplanan diplomatik temsilcilerin kolonileri içinde, diplomatik temsil için iki zıt strateji tespit edebiliriz. Küçük oyunculardan biri olan İngiltere, bugünün konsolosluk temsilcilerinin örneğinde olduğu gibi, İtalyan vatandaşlarından büyük ölçüde yararlandı.[13] V. Charles ve halefi II. Philip, her zaman İspanyol soylularını atadı. Her iki stratejinin de avantajları vardı. Yerli İtalyanlar; o bölgenin yerlisi olan, asil ve tüccar toplulukları

11 Michael J. Levin, *Agents of Empire: Spanish Ambassadors in Sixteenth-Century Italy* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005), s. 44.

12 Mai'den V. Charles'a, 31 Temmuz 1530; Levin'den alıntı, *Agents of Empire*, s. 52.

13 Catherine Fletcher, *Our Man in Rome: Henry VIII and his Italian Ambassador* (London: Bodley Head, 2012); ae., 'War, Diplomacy and Social Mobility: The Casali Family in the Service of Henry VIII', *Journal of Early Modern History*, 14 (2010), s. 559–78.

arasında sorunsuz bir şekilde hareket edebiliyorlardı ve hizmet ettikleri yabancı güce olan sadakatlerine dair şüpheler, büyük ölçüde haksızlık gibi görünüyor. İspanyol büyükelçileri, efendilerini enerji ve tutkuyla temsil etti; ancak bazen İtalyanların *pax Hispanica*'yı* doğal düzen olarak neden kabul etmediklerini anlayamadılar. Ayrıca diplomatik yaşamın temeli olan dedikodulardan ve bilgi alışverişinden sık sık dışlandıklarını ve kendilerinden hoşlanılmadığını hissettiler. Ancak, İspanyol toplumunun en yüksek kastının üyeleri olarak; örneğin rakip bir gücün temsilcisine "hoş geldiniz" karşılamasındaki imaları anlama konusunda ustaydılar.[14] Bu, politikadaki değişikliklerin genellikle kamusal jestlerle ifade edildiği bir çağ idi. Bir asilzadeye, misafir prense veya muhtemel bir talibe alaka gösterilirken, kaderi kötüye gidenler adam yerine konmazdı. Bunların hiçbiri, açıkgöz bir diplomatın gözünden kaçmazdı ve büyükelçi mektuplarında yer alırdı.

Papalık seçimleri, on altıncı yüzyılın en önemli olayları arasındaydı; ayrıca politikada ve mevcut ittifaklarda büyük değişimler için bir fırsattı. Ulus devletlerin halefiyetlerinden çok farklı oldukları için, papalık seçimlerini planlamak zor olsa da, büyükelçiler denemek zorundaydı. Kardinaller arasındaki potansiyel papaların karakterleri ve sadakatleri, diplomatik bir konuydu: İspanyol büyükelçileri; önemli figürlerin karakterlerini, zenginliklerini, hırslarını ve en önemlisi de sağlık durumlarını detaylandıran çok sayıda raporu İspanya'ya gönderdi. Büyükelçi Luis de Requeséns'in 1565 yılında elliden fazla papanın profilini derlediği rapor, kırk sekiz sayfaydı.[15]

Büyükelçiler, imparatorluk yanlısı veya anti-emperyal bir papanın seçilmesinin yarımadadaki İspanyol gücünü güçlendirebileceğinin veya tehdit edebileceğinin farkındaydı. Özellikle de Fransa, birbirini izleyen savaş yenilgilerinin sonuçlarını diplomasi yoluyla tersine çevirme fırsatını yakaladığı için, her seçime şiddetle itiraz edildi. Büyükelçi; dedikodulardan ve samimiyetsiz vaatlerden oluşan savaşın yükünün çoğunu taşıyordu, ancak böylesine çok katmanlı bir oyun, tahmin edilemezdi. Giovanni Maria del Monte'nin (III. Julius) 1550'de seçilmesiyle ilgili haberler, Paris'te sevinçle

* İspanyol Barışı.

14 Levin, *Agents of Empire*, s. 18–23.

15 Ae., s. 167.

karşılandı. Zira Monte, V. Charles'ın kara listesindeki önemli bir isimdi.[16] Aslında, ikisi de 1551'de Parma Savaşı nedeniyle düşene kadar Monte, Habsburg davasında iyi bir dost olduğunu kanıtladı. Ancak bu, memleketindeki İspanyol egemenliğine karşı derin bir nefret besleyen Napoliten Gian Pietro Carafa'nın (IV. Paul) 1555'te seçilmesi felaketine kıyasla, bir hiçti. Ertesi yıl İspanyol büyükelçisi, şehir kapısındaki gardiyanın kendisini tanımaması sonucu kapıdan zorla girmeye çalışırken hayatını kaybetti ve bu, uzlaşma için kalan son umudu da yok etti.[17]

İspanya'nın İtalyan Yarımadası'ndaki hâkimiyetine rağmen, bu zor bir vazifeydi ve birçok büyükelçilik kariyeri başarısızlıkla sonuçlandı. II. Philip'in ilk iki büyükelçisi, papayı düşman edindiği için öfkeyle görevi terk etti. İspanyol temsilciler; Venedik'in değişken, çok kutuplu siyasetini kavramakta son derece zorlandı. Diplomasi, sağduyulu bir cazibe ve ince beceri gerektiren yeni bir ticaretti. Her büyükelçi, ismi tarihe geçerse oyunun kaybedilmiş olacağının farkında değildi.

Casusluk

Bu örneklerin de gösterdiği gibi, kalıcı bir diplomatik temsil ağının geliştirilmesi, her zaman uyum sağlamaya yönelik değildi. 1436'da Bernard du Rosier tarafından dile getirilen asil ruhlu ilkeler, yerini daha pragmatik yöntemlere bıraktı. Venedikli bilim insanı ve diplomat Ermolao Barbaro, 1490'da yazdığı yeni doktrini acımasız bir netlikle gösterdi. "Bir büyükelçinin ilk görevi, diğer herhangi bir hükûmet görevlisininkiyle tamamen aynıdır: yani, kendi devletinin korunmasına ve yüceltilmesine en iyi hizmet edecek şeyi yapmak, düşünmek, söylemek ve tavsiye vermektir."[18] Reform döneminin çatışmaları, uluslararası ilişkileri daha tehlikeli ve güvensiz yaptı. Büyük güçlerin diplomatları; görevlerini giderek artan bir güvensizlik ve düşmanlık ortamında sürdürmek zorunda kaldı. Artık misafirperverlik ve kişisel bağlantılar kurmak, ev sahibi ülkenin vatandaşlarını potansiyel bir tehlikeye sokmak demekti. II. Philip'in, Kraliçe Elizabeth'teki ilk büyükelçisi olan Feria kontu, "Şu anda burada kesin

16 Frederic J. Baumgartner, 'Henry II and the Papal Conclave of 1549', *Sixteenth Century Journal*, 16 (1985), s. 301–14.

17 Levin, *Agents of Empire*, s. 65.

18 Ermolao Barbaro, *Epistolae, Orationes et Carmina*, ed. V. Branca, 2 cilt (Floransa: Bibliopolis, 1943).

bir şey öğrenmem imkânsız" dedi. "Kimse benimle konuşmak istemiyor; insanlar benden sanki şeytanmışım gibi kaçıyor."[19]

Bu zorluklar, elçinin görevlerine yeni sorumluluklar ekledi. Acil bilgi ihtiyacı, gizli kapaklı işler yürütmeyi ve casusluk yapmayı gerektiriyordu. Günah çıkarma çatışması çağında, entrikalarını yabancı ajanlarla paylaşmaya hazır, hoşnutsuz kişiler bulmak, zor değildi. Ancak bu bağlantılar, büyükelçileri her zaman ölçülü veya tarafsız yargılara ulaştırmadı. Hain, muhalefetin gücüne dair çaresiz veya tutkulu beyanlarda bulunduğunda, bu anlatılarla hareket etmek tehlikeliydi. On altıncı yüzyıl hükûmetleri; inancını yitirmiş ve malına mülküne el konmuş kişilerin hüsnükuruntularıyla istihbarat toplamak kadar zehirli bir şey olmadığı gerçeğini tecrübe etti. 1588'de Armada filosundan esir alınan İspanyolların, İngiliz nüfusunun üçte bir buçuğundan fazlasının işgali desteklemeye hazır olduğuna inandırıldıkları ortaya çıktı.[20] Bu, tamamen uydurmaydı: İspanyol büyükelçilerin, İngiliz Katolikleriyle ilişkilerinde fazla saf olduğu anlaşıldı. Aynı hatayı, Fransız Huguenot göçmenleriyle iş yapan Protestan İngiliz politikacıları da yaptı. İspanya'daki İngiliz büyükelçileri, soğuk bir şekilde karşılandı, ama en azından onları yanlış yönlendirecek İspanyol Protestanlar yoktu.

Bu yüksek gerilimli zamanlarda çok fazla risk vardı ve alınan bilginin kalitesini değerlendirmek giderek zorlaştı. Geriye dönüp bakıldığında, çelişkili istihbarat raporlarının arasından hakikati ayırabilmek mümkün. Ancak o dönemde bu, o kadar da kolay değildi. İngiliz hükûmeti, 1586 yılında, İspanyolların İngiltere'yi işgal etme önerisinin planına çoktan sahipti. Ancak Armada iki yıl sonra, 1588 Mayıs ayı sonlarında yelken açmaya hazırlanırken, hedefledikleri yerden şüphe duymaya devam ettiler. Kuşkusuz, Paris'teki İngiliz Büyükelçisi Sir Edward Stafford'un; İspanyol filosunun Cezayir'e ya da Hint Adaları'na yönlendirileceğine dair ilettiği gizli tahminler onlara yardımcı olmadı; bu bilgileri, haziran ayının sonlarına doğru bildirmişti. İngiliz hükûmeti, bu fevkalade iyi yerleştirilmiş kaynağın İspanya'ya hizmet ettiğini ve kasıtlı olarak yanlış bilgi verdiğini bilmiyordu.[21]

19 Mattingly'den alıntı, *Renaissance Diplomacy*, s. 188.

20 Geoffrey Parker, *The Grand Strategy of Philip II* (New Haven, CT, and Londra: Yale University Press, 1998), s. 214; Katy Gibbons, *English Catholic Exiles i Late Sixteenth-Century Paris* (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2011).

21 Parker, *Grand Strategy*, s. 209–23; M. Leimon ve Geoffrey Parker, 'Treason and Plot in Elizabethan England: The Fame of Sir Edward Stafford Reconsidered', *English Historical Review*, 106 (1996), s. 1,134–58.

Bir casus, değerli bilgiler almış olsa bile, aldığı bilgileri memlekete göndermek son derece zor olabilirdi. Ev sahipleri, büyükelçilerin kiminle buluştuğunu çok iyi biliyor ve ne yazdıklarını öğrenmek istiyorlardı. Diplomatik gönderiler, meşru bir hedef hâline geldi. Kardinal Wolsey; diplomatik yazışmaları, Kardinal Gattinara'nın V. Charles adına yaptığı gibi, en düzme bahanelerle yakalayacaktı. Daha sonra bakanlar, giden gönderimleri okumak ve ardından onları fark edilmeden yeniden mühürlemek için yollar geliştirdi. Elçiler, raporlarının güvenli bir şekilde aktarılmasını sağlamak için giderek daha fazla şifreleme kullanmaya başladı.[22] Genel olarak bu, gönderileri korumak için pek de etkili bir yöntem değildi. Büyükelçilerin çoğu, her harf veya kısa kelime için sayısal veya rastgele bir sembol kullandı: daha karmaşık olan herhangi bir sistem, çok külfetliydi ve bazen mesajların karıştırılmasına yol açtı. Elçiler, Chapuys'un bütün vazifesi (1529-45) boyunca yaptığı gibi, aynı şifreyi senelerce kullanarak sistemi açığa çıkarabiliyordu. Prag'daki İspanyol Büyükelçiliği, birkaç şifre kullanmasına rağmen, büyükelçi; 1581 ve 1608 arasındaki tüm dönem boyunca aynı şifreyi kullandı. Avrupa'nın büyük başkentlerinin hepsi, cevap anahtarına sahipti.

Neredeyse tüm büyükelçiler, casus ve muhbirler ağına sahipti. Bazıları değerli kaynaklardı; diğerleri, istihbarat servislerini ustaca birbirine düşüren fırsatçılar veya kandırılmış hayalperestlerdi.[23] En iyi istihbarat biçimi, genellikle gelişmekte olan devlet bürokrasilerinin nispeten daha genç bir üyesinden nakit ödeyerek alınan hizmetti. Bir kâtip veya yazman, ücret karşılığında gelen mektupların kopyalarını çıkarabilirdi. Urbino haber bülteni koleksiyonunda yer alan mektupların birçoğu, bu şekilde elde edildi.[24] On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda kayıt tutmanın yapısı düşünüldüğünde, bu ne zor ne de tehlikeliydi. Venedik'teki İngiliz ajanının rüşvet için 40 sterlinlik bir bütçesi vardı ve bu bütçeyi çoğunlukla, rakip diplomatlara yönelik mektupların kopyalarını satın almak için kullandı. İspanya'da bile, posta müdürü

22 İspanyol diplomatik şifrelerine bazı örneklerle birlikte yararlı bir giriş, De Lamar Jensen'ın bir ekinde bulunabilir. *Diplomacy and Dogmatism: Bernardino de Mendoza and the French Catholic League* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964), s. 231–8.

23 John Bossy, *Under the Molehill: An Elizabethan Spy Story* (New Haven, CT: Yale University Press, 2001).

24 René Ancel, 'Étude critique sur quelques recueils d'avvisi', *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 28 (1908), s. 115–39, burada s. 130.

ofisinin İngiliz altınına meraklı olduğu ortaya çıktı. Lord Burghley'nin 1958'de William Cecil'e yazdığı bir rapor, İspanyol temsilcisinin dikkate değer ölçüde gerçeğe yakın gözlemini içeriyordu:

> İspanya'daki posta müdürleri, mektupları hizmetkârlarına değerlendirtiyor ve ayda 28 duka için kolayca yoldan çıkarılabilirler: Madrid'deki Pedro Martinez; Cressold'un ve Englefield'ın tüm mektuplarını bana verdi.[25]

Bu yılların gelişmekte olan ticari haber servisleri, hassas bulguları görebilecek düşük maaşlı kâtip ve yetkililerin ücretli bağlantılar kurmasında artışa sebep oldu.

Bununla birlikte, bilgi yetersizse hiçbir gelişmiş istihbarat işe yaramıyordu. On altıncı yüzyılın ikinci yarısının günah çıkarma siyaseti, Rönesans diplomasisi için zor bir dönemi temsil ediyordu. Avrupa'nın önde gelen güçlerini saran düşmanlık durumu, geleneksel diplomatik ilişkilerin sürdürülmesini neredeyse imkânsız hâle getirdi. Büyükelçiler sık sık geri çağırılıyor ya da gönderiliyordu. İspanya'nın İngiltere Büyükelçisi Bernardino de Mendoza'nın renkli kariyeri, bu bozulmayı en iyi şekilde temsil edebilir. 1584'te Kraliçe Elizabeth tarafından, kendisine suikast planı düzenlediği için kovulan Mendoza, daha sonra Katolik Birliği'nin Kral III. Henry'ye muhalefetini organize etme göreviyle Fransa'ya gönderildi. Fransız kralının 1589'daki suikastından sonra Mendoza, diplomatik kariyerine son verdi ve Fransız başkentinin yeni kralı Navarra'lı Henry direnişine liderlik etti.[26]

Diplomasi zanaatı için gerçekten de garip zamanlardı. Bu öfkeli adamların, karar alırken gerekli olan tarafsız tavsiyeleri artık veremeyecekleri açıktı. Farklı bir bilgi ve gizli tavsiye kaynağı gerekliydi. On altıncı yüzyılda bu, yeni bir ticari el yazması haber servisi biçiminde ortaya çıktı: *avvisi*.

İlk Haber Ajansları

1590 yıllarında İtalyan Lucca şehri, Roma'da yeni bir gizli bilgi kaynağı arıyordu.[27] Oradaki bir muhbir, Giovanni Poli'yi istihdam etmelerini

25 Philip O. Beale, *A History of the Post in England from the Romans to the Stuarts* (Aldershot: Ashgate, 1998), s. 33. Bu, muhtemelen İngiliz Katolik sürgünlerinin en ünlülerinden biri olan Sir Francis Englefield'dı.

26 Jensen, *Diplomacy and Dogmatism*, s. 171–89.

27 Wolfgang Behringer, *Im Zeichen des Merkur: Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003), s. 51.

tavsiye etti; açık ara farkla en iyisinin o olduğu söyleniyordu. Onunla iş yapmayan tek bir İtalyan hükümdarı yoktu. Poli, aynı zamanda hem bilgili hem de ketum bir adamdı. İşinin itibarının yalnızca ürününün kalitesine değil, belirli bir gizemin geliştirilmesine de bağlı olduğunu biliyordu. Bu yüzden bir yöntem geliştirdi. Raporlarını yazmak için sabah erkenden kalkardı. Daha sonra onları postaneye teslim etmek için şehir boyunca taşırdı. Böylelikle, yolda bunların tahrif edilme ihtimalini bertaraf edecekti; ve Roma, usta bir zanaatkârın işine gittiğini görecekti.

Poli, bir *Novellante** idi: abone olan müşterilere ticari bir haber hizmeti sunan, yeni nesil haber toplayan yazmanlardan biri. Hizmet ucuz olmadığı için müşteriler, yönetim veya ticaret sınıflarından zengin ve güçlü adamlardı. Lucca, tesadüfen, Poli ile bağlantı kurma önerisini kabul etti ve neredeyse otuz yıl boyunca haber bülteninin abonesi oldu. *Novellanti,* başarılı olmak için bilgilerinin kalitesi ve kaynaklarının çeşitliliği açısından itibar kazanmak zorundaydı. Poli için durum kesinlikle böyleydi: Roma'daki İspanyol büyükelçisinden gelen gönderilerin, Poli'nin İspanyolcaya çevrilmiş raporlarından fazlası olmadığı söyleniyordu. Poli; ticaretinin zirvesindeydi, bu yüzden Roma'nın işlek sokaklarında haftalık gezintisi, bu olağanüstü şehrin geleneğinin bir parçası hâline geldi.

Poli, her zamankinden daha çeşitli bir on altıncı yüzyıl haber piyasasının gelişiminde yeni bir dönemeci temsil ediyordu.[28] *Novellanti* zanaatı, Avrupa'nın ticari haber ve siyasi dedikodu merkezleri olan ikiz şehirlerinde, Roma ve Venedik'te, kuluçkaya yatırıldı. Yeni kanalın kökleri, Orta Çağ'ın ticari yazışmalarına kadar uzanabilir. Lucca'nın Ricciardi şirketinin üyeleri tarafından Londra'daki temsilcilerine gönderilen büyüleyici bir gönderi, 1303 yılından günümüze ulaştı.[29]

* Haberci.

28 Temel literatür Mario Infelise'nin eseridir, *Prima dei giornali: alle origini della pubblica informazione (secoli XVI - XVII)* (Roma: Laterza, 2002). Ayrıca bkz. 'From Merchants' Letters to Handwritten Political Avvisi: Notes on the Origins of Public Information', Francisco Bethercourt ve Florike Egmond (editörler), *Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 33–52, ve 'Roman Avvisi: Information and Politics in the Seventeenth Century', Gianvittorio Signorotto ve Maria Antonietta Visceglia (editörler), *Court and Politics in Papal Rome, 1400–1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

29 George Holmes, 'A Letter from Lucca to London in 1303', Peter Denley ve Caroline Elam (editörler), *Florence and Italy: Renaissance Studies in Honour of Nicolai Rubinstein* (Londra: University of London, 1988), s. 227–33.

Mektup, Lucca ve İtalyan Yarımadası'ndan uzun bir haber özetinin yanı sıra, Fransa'dan gelen haberleri de aktarıyordu. Rastlantısal ayrıntıların ne kadar fazla olduğunun anlaşılması için, Antonio Morosini'nin İskenderiye'deki Venedik konsolosu olarak görev yapan yeğenine bir yüzyıl sonra hazırladığı gönderi ile karşılaştırılabilir.[30] Ayrıntıları nedeniyle nadir görülen bu siyasi bilgi özetleri, çok uzaktaki temsilcileri memleketteki olaylardan haberdar etmenin, görevlerinden istihbarat sağlamaları kadar önemli olduğunu vurguluyor.

Bu gönderilerde siyasi haberler, genellikle temel ticari işlemlerle ilgili talimatlar ve bilgilerle harmanlanıyordu. El yazması haber mektuplarının ayrı bir birim olarak ortaya çıkması, iki iyi bağlantılı İtalyan'ın, Giovanni Sabadino degli Arienti ve Benedetto Dei'nin girişimleriyle bir adım öne çıktı. Dei'nin hayatının sonlarına doğru yakın bir dostluk geliştiren iki adam, çok farklı yollardan bu mesleğe girmişti. Arienti için haberlere olan ilgisi, edebî çabalarıyla geleneksel himaye arayışının tesadüfi bir sonucuydu. Bu edebî yaşam boyunca, Ferrara Dükü Ercole d'Este'nin çevresine girdi; Mantualı Francesco Gonzaga ile evlendikten sonra Arienti, Ercole'nin kızı Isabella'nın değerli bir muhbiri olacaktı.[31] Her ikisi de onun düzenli ve kapsamlı haber derlemelerini takdir etti. Arienti, Bolonya'daydı ve burası, Floransa ve Roma yolundaki gezginlerin getirdiği haberleri almak için iyi bir lokasyondu. Ayrıca geniş bir muhbir ağı vardı. Bunlardan biri de Benedetto Dei idi. Dei'nin bir haber muhbiri olarak faaliyetleri; onu Fransa, İngiltere ve Almanya'ya götüren ve Asya ve Afrika'ya kapsamlı seyahatler yaptığı hareketli bir yaşam sundu. Konstantinopolis'te birkaç yıl ikamet ettikten sonra, 1468'de Floransa'ya döndü. Girişken olan Dei, bir haber kaynağı olarak rakipsiz bir itibar oluşturmak için bu yıllarda gelişen bağlantılarını kullandı. 1470 ile 1480 yılları arasında, yeni bir yazı biçimi yaratarak ilk kez geleneksel mektup tarzından farklı, düzenli bir bülten çıkardı. 1478'den kalan bir mektup, elli kısa öğe sunuyor. Her biri, raporun kaynağını belirten bir tarih satırına sahip tek bir cümledir:

30 Yukarıda, Bölüm 2.

31 Carolyn James (ed.), *The Letters of Giovanni Sabadino degli Arienti (1481–1510)* (Floransa: Olschki, 2001); Bernard Chandler, 'A Renaissance News Correspondent', *Italica*, 29 (1952), s. 158–63.

> Genoa'dan haberlerim var, Doge; Batistino'yu şövalye yaptı. Adorni ve Raonesi ailelerini de gönderdi.
> Lyon'dan haberlerim var, ticaret panayırı çok iyi geçti; çok fazla tekstil ürünü satıldı ve iyi miktarda para kazanıldı.
> Fransa'dan dokuz büyükelçinin barış için 200 atla İtalya'ya geleceği haberini aldım.[32]

Dei'nin Arienti ile yazışması, haberleri nasıl topladığına dair çok sayıda örnek sunuyor. Arienti, sık sık Bolonya'dan Floransa'daki Medici bankasına posta gönderir ve Dei, postaları buradan teslim alırdı. Dei'nin Fransa'dan aldığı ayrıntılı bilgilerin çoğu; Medici'den, özellikle Lyon'daki Medici bankasından, Francesco Sassetti'den geliyordu.[33] İspanyol haberleri, Floransa'da ikamet eden tüccarlardan alındı. Dei, özellikle Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ve Mısır sultanının sarayındaki bağlantılarıyla ticaret yaptı; düzenli olarak her cumartesi "Asya'dan, Afrika'dan ve Avrupa'dan haberleri" göndermesiyle övünüyordu. Bu, haberleri haftalık bir hizmet olarak sunmayı düşünen ilk kişinin Dei olduğunu gösteriyor ve bu nedenle oldukça önemli bir açıklama. Arienti, Orta Çağ ve Rönesans tarzında, aktardığı haberlerin karşılığında iyilik almayı umuyordu. Dei ise haber bültenleri için düzenli ödemeler bekliyor ve alıyordu. Hayatının son yıllarında Dei, bir haber ağının merkezinde eşsiz bir konuma sahipti. 1490'da Cortona'da kendisine hayranlık duyan bir muhbirden gelen mektup, Dei'nin mektuplarının heyecanla beklendiğine dair güvence verdi: gelir gelmez çok sayıda kopyası yapılıyordu.[34]

Dei'nin henüz en etkili ticari modelini geliştirmemiş olduğu görülmektedir. Geliri en üst düzeye çıkarmak için haber muhbirinin, çoğaltma ve dağıtım süreçlerini kişisel olarak denetlemesi gerekiyordu. Sonraki birkaç on yıl içinde *Avviso,* yavaş yavaş gelişti. On altıncı yüzyılda *Avvisi*, quarto formatındaki risalelerle aynı olması için kâğıdı bir veya ikiye katlayarak yapılıyordu. Bunlar; her biri, iki veya üç cümleden ve kısa bir paragraftan oluşan çeşitli haberlerle doluydu. Dei'nin tarih belirten satır ile öncüsü olduğu formatta başladılar: "Venedik'ten Haberler, 24 Mart 1570"; "Konstantinopolis'ten gelen bir mektupta bildirildi." Paragraf daha sonra o yerden bildirilen

32 C. Marzi, 'Degli antecessori dei giornali', *Rivista delle biblioteche e degli archivi*, 24 (1913), 181–5. Tercüme edilmiş alıntılar Infelise'den alınmıştır, "Merchants 'Letters'", s. 39.

33 James, *Letters of Giovanni Sabadino degli Arienti*, s. 48–50.

34 Infelise, 'Merchants' Letters', s. 39–40.

haberleri özetliyordu. Bu nedenle, "Roma'dan haberler"in altında, başka yerlerle ilgisi olsa bile, Roma'daki kaynaklardan gelen haberlerin hepsi listeleniyordu. Ardından Venedik, Fransa, Konstantinopolis, Çukur Ülkeler ve İngiltere'den gelen haberler aktarılıyordu. Bu format, on sekizinci yüzyıla kadar el yazması haber hizmetlerinde genellikle bir değişime uğramadan kullanılmıştır; aynı zamanda ilk basılı haber dizilerinin şekillenmesinde de derinden etkili olmuştur. Bu bakımdan on yedinci yüzyılın başlarındaki gazeteler; basılı haber risalelerinin çok daha farklı formatından değil, *avvisi*nin düzeninden ve haber değerinden etkilenmiştir.

Haberlerin toplandığı yerler, önemli haber merkezlerinin bir listesiydi: Alplerin ötesindeki konumlar, genellikle iyi bir kıtasal posta hizmetine sahip, büyük ticari merkezlerdi. Haberler; çok az yorum veya analiz içeren net cümlelerle iletiliyordu. Amaç, olabildiğince fazla bilgi aktarmaktı; *Novellanti*'nin ana müşterileri olan tüccarlar ve yönetici sınıfı, kendi çıkarımlarını yapabilirdi. Bu nedenle, *avvisi*; elçinin memleketindeki siyasi önceliklere göre seçilen bilgilerin yazıldığı siyasi mektuplardan çok farklıydı. *Avvisi*, tarafsız bir havaya sahipti. Bu durum bazen aldatıcı olabiliyordu, ancak haber ticareti yapanlara, İtalya'nın sık sık birbiriyle savaşan devletlerinin yöneticilerinden oluşan bir müşteri kitlesi sağladı. *Avvisi*, bireysel müşterilere göre hazırlanmıyordu. 1565'ten sonra Roma'dan Urbino düküne gönderilen haber mektuplarında, düzenli olarak kendi faaliyetleriyle ilgili haberler sunuluyordu, en azından Roma'da nasıl yansıtıldığıyla ilgili.[35]

Bir başka değişmeyen özellik de haber mektuplarının imzasız olmasıydı. Bu oldukça tuhaf gelebilir, çünkü *Novellanti* kesinlikle becerilerinin reklamını yapmak ve müşteri çevresini genişletmek istiyordu. Poli, Venedikli Hieronimo Acconzaicco ve Pompeo Roma gibi bu işin en iyileri; tanınmış kişilerdi. Anonimlik geleneği, gerçek ve fikir arasında ayrım yapmaya yönelik bilinçli bir girişimdi. Doğrulanmamış haberler açıkça şu şekilde belirtildi: "söylendi", "Lyon'dan bildirildi."

Ticari haber ajanslarının gelişimindeki iki ana güç, Roma ve Venedik idi. Bu şehirlerin neden bu kadar etkili olduğunu anlamak zor değil. Venedik; Doğu Akdeniz'deki en gelişmiş diplomatik ağlara, toprağa ve ticarete sahip olan bölgenin ticari metropolüydü. Aynı

35 Jean Delumeau, *Vie économique et sociale de Rome dans la seconde moitié du XVIe siècle* (Paris: Boccard, 1957–9), s. 26–79, burada s. 28.

zamanda Avrupa posta ve diplomatik iletişiminde bir düğüm noktasıydı. Bu nedenle, bilgi sahibi olan kişiler; Paris, Lyon, Brüksel ve İspanya'nın yanı sıra Viyana ve Innsbruck'un imparatorluk başkentlerinden gelen haberlere güvenebilirdi. Rialto, Avrupa'nın önde gelen ticari bilgi alışverişi ve dedikodu merkeziydi. *Venedik Taciri* adlı oyunda Salanio isimli karakter "Rialto'da ne var ne yok?" dediğinde, Shakespeare izleyicilerin kıkırdayacağını biliyordu.[36]

Roma ise siyasi ve dinî iktidarın kritik merkeziydi. Papanın onayını alma ihtiyacı, Roma'yı sürekli bir entrika ve çok sayıda diplomatik misyonun varış noktası yaptı. Kilise gelirlerinin düzenli olarak şehre girmesi sonucu, Roma; bankacılığın önemli bir merkezi hâline geldi. 1550'de yapılan bir teftiş, şehirde aktif olarak hizmet veren elli bir banka olduğunu gösteriyordu.[37] On altıncı yüzyılın ikinci yarısında, Türk ve Protestan bölücülere karşı savaşı teşvik eden eylemci bir papalık, tüm Avrupa'nın dikkatini çekti.

İki şehrin farklı karakteri, *Novellanti*'lerin haberlerindeki farklı tonlardan anlaşılıyordu. Roma'da *avvisi* daha çok dedikodu içerme eğilimindeydi; Curia'nın faaliyetleri ve hırslı kardinaller hakkında ayrıntılı haberler sunuyordu. En sofistike haber yazarları; sıradan bir bülten ve ayrıcalıklı müşteriler için özel bir gizli haber hizmeti olmak üzere, iki kademeli bir haber servisi geliştirmeye çalıştı. İkisi birbirine karışmadığı sürece, her şey yolundaydı. Ancak Romalı bir yazarın, Papalığı eleştirdiği gizli sayfasının kısa bir sürede papanın eline geçtiği de olmuştu. Bu aksilik bir yana, Romalı *Novellanti*; bu entrikalar şehrinin en gizli topluluklarına sızabildiğine dair bir itibar inşa etmiş olmaktan mutluydu. Bir kardinalin mahkemeye yeni atanan yardımcısının, haber yazarlarıyla bağlantı kurması katı bir şekilde yasaklanmıştı. "Genç bir çocuğun ağzındaki baklayı, bebeğin elinden şeker alır gibi çıkartırlar" diye uyarılmıştı.[38]

Bu iki örnekten de görülebileceği gibi, İtalyan haber yazarları gittikçe vazgeçilmez olarak görülen bir hizmet sunsa da dünyanın her yerinde iyi bir şöhrete sahip değillerdi. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında birbirinin halefi olan papalar, faaliyetlerine sınırlar koymak için güçlü adımlar attı. 1570'te V. Pius, onur kırıcı yayınların yazarlarının peşinde olduğunu duyurdu. Bundan kısa bir süre sonra,

36 *The Merchant of Venice*, 3. perde, sahne 1, echoing Shylock to Bassano, 1. perde, sahne 3.

37 Delumeau, *Vie économique et sociale de Roma*, s. 877–8.

38 Infelise, 'Roman Avvisi', s. 216.

yazar Niccolò Franco tutuklanıp yargılandı ve idam edildi. 1572'de *avvisi*'ye karşı bir hüküm yürürlüğe kondu:

> Hiç kimse; herhangi birinin itibarına ve şerefine yönelik taciz, hakaret veya kişisel saldırılar içeren, "lettere di avisi" olarak bilinen karalama niteliğinde yazılar veya tavsiye mektupları yazamaz, dikte edemez, çoğaltamaz, saklayamaz veya iletemez.[39]

Yasaklar, 1586'da V. Sixtus'un bir fermanıyla yenilendi ve bu yıllarda, düzensiz bir şekilde kontrol edildi. 1581'de bir yazar, papanın sağlığıyla ilgili söylentiler yaydığı iddiasıyla müebbet hapis cezasına çarptırıldı. 1587'de "bir gazete cemaatinin başı" olarak tasvir edilen kişi, gizli bilgileri sızdırdığı için idam edildi. Haber yazarlarına yönelik eylemler, Roma'da özellikle şiddetli görünüyordu. Bunun sebebi, papaların kafasında, yazarların faaliyetlerinin ve *pasquianade* olarak bilinen, şehrin dört bir yanına gönderilen iftira niteliğindeki hiciv dizelerinin bir olmasıydı. Bunlar, kontrolsüz ve güç sahibi kişilere kasten yapılan onur kırıcı saldırılardı. İsimsiz olarak ya da *Pasquino* adı altında postalandıklarından ötürü, yazarlarının kim olduğu, nadiren ortaya çıkardı.[40] Çok sayıda kâtibin çalıştığı büyük bir yazı ofisine sahip olan yazarlar, daha kolay hedeflerdi.

Pasquinad'ların çoğu güncel olsa da iki formatın birbirine karıştırılması haksızlıktı. *Avvisi* alaycı olabilirdi, ancak nadir istisnalar dışında kimseye açıkça saldırmazdı. Değerli olmalarının sebebi, güvenilir olmalarıydı; yazarları, daha etkili olması için abartı yapmaz veya hüsnükuruntulara yer vermezdi. *Avvisi* ve polemik yazı arasındaki en büyük fark, pazarlanabilirlikleridir. 1588 yılındaki Armada seferi esnasında, bir haber formu olarak yetkinliklerini kanıtlamışlardı. Zira, İspanya'da tutkuyla beklenen İspanyol Zaferi hakkındaki ilk haberlere şüpheyle yaklaşmışlardı.[41] Güç sahibi kişilerin, haberlerin yayılmasının önlenmesinden bir çıkar elde ettiği zamanlarda haber yazarlarına karşı düşmancıl tavırlar, çok daha şiddetliydi.

Bazı dönemlerde, cezalandırma tehditleri, *avvisi*'nin üslubunun değişmesinde etkili oluyordu. Romalı *avvisi*, yıllar geçtikçe daha monoton ve kesinlikle daha ihtiyatlı bir üslup benimsedi.[42] Bütün

39 Brian Richardson, *Manuscript Culture in Renaissance Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s. 159.

40 Ae., s. 117–21.

41 Aşağıda, Bölüm 7.

42 Delumeau, *Vie économique et sociale de Roma*, s. 31.

bunlara rağmen, resmî görevde olanlar ve giderek genişleyen bir kitle için haber ağının kesinlikle önemli bir parçası olarak kaldı. 1590'da geleneklere oldukça aykırı bir ferman, vaizlerin vaazlarında haber mektuplarına atıfta bulunmalarını yasakladı; buradaki müdahale, şehirdeki din adamlarının da okuyucu kitlesi arasında olduğunu göstermektedir.[43] El yazması haberler, gazetelerin ortaya çıkmasından uzun bir zaman sonra bile, on yedinci yüzyıl boyunca İtalya'da en baskın haber yayın biçimi olmaya devam etti. Venedikli tüccarlar, para piyasasını etkileme ihtimali olan bilgiler için hâlâ *avvisi*'ye güveniyordu. *Avvisi,* Roma'daki başıboş bahis pazarında çok önemli bir rol oynadı.[44] Ama on altıncı yüzyılda haber kültürünün ön saflarında yer alan *avvisi*, on yedinci yüzyılda bu konumunu giderek kaybetti. Roma'ya hayran olan bir kişi, 1637'de "dünyanın tüm haberlerinin bulunduğu yer burası" diye övünebilirdi. Ancak *avvisi*'leri dikkatlice okuyan bir kişi, ona artık durumun böyle olmadığını söylerdi. Dünya değişiyordu. Olayların odağı ve Avrupa siyasetini şekillendirenler, tıpkı Avrupa'nın haber kültürünün yeni merkezi gibi, artık kuzeydeydi.

Fugger Haber Mektubu

İtalya'da ticari bir haber pazarının istikrarlı bir şekilde büyümesi, doğal olarak Alpler'in kuzeyinde de fark edildi. Almanya, Hollanda ve İtalyan Yarımadası arasındaki yakın ticari bağlar göz önüne alındığında, el yazması haber mektuplarının kısa sürede başka yerlerde de talep görmesi kaçınılmazdı. İlk başta Alman müşteriler, Romalı ve özellikle de Venedikli *Novellanti*lerin hizmetlerinden yararlandı. Fakat on altıncı yüzyılın son çeyreğinde profesyonel haber ajansları, kuzey haber piyasasında da yer almaya başlamıştı. Bunlar ilk olarak önde gelen ticaret merkezlerinde; Anvers, Köln ve özellikle Augsburg'da bulunuyordu. Güney Almanya şehri, benzersiz bir konumdaydı: hem Kuzey Avrupa bilgi ağının ana merkezi hem de önemli bir ticari metropol idi. Augsburg; Venedik ile Kuzey Avrupa ve Viyana ile Brüksel'in imparatorluk başkentleri arasındaki posta hizmetinin kesişim noktasıydı. Kraliyet posta yoluna dâhil olan tek büyük Alman şehriydi.[45]

43 Richardson, *Manuscript Culture*, s. 159.

44 Delumeau, *Vie économique et sociale de Roma*, s. 64.

45 Aşağıda, Bölüm 8.

Kuzeydeki el yazması haber mektuplarının ilk müşterileri, çoğunlukla Alman prensleri ve saraydaki yetkililerdi. En azından günümüze ulaşan koleksiyonlar onlara ait. Elimize geçen nüshalardaki ticari ve siyasi haberlere karşı güçlü bir önyargı, Güney Almanya şehirlerindeki soylu tüccarlar arasındaki canlı bir pazara işaret ediyor. Günümüze ulaşan en büyük koleksiyon, tüccar ve bankacı bir aile olan Augsburg'lu Fugger'lere ait.[46] Fugger'ler, on altıncı yüzyılın ilk yarısında Habsburg'larla olan yakın bağlantılarından büyük kazanç sağladı. II. Philip'e bağlılıkları, sonraki yıllarda onları daha fazla göz önüne çıkardı ve tehlikeye soktu. Fugger'ler, uzak yerlerdeki ticari çıkarlarını korumak için, çağın en olağanüstü haber hizmetini inşa etti.

Bu küresel haber hizmetinin ölçeğini anlamak için, Viyana Millî Kütüphanesi'nde bulunan, titizlikle hazırlanmış yirmi yedi cilde bakmamız gerekiyor.[47] Her cilt yüzlerce öğe içermekte: el yazması haber mektuplarının birbiri ardına yayımlanan sayıları. Viyana'daki ilk cilt 1569'dan kalmadır, ancak Fugger haber servisi daha önce başlamış gibi görünüyor. Roma'daki Vatikan arşivi, Ulrich Fugger'in malı olan, 1554'ten kalma birçok eski cilde sahip. Roma'ya gitmeden önce, Fugger ailesi; bu ciltleri, Heidelberg Üniversitesi'ne verdi. Ancak bu kütüphane, Otuz Yıl Savaşları sırasında Katolik orduları tarafından yağmalandı.[48]

Viyana ciltleri; 1569'da beklenmedik bir şekilde hayatını kaybeden babaları Georg'un işlerini devralan Philip Eduard ve Octavian Secundus kardeşlerin arşivinden oluşuyor. Bu iki genç, Avrupa'nın her köşesinde köklü ticari ortaklardan oluşan bir ağa sahipti. Venedik'te iş yapan Innsbruck'lu tüccar David Ott, onları en saygın iki Venedikli *Novellanti* ile temasa geçirdi: Hieronimo Acconzaicco ve Pompeo Roma. İkisi de 1585 ve 1586 yıllarında 113 florin karşılığında haftalık bir hizmet sunuyordu. Ott; daha önce

46 Mark Häberlein, *The Fuggers of Augsburg: Pursuing Wealth and Honor in Renaissance Germany* (Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 2012); Jacob Strieder, *Jakob Fugger the Rich: Merchant and Banker of Augsburg, 1459–1525* (Westport, CT: Greenwood Press, 1984); Götz von Pölnitz, *Die Fugger* (Frankfurt: Scheffler, 1960); Richard Ehrenberg, *Das Zeitalter der Fugger: Geldkapital und Creditverkehr im 16. Jahrhundert* (Jena: Fischer, 1922).

47 Viyana, ONB, Cod. 8949–8975; Mathilde AH Fitzler, *Die Entstehung der sogenannten Fuggerzeitungen in der Wiener Nationalbibliothek* (Baden bei Wien: Rohrer, 1937); Oswald Bauer, *Zeitungen vor der Zeitung. Die Fuggerzeitungen (1568–1605) und das frühmoderne Nachrichtensystem* (Berlin: Akademie Verlag, 2011).

48 Ancel, 'Étude critique', s. 115–39.

Accozaioco'yu, Anton'un oğlu Hans Fugger'e önermişti ancak o zamanlar daha az başarılıydı. 1577'de Hans, Ott'a Accozaioco'nun sadece önemsiz konuları aktardığından yakındı: "yalnızca çer çöp, değerli hiçbir şey yok". Daha iyi bir üne sahip olduğu için Juan Donato ile sözleşme yapmasını Ott'tan rica etti.[49] Ancak Accozaioco, iki yıl sonra hâlâ Fugger'lere hizmet veriyordu. Viyana arşivindeki Venedikli *avvisi*, İtalyanca olarak gönderildi ve muhtemelen, okundu.

Bu, basit bir ticari işlemdi. Fugger, Kuzey Avrupa'nın başka yerlerinden yerel haber sayfalarının yanı sıra, yerel ajansların hazırladığı özetleri de alıyordu. Fugger şubelerinin yöneticileri; hatırı sayılır bir itibara sahip, genellikle soylu Alman ailelerden gelen yüksek eğitimli adamlardı. En güvenilir haberler için raporları ayıklamanın yanında, Hollandaca metinlerin, Almancaya çevirisinden de sorumlulardı. Haber yazarları, şüpheli buldukları haberlere de sık sık değinirdi. Viyana'dan gelen haberleri aktaran Christoph Winkelhofer, "diğer haber metinlerini de okudum ancak bunlar bana en iyi gibi görünenleri" diye yazmıştı.[50] Fugger'lerin arşivlediği haber mektupları; söylentiler, kehanetler ve mucizevi hikâyeler gibi günlük olaylara pek değinmiyor. Bu ağırbaşlı adamlar için "yazmaya değer" olanlar, politika ve ekonomiye dair haberlerdi.

1586'da Philip Eduard ve Octavian Secundus kardeşler; Asya biber ticaretinin ithalat lisansı için beş yıllık sözleşme yaparak, II. Philip ile ortaklık kurdu. Bu Portekiz tekeli, 1580'de Philip'in Portekiz'i işgal etmesinden bu yana İspanya'daydı. Riskli bir girişimdi; İber Yarımadası'ndan düzenli bir haber hizmetinin geliştirilmesini gerektiriyordu. Lizbon'daki Welser temsilcisi, eski Portekiz başkentinden gelen raporları düzenleme görevini üstlendi. İspanya'da birkaç ajan; Sevilla, Valladolid ve Madrid'den gelen haberlerin derlemelerini organize etti. Asya ticaretinin gelişmesi, Hindistan'dan da haberler getirdi. Güvenilir ajanlardan gelen bu gönderilerin çoğu, Venedik'in ticari haber bültenlerinden oldukça farklıydı. Burada yerel Fugger ajanları; bir filtre görevi görerek, derledikleri raporları iletmeden önce doğruluklarını tartmak için muhakemelerini ekledi. Ancak ham bilgileri de Viyana'ya ilettiler. En hayalî ve spekülatif raporlar bile, atmosferi ölçerken yarar sağladı.

49 Behringer, *Im Zeichen des Merkur*, s. 327.

50 Fitzler, *Entstehung*, s. 22.

Fugger kardeşler; haberler Viyana'ya vardığında, karargâhlarına gelen bilgileri diğerleriyle paylaşma konusunda cömert davrandı. Hem Bavyera dükü hem de Tirol Arşidükü Ferdinand için haftalık özetler hazırlandı.[51] Hatta Philip Eduard ve Octavian Secundus; bazı haberlerin basılmasına bile izin verdi, özellikle de muhbirlerinin çoğunun gönderilerine dâhil ettikleri çizimlerin. 1585'te kardeşlere Parma dükü tarafından Anvers kuşatması için inşa edilen surların sulu boya resmi gönderilmişti ve bu resimle beraber haber yapmak için, Augsburg'un gravürcüsü Hans Schultes ile sözleşme yaptılar. Zira bu; dükün Flandre ve Brabant'taki yeniden fetih seferinin doruk noktasıydı.[52] Yayın, son derece başarılı oldu. Bu tür askerî çizimler, 1565'teki Malta kuşatmasından bu yana haber piyasasında modaydı.[53] Dağınık bir kitlenin, bu uzun süren askerî muharebeleri ayrıntılı olarak takip etmesini sağladı.

Fugger haber arşivi, Avrupa'nın en büyük iş imparatorluklarından birine ek olarak derlenmiş özel bir kaynaktı. Ancak çok geçmeden, haber sağlamanın muazzam fırsatları; ticari haber ajanslarının, Venedikli *Novellanti*yi taklit ederek büyümesini sağladı. Fugger'ler; gelen gönderilerin özetlerini hazırlaması için Augsburg'daki ilk bağımsız girişimcilerden biri olan Jeremias Crasser'i işe almıştı. Fakat, 1579'da Saksonya Dükü August'a bu sıra dışı öneride bulunan başka bir Augsburg'lu idi: Albrecht Reiffenstein.

> "Venedik'ten, Köln'den, Anvers'den ve Viyana'dan size haber gönderen kişileri tuttuğunuzu biliyorum. Ancak posta; İtalya'dan, Fransa'dan, İspanya'dan, Portekiz'den ve hükümdardan Augsburg'a haber getiriyor; ben de Hristiyan âleminin tamamından gelen bu haberler hakkında, yönetici efendiler için rapor hazırlıyorum. Tebaanız olarak doğduğumdan, sizin için de aynı hizmeti haftalık olarak sunacağım ve Nürnberg'e, oradan da Leipzig'e göndereceğim. Böylece siz de Almanya'daki diğer prensler kadar bilgi sahibi olacaksınız.[54]

51 Behringer, *Im Zeichen des Merkur*, s. 328.

52 Fitzler, *Entstehung*, s. 78. *Warhafftige Abconterfectur und eigentlicher bericht der gewaltigen Schiffbrucken, Blochheusser und unerhörter wundergebew die der Printz von Barma vor der Statt Antorff auf dem Wasser hat bawen lassen* olarak yayımlandı. Bir nüshası, Münih Eyalet Kütüphanesi'nde mevcut, Cod. Germ. 5864/2 f. 38.

53 Albert Ganado ve Maurice Agius-Valadà, *A Study in Depth of 143 Maps Representing the Great Siege of Malta of 1565* (Valetta: Bank of Valetta, 1994).

54 Behringer, *Im Zeichen des Merkur*, s. 330–1.

Bu, muazzam şekilde gelişmiş ticari bir haber ağı olduğuna işaret ediyor. Birkaç yıl içinde Hamburg, Köln, Frankfurt, Prag, Viyana ve Leipzig'deki haber yazarlarının refahı gelişmeye başladı. Dük August, Reiffenstein'ın teklifini postayla kabul etti. Dört yıl sonra, Philip Bray isimli başka bir adam ile Fransa ve Çukur Ülkeler'den haberler sağlaması için sözleşme yaptı. Her üç ayda bir, Bray'e 100 florin gibi muazzam bir ödeme yapılacaktı. O da haber mektuplarını, kurye ile Nürnberg ve Dresden üzerinden August'a gönderecekti.

Bu işlemler, Almanya'nın siyasi ve ticari liderlerinin güvenilir habere verdikleri değeri gösteriyor. Zor zamanlarda, ki bunlar özellikle sıkıntılı yıllardı, yetkili kişilerin en hızlı ve en doğru bilgiye erişebilmesi gerekiyordu. Yerel Fugger ajanları; etrafta dolaşan duyumları dinleyen, ölçüp biçen ve aktarılması gereken konular üzerinde muhakemelerini yaparak Avrupa kraliyetlerine hizmet eden büyükelçilere benzer bir rol oynadı. Ancak onlar, derleyebildikleri kadar farklı haberleri de ilettiler. Saksonyalı August gibi önemli bir yönetici, hem kendi ajanlarının hem de ticari haber adamlarının raporlarını kullanıyordu.

El yazması ticari haber mektupları, oldukça dayanıklı çıktı. Haber yazarları, on altıncı yüzyıl papalarının düşmanlığından ve ilk basılı gazetelerin ortaya çıkışından sağ kurtuldu. On yedinci yüzyılda el yazması haber servisleri, Londra'da ilk haber ajanslarının kurulmasıyla yeni bölgelere taşındı.[55] On yedinci ve hatta on sekizinci yüzyılların tüm risale furyaları ve teknolojik değişimleri boyunca haber mektupları, aynı formatı korudu ve "Viyana'dan bildirildi", "Granada'dan Haberler", "Bourse'da deniyor ki" gibi girizgâhlar yapmaya devam etti. İyi kaynaklara sahip, tarafsız ve son derece pahalı olan el yazması haber mektupları, bir zamanlar haber dünyasında meşhurdu; ancak artık neredeyse unutulmuşlardı. İki yüzyıl boyunca Avrupa'nın fikir şekillendiricileri, onlarsız kalmayacaktı.

55 William S. Powell, *John Pory, 1572–1636: The Life and Letters of a Man of Many Parts* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1976).

BÖLÜM 6

Pazar Yeri ve Taverna

El yazması haber ajansları, ayrıcalıklı kişilerin araçlarıydı. Ticari el yazması haberlerin masrafı, dezavantaj değildi; aksine, masraflı olması, bilgi sahibi bir kaynakta aradıkları nüfuzun güvencesini veriyordu. Bu hizmetlere erişimi olmayanlar; daha rastgele ve yaygaracı bir vasıtadan, basılı haber risalelerinden birçok bilgiyi öğrenebiliyordu. Haber risaleleri, güncel olayları geniş bir okuyucu kitlesi ile paylaşmada giderek daha atak bir rol oynuyordu. Ancak erken modern haber kültürünün göz ardı edilmemesi gereken üçüncü bir yönü vardı: sözlü aktarılan haberler.

Bu sözlü haber kültürünün gerçek potansiyeli; ilk olarak İngiltere'de, Reform'dan sonraki yıllarda ortaya çıktı. 1530'larda yeni bir ibadet hizmetinin başlaması ve manastırların dağılması, yaygın bir tedirginliğe ve keskin muhalefetlere neden oldu. Bunun kontrolden çıkmamasını sağlama görevi, VIII. Henry'nin sadık bakanı ve yeni Protestan rejiminin baş mimarı Thomas Cromwell'e düştü. Cromwell, oldukça titiz bir adamdı. Bu zor ve sıkıntılı yıllarda baş sekreter ve temsilcileri, muhalefeti uzaklaştırmak ve suçluları cezalandırmak için bir kampanya başlattı.[1] Ağına yakalananların çoğu, zar zor okuma yazma biliyordu; ancak ifade edecekleri güçlü görüşleri vardı. Londralı bir demirci olan Denis Jones, Reading'deki Bear Inn'e uğradığında, başkentte topladığı haberleri aktarırdı. Wight Adası'ndan bir grup komşusuyla içki içerken bir seyyar satıcı geldi ve "Londra'da Kraliçe Anne'in öldürüldüğünü ve kurşunda kaynatıldığını duyduğunu" söyledi. Diğerleri, kraliyet mevzuatı hakkında çarpıtılmış beyanlarda bulundu ve kralın ölümüne dair söylentiler paylaştı. Mart 1535'te Essex'teki Walden'li Adam Fermour, başkente yaptığı bir geziden eve döndüğünde, kaçınılmaz bir soruyla karşı

1 G. R. Elton, *Policy and Police: The Enforcement of the Reformation in the Age of Thomas Cromwell* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972).

karşıya kaldı: "Ne var ne yok?" Komşuları tüyler ürpertici cevabını hatırlamakta zorlanmadı. "Yüce İsa aşkına! Haberler kötü! Kral öyle kanunlar çıkaracak ki, bir adam ölürse karısı ve çocukları dilenmek zorunda kalacak."[2] Bu, gerçekten de politik açıdan tehlikeliydi ve hükûmetin bu kadar güçlü adımlar atması şaşırtıcı değildi. Yolcuların bilgi taşıyıcıları olarak her yerde bulunmaları ve hanlarda duyduklarını ya da bildirildiğini söylemeleri, bu raporlarda en kuvvetli etkendir. Basımın tamamen başkentle sınırlı olduğu İngiltere gibi bir ülkede bile, haberler her zaman doğru olmasa da hızlı yayılabilirdi.

Sanayi öncesi toplum, hâlâ çok büyük ölçüde sözlü bir kültüre sahipti. Bu kesinlikle doğru olsa da sebebi yalnızca birçok erkek ve kadının okuma bilmemesi değildi. Tüm sosyal düzen ve karar alma süreci, önceki yıllardan miras kalan bir toplumsal faaliyet geleneğinin etrafında şekillenmişti: sözlü ve birebir iletişim. Avrupa'daki hükûmetler; giderek artan bir güvenle ve sıklıkla savaş başlattı, yasalar çıkardı ve vergileri artırdı. Ancak bu kararların yine de aktif ve ilgili vatandaşlara açıklanması gerekiyordu. Kanunlar başka türlü kolayca uygulanamayacağı için, kamuoyunun onayı alınmalıydı. Devletler, kendi vatandaşlarına sürekli bir baskı uygulayacak güce sahip değildi; daimi bir ordu yoktu ve ilkel bir emniyet gücü vardı.

Daha sakin zamanlarda bile, erken modern toplumlar, doyumsuz bir meraka sahipti. Komşular, arkadaşlar, güçlü kişiler, büyük olaylar ve felaketlerle ilgili haberler; tekdüzeliği azaltıyor ve gündelik hayatın gerçeklerini hafifletiyordu. Pazar yeri ve taverna, sosyal etkileşim için başlıca mekânlardı. Bunlar, erken modern toplumun çok amaçlı toplanma yerleriydi. Her türden insan, burada toplanırdı: gezginler, yerliler, okur-yazarlar, eğitimsizler, farklı sosyal sınıflardan kişiler ve bir ölçüde kadınlar ve erkekler. Bunlar, sözlü haberlerin krallıklarıydı.

Pazar Yeri

Pazar, Avrupa toplumunda bilgi alışverişinin merkeziydi. Günlük yaşamın rutininde uzun mesafelere seyahat etmek ve ticaret yapmak, alışılmadık bir durumdu. Temel unsurların çoğu; köyden veya pazardan yerel olarak temin edilebilirdi. Orta Çağ'dan itibaren pazar kasabaları, birbirlerinden yaklaşık 48 km uzaklıkta bir ağ olarak gelişti. Köylerin

2 Adam Fox, *Oral and Literate Culture in England, 1500–1700* (Oxford: Oxford University Press, 2000), s. 346, 349.

çoğu, bir pazar kasabasından en fazla 24 km uzakta olurdu: atlı bir binici ya da öküzleri ve arabasıyla bir çiftçi için oraya gidip gelmek, bir günlük zorlu bir yolculuktu.[3] Bir günlük yolculuğun standartları, daha önce gördüğümüz gibi, han ve pansiyon ağına ve posta sistemine sahip Avrupa yollarının inşasında son derece etkili oldu.

Uzaklardan gelenler, eğlence ve çeşitlilik sunuyordu: göstericiler, şarlatan doktorlar, diş çekenler ve uzun mesafe seyahat edenler. Bu kişiler, haber ağında önemli bir rol oynadı. Önceki bölümlerde anlatılan yetkili haber taşıyıcılarının aksine, bu kişiler; genellikle sosyal statüleri düşük erkek ve kadınlardı. Alice Bennet, Oxfordshire'dan fakir bir kadındı ve kendisinden "geçinebilmek için şehir şehir gezerek sabun ve mum satan, gittiği yerlerde duyduğu hikâyeleri aktaran" biri olarak bahsedildi.[4] Böylesi bir boşboğazlığı kontrol etmek için düzensiz girişimler oldu, ancak başarısız olmaya mahkûmlardı. İngiltere'de başkentten gelen herhangi bir yolcu, yetkili bir kimse olarak görülüyordu ve kendisine "Londra'da ne var ne yok?" diye sorulması muhtemeldi. Thames boyunca kürek çeken kayıkçılar, diğer tavernalarda duydukları haberleri aktarıyordu. Harry Shadwell; 1569'da, Hollanda'daki Alva dükü hakkında çeşitli söylentiler ve on bin İskoç'un Kuzey Ayaklanması'na katıldığına dair endişe verici anlatılar duymuştu. William Frauncis, "kulede kendisinin Kral Edward olduğunu iddia eden birine" dair söylentilerle Essex'e döndü.[5] Seyahat eden esnaflar; 1619'da Lancashire Wigan'daki ailesine aşağıdaki soluk kesen yazıyı gönderen Londra çırağının örneğinde olduğu gibi, ara sıra gittiği illerdeki arkadaşlarına ve ailelerine de mektup getirebilirdi:

> Çok az şeyim var ama İngiltere'de büyük bir değişim olması hoşuma gidiyor. Londra hakkında birçok garip mucize var. Kralın bulunduğu Newmarket adlı kasabada yerden yükselen bir el ve kılıç var ve ona saldırıyor. Kral onu görmeye gitti ve o zamandan beri odasında. Bunun ne anlama geldiğini söyleyemedi. Şimdi bahsetmeyeceğim diğer garip şeyler de var.[6]

Verilen haberin tamamen saçmalık olduğu düşünüldüğünde, "diğer garip şeylerin" ne kadar mühim olduğu sorgulanabilir. Ancak, her ne

3 Peter Clark (ed.), *Small Towns in Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

4 Adam Fox, 'Rumour, News and Popular Political Opinion in Elizabethan and Early Stuart England', *Historical Journal*, 40 (1997), s. 604.

5 Ae., s. 605.

6 Ae., s. 609.

kadar yanıltıcı olsa da, haber piyasasına dair bildiklerinin üstünlüğüyle uzaktaki anne babasını kışkırtmaktan kaçınmayan Londra acemisinin, olayların merkezinde olmaktan ne kadar mutlu olduğu aşikâr.

Pazar yeri, herhangi bir topluluğun merkezindeki en büyük kamusal alandı. Yerliler, çevredeki köylerden gelenler ve ticaret yapmaya gelen tüccarlar; burada toplanırdı. Pazar kasabaları, aynı zamanda yerel yönetimlerin ve kasaba şirketleri ve loncaları gibi diğer güçlü organizasyonların da kürsüsü idi. Pazar kasabaları, düzensiz aralıklarla yerel hukuk mahkemelerinin veya suçluların da merkezi oluyordu. Erken dönem modern adalet, atikti ve ticaret için gelenler de adaletin yerine getirildiğine tanıklık edebilirdi. Zorunlu olan miktardan daha düşük kiloda ekmek satan fırıncılar, dolandırıcılar, fahişeler ve çingeneler; pazar meydanında sıklıkla küçük düşürülerek veya işkence edilerek cezalandırılırdı. Burası aynı zamanda infaz yeriydi; ancak ceza, genellikle ana ticaret alanından uzakta olan başka bir açık alanda uygulanırdı. İnfaz, her zaman halka açık bir gösteriydi. Modern dünyada bu, acımasızlık ve röntgencilik olarak görülüyor. Ancak bu tür kamusal cezaların gelenekselleştirilmiş mizacı, erken modern topluluklar için çok önemliydi.[7] Adalet, toplumsal bir süreçti ve uygulaması, geleneksel bir aforoz eylemiydi. Bu nedenle izleyiciler, bazen mahkûmların son anında acıma duygusu hissetseler de hukuk sürecini onaylıyorlardı. Satın aldıkları malların yanı sıra, haberleri de beraberinde götürürlerdi.

Bazı durumlarda, kalabalıkta dolaşarak suçlarını ve mahkûmların ölüm anındaki son itiraflarını satan açıkgöz yayıncıların; sansasyonel olayların haber değerini istismar ettiği ima ediliyor. Bu, en azından on altıncı yüzyılda imkânsız görünüyor. Gördüğümüz gibi, kötü bir şöhret kazanmış suçlara ilişkin bu tür açıklamalar, geniş çapta yayılıyordu; hatta bazen, olayın gerçekleşmesinden uzun zaman sonra bile yayılmaya devam ediyordu.[8] Bilgilendirme ve eğlendirme kapasiteleri, suçun veya infazın gerçekleştiği yerle bağlantılı değildi. Londra dışında neredeyse hiçbir yerde matbaa olmadığı

7 Pieter Spierenburg, *The Spectacle of Suffering* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984); Paul Friedland, *Seeing Justice Done: The Age of Spectacular Capital Punishment in France* (Oxford: Oxford University Press, 2012); David Nicholls, 'The Theatre of Martyrdom in the French Reformation', *Past and Present*, 121 (188), s. 49–73; J. A. Sharpe, 'Last Dying Speeches: Religion, Ideology and Public Execution in Seventeenth-Century England', *Past and Present*, 107 (1985), s. 144–67.

8 Bölüm 4'e bkz.

için, İngiltere'de böyle bir haber pazarının olması diğer türlü imkânsızdı.[9] Bunlar, çoğunlukla görgü tanıklarının tecrübe ettiği ve ağızdan ağıza yayılan haberlerdi. Darağacında çürümeye bırakılan ceset, daha sonra gelenlere bir hatırlatma görevi görürdü.

Pazarı ziyaret edenler de haberlerin duyurulduğunu görebilirdi. Yetkililer, en son düzenlemeleri duyurmak veya son yasalarla ilgili haberleri aktarmak için kalabalıktan yararlanırdı. Pazarın kalıcı olduğu büyük şehirlerde, bu duyurular her gün yapılabiliyordu. Fransa'da ve başka yerlerde en son kraliyet kararnamesinin kamuoyuna duyurulması, ayrıntılı bir törenle gerçekleşirdi. Dikkat çekmesi için kraliyet habercisine bir trompetçi eşlik ederdi. Kalabalık susturulduktan sonra, bir sonraki caddeye geçmeden önce kralın duyurusunu açıklardı. Paris'te bu tür durumlarda kullanılan sabit bir güzergâh vardı. Daha sonra yeni kararname, belediye yetkililerinin töreni tekrarlamak zorunda olduğu ana illere, ulak aracılığıyla gönderilirdi.

Bu kutsal törenlere tanıklık edenlerin ne kadarını anladığını bilmek oldukça zor. Muhtemelen trompetçi ve başka yerlerde zil çalınması, makul ölçüde dikkat çekebilirdi, ancak genel uğultu, canlı hayvanların haykırışları ve alışveriş yapanların gidip gelişi; duymayı zorlaştırıyordu. Bildiriler, ayrıca uzun ve resmî hukuk dilinde olabiliyordu. Bu da onları komplike ve anlaması güç yapıyordu.

Dolayısıyla duyuru yapıldıktan sonra, bildiri; genellikle birçok nüsha hâlinde asılırdı. Sonrasında bu nüshalar, matbaalarda daha fazla sayıda çoğaltılırdı. Bu duyuruların basılı hâli, halka açık önemli yerlere asılırdı: pazar yerine, kilise kapısına ve karayolunun gişesine. Kamuya açık duyuru, önemli bir şeyin yaklaşmakta olduğunu gösteriyordu ve vatandaşlar, konu hakkında ayrıntılı bir şekilde bilgilendirilmeliydi. Okuyucular, bu bilgileri diğer ilgili taraflara, makul bir doğrulukla iletebiliyordu. Profesyonel bir bilgiye ihtiyaç duyanlar için; bazen bir broadsheet ve bazen de bir risale olmak üzere basılı bir metin, halka açık okumaların giderek daha önemli bir parçası hâline geldi. Öyle bile olsa kanunları uygulama süreci her zaman halka açık alanda bir merasim veya duyuru ile başladı.

9 Daha gerçekçi bir zaman çizelgesi için, 20 Ağustos 1633'te Shrewsbury'de idam edilen kötü şöhretli baltalı katil Enoch ap Evan'ın davasına bakınız. Yıl sonunda iki kısa risale yayımlandı ve ilki Stationers' Company tarafından 20 Eylül'de tescil edildi. Peter Lake ve Michael Questier, *The Antichrist's Lewd Hat: Protestants, Papists and Players in Post-Reformation England* (New Haven, CT: Yale University Press, 2002), s. 6–7.

Pazar değişkendi: hem ticaret yeriydi hem de saatli bir bomba. Kıtlık dönemlerindeki yüksek fiyatlar veya boş tezgâhlar, yetkililerin krizi düzeltmek için adımlar atması gerektiğini somut bir şekilde gösteriyordu. İnancını yitirmiş vatandaşların bir araya gelmesi; söylentilerin, yanlış bilgilerin ve hoşnutsuzluğun yayılması için uygun bir ortam sağladı. Bu tür durumlarda erken modern hükûmetin gücü sınırlıydı. Bunlar polis devletleri değildi: çoğu şehir, yalnızca bir avuç icra muhafızı veya gardiyanı karşılayabiliyordu ve askerlerin veya asil bir maiyetin varlığı gibi diğer silahlı kişiler, genellikle pek hoş karşılanmıyordu. Hukukun idamesi için halkın rızası gerekliydi ve eğer bu geri çekilirse, sulh hâkiminin fırtınayı atlatmaktan başka yapabileceği bir şey yoktu. Böyle durumlarda söylenti, yanlış işitme ve yanlış anlaşılma yoluyla yayılan haberler; zehirliydi. Bu durumun farklı yerlerde de görülmesi, zehri daha da yayıyordu.

Haberleri Şakımak

Pazar, erken modern bilgi ağında önemli bir çarktı. Köy yaşamındaki yeri, halk masallarında vurgulanan önemi ile değerlendirilebilir: taşra halkı, mallarını satmak için pazara gitmiş, ama pusuda yatan kurnaz haydutlar tarafından kandırılıp aldatılmışlar. Pazar, haber dünyasındaki en önemsiz figürlerin, seyyar satıcıların da karargâhıydı.[10] Bazı Avrupa kültürlerinde bu kişiler, "haber şarkıcıları" olarak biliniyordu çünkü kelimenin tam anlamıyla mallarını şakırlardı. Şarkıları, genellikle dönemin olaylarından oluşurdu.

Bu, erken modern haber dünyasının, günümüzde karşılığı olmayan bir yönü. Bununla birlikte, on altıncı yüzyıl Avrupa'sında şarkı söylemek, okuma yazma bilmeyen bir halk için haberlerin aktarılmasında büyük bir rol oynadı. Haber şarkıcıları, haberlerini şakır ve ardından satılık olan basılı versiyonlarını sunardı. Bu kişiler, bazen görme engelli olabiliyordu ve çoğunlukla küçük bir çocuk, onlara eşlik ediyordu. İspanya'daki balat yazarları; eserlerini, yola çıkmadan önce kör seyyar satıcılara öğretirdi. Seyyar satıcılar, mallarını kordon ile dizilmiş ahşap bir çerçeve üzerinde sergilerdi; dolayısıyla, bu

10 Laurence Fontaine, *History of Pedlars in Europe* (Durham, NC: Duke University Press, 1996).

yayınlara bazen "cord*" literatürü" denir.[11] Kitapçıların envanter listesine kaydedilen binlerce sayıdaki nüshadan da anlaşılacağı üzere, balat broadsheet'leri, muazzam miktarlarda basılıyordu.

Balat risaleleri de ayrıca popülerdi. Samuel Pepys, 1683'te Tanca'dan İspanya'yı ziyaret ettiğinde bunlardan bir demet satın aldı.[12] Engizisyon, baskı endüstrisini yakından takip ederken; İspanyol şarkıcıları, muhtemelen riskli güncel konulara değinmekten kaçınmıştır.[13]

Das lied so zu Dôle geschehen ist in welsch landen mit dem künig von Franckreych vnd der stat Dôle.

6.1 Eski bir balat broadsheet'i. Bu şarkı metni basılmış olmasına rağmen, müzik notasyonu bulunmamakta. Daha önceki bir savaşta Dôle'deki Fransız zaferini anlatıyor. 1512'de yayımlanmıştır.

* Kordon anlamına gelmektedir.

11 Clive Griffin, 'Itinerant Booksellers, Printers and Pedlars in Sixteenth-Century Spain and Portugal', Robin Myers, Michael Harris ve Giles Mandelbrote, *Fairs, Markets and the Itinerant Book Trade* (Londra: British Library, 2007), s. 43–59.

12 E. M. Wilson, 'Samuel Pepys's Spanish Chapbooks', *Transactions of the Cambridge Bibliographical Society*, 2 (1955–7), s. 127–54, 229–68, 305–22.

13 Clive Griffin, *Journeymen Printers, Heresy and the Inquisition in Sixteenth-Century Spain* (Oxford: Oxford University Press.)

Güncelliğin önemli bir satış unsuru olduğu Avrupa'nın başka yerlerinde, durum böyle değildi. Satıcılar, Avrupa'nın en önemsiz grupları arasında yer almalarına ve yerel yetkililerin kendilerine gaddarca muamele etmesine rağmen; ticaret kazançlıydı. 1566'da Çukur Ülkeler'deki bir seyyar satıcı, Overijssel'de üç popüler siyasi şarkı içeren bir sayfanın bin nüshasını sattı. Tüm demet için bir florin ödedi. Bunları o dönemin en değersiz para birimine satsa bile, güzel bir kâr elde ederdi.[14] Şarkı sayfalarının ticareti, Oxford kitapçısı John Dorne gibi ticaretin daha köklü üyeleri tarafından da memnuniyetle karşılandı: 1520'de kırk farklı işlemde iki yüzden fazla broadsheet balatı sattı. Kâğıt başına yarım kuruş ücret alıyordu, ancak altı taneden fazla alan müşteriler için indirim yapıyordu.[15] İtalya'da ise bu şarkıların basılı versiyonları, broadsheet'ten ziyade kısa risalelerdi; seyyar satıcılar, baskıları matbaadan taksitle alır ve nakit kazandıkça daha fazla kopya ısmarlardı.[16] En başarılı halk şarkıcıları, bu mütevazı başlangıçların çok ötesine geçti. Forli'nin ünlü kör şarkıcısı Cristoforo Scanello, kendi evine sahipti ve oğlunun ticari bir kariyer için eğitimine iki yüz *eskudo* yatırabildi. Bir diğer tanınmış ve yetenekli balat söyleyicisi, Ippolito Ferrarese, kendi bestelerini yayımladı ve bir sanatçı olarak ününü pekiştirmeyi başardı.[17]

Özellikle İtalya'da, sokak şarkıcılığı; kentsel komün kültürünün derinlerine kök salmıştı. On üçüncü yüzyılda şehirler, halk törenlerinde sahne almaları için şarkıcıları işe alıyordu. Bu resmî teşvik, on altıncı yüzyılda giderek daha açık sözlü bir hâl alan siyasi repertuarın önünü açtı. İtalyan siyasetinde 1494'ten sonra Fransız istilalarıyla yaşanan kriz, eleştiri içeren birçok şarkının yazılmasına yol açtı. 1509'da, yerel bir tarih yazarı; İtalya'nın her yerinde Venedik karşıtı dizelerin, "bu sayede para kazanan şarlatanların bestelerinin" meydanlarda söylendiğinden, okunduğundan ve satıldığından

14 Alastair Duke, 'Posters, Pamphlets and Prints', *Dissident Identities in the Early Modern Low Countries* (Aldershot: Ashgate, 2009), s. 157–77.

15 F. Madan, 'The Daily Ledger of John Dorne, 1520', C. R. L. Fletcher (ed.), *Collectanea* (Oxford: Oxford Historical Society, 1885), s. 71–177. Aynı fiyata yine tek sayfalık Noel şarkıları sattı.

16 Rosa Salzberg ve Massimo Rospocher, 'Street Singers in Italian Renaissance Urban Culture and Communication', *Cultural and Social History*, 9 (2012), s. 9–26.

17 Giancarlo Petrella, 'Ippolito Ferrarese, a Travelling "Cerratano" and Publisher in Sixteenth- Century Italy', Benito Rial Costas (ed.), *Print Culture and Peripheries in Early Modern Europe* (Leiden: Brill, 2013), s. 201–26.

yakındı.[18] Bunların bir kısmı, Venedik'in kararlı ve ölümcül düşmanı ve siyasi propagandayı teşvik etmede aktif rol alan bir devlet adamı tarafından kasıtlı olarak düzenlendi: Papa II. Julius. Bu şarkıların çoğu, çok ucuzdu: Venedik'in muhaliflerinin kudretini öven bir şarkıda belirtildiği gibi "satın alabilesiniz diye sadece üç peni." Bazı metinlerin ücret alınmadan dağıtıldığı da olurdu. Örneğin, Papalık elçisi; 1510'da Bolonya'ya resmî olarak giriş yaptığında, propaganda içerikli şiirler pencerelerden atılmış ve meydanda dağıtılmıştı.[19]

Bu şarkılar; yalnızca eğlendirmek için değil, bilgilendirmek için de hazırlanmıştı. 1512'deki Ravenna Savaşı hakkındaki bir şiirin anonim yazarı; dinleyicisine, eseri bestelemedeki asıl amacının "eğlendirmek değil, olaya dair bilgilendirmek" olduğunu söyledi. Hızlı askerî harekâtlar ve altüst olmuş ittifaklardan oluşan bu dönemde, olaylar hızla ilerledi ve şarkıcılar yanıt vermek zorunda kaldı. 22 Aralık 1509'da Ferraresi ile Venedikliler arasındaki deniz savaşını kutlamak için bestelenmiş bir şarkı, 8 Ocak 1510'da çoktan basılmıştı. 1509'da Agnadello Savaşı'yla ilgili bir şarkı yayımlayan şarkıcı, iki gün içinde bestelediğini ve basına verdiğini iddia etti.[20] Daha sonraki bir tarihte gerçekleşen bir Fransız örneğinde, 1562'de Lyon'daki Huguenot zaferini kutlayan bir şarkı; aynı gün sokaklarda söyleniyordu.[21]

Şarkı söylemek, o dönemde şenlik kültürünün önemli bir parçasıydı. Bu siyasi şarkılardan en popüler olanları, genellikle tanıdık bir melodiye uyarlanmış yeni kelimelerden oluşanlardı; söz konusu besteler, *Contrafacta* olarak biliniyordu. Ancak şarkı söylemek, aynı zamanda kötü haberleri aktarmak için bir araçtı. Yerel bir yayıncı, ezici bir yenilgiye dair metin yayımlayarak yerel yetkililerin sabrını test etmek istemezdi: bu tür olumsuz haberler, genellikle ağızdan ağıza yayılırdı. Öte yandan, keskin bir ağıt, cezalandırılmadan dönemin atmosferini aktarabilirdi. Ancak bu bile ihtiyatlı olmayı gerektiriyordu. Venedik Senatosu, bir kriz anında siyasi şarkıların serbestçe yayılması durumunda oluşabilecek tehlikelerin farkındaydı. 1509'da, eskiden düşman ancak şimdi müttefik olan Kutsal Roma İmparatoru I. Maximilian'ı

18 Salzberg ve Rospocher, 'Street Singers'.

19 Massimo Rospocher, 'Print and Political Propaganda under Pope Julius II (1503–1513)', Pollie Bromilow (ed.), *Authority in European Book Culture* (New York: Ashgate, 2013).

20 Salzberg ve Rospocher, 'Street Singers'.

21 *Cantique de victoire pour l'Eglise de Lyon. A Lyon, Le jour de la victoire, dernier du mois d'Avril. 1562* (Lyon: Jean Saugrain, 1562). USTC 37138.

eleştiren bir şarkıyı satıştan kaldırmak için müdahale ettiler; satıcının olayların gidişatına yetişememiş olması muhtemeldi. Ancak Senato, Ferraralılar aleyhine şarkıların satılmasını teşvik etmeye devam etti.

Bu çılgın hareketlilik dönemi, İtalya'daki siyasi şarkıların doruk olduğu zamanlar gibi görünüyor. Bu dönemde sokak şarkıları, gerçekten iletişimin ön saflarında yer alıyordu.[22] Yüzyıl ilerledikçe, İtalyan sokak şarkıcıları, daha güvenli konulara yöneldi. İstenmeyen bir verginin kaldırılmasını kutlar ya da yıkılmış bir köprüyü bildirirlerdi. Bu, kısmen otosansür olabilir, ama aynı zamanda daha saldırgan bir siyasi iklimi yansıtıyordu. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında İtalyan yetkililer, meydana düzen getirmek için müdahale etti. Kamusal alanın düzenlenmesi, kısmen Reform karşıtı bir eylemdi; toplum dininin haysiyetini kirleten hiçbir şey tasdik edilmiyordu. Şarkıların çoğu, dinî ezgilerin üstü kapalı hicivleriydi. Ancak yeni kısıtlamalar; özellikle de *pasquinad* yazarlarına yönelik acımasız saldırılar ve el yazması *avvisi*lere yönelik düzenlemelerle kıyaslandığında, popüler siyasetin sınırlarını çizmeye yönelik bir girişim olarak da görülebilir.[23] Bununla birlikte, en azından sokak şarkıcılarına gelince, bu düzenleme çabası; büyük ölçüde başarısız olmuş görünüyor. Önemsiz bir sosyal grubun üyeleri olarak, profesyonel seyyar haber şarkıcılarının; matbaacılara ve haber ajanslarına kıyasla kaybedecek şeyi çok azdı. 1585'te Tommaso Garzoni, mesleklerle ilgili ansiklopedisini yayımladığında, sokak şarkıcılığı önemli bir yere sahipti. Düşmanca bir düzenlemeyle sürgün edilmekten çok, "bir ot gibi büyümüşlerdi; öyle ki, her şehirde, her ülkede, her meydanda, şarlatanlardan veya sokak şarkıcılarından başka bir şey görülmüyordu."[24]

Almanya'nın da popüler siyasetin hizmetinde kullanılabilecek bir müzik geleneği vardı. Martin Luther, tutkulu bir müzisyen ve ilahi bestecisiydi: bestelerinden bazıları, hâlâ repertuarın temelini oluşturuyor. Melodiler çok geçmeden tanıdıklaşmıştı ve bu nedenle, daha açık bir politik bağlamda yeniden kullanılmaya adaylardı: daha sonra Fransız Kalvenciler, Zebur ezgilerini aynı şekilde kullanacaktı.[25] Almanya'daki siyasi şarkıların doruk noktası, Schmalkaldic

22 Rosa Salzberg'in sonucu ve anlatıcı ifadesi. Salzberg ve Rospocher, 'Street Singers'.

23 Yukarıda, Bölüm 5.

24 Tommaso Garzoni, *La piazza universale di tutte le professionalini del mondo* (1585).

25 Andrew Pettegree, *Reformation and the Culture of Persuasion* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), Bölüm 3.

Savaşı'ndaki (1546-7) Protestan yenilgisinin ardından geldi. Muzaffer V. Charles, Augsburg Barış Antlaşması'nı* kullanarak, geleneksel Katolik uygulamalarının ve inançlarının kısmi bir restorasyonunu gerçekleştirmeye çalıştı. Antlaşma; Philip Melanchthon da dâhil olmak üzere bazı Protestan teologlar ve şehirler tarafından isteksizce kabul edilmiş olsa da, Lüterci Almanya'nın büyük bir kısmı teslim olmadı. Dört yıllık kahramanca bir direnişte özgür Magdeburg kentinin önderliğindeki Lüterciler, kederlerini bir risale ve şarkı furyasıyla yansıttı.[26] Basılı ve el yazması kaynakların özenle araştırılması, antlaşma hakkında dikkate değer sayıda şarkı ortaya çıkardı.[27] Bestecilerinin çoğu, eğitimli kimselerdi; en azından bu, başlangıçta sokak müziği değildi. Ancak zamanla öyle oldu. Magdeburglu Katolik tarih anlatıcısı, memnun değildi ve durumu şöyle aktardı:

> Bu antlaşmanın öğretilerine saygısız ve aşağılayıcı tavırlar sergilendi. İnsanlar oyun tahtalarında 'Interim' oynadı, lanetledi ve bunun hakkında şarkı söyledi: Tanrı'ya güvenebilen ve antlaşmayı onaylamayan kişi kutsanmıştır, zira antlaşma bir saçmalıktır.[28]

Luther; Braunschweig'li Katolik Heinrich'e saldıran ve ustaca yazılmış bir hiciv şarkısı ile yol göstermişti: Ach du arger Heinz. "O du armer Judas" melodisiyle söyleniyordu. Başlığın tınısı, aşina olunan bir melodi sağlamanın yanı sıra, daha fazla hakaret içeriyordu.[29]

V. Charles, askerî çıkmaz ve yorgunluk sonucu uzlaşmak zorunda kaldı; böylelikle Almanya Lüterciliği, özgürlüklerini yeniden kazandı. Magdeburg, Charles'ın o zamanki müttefiki Saksonyalı Maurice'e oldukça cömert şartlarda teslim oldu. Ancak Maurice, hoşgörülü tavrında bir istisna yaptı: Bakan Erasmus Alber'in şehirden sürülmesini istedi. Direniş sürecinde birçok ilahi ve hiciv şarkısı yayımlanmıştı ve Alber'in bu literatüre katkısı ortadaydı. Maurice'in; Alber "halka açık ve özel yazılarda ismini lekelediği ve tekerlemeler

* Çeşitli kaynaklarda Augsburg Interim'i olarak geçmektedir.

26 Nathan Rein, *The Chancery of God: Protestant Print, Polemic and Propaganda against the Emperor, Magdeburg 1546–1551* (Aldershot: Ashgate, 2008).

27 Thomas Kaufmann'ın bir ekinde listelenmiştir, *Das Ende der Reformation: Magdeburgs "Herrgotts Kanzlei" (1548-1551 / 2)* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2003).

28 Rebecca Wagner Oettinger, *Music as Propaganda in the German Reformation* (Aldershot: Ashgate, 2001), s. 137, ve bölüm, 'Popular Song as Resistance.'

29 Wagner Oettinger, *Music as Propaganda*, s. 118–19. Oettinger'in tablosu 4.2 (s. 113), Judaslied'in *Contrafacta* listesini sunar.

ve çizimlerle kendisine saldırdığı için, ondan kurtulunması gerekiyordu. Bir köylü bile, böyle bir saldırıyı hafife almazdı."[30]

Şarkının gücünü nasıl bu kadar başarılı bir şekilde kullandıklarını hatırlayan Lüterci devletler, şarkıların kendilerine karşı kullanılmaması konusunda kararlıydı. Birkaç şehir; şarkıcılar tanındık olduğu için, *Marktsänger* ve *Gassensänger*'i kontrol etmek veya yasaklamak üzere adımlar attı. Çünkü pazarda ve ara sokaklarda şarkı söylemişlerdi. Daha 1522'de Augsburg, matbaacılarının utanç verici kitap, şarkı veya kafiye basmayacaklarına dair yemin etmelerini istemişti. Şehir nihayet 1534'te reformu başlattığında, yeni disiplin yönetmeliği, sadece saldırgan kitaplar, şarkılar ve tekerlemeler basmanın değil; aynı zamanda bunları yazmanın, satmanın, satın almanın; şarkı söylemenin, okumanın veya postalamanın, yani herhangi bir şekilde kullanmanın yasa dışı olduğunu belirtti.[31]

Almanya'da düşünce kontrolü, Batı Avrupa'nın merkezîleşmiş ulus devletlerinden oldukça farklı işliyordu. Çoğu Alman şehri; prensipte, kitapların ve risalelerin yayımlanmadan önce denetlenmesi için bir süreç başlattı. Ancak bu, pratikte çok fazla zaman alırdı: tayin edilen sansür memurları; genellikle din adamlarından ziyade, sivil yetkililerdi ve diğer görevlerle oldukça meşgullerdi. Her hâlükârda, dağıtılan basılı materyallerin çoğu; yerel yargı sınırları içinde basılmayacaktı. Bu nedenle, çoğu Alman yetkilisi; özellikle kötü niyetli veya politik olarak tehlikeli bir kamu ifadesini öğrendiklerinde, sert cezalarla desteklenen öz düzenlemeye güveniyordu.

Düşünce yönetimini, özellikle önemli bir yargı alanı olan büyük imparatorluk şehri Augsburg'da incelersek; matbaanın değil de, kışkırtıcı şarkıların bu müdahaleleri ne kadar sıklıkla tetiklediği çarpıcıdır. V. Charles'ın Metz kuşatmasında küçük düşmesiyle alay eden bir şarkıyı tavernada söylemesi sonucu, 1553'te bir kitapçının başı derde girdi. Kitapçı, potansiyel bir şarkı risalesini deniyorsa da, içki içenlerin çoğu, onunla bir şey yapmak istemeyecek kadar şok olduğu için stratejisi kötü bir şekilde geri tepti; şarkının kopyalanması için daha fazla girişimde bulunulması, tutuklanmasına ve

30 Jane Finucane, 'Rebuking the Princes: Erasmus Alber in Magdeburg, 1548–1552', Bromilow (ed.), *Authority in European Book Culture*. Alber'in çalışmaları için, Kaufmann, *Ende der Reformasyon*, ek I ve s. 371–97.

31 Allyson Creasman, *Censorship and Civic Order in Reformation Germany, 1517–1648* (Aldershot: Ashgate, 2012), s. 27–30, 73.

6.2 Dizelerle cevap vermek. Augsburg Barışı'nı hicveden pek çok müzik eserinden biri.

sorgulanmasına yol açtı.[32] Burada belediye meclisi, nezaket kurallarının uygulanmasında yerel halkın desteğine güvenebilirdi.

On altıncı yüzyılın son yıllarında Lüterciler; Katolikliğin dirilişine tepki gösterdikçe, bu toplumsal mutabakat gittikçe yıprandı. Yeni Miladi takvimin dayatılmasının ardından çıkan tartışma sırasında, Augsburg'un popüler Lüterci bakanının 1584 yılında sınır dışı edilmesi, şehir konseyini eleştiren ve sürgün edilen din adamını destekleyen şarkıların yayılmasına yol açtı.[33] Bazıları basıldı, ancak diğerleri el yazısı kopyalarla veya ağızdan ağıza yayıldı. Bunlar, ekonomik açıdan zor zamanlardı ve hoşnutsuz dokumacılar, galeyan sürecine yoğun bir şekilde dâhil oldu. Abraham Schädlin; Lütercilik Zebur'u "Wo Gott der Herr nicht bei uns hält"e (Zebur 124'ten alınmıştı, "Eğer Rab bizim yanımızda olmasaydı") dayanan siyasi bir şarkıyı, "Wo es Gott nit mit Augspurg helt"i (Tanrı

32 Ae., s. 106.

33 Ae., s. 147–84. Takvim tartışmalarına da bkz. C. Scott Dixon, 'Urban Order and Religious Coexistence in the German Imperial City: Augsburg and Donauwörth, 1548– 1608', *Central European History* (2007), 40, s. 1–33.

Augsburg'un yanında durmadığında) yazdığını itiraf etti. Schädlin teslim olduğu için, ona acımasızca davranılmadı. Jonas Losch, o kadar şanslı değildi ve işkence altında yapılan iki uzun sorgulama, basılı bir orijinalden uyarladığı ve ardından sokaklarda söylediği bir şarkının hikâyesini meydana çıkardı. Bu sorgulamalar, Augsburg şehir arşivlerinde hâlâ korunmaktadır ve şarkılar ve ucuz baskılarla dolu yoğun bir dünyayı ortaya koymaktadır.[34] Losch, politikaya yönelmeden önce düğünlerde şarkı söyleyerek fazladan para kazanırdı. Matbaacı Hans Schultes, ihraç edilen bakan Georg Müller'in bir resminin 1.500 kopyasını sattı; galeyana kapılan iki kadın, bu kopyaları satarak para kazandı. Siyasi muhalefetin bu canlı şarkı söyleme ve barlara gitme kültürüyle bir araya gelmesi, potansiyel bir saatli bombaydı ve Augsburg yetkilileri, bunun üzerine sert bir şekilde gitti.

Yeniden dirilen dinî tarikatlar, Kapusenler ve Cizvitler; Lüterci öfkenin hedefi hâline geldi. 1600 civarında Augsburg'da dolaşan "A new song about the Capuchins" (Kapusenler hakkında yeni bir şarkı); topladıkları sadakaların, fahişelerle olan bağlantılarını finanse etmek için kullanıldığını iddia etti. Bu, Lüterci "Lord keep us steadfast in thy world" (Rab bizi sözüne sadık kıl) ilahisinin ezgisiyle, oldukça yanlış bir şekilde söylendi.[35] Ertesi yıl, Jacob Hötsch, Cizvitler hakkında karalayıcı şarkılar söylediği için yargılandı. Bunun ardından, mahallede bir facia yaşandı: Katolik bir çocuk; Lüterci bir kıza, cehennemin rahiplerle dolu olduğunu dile getiren bir şarkı söylediği için yumruk attı.

Meclis, inatla bu toplumlar arası öfkeyi dizginlemeye çalıştı, ancak boşunaydı. Otuz Yıl Savaşları'ndan önceki zor yıllarda bu kışkırtıcı kompozisyonlar, kırılgan halk barışını yok etme potansiyeline sahipti. 1618'de çatışmanın hemen arifesinde, meclis; subaylarına, şehirde dolaşan haber sayfalarını ve şarkılarını kökünden kazımasını emretti. Bu, *A True new News Report from Bohemia on the siege, taking and conquest of the Catholic city of Pilsen* (Katolik Pilsen şehrinin kuşatılması, ele geçirilmesi ve fethi üzerine Bohemya'dan Gerçek Bir Haber Raporu) isimli çizimli haber balatının keşfi ve müsadere

34 Alexander J. Fisher, 'Song, Confession and Criminality: Trial Records as Sources for Popular Music Culture in Early Modern Europe', *Journal of Musicology*, 18 (2001), s. 616–57.

35 Creasman, *Censorship and Civic Order*.

edilmesiyle hızlanmış görülüyor.[36] Burada söz konusu olan durum, hiçbir şekilde objektif habercilik değildi. Şarkıya göre Bohemya'daki isyan tamamen; papanın kışkırtmasıyla hareket eden Cizvitlerin çevirdiği entrikalardan, "engereklerin doğuşu"ndan kaynaklanıyordu. Dine dayalı Augsburg'da bu, haberlerde tolere edilenin çok ötesine geçti. Meclis; ne kadar ihtiyatlı olursa olsun, ağızdan ağıza yayılan bilgiyi kontrol etmenin neredeyse imkânsız olduğunu gördü. Baskı ise okları, doğrudan sorumlu matbaacıya çeviriyordu. Kışkırtıcı şarkılar bu hengâmede kayboldu. Korkmuş, kızgın ve gittikçe yabancılaşan bir dinî azınlık için bu, gerçekten de güçlü bir silahtı.

On altıncı yüzyılın ikinci yarısı, aynı zamanda İngiliz sokak balatının ilk büyük çağıydı.[37] 1600 yılına kadar dört milyondan fazla şarkı broadsheet'inin dağıtıldığı tahmin ediliyor. Bu, geniş ve katılımcı bir şarkı kültürünün görünen kalıntılarıydı; ve broadsheet'lerin basılması, okuryazarların ilgisini çekse de ilgilenenler yalnızca onlar değildi. 1595'te Bakan Nicholas Bownde, "kendileri veya hiçbir tanıdıkları okuma bilmese de, fırsat bulduklarında öğrenebilmeleri için evlerinde pek çok balat tutan" kişiyi kaydetti.[38] Okuyamayanlar ezgileri hatırlayabilir ve yeni kelimeleri ezberleyebilirdi. Bıkkın bakanlar; Kutsal Yazılar'ı hafızalarında tutma konusunda yetersiz olan cemaatlerinin, balatları ne kadar hızlı ezberlediklerine dikkat çekti. Bownde'ye göre, her pazar veya panayırda bir veya iki kişinin "balat söylediği ve/veya sattığına" şahit olunabilirdi.[39]

Balatlar, geniş bir yelpazeyi kapsıyordu. İhtiyatlı Samuel Pepys, çok önemli koleksiyonunu kendi sınıflandırma şemasına göre düzenledi ve bu sistem oldukça mantıklıydı. "Devletler ve Zamanlar" (yani, siyaset ve güncel olaylar) yaklaşık yüzde 10'unu oluşturuyordu; bu, "Aşk - Zevk" ve hatta "Aşk - Talihsizlik"e ayırılandan çok daha azdı. Bununla birlikte, siyasi şarkıların yalnızca ağızdan ağıza

36 Allyson F. Creasman, 'Lies as Truth: Policing Print and Oral Culture in the Early Modern City', Marjorie Plummer ve Robin Barnes (editörler), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany* (Aldershot: Ashgate, 2009), s. 255–70.

37 Tessa Watt, *Cheap Print and Popular Piety, 1550–1640* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991); Natasha Würzbach, *The Rise of the English Street Ballad, 1550–1650* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990); Christopher Marsh, *Music and Society in Early Modern England* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).

38 Marsh, *Music and Society*, s. 255.

39 Ae., s. 251.

yayılma olasılığının çok daha yüksek olduğu tahmin edilebilir. Zaman zaman popüler şarkıların sivri dilli uyarlamaları, karalama davalarına dönüştüğünde bu durumun kanıtını görüyoruz. Siyasi hiciv basmak, komik masallar veya dindar adanmışlık balatları yapmaktan çok daha zordu. Siyasi balatlar, yalnızca siyasi kontrollerin ciddi şekilde gevşetildiği zamanlarda çok sayıda basılıyordu. Fransa'da Pierre de L'Estoile, 1590'larda Paris'te dolaşan çok sayıda siyasi şarkıyı ezberden aktardı.[40] Hiçbiri, baskıda hayatta kalmıyordu. Bu, Fransız siyasetinde öfkeli bir dönemdi. Katolik Birliği'nin kalesi olan başkent, kahramanları Guise dükünün katili III. Henry'nin ihanetine öfkeden kudurdu. 1589'da kral suikasta kurban gittiğinde, Paris; bir Huguenot halefi ihtimaline tiksintiyle tepki gösterdi. Şehrin matbaaları, iğneleyici nesirlerle doldu taştı. Bu nedenle, muhalefet risalelerini basmanın güvenli olduğu bir zamanda bile, ağzı bozuk dizelerin büyük ölçüde ağızdan ağıza yayılması ilginçtir. Kral yandaşı olan L'Estoile, dikkatleri üzerine çekmekten kaçındı. Krala sadık risaleleri kopyalayan bir çevreye katılmak ve bunları el yazmalarında dağıtmak, bu koşullar altında oldukça cesur bir hareketti.

Balat yazarı, on altıncı yüzyıl iletişim ağında tesirli bir güçtü. Büyük Pepys koleksiyonunun bir kısmı, başka bir erken dönem meraklısına ait: John Selden. Pepys, Selden'in balatların önemi üzerine bir gözlemini ilk cilde aktardı ve bunu "karalama" ile eş değer gördü. "Bazıları biraz karalama yapsa da, onlar sayesinde rüzgârın ne yöne estiğini anlayabilirsiniz. Basılı olanlar; zamanın karmaşıklığını, balatlar ve karalama metinleri kadar yansıtmaz."[41]

Balat söylemek, bilgi kültürünün tesirli bir parçasıydı ve saygın zanaat camiasının sınırlarında yaşayan birçok kişi, balatlar sayesinde iyi bir yaşam kurdu. Ama her balat yazan da başarılı değildi. Güçlü bir yapı, kalabalıkların dikkatini çekecek bir ses ve karizma gerekiyordu. Muhterem Richard Corbet, Abingdon'da bir seyyar satıcının pazarda bir etki yaratmaya çabaladığını fark ederek yardımına koştu: "bir zamanlar yakışıklı bir adamdı ve çok nadir rastlanan bir sese sahipti, büyük bir izleyici kitlesi vardı."[42] Papazın bu beklenmedik desteği olmasaydı, ürkek balat satıcısının bu işte

40 Nancy Lyman Roelker, *The Paris of Henry of Navarre as Seen by Pierre de L'Estoile* (Cambridge, MA: Harvard University Press.)

41 Patricia Fumerton ve Anit Guerrini, 'Introduction: Straws in the Wind', *Ballads and Broadsides in Britain, 1500–1800* (Aldershot: Ashgate, 2010), s. 1.

42 Marsh, *Music and Society*, s. 245–6.

uzun süre dayanacağından şüphe duyulmalıdır. Son olarak Thomas Spickenell'e de değinmeliyiz: "bir mücellidin çırağı, sonrasında bir seyyar satıcı, balat şarkıcısı ve satıcısı, ve şimdi de vaiz ve Maldon'da bir taverna işletmecisi."[43] Spickenell, on altıncı yüzyıl iletişim medyasından zaferle çıktı: kitap ticaretinden şarkı söylemeye, kiliseye ve tavernaya.

Büyük Lordlar hakkında Açık Sözlü Konuşma

Tavernalar, erken modern toplumun yaygın bir parçasıydı. Sadece İngiltere'de yirmi bin içki içme işletmesi olduğu tahmin ediliyor: nüfustaki her yirmi yetişkin erkeğe, bir tane işletme düşüyordu.[44] Avrupa kıtasının bundan aşağı kalması, pek de olası değil. Gizlenmemiş bir rekabet ilişkisi bulunan kilise ile aynı anda var olmasının yanı sıra, taverna; erken modern toplum için mükemmel bir toplanma yeriydi. Haberlerin paylaşılacağı, değişken bir ortamdı.

Diğer sosyal kurumlar gibi, hanlar ve tavernalar; büyük, zengin ve sağlam temellere sahip işletmelerden daha düşük bütçeli, bir köy evinin pis ön odasından biraz daha fazla geniş bir yelpazede yer alıyordu. Yelpazenin en üst noktasında olan han, uluslararası iletişim ağında önemli bir yere sahipti. On dördüncü yüzyılda hancılar; yiyecek ve barınma sağlamanın yanı sıra, uluslararası tüccar topluluğuna bankacılık hizmeti verilmesinde de önemli bir rol oynadı. Birçok para komisyoncusu, han kurdu ve birçok hancı da komisyonculuk yaptı.[45] Taşra kasabalarında en büyük hanlar, özellikle pazar meydanını çevreleyenler, tüccarlara iş yapmaları için alan sağlıyordu. Bazıları, belirli malların ticareti için yarı kalıcı bir yer hâline geldi.[46]

Kıtalar arası yol ağının geliştirilmesi, becerikli girişimcilere daha da fazla fırsat sundu. Yol kenarında bir han bulunan her büyük yerleşim yeri arasındaki nokta, yolculara uzun mesafede rehberlik eden Orta Çağ seyahat kılavuzlarında işaretlenmişti. On altıncı yüzyılda

43 Ae., s. 246.

44 Alan Everitt, 'The English Urban Inn, 1560–1760', aynı yazar, *Perspectives in English Urban History* (Londra: Macmillan, 1973), s. 91–137, burada s. 93; ayrıca bkz. Peter Clark, *The English Alehouse: A Social History, 1200–1830* (Londra: Longman, 1983).

45 Peter Spufford, *Power and Profit: The Merchant in Medieval Europe* (Londra: Thames ve Hudson, 2002), s. 205-6.

46 Everitt, 'English Urban Inn', s. 104–5.

bu yerlerin çoğu, ulaklar için konaklama ve atların değişimini sağlamaktan sorumlu posta istasyonları hâline geldi. Birçok yerde posta müdürü, kasabanın en önemli hancısıydı.

Yoldan geçen varlıklı gezginlerin çoğu, bu seçkin konaklama yerlerine uğruyordu, dolayısıyla bu konaklamaların işletmecileri; çoğu hancı gibi bilgi sahibi olmayı kendilerine görev edindi. Gezgin Anabaptist Ambrosius Stitelmeir; o bölgede görev yapan bakanın İncil'e uygun olarak vaaz verip vermediğini tavernada soruştururdu.[47] Yolculuğunun sonraki aşamasını planlayan veya yerel koşullar hakkında bilgi almak isteyen gezginler, hancılara danışırdı. Seyahat rehberleri; "müşterilere her konuda yardım etmeye hazır" olan, Cenevre'deki "Alman ev sahibi" Peter von Fryberg gibi, pansiyonları

6.3 Alman bir seyyar satıcı, mallarının reklamını yapıyor. *Neue Zeitung*'un bir nüshası açıkça görülmekte.

47 Beat Kümin, *Drinking Matters: Public Houses and Social Exchange in Early Modern Central Europe* (Londra: Palgrave Macmillan, 2007), s. 121.

ve ev sahiplerini öneriyordu. Bu ticaret, oldukça kazançlıydı. Hacı Hans van Haldheim, Bern'de ünlü bir kutsal adamı aramaya karar verdiğinde, Bell Inn'in hancısının yolunu tuttu. Hancı; münzevi bilge ile görüşme ayarlamak için ne yapması gerektiğini anlattı ve yolculuk için bir at teklif etti: "Saygıdeğer Lordum, yayan gitmenize gerek yok, zira size gri bir aygır ödünç vereceğim. Ahırımda üç atım var ve hangisini isterseniz, alabilirsiniz."[48]

Hancılar, piyasanın aristokratlarıydı: bilgili olmayı kendilerine görev edinmişlerdi ve bunu yapmak için bolca fırsatları vardı. Uygun bir yer olmaması durumunda bu tür hanlar; mahkeme olarak görev yapabilir ve hatta ziyarete gelen ricalleri karşılama merasimi için kullanılabilirdi. Ancak bu tür yüksek sınıf kuruluşlar, on altıncı yüzyıl tavernalarının genel işletmelerinden farklıydı. Tavernalar gürültülü olur ve kötü kokardı, ayrıca bolca şiddete tanıklık ederdi. İnsanlar stres atmak, arkadaşlarıyla kutlama yapmak ve zorlu bir hayatın dertlerini unutmak için gelirdi.

Bu daha mütevazı tavernalar, aynı zamanda önemli birer iletişim merkeziydi. Müşteriler güncel olayları tartışır, dedikoduları aktarır ve beraber şarkı söylerdi. Yabancıların da sohbete katılması beklenirdi; tek başına oturan bir gezgine şüpheli gözlerle bakılırdı ve birçok bölgedeki yönetmelik gereği, hancılar; gece için oda tutan yabancıların adlarını bildirmek zorundaydı. Köhne köy tavernaları bile seyahat eden oyunculara ve müzisyenlere eğlendirme fırsatı sunardı.

Arkadaş grupları ve yabancılar; alkollü bir ortamda bir araya gelince, küfürler ve hakaretler havada uçuşabiliyor ve bunun sonucunda olaylar kontrolden çıkabiliyordu. Avrupa'nın farklı yerlerinden alınan geniş kapsamlı bir veri araştırması sonucu, laik ve dinî mahkemelere gelen şikâyetlerin yaklaşık üçte birinin tavernalarla bağlantılı olduğu ortaya çıktı.[49] Ancak tavernalarda, siyasi tartışmalar yapılır ve ilahiler de söylenirdi. Reform'un ilk günlerinde Protestan gruplar, bir araya gelebilecekleri güvenli tavernalardan bahsederdi.[50] Kitabevi bulunmayan kasabalarda hanlar, Protestan risalelerinin dağıtım noktası hâline geldi. 1524-5 Alman Köylü Savaşı döneminde tavernalar, faaliyetlerin

48 Ae.

49 Ae., s. 134–5.

50 Cambridge'deki ünlü White Horse Tavern. Elisabeth Leedham-Green, *A Concise History of the University of Cambridge* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), s. 44.

yayılmasında önemli bir rol oynadı; ayaklanmanın boyutuna dair haberler, imparatorluğun dört bir yanına iletilmişti.[51]

Alman Köylü Savaşı, kırsal kesimin ayaklanmasından ibaret değildi; social gospel,* şehirde yaşayan yoksullara da hitap ediyordu.[52] Ayaklanmanın haberleri yayıldıkça, belediye yetkilileri; kendi halklarının da ayaklanmaya katılabileceği düşüncesiyle alarma geçti. Almanya'nın Nördlingen kasabasındaki isyanı destekleyenlerden bilgi almak için yürütülen bir soruşturmanın belgeleri, bu duruma bir örnek sunuyor. Nördlingen, konumu nedeniyle en şiddetli köylü ayaklanmalarının kalbindeydi. 1525 yılında gerçekleşen bir toplantıda, vatandaşlar; kasabanın isyana destek verdiğini ilan etmesini talep etti. Köylülerin destekçileri çoğunlukta değildi, ancak 8 Mayıs'ta gece nöbetçisi Hans Trumer kışkırtıcı bir şarkı söylediği için tutuklandığında, kasaba hâlâ alarm durumundaydı. Şarkı, bölgede bir dokumacı olan Contz Anahans'ın eseriydi ve nisandaki olaylardan bu yana, kasabanın dilindeydi. Kesinlikle kışkırtıcıydı:

> Bir akbaba yüksekten uçuyordu
> Kara Orman yakınlarındaki Hegau'da
> Ve bir yavru doğurdu
> Köylüler
> Almanya'nın dört bir yanında ayaklandı
> Ve kendi örgütlerini kurdular
> Belki de başarılı olurlar.[53]

Bu şarkının dokuz dizesi daha vardı. Trumer ve suç ortaklarının sorgulanması, belediye meclisinin; şarkının nasıl yayıldığına dair detaylı bir inceleme yapmasına olanak tanıdı. Nisan kargaşasının liderlerinden Balthasar Fend'in işlettiği handa söylenmişti. Konsey üyesi Anton Furner, şarkıyı duydu ve Anahans'tan evinde söylemesini rica

51 M. Kobelt-Groch, 'Unter Zechern, Spielern und Häschern. Täufer im Wirtshaus', N. Fischer ve M. Kobelt-Groch (editörler), *Aussenseiter zwischen Mittelalter und Neuzeit* (Leiden: Brill, 1997), s. 111–26.

*20. yüzyılda Amerika'da ortaya çıkan ve İsa'nın toplumsal öğretilerinin sosyal hayata uygulanmasına vurgu yapan Protestanlık merkezli bir hareket.

52 Tom Scott, *Freiburg and the Breisgau: Town–Country Relations in the Age of Reformation and Peasants' War* (Oxford: Oxford University Press, 1986).

53 Hans-Christoph Rublack (ed.), 'The Song of Contz Anahans: Communication and Revolt in Nördlingen, 1525', R. Po-Chia Hsia (ed.), *The German People and the Reformation* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1988), s. 108–9.

etti. Daha sonra başka bir handa söylendi. Mayıs ayında o kadar bilinen bir şarkı olmuştu ki sarhoş Hans Trumer bile o hâliyle kelimeleri hatırlayabildi. O dönemde Nördlingen'de matbaa bulunmadığını belirtmek gerekir. Contz Anahans'ın silahlanma çağrısı, ancak ağızdan ağıza yayılabilirdi.

Belediye meclisi, sert bir şekilde bu eylemleri bastırdı. Olaya karışanlar, işkence altında sorguya çekildi. Hancı Fend, idam edildi. Böylesine bir şiddetle harekete geçilmeseydi, haberlerin nasıl yayıldığına ve potansiyel bir ayaklanmanın nasıl kışkırtıldığına dair bu kadar ayrıntılı bilgilere sahip olamazdık. Daha sakin dönemlerde, şiddet içeren kalabalık eylemlerde yakalanan kişilerin isimleri sorulduğunda, ilgili kişiler isimleri hatırlamakta zorluk çekiyordu. Bilgi kültürünün mihenk taşı olan erken modern hafızanın yerini, beceriksizlik ve tutarsızlık almıştı. Bu, oldukça mantıklı bir savunma stratejisiydi. Erken modern adalet sisteminde, birinin mahkûm edilmesi için suçun itiraf edilmesi gerekiyordu. Bu nedenle sorgulama altında olan kişilerin, kendi aleyhlerinde tanıklık etmede isteksiz olması, gayet anlaşılabilir bir durum. Çok az sayıda sulh hâkimi; kendini küçük duruma düşürecek bir unutkanlık sergilediğinde, çelişkili veya yetersiz kanıtlara dayanarak hüküm verme konusunda ısrar ederdi. Bu noktada adalet bürokrasisi, görevi yerine getirecek kapasitede değildi. İnancın saflığını savunan İspanyol Engizisyonu, ender görülen bir istisnaydı. Engizisyon soruşturmaları sırasında, öfkeyle veya alkolün etkisiyle söylenen pek çok söz, pişmanlıkla sonuçlandı.[54]

Alman Köylü Savaşı; Reform'un ve Alman toplumunun, bilinmeyen sulara adım attığı gergin bir dönemdi. İnsanların gevşeyen sosyal kısıtlamaların tadını çıkarmak için düzenli olarak toplandıkları tavernalar, huzur bozucu konuşmalar için ortam yaratıyordu. "Lordlar, prensler ve güçlü kişiler hakkında açık saçık sözler duymak mı istiyorsunuz? O zaman tavernaya gitseniz yeter." 1610'da bir eleştirmenin taverna kültürü hakkında vardığı sonuç buydu.[55] Han sahipleri, mülklerinin iletişim merkezi olma potansiyelini zamanla daha sistematik bir şekilde kullandı: duvarlara broadsheet astılar ve on yedinci yüzyılda gazete temin ettiler. Bazı Alman hükûmetlerinde hanların; yerel

54 Engizisyon sorgulamalarının ısrarı için bkz. Clive Griffin, *Journeymen-Printers, Heresy and the Inquisition in Sixteenth-Century Spain* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

55 Kümin tarafından alıntılanan Guarinonius, *Drinking Matters*, s. 129.

yönetmeliklerin basılı kopyalarını sergilemesi yasal bir zorunluluktu.[56] On yedinci yüzyılın sayısız resimli tasviri, hanları toplumsal bir kıraat alanı olarak göstermektedir; okuma yazma bilmeyen kasabalılar, okuyabilen bir komşularının etrafında toplanıp dinlerken resmedilmişlerdir. Bunlar, burjuvaların eğlenmesine yönelik olduğu için taşra halkıyla alay eden tasvirlerdi. Ancak bir nebze de olsa doğru olmalılar.

Tavernada geçen konuşmaların çoğu, tarihe karıştı. Ancak, on altıncı yüzyıl hükûmetlerinin; tavernadaki sohbetlerin kışkırtma ve olayları alevlendirme potansiyeline dair farkındalıklarını ortaya koymaya yetecek kadarı günümüze ulaşmıştır. İngiliz Reformu'nun en endişe verici yıllarında, Thomas Cromwell'in polise verdiği bilgiler, bu sohbetlerin ne kadar kışkırtıcı olabileceğine dair birçok örnek sunuyor. 1530'ların zehirli atmosferinde birçok vatandaş; yalnızca Anne Boleyn'in düşüşünü değil, aynı zamanda VIII. Henry'nin ölümünü düşlüyordu. Birçok yanlış rapor, İngiliz hükûmetinin kışkırtıcı her türlü kehaneti yasaklamasına neden oldu. Bu kötü niyetli hikâyelerin en azından bir kısmının, genellikle kralın politikalarına karşı çıkan toplum liderleri tarafından kasıtlı olarak ortaya atıldığı barizdi. Aralık 1537'de East Riding'deki Muston'dan cemaatçiler, papazları John Dobson'u bu tür kehanetleri kasabada yaydığı ve "hem kilise verandasında hem de tavernada" söylediği için şikâyet etmek üzere York'a gitti.[57] Ancak hükûmetin onların mesajını iletmesi kolay olmadı. Sıkıntılı dönemlerde, insanlar; yeni yayımlanan yasalar hakkında panik dolu ve kışkırtıcı yorumlar yapma eğilimindeydi. Londra'dan Galler'e dönen Lewis Herbert, Abingdon'daki İsa işaretinin orada durdu. "Londra'da ne var ne yok?" sorusu kaçınılmazdı ve Lewis'in paylaşacak sansasyonel bir haberi vardı. Kendisini dinleyenlere, "Cheapside'da yasa dışı oyunların oynanması yasaklandı ve angel 8 peni, groat da 5 peni olacak dendi" dedi (başlangıçta angel 6 ve groat 4 peni idi.)[58] Dinleyenleri, para biriminin manipüle edileceğine dair doğrulanmamış bir anlatımdan daha fazla rahatsız edecek bir şey yoktu.

56 Michael Frank, 'Satan's Servants or Authorities' Agent? Publicans in Eighteenth-Century Germany', Beat Kümin ve B. Ann Tlusty (editörler) *The World of the Tavern: Public Houses in Early Modern Europe* (Aldershot: Ashgate, 2002), s. 32. Ayrıca bkz. B. Ann Tlusty, *Bacchus and Civic Order: The Culture of Drink in Early Modern Germany* (Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 2001).

57 Fox, *Oral and Literate Culture*, s. 364.

58 Ae., s. 369.

Her ne kadar bu girişimleri başarısız olsa da, İngiliz hükûmetinin söylentilerin ve yalan haberlerin yayılmasını engellemek adına harekete geçmesi gayet doğaldır. 1543 vatana ihanet kanunu; kraliyet otoritesine zarar vermeye yönelik bir eylemde bulunmayı, yazı yazmayı veya konuşmayı suç ilan etti. 1532 kanunun kapsamı; 1534, 1552, 1554, 1571 ve 1585, yani her Tudor hükümdarı tarafından her türlü dinî gerekçe ile kademeli olarak genişletildi. Orta Çağ döneminden miras kalan yasalarda, kışkırtıcı kabul edilen sözler söylemek zaten bir suçtu ve bu, Tudor dönemindeki yeni yasalarla güçlendirildi.[59] Yöneticiler, bu tür önlemlerin gerekli olduğu konusunda kendilerini rahatlattı, çünkü insanlar doğaları gereği her şeye inanıyor ve kolayca yönlendirilebiliyordu. Kraliçe Elizabeth'in 1565'te Shrewsbury kontuna yazdığı bir mektupta belirttiği gibi, "Halk, istismar edilmeye ve kışkırtıcı laflar etmeye, dolayısıyla da sorun çıkarmaya o kadar hazır ki!"[60] Pek çok açıdan bu söylem, haksızlıktı. Halk, bir durumun esaslarını değerlendirirken konuya gayet akıllıca yaklaşıyordu. Tarihçiler; Anne Boleyn'i küçümseyen ve Aragonlu Katherine'nin haklarını yiğitçe koruyan halkın, İngiliz Kilisesi'ndeki devrimin nedenlerini, kralın dinî yönlendirmelerinin saflığı konusunda ısrarcı olan siyasi kişilerden daha iyi anladığını kabul edecekti. Ayrıca insanlar, bilgi edinmek için bolca fırsata sahipti. Herkes, İngiliz halkının bir özelliği varsa, bunun haber tutkusu olduğu konusunda hemfikirdi. İtalyan gözlemci ve dil öğretmeni John Florio; bir haberi duyduktan sonra "bir İngiliz'in ilk yaptığı şeyin" haberin doğruluğunu soruşturmak olduğunu belirtti.[61] İlk dil kitaplarının editörleri, yurt dışındaki gezginlere yardımcı olmak için, olası bir diyalogda haberleri nasıl soracaklarına dair örnek cümleler ekledi. Claude Holyband *French Littelton* adlı çalışmasında olası diyaloglar için örnek sorular ekledi: "Ne var ne yok? Bu şehirde durumlar nasıl?" Bu sorulara yanıt olarak verilebilecek örnek cümlelere de yer verdi: "Elbette hiçbir şey bilmiyorum. Her şey yolunda. Parası olana şapka çıkarılıyor." Bu diyaloğa "handayken" ismi verildi ve Fransızca karşılıkları da bir sonraki sayfaya yazıldı.[62]

59 Adam Fox, 'Rumour, News and Popular Political Opinion in Elizabethan and Early Stuart England', *Historical Journal*, 40 (1997), s. 597–620; Rebecca Lemon, *Treason by Words: Literature, Law, and Rebellion in Shakespeare's England* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006).

60 Fox, 'Rumour', s. 599.

61 Fox, *Oral and Literate Culture*, s. 341.

62 Claude Holyband, *The French Littelton* (Londra: Richard Field, 1593), s. 46-7. STC 6742. USTC 75635.

VAİZ AMBONU

Haber arzusu, herkesçe paylaşılmıyordu. Bakan George Widley, bu konuya pek de anlayışlı yaklaşmadı. Kendi cemaatinden olanlara karşı tutumu, "kendilerine dinle alakalı bir soru sorulursa, bir ağaç kadar sessiz olsunlar" idi. Haberlerin ise gürültü kirliliği olduğu kanısındaydı: "anlattıkça anlatırlar ama dedikodudan başka bir şey aktarmazlar ve başkalarının işine burunlarını sokmaya bayılırlar."[63] Bu durum, vaizler arasında yaygındı; ancak vaaz kürsüsünün de önemli bir haber aracı olduğu unutulmamalıdır. Vaiz, haftada bir gün ambona çıkardı; sokaklarda dolaşan bilgi karmaşasını bir kenara koyup güncel olaylara bir anlam yükleme fırsatını kullanırdı.

On altıncı yüzyılda ve özellikle Protestan Kuzey Avrupa'da, vaaz; o hafta gerçekleşen olayların önemli bir parçası hâline geldi. Bu yeni bir gelişmeydi: Orta Çağ Hristiyanlığı için vaaz, merasim kültürünün bir parçasıydı, ancak sık sık verilmezdi.[64] Bu tür durumlarda genellikle, örneğin gezgin bir keşiş gibi, ziyaret eden kişi vaaz verirdi. En iyi vaizler, tiyatronun büyük ustalarıydı. Gelişlerine dair haberler, pazar yerinde heyecanla aktarılırdı. Seyahatleri boyunca en ünlü vaizleri bir kafile takip ettiği için, gelişlerini kaçırmak imkânsızdı. Vaazın haysiyetsiz bir saldırıya uğramaması için kıdemli din adamları, vaizin gelişini önceden ayarlardı. Endüljans kampanyasının büyük ustası Raymond Peraudi için durum böyleydi; eşkâli, bir dizi basılı risalede gösterilmişti.[65] Yani bu dönemde vaaz vermek, her zaman için havadisleri aktarmak demekti ve bu vaazlar, çoğu zaman kasabanın en önemli kamu alanında verilirdi. Bu geleneğin izleri, açık havada verilen vaazları kolaylaştırmak için birçok Avrupa kilisesinin duvarlarına inşa edilen taş ambonlarda görülür.

Protestan Reformu'nun en büyük başarısı; vaazın, ibadet hizmetinin ayrılmaz bir parçası hâline getirilmesiydi.[66] Böylelikle, vaaz kapalı mekânlara taşındı ve vaaz verme sorumluluğu, bu alanda uzman olan ufak bir kesimden alınıp din adamlarına devredildi. Bu durumun hem avantajları hem de dezavantajları vardı. Cemaatçiler, haftalık ibadete daha fazla katılmaya ve aktarılanları daha iyi anlamaya

63 Fox, 'Rumour', s. 601.

64 Carolyn Muessig (ed.), *Preacher, Sermon and Audience in the Middle Ages* (Leiden: Brill, 2002).

65 Yukarıda, Bölüm 3.

66 Özellikle bkz. Larissa Taylor (ed.), *Preachers and People in the Reformations and Early Modern Period* (Leiden: Brill, 2001); Pettegree, *Reformation and the Culture of Persuasion*, Bölüm 2.

başladı. Latince yürütülen bir ayini boş gözlerle izlemektense, artık hem ilahi söylüyor, dualar okuyor hem de dinliyorlardı. Daha bilgili ama aynı zamanda daha talepkâr bir izleyici kitlesi oldular. Zira papazın sadece ayinleri seslendirmesi ve yönetmesi yeterli değildi; Tanrı'nın sözlerini de açıklaması bekleniyordu.

Reform'un ilk yıllarında, vaaz vermek bir etkinlikti. Birçok cemaat için dinî uygulamalarda bir değişikliğin yakın olduğunun habercisi; normalden daha şık giyinen rahibin, "gerçek İncil"e olan bağlılığını duyurmak için ambona çıkmasıydı. Bu dönüşümler, Luther'in hareketinin devam etmesi için gerekliydi. Almanya'daki hiçbir büyük şehir, önde gelen bir yerel papazın desteği olmadan Reform'a katılmadı. Ancak bazen de hâlâ gönülsüz olan hâkimlere cesurca meydan okuyarak, yerel bir Protestan hareketine liderlik etti. Reform güç kazandıkça, papazlar esasen devletin ajanları oldu; risaleleri, resmî politikanın sesi hâline geldi. Maaşlı memurlar olarak; düzeni teşvik etmeleri, itaat etmeye yönelik vaaz vermeleri ve ahlaksızlığı kınama yönündeki hukuki çabaları desteklemeleri bekleniyordu. Böylece din ve siyaset ayrılmaz bir biçimde iç içe geçti.

Yeni Protestan hareketinin önde gelen figürlerinin hepsi, ilham verici ve yorulmak bilmeyen vaizlerdi. Martin Luther, Wittenberg Üniversitesi'nde profesör olarak görevlerini yerine getirirken Wittenberg'deki tek cemaat kilisesinin papazlığını da üstlendi; bir vaiz olarak yetenekleri, papa ile anlaşmazlığa düşmesinden yıllar önce gelişmişti. Uzun bir kariyeri vardı ve kariyeri boyunca altı binden fazla vaaz verdi.[67] Cenevre'nin reformcusu John Calvin, haftada üç kez vaaz verirdi: analitik, İncil'le ilgili tartışmalar içeren ve ahlaksızlığı kınamada sınır tanımayan vaazlar. Vaaz sanatındaki ustalığı öylesine ünlendi ki, gezginler onu dinlemek için Cenevre'de mola verirdi.[68] Söylediklerinin tek kelimesinin bile kaybolmaması gerektiğine karar verildi ve her vaazı gelecek nesillere aktarılsın diye öğrencilerine, vaazlarını yazıya dökmeleri için ödeme yapıldı. Calvin bunu onaylamadı; akademik dersleri ve doğaçlama performanslarını birbirinden ayrı tutuyordu. Ancak bu transkripsiyonlar sayesinde, baskı aracılık etmeden ustanın anlattıklarını öğrenebildik. Calvin, izleyicisini bağışlamadı. Kutsal Yazılar'dan

67 Pettegree, *Reformation and the Culture of Persuasion*, s. 18.

68 Ae., s. 24–5. Bu vaaz turizminden bazen gelen şaşırtıcı sonuçlar için Alastair Duke, Gillian Lewis ve Andrew Pettegree, Florimond de Raemond'un (editörler) açıklamasına bakınız. *Calvinism in Europe: A Collection of Documents* (Manchester: Manchester University Press, 1992), s. 37–8.

bahseder ve sık sık o döneme dair hoşnutsuzluğunu belirtirdi; alışılmış dinî uygulamaları bırakma konusunda isteksiz olanlardan ve işlerinde kurnazlık yapanlardan şikâyetçiydi.[69] Cemaat üyeleri, sık sık okların kendilerine isabet ettiğini hissederdi; Calvin'in iyi nişan alınmış okları kendisine gelmeyenler, diğerleriyle alay ederdi ve bu, gücenmelere sebep olurdu. Bu durum, birkaç kez kilise kapısının önünde itişmelere yol açtı ve sulh hâkiminin çözmek zorunda kaldığı, ibadete yakışmayan bir son oldu.[70] Bu saf politikaydı ve Kilise, vaazları yalnızca siyasi emeller için kullanmıyordu. 1546'da Protestan Reformu'nun babası, ancak Katolikler için kötü şöhretli bir dönek olan Martin Luther ölüyordu. Katolikler için bu, hevesle beklenen bir hakikat anıydı: şeytan gelip onu götürecek miydi? Bu yüzden Luther'in huzur içinde ölmesi, Reform için hayati önem taşıyordu. Baş teğmenleri, onun ölümüne tanık olmak için başucunda toplandı ve bu diyardan huzurlu ve onurlu bir şekilde göç ettiğini geniş çapta verdikleri vaazlarda duyurdu.[71]

Protestan hareketi yaygınlaştıkça, dinî eğitimin yükü; binlerce vaaz veren papazın sırtına yüklendi. Bu, ağır bir sorumluluktu ve çoğu, bu sorumluluğun altından kalkamadı. Sıkıcı veya yetersiz bir vaizle karşı karşıya gelen dindarlar, daha başarılı vaizleri dinlemek için diğer kiliselere gitmeye başladı. Geride kalanlar, bazen uyanık kalmakta zorlanırdı. Vaizler; sıklıkla cemaatlerinin saygısız ve dikkatsiz olduğunu iddia ederdi, ancak durum her zaman böyle değildi. İngiliz Papaz Nicholas Day, bir vaazda 1627'de La Rochelle'e yapılan İngiliz seferini beklenmeyen bir şekilde kınadığı için cemaatinin üç üyesi tarafından ihbar edildi; anlaşılan o ki, biri ayrıntılı notlar almıştı.[72]

Suçlanan papaz, kendini açıklayarak bu suçlamalardan kurtuldu, ancak bu olay; vaazların kamuoyunu şekillendirmede ve rahatsız etmede ne kadar büyük bir rol oynadığını ortaya koyuyor. Bunun nedeni kısmen; yayımlanan haber araçlarına kıyasla papazların, hassas siyasi konulara değinme eğilimlerinin yüksek olmasıydı. Bu bağlamda, yayımlanan vaazlar; neler söylendiğini tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü tartışmalı konulara ithafen söylenen sözler

69 Micah hakkındaki vaazlarından güzel bir örnek Duke, Lewis ve Pettegree'de (editörler) yazılmıştır. *Calvinism in Europe*, s. 30–34.

70 William G. Naphy, *Calvin and the Consolidation of the Genevan Reformation* (Manchester: Manchester University Press, 1994), s. 159, 161.

71 Heiko Oberman, *Luther: Man between God and the Devil* (New Haven, CT: Yale University Press, 1992), s. 3–12.

72 Arnold Hunt, *The Art of Hearing: English Preachers and their Audiences, 1590–1640* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), s. 106. Bir haber olayı olarak keşif gezisi için Bölüm 9'a bakın.

çıkartılır ve böylelikle teolojik özüne döndürülürdü.[73] Dolayısıyla güncel olaylara dair tartışma aracı olarak sahip oldukları güç, yansıtılmamış olunurdu. Ancak devlet yetkilileri, bu duruma aldanmadı. Verilen vaazları yakından takip etmenin yanı sıra, dönemin resmî meselelerini aktaran vaazlara destek çıktılar. İngiltere'nin saraylarında ve Londra'da Paul's Cross'ta verilen vaazlar, hem resmî politikanın açıklanması hem de hırslı gençlerin kendilerini tanıtması için bir fırsattı.[74] Gerçekten de bazı vaaz müdavimleri, Paul's Cross'ta vaaz verilmesini tasvip etmedi; katılanların teolojik bilgi edinmekten çok, haberleri öğrenme umuduyla geldiklerini düşünüyorlardı.[75] Önde gelen vaizlerin siyasi vaazları, politikanın önemli bir silahıydı. İtalya'da Francesco Visdomini, geniş çapta dağıtılan iki vaaz verdi: biri 1555'te Mary Tudor yönetiminde İngiltere'nin Roma ile uzlaşmasını kutlamak, diğeri ise yaklaşık dört yıl sonra 1558'deki Mary'nin ölümünün ağır sonuçlarını vurgulamak için.[76]

Bu örnekler, vaazın bu bölümde aktarılan sözlü iletişim araçları yelpazesindeki yerini anlamaya yardımcı olmaktadır. Pazar yerinde dolaşan dedikodular ve taverna sohbetlerinden farklı olarak, vaazların birincil haber kanalı olması düşük bir ihtimaldi. Vaazı dinleyen çok az kişi, bir haberi ilk defa orada duyuyor olurdu. Vaazın çok önemli bir rol oynayabileceği yer, olayların yorumlanmasına şekil vermekti. İyi ve kötü haberlerin teolojik bir çerçeve içinde yorumlandığı bir çağda vaaz vermek, bu anlamda çok daha etkiliydi. Papazlar; cemaatçilerinin hükûmet ve ibadet uygulamasındaki değişiklikleri, savaş ve barış ilanlarını, doğal afetleri ve insan felaketlerini anlamalarına yardımcı oluyordu. Vaaz vermek, söylentiler ve kötü havadislerden kolaylıkla etkilenen bir toplumu denetlemeyi sağlıyordu. Sorunlu ruhlar için bir ilaç olarak vaaz vermenin rolü daha etkiliydi; çünkü vaaz, diğer temel

73 Hunt tarafından ikna edici bir şekilde gösterilen bir nokta, *The Art of Hearing*, s. 150–4. On yedinci yüzyıl İngiltere'sinin oldukça siyasallaştırılmış vaazları için bkz. Tony Clayton, 'The Sermon, the "Public Sphere" and the Political Culture of Late Seventeenth-Century England', L. A. Ferrell ve P. McCullough (editörler), *The English Sermon Revised: Religious Literature and History, 1600–1750* (Manchester: Manchester University Press, 2001), s. 208–34.

74 Millar MacLure, *The Paul's Cross Sermons, 1534–1642* (Toronto: University of Toronto Press, 1958); aynı yazar, *Register of Sermons Preached at Paul's Cross, 1534–1642* (Ottawa: Dovehouse editions, 1989).

75 Hunt, *The Art of Hearing*, s. 212. Paul's Cross vaazlarının son derece politik ve güncel karakteri için bkz. Lake ve Questier, *Antichrist's Lewd Hat*, s. 335–76.

76 Emily Michelson, 'An Italian Explains the English Reformation', Michelson vd. (editörler), *A Linking of Heaven and Earth* (Aldershot: Ashgate, 2012), s. 33–48.

sözlü haber yayma biçimleriyle birkaç kritik özelliği paylaşıyordu. Düzene sokmaya çalıştığı düzensiz piyasa dedikoduları gibi, etkili vaazlar da akla olduğu kadar duygulara da hitap ediyordu. En iyi vaizler, bilgili olduğu kadar tutkulu ve gönülden bağlıydı. İbadet hizmetinde vaaz vermenin önceliği, öğrenmenin toplumsal bir süreç olduğunun kabul edildiğini temsil ediyordu. Bu durumda bilgilenme süreci; alkolün körüklediği söylentilerle değil, toplumun bilgili ve saygın bir lideri tarafından şekillendiriliyordu. İşte bu nedenlerden ötürü, vaaz veren birçok kişi; Kutsal Yazılar'ın özel olarak okunmasının vaazları dinlemekle bir olmadığını savundu. Bu, Luther'in Kutsal Yazılar'ın üstünlüğüne yaptığı tavizsiz vurguda ilginç bir değişimdi.[77] Öyle görünüyor ki insanların duydukları bir bilginin değerini takdir etmeleri için anlamaları gerekmiyordu; bu, daha sonraki bölümlerde gazete pazarında da gözlemleyeceğimiz bir durum.[78] Uzun saatler süren, anlaması güç, kendi kendini tekrar eden ve şüphesiz çoğu zaman yetersiz olan vaazları dinleyenler için, bu oldukça değerli bir deneyim gibi gözüküyor. Bu, en azından, kilisenin; cemaatindeki kişilerin ruhlarını kurtarmayı oldukça ciddiye aldığının bir işaretiydi.

Protestanlık; vaazı haftalık ayinlerin bir parçası hâline getirerek, güçlü ve yeni bir iletişim mekanizmasının yanı sıra, muhalefet için yeni bir araç yarattı. Yeni dinî rejimlerin, din adamlarını bu kadar denetlemesinin ve din adamlarının bu gücü kitlesel olarak kullanmalarının nedeni buydu. Söz konusu durumun sonucu, geniş çapta kabul edilen bir çıkar uyuşmasıydı. Devlet, din adamlarından hükûmet politikasına itaat etmelerini ve desteklemelerini istedi. Bunun karşılığında devlet, inançlı bir halk yaratma ve iyi düzenlenmiş bir Şabat'ı sürdürme çabalarını destekledi. Dolayısıyla, çoğu Avrupa yönetimi; pazar günü cemaatler toplandığında, dükkânların veya tavernaların iş yapmasını engellemek için sokaklarda devriye gezen memurlar istihdam etti; kiliseye gitmeyenlerin spor yapmalarına veya diğer tasvip edilmeyen aktivitelere katılmalarına da müsaade edilmiyordu.[79] Pazar günü papazlar, kamusal iletişimi avucunun içine alacaktı. Ancak bu durumun geçici olduğunun farkındaydılar; dedikodular, şarkılar ve gündelik iletişim hafta boyunca kol geziyordu. Böyle bir ağı kontrol etme güçleri olmadığının bilincindeydiler.

---

77 Hunt, *The Art of Hearing*, Bölüm 1.

78 Ae., s. 64.

79 Margo Todd, *The Culture of Protestantism in Early Modern Scotland* (Londra: Yale University Press, 2002), s. 28–48.

BÖLÜM 7

Zafer ve Trajedi

19 Ekim 1571'de tek bir gemi, dikkatlice Venedik limanına yanaştı. Sonbaharın başlarında, müşterek bir Hristiyan filosu; Osmanlı İmparatorluğu'nun kadırgalarıyla yüzleşmek için doğuya doğru yelken açtı. O zamandan beri hiçbir haber alınamamıştı. Angelo Gabriele'i görenler, ilk başta dehşete düştü. Mürettebat, Türk kıyafeti giyiyordu; bu yüzden, Venediklilerin aklına en kötüsü geldi. Ancak bu kıyafetlerin, mağlup edilen Türk filosundan ele geçirilen giysiler olduğunu anladıklarında içlerinde bir umut yeşerdi. Geminin kaptanı daha sonra karaya çıktı ve müjdeyi doğruladı: Hristiyan filosu, ezici bir galibiyet kazanmıştı. Çanlar çalarken, erkekler "Zafer, zafer" diye bağırarak sokaklara döküldü. Mürettebata şükranlarının sunulması için St Mark's Katedrali'ne kadar eşlik edildi.[1]

Böylece Hristiyan Avrupa, İnebahtı Savaşı'nın ilk havadislerini almış oldu. Olağanüstü bir savaş başarısıydı; birbiriyle rekabet içinde olan inançlar arasında parçalanan bir kıta olmasına rağmen, zafer herkes tarafından takdir edildi. Savaşla ilgili haberler, Avrupa'nın dört bir yanına hızla yayıldı; yürekten kutlamalar yapıldı.

İnebahtı Savaşı; farklı nedenlerden dolayı tüm Avrupa'nın dikkatini çeken, haber değeri taşıyan birkaç büyük olayın ilkiydi. Basının başlangıcından bu yana inşa edilen karmaşık iletişim ağı, olgunlaşmaya başlamıştı. İnebahtı'nın sonuçları, hem haberlerin kıtada yayılma hızı hem de basın tepkisinin karmaşıklığı açısından dikkat çekicidir. Aynı durum, bu karmaşık zamanlarda iki yeni ufuk açıcı olay için de geçerliydi. İnebahtı Savaşı'nın zaferi, neşeli bir atmosfer yaratmıştı; ancak Aziz Bartalmay Yortusu Kıyımı'nın haberleri, Avrupa'nın bölünmüşlüğünü yeniden alevlendirdi. On yıl sonra, 1588'de İspanyol Armadası'nın yenilgisi; bu temel dinî ve siyasi çatışmaların bir

1 Iain Fenlon, *The Ceremonial City: History, Memory and Myth in Renaissance Venice* (New Haven, CT, ve Londra: Yale University Press, 2007

sonucuydu. Bunlar, haber açısından birbirinden çok farklı üç olaydı. İnebahtı Savaşı, Hristiyanlar ile onların ebedî düşmanı Osmanlı İmparatorluğu arasındaki uzun ve endişeli savaş döneminde, kısa da olsa bir iyimserlik anı sağladı. Herkes, bu haberi endişeyle bekliyordu. Buna karşılık Aziz Bartalmay Yortusu Kıyımı, Avrupa'nın görüşlerini bölen ve dönüştüren bir olaydı. Bu yeni dinî gerginlik ve nefret çağının doruk noktası, İspanyol Armadası idi. Bu savaşın haberlerini aktarmak, deniz koşullarından ötürü oldukça zordu.

Tüm bu olaylar, Avrupa'nın giderek daha büyük bir endişe duyan ve bölünmüş halkında derin bir tepki uyandırdı; uzak yerlerdeki olayların sonuçları, artık daha elzemdi ve onları da etkiliyordu. Bu nedenle, çeşitli haber araçları bir araya geldi. Haberleri aktaranlar, dinleyicilerinin güçlü duygularını yansıtıyordu: bilgilendirilme veya teselli edilme ihtiyacı, güven arayışı veya coşku dolu bir kutlama arzusu. Bu, yeni bir dünyaydı; genişleyen ufuklar, tehlikenin daha yakında olduğu hissini uyandırıyordu.

İnebahtı Savaşı

İnebahtı Savaşı; 1453'te Konstantinopolis'in düşüşünden bu yana devam eden ve çözüm umudu olmayan bir kültür çatışmasının sonucuydu. Osmanlı İmparatorluğu; Bizans'ı ortadan kaldırdığında, Doğu Akdeniz'deki hâkimiyetini ilan etmişti. Doğu Akdeniz'in baharat pazarına ulaşımı, artık Türklerin kontrolündeydi. Tahta geçen padişahlar, Akdeniz ve Ege Denizi'ndeki Venedik gücü için zorlu bir imtihan teşkil ediyordu. Bu esnada Türk orduları, Balkanlar'daki Bizans topraklarının kalıntıları üzerinden yavaş yavaş Habsburg Avusturya sınırlarına ilerledi. Matbaa, Konstantinopolis'in düşüşüne yetişememişti, ancak bu ilerlemenin her bir aşaması, haber risalelerinde yer aldı: matbaanın Roma ve Venedik'te filizlendiği sıralarda Negroponte düştü (1470); Rodos kuşatıldı (1480); Mohaç Meydan Muharebesi'nde Macar asilzadelerinin ortadan kaldırılması sonucu Türkler bu eski Hristiyan krallığını kısmen işgal etti ve Avrupa'nın merkezine ulaştı (1526). Tüm bu olaylar, Avrupa'nın batı topraklarında heyecanla takip edildi.[2] Macaristan'ın genç kralı Louis'nin Mohaç Meydan

2 Margaret Meserve, 'News from Negroponte: Politics, Popular Opinion and Information Exchange in the First Decade of the Italian Press', *Renaissance Quarterly*, 59 (2006), s. 440–80; Robert Schwoebel, *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk (1453–1517)* (Nieuwkoop: De Graaf, 1967);

7.1 İbrahim Paşa'nın broadsheet'e basılan görseli. Türk imparatorluğuna duyulan hayranlık, on altıncı yüzyıl haber kültürünün kalıcı bir özelliğiydi.

Muharebesi'nde hayatını kaybetmesi sonucunda krallıktan geriye kalanlar, Habsburg'un eline geçti ve bu, Avrupa'da memnuniyetle karşılandı. Ortak bir cephe oluşturma girişimleri, yeni bir Haçlı seferini teşvik etti. Bu olaylar da haber basınında geniş yer buldu.

Kristof Kolomb'un Yeni Dünya keşfini ilan eden mektubundan ve haberleri son derece etkili bir şekilde yönettiğinden bahsetmiştik.[3] Önümüzdeki yüzyıl boyunca Avrupa'nın okuyucu kitlesi, keşiflerin ve yeni kıtaların fethinin önemini sindirecekti. Bu nedenle, o dönemdeki insanlar için Amerika'ya duyulan ilgi, Türk fethinin saldığı korkunun gölgesinde kalmıştır.[4]

Durum böyle devam etti. Viyana kuşatması (1529), Tunus'un ele geçirilmesi (1535), Cezayir'deki (1541) ve Cerbe'deki (1560) felaketler;

Carl Göllner, *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI Jahrhunderts*, 3 cilt (Bükreş: Academiei, 1961–78).

3 Yukarıda, Bölüm 3.

4 Margaret Meserve, *Empires of Islam in Renaissance Historical Thought* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2008).

hepsi, haber değeri taşıyan önemli olaylardı. 1565'te Malta kuşatmasıyla yeni bir sayfa açıldı. Aziz John Şövalyelerinin direnişiyle karşı karşıya kalan Osmanlı ordusu, nihayetinde geri çekilmek zorunda kaldı. Avrupa'da haberleri takip eden kişiler; bu olayları yalnızca bir dizi kutlama risalelerinde değil, kuşatmanın çeşitli aşamaları boyunca güncellenen Malta tahkimat haritalarından da takip edebildi.[5] Malta'daki rahatlamanın kısa soluklu olduğu ortaya çıktı. Beş yıl sonra 1570'de, Kıbrıs, ezici bir Türk kuvveti tarafından saldırıya uğradı ve Hristiyanlar, ellerinden geldiği kadar dirense de nihayetinde Venedik garnizonu yenik düştü. Çoğunluk, bu felaketin nedenini Hristiyan güçlerinin etkili bir yardım kampanyası yürütememiş olmasına bağladı. İnebahtı kampanyası; bencilliği bir kenara bırakıp, ortak bir davaya gönül verme kararlılığını yansıtıyordu. Venedik, İspanya ve papa tarafından desteklenen Hristiyan filosu; 16 Eylül 1571'de doğuya doğru yelken açtı. 7 Ekim'de İnebahtı Körfezi'nde Türk filosu görüldüğünde savaş patlak verdi. Kuvvetler eşitti: Hristiyanların 208, Türklerin ise 230 kadırgası vardı. Buna rağmen Hristiyanlar, büyük bir zafer kazandı.

Angelo Gabriele'nin dönüşü, Venedik'te haftalarca süren kutlamalara yol açtı. Üç gün boyunca kilise çanları çaldı ve havai fişekler atıldı. İspanya büyükelçisi tarafından doce* ve Senato'nun huzurunda San Marco'da ayin düzenlendi, ardından bir geçit töreni yapıldı ve Doce'nin kendisi, bazilikanın en değerli haçını taşıdı. Bu resmî şükran günü etkinliklerinden sonra toplumun farklı kesimleri, Alman tüccarları liderliğinde kendi etkinliklerini düzenledi. Daha fazla ziyafet çekildi, geçit töreni yapıldı ve havai fişek atıldı.

Bu esnada zafer haberi; ulaklar ve haber yazarları aracılığıyla Avrupa ulus devletlerinin başkentlerine gönderildi. Haber 25 Ekim'de Lyon'a ve beş gün sonrasında Brüksel'e ulaştı. 31 Ekim'de Venedik'ten yola çıkan bir ulak, havadisleri Madrid'e getirdi. Venedik büyükelçisi, haberleri II. Philip'e aktarmak için bir saniye bile kaybetmedi ve onu dua odasında buldu. Vereceği havadisleri açıkladığında, içeri hemen kabul edildi. Büyükelçi memnuniyetle, "Kralın haberi aldığındaki sevinci tarif edilemez," dedi. Hemen *Te Deum* söylenmesini emretti.[6] Kral, büyükelçiyi günün büyük bir bölümünde yanında

5 Albert Ganado ve Maurice Agius-Valadà, *A Study in Depth of 143 Maps Representing the Great Siege of Malta of 1565* (Valetta: Bank of Valetta, 1994).

* Eski Venedik'te başkan anlamına gelmekteydi.

6 Henry Kamen, *Philip of Spain* (New Haven, CT, ve Londra: Yale University Press, 1997), s. 139.

7.2 İnebahtı'daki Osmanlı filolarının İtalyan tasviri.

tuttu ve şükran töreninde kendisine eşlik etmesi için ısrar etti. Filo komutanı Don John tarafından gönderilen resmî ulak, ancak 22 Kasım'da vardı. Yine de kral, ona soru sormak için hevesliydi. Philip, toplantılardan hoşlanmazdı; yazılı iletişimi tercih ederdi. Ancak, aldığı habere duyduğu sevinç, durumu değiştirdi.[7]

Son havai fişekler atılmadan önce bile, Hristiyan zaferi; basında kutlanmaya başlanmıştı. Venedik'teki ilk risaleler, kutlamaları aktardı ve muhtemelen bu etkinliklere tanık eden ya da katılanlar, hatıra olsun diye satın aldı.[8] Daha sonra bu tür haberler, zaferin kahramanca öyküsünü yeniden inşa etmeye başladı. Bu kısa risalelerin çoğu, el yazması *avvisi*lerle beraber yurt dışına gönderildi: yaklaşık elli Venedik baskısı, bu sayede Fugger arşivine girdi.[9] Bir dizi haber baskısı, *Avviso* el yazması mektuplarının formatını benimsedi ancak her biri, Avviso'nun tarafsız üslubunu almadı. *Sultan Selim'in bozguna uğrayan filosu ve kaptanlarının ölümü hakkında yazılan Aviso*, *Avviso*'nun bir nüshası değil, alaycı bir zafer kutlaması idi.[10]

7 Geoffrey Parker, *The Grand Strategy of Philip II* (New Haven, CT, ve Londra: Yale University Press, 1998), s. 19. Philip'in çalışma rutini için aşağıya bkz.

8 Fenlon, *Ceremonial City*.

9 Barbarics Zsuzsa ve Renate Pieper, 'Handwritten Newsletters as a Means of Communication in Early Modern Europe', Francisco Bethercourt ve Florike Egmond, *Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 75–6.

10 Göllner, *Turcica*, cilt. 2, no. 1.396.

Haber anlatıları, daha sonra üçüncü bir yayın dalgasıyla güçlendirildi ve dizelerde Hristiyan zaferi kutlandı. Zafer, İtalyan edebiyat çevrelerinde şaşırtıcı bir yaratıcı enerji patlamasına yol açtı ve en az otuz ünlü yazar, şarkıların veya şiirlerin yazımına katkıda bulundu.[11] Bu çalışmaların neredeyse tamamı, kısa ve ucuz risaleler hâlinde yayımlandı; hem yazar hem de yayıncı için nakit para kazanma fırsatı doğdu.

Haber mektupları, uluslararası basında önemli bir yankı buldu. Paris'te Jean Dallier; zafer haberinin geldiği gün, yani 19 Ekim'de Venedik'te kaleme alınan bir haber mektubunu ve IX. Charles'ın, Paris piskoposuna resmî bir şükran günü düzenlemesini emreden mektubunu yayımladı. Savaşa dair anlatılar; Lyon ve Rouen'de olduğu gibi, diğer dört Paris matbaası tarafından da yayımlandı.[12] İlk İngilizce risaleler, Paris'teki baskıların tercüme edilmiş nüshalarıydı.[13] Alman risaleleri; Augsburg, Viyana ve en az beş şehirde daha yayımlandı.[14] Girişimci bir Augsburg matbaacısı; olayları aktaran bir broadsheet'e savaşı tasvir eden bir gravür de eklemişti ve bu gravür, İtalyan bir eseri temel alıyordu.[15] Alman matbaacılar, İtalya'dakilere benzeyen kutlama şarkıları yayımladı. Kutlamalar, içten ve yüce gönüllüydü. Bu noktada çok az kişi, İspanyol askerî gücünün hakkını korumasının sonuçlarının ne olabileceğini yansıttı. Bu olay, kısa bir an için de olsa partizan üstünlüğünün tüm düşüncelerini geçersiz kılan ve herkesçe paylaşılan bir kutlama ortamı yarattı. Sonraki yıllar zorluydu ve bu atmosfer yeniden oluşmayacaktı.

Katliam

İnebahtı zaferi, Avrupa'nın bölünmüş Hristiyan âleminde ender görülen bir dayanışmayı temsil ediyordu. Bu birlikteliğin ne kadar kırılgan olduğu, bir yıl sonra gerçekleşen sarsıcı bir olayda ortaya çıktı ve Protestan Avrupa'sındaki etkisi, iki yüzyıl boyunca sürdü. Her şey, Fransa'nın anlaşmazlık yaşayan dinî taraflarını uzlaştırmayı amaçlayan bir düğünle başladı ve dinî barış ortamı olacağına dair umutları yerle bir eden beş binin üzerinde ölümle sonuçlandı.

11 Listelenen ae., Cilt. 2.

12 Ae., no. 1,435–1,439.

13 İlginç bir şekilde, Göllner tarafından listelenenlerin her ikisi de kayıp orijinallere dayanmaktadır.

14 Basel, Ulm, Nürnberg, Leipzig ve Breslau. Göllner, *Turcica*, no. 1398–1404, 1448, 1477–1496.

15 Zürih ZB: PAS II 24/17.

7.3 Alman bir broadsheet, İnebahtı Savaşı'nı anlatıyor. İtalyan modelinden esinlenildiği bariz olsa da bu, savaşın daha dramatik bir tasviridir.

22 Ağustos 1572'de Fransa Huguenot'larının lideri Amiral Gaspard de Coligny Paris'te ilerlerken, kimliği bilinmeyen silahlı bir adam tarafından vurularak yaralandı. Coligny ile yakın bir ilişkisi olan genç Kral IX. Charles; kendi korumalarını ve doktorunu yaralı adama bakması için gönderdi. Coligny'nin hayati bir tehlikesi yoktu, ancak durum çirkinleşmişti; Navarra'lı Henry'nin düğünü için şehre akın eden Protestan soyluları, hiddetlenmişti ve intikam istiyordu. Özel Konsey'in gece yarısı gerçekleştirilen hararetli bir toplantısında, kral; Protestan ayaklanmasının ancak önleyici bir savaş ile engellenebileceğine ikna oldu. 24 Ağustos sabahının erken saatlerinde, Katoliklerin kahramanı Guise dükü, yaralı Coligny'nin ölümüne tanıklık etmeye gönderildi. Sonrasında vuku bulanlar, kısmen de olsa kasıtsızdı. Amiralin cesedinin kalıntıları sokaklarda taşındığı sırada Katolik asilzadeleri, şehir milisleri ve Paris halkı; öç almaya girişti. İlk olarak soylu Huguenot liderleri, ardından seçkin Kalvinistler ve son olarak da cemaatin kadınları ve erkekleri

yakalanarak öldürüldü. Katliam haberleri; Lyon, Rouen, Orléans ve Bourges gibi diğer Fransız şehirlerinde taklitçi olaylara yol açtı. Hayatta kalanlar, ya sözlerinden döndü ya da kaçtı. Kuzey Fransa'daki Huguenot hareketi, etkili bir şekilde yok edildi.[16]

24 Ağustos 1572 Aziz Bartalmay Günü, Protestanlar için kötü bir gün olarak anılacaktı. Bu acı dramı; bedbaht, ihanet dolu bir hikâyenin merkezine koyan bir anma kampanyasını titizlikle yürüterek, bu günün unutulmamasını sağladılar.[17] Katliam haberleri, tüm Avrupa'da hızla yayıldı. Protestan devletleri; ilk önce bu facianın boyutuna inanamadı, ardından öfke ve dehşete kapıldı. Savoy'dan gelen gezgin tüccarlar; Paris katliamının ilk haberini, Fransız Kalvinizminin mihenk taşı olan Cenevre'ye 29 Ağustos Cuma günü ulaştırdı. Ertesi pazar, Théodore Beza ve meslektaşları; vaazlarında kasvetli haberleri duyurdu. Calvin'in Cenevre'deki halefi Beza, şoka girmişti. 1 Eylül'de Zürih'teki mevkidaşı Heinrich Bullinger'e yazdığı kısa bir mektupta felaketi anlattı. Fransa'da aynı dine mensup üç yüz bin kişi, Cenevre'ye sığınanlar gibi, yaklaşan bir tehlike altındaydı: arkadaşını bu mektubun son olabileceği konusunda uyardı. "Bu katliamların herkesi etkileyecek bir komplo olduğu bariz. Suikastçılar beni öldürmek istiyor ve ben ölümü, yaşama kafa yorduğumdan daha fazla düşünüyorum."[18] Bu, şok ve umutsuzluktan kaynaklanan bir mübalağa idi. Ancak Fransa'daki saldırıların Protestanlığı ortadan kaldırma anlamına geldiği endişeleri, Protestan Avrupa'sında hızla yayıldı. 4 Eylül'de, haberleri İsviçreli müttefikleriyle paylaşmak için bir saniye bile kaybetmeyen Ceneviz belediye meclisi; Reform'un önemli bir destekçisi olan Kont Palatine'e daha da duygusal bir üslup ile yazdı:

> Fransa'nın sokakları masum insanların kanıyla yıkandı ve cesetleriyle süslendi. Merhametsizce katledilen soyluların, halkın, kadınların ve çocukların çığlıkları sokaklarda yankılanıyor.[19]

16 Barbara Diefendorf, *Beneath the Cross: Catholics and Huguenots in Sixteenth-Century Paris* (New York: Oxford University Press, 1991). Eyalet katliamları ve itirazlar için bkz. Philip Benedict, *Rouen during the Wars of Religion* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981).

17 Robert M. Kingdon, *Myths about the St Bartholomew's Day Massacre* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988).

18 *Correspondance de Théodore de Bèze, 13 (1572)*, ed. Hippolyte Aubert (Cenevre: Droz, 1988), no. 938, s. 179; Scott M. Manetsch, *Theodore Beza and Quest for Peace in France, 1572–1598* (Leiden: Brill, 2000), s. 34.

19 Manetsch, *Theodore Beza and the Quest for Peace*, s. 34.

Bu esnada, bir mülteci akını Cenevre'ye doğru ilerliyordu. 4 Eylül itibariyle Beza; Coligny'nin ölümü hakkındaki hikâyeleri bir araya getirerek gerçeğe ulaşmıştı.[20] Ancak görgü tanıklarının anlatılarına rağmen, çılgın söylentiler etrafta dolaşmaya devam etti. Lyon'dan gelen mülteciler, şehirdeki üç bin Protestan'ın öldürüldüğünü bildirdi. Çoğu kişi, Navarra'lı Henry'nin ve genç Condé prensinin öldürüldüğünü düşünüyordu; fakat, aslında kendi güvenlikleri için kaçmışlardı. Beza, muhbirlerine İngiltere'nin zapt edilmesi için Bordeaux'da bir Fransız filosunun toplandığını bildirdi; bir hafta sonra, Kraliçe Elizabeth'e suikast düzenlemek için paralel bir plan hakkında konuşulduğunu duymuştu. Korku saçan anlatılar, daha önce kayboldukları düşünülen kişilerin Cenevre'ye varışıyla alevlendi. Fransız hukukçu ve siyasi düşünür François Hotman; Bourges'ten kaçarak Cenevre'ye yürümüştü. Ertesi gün, "Fransa'da sekiz veya on gün içinde elli bin kişinin katledildiğini" düşündüğünü söyledi.[21] Travma geçiren mülteciler; dirayetli görünen Cenevreli papazları da umutsuzluk hissine sürükledi. Şehre gelenlerin fiziksel ihtiyaçlarını karşılama yükümlülüğü; Beza'yı kapıldığı ölüm ve şehit olma beklentisinden çıkardı.

Paris'teki olayların dehşete düşmüş görgü tanıkları arasında, İngiliz büyükelçisi Francis Walsingham da vardı; kendisi, ilerleyen dönemlerde Kraliçe Elizabeth'in baş sekreteri ve fiilî istihbarat başkanı olarak görev yapacaktı. İngiliz elçiliği, olayların merkez üssüne yakındı, ancak Walsingham; önce silah sesleri ardından da büyükelçiliğe sığınmak için akın eden, dehşete kapılmış mülteciler sayesinde olan bitenin farkına vardı.[22] Hayatını kaybedenler arasında İngilizlerin de olduğunun farkında olan Walsingham, ancak 26 Ağustos günü dışarı çıkmaya cesaret etti; ertesi gün, İngiltere'ye bir ulak gönderdi. Söyleyeceklerini bir kâğıda yazmamanın daha güvenli olacağına karar verdi ve ulağa, söyleyeceklerini sözlü olarak aktardı. Aslında ulak, Kanal'dan karşıya geçtiğinde, geri dönen tüccarlar ve ilk mülteciler tarafından katliamın haberleri Londra'ya ulaşmış ve yayılmıştı. Son zamanlarda İspanya'ya karşı mücadelede müttefik olarak memnuniyetle karşılanan Fransız Krallığı, hızla mahkûm edilmişti. Fransız büyükelçisi Fénélon, şunları bildirmek zorunda kaldı:

20 *Correspondance de Théodore de Bèze*, no. 939.

21 Donald Kelley, *François Hotman: A Revolutionary's Ordeal* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1973), s. 219.

22 John Cooper, *The Queen's Agent: Francis Walsingham at the Court of Elizabeth I* (Londra: Faber & Faber, 2011); Conyers Read, *Mr. Secretary Walsingham and the Policy of Queen Elizabeth*, 3 cilt (Oxford: Clarendon Press, 1925).

> 27 Ağustos'ta Paris'te yaşanan olaylarla ilgili şaşırılası söylentilerin, şimdiye kadar Fransızlara büyük bir saygı göstermiş olan İngilizlerin kafasını karıştırması ve onlara karşı öfke ve nefret duymalarına sebep olması, inanılmaz. Mesele açıklığa kavuşturulduğunda bile, fikirlerini değiştirmediler; Fransa'daki yangını papa ve İspanya kralının başlattığını ve bu üçlünün İngilizlere karşı kötü emelleri olduğunu düşünüyorlar.[23]

Büyükelçi; Fransız hükûmetinin bakış açısını, Kraliçe Elizabeth ile soğuk bir görüşmede ve ardından Özel Konsey'in huzurunda açıklama şansını ancak 8 Eylül'de bulabildi. Bu noktada İngiliz görüşü değişmezdi. Burghley Baronu William Cecil, "Büyükelçinin burada bizimle yaptığı müzakereye gelince, kralın kendi can güvenliğini sağlamak için böylesine bir infaz gerçekleştirdiği açıklamalarına inanmamız mümkün değil."[24] Konsey, ilk uygun zamanda intikam alınması için baskı altındaydı. Londra piskoposu, Burghley'e bazı eylemler önermişti ve bunların arasında "derhâl, İskoç kraliçesinin kafasını kesmek" vardı. İskoç Kraliçesi Mary, birkaç yıldır bir İngiliz mahkûmuydu ve Katoliklerin hoşnutsuzluğunun odak noktasıydı. Daha ihtiyatlı öğütler galip geldi. İspanya'nın katliamların düzenlenmesinde aracı olduğu düşünülüyordu ve bu nedenle, Fransa ile bütün köprüleri yakarak pek de fazla bir kazanç sağlanamayacaktı. Bu şüpheler, İspanya ve Roma'da katliam haberleri neşeyle karşılanınca güçlendi.

İlk haber, Lyon'dan özel bir ulak ile 2 Eylül'de Roma'ya ulaştı. Ulak, Lyon valisinin sekreteri tarafından yazılmış iki mektup getirmişti; biri yerel bir Fransız bağlantısına, diğeri papaya gönderilmişti. Haber, Fransız diplomatik topluluğunun önde gelen üyelerine aktarıldı ve bu üyeler, Papa Gregory'ye müjdeleri anlatmaya giden Lorraine kardinaline eşlik etti. Lorraine'in papaya "Majestelerinin her şeyden önce duymayı arzu ettiği haber nedir?" diye sorduğu söyleniyor. Papanın yanıtı, "Katolik inancının yüceltilmesi için Huguenot'ların yok edilmesi" oldu. Bu, Lorraine'in vereceği havadisler hakkında bir ipucu sunmuştu: "İşte şimdi, Tanrı'nın ve Kutsal Kilise'nin kudreti huzurunda, size bu müjdeyi verebilirim."[25]

---

23 Bertrand de Salignac de La Mothe Fénélon, *Correspondance diplomatique*, ed. T. H. A. Teulet, 7 cilt (Paris, 1838–40), V, 21; Conyers Read, *Lord Burghley and Queen Elizabeth* (Londra: Jonathan Cape, 1960), s. 87.

24 *Lord Burghley and Queen Elizabeth*, s. 91.

25 Pierre Hurtubise, 'Comment Rome apprit la nouvelle du massacre de la Saint-Barthélemy', *Archivum Historiae Pontificiae*, 10 (1972), s. 187–209.

Bu noktada Fransız büyükelçisi; Papa Gregory'ye, halkın neşesinin hızlı sönmemesi için tavsiyede bulundu. Öncelikle resmî onayı beklemeliydi; beklenen onay, 5 Eylül'de Fransız kralının ve Paris'teki Papalık elçisi Antonio Maria Salviati'nin kişisel ulaklarının getirdiği mektuplarla verildi. Papalık elçisinin ulağı; 27 Ağustos'ta yazılmış detaylı bir mektup ile birlikte katliam gününün ilk raporunun bir kopyasını getirdi. Bu mektubun aslı, Fransız kralının ulağına emanet edilmişti; bu kopyadan birkaç saat sonra orijinali de ulaştı. Kralın ulağının taşıdığı diğer mesajlar; katliamın resmî açıklamaları hakkındaki hızlı gelişmeleri tekrardan inşa etmemizi sağlıyor. IX. Charles'ın 24 Ağustos'ta yazdığı ilk mektup; katliamın Coligny ve Guise arasındaki uzun çekişmenin bir sonucu olduğunu ileri sürüyordu. Ancak 26 Ağustos'a kadar tüm sorumluluğu üstlenme kararı alındı; katliam, yakında gerçekleşecek bir Protestan saldırısını engellemek için tasarlanmıştı ve bu, saray dışında alınan bir infaz kararıydı. Bu noktada Papa Gregory için, olayın nedeni ya da motivasyonu, asıl mesele değildi. Papalık elçisinin mektubu, kardinallere yüksek sesle okundu ve Gregory, kutlama için *Te Deum* söylenmesini emretti.

Daha sonrasında, çeşitli kaynaklardan gelen bir bülten akını, Fransa'daki katliamlarla ilgili haberleri Roma'ya iletti. Venedik, Viyana, Madrid, Torino ve Floransa'daki Papalık elçileri; Paris'teki Salviati'nin düşüncelerine kendilerininkini de ekledi. Çoğu, bu siyasi olay hakkında önemli gözlemler yaptı; Floransa'daki Papalık elçisi, *avvisi*nin ve bu önemli bilgi noktasından geçen diğer raporların bir özetini sundu. Ayrıca Papalık memurları, 24 Ağustos'tan itibaren Paris ve Lyon'dan gönderilen bir dizi ticari haber mektubuna erişim sağlayabiliyordu. Bu sayede hem katliamın gerçek boyutu hem de olayın sebebi üzerine Fransa'daki spekülasyonları yansıtan bir tablo oluştu. 8 Eylül Lyon *Avviso*'su; başkentte 5.000, Orléans'ta 1.200 ve Lyon'da 500 ölü olduğunu aktardı. Diğer raporların çoğu, Paris'teki kurbanların sayısının 2.000 civarında olduğunu söyledi.[26] Ticari haber mektuplarındaki tahminler; Protestan şehirlerinde dolanan söylentilere kıyasla, gerçek sayıya çok daha yakındı.

İlk kesin haber, Madrid'e 6 Eylül'de ulaştı. Aziz Jerónimo Manastırı'nda ikamet eden Kral Philip; yazmanını çağırdı ve Huguenot'ların ortadan kaldırıldığına ilişkin bir Fransız anlatısını tercüme etmesini istedi. Kısa bir süre sonra Paris'teki İspanyol büyükelçisinden mektuplar

26 Ae., s. 198–9.

ve 25 Ağustos'ta Medicili Catherine ile kişisel yazışmalar ulaştı. Philip için bu; gerçekten de sevgi dolu bir Tanrı'nın, cömert bir armağanıydı. Hollandalı isyancıları destekliyordu ve bu desteğe Fransız müdahalesi tehdidi bir anda ortadan kalktı. 7 Eylül'de Fransız Büyükelçisi St Gouard'ı neşesine tanıklık etmesi için çağırdı. Büyükelçinin oturumla ilgili sonraki raporunda, "Philip zevkten dört köşe olmuş, kahkahalar atıyordu. Flaman'ın Çukur Ülkelerinin Majestelerine borçlu olduğunu kabul ettiği" aktarılmıştı. Philip, Paris'teki büyükelçisine verdiği yanıtta benzer bir kutlama havasındaydı. "Hayatım boyunca yaşadığım en büyük tatmin anlarından birini yaşadım ve krallığın diğer bölgelerinde neler olup bittiğini bana yazmaya devam edersen bu duyguyu yeniden deneyimleyeceğim. İşler bugün olduğu gibi giderse, bu mesele kökünden hallolacaktır."[27] Hollanda'dan yazan, normalde ihtiyatlı olan Alva Dükü bile kutlama havasına girmişti:

> Paris ve Fransa'daki olaylar harika. Tanrı'nın, gerçek kilisenin korunmasını destekleyeceğini ve kutsal hizmetini ve ihtişamını ilerleteceğini bildiği şekilde olayların gelişmesini sağlamıştır. Tüm bunların yanı sıra bu olaylar; kralın işleri için daha iyi bir zamanda gerçekleşemezdi. Bunun için Tanrı'ya şükürler olsun![28]

Hem Madrid hem Roma'daki Katolikler; neredeyse sadece Huguenot liderlerinin başının kesilmesine odaklandı, cinayetlerin boyutuyla pek de ilgilenmediler. Katolik tarafındaki tek istisna, imparatorlukta Protestanlar arasında yaşayan İmparator Maximilian'dı. O, daha hassas bir siyasi tablo ile karşı karşıyaydı. Alman Lüterciler, Kalvinist dindaşlarının dehşetini derinden paylaştı ve Maximilian, uluslararası Katolik komplosunda parmağı olduğuna dair söylentileri inkâr etmek için zorlu adımlar atmak zorunda kaldı.[29] Katoliklerin siyasi yöne yoğunlaşması ve bunu izleyen şiddete dair Protestanların duyduğu korku arasındaki bu uçurum, olayların anlatısını şekillendirmede kritikti. Tarihçilerin katliama yol açan olaylar dizisini yeniden inşa etmeye ayırdıkları zaman göz önüne alındığında, o dönemin insanlarının Huguenot krallığının yok edilmesinin kasıtlı bir politika eylemi olduğu sonucuna varırken neredeyse hemfikir olmaları dikkate değerdir. İspanyol büyükelçisi, Huguenot liderliğine karşı saldırıdan Kral Charles ve Medicili Catherine'nin

27 Kamen, *Philip of Spain*, s. 141.

28 Parker, *Grand Strategy*, s. 101.

29 Paula Sutter Fichtner, *Emperor Maximilian II* (New Haven, CT: Yale University Press, 2001), s. 183–4.

7.4 Aziz Bartalmay'ın askerî akıbeti. Paris'te bir broadsheet tarafından paylaşılan manzara: Kraliyet ordusu tarafından yakın kuşatma altındaki Protestan kalesi La Rochelle'in tahkimatları.

sorumlu olduğundan emindi; Papalık elçisi de aynı fikirde olduğunu belirten raporlar sundu. Paris ve Lyon'dan gelen ticari haber mektupları, kralın sorumluluğunu teyit ediyordu. Charles'ın, ihanete dair kanıtları görmesi sonucu harekete geçmeye mecbur kaldığını açıklayan kraliyet bildirisi, bu sorunu çözüme kavuşturmuştu.[30]

Güvenilir Coligny ve Huguenot, Paris'te toplanmak için tuzağa düşürülmüşlerdi ve yazın gerçekleşen bu olayların, uzun zamandır

30 *Declaration de la cause et occasion de la mort de l'admiral* (Paris: Jean Dallier, 1572); FB 12209–12217, 12230–12231.

planlanan bir komplo olduğuna dair şüpheler olmasaydı, durum böyle olabilirdi. 27 Ağustos Paris *Avvisosu*; kralın, Huguenot'ları ortadan kaldırma kararını, Kraliçe Anne ile yaptığı görüşme ve Guise dükünün kışkırtmaları sonucunda dokuz ay önceden aldığını bildirdi.[31] Lorraine kardinali; Roma'da şüpheli bir Protestan komplosundan bahsederek ve Fransız sarayının tehdidi etkisiz hâle getirmek için önceden planlar hazırladığını belirterek, yangını körükledi. Önceden tasarlandığına dair en açık ifadeler, Papalık saray mensubu Camillo Capilupi'nin bir çalışmasında yer alıyordu; görünürde kardeşine bir mektup kaleme almıştı ve Huguenot'ları ortadan kaldırmak için 1570 yılından beri plan yaptığından bahsetmişti. *IX. Charles'ın Huguenot'lara karşı savaş hilesi* çarpıcı başlığıyla yayımlanan mektup, Catherine ve kralın Venedik büyükelçisi de dâhil olmak üzere önemli kişilerle hazırlık yaptığını ortaya koyduğu iddia edilen birkaç belgeden alıntı yaptı. Katliamı tartışan her Katolik gözlemcisi gibi, Capilupi de Fransız kralını övmekten başka bir şey yapmamıştı, buna rağmen onun risalesi; Cenevre'de Fransızca bir tercümeyle yeniden yayımlanması için hızlı düzenlemeler yapan Kalvinistler için bir propaganda fırsatıydı.[32]

Bu; entrikaları, onurlu Coligny'yi kötüye kullanmaları, kötü inançları ve zulümleri nedeniyle Fransız sarayına lanetler okuyan Fransız Protestan matbaalarında basılan birçok risaleden biriydi. Fransız orduları, katliamın başladığını bitirmek için toplanırken; yeni nesil yazılar, direniş çağrısında bulundu; bu, istismar edilen vatandaşların haklarının nihayetinde gaddar bir hükümdarın tahttan indirilmesinin sağlayabileceği yeni bir anlaşmalı monarşi vizyonunu ortaya koyuyordu.[33] Ancak hiçbir açıklama, olayların kendisi kadar yeterli değildi. O dönemde en çok etki eden metinler, olayların sade bir anlatısını sunanlardı: katillerini yatağında karşılayan asil Coligny ve ölümü cesaret ve inançla karşılaşan sayısız erkek, kadın ve çocuk.[34] II. Philip için bu durum, esasen politik bir olaydan kaynaklanan ikincil bir zarardı.

31 Hurtubise, 'Comment Rome apprit la nouvelle', s. 202.

32 *Le stratagem ou la ruse de Charles IX* (Cenevre: Jacob Stoer, 1574); FB 8814. Orijinal İtalyanca baskısı (Roma, 1572) USTC 818499'dur.

33 Kingdon, *Myths about the St Bartholomew's Day Massacre*. Bu literatürün klasiği Quentin Skinner'dır. *The Foundations of Modern Political Thought* (Cambridge: Cambridge University Press, 1978).

34 Kingdon, *Myths about the St Bartholomew's Day Massacre*, s. 28–50. Güncel olarak yayımlanan en önemli belgelerin çoğu Simon Goulart'ta toplanmıştır. *Mémoires de l'estat de France sous Charles neufiesme* (Cenevre: Vignon, 1576).

Sıradan insanların kurban edilmesi, Protestanlar için anlatıların mihenk taşıydı. Bu; Protestan Avrupa'sını, Katolikler ile Protestanlar arasındaki derin uçurumun aşılamayacağına ikna eden bir hikâyeydi.

Büyük Tasarılar

Avrupa'nın birbiriyle çatışan dinleri arasındaki çarpışma, II. Philip'in büyük planı Armada seferi (1588) ile doruk noktasına ulaştı. İngiltere'yi işgal etmesi için gönderilen filo, birbiriyle alakalı bir dizi problemi de çözmeyi amaçlıyordu. Yirmi yıl sonra Hollanda İsyanı çözüme ulaşmaya yakın bile değildi; 1585'ten beri İngiliz birliklerinin müdahalesi sayesinde İspanyol ilerlemesi yavaşlamıştı ancak bu, askerî bir çıkmaza işaret ediyordu. II. Philip, ancak İngiltere'nin resimden çıkarılması durumunda Hollandalı isyancılara diz çöktürebileceğine ikna oldu. Portekiz Krallığı'nın 1580'de filosuyla katılması, deniz yoluyla istilayı mümkün kıldı; Philip'in Fransa'daki Katolik Birliği ile ittifakı, Fransız kralının düşmanca herhangi bir eylem yapma ihtimalini devre dışı bıraktı. Artık tek gereken; rüzgârın İspanyol filosunu Kanal boyunca hızlandırması, Flaman'daki Parma dükünün birlikleriyle başarılı bir bağlantı noktası ve sürgün edilenlerin ve Londra'daki kendi ajanlarının vaat ettiği İngiliz Katoliklerinin yükselişi idi.

Bu ölçekte bir harekâtın gizli kalması imkânsızdı. İngilizler, Philip'in elindeki kartların ne olduğunu 1586'dan beri biliyordu; Nisan 1587'de Cadiz Limanı'na başarılı bir çıkış, hazırlıkların aksamasına ve seferin bir yıl ertelenmesine yol açtı. Ancak Armada yelken açtığında, Avrupa endişeli bir bekleme dönemine girdi. Filo kuzeye doğru ilerlerken, kıtadaki bilgi merkezleri, haber karartması yaşadı: geçen gemilerden ve geri dönen denizcilerden toplanan bilgi kırıntılarının, çoğunlukla yanlış olduğu ortaya çıktı. İspanyol filosunun Kanal'da görüldüğü andan itibaren bile, başarılı mı yoksa başarısız mı olacağının anlaşılması birkaç hafta aldı. Bu nedenle, Armada seferi; İnebahtı zaferinin muzaffer ilanından ve Aziz Bartalmay'ın sevincinden oldukça farklıydı. Bu, kaygı dolu bir yaz boyunca ses bulan bir olaydı. Doğru haber kıtlığı vardı; dedikodular, belirsiz raporlar ve spekülasyonlar her yerdeydi.

Mayıs ayı sonunda Lizbon'dan ayrılan Armada, kısa süre sonra kötü hava şartları ile karşılaştı ve Kuzey İspanya'nın Corunna Limanı'na sığınmak zorunda kaldı. 21 Temmuz'da yeniden yelken açtı. İngilizlere karşı belirleyici eylem, 7 ve 8 Ağustos'ta gerçekleşti. Amiral

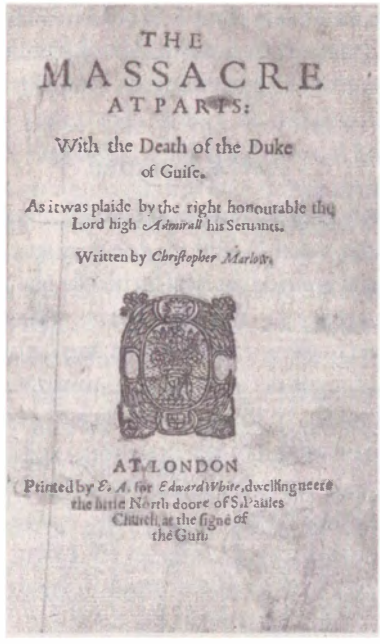
THE
MASSACRE
AT PARIS:
With the Death of the Duke
of Guise.
As it was plaide by the right honourable the
Lord high Admirall his Seruants.
Written by Christopher Marlow.
AT LONDON
Printed by E. A. for Edward White, dwelling neere
the little North doore of S. Paules
Church, at the signe of
the Gun.

7.5 Dehşetle anılacak bir gün. Yirmi yıl sonra Christopher Marlowe, katliamı Londra sahnesine taşıdı ve büyük bir başarı yakaladı. Fransız ilişkilerinde yeni bir kriz doğduğu için, zamanlaması çok iyiydi.

Medina Sidonia, filosunu Kanal boyunca sağlam tutmayı başarmıştı; Parma'nın ordusunu beklemek için Calais açıklarına demir attı. İngiliz filosu, İspanyol gemilerini dağılmaya zorlamak için ateş gemileri göndererek harekete geçti. Kuvvetli rüzgârlar, Armada'yı kuzeye, belirlenen işgal noktasından daha da uzaklara sürükledi. Ağustos sonunda geri döneceklerine dair umutlar tamamen sönmüştü. Bir zamanlar gurur duyulan filonun kalıntıları; İrlanda açıklarında İspanya'ya geri dönmesi için bırakıldı.[35] Eylemden uzak olanlar için bu, beklemeyle geçen uzun bir yazdı.

Havadisleri bekleyenler arasında en endişeli olan Roma idi. Papa V. Sixtus, İspanyol birlikleri İngiliz topraklarına ayak bastığı an bir

35 En iyi anlatı, Colin Martin ve Geoffrey Parker, *The Spanish Armada*, 2. baskı (Manchester: Manchester University Press, 1999). Bu çalışmanın temelini oluşturan çığır açan arkeolojik araştırmalar için Colin Martin, *Full Fathom Five: The Wrecks of the Spanish Armada* (Londra: Chatto ve Windus, 1975).

milyon duka kadar katkıda bulunacağını vaat etmiş ve İspanyolların başarılı olması için kendini adamıştı. Bunlar, haberciler için zor zamanlardı. Roma'nın iyi haberler almak için can attığı belliydi. Şehirdeki İspanyol temsilciler; papanın, vaat ettiği finansal desteği vermesini sağlayacak zaferi duyurmayı istiyordu. İspanyol posta müdürü Antonio de Tassis'in olumlu her söylentinin yayılmasında payı büyüktü. 13 Ağustos tarihli *Avviso,* Tassis'in 20 Ağustos'a kadar iyi haberler alacağına dair yüklü bir bahse girdiğini bildirdi; bu, piyasaları etkilemek için kasıtlı olarak ortaya atılan bir söylentiydi. Tüccar ağlarından gelen bilgi kırıntıları da yanıltıcı olabiliyordu. Temmuz ayında Agostino Pinelli; Lyon'dan gelen Katolik ordusunun İskoçya'ya vardığını ve karaya çıktığını bildiren mektupları Roma'da sergiliyordu. Ağustos ayında İngiliz yenilgisine dair daha fazla haber gelince, Parma dükü; Anvers'e böyle bir rapor gelmediği haberini vermek zorunda kaldı.[36]

Roma'da reklam içerikli *avvisi* sayesinde Armada seferi hakkında kendilerini akladılar. İspanyolların başarılı olduğuna dair söylentileri rapor ettiler; ancak bunların teyit edilmesi gereken, doğrulanmamış raporlar olduğunu da not düştüler. 16 Temmuz'da Pinelli bankacıları Fransa'dan, İspanyol zaferini duyuran bir haber aldı; ancak *Avviso*, "zafere inanmak için öylesine büyük bir arzu var ki haberin teyit edilmesi beklenmelidir" diye ekleme yaptı. 26 Temmuz tarihli *Avviso*, Köln'den sevindirici haberler verdi, ancak diğer ulakların hiçbirinin bundan haberi olmadığı da belirtildi. 22 Ağustos'ta, Savoy dükünün kişisel habercisi, İngilizlerin yenildiğine dair haberlerle Roma'ya vardı; ancak bu, diğer ulaklar tarafından onaylanana kadar şüpheli kaldı.[37]

Roma *avvisi*lerinin şüpheci yaklaşımı ve profesyonelliği, İspanyol zaferinin Katolik Avrupa'da geniş çapta kutlanmasını engellemedi. Paris'teki İspanyol Büyükelçisi Bernardino de Mendoza; birçok yanlış haber almış ve bu haberleri yaymıştır, bu nedenle sorumluluğun büyük bir kısmı ona aittir.[38] Temmuz ayının sonunda, Bonchurch Savaşı'yla ilgili haberler Paris'e ulaştı: on beş İngiliz gemisinin battığı söylendi. Mendoza bu haberi doğrudan Madrid'e gönderdi ve İspanyol zaferinin Paris'te yayımlanmasına ilişkin düzenlemeler

36 Jean Delumeau, *Vie économique et sociale de Rome dans la seconde moitié du XVIe siècle* (Paris: Boccard, 1957–9), s. 60.

37 Ae., s. 35.

38 De Lamar Jensen, *Diplomacy and Dogmatism: Bernardino de Mendoza and the French Catholic League* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964), s. 156–7.

yaptı.[39] İngiliz Büyükelçisi Edward Stafford, kendi tuttuğu kronoloji ile karşı çıktı ve 8 Ağustos'taki çatışmaya kadar, savaşın sürecini sergiledi. Bu da Fransızca olarak yayımlandı, ancak hiçbir saygın Paris matbaası; baskının üzerine adını koymaya hazır değildi.[40] Mendoza etkilenmemişti. Kral Philip'e, "Buradaki İngiliz büyükelçisi, İngilizlerin zafer kazandığını belirten bazı haberler yayımlattı, ancak halk; her şeyin yalan olduğunun farkında ve bu sayede, haberlerini aktaran baskılar hiç satılmadı" dedi.[41] Bunun yerine Mendoza, Medina Sidonia'nın Sir Francis Drake'i ele geçirip yakaladığına dair iyimser bir raporu Philip ile paylaştı. Mendoza'nın ilk raporu, 18 Ağustos'ta Madrid'e ulaştı. 26 Ağustos'ta ikincisi geldiğinde, Philip zaferi ilan etmeye hazırdı. Alışılmadık bir şekilde, bunu basılı bir broadsheet aracılığıyla duyurdu. Yerel bir İngiliz temsilcisi; halkın haberleri çılgın bir sevinçle karşıladığını bildirdi.

Diğer yerlerde de durum aynıydı. 17 Ağustos'ta Venedik Senatosu, Kral Philip'e büyük zaferi için tebriklerini iletme lehinde oy kullandı. 20 Ağustos'ta İspanyol büyükelçisi, Prag'daki kutlamalar esnasında *Te deum* söylenmesini emretti. Ancak tam o sırada çelişkili haberler içeren bir rapor geldi. İspanyol yenilgisinin gerçek boyutu ortaya çıktıkça, Roma'da yayımlanan *avvisi*, umutları yerle bir etti.

Kahramanlara ne olacaktı? Hollanda'daki üç yıllık savaşın ardından hazinesi tükenen İngiltere, her şeyi donanmanın başarısına bağlamıştı. İlçe harçları yükseltilmiş ve tüketilmişti; ancak çok azı, ateşli silahlarla tatbikat yapmıştı. İngiliz hükûmeti, nihayet Philip'in büyük tasarısının temel eksenini saptamıştı, ancak Armada ve Parma'nın Hollanda ordusunun nerede buluşacağı ve düşman kuvvetlerinin nereden karaya çıkacağı hâlâ bilinmiyordu. Elizabeth; Essex üzerinden saldıracaklarını ya da Thames'a yelken açacaklarını düşünüyordu; ilçe güçlerine Brentwood'da toplanma talimatı verildi. Kraliyet'in yıllık gelirinin yüzde 5'i, Walsingham'ın

39 *Copie d'une lettre envoyée de Dieppe, sur la rencontre des armées d'Espaigne & d'Angleterre* (Paris: Guillaume Chaudiere, 1588); USTC 8949. Lyon ve Toulouse'daki yeniden basımlar da dahil olmak üzere toplamda dört adet 1588 baskısı vardı. USTC 12721, USTC 53285.

40 *Discours veritable de ce qui s'est passé entre les deux armées de Mer d'Angleterre & d'Espaigne* (s.l, s.n. 1588). Yine de, cesur Protestan La Rochelle'de ve anonim olarak başka yerlerde yeniden yayımlandı. La Rochelle baskısı için USTC 19491.

41 Bertrand T. Whitehead, *Brags and Boasts: Propaganda in the Year of the Armada* (Stroud: Alan Sutton, 1994), s. 109.

istihbarat servisine harcanıyordu ve buna rağmen, işgal gücünün Kent'i hedef aldığını belirleyememişti.[42]

Durum, kıl payı kurtarılmıştı. İngiliz donanması; Parma'nın birlikleri gemiye binemeden Armada'yı Calais'den uzaklaştırarak, Philip'i planındaki en zayıf noktadan vurmuştu. Elizabeth; Essex'teki Tilbury'de toplanan güçlerine hitap etmek için nehrin aşağısına gittiğinde, İngiltere'den uzaklaşan Armada, Forth'u çoktan geçmişti. Bu birlikler, işgal planı gerçekleşmiş olsa feci bir şekilde hazırlıksız yakalanacaktı. Elizabeth "bir İngiliz'in kalbine" sahip olabilirdi, ama neyse ki Tilbury konuşmasını dinleyenlerin askerî becerileri test edilmeyecekti.

İspanya'da felaketin boyutu, kademeli olarak ortaya çıktı. Parma'nın, Armada filosuyla buluşamadıklarını itiraf eden mektubu, 31 Ağustos'ta Madrid'e ulaştı. Dört gün sonra Fransa'dan bir ulak, filonun kuzeye doğru yelken açtığı haberini getirdi. Doğal olarak, kralın yakın çevresinde bulunan kimse, bu haberi Philip'e iletmeye hevesli değildi. Bu görev, Mateo Vásquez'e kaldı. Ancak o da haberi yazarak iletmeyi tercih etti; Philip'e, birliklerini bir felakete sürükleyen Fransa'nın müteveffa kralı IX. Louis ile kıyaslama içeren, dokunaklı bir mektup gönderdi.[43] İspanyol Kraliyeti için sonbahar ayları çetin geçti; filodan geriye kalanlar memlekete dönmüştü ve gemilerin yitirildiğini onayladılar. Sefer, İspanya'ya 15.000 erkeğe ve yaklaşık 10 milyon dukaya; en önemlisi de Philip'e dünyanın en korkulan askerî gücünün yenilmez ustası olarak ününe mal olmuştu. Kartlar yeniden dağıtıldı ve II. Philip'in özenle tasarlanmış planı, yerle bir oldu. Fransız Kralı III. Henry, Katolik Birliği'nin zulmüne karşı koymak ve otoritesini yeniden sağlamak istiyordu. Guise dükü ve kardeşi kardinal, Blois'teki kraliyet sarayına çağrıldı ve orada kralın muhafızları tarafından katledildi.[44] Kahramanlarının suikasta uğradığı haberleri; Katolikleri önce dehşete düşürdü, ardından da öfkeyle doldurdu. Fransa'da Katolik Birliği ayaklandı. Yabancı başkentlerdeki yönetimler; Fransa'nın ve Protestan vârisi Navarra'lı Henry'nin akıbetinin ne olacağını değerlendirmek zorundaydı.

42 Parker, *Grand Strategy*, s. 223–4. Elizabeth'in istihbarat toplama çabaları için, Alan Haynes, *Invisible Power: The Elizabethan Secret Service, 1570–1603* (Stroud: Sutton, 1992); Stephen Alford, *The Watchers: A Secret History of the Reign of Elizabeth I* (Londra: Allen Lane, 2012).

43 Parker, *Grand Strategy*, s. 270.

44 Stuart Carroll, *Martyrs and Murderers: The Guise Family and the Making of Europe* (Oxford: Oxford University Press, 2009), s. 281–92.

Bu, Armada'nın yenilgisine bile rakip olacak bir haberdi. Guise, 23 Aralık 1588'de suikasta kurban gitti. Haber 4 Ocak 1589'da Roma'da biliniyordu.[45] Haberin nasıl alındığını açıklayan aşağıdaki *Avviso*, Blois'te Avrupa için önemli bir olayın vuku bulduğuna dair uluslararası bir kabulü ortaya koyuyor:

> 7 Ocak. Çarşamba günü saat 22.00'de Blois'ten Kardinal Joyeuse için bir ulak, bir saat sonra Savoy dükünden büyükelçiye gönderilen başka bir ulak, gece yarısına doğru Toskana büyük dükünden üçüncü bir ulak; Fransa'dan H. Rucellai tarafından imzalanmış bir gönderiyle geldi. Nihayet perşembe günü, Fransız büyükelçisi için Hristiyan kralı tarafından gönderilen dördüncü bir ulak geldi. Hepsi aynı haberi getirmişti: Guise dükünün ölümü.[46]

Öfkeli papa, III. Henry'yi aforoz etti; artık Henry'nin, otoritesini yeniden kurmak için Navarra ile ortak bir davaya baş koymaktan başka bir seçeneği yoktu. 2 Ağustos'ta Henry, suikasta kurban gitti. Haber, 16 Ağustos'ta Roma'ya ulaştı ve 23 Ağustos tarihli *Avviso* ile duyuruldu. Henry'nin ölümü, bazı Roma bankerleri için bir felaketti; Fransız kralına borç vermişler ve şimdi ifşa olmuşlardı. Raporlarla ilgili şüphe uyandırmaya çalıştılar. Bu nedenle, Urbino dükü elçisi; âdeti olduğu üzere, İspanyol büyükelçisinden destek istedi. 30 Ağustos tarihli *Avviso*'nun dükteki nüshasında, büyükelçinin kendisi şerh koymuştu:

> İnsanlar doğru söylüyor, Fransa kralı öldü. Bugün iki ulak geldi: biri Lyon Bonvisi tarafından 20'nci kasabadan gönderilmiş mektubu, Nancy'den gelen diğeri de 17'nci kasabadan ve 8 Ağustos'ta Paris'ten yollanan iki mektubu getirmiş. Hiçbir şüphe duyulmamalı.[47]

Guise suikastının ardından Birlik; Kuzey Avrupa - Roma güzergâhındaki başlıca haber merkezleri olan Paris'i ve Lyon'u işgal etti. Navarra, kendisine karşı ilan edilen aforozu değiştirmek istiyordu ve bu nedenle, kendi ulaklarını Roma'ya göndererek bir yanıt verdi.[48] 1589'un ortalarında Roma, neredeyse her gün özel bir ulakla iki taraftan da haber alıyordu. Böylesine gergin bir atmosferde, devlet adamları; haberlerin manipüle edilebileceğinin veya çarpıtılabileceğinin

45 Delumeau, *Vie économique et sociale de Roma*, s. 54.

46 Ae., s. 59.

47 Ae., s. 61.

48 Bu müzakerelerin bağlamı için bkz., Michael Wolfe, *The Conversion of Henry IV* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993).

farkındaydı. *Avvisi*, bu ihtiyatı gösteriyordu. Rapor edilme biçiminde sık sık vurgulandığı üzere, önemli haberler onay gerektirdi:

> 22 Eylül 1590. Venedik, Torino, Lyon, Augsburg, Innsbruck ve başka yerlerden duyduğumuza göre, 27 Ağustos'ta Parma ile Navarra arasında bir savaş meydana geldi ve 15.000 kişinin öldürüldüğü düşünülüyor. Papa da Venedik'teki elçisinden aynı haberi aldı; İspanya büyükelçisine ise Parma kampından 28 Ağustos tarihli mektuplar ulaştı.[49]

Kazanan taraf, ganimetleri alır. İspanyol Armadası'nın yenilgisi; İngiltere, Hollanda ve Almanya'da kutlama yapan birçok risalenin yayımlanmasına yol açtı.[50] Yenilenler, sessizce yaralarını sardı. İtalya basını, İnebahtı'dan sonra çok meşguldü ve sunacak pek az şeyi vardı. Fransa, çoğunlukla kendi meselelerine yönelmişti, ancak Paris basını; filo uzun ve çetrefilli bir yolculukla geri dönerken, Orkney Adaları açıklarındaki İspanyol zaferini bildirmek için kısa bir süreliğine odağını kendinden başka bir yöne çevirdi.[51] Anvers'de benzer raporlar dolaşıyor olsa da, bu yine büyük ölçüde olumlu düşünme çabası gibi görünüyor.[52]

İngiltere, yazın yaşanan olaylarla oldukça sarsılmıştı. İspanyolların yediden yetmişe herkesi öldürmeyi planladığına dair kan donduran söylentileri yayan vaizler, çaresiz bir direnişi teşvik etmiş ya da moralin tamamen çökmesine neden olmuş olabilir. Tövbelerle karışan ilahî lütuf yakarışları, askerî hazırlıkların yetersizliğine dikkat çekme riski taşıyordu. Armada, önemli bir kayıp olmaksızın Parma ile buluşma noktasına ulaştığında, bazıları amiralin filosunu idare edecek cesaretten yoksun oluşunu eleştirmeye başladı. Ancak zaferin boyutu öğrenildikçe hepsi affedildi. Kraliçe Elizabeth'in Tilbury'deki konuşmasına, bu anı ölümsüzleştirmek isteyen birçok hevesli yazar tanıklık etti. İki atik girişimci Londra'ya döndü ve hemen ertesi

49 Delumeau, *Vie économique et sociale de Roma*, s. 58.

50 *Corte verhael vande groote victorie die Godt almachtich de coninckl̈ijcke mayesteyt van Enghelant verleent heft, over de Spaensche armada* (Amsterdam: Barent Adriaesnz, 1588); USTC 422639.

51 *Le discourse de la deffette des Anglois par l'armée espagnolle conduicte par le marquis de Saincte Croix espagnol, aux Illes Orcades* (Paris: François Le Fèvre, 1588); USTC 9650.

52 3 Eylül tarihli bir bültende bildirildiği gibi. Brendan Dooley, 'Sources and Methods in Information History: The Case of Medici Florence, the Armada and the Siege of Ostende', Joop W. Koopmans (ed.), *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005), s. 39.

gün konuşmayı kutlayan balatları kaydetti. Londra'nın çoğu zaman yetersiz sayıda çalışana sahip matbaaları, kutlama havasına girmişti; bu nedenle, Tilbury balatları, ucuz baskının ürünüydü.[53] James Aske'nin *Elizabetha Triumphans* adlı eseri, daha hırslıydı; çok fazla bilindik balat olduğu için bir noktada basılacağına dair umutları tükendi. Tehlike geçmişte kalmıştı; korkularla dalga geçme zamanıydı. Ele geçirilen İspanyol gemilerinde, fethedilen ulusu köleleştirmek ve işkence etmek için çok sayıda kırbaç ve pranga bulunduğu bildirildi. Bu; kamçıların gravürleriyle resmedilen, kan donduran bir balatta neşeyle hicvedildi.[54]

Devlet destekli propagandanın en usta parçalarından biri; Armada'nın gemilerini, cephanelerini ve adamlarını listeleyen bir İspanyol risalesinin İngilizce versiyonuydu.[55] Filonun Lizbon'da gemiye bindiği sırada basılan orijinal versiyonu, yaz aylarında Mendoza tarafından Fransızca olarak yeniden basılmıştı.[56] Şimdi İngiltere, İngiltere'nin denizcileri ve Tanrı'nın iradesi tarafından mağlup edilen "yenilmez" filoyla alay ediyordu. Sonuç olarak, bu yıllarda yayımlanan İngiliz risalelerinde yeni bir güven, zekâ ve polemik tespit edebiliriz.

Bu risaleler, *Bir çuval dolusu İspanyol yalanları* adlı eserde toplanmıştır; yaz boyu dolaşan İspanyol iddiaları, Gotik ve neşeli bir Romalı üslubuyla aktaran bir çalışmadır.[57] Görünüşe göre artık gelecek biziz, diyor gibiydi: yalan haberler, bu yüzden alay konusu oldu. Kıtasal savaş haberlerinin Londra basınını tüketeceği on yılın başında, İngiltere matbaacıları, şimdiye kadar bunlardan kaçmış olan tam teşekküllü haber pazarının gelişmesine yönelik önemli adımlar atıyordu.

53 Stationers'ın kayıtlarına basılmak üzere girilen balatlar Whitehead'de listelenmiştir, *Brags and Boasts*, s. 209–11. John J. McAleer, 'Ballads on the Spanish Armada', *Texas Studies in Literature and Language*, 4 (1963), s. 602–12.

54 STC 6558. Resimli Whitehead, *Brags and Boasts*, s. 126.

55 *A true discourse of the Armie which the kinge of Spaine caused to be assembled in the haven of Lisbon* (Londra: John Wolfe, 1588); STC 22999, USTC 510911.

56 *Le vray discours de l'armee, que le roy catholique a faict assembler ay port de la ville de Lisbone* (Paris: Chaudière, 1588); USTC 19534. Kısaltılmış bir Hollandaca versiyonu da vardır: *De wonderlijcke groote Armade die den Coninck van Spaengien güçlü bir toegherust op Enghelandt* (Gent: Jan van Salenson, 1588); USTC 413911.

57 *A pack of Spanish lyes sent abroad in the world* (Londra: Christopher Barker, 1588); STC 23011, USTC 510912; Whitehead, *Brags and Boasts*, s. 197–8. Elbette ironi, İngiltere'nin, Roma tipine geçmek için eski moda Gotik'i terk eden son baskı kültürlerinden biri olmasıdır. İspanya bu açıdan çok ilerideydi.

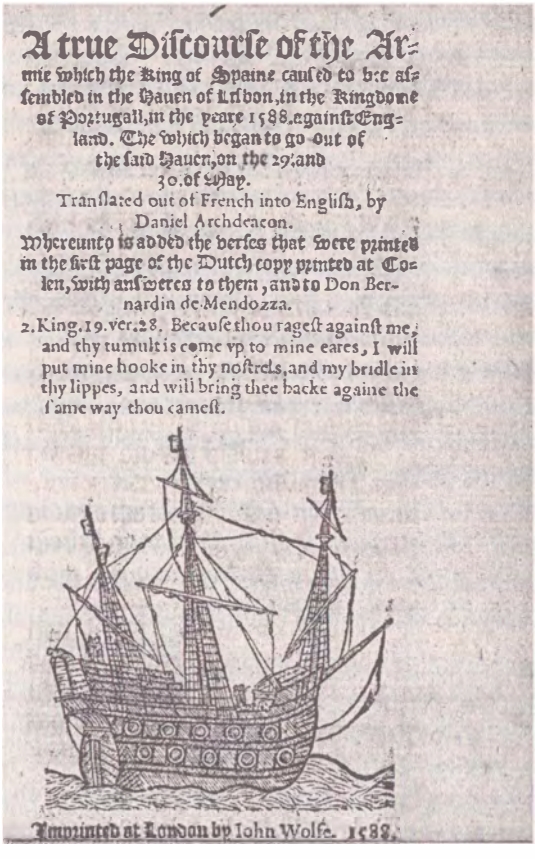

A true Diſcourſe of the Ar=
mie which the King of Spaine cauſed to bee aſ=
ſembled in the Hauen of Lisbon, in the Kingdome
of Portugall, in the yeare 1588. againſt England. The which began to go out of
the ſaid Hauen, on the 29. and
30. of May.
Tranſlated out of French into Engliſh, by
Daniel Archdeacon.
Whereunto is added the verſes that were printed
in the firſt page of the Dutch copy printed at Co=
len, with anſweres to them, and to Don Ber=
nardin de Mendozza.
2. King. 19. ver. 28. Becauſe thou rageſt againſt me,
and thy tumult is come vp to mine eares, I will
put mine hooke in thy noſtrels, and my bridle in
thy lippes, and will bring thee backe againe the
ſame way thou cameſt.

Imprinted at London by Iohn Wolfe. 1588.

7.6 İspanyol filosunun gücü. Yenilginin ardından, gemilerin ve silahlanmaların ayrıntılı listesi; İngiliz donanmasının cesaretini kutlamak için kullanıldı.

Örümcek Ağı

Bu olayların üçünde de ortak nokta İspanyol Kralı II. Philip idi.

İnehbatı zaferiyle sonuçlanan seferi hem organize etmiş hem de finansman sağlamıştı. Özellikle de Protestan Avrupa'sında, 1572 katliamının arkasındaki şeytani dehanın, o olduğundan şüpheleniliyordu. 1588 Armada'sı, Avrupa'da Katolik hâkimiyeti kurmak ve İngiltere, Fransa ve Çukur Ülkeler'deki düşmanlarını ortadan kaldırmak için tasarladığı büyük bir girişimdi. Başarısızlığı, bu umutları yıktı ve Avrupa'yı on yıllık yıpratıcı bir savaşa mahkûm etti.

Philip, gücünün zirvesinde olan bir İspanya yönetti. Bu, Avrupa'nın askerî süper gücüydü; Peru'nun valiliğindeki Potosi'nin (şimdi Bolivya'da bulunuyor) gümüş madenlerinden çıkarılan ve hiç bitmeyecekmiş gibi görünen külçeler ile ordularını finanse ediyordu. 1580'den itibaren Philip, Portekiz'in kaynaklarına ve özellikle de filosuna sahipti. İspanyol tasarılarının ve emellerinin, uluslararası diplomasinin ve Avrupa haber piyasasının sürekli olarak bu konu hakkında endişelenmesine şaşırmamalı. Yine de Philip'in kendisi oldukça gizemliydi, daha doğrusu nadiren görülüyor ve anlaşılıyordu. 1559'da Hollanda'dan İspanya'ya dönüşünden sonra yarımadayı bir daha asla terk etmedi. Saltanatının son on yıllarını, İspanya'nın büyük şehirlerinden kasıtlı olarak uzakta, yeni inşa edilen manastır sarayı El Escorial'de geçirdi. Buradan, eşi görülmemiş hırslı bir dış politika yönetmeye çalıştı.

Avrupa'nın on altıncı yüzyıl haber ağlarının etkinliğine ilişkin araştırmamızı, bu dönemin olaylarını Philip'in gözünden değerlendirerek sonlandıracağız. İspanya; tüm askerî gücüne rağmen, önceki iki yüzyılda olduğu gibi Philip'in hükümdarlığı döneminde de Avrupa'nın ana yollarından uzakta kaldı. Orta Çağ tüccarlarının yazışmaları; Kastilya'nın iç kesimleri ile değil, çoğunlukla Akdeniz limanlarıyla, özellikle de Barselona'yla olmuştu. Sevilla'nın yükselen gücü, tıpkı Lizbon gibi, Avrupa'nın ana ticaret yollarından çok Atlantik'e yönelmişti. Philip, operasyonlarının ana üssünün Madrid olmasına karar verdiğinde, posta altyapısında önemli düzenlemeler yapılması gerekti. 1560'ta Madrid ile Brüksel arasında yeni bir postane kuruldu. Postanenin güzergâhı; Burgos ve Lesperon'dan, ardından Poitiers, Orléans ve Paris üzerinden Fransa'dan geçiyordu. Kral, ikametini değiştirdiğinde, merkezî yönetim Madrid'de kaldı; bu ikamet değişikliği, her yıl tekrarlanan bir durum hâline geldi. Belgeler, Escorial'e veya başka bir yere günlük ulaklar ile getirildi. Postanenin kurulması; posta hacminde büyük bir artışa ve maliyette orantılı bir düşüşe yol açtı; ancak aynı zamanda büyük bir diplomatik trafiğin Madrid'e güvenli olmayan yollarla ulaştığı anlamına geliyordu. Bu ve posta iletişiminin diğer tehlikeleri; İspanyol diplomatları önemli gönderilerin kopyalarını da göndermeye teşvik etti. 15 Ağustos 1592'de kralın Savoy'daki büyükelçisi, onu bilgilendirmek için şunları yazdı:

> Bu ayın ikinci gününde, Barselona'dan yola çıkan bir fırkateyn ile Majesteleri'ne bir mektup gönderdim; bu fırkateynin sahibinin adı Bernardino Morel. Ayrıca 8, 10, 17 ve 21 Temmuz gönderilerinin nüshasını da ekledim. Başka bir gemi tarafından yolları kesilmediği sürece varacaklarına inanıyorum; zira hava oldukça güzel.[58]

Elbette bu, Madrid'in sık sık aynı gönderinin birkaç kopyasını aldığı anlamına geliyordu.

Madrid ile doğrudan iletişim, Philip'in yurt dışındaki temsilcilerinin sürdürdüğü resmî yazışmaların yalnızca bir parçasıydı. 1580'de Paris'te yeni bir büyükelçiye iletilen talimatlar; onun ek olarak Milano ve Flandre valileri, Napoli naibi ve Roma, Venedik ve Almanya'daki büyükelçilerle de yazışmaları sürdürmesini gerektiriyordu. Çok uzaktaki bazı karargâhlarla iletişim kurmak, özellikle zordu. Prag'daki imparatorluk sarayından yola çıkan bir gönderinin İspanya'ya ulaşması, beş ay kadar sürebiliyor ve bazen tamamen kayboluyordu.[59] Napoli ile İber Yarımadası arasındaki ana deniz yolu bile, yılın sadece bir kısmında çalışıyordu: 15 Kasım ile 15 Mart arasında, kışın Akdeniz'in zorlu ve fırtınalı koşulları nedeniyle kadırga filosu birikirdi. Bu nedenle posta, Cenova ve Barselona üzerinden geçen dolambaçlı kara yolu boyunca taşınmalıydı.

Elçileri, temsilcileri ve müttefiklerinden oluşan ağıyla verimli bir iletişim sürdürmek; Philip için en iyi zamanlarda bile hem karmaşık hem de pahalıydı. Ancak bu; kendi politikalarının teşvik ettiği aralıksız bir savaş dönemiydi ve bu yüzden, sıradan olmaktan çok uzaktı. Posta ağının kalitesi, on altıncı yüzyılın ikinci yarısında bariz bir şekilde bozuldu.[60] Gecikmeler giderek arttı ve gönderinin güvenliği sık sık tehlikeye atıldı. En önemlisi de, Fransa'daki savaşların sebep olduğu kesintilerdi. Barselona ile İtalya arasındaki ana yol, Güney Fransa'dan Lyon'a uzanıyordu. 1562'ye gelindiğinde, bu rotadaki iki önemli postane noktası; Montpellier ve Nîmes, Huguenot'ların elindeydi ve kuryeler, yolculuk esnasında sık sık aranıyor ya da soyuluyordu. Brüksel'e giden kuzey yolunda, Poitiers çevresindeki yoğun ormanlık alan, haydutluğu ile biliniyordu. 1568'de bir İspanyol kraliyet ulağının

58 Christina Borreguero Beltrán, 'Philip of Spain: The Spider's Web of News and Information', Brendan Dooley (ed.), *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe* (Aldershot: Ashgate, 2010), s. 23–49, burada s. 31.

59 Beltrán, 'Philip of Spain', s. 33.

60 Aşağıda, Bölüm 8.

yolu kesildi ve öldürüldü; diplomatik gönderileri geri alma girişimleri başarısız oldu. Kısa süre sonra Fransız yollarının çok tehlikeli olduğu anlaşıldı. Ancak Fransa'dan geçmemek için ya imparatorluk posta yollarını kullanarak dolambaçlı bir güzergâhtan ilerlemek ya da İngiliz Kanalı'ndan gemi ile geçmek gerekiyordu; İngiliz limanlarında veya La Rochelle'de faaliyet gösteren Kalvinist korsanlar, İspanyol gemileri için giderek artan bir tehlike teşkil ediyordu.

Brüksel'de Parma dükü, savaş zamanında II. Philip ile iletişim kurarken sorunlarla karşılaştı. Vardıklarından emin olmak için 1590'da, bir keresinde beş kopyasını da gönderdi. Kabul edilmelidir ki, bu lojistik zorluklar, avantaja da dönüştürülebilir. Aralık 1585'te Parma'dan İngiltere'nin işgali için bir harekât planı hazırlaması istendiğinde, cevap vermesi Nisan 1586'yı buldu. Daha sonra raporunu mümkün olan en uzun yoldan, Lüksemburg ve İtalya üzerinden göndermeyi seçti ve 20 Temmuz'da Madrid'e ulaştı. Bu, o yıl bir sefer düzenlemeyi imkânsız hâle getirdi ve Parma bunun farkındaydı; ordusunu başka bir muharebe için sağlam tutmak istiyordu: Hollandalılarla olan savaş için.[61] Postanın tutarsızlıkları, Madrid'deki Venedik büyükelçisini Armada dönemi boyunca utançtan kurtardı. Bahsettiğimiz üzere 17 Ağustos'ta Venedik Senatosu, yüce zaferi için Philip'i tebrik etme lehinde oy kullandı. Neyse ki bu talimatlar, Madrid'e 2 Ekim'de ulaştı ve o sırada felaketin boyutu netleşmeye başlamıştı. Büyükelçi gönderiyi görmezden gelmenin en iyisi olacağını düşündü.

Philip'in kurduğu bilgi ağı, kâğıt üzerinde etkileyiciydi. Ancak uygulamada lojistik zorluklar, büyük ölçüde artan iletişim hacmi ve düşük bir verimlilik anlamına geliyordu; Philip'in eline eskimiş haberler geçiyordu. Bu zorluklar, iş yapma yöntemiyle daha da arttı. Philip, prenslerin kabul edilen yönetim tarzından oldukça farklı bir stil geliştirdi. Mümkün oldukça toplantılardan kaçınırdı. Kâğıtlar ona getirilirdi ve onları özel olarak değerlendirirdi. Bunun belli bir mantığı vardı: diplomatlar topluluğu da dâhil olmak üzere kralın kendisini dinlemesini isteyen çok sayıda insan vardı; düzenli bir şekilde büyükelçilerle toplantı yapmak bile çok fazla zamanını alırdı.[62] Bazıları, kralın tercihlerine göre hareket etti. Fransız Büyükelçisi Fourquevaux'a görüşme ayarlama talimatı verilmişti; ancak o, mektup göndermeyi tercih etti. IX. Charles'a, "Kendisiyle mektup yoluyla

61 Parker, *Grand Strategy*, s. 244.

62 Batılı ulus devletlerinden oldukça farklı bir şekilde, en az on İtalyan devleti; İspanya'da ikamet eden büyükelçiler tuttu. Parker, *Grand Strategy*, s. 218.

iletişim kurarsam onu daha çok memnun edeceğimi biliyordum. Çünkü o kır evinde yaşarken, büyükelçilerin kendisiyle yüz yüze değil, mektupla iletişim kurmasını tercih ediyor" diye açıkladı.[63] Dört aydır görüşme ayarlayamayanlar arasında Papalık elçisi de vardı ve o, bu konuda o kadar da anlayışlı değildi.

Bu; saray yaşantısının gelenekleriyle çelişen bir uygulamaydı ve Philip'in tebaalarının çoğu, bu durumu onaylamadıklarını belli ediyordu. Kralın almoneri,* büyük bir cesaretle bu konu hakkında kralın kendisine yazdı: "Tanrı; Majestelerini ve diğer kralları, saklanıp zamanlarını okuyup yazarak geçirsinler diye göndermedi. Majestelerinin iş yapma tarzı, evrak işlerine de yansımıştır; bu yöntemin insanlardan kaçmak için tercih edildiği ortadadır" diyerek kınadı.[64]

Philip, bir münzevi değildi. Halkına kendini göstermenin önemli olduğunun farkındaydı; kendini halka gösterdiğinde, büyük bir coşku olurdu. Öyle görünüyor ki, hükûmet işlerini halletmenin en etkili yolunun okumak olduğunu düşünüyordu. Babası V. Charles, teoride arşiv dairesine gelen evrakları tasnif etmek için verimli bir sistem kurmuştu. Meclisler, her ilin işlerini halletmekle yükümlüydü: savaş, finans ve ormancılık ile ayrı ayrı ilgilenmek üzere seçilirlerdi. Ancak Philip yine de tüm kararları kendisinin almasında ısrarcıydı. Konsey toplantılarına nadiren katılırdı ve danışmanları arasındaki görüşmelere katılma konusunda da isteksizdi. Yüksek rütbeli yetkililerin, postaneler arasında bilgi almak için İspanya'ya dönmesi istenmiyordu. Bu nedenle Philip, bilgili uzmanlar ve danışmanlarla ayrıntılı görüşme fırsatlarından feragat etti. Ayrıca, haberleri güvenilir ulaklarla sözlü olarak gönderme uygulamasını da tercih etmiyordu; her şey, yazılıydı.

Konsey sistemi, kralın masasına gelen evrak miktarını sınırlamayı başaramadı. Philip; eline geçen her kâğıdı okurdu, hatta kendisine ulaşmak için sistemi es geçenlerinkileri bile. Armada seferinin orijinal planı da resmî olmayan bir kaynaktan gelmişti: araştırmacı ve amatör stratejist Bernardino de Escalante. Philip'in eline ayda bin dilekçe geçtiği oluyordu. Bazı günler dört yüz mektup imzalardı, bunların hepsini okur ve genellikle gözden geçirilmesi için geri gönderirdi.

Kırk yıl boyunca Philip, hayranlık duyan İngiliz bir gözlemcinin söylediği gibi, kalemi ve çantasıyla dünyayı yönetmeye çalıştı. Fakat on altıncı yüzyıl Avrupa'sının iletişim ortamında böyle bir

63 Ae., s. 20.

* İhtiyaç sahibi olanlara yardım eden kilise görevlisi.

64 Ae.

sistem mümkün müydü? Philip; Napoli genel valisinden gelen acil bir mektuba geldiği gün yanıt verse bile, altı haftalık bir yolculuk gerekiyordu ve bu da sistemin muntazam bir şekilde çalışmasına bağlıydı. İmparatorluğun Amerika ve Asya gibi uzak bölgeler ile iletişim kurması, çok daha uzun sürdü. Bu zorluklar, Philip'in karar vermek için harcadığı zamanla daha da arttı. Yetkililer, kralın emirlerini bekledikleri ve belirsizlikte kaldıkları zaman konusunda hoşnutsuzdu. "Ölümü beklemek zorunda kalırsak, umalım da İspanya'dan gelsin, çünkü o zaman elimize hiç ulaşmaz" diye espri yapıyorlardı.[65] Bazen gecikmeler de politikanın bir parçası oluyordu: tıpkı Philip'in, Türklerin Malta'ya saldırması sonucu Akdeniz'de çıkan acil anlaşmazlığı çözene kadar, Hollanda'da gelişmekte olan bir krize cevap vermeyi geciktirmesi gibi. Ancak Philip; Hollanda Valisi Parmalı Margaret'e güvenmediği için yeni bir felakete yol açtı. Yanıt almaktan ümidi kesen Margaret, inisiyatif almak zorunda kaldı ve dinî zulmü askıya aldı. Kral, zulmün sürdürülmesini emretmişti ve bu talimatları nihayet vardığında, önceki tavizlerin reddedilmesi çok daha büyük bir öfke patlamasına yol açtı.[66] Margaret küçük düşürüldü ve itibarını yitirdi; otoritesi yok oldu.

Philip'in sisteminin kısıtlamaları vardı ve bu kısıtlamalar, Kuzey Avrupa'nın karışık siyasetini İspanya'daki masasından çözmeye çalıştığında ve ağır bir başarısızlığa uğradığında ortaya çıktı. Hollanda'daki Parma dükü ile üç yıl boyunca yazışmalar sürdürülse de İngiltere işgaline yönelik başarılı olabilecek bir plan tasarlanamamıştı. Bu süre zarfında Philip, fikrini sürekli olarak değiştirdi; bazen Çukur Ülkeler'den doğrudan bir saldırı ve bazen de Wight Adası'na veya İrlanda'ya çıkmayı planlıyordu. Ağustos 1588'de bile talimatlarının titizlikle takip edilmesinde ısrar ederek savaşın gidişatını yönlendirmeye çalışıyordu, ancak savaş çoktan bitmişti. Nihai eylem, Medina Sidonia'nın İskoçya'ya çıkılması ve yerel Katoliklerle ittifak yapılması için emirler gönderdiğinde geldi. Ama eylül ortası olmuştu ve yenilmez Armada filosunun kalıntıları, İspanyol kıyılarına yaklaşıyordu. Bu; mağlup ve bitkin bir adamın hayaliydi.

65 Ae., s. 65.

66 Geoffrey Parker, *The Dutch Revolt* (Londra: Allan Lane, 1977).

BÖLÜM İKİ

MERKÜR YÜKSELİYOR

BÖLÜM 8

Gönderileri Hızlandırmak

1800'DEN ÖNCEKİ üç asırda iletişim altyapısında temel bir değişikliğin ve teknolojik bir devrim olarak nitelendirilecek bir şeyin gerçekleşmediği söylenirdi. Denizcilerin, okyanus yolculuğunun zorluklarıyla boğuştuğu zamanlardı. Bu zorlukların üstesinden gelmek; denizcilerin kahramanlıklarına değil de gemilerin, yelkenlerin ve navigasyon araçlarının tasarımındaki küçük değişikliklere bağlıydı. Kara taşımacılığı, eş değer bir dönüm noktası tescil edemez. Avrupa'nın yolları zor ve tehlikeli olmaya devam etti; hatta Yüksek Orta Çağ'dan beri kötüleşmiş olabileceklerine dair bazı kanıtlar bulunmakta. Gezginler; eskiden olduğu gibi, insanların ve malların taşınması için atlara, arabalara ve nakliyeye bağımlı kaldı. Su üzerinden ulaşım; Avrupa'nın su yolları çevresinde her zaman olduğu gibi, rüzgâra, gelgitlere ve kürekçilerin yorucu çalışmalarına bağlıydı.

Avrupa'nın iletişim altyapısı genellikle değişmese de, on yedinci yüzyılın başlangıcı; bir devrime değilse bile, o zaman kesinlikle yeni bir başlangıç olacak bir değişikliğe tanık oldu. Bu; teknolojik değil de, örgütsel bir değişim olduğu için çoğu tarihçinin gözünden kaçtı. Barutun ya da matbaanın tanıtılmasından farklıydı; bürokratik istihbaratın mevcut olan sisteme uygulanmasını gerektiriyordu. Ancak etkisi, "devrim" olarak nitelendirdiğimiz gelişmelerin çoğu kadar dramatikti.

Söz konusu değişiklik, uluslararası posta hizmetinin toptan dönüşümüydü. On yedinci yüzyılın başından itibaren birkaç on yıl içinde, posta yoluyla iletişim daha hızlı, daha ucuz ve daha sık hâle geldi. Posta ile birbirine bağlı olan yerler, daha yoğun ve daha karmaşık bir hâl aldı. Bu, haber sağlanması açısından kritik bir dönüşümdü. Bir sonraki önemli medya girişimi için gerekli haberlerin sık, hızlı ve güvenilir bir şekilde sunulmasını mümkün kıldı: gazetenin icadı.

İlk gazete 1605'te Strazburg'da kuruldu.[1] Bu, kendi düzenli el yazması haber mektubuna sahip olan bir kâğıtçının eseriydi. Haftalık basılan bir seri, mevcut bir ticari sürecin makineleşmesini temsil ediyordu: hemen hemen aynı haberleri içeren basılı sayfalar, Johann Carolus'a minimum ekstra maliyetle müşteri çevresini genişletme fırsatı sağladı. Bu, az riskli bir işti ve başarılı olmuş gibi görünüyor. Carolus'un *aller Fürnemmen und gedenckwürdigen Historien* adlı eseri; diğer Alman şehirlerinde ve Çukur Ülkeler'de, kısa bir süre içinde taklit edilmeye başlandı.

Ancak herkes gazeteyi hoş karşılamadı. İtalya; *avvisi*nin, yani en yoğun ticari el yazması ağının merkeziydi ve bu basılı haber sayfalarına yanaşmadı. Haber dünyası ikiye bölündü: kuzey bölgesi, kısa süre içinde yoğun bir şekilde haftalık haber sayfaları basmaya başladı ve güney bölgesi, bu gelişmeye ilgisiz kaldı. Avrupa haber ağının merkezi, kuzeye taşınıyordu: gelecek yüzyılların yeniliklerinin çoğu, kuzey topraklarında olacaktı.

Bu medya dönüşümü; on yedinci yüzyılın başlarında posta hizmetinin yeniden düzenlenmesinin ardından geldi. Bunlar, tartışmalı gelişmelerdi: önceki yüzyıl boyunca haber sağlanmasına hizmet eden sistem sayesinde, çoğu kişi menfaat sağlamıştı. Birbiri ile çelişen sistemleri bir bütün hâline getirmek için gereken değişimleri uygulamak, büyük bir kararlılık ve biraz da acımasızlık gerektiriyordu. Bu, kraliyet postacılarının büyük başarısıydı: Taxis ailesi (veya İtalya ve İspanya'da bilindiği hâliyle Tassis), bu sorumlulukları yüz yıldan fazla bir süredir elinde tutuyordu. Onlarınki, Avrupa medeniyetinin takdir edilmeyen en büyük başarılarından biridir.

Merkür İşaretinde

On yedinci yüzyılda kurulan yeni posta ağının belkemiği, İmparator Maximilian'ın yüz yıl önce inşa ettiği imparatorluk postasıydı. Başlangıçta Hollanda ve Avusturya'daki egemenliklerini birbirine bağlamayı amaçlayan sistem, zaman içinde V. Charles'ın ele geçirdiği yeni egemenlikleri de kapsayacak şekilde genişletildi. Onun hükümdarlığı, imparatorluk postasının ilk altın çağıydı. Bu sistem, tarifeyi ödeyebilenler için düzenli ve güvenilir bir hizmet sağlıyordu; diplomatik ve ticari iletişimin temel dayanağı hâline geldi. Augsburg'daki

1 Johannes Weber, 'Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe', *German History*, 24 (2006), s. 387–412.

Fugger ailesi, posta sistemine ayrıcalıklı erişim konusunda müzakerelerde bulundukları esnada bir darbe vurdu; bu erişim, daha sonra çeşitli ödemeler yapan müşterilere de sağlandı.

Fugger ailesinin imparatorluk postacıları ile titizlikle geliştirilen bağlantıları, Avrupa ticaret ağının temel taşlarından biriydi. Kraliyet sisteminin problemsiz bir şekilde işlemesi; Habsburg yörüngesinin dışındaki iki ulus devlet ile, Fransa ve İngiltere'deki postanın topal gelişimiyle karşılaştırılabilir.[2]

Maximilian'ın 1490 girişimi yol göstermiş olsa da, Avrupa posta ağının erken dönem gelişimindeki iki önemli aşama; 1505 ve 1516'da Taxis ailesiyle yapılan sözleşmelerdi.[3] Bu anlaşmalar, gelecekteki imparatorluk ağının yapısını üç kritik açıdan belirledi: belirli bir süre zarfında postanın teslimi için sözleşme yükümlülükleri oluşturdular; posta ağını İtalya ve İspanya'ya doğru genişlettiler; ve Taxis ailesinin bu sistemdeki konumunu teyit ettiler. 1505 Antlaşması gereği, Taxis'lere sabit bir yıllık maaş veriliyordu. 1516 antlaşması, geleceğin imparatoru V. Charles döneminde de posta yollarındaki tüm posta işlemlerinde tekel olacaklarını garantiledi. Bu ve özel müşterilere hizmet sunma hakkı; Taxis'leri zengin etti.

Ayrıca sistemi geliştirmeye yönelik yatırım yapmaları için güvence verdi. Posta istasyonları arasındaki mesafe, düzenli olarak azaltıldı: ilk tasarıda 38 kilometre olan mesafe, 1505'te 30 kilometreye düşürüldü. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında bu mesafeler daha da kısaltıldı: üç Alman *miline* veya 22 kilometreye.[4] 1516 Antlaşması; Anvers'den Roma ve Napoli'ye Innsbruck üzerinden yeni bir yol kurdu ve böylece Avrupa'nın iki büyük ticaret merkezini ve haber pazarını, imparatorluk postasına bağladı. Sözleşme, yeni yol sayesinde Anvers'den Roma'ya 252 saatte veya 10,5 günde ulaşılacağını öngörüyordu. Bu, oldukça hırslı bir hedefti; ancak, günümüze ulaşan mektuplardaki notlar, zaman çizelgesine uyulduğunu gösteriyor.

Böyle bir sistem; ayrıntılı ve pahalı bir altyapının yanı sıra, günlük uygulamalar yapılmasını gerektiriyordu. Bu, Taxis'lerin muazzam bir

2 Aşağıya ve yukarıda, Bölüm 2'ye bkz.

3 Wolfgang Behringer, *Thurn und Taxis. Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen* (Münih: Piper, 1990); aynı yazar, *Im Zeichen des Merkur. Reichspost und Kommunicationsrevolution in der Frühen Neuzeit* (Göttingen:Vandenhoeck & Ruprecht, 2003). Tartışmanın özeti için bkz., Wolfgang Behringer, 'Communications Revolutions', *German History*, 24 (2006), s. 333–74.

4 Behringer, *Thurn und Taxis*, s. 18.

başarısıydı. Ailede çok sayıda yetenekli yönetici vardı. Birbirini izleyen nesiller boyunca enerjik, sağlam ve özellikle de on altıncı yüzyılda uzun ömürlü olduklarını kanıtladılar. Aile üyelerinden bazıları; on altıncı yüzyılın üçüncü on yılında Innsbruck, Augsburg, Brüksel ve İspanya'da posta müdürü olarak hizmet veriyordu. Raimond de Taxis, Tunus da dâhil olmak üzere birçok seyahati sırasında V. Charles'a eşlik etti. Ailenin başka üyeleri de Roma'daki Papalık postasında görev yaptı.[5] İmparatorluğun himayesinde olan Taxis ailesi, önemli başka yapısal değişiklikler de gerçekleştirebildi. Trento ve Bolonya arasında güvenli bir yol kurulması, İtalyan posta ağındaki bir boşluğu kapattı ve Viyana ile Roma arasındaki teslim sürelerinde önemli bir düşüş sağladı. Posta müdürleri; mevcut en iyi hanı kullanmaktansa, amaca uygun olarak inşa edilmiş posta istasyonlarının inşasına yatırım yapmaya başladı. 1530'larda Taxis ailesi, "sıradan" postayı tanıttı. İmparatorluk idaresi tarafından gerekli görüldüğünde veya yeterli sayıda mektup biriktiğinde gönderi yapmak yerine, ana yol; artık haftanın belirli bir gününde yola çıkan sabit bir hizmete sahipti ve bu hizmet, halka açıktı. Bu, hem iş dünyası hem de haberler için kritik bir gelişmeydi: haftalık el yazması haber servisine ve daha sonraları da basılı haftalık gazetelere damgasını vuran haftalık postanın temposunu belirliyordu. Gerçekten de on altıncı yüzyıl *Novellanti*leri, her hafta gönderi yapacağı sözü olmadan müşterilerine hizmet veremezdi. Flaman-Alman rotasında tanıtılan ilke, 1541'de Roma ve Venedik arasında postanenin kurulması ile kısa sürede İtalya'ya yayıldı.[6]

V. Charles döneminde imparatorluk postasının genişletilmesi, Avrupa posta ağı için potansiyel yarattı. Karargâhları uçan bir Merkür figürü ile süslenen üniformalı ulaklar ve gelişlerini duyuran bir posta borusu, giderek daha da tanıdık olacaktı. Ticaretle uğraşanlar için postanın geliş günü, iş haftasının en önemli anı oldu. Ulağın gelişini beklemek için insanlar, postanede "Merkür İşaretinin" orada toplanırdı. Taxis ailesi, belirli mesafeler boyunca mektupların veya paketlerin taşınması için sabit oran uygulamasını duyurmaya yöneldi. Tarifeler, günümüzde de olduğu gibi, gönderinin büyüklüğüne ve ağırlığına bağlı olarak belirlendi. O dönemde yürütülen iş hacmi göz önüne alındığında, bu oranlar giderek daha makul fiyatlara çekildi.[7]

5 Ae., s. 41–6; aynı yazar, *Im Zeichen des Merkur*, s. 63.

6 Behringer, *Im Zeichen des Merkur*, s. 80–82.

7 Behringer, *Thurn und Taxis*, s. 52–4, 79–83.

Etkileyici olsa da, Taxis'lerin imparatorluk hizmeti; etraflıca işleyen ve birleşik bir Avrupa posta ağı sunmakta hâlâ yetersizdi. Fransa'da, on beşinci yüzyılda XI. Louis tarafından ortaya atılan iddialı sistem, büyük ölçüde çürümeye yüz tutmuştu. Paris ve Blois'e imparatorluk rotalarında kuryeler hizmet ediyordu ve Lyon, İspanya ile Almanya arasında önemli bir posta merkeziydi. Ancak Fransız kraliyet sisteminin kısıtlamaları, krallığın birçok bölgesine hizmet verilememesine sebep oldu.

Fransız kraliyet postasının reformu, II. Francis'in (1559-60) kısa hükümdarlığı sırasında gerçekleşti.[8] Bu, bir başka iç siyasi gerilim

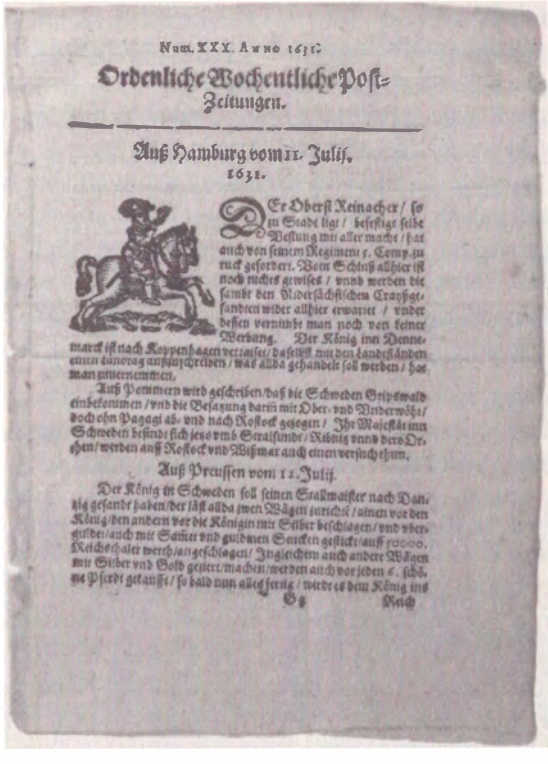

Num. XXX. Anno 1631.

Ordenliche Wochentliche Post-Zeitungen.

Auß Hamburg vom 11. Julij. 1631.

Der Oberſt Reinacher / ſo in Stadt ligt / beſeſtiget ſelbe Veſtung mit aller macht / hat auch von ſeinem Regiment 5. Comp. zu ruck gefordert. Vom Schluß allhier iſt noch nichts gewiſes / vnnd werden die ſambt den Nider-ſächſiſchen Crayßgeſandten wider allhier erwartet / vnder deſſen vermeint man noch von keiner Werbung. Der König im Dennemarck iſt nach Koppenhagen verreiſet / daſelbſt mit den Landſtänden einen Landtag anzuſtellen / was allda gehandelt ſoll werden / hat man gutes vermuten.

Auß Pommern wird geſchrieben / daß die Schweden Gripswald eingenommen / vnd die Beſatzung darin mit Ober- vnd Vnderwöhr / doch ohn Paßgasi ab- vnd nach Roſtock gezogen / Ihr Majeſtät im Schweden befindt ſich jetzo vmb Stralſunde / König vnnd der Orthen / werden auß Roſtock vnd Wißmar auch einen verſuch thun.

Auß Preuſſen vom 12. Julij.

Der König in Schweden ſoll ſeinen Stallmaiſter nach Dantzig geſandt haben / der läßt allda zwen Wägen zurichten / ainen vor den König / den andern vor die Königin mit Silber beſchlagen / vnd vergulden / auch mit Sammet vnd guldenen Stucken gefüttert / auff 150000. Reichsthaler werth / angeſchlagen / Jngleichem auch andere Wägen mit Silber vnd Gold gezeirt / machen / werden auch vor jeden 6. ſchöne Pferdt gekaufft / ſo bald nun alles fertig / wirdt es dem König ins

Og Reich

8.1 Erken dönem Alman gazetesinde temsil edildiği üzere bir postacı.

8 E. John B. Allen, 'The Royal Posts of France in the Fifteenth and Sixteenth Centuries', *Postal History Journal*, 15 (1971), s. 13–17.

dönemiydi: Fransız din savaşlarının patlak vermesinin öncesinde, yoğun bir şekilde partizan kışkırtmalarının yapıldığı günlerdi. Yeni bir bildiri, Lyon'dan Marsilya'ya ve Blois'den Nantes'e iki önemli yan yol ile, Paris'ten krallığın sınırlarına yayılan birkaç posta yolu tanıttı. Paris'ten Bordeaux'ya ve İspanyol sınırına giden ana yolun, elli üç aşaması vardı. Bildiri, on iki sandalcının maaşı da dâhil ödeme taahhüt ediyordu; bu, bahsi geçen dönemde tüm ana yolların köprülerle birbirine bağlanmadığını ortaya koymaktadır. Yeniden düzenlenen Fransız sisteminin uygulamada çalışıp çalışmadığı da şüphelidir. Yıllar içinde Fransa, Huguenot isyanının patlak vermesi ile kargaşaya sürüklendi. Çatışmalar, aralıklarla kırk yıl boyunca devam etti ve zaten adı çıkan Fransız yol sistemini daha da vahim bir hâle getirdi.

Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de posta hizmetinin geliştirilmesi ihtiyacı, en çok acil durumlarda hissedildi.[9] VIII. Henry, Fransa'ya ilk seferi için Kanal'ı geçtiğinde (1513), Posta Müdürü Sir Brian Tuke ve on dört habercisi ona eşlik etti. Ancak daha önce de olduğu gibi, on altıncı yüzyılda da postanın dağıtımını temin etmekten yükümlü olanlar; yerel temsilciler ve özellikle de kralın memurları idi. Postanın bakım masraflarını karşılamak, posta yolları üzerindeki kasabalara düştü. 1533'te Thomas Cromwell'e yazılan mektupta da açıkça görülen Tuke'nin talimatlarının belirsizliğini, Avrupa kıtasındaki daha hırslı imparatorluk sistemi ile kıyaslamak ilginçtir. Tuke şöyle yazdı:

> Postanelerin en uygun şekilde yerleştirildiğini; tüm ilçelere her saniye at sağlamaya hazır olmaları emredildiğini ve hiçbir zaman kaybı yaşanmayacağını bildirerek, kralı tatmin etmekten mesudum.[10]

İngiliz belediyeleri, şüphesiz bu yükleri sabırla taşıyordu; ancak posta sisteminin etkinliği için, aslında çok çeşitli yeteneklere sahip bir dizi taşeronla anlaşılmıştı. Yine de, İngiliz Krallığı işlerini bu şekilde yürütüyordu. Southampton kasaba arşivlerinde saklanan bir talimat, 1500 yılında belediye yetkililerine, "bir sonraki uygun haberci ile Jersey ve Guernsey'e (Fransa kıyısı açıklarındaki Kanal Adaları'na) mektupları göndermelerini" emretti.[11] Kraliyet ayrıca, Londra şehri tarafından sürdürülen postadan da faydalandı.

9 Philip O. Beale, *A History of the Post in England from the Romans to the Stuarts* (Aldershot: Ashgate, 1998).

10 Ae., s. 119.

11 Ae., s. 122.

Özellikle de kuzeye giden yol boyunca uzanan kasabalar, yük altındaydı. Gerçek bir kriz anında, özel bir çaba gösterilmesi gerekiyordu. 1536'daki kuzey isyanı sırasında Huntingdon, Stamford ve Lincoln belediye yetkililerinden; kraldan ve Özel Konsey'den gelen mektupları taşıması için gece gündüz müsait olacak "iyi ata sahip bir adam" tayin etmeleri istendi. Ancak daha sakin dönemlerde belediye yetkilileri, masrafı karşılamakta zorlandı. Konseyin, postane atları için ödenen ücreti kilometre başı bir peni olarak cüzi bir rakamda sabitleme isteği, büyük bir içerlemeye sebep oldu. Ancak, daha fazla ödeme yapmayı sağlayabilecek bir kaynak yoktu. 1568'de Kraliçe Elizabeth, mevcut ücretlerinin yarısına hizmet etmeye hazır olmayan yerel postacıların işten çıkarılmasını emretti. Kıtasal uygulamalardan bazılarını benimseme girişimi, yalnızca bazı zamanlarda başarılı oldu; bu girişimlerin bir örneği, rota üzerindeki istasyonlarda mektubun varış ve yola çıkış zamanlarını mektubun üzerine not etme uygulamasıdır. 1548 yılında zarfın üzerindeki "Hayat Memat Meselesi" yazısına rağmen, mektupların Calais'e ulaşması dokuz gün sürmüştü ve Lord Wharton öfkeyle şikâyet etti. Aciliyeti belirtmek için darağacı işaretinin kullanılması da ters tepti; kuzey garnizonunun muhasibi, bu işareti yanlış anladığı için gücenme ve acı dolu bir protesto mektubu kaleme aldı.[12]

Tudor Kraliyeti, yalnızca Dover'deki Kanal'a ve İskoçya'ya giden ana yolların düzenli olarak sürdürülmesi gerektiğini fark etti. Askerî gerekliliğin olduğu zamanlarda, İngiliz Kanalı'ndaki potansiyel tehlikeleri belirtmek için Holyhead'e, Milford Haven'a (yani İrlanda'ya) ve Plymouth'a posta geçişleri kuruldu. Aksi takdirde, resmî postanın dağıtımı Orta Çağ'da olduğu gibi işliyordu: kraliyet habercileri, yazılı emirleri yetkili kraliyet memuruna ulaştırıyor ve memur da bu emirleri yerel halka sunuyordu.

Fransa ve İngiltere'nin posta sistemleri de, kraliyetin onları resmî işlerin özel kullanımı için devam ettirmesi açısından kraliyet sisteminden farklıydı. Bu, potansiyel özel veya ticari müşterilerin kendi başının çaresine bakması gerektiği anlamına geliyordu. Şimdiye kadar en gelişmiş ve verimli özel posta sistemi, Londra'daki yabancı tüccar topluluğu Merchant Strangers* tarafından kurulan idi. Bu; İngiliz başkentini kraliyet posta ağına bağlamanın yanı sıra, Rouen ve Paris

12 Ae., s. 142.

* Londra'daki yabancı tüccarları düzenleyen şirket.

üzerinden Fransa'ya ikinci bir yol sağladı. Tüccar postası, Londra'dan İngiliz limanlarına da mektuplar taşıdı: Batı ülkesinde Plymouth ve Exeter'e; Doğu Anglia'daki Norwich, Colchester ve Harwich'e.

Elizabeth döneminde Londra'da bir üs kuran İtalyan Corsini ailesi, bu kıyı kasabalarındaki temsilcileri ve yurt dışındaki muhbirleriyle son derece düzenli bir bağlantı kurdu.[13] Tüccar postalarının taşıdığı hacim nedeniyle oranlar düşük tutuldu ve İngiliz Merchant Adventurers,* Londra ile yurt dışındaki temel pazarları arasında sürekli bir gemi akışı olmasına da güveniyordu. Bu iki birliğe kayıtlı olmayan vatandaşlar için, güvenli bağlantıların sağlanması çok daha zor ve pahalıydı.

Söz konusu paralel sistemler, azmin başarısız olduğunu ortaya koyuyordu; ancak aslında bu, bir bütün olarak ağın yoksullaşmasıydı. Ek kazançlı işten mahrum kalan kraliyet postasının yöneticileri, sistemi iyileştirmek için yatırım yapmaya pek de hevesli değildi. Bu nedenle, on altıncı yüzyılın büyük bir bölümünde, Fransa ve İngiltere esasen Avrupa posta ağının dışında kaldı. Sonuç olarak bu yerlere haber ulaşması için, her zaman daha fazla çaba harcanması ve tüccar postalarının kullanılması gerekti. Bu açıdan, Paris ve Alman ticaret bölgeleri arasında stratejik bir konumda bulunan Lyon ticaret metropolü, çok önemli bir rol oynadı. Anvers ve Londra arasındaki ticaret yoğunluğu, Kanal genelinde iletişimi hızlandırmaya yardımcı oldu. Ancak burada bile İngiliz Krallığı, on altıncı yüzyılın son on yılında yabancı tüccar postalarına daha sıkı kontroller uygulayarak haber meraklıları için hayatı daha da zorlaştırdı.

İmparatorluk sisteminin diğer büyük dezavantajı, Alman şehirlerine çok az tedarik yapmasıydı. Bunun kısmen kendi seçimleri olduğu da belirtilmelidir. Yargı bağımsızlığını kurmak için çok büyük bir mücadele veren imparatorluk şehirleri, bir Habsburg kurumunu kendi arasına kabul etme konusunda son derece isteksizdi.[14] Ayrıca şehir kapılarını geceleri hiçbir koşulda açmayı kabul etmediler ve imparatorluk postası, günün her saati işliyordu. Reform sırasında imparatorluk şehirlerinin çoğu, Protestanlık mezhebine geçmişti ve bu da önemli bir meseleydi. İmparatorluk postası, Katolik bir kurum idi ve Taxis posta yöneticileri, mezheplerine gönülden bağlıydı.

13 Philip Beale, Adrian Almond ve Mike Scott Archer, *The Corsini Letters* (Stroud: Amberley, 2011).

* İhracat yapan İngiliz ticaret şirketi.

14 Behringer, *Thurn und Taxis*, s. 49–50.

Sonuç olarak, Habsburg posta ağının bir parçası olan tek imparatorluk şehri Augsburg'du. Speyer, güzergâh üzerinde stratejik bir noktada bulunmasına rağmen, bir postane temin etmeyi reddetti. 1549'da Augsburg'daki görkemli postane bile, şehir surlarının dışına inşa edildi. Augsburg dışında, Alman posta istasyonları; Speyer'den sadece birkaç kilometre öteden geçen Ren Nehri sebebiyle hayati önem taşıyan Rheinhausen gibi nispeten küçük yerleşim alanlarına kurulmak zorunda kalmıştı.

Alman şehirlerindeki tüccar toplulukları, bu ideolojik saflığın en büyük kurbanlarıydı. Fugger ve Augsburglu Welser, postaneyi kârlı bir şekilde kullanabildi: bu yıllarda en büyük gelişimine ulaşan Fugger temsilci sistemi, imparatorluk postası olmadan da inanılmaz bir şekilde işliyordu.[15] Fugger hesapları; posta yoluyla gönderilen mektuplar için ödenen büyük meblağların yanı sıra, dost oldukları Taxis posta yöneticilerine cömert hediyeler yollandığını da ortaya koyuyor.[16] Diğer Alman şehirlerinde tüccarlar, gönderilerini en yakın imparatorluk postanesine taşımak zorundaydı. Frankfurt durumunda bu, 120 kilometreden daha uzakta olan Rheinhausen'dir. Bu; hem Alman şehirleri hem de Avrupa uluslararası ticaret sistemi için kritik bir mesuliyetti. Hatta Alman siyasetini sıkıntıya sokmaya bile başlamıştı. Speyer ve Augsburg, özellikle ana posta yollarına yakın oldukları için imparatorluk meclisinin toplantıları için giderek daha fazla tercih edilir olmuştu.

Kriz

1889'da Frankfurt'ta bir idari binayı temizleyen işçiler, önemli bir keşif yaptı. Gösterişsiz bir çuvalın içinde, üç yüz yıl önce, yani 1585 yılında yazılmış büyük bir mektup zulası vardı: çuvalın içinde toplamda 272 yazı bulunuyordu. Bunun, imparatorluk posta servisinden iki veya daha fazla posta çuvalından geriye kalanlar olduğu ortaya çıktı. Rheinhausen'in kuzeyinde bir yerde, gönderiler ele geçirilmişti.

15 Wolfgang Behringer, 'Fugger und Taxis. Der Anteil Augsburger Kaufleute an der Entstehung des europäischen Kommunikationssystems', Johannes Burkhardt (ed.), *Augsburger Handelshäuser im Wandel des historischen Urteils* (Berlin: Akademie Verlag, 1996), s. 24–48.

16 Hans ve Marx Fugger, 1572'de Octavia von Taxis'in vaftiz babası oldular ve Hans Fugger, 1582'de Augsburg Posta Müdürü Seraphin'in uygulayıcısı olarak görev yaptı. Behringer, 'Fugger und Taxis', Burkhardt (ed.), *Augsburger Handelshäuser*, s. 241–8.

Siyasi açıdan en hassas mektuplar çıkarılmış; iş ve aile işlemleri gibi geri kalanlar atılmıştı. Bir çuvalın içine konup, ofisin bir köşesine tıkılmışlardı ve bir şekilde sonraki üç yüz yıl boyunca sağlam kaldılar; böylelikle on altıncı yüzyılın sonlarındaki posta sistemine, sistemin gücüne ve tehlikelerine tanıklık ederek ortaya çıktılar.[17]

Günümüzde Frankfurt Telekomünikasyon Müzesi'nin değerli mülkü olan bu mektuplar; imparatorluk posta kuryelerinin kıtalar arası yolları ilk kez arşınlamasından neredeyse yüz yıl sonra, Avrupa haber ağının büyüleyici bir görüntüsünü sunuyor. Mektuplar, yirmi farklı İtalyan şehrindeki tüccarların ve diğer muhbirlerin Köln, Liège ve Çukur Ülkeler'deki pek çok bölgedeki arkadaşları ve iş ortaklarıyla bağlantılıydı; açıkça görülüyor ki haberciler, kuzeye seyahat ediyordu. Günümüze ulaşan mektupların büyük bir kısmı; İtalyan tüccarlardan çoğunlukla Anvers ve Köln olmak üzere, Kuzey Avrupa'daki iş ortaklarına gönderilmiştir. Muhataplar arasındaki İtalyan isimlerin sayısı, özellikle çarpıcıdır: Kıta ötesi ticaret, hâlâ büyük ölçüde İtalyan tüccarlar ile Kuzey Avrupa'ya yerleşmiş geniş aile üyeleri arasındaki bağlantılara dayanıyordu. Şehir, Parma dükü ordusu tarafından kuşatma altında olmasına rağmen, mektupların önemli bir kısmı, Anvers'deki dostlar için yazılmıştı. Diğer mektupların bazıları da kuşatma ordularındaki askerler için yazılmıştır.

Mektuplar, oldukça çeşitli sayıda emtianın ayrıntılı işlemlerini içeriyor; bu, hem uluslararası ticaretin devam eden canlılığına hem de imparatorluk postasının bunu sürdürmedeki rolünü ortaya koyuyor.[18] Ancak söz konusu mektuplar, gönderilen kişilerin eline hiç geçmedi. Bu posta teslimatları, Almanya'da şiddetlenen siyasi karışıklığın kurbanı oldu: o dönem Köln başpiskoposu, kendi bölgesini Protestanlığa çevirmeye çalışmış ve savaş (1583-8) patlak vermişti. Bu, münferit bir örnek de değildi: V. Charles'ın 1555'te tahttan indirilmesine kadar oldukça verimli bir şekilde işleyen imparatorluk posta sistemi; kısmen bu sıkıntılı zamanların kaçınılmaz bir sonucu olarak, yüzyılın ikinci yarısında büyük zorluklarla karşılaştı. Hollanda İsyanı'nın başlattığı uzun süreli askerî ve siyasi çatışma, posta sisteminin kuzey ucuna ciddi bir zarar verdi.

Çukur Ülkeler; 1566, 1568, 1572-4 ve 1579-85'te ciddi savaşlara tanıklık etti. Hollandalı Protestan azınlığını ortadan kaldırma

17 Von Sautter, 'Auffindung einer grossen Anzahl verschlossener Briefe aus dem Jahre 1585', *Archiv für Post und Telegraphie*, 4 (1909), s. 97–115.

18 Von Sautter, 'Briefe aus dem Jahre 1585', s. 107–9.

girişimi; tüccar ve zanaatkâr topluluklarının göç etmesine yol açtı ve böylelikle yeni bir posta hizmeti ortaya çıktı: bu, aile üyeleriyle iletişim hâlinde olmak için sürgünlerin kendileri tarafından işletilen gizli bir kurye hizmeti idi. Alışılmadık bir şekilde, teslim edilemeden alıkonan bir sevkiyat sayesinde bu Protestan yeraltının işleyişi hakkında çok şey biliyoruz: İngiltere'ye gönderilmeden önce toplandıkları köylere yakın bir yerde bir sebze sepetinin gizli bölmesindeki mektuplar bulundu.[19] Bu sevkiyat başarısız olduğuna göre, diğerleri muhtemelen ulaşmıştır: mektuplar, düzenli bir iletişim olduğunu gösteriyor. Birçoğu, artık yurt dışında yaşamak zorunda kalan kocaları ve babaları için hararetli bir kayıp duygusunu vurgulasa da, bir telaş içinde olmadıkları kesin.[20]

Böyle bir hizmet, sadece birkaç gün içinde hedeflerine ulaşan mektupları hızlandırmada oldukça etkili olabilir. Anvers, İngiltere ve Kuzey Almanya limanlarını birbirine bağlayan yoğun ticaret trafiği; mükemmel bir koruma sağladı. Ren Nehri'ni takip eden kara bağlantıları daha sıkıntılıydı; orduların sıklıkla sefer yaptığı topraklardan geçiyordu ve buralar, elbette, imparatorluk postasının hayati bölgeleriydi. 1576'da isyancı İspanyol birliklerinin Anvers'i yağmalaması, kuzey ticaret imparatorluğu için de bir darbe oldu. Bu dönemde Anvers, Avrupa ticaret ağında kritik bir noktaydı. Belirtildiği üzere Köln savaşı, kuzey posta ağının kritik bir noktasındaki oldukça yıkıcı başka bir çatışmaydı.

Fransız Din Savaşları; özellikle İtalya ve Güney Almanya'yı İber Yarımadası'na bağlayan yollar olmak üzere, imparatorluk posta sistemi üzerinde önemli bir etkiye sahipti. Bu karayolu sisteminin savunmasızlığının, Güney Fransa üzerinden II. Philip'in Roma ve Viyana ile iletişimini ne kadar kritik bir şekilde engellediğini gördük.[21] Fugger'ler de sık sık İspanya ile yazışmaları sürdürmenin zorluğundan duydukları hayal kırıklığını dile getirdi. 26 Nisan 1587'de, Portekiz'deki Fugger temsilcisi, Lizbon'dan gelen postanın Bordeaux yakınlarında pusuya düştüğünü ve mektupların parçalandığını

19 A. L. E. Verheyden, 'Une correspondance ineditée addressée par des familles protestantes des Pays-Bas à leurs coreligionnaires d'Angleterre (11 novembre 1569–25 février 1570)', *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 120 (1955), s. 95–257.

20 Mektuplar Andrew Pettegree'de tartışılıyor, *Foreign Protestant Communities in Sixteenth- Century London* (Oxford: Oxford University Press, 1986), s. 221–5.

21 Yukarıdaki 7. Bölüme bkz.

bildirmek zorunda kaldı.[22] Sonraki on yılda Fugger'ler, tüm İspanyolca mektuplarının Fransa'da rutin olarak açıldığının farkındaydı. Sonunda, temsilcilerine tüm yazışmaları deniz yoluyla Cenova'ya veya Flaman'daki dolambaçlı kuzey yoluyla göndermeleri için talimat vermekten başka seçenekleri olmadığını hissettiler.

Taxis'ler de bu yıllarda zorluklar yaşadı. Habsburg mirasının İspanya ve Avusturya arasında bölünmesi, imparatorluk postasının yöneticileri olarak mevcut sözleşmelerini tehlikeye attı; yasal ve yargı sorunlarına yol açtı. İmparatorluk postası, bu zamana kadar, Hollanda hazinesiyle ödenmişti ve İspanyol sübvansiyonları ile teminat altına alınmıştı. II. Philip Hollanda'yı miras aldığında, hizmet fiilen İspanya'ya geçti. Yerel istasyonlara atananların bir kısmı Protestan olduğundan, bu bile Alman postacılarını alarma geçirmeye yeterliydi. 1566'da Taxis ailesinin iki üyesi, Posta Genel Müdürü Leonhard ile Augsburg ve Rheinhausen Posta Müdürü Seraphin; Hollanda-Almanya yolu boyunca ücretlerin paylaştırılması konusundaki bir anlaşmazlığı çözmek için birbirlerine dava açmaya kalkıştı.[23] Posta müdürlerinin maaşlarının ödenmesi, İspanyol sübvansiyonlarına bağlıydı ve İspanyol hazinesinin parası bitince bu durum, giderek daha kritik hâle geldi. İspanyol iflası, maaşların ödenmemesi anlamına geliyordu. Sistem gıcırdamaya başladı. 1568'de Kardinal Granvelle zaten kesintilerden ve gecikmelerden şikâyetçiydi. On yıl sonra Alman posta müdürleri, bu duruma daha fazla dayanamadı; 1579'da greve gittiler.

Alman Lüterciler için bu dönemde imparatorluk posta hizmetinin yetersiz olması, bir nevi fırsattı. Önde gelen prensler kendi haber postalarını kurdu. 1563'te Hessenli Philip ve Saksonyalı August; Hollanda'da hayati bir müttefik olan Orangeli William ile iletişim hâlinde kalmalarını sağlamak için ulak hizmetine sponsor olmak üzere bir araya geldi.[24] Daha sonra Württemberg ve Brandenburg-Prusya, bu ağa dâhil edilecekti; ancak, halka açık olarak değil, Alman Protestan sarayları arasında özel bir iletişim sistemi olarak kullanılacaktı.

İmparatorluk şehirleri için motivasyon; politik olmaktan çok, ticari idi. Bir süredir resmî devlet postasına ayrıcalık tanıyan tek bir anayol ağı, ihtiyaçlarını pek de iyi karşılamıyordu. 1571'de Nürnberg tüccarları; Frankfurt ve Köln üzerinden Anvers ile doğrudan

22 M. A. H. Fitzler, *Die Entstehung der sogenannten Fuggerzeitungen in der Wiener Nationalbibliothek* (Vienna: Rohrer, 1937), s. 61.

23 Behringer, *Thurn und Taxis*, s. 52.

24 Ae., s. 56.

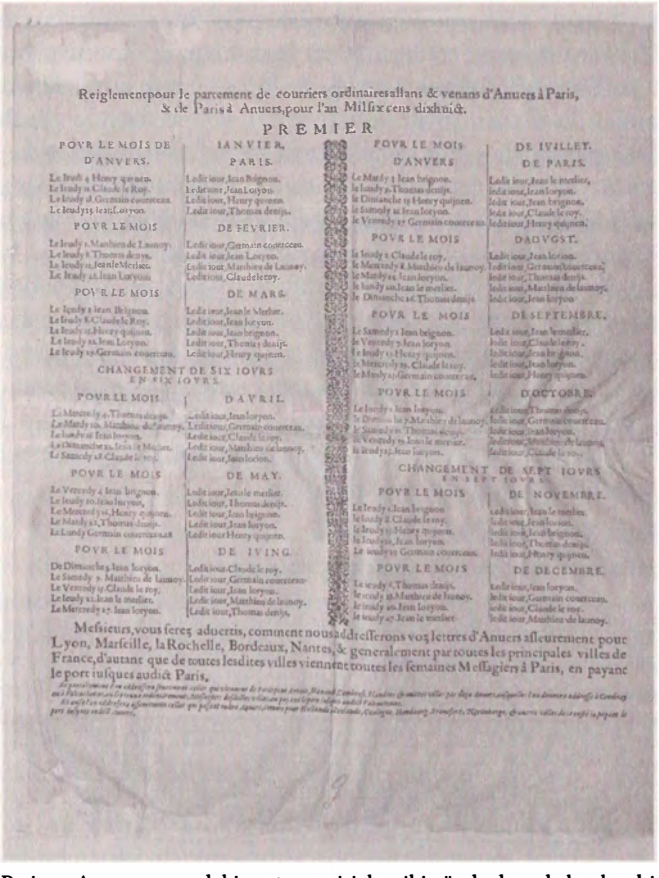

Reiglementpour le parcement de courriers ordinairesallans & venans d'Anuers à Paris, & de Paris à Anuers,pour l'an Milsix cens dixhuict.

PREMIER

POVR LE MOIS DE D'ANVERS.

Le Ieudi 4 Henry quinen.
Le Ieudy 11 Claude le Roy.
Le Ieudy 18 Germain couretean.
Le Ieudy 25 Iean Loryon.

POVR LE MOIS

Le Ieudy 1. Matthieu de Launoy.
Le Ieudy 8. Thomas denys.
Le Ieudy 15. Iean le Meslier.
Le Ieudy 22. Iean Loryon.

POVR LE MOIS

Le Ieudy 1 Iean Brignon.
Le Ieudy 8 Claude le Roy.
Le Ieudy 15 Henry quinen.
Le Ieudy 22 Iean Loryon.
Le Ieudy 29 Germain couretean.

CHANGEMENT DE SIX IOVRS EN SIX IOVRS.

POVR LE MOIS

Le Mercredy 4. Thomas denys.
Le Mardy 10. Matthieu de Launoy.
Le Iudy 16 Iean Loryon.
Le Dimanche 21. Iean le Meslier.
Le Samedy 28 Claude le roy.

POVR LE MOIS

Le Vendredy 4 Iean brignon.
Le Ieudy 10. Iean Loryon,
Le Mercredy 16. Henry quinen.
Le Mardy 22. Thomas denys.
Le Lundy Germain couretean 28

POVR LE MOIS

De Dimanche 3. Iean Loryon.
Le Samedy 9. Matthieu de Launoy.
Le Vendredy 15 Claude le roy.
Le Ieudy 21. Iean le meslier.
Le Mercredy 27. Iean Loryon.

IANVIER. PARIS.

Ledit iour Iean brignon.
Le dit iour, Iean Loryon.
Ledit iour, Henry quinen.
Ledit iour, Thomas denys.

DE FEVRIER.

Ledit iour, Germain couretean.
Ledit iour, Iean Loryon.
Ledit iour, Matthieu de Launoy.
Ledit iour, Claude le roy.

DE MARS.

Ledit iour, Iean le Meslier.
Ledit iour, Iean loryon.
Ledit iour, Iean brignon.
Ledit iour, Thomas denys.
Ledit iour, Henry quinen.

DAVRIL.

Ledit iour, Iean loryon.
Ledit iour, Germain couretean.
Ledit iour, Claude le roy.
Ledit iour, Matthieu de launoy.
Ledit iour, Iean loryon.

DE MAY.

Ledit iour, Iean le meslier.
Ledit iour, Thomas denys.
Ledit iour, Iean brignon.
Ledit iour, Iean loryon.
Ledit iour Henry quinen.

DE IVING.

Ledit iour, Claude le roy.
Ledit iour, Germain couretean.
Ledit iour, Iean loryon.
Ledit iour, Matthieu de launoy.
Ledit iour, Thomas denys.

POVR LE MOIS D'ANVERS

Le Mardy 1 Iean brignon.
le lundy 9. Thomas denys.
le Dimanche 19 Henry quinen.
le Samedy 25 Iean loryon.
le Vendredy 31 Germain couretean.

POVR LE MOIS

le Ieudy 1. Claude le roy.
le Mercredy 8. Matthieu de launoy.
le Mardy 20. Iean loryon.
le lundy 20. Iean le meslier.
le Dimanche 26. Thomas denys.

POVR LE MOIS

Le Samedy 1 Iean brignon.
le Vendredy 9 Iean loryon.
le Ieudy 15 Henry quinen.
le Mercredy 19. Claude le roy.
le Mardy 25 Germain couretean.

POVR LE MOIS

Le Ieudy 1. Iean loryon.
le Dimanche 5. Matthieu de launoy.
le Samedy 11. Thomas denys.
le Vendredy 19. Iean le meslier.
le Ieudy 25. Iean loryon.

CHANGEMENT DE SEPT IOVRS EN SEPT IOVRS.

POVR LE MOIS

Le Ieudy 1 Iean brignon.
le Ieudy 8 Claude le roy.
le Ieudy 15 Henry quinen.
le Ieudy 22. Iean loryon.
Le Ieudy 29 Germain couretean.

POVR LE MOIS

le Ieudy 6. Thomas denys.
le Ieudy 13 Matthieu de launoy.
le Ieudy 20. Iean loryon.
le Ieudy 27. Iean le meslier.

DE IVILLET. DE PARIS.

Ledit iour, Iean le meslier.
ledit iour, Iean loryon.
Ledit iour, Iean brignon.
ledit iour, Thomas denys.
ledit iour, Henry quinen.

DAOVGST.

Ledit iour, Iean loryon.
Ledit iour, Germain couretean.
ledit iour, Thomas denys.
ledit iour, Matthieu de launoy.
ledit iour, Iean loryon

DE SEPTEMBRE.

Ledit iour, Iean le meslier.
ledit iour, Claude le roy.
ledit iour, Iean brignon.
ledit iour, Iean loryon.
ledit iour Henry quinen.

DOCTOBRE.

ledit iour, Thomas denys.
ledit iour, Germain couretean.
ledit iour, Iean loryon.
ledit iour, Matthieu de launoy.
ledit iour, Claude le roy.

DE NOVEMBRE.

Ledit iour, Iean le meslier.
ledit iour, Iean loryon.
ledit iour, Iean brignon.
ledit iour, Thomas denys.
ledit iour, Henry quinen.

DE DECEMBRE.

Ledit iour, Iean loryon.
ledit iour, Germain couretean.
ledit iour, Claude le roy.
ledit iour, Matthieu de launoy.

Messieurs, vous serez aduertis, comment nous addresserons vos lettres d'Anuers asseurement pour Lyon, Marseille, la Rochelle, Bordeaux, Nantes, & generalement par toutes les principales villes de France, d'autant que de toutes lesdites villes viennent toutes les semaines Messagiers à Paris, en payant le port iusques audict Paris,

8.2 Paris ve Anvers arasındaki posta servisi, her iki yönde de ayda beş kez hizmet veriyordu. Bu, iki büyük haber merkezini ve bunlar aracılığıyla Çukur Ülkeleri ve vilayet Fransa'yı birbirine bağlayan hayati bir yan yoldu.

bağlantı kurulması için dilekçe verdi. Ertesi yıl Frankfurt, Leipzig'e kendi haftalık posta hizmetini kurdu. Bu *Ordinari-Boten*'ler, on beşinci yüzyıl şehir habercilerin neslindendi. Aradaki fark ise, sistemin; tıpkı imparatorluk postası gibi, herkese açık olması ve düzenli olarak yayımlanan bir takvimi takip etmesiydi.

1570'lerde, Almanya genelinde bu şehir kurye hizmetleri yoğun bir ağ olarak teşkil edildi.[25] Kuzeydeki Hamburg şehri, daha önce ana

25 Behringer, *Im Zeichen des Merkur*, s. 132–6.

posta yollarına olan uzaklığı nedeniyle ciddi bir dezavantaja sahipti.[26] 1570'ten itibaren şehir; Amsterdam, Leipzig, Bremen, Emden, Köln ve Danzig'e haftalık servislerle kendi posta ağını kurmuştu. Hollandalı Protestan yayılmasının etkisi, yol seçiminde görülmektedir; Hamburg da dâhil olmak üzere bu şehirlerin çoğunda, Hollandalı tüccar kolonileri vardı. Ayrıcalıklı Augsburg'da bile tüccarlar, rüzgârın hangi yönden estiğini gördü. 1577'de Köln üzerinden Anvers'e kendi bağımsız tüccar postalarını kurdular.[27]

Augsburg Posta Müdürü Seraphin von Taxis, bu döneklik karşısında anlaşılır bir şekilde öfkeliydi; ancak imparatorluk postası kaos içindeyken, yapabileceği çok az şey vardı. Aynı yıl Posta Genel Müdürü Leonhard, Hollandalı isyancılar tarafından hapsedilmekten kurtulmak için Brüksel'den kaçmak zorunda kaldı. Durum böyle devam edemezdi ve on altıncı yüzyılın son yirmi yılında imparator, meseleleri halletmek için müdahale etti.

Yeniden Doğuş

Posta reformu, 1576'da Habsburg egemenliğinde hükümdar olarak babası II. Maximilian'ın yerini alan İmparator II. Rudolph'un, beklenmedik bir Haçlı seferi hâline geldi. Son yıllarında Rudolph trajik bir figür olacaktı; sürekli genişleyen antika koleksiyonuyla Prag'daki kalesine kendini sürgün etmişti. Ancak Rudolph bile, imparatorluk topraklarında demlenen din krizinin, Habsburg politikasının daha yakından koordine edilmesini gerektirdiğini görebiliyordu. 1597'de, imparatorluk postasında reform yapan bir ferman çıkarıldı.[28] Bu ferman, İspanyol ve imparatorluk sistemlerinin yeniden birleştiğini ve izinsiz rekabete karşı sert önlemler alınacağını ilan etti.

Eğer bu ferman; imparatorluk posta yolları Alman büyük şehirlerine hizmet vermezken şehir içi kurye hizmetlerini hedef alıyor olsaydı, mektuplar yitip gidecekti. Dolayısıyla, 1598'de imparatorluk postanesi; Almanya'nın ana ticari pazarını mevcut ağa bağlayan bir şube hattıyla, yani Frankfurt'ta bir imparatorluk postanesinin kurulmasıyla büyük bir adım attı. Daha sonra yepyeni bir posta yolu,

26 Erich Kuhlmann, 'Aus Hamburgs älterer Postgeschichte', *Archiv für deutsche Postgeschichte, Sonderheft* (1984), s. 36–68.

27 Behringer, *Thurn und Taxis*, s. 58.

28 Aynı yerde yeniden basılmıştır, s. 70–1.

Frankfurt'u Köln üzerinden doğrudan Hollanda'ya bağladı. Uzun süren görüşmelerin ardından, Frankfurt ve Nürnberg üzerinden Köln ve Prag arasında yeni bir doğu-batı servisi oluşturuldu. Nihayet, Köln ile Hamburg ve Frankfurt ile Leipzig arasında doğrudan bir hizmet sağlandı ve böylelikle, kuzey ve doğunun başlıca şehirleri sisteme dâhil oldu.[29]

Bütün bunlar, belli bir miktar husumet olmadan başarılamadı. Kendi düzenli kurye hizmetlerine yatırım yapan Alman şehirleri, yasakları hafife almadı. Frankfurt ile Köln arasındaki yolda şehir ulaklarının tutuklanması, imparatorun toplu olarak protesto edilmesine yol açtı.[30] Ancak imparatorluk postasının kritik bir avantajı vardı. Yeni imparatorluk yolları, ana imparatorluk hattı gibi dinlenme noktalarına sahipti. Şehir kurye hizmetlerinin ise atlarını değiştirebilecekleri bir dinlenme istasyonu yoktu: kuryeler, tüm güzergâh boyunca seyahat ediyordu. Doğrudan rekabette imparatorluk postası, gönderiyi daha uzun yolculuklarda yarı zamanda teslim edebiliyordu. Gerginlik yatıştıkça, Alman şehir konseyleri, imparatorluk sisteminin faydalarını kabul etti ve bağımsız Alman kurye hizmetleri yavaş yavaş yok oldu. 1620'ye gelindiğinde, bu gelişmelerin sonunda, Alman İmparatorluğu'na benzersiz bir verimlilikte ve gelişmişlikte bir posta sistemi sağlandı. Brüksel ve Viyana arasındaki tek ana yolun yerini, Almanya'nın yeni posta başkenti Frankfurt'a odaklanan karmaşık bir hizmet ağı aldı. İngiliz ve Fransız sistemlerindeki eş zamanlı yenilemelerle birlikte yeniden canlandırılan imparatorluk postası, iletişim tarihinde yeni bir çağın yolunu açtı.

Yeni imparatorluk posta ağı, Almanya'nın 1555'ten beri yaşadığı uzun barış dönemi sona ermek üzereyken tamamlandı. 1618'de, yeni Frankfurt-Leipzig hattının açıklanmasından iki yıl sonra, Prag'ın defenestrasyonu; Almanya'yı uluslararası politikanın yeni savaş alanı yapan trajik olaylar dizisini başlattı. Otuz Yıl Savaşları; yabancı ve paralı ordular kıtayı arşınlarken, Almanya'nın geniş bölgelerine ölüm ve yıkım getirdi. Çatışma, Almanya ekonomisinde ciddi bir hasara sebep oldu ve Avrupa kitap ticaretinin bazı bölgelerindeki Alman üstünlüğüne son verdi. Ancak bu durumun ters yönde bir sonucu da, etkili bir uluslararası posta ağının

29 Behringer, *Im Zeichen des Merkur*, s. 177–88.

30 Ae., s. 178.

8.3 Posta tekelinin kârı. Kraliyet Posta Müdürü Kont Thurn ve Taxis'in, Hollanda posta müdürünü ziyaretini anan dört baskı serisinin bir parçası. Kendilerine eşlik edenlerin büyüklüğü etkileyici.

geliştirilmesinde ivme kazandırmaktı. Alman çatışmasına bu kadar çok yabancı gücün dâhil olması, tüm Avrupa başkentlerinin hızlı ve güvenilir bilgiye ihtiyaç duyduğu anlamına geliyordu. Bazıları kendi içlerindeki iletişimlerini geliştirmek ve bu sistemleri merkezî Avrupa posta ağına bağlamak için adımlar attı. Fransa'da kraliyet posta tekeli güçlendirildi ve posta istasyonları ağı, 1622'de güneydeki Bordeaux ve Toulouse şehirlerini ve ayrıca doğudaki potansiyel savaş alanlarına yakın Dijon'u kapsayacak şekilde genişletildi. Aynı yıl Lamoral von Taxis, Anvers ve Londra arasında ulak servisi kurdu. Bundan on yıl sonra, Brüksel ve İngiliz posta müdürleri arasında anlaşma yapıldı.[31]

Danimarka ve İsveç'in Almanya'daki çıkarları da bilgi ağının gelişmesine yol açtı.[32] 1624'te Danimarkalı IV. Christian; Hamburg'da da bir şubesi olan Kopenhag merkezli, kendisine ait bir posta sistemi

31 Ae., s. 205–11.

32 İsveç'in bu yıllarda uluslararası diplomasiye katılımı, 1936'da Stockholm'deki Kraliyet Kütüphanesi'nin yığınlarında hayatta kalan on yedinci yüzyıl gazetelerinin bilinen en büyük koleksiyonunun keşfedilmesiyle grafiksel olarak kanıtlandı. Bkz., Folke Dahl, *The Birth of the European Press as Reflected in the Newspaper Collection of the Royal Library* (Stockholm: Rundqvists Boktryckeri, 1960).

kurdu. Dört yıl sonra İsveçliler, bu ağı Hamburg ve Helsingör arasındaki bağlantılarıyla genişletti. 1630'da İsveç'in Almanya'yı işgali, Frankfurt merkezli alternatif bir posta ağının oluşturulmasıyla sonuçlandı; 9 rota ve 122 postane kuruldu.[33] Bu postane, İsveç'in 1634'te Nördlingen'deki yenilgisinden kısa bir süre sonra çöktü; Paris ile Viyana arasında Strazburg üzerinden doğrudan bir yol kuruldu ve Fransızların uluslararası postaya erişimini kısıtlayan, Brüksel'e sapan yolu denklemden çıkardı.

Bu gelişmeyle birlikte, Avrupa posta ağı tamamlanmış oldu. Demiryolları ve peni postası ortaya çıkana kadar tanıtılacak olan tek yenilik, posta sürücülerinin yerini alan posta arabası idi.[34] Posta arabaları, taşınabilecek gönderi hacmini artırdı ve yolcuların hizmetten yararlanması için fırsat yarattı. On altıncı yüzyılda, posta taşıyan tüccarlar ve haberciler, postacılarla aynı hızda ilerlemek zorundaydı. Bu pahalı bir hizmetti ve yalnızca iyi biniş yapan erkekler bu hizmeti vermeyi göz önünde bulundururdu. Posta araçları ise farklıydı; on yedinci yüzyılın ortalarından itibaren Almanya'nın kısa yollarında görülmeye başladıklarından beri, yolcular da çok daha rahat koşullarda seyahat etme fırsatından yararlandı. Artık bir yolcunun kendi yük arabasını tedarik etmesi, atların sağlam ve güçlü olduğundan emin olması ve sürücünün yolculukta gerekebilecek onarımları yapmak için yeterli bilgiye sahip olup olmadığını kontrol etmesi gerekmiyordu; bunların hepsi, bir başkası tarafından hallediliyordu. Düzenli tarifeler, yolcuların belirlenen zamanda gidecekleri yere varabilecekleri güvencesi ile seyahatlerini planlayabilecekleri anlamına geliyordu. Ekstra taşıma kapasitesi, özellikle gazete gibi büyük posta ögelerinin dağıtımı için önemliydi. Posta arabaları, kuruluşlarından sonraki birkaç on yıl içinde basılı haberlerin zamanında dağıtılması yükünün büyük bir bölümünü üstlenmişti.

Bu bölümde tanık olduğumuz gelişmeler, Avrupa iletişiminde dikkate değer bir ilerlemeyi temsil etmektedir. Önceki yüzyıllarda, seyahat hacminde kademeli ve yavaş bir artışın yanı sıra sadece kendi iletişim ağlarını oluşturmak için yeterli paraya sahip olanlar arasındaki yazışma hacminde bir artış vardı. Yalnızca resmî, ticari

33 Bölüm 10'a bkz.

34 Klaus Beyrer, *Die Postkutschenreise* (Tübingen: Ludwig-Uhland-Instituts, 1985); aynı yazar, 'The Mail-Coach Revolution: Landmarks in Travel in Germany between the Seventeenth and Nineteenth Centuries', *German History*, 24 (2006), s. 375–86.

ve özel ağlar için gereken yatırımı yapabilenler doğru ve değerli haberlere ulaşabiliyordu. On altıncı yüzyılda matbaanın ortaya çıkması, okuyucu kitlesinde önemli bir dönüşümü ve basılı haberlerde ustaca bir yeniliği beraberinde getirdi; ancak aktarılan haberlerin çoğu, yeni veya belirli bir zamana özgü değildi. Bütün bunlar, on yedinci yüzyılın başında yirmi yıllık hararetli girişimlerle değişti. Sonunda, Avrupa'nın tüm büyük ticaret merkezleri; yoğun bir kamu posta ağıyla birbirine bağlanmıştı. Artık haberler, makul bir maliyetle ve çok daha düzenli bir şekilde güvenilir kanallardan iletilebiliyordu. Bu nedenle, haberin ticari kullanımında bir sonraki önemli gelişmenin Almanya ve Kuzey Avrupa'nın ticaret merkezlerinde gerçekleşmesi şaşırtıcı değildir. Posta hizmetinin genişlemesiyle yakından bağlantılı bu gelişme, gazetelerin ortaya çıkmasıdır.

BÖLÜM 9

İlk Gazeteler

1605 YILINDA Johann Carolus adlı genç bir kitap satıcısı, alışılmadık bir taleple Strazburg belediye meclisinin önüne çıktı. Carolus; kitap satmanın yanı sıra, son zamanlarda haftalık bir el yazması haber mektubu çıkararak kazançlı bir ek iş geliştirmişti. Bu tarihe kadar, gördüğümüz gibi, el yazması haber mektupları; Avrupa'nın seçkinleri için bilgi pazarının mihenk taşıydı. Roma ve Venedik'in ardından el yazması haber mektupları; Almanya'ya, Augsburg ve Nürnberg'den, Brüksel ve Anvers'e yayılmıştı. Strazburg, Ren geçişine yakın bir konumdaydı ve bu geçiş, Rheinhausen'daki imparatorluk posta servisine hizmet ediyordu; böyle bir girişim için son derece iyi bir konumdu. Carolus, imparatorluk posta müdürü ve ticaret trafiği sayesinde düzenli haber alacağından emindi. Ayrıca Strazburg gibi kalabalık bir şehirde, müşteri sıkıntısı çekmezdi.

Girişimi başarılı oldu; 1605 yılına gelindiğinde Carolus bir matbaa satın alarak daha fazla çeşit üretebilecek konumdaydı. El yazması haber mektuplarını basarak, ticaretini makineleştirecek bir plan tasarladı. Mevcut teknoloji, artan talebe yetişmekte zorlanıyordu; yüz elli yıl önce ortaya çıkan matbaa ve Gutenberg doğrultusunda, bu oldukça mantıklı bir çözümdü. Ancak yatırım maliyetleri, özellikle de matbaayı satın almak, Carolus'un kaynaklarını zorlamıştı; bu nedenle, yardım almak için belediye meclisine başvurdu. Onlara, basılı haber mektubunun on iki sayısını çıkardığını söyledi. Ancak, başarılı olduğu ortaya çıkarsa, diğerlerinin onu taklit edip kârını azaltacağından korkuyordu. Dolayısıyla, konseyden kendisine basılı haber mektuplarının satışı konusunda bir ayrıcalık, yani bir tekel, tanımasını istedi.[1] Bu, gayet mantıklıydı. Yeni bir endüstriyel veya üretim sürecine öncülük ettiğine inanan herhangi bir girişimci, bu girişimin kopyalanması

1 Johannes Weber, 'Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe', *German History*, 24 (2006), s. 387–412.

durumuna karşı korunma arıyordu ve kitap dünyasında bu tür ayrıcalıklar yaygındı.[2] Carolus, müvekkil tabanının büyük bir bölümünü oluşturan Strazburg belediye meclisi üyelerinin talebine olumlu bakacağını ummak için geçerli bir nedene sahipti.

Böylesine önemli sonuçları olan bir olay için Carolus'un talebi, şaşırtıcı derecede mütevaziydı. Giderek artan sayıda kopyayı elle yazmayı içeren süreci basitleştirmenin ve böylece üretimi hızlandırmanın bir yolunu arıyordu. Çıktının kendisi esasen farklı olmayacaktı: yine onun el yazması haber servisinden aşina olunan haberleri aktaracaktı. Ancak bu mütevazı ve deneysel girişim sonucunda, ilerleyen zamanlarda Avrupa haber pazarını dönüştürecek yeni bir iletişim biçimi ortaya çıktı: Carolus gazeteyi icat etmişti.

Kuzeyin Yükselişi

Carolus'un gazetesi *Strasbourg Relation,* 1605 yılında yayımlanmaya başladıysa bile, en eski sayıların tamamı ne yazık ki kaybolmuştur; günümüze ulaşan ilk nüshalar, 1609'dan kalmadır.[3] Dolayısıyla, gazetenin başlangıcı bu tarihten itibaren kabul edilmektedir; Carolus'un Strazburg arşivlerinde yer alan belediye meclisine yaptığı başvurunun keşfi, nispeten yakın zamanda gerçekleşmiştir.[4] Nüshaların ilk dört yılının tamamen kaybolmuş olması, hiç de şaşırtıcı değil. En eski gazetelerin tam bir listesi nadiren bulunur ve birçoğu yalnızca tesadüfen ortaya çıkmıştır: bazen bir gazetenin varlığı, günümüze ulaşan tek bir sayı ile kanıtlanmaktadır.[5]

Yine de Carolus'un 1605'te üretime başladığından makul ölçüde emin olabiliriz. Meclise yazdığı dilekçede zaten yayımlanmış on

2 Elizabeth Armstrong, *Before Copyright: The French Book-Privilege System, 1498–1526* (Cambridge, Cambridge University Press, 2007.)

3 Heidelberg Üniversitesi, bu yıl için neredeyse tamamlandı ve şu anda dijitalleştirildi: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/relation1609.

4 Johannes Weber, ' "Unterthenige Supplication Johann Caroli, Buchtruckers." Der Beginn gedruckter politischer Wochenzeitungen im Jahre 1605', *Archiv für Geschichte des Buchwesens*, 38 (1992), s. 257–65.

5 Erken dönem Alman gazetelerinin standart dizini Else Bogel ve Elgar Blühm'dür. *Die deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts. Ein Bestandverzeichnis*, 2 cilt (Bremen: Schünemann, 1971); *Nachtrag* (Münih: Saur, 1985). Ayrıca bkz. Holger Böning, *Deutsche Presse. Biobibliographische Handbücher zur Geschichte der deutschsprachigen periodischen Presse von den Anfängen bis 1815*, 6 cilt (Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1996–2003).

iki sayıdan bahsediliyor. 1609'dan kalan ilk kopyalara baktığımızda, bunların el yazması haber mektuplarının yalnızca basılı hâli olacağına dair verdiği sözü tuttuğunu görüyoruz. Bireysel sayıların başlığı yoktu: başlığa yalnızca abonelere temin edilen basılı ilk sayfada yer veriliyordu, böylece onlar yılın haftalık sayılarını bir araya getirebiliyordu. Haberler daha çok *avvisi*de de olduğu gibi, ilk sayfada direkt konuya giriyordu. Her açıdan *avvisi*nin formu korunmuştur. Menşe yerlerine göre toplanan ve gönderim tarihlerine göre tarihlenen bir dizi haber sunuluyordu: "Roma'dan, 27 Aralık"; "31 Aralık ve 2 Ocak Viyana'dan"; "Venedik'ten, 2 Ocak." Haberler, çeşitli istasyonlardan Strazburg'a gelen postaların varış zamanına göre sıralanıyordu. İçerikler neredeyse *avvisi* ile aynıydı: siyasi, askerî ve diplomatik raporlar.

Bu bakımdan *Strasbourg Relation*, tüm eski Alman gazetelerinin üslubunu belirlemişti. El yazması haber mektubu modeline sıkı sıkıya bağlı kalan haber sayfaları, haber risalelerini potansiyel alıcılar için çekici kılan özelliklerin hiçbirini benimsemedi. Manşet ve resim yoktu. Çok az açıklama veya yorum vardı ve haber risalelerini karakterize eden tutkulu savunuculuk veya tartışmaların hiçbiri yoktu; gerçekten de editoryal yorum çok azdı. Ayrıca gazeteler, risale okuyucularına metni anlamalarında yardımcı olan yazımsal özelliklerin hiçbirini benimsemedi. Hiçbir dipnot yoktu: aslında okunaklı olması için uygulanan tek yöntem, haberler arasına bir satır konulmasıydı. Kısa bir süre sonra haber sayfaları, dikkate değer sayıda üretiliyordu; haftada birkaç yüz sayı basılması, olağan bir durumdu. Yine de yeni okuyucu kitlesinin, el yazması haberleri okuyan yetkililer ve saray mensupları kadar uluslararası siyasi meselelere dair bilgili olmadığı gerçeği göz ardı ediliyordu.[6] Okuyucular, yakın zamanda Ravenna'yı ziyaret eden Kardinal Pontini'nin kim olduğunu hatta Ravenna'nın nerede olduğunu bilmiyor olabilirdi; ancak haber mektupları, konuya dair açıklama yapmak için hiçbir çaba göstermedi.

Tüm bunlara rağmen, bu yeni basın türü son derece popülerdi. *Strasbourg Relations*'a 1609'da ikinci bir Alman haftalık yayın katıldı: *Wolfenbüttel Aviso*. Bu yayın, dikkat çekici bir yenilik getirdi: haber taşıyıcılarının yaşadığı bölgenin üzerinde kanatlı bir Merkür'ün yükseldiği, ince bir gravür içeren bir başlık sayfası tanıttı. Bu, Wolfenbüttel gazetesinin daha çok bir haber risalesi gibi görünmesini

6 Paul Ries, 'The Anatomy of a Seventeenth-Century Newspaper', *Daphnis*, 6 (1977), s. 171–232; aynı yazar, 'Der Inhalt der Wochenzeitungen von 1609 im Computer', *Deutsche Presseforschung*, 26 (1987), s. 113–25.

sağladı, ancak haberlere ayrılan alanı büyük ölçüde azalttı. Başlık sayfasının arkası da boş olduğundan, sekiz sayfalık kitapçıklarda haber metinlerinin yazılabileceği altı sayfa kalmıştı. Wolfenbüttel için bu muhtemelen çok da önemli değildi; çünkü yayın, önemli bir haber bağımlısı olan Wolfenbüttel-Braunschweig dükü tarafından destekleniyordu. Ancak bu, tamamen ticari olan girişimler için pek de uygun değildi ve çoğunlukla Strazburg modelini benimsemişlerdi: başlığının hemen altında haber aktarılıyordu. Alman haber risalelerinden ve hatta el yazması haber mektuplarından tanıdık olan quarto formatı kullanılmaya devam edildi.

Bu yeni haber türü, Alman topraklarında çok hızlı yayıldı. 1610'da Basel'de ve kısa bir süre sonra Frankfurt, Berlin ve Hamburg'da haftalık gazete yayımlanmaya başladı. 1618'de Otuz Yıl Savaşları'nın patlak vermesi, yeni bir haftalık gazete silsilesini tetikledi ve 1630'daki İsveç işgalinden sonra bir düzine yeni başlık yayımlandı. Takip eden on yıl içinde, kamu işlerine olan ilginin hızla artması sonucu bazı gazeteler, haftada birden fazla sayı yayımlamaya başladı. Genellikle bu gazeteler, haftada iki veya üç kez yayımlanıyordu, ancak 1650'de Leipzig *Einkommende Zeitungen,* hafta içi her gün bir sayı çıkardı. Baskı sayısı da hızla arttı. 1620'de *Frankfurter Postzeitung,* 450 baskıda yayımlandı; Hamburg *Wochentliche Zeitung*'un 1.500 kopya basmış olabileceği düşünülüyor. Bu sayı olağanüstüydü; ortalama baskı sayısı, muhtemelen 350 ila 400 civarındaydı.[7] On yedinci yüzyılın sonuna kadar Almanya'da yayımlanan yaklaşık 200 başlığın varlığını belgeleyebiliriz: günümüze ulaşan sayı ise yaklaşık 70.000'dir. Kaybolanlar da hesaba katıldığında, bu toplamda 70 milyon civarında nüsha basıldığı anlamına geliyor. Özellikle de bu 200 gazetenin seksen farklı basım bölgesine yayıldığını düşünürsek, Alman okuryazar nüfusunun büyük bir kesimi; oldukça hızlı bir şekilde bu yeni haber türüne erişim sağlayabilmiştir. Bu yeni pazarın geliştirilmesi için atılan en önemli adımlar, önde gelen iki ticaret merkezinde, yani Frankfurt ve Hamburg'da gazetelerin kurulmasıdır. 1615 yılında kurulan *Frankfurter Postzeitung,* Posta Genel Müdürü Johann von den Birghden'in eseriydi.[8] İmparatorluk posta ağının Kuzey ve Doğu Almanya'ya genişletilmesinden ve özellikle de

7 Weber, 'Strassburg 1605', s. 398.

8 Karl Heinz Kremer, *Johann von den Birghden, 1582–1645. Kaiserlicher und koniglich-schwedischer Postmeister zu Frankfurt am Main* (Bremen: Lumière, 2005); aynı yazar, 'Johann von den Birghden, 1582–1645', *Archiv für deutsche Postgeschichte* (1984), s. 7-43.

Frankfurt ve Hamburg arasındaki önemli ana yolun kurulmasından sorumlu olan von den Birghden'di. Gazete, bu faaliyetin bir yan ürünüydü. Ne yazık ki von den Birghden, posta yolunda gösterdiği deha ve dikkati, yayımladığı eserlerine yansıtamadı. Gazetesi, diğerleri kadar geleneksel ve sıradandı. Bununla birlikte, postane ile gazetesindeki haberler arasındaki yakın ilişkiye dikkat çeken ilk kişiydi. O dönemdeki başarısı ve geniş dağıtımı, neredeyse otuz ayrı kütüphane ve arşivde varlığını sürdürmesiyle kanıtlanabilir.[9]

Hamburg'daki durum oldukça farklıydı. Kuzey Almanya'daki bu büyük ticaret şehri, İtalya'dan Çukur Ülkeler'e kadar uzanan ve haber taşımak için oldukça mühim olan imparatorluk postası yolundan

Kk.

Vnvergreiffliche Postzeittungen/

Auß deß Gravenhage vom 16. Aprilis. Anno 1621.

Gestern abendts ist Herr Pfaltzgraff Friderich / sambt dero Gemahl / mit deren Comitat/ darbey auch der Fürst von Weymar/ sambt andern vornehmen Herrn/ auf vielen Gutschen/ vñ Rotterdam/ dahin sie von Emmerich zu wasser kommen/ anhero gelanget/ S. Exc. von Oranien/ mit allen anwesenden Fürsten/ Printzen/ Graue/ Kriegs Obristen/ vnd andere Herrn/ sonderlich auch die Engellendische/ Dennemärckische/ Schwedische/ vnd andere Botschafften vnd Agenti/ seind diesem Herrn etliche meil wegs entgegen gefahren/ gar freundvnd mitleidentlich empfangen/ vñ auf alhero ins Logament begleitet/ welches gar herrlich/ vñ Königlich zugerüstet gewesen/ neben dem Herrn Pfaltzgrauen/ vnd dero Gemählin seind gesessen/ S. Exc. vnd der Groß Britannische Ambassator/ hernach seind alle die andere Gutschen / vnd wagē in schöner ordnung gefolgt / so bald sie im Logament ein wenig gewesen/ seind sie von den Herrn Staden General auch gewilkombt / vnd gantz freundlich empfangen worden.

Gestern seind nur alle seits visitationes geschehen/ vnnd sonsten sonderlichs nichts vorgangen.

Waß dz Kriegswesen belangt/ ob wol die Trēgua zum endt/ ist doch beyderseits noch nichts Feindliches attentirt worden/ obs aber lang wehren wirt/ hat man zunehmen.

Dieser tagen ist ein Currir von Brüssel alhie gewesen/ wie verlaut/ vmb das quartier beyderseits zu machen/ wie es hinfüro darmit solle gehalten werden.

Man wil sagen das die newe Allianz zwischen dem König vnd der Cron zu Dennemarck/ vnd diesen vnirten Provintzen vnd assoverte länder vor jmmer wehrend solle gemacht vnd beschlossen sein/ wie dem allem wird die zeit lehrnen.

Auß Flandern haben wir daß die Spanische sich nicht weit von Arēdenburg vngefehr 7000. starck versamblen / verderben die vnderthanen fast gar/ vnd brauchen grosse Insolentz / deswegen dieselbe wünschen/ dz sie der frembden nationen ein mahl ledig werden möchten / vnd nit wider in voriger Kriegs miseria verfallen/ interim hat sich viel volcks auß Flandern

9.1 *Frankfurter Postzeitung*'un erken dönem yayınlarından biri. Gazete, özellikle Çukur Ülkeler olmak üzere Kuzey Avrupa'dan önemli haberler sunuyor.

9 Bogel ve Blühm'de listelenmiştir, *Deutschen Zeitungen*, no. 5.

oldukça uzaktı. Şehir, zorunlu olarak, Orta Çağ döneminden beri inşa edilen kendi haber hizmetine güveniyordu. On altıncı yüzyılda düzenli bir kurye hizmeti ağı; Hansa Limanı ile Baltık, Çukur Ülkeler ve İngiltere'deki ticaret ortaklarını birbirine bağladı. İlk Hamburg gazetesinin kurucusu Johann Meyer, uzun mesafeli navlun ticaretiyle ilgileniyordu. Meyer, bu işten geliştirdiği bağlantılardan yararlanarak bir el yazması haber servisi oluşturmuştu; Strazburg'daki Carolus gibi, *Wöchentliche Zeitung auss mehrerley örther*'ni kurması, mevcut işini makineleştirme girişimiydi. Bununla birlikte, büyük bir bölgesel ticaret ve haber merkezi olan Hamburg'da büyüme potansiyeli, çok daha fazlaydı ve Meyer'in girişimi, muazzam derecede başarılıydı. Elde ettiği kâr, kısa zamanda Hambsburg kitap dünyasındaki diğer kişiler ile tartışmalara yol açtı. 1630'da kitapçılar ve ciltçiler konsorsiyumu, Meyer'in gazetesini doğrudan müşterilerine satma hakkına meydan okudu. Her iki tarafın da görüşlerini aldıktan sonra belediye meclisi, Meyer'in gazetesini haftanın ilk üç günü satabileceğine karar verdi; daha sonrasında, kopya başına 9 peni karşılığında yüz adetlik gruplar hâlinde yerel kitapçılara verilecekti.[10]

Hamburg, kısa süre sonra tüm Kuzey Almanya'ya hizmet veren haber tedarikçisi oldu; diğer bölgesel gazeteler, esasen Hamburg'dan temin edilen metinlerin yeniden basımlarıydı; bu, *Wöchentliche Newe Hambürger Zeitung* isimli ilk Rostock gazetesinin başlığında açıkça kabul edilen bir gerçektir.[11] Hamburg aynı zamanda Almanya'da, gazete yayıncılığının potansiyel kârlarının rakip gazeteler arasında ciddi bir çekişmeye yol açtığı ilk şehirdi. 1630'da Meyer sadece yerel kitapçıların şikâyetleriyle değil, yeni İmparatorluk Posta Müdürü Hans Jakob Kleinhaus'un meydan okumasıyla karşı karşıya kaldı. Bu, Otuz Yıl Savaşları'ndaki imparatorluk askerî başarının zirvesinde olduğu dönemdi ve kendi gazetesi olan *Postzeitung*'u kuran Kleinhaus, Meyer'i denklemden çıkartmaya kararlı görünüyordu.[12] Çekişme, Meyer 1634'te hayatını kaybedene kadar devam etti; gazetesi ise dul eşi Ilsabe'ye miras kaldı. Geçimini sürdürme

10 Ae., no. 15.

11 Ae., no. 16.

12 Bu bağlamda, Meyer'in 1630'da başlayan ikinci haftalık sayısını arama kararı ve *Postzeitung*, kesin ve gereksiz bir provokasyondu.

konusundaki kararlılığı, şehir hâkimleri tarafından olumlu karşılandı. 1637'de meclis, bir anlaşma sağladı. Posta müdürünün Hamburg'daki basın tekelindeki ısrarlı iddiası reddedildi, ancak *Postzeitung* başlığını münhasıran kullanması onaylandı. Ilsabe mücadeleyi bırakmadı. Bu çağda matbaa sahiplerinin gazetelerinin adını sık sık yenilemeleri yaygındı; tabii bu, basın öğrencileri için olumsuz bir durumdu. Haftada iki kez yayın yapmaya başlanırsa, genellikle hafta ortası basımına ayrı bir isim verilirdi.[13] Ilsabe Meyer, aralarındaki ayrımı bulanıklaştırmak için imparatorluk gazetesinin değişen başlığını takip etti. Posta müdürü gazetesini *Priviligierte Ordentliche Post Zeitung* olarak yeniden adlandırdığında, onun gazetesi *Ordentliche Zeitung* ismini aldı.

Bu tür ticari hilekârlıklar, gazetelerden para kazanıldığı algısını yansıtıyordu. Almanya, on yedinci yüzyılda uzun bir süre boyunca Avrupa siyasetinin dayanak noktası oldu; dolayısıyla haberleri takip etmeleri gerektiğini düşünenler arttı. Olayların aciliyeti, Almanya'nın dağınık ve birbirinden farklı okuyucu kitlelerinin çok sayıda alım yapmasını sağladı. Posta yollarından geçen haberleri aktaran yeni bir gazete kurmak, başka yerde yayımlanan gazeteleri ithal etmekten çok daha kolaydı. Ancak esnek pazar ve kolay kâr da gazetenin muhafazakâr yapısını güçlendirdi. On yedinci yüzyılın sonlarındaki Alman gazeteleri, içerik ve tasarım açısından ilk girişimlerden çok da farklı değildi. Ancak Avrupa'nın diğer bölgelerinde önemli tasarım ve kompozisyon değişiklikleri görüldü.

Haber baskısındaki patlama, Avrupa haber pazarının gelişimi için oldukça önemliydi. Bu; Avrupa haber dünyasının, Kuzey Avrupa'ya doğru yöneldiğine işaret ediyordu. Bu noktaya kadar haber alışverişi, imparatorluk posta yolu ile birbirine bağlanan Akdeniz ve Çukur Ülkeler arasındaki bağlantılar tarafından yönetiliyordu. Ancak Almanya'daki en önemli gazete üretim merkezleri, eski imparatorluk posta yolundan çok uzaktı: İmparatorluk posta ağının Alman mihveri Augsburg, gazete devrimini hiçe saydı. Avrupa'nın başka bölgelerinde yeni buluşu hevesle benimseyenler, kuzeyli güçlerdi. Avrupa bilgi alışverişinin ağırlık merkezi değişmişti.

13 Böylece, Meyer'in durumunda *Wöchentliche Zeitung auss mehrerley örther*, salı baskısına *Prima* başlığı ve perşembe baskısına, *Wöchentliche Zeitung* ismi verildi. Bogel ve Blühm'e bkz., *Deutschen Zeitungen*, no. 15.

Basımı Durdurun

Almanya dışında yayımlanan ilk gazete, 1618'de Amsterdam'da ortaya çıktı. Burada da endüstri çok hızlı gelişecekti.[14] Bu dönemde, bağımsızlığını yeni kazanan Hollanda eyaletleri, Avrupa güçleri arasında ön safhaya doğru hızla ilerliyordu: Amsterdam, bu yeni ekonominin kalbi olacaktı. Şehir, bir önceki yüzyılda Habsburg egemenliği altında kalan Anvers ve Brüksel'in sahip olduğu ekonomik ve politik hegemonyayı miras aldı. Amsterdam, yirmi yıl içinde Batı Avrupa haber pazarının merkezi olarak bariz bir üstünlük kurdu.

İlk Hollanda gazetesi, nispeten mütevazıydı: haberler, iki sütun hâlinde sayfanın bir yüzüne basılıyordu. Tasarım açısından bu, Alman risale formatından oldukça farklıydı, ancak Jan van Hilten'in *Courante uyt Italien en Duytsland*'in formatı oldukça tanıdıktı. Alman gazetelerde olduğu gibi, her bir raporun menşe yeri ve sevkiyat tarihi başlıkta belirtiliyordu: "Venedik'ten, 1 Haziran"; "Prag'dan, 2 kopya"; "Köln'den, 11 kopya." Sayı, Lahey'den 13 Haziran tarihli toplanan haberlerin kısa bir özeti verilerek bitirilir; muhtemelen ertesi gün yayımlanırdı.[15]

Van Hilten'in konsepti son derece etkili oldu: iki sütunlu haber sayfası, Hollanda Cumhuriyeti'ndeki ilk gazeteler için kuralcı bir format hâline geldi. 1620'de, artan haber hacmi, van Hilten'i sayfanın diğer tarafının da kullanılmasına mecbur kıldı; bu, yeterli bir uzatmaydı. Bu noktada zaten rekabetle karşı karşıyaydı. Birleşik Eyaletler'in canlı ve genel bir şekilde düzenlenmiş kitap dünyasında tekel sorunu yoktu; zaten 1619'da Broer Jansz kendi *Tijdinghen uyt verscheyde Quartieren* (*Çeşitli Bölgelerden Haberler*) adlı gazetesini kurmuştu. Jansz, çağdaş tarihle uğraşan deneyimli bir matbaacıydı; aynı zamanda, günümüze ulaşan ilk gazete sayısında vurguladığı üzere Orange prensi de dâhil iyi bağlantıları vardı. On yıl boyunca van Hilten ve Jansz, pazarı paylaştı. Kârlı olduğu barizdi; 1632'de van Hilten, baskı sayısını ikiye katlamak için iki matbaa kurmayı gerekli

14 Folke Dahl, *Dutch Corantos, 1618–1650: A Bibliography* (The Hague: Koninklijke Bibliotheek, 1946); Folke Dahl, *The Birth of the European Press as Reflected in the Newspaper Collection of the Royal Library* (Stockholm: Rundqvists Boktryckeri, 1960).

15 Folke Dahl, 'Amsterdam, Earliest Newspaper Centre of Western Europe: New Contributions to the History of the first Dutch and French Corantos', *Het Boek*, XXV (1939), III, s. 161–97, bu sayının Stockholm Kraliyet Kütüphanesi'ndeki nüshasından bir kopyası ile. Ayrıca bkz. DH Couvée, 'The First Couranteers - The Flow of the News in the 1620s', *Gazette*, 8 (1962), s. 22–36.

gördü. Bu şekilde, baskı süresini bir gün uzatmadan ve en son haberleri kaçırma riski olmadan daha fazla kopya basabilirdi.[16]

Geç gelen haberler, yayıncılar için mütemadi bir sorundu. Bununla birlikte, yayın gününün başlarında işçileri telaşla işe koyultuyorlardı, birkaç yüz kopya basmak hâlâ birkaç saat sürüyordu: gazetenin arka sayfasının kullanılabilmesi için sayfanın kuruması gerekiyor ve bu, zaman alıyordu. Baskı sayıları arttıkça, sorun da büyüdü. Bu yüzden haberler geç geldiğinde, van Hilten basını durdurur ve metni yeniden düzenler; daha az öneme sahip haberi silerdi. Yeni rapor daha fazla alan gerektiriyorsa, ya daha küçük ayarlamalar yapar ya da yeni metin için daha küçük yazı tipi kullanırdı.[17] Böylece "basımı durdurun" ilkesi icat edildi.

9.2 Hollanda'daki ilk gazete. Alman nüshaların aksine, her iki Amsterdam habercisi de broadsheet formatını benimsedi.

16 Bu, her iki baskının da kopyalarının hayatta kaldığı durumlarda, muhtemelen küçük tipografik farklılıklar göstereceği anlamına gelir. Dahl, *Dutch Corantos*, s. 20–23, Stockholm'deki Kraliyet Kütüphanesi ve Paris'teki Mazarine Kütüphanesi'ndeki nüshaların kopyaları.

17 Dahl, *Dutch Corantos*, s. 23–6.

Amsterdam'da, eyaletlerin son derece verimli kanal-tekne ağını kullanarak tüm Hollanda'ya broadsheet dağıtmak mümkündü. Birleşik Eyaletler'deki diğer matbaalar da pazardan pay almak için eşit derecede istekliydi. 1623'te Delft'te de bir gazete kuruldu. Ancak bu, göründüğü gibi değildi. 10 Mayıs 1623 tarihli Delft haftalık haber sayısını Broer Jansz'in iki gün önceki sayısıyla karşılaştırınca, Delft raporlarının yüzde 90'ının Amsterdam gazetesinden hiçbir değişiklik yapılmadan alındığı ortaya çıkıyor.[18] Amsterdam dışındaki ilk gerçek bağımsız girişim, Almanya sınırına yakın Arnhem'de gerçekleşti. Belediye meclisi, yerel bir matbaacıyı kendi gazetesini kurması için teşvik etti; Köln'den aldıkları el yazması haber hizmeti için aboneliklerini iptal etmek zorunda kalmışlardı ve bunun yerine, baskı için Jan Janssen'e yılda 20 gulden ödediler. Bu, cömert bir rakamdı.

Janssen, zorluğun üstesinden geldi ve Hollanda'da sıralandırma ile basılan ilk gazeteyi çıkardı.

Amsterdam'da haberlere duyulan öfke azalmadı. 1640'lara gelindiğinde, şehirde en az dokuz rakip gazete vardı: bir haber meraklısı, haftanın dört günü yeni haberler alabilirdi.[19] Böyle bir rekabet, bir ölçüde yeniliği teşvik etti. Hollanda gazeteleri, reklam içeren ilk gazetelerdi. Amsterdam gazeteleri, reklamı vermeden önce yerel olarak tedarik edilen haber raporları sunuyordu. Bunlar esasen yerel içerikler değildi; daha ziyade Fransa, İngiltere ve 1621'den itibaren İspanya ile yenilenen çatışmadaki cepheden gelen haberlerdi. Bu haberleri aktarırken, şaşırtıcı bir şekilde tarafsız bir üslup kullanıldı; dönemin risale literatüründe, siyasi tartışmanın şiddetlendiğine dair çok az işaret bulunmakta. İç siyasete çekilme konusundaki isteksizlik, ilk gazetelerde yaygındı. Dar görüşlü meseleler, yalnızca belediye tarafından verilen reklamlarda ve kamuya açık ilanlarda görülüyordu: çalınan malların iadesi için ödül vaadi, aranan bir suçlunun tasviri gibi. Burada ilk kez gazeteler, gerçek anlamda yerelleşti.[20]

Amsterdam gazeteleri, böylelikle daha geniş bir yelpaze sunsa da sayfanın büyük bir kısmı savaşlara, anlaşmalara ve diplomatik kararlara ayrılıyordu.[21] Haberlerin sıralanması için geleneksel bir yöntem

18 Dahl, 'Amsterdam, Earliest Newspaper Centre', s. 190–91.

19 Ae., s. 185–6.

20 Reklam hakkında bkz., ae., s. 161–98 ve aşağıda Bölüm 14.

21 Michiel van Groesen, 'A Week to Remember: Dutch Publishers and the Competition for News from Brazil, 26 August–2 September 1624', *Quaerendo*, 40 (2010), s. 26–49.

kullanılıyordu; İtalya'dan gelen haberlerin ardından imparatorluktan ve diğer bölgelerden tedarik edilen raporlar sunuluyordu. Bu bağlamda Hollandalı gazeteler, yapısal olarak Alman el yazması haber mektuplarını baz aldı. Haber yayıncılığının geleceğine dair alternatif bir vizyon sunan gerçek yenilik için, Güney Hollanda'da az tanınan bir isim olan Abraham Verhoeven'dan bahsetmemiz gerekiyor.

Tabloit Gazete İlkeleri

Güncel olaylar için pazara girmeden önce, Verhoeven; Anvers kitap dünyasının sınırlarında yer almıştı.[22] Plantin'in firması Vrijdagmarkt'taki görkemli binalarda kurulmuştu; Verhoeven ise risaleler, almanaklar ve dua kartları gibi daha mütevazı mallarını rehincilerin ve diğer küçük işletmelerin bulunduğu Lombardenvest isimli bir kasabadaki dükkânda sattı. Verhoeven'ı Anvers meselelerinde ön safhalara iten etmen; Otuz Yıl Savaşları'nın ilk yıllarında güncel olaylara duyulan ilgi artışını, Alman ve diğer uluslararası olayları duyurmaya adanmış yeni bir güncel seri oluşturarak kullanma girişimiydi.

Verhoeven, ticaretin içine doğdu; babası, üç yıl boyunca Plantin atölyesinde gravür boyama görevini üstlendi. Uzun bir çıraklık döneminin ardından Abraham, 1605 yılında bağımsız bir zanaatkâr olarak ilk büyük çıkışını yaptı; Ekeren Muharebesi'nin resimli bir baskısını sundu. Bu, Güney Hollandalılar için yağmacı Hollandalılara karşı önemli bir zaferdi.[23] Verhoeven, 1617'ye kadar çoğunlukla simsarlık işlerinde yer almış gibi görünüyor. O yıl, çok daha sistematik ve iddialı bir durum görüyoruz: güncel haberlerin özetini basit bir çizimle aktaran bir dizi risalenin basımı.

Bu noktaya kadar Verhoeven, Anvers haber pazarında kendisine üstünlük sağlayacak bir konsept geliştirmişti. Haber risalesi yayıncısı olarak yeni faaliyetini ve bir gravürcü olarak uzmanlığını harmanlamıştı. Ancak rakipler veya taklitçiler tarafından yerinden

22 Paul Arblaster, 'Current Affairs Publishing in the Habsburg Netherlands, 1620–1660' (Oxford University DPhil dissertation, 1999); Leon Voet, 'Abraham Verhoeven en de Antwerpse pers', *De Gulden Passer*, 31 (1953), s. 1–37. Ayrıca bkz., en son, Stéphane Brabant, *L'imprimeur Abraham Verhoeven (1575–1652) et les débuts de la presse 'belge'* (Paris: AEEF, 2009).

23 Bkz. Christiaan Schuckman, *Hollstein's Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts, ca. 1450–1700*, cilt. XXXV (Roosendaal: van Poll, 1990), s. 217–26, no. 2–5.

edilmemekte kararlıydı: kendisinden önceki Strazburg'daki Carolus gibi, Verhoeven de yetkililere tekel başvurusunda bulundu. 28 Ocak 1620'de bu talebi kabul edildi; Verhoeven, Anvers'de haber kitapçıkları yayımlama ya da seçkinlerin ifade ettiği üzere, "Almanya, Bohemya ve imparatorluktaki diğer illerde majesteleri tarafından elde edilen tüm zaferler, kuşatmalar, esir alınanlar hakkında münhasıran bilgi aktarma hakkına" sahip olacaktı.[24] Bu, Verhoeven'ın misyonunu özetlemektedir. *Nieuwe Tijdinghen,* Amsterdam ve Alman gazetelerinin ölçülü ve tarafsız üslubundan farklı bir yol izleyecekti: bu, özünde yerel Habsburg rejimi için bir propaganda aracıydı. Verhoeven; okuyucularına haftada üç gün, sekiz sayfalık risaleler sundu: imparatorluk zaferleri ve Protestan aşağılanmalarına dair coşkulu haber selleri. Bunlar, Alman okuyucularının haftalık abonelikleri için bekleyecekleri derlemeler değildi. Verhoeven'ın risaleleri, genellikle tüm konuyu eski risaleler tarzında tek bir raporla sunuyordu.

Verhoeven'ın tamamen memnun olduğu bir ürün bulması, biraz zaman aldı. İlk yıllarda okuyucusunu cezbetmek ve elinde tutmak için olabilecek en iyi yöntemleri denediğini görebiliriz. Verhoeven, 1620'de talep ettiği ayrıcalığı kazandı ve o sene 116 haber risalesi yayımladı; abonelik hizmetine de bu sene başladığı varsayılmalıdır. Ancak, risaleleri numaralandırılmış bir serinin parçası yapmaya ve bu numaralandırmayı başlık sayfasının en üstüne eklemeye 1621'de karar verdi. Bu zamana kadar Verhoeven, haber serilerinin ayırt edici niteliğini oluşturmuştu. İlk olarak, Hollanda ve Alman gazetelerinden çok daha fazla biçimsel çeşitliliğe sahiplerdi. *Nieuwe Tijdinghen*'un bazı sayılarında, diğer gazeteler gibi, çeşitli küçük haberler aktarıldı. Diğerlerinde tek bir metin veya imparatorluk zaferlerini kutlayan birkaç şarkı sunuldu. Haftada üç kez yayın yapmak, Verhoeven'a abonelerini bilgilendirmenin yanı sıra eğlendirmek için özgürlük tanıdı, ancak hafta boyunca aldıkları haber miktarı, Amsterdam gazetelerine abone olanlarla muhtemelen aynıydı. Verhoeven; başlık sayfası için yer bırakarak ve çoğu zaman arka sayfada tüm ayrıcalığını tekrarlayarak, gerçek haberler için ayrılan alanı büyük ölçüde kısıtladı: herhangi bir sayıda metnin tamamı, 1.200 kelimeyi geçmiyordu. Kısa, eğlenceli ve kolayca anlaşılabilir metinlerdi.

24 Ayrıcalık metni Brabant'ta verilmiştir, *Verhoeven*, s. 281.

Verhoeven'ın gazete dünyasına getirdiği en belirgin yenilik, resimli başlık sayfası oldu. Kaçınılmaz olarak Otuz Yıl Savaşları'ndaki olaylara odaklanan 16 Aralık 1620 sayısının başlığı şu şekildedir: "Savaşta şehit düşen erkeklerin sayısıyla birlikte Viyana ve Prag'dan haberler." Çizimlerle beraber açıklayıcı bir başlık sunuluyordu: "Savaşın gerçekleştiği Yıldız Kalesi." Alt başlık, Katolik zaferinin mesajını iletiyordu: "V. Frederik sürüldü."[25]

Ancak bunu bir serinin parçası olarak ilan eden başlık; açıklayıcı başlığı, alt başlığı ve gösterişli gravürleriyle elli yıl önce yayımlanan bir Anvers haber risalesi olabilirdi. Başlık, genellikle okuyucuların en çok ilgisini çekecek hikâyeyle ilgili olurdu, ancak bu hikâye, her zaman ilk sunulan veya en çok yer ayrılan metin olmazdı. Böylece 1621 tarihli 112. sayının başlığında, yakın zamanda katledilen İmparatorluk Generali Busquoy'un cenazesi kullanıldı.[26] Ancak bu olay, yedinci sayfada yalnızca kısa bir rapor olarak aktarılmıştı. Sayı; Roma'dan gelen bir rapor ile başlıyor ve Viyana'dan iletilen Busquoy haberine gelmeden önce Viyana'yla ilgili daha eski bir haberden, sonrasında Wesel, Köln ve Cleves'den aktarılan haberlerden bahsediyordu. Gravür çizimleri de en önemli içeriklerle ilgili bilgi vermiyordu. Verhoeven'ın böyle portreleri elinde bulundurmasına ve daha önce defalarca kullanmasına rağmen, bu sayıda sunulan çizim; Busquoy'un portresinden ziyade Yıldız Kalesi idi.

Verhoeven, ilerledikçe ticareti öğreniyor ve yoğun bir tempo tutuyordu. Gazetesi resmî bir girişim olduğu için, Verhoeven, büyük bir yardım alacağına güveniyordu. Tanınmış Katolik polemikçi Richard Verstegen sık sık onun için yazıyordu; Anvers'in önde gelen Katolik din adamları, kendisine destek veriyordu.[27] Her sayı, yerel denetleyicinin ismini taşıyordu. On yıl boyunca Verhoeven, aralıksız bir yayın programı sürdürdü. *Nieuwe Tijdinghen*'un 1621'de 182 ve 1622'de 192 sayısı basılmıştı ve bu, oldukça etkileyiciydi. 1623 ile 1627 arasında bu sayı, yalnızca bir kez 140'ın altına düştü. Bu toplamlar, gazeteye yönelik talebin genellikle Verhoeven'ın belirli

25 Dahl'da gösterilmiştir, *The Birth of the European Press*, s. 18.

26 Augustus, 1621, 112. *Tijdinghe wt Weenen, ende hoe dat het doodt lichaem . . . van Bucquoy, binnen Weenen op chrijschmaniere . is ghebrocht, ende in baren ghestelt, inde kercke vande minimen.* Anvers'deki kopyalar, Heritage Library: B 17885: II, 112 ve Londra, British Library: PP.3444 af (269).

27 Paul Arblaster, *Antwerp and the World: Richard Verstegen and the International Culture of Catholic Reformation* (Louvain: Louvain University Press, 2004).

9.3 Verhoeven'ın *Yeni haberleri*. Bu haber risaleleri o kadar popülerdi ki Verhoeven burada da olduğu gibi sık sık bireysel sayıları yeniden basmak zorunda kaldı.

sayıları yeniden basması gerektiğini hesaba katmamaktadır; bireysel sayıların dikkatli bir şekilde incelenmesi, matbaanın talebi karşılamak adına sık sık fazladan kopya basması gerektiğini düşündüren küçük farklılıkları ortaya koymaktadır.[28]

İmparatorluk davasıyla beraber, Verhoeven da gelişti. Yine de 1629'da risale haber serisini askıya aldı ve birkaç ay sonra geleneksel bir haftalık gazete çıkarmaya başladı. Bu değişime neyin sebep olduğu belirsizdir. Belki de savaşın gidişatı, Katolik güçlerin aleyhine dönmeye başladığında, talep de azalmaya başlamıştı ve Anvers yetkilileri hırçınlaşıyordu. Aynı yılın şubat ayında Brabant Konseyi; Verhoeven'dan, her gün yayımladığı "yanlış ve teftiş edilmemiş gazete ve haber raporları" yayınını bırakmasını istedi. Verhoeven'ın Katolikliğe ve kraliyet gayesine baş koyduğu düşünülürse, bu oldukça adaletsiz bir cezaydı.[29]

28 Andrew Pettegree, 'Tabloid Values: On the Trail of Europe's First News Hound', Richard Kirwan ve Sophie Mullins (editörler), *Specialist Markets in the Early Modern Book World* (Leiden: Brill, 2014).

29 Alıntı: Paul Arblaster, 'Policy and Publishing in the Habsburg Netherlands, 1585–1690', Brendan Dooley ve Sabrina Baron (editörler), *The Politics of Information in Early Modern Europe* (Londra: Routledge, 2001), s. 185.

Belki de Verhoeven, bitmek bilmeyen yayın programından yıpranmıştı. Başarı için tek bir sese dayanan erken dönem modern serilerinin çoğu, kısa süreliydi ve on yıl boyunca işini sürdürmeyi başaran Verhoeven, bu tür işletmelerin çoğunu geride bıraktı. Şüphesiz ki *Nieuwe Tijdinghen* yayınları, biraz yorgun görünmeye başlamıştı. Verhoeven'ın ilk sayılar için hazırladığı gravürler, artık defalarca kullanılmıştı. Ayrıca Verhoeven'ın parası bitiyordu. 1623'te Anvers şehir konseyine 24 nüshalık siparişlerinin ödemesinin ciddi bir şekilde geciktiğini hatırlatmak için mektup yazdı; borcu kapamak için 145 gulden talep etti ancak sadece 50 gulden alabildi. Aslında Verhoeven, hiçbir zaman etkili bir yönetici olmamış gibi görünüyor. 1625'te ailesinin mülkünü miras aldı, ancak aynı yıl eşi hastalandı ve 1632 senesinde hayatını kaybedene kadar uzun bir hastalık süreci geçirmesi, Verhoeven'ın kaynaklarını daha fazla tüketti.

Böylece 1629'da Verhoeven, *Nieuwe Tijdinghen*'in yayınının sona geldiğini açıkladı. Yaklaşık bir ay sonra *Wekelijcke Tijdinghe* isimli haftalık bir haber risalesi yayımladı. Bu, korkmuş veya mağlup olmuş bir adamın tepkisiydi. *Nieuwe Tijdinghen*'in yeniliği, çeşitliliği ve enerjisinin ardından, bu yeni girişim; Alman ve Hollanda gazetelerinin silik bir taklidiydi: aynı sıralı ve sade haber raporları, tek bir sayfanın katlanmasının ardından dört sayfa hâlinde sunuluyordu. Ancak Verhoeven, normlara dönerek servetini kurtaracağını düşündüyse, ne yazık ki yanılmıştı. *Wekelijcke Tijdinghe* iki yıldan az sürdü; halefi iki sayfalık *Courante* ise sadece iki yıl daha devam etti. 1634'te Verhoeven, işini ve gazeteyi ikinci oğlu Isaac'a sattı. Hayatının son yılları, gerçekten de acınasıydı: kiralık bir evde yaşamaya zorlandı ve oğlunun atölyesinde günlük işçi olarak geçimini sağladı.

Verhoeven, bir gazetenin iş modelini ve haber risalelerinin heyecanını ve stilini bir araya getiren bir vizyona sahipti ve bu vizyon, haber aktarıcılığının geçiş döneminde gerçekleşen en ilginç deneyimdi. Ancak geniş çapta taklit edilmedi. Verhoeven'ın çalışmalarının belirgin bir özelliği olan haber, yorum ve partizanlık karışımı metinlerin ara sıra yayımlanan risalelerden gazeteye geçmesi iki yüz yıl aldı. Onun yazı değerleri, zamanının ötesindeydi.

A Staple of News Yayını

On altıncı yüzyılın son on yıllarında İngiliz okurları, güçlü bir haber zevki geliştirmişti. Armada seferi sonrası ülke kıtasal savaşın derinliklerine doğru çekilirken, Londralı matbaacılar; savaşların

Fransızca ve Hollandaca anlatılarının çevirisi için hazır bir pazar buldu.[30] Yeni yüzyılın ilk yıllarında, politika yapıcılar ve seçkin müşteriler, ilk düzenli el yazması haber servislerinden yararlanabiliyordu; bu yazılar, kıtanın çeşitli yerlerindeki Londralı gazeteciler tarafından düzenleniyordu.[31] Yakın zamanda ülkeye gelen İskoç Kralı I. James, güncel olaylara artan kamu ilgisine pek de sıcak bakmadı. Saltanatının özellikle ikinci yarısı, İngiliz dış politikası için zor zamanlardı. Almanya'da yaklaşan fırtına, Protestan gayesi için yaygın bir halk coşkusu uyandırdı. Askerî harekâta başvurmak istemeyen ihtiyatlı kral; bu coşkunun, ortaya çıkan duruma ilişkin basılı raporlarla alevlenmesini istemiyordu. 1620 tarihli bir bildiri, "devlet meseleleri hakkında ahlaksız konuşmalar" hususunda uyarıda bulundu. Gerektiği gibi uyarıldığında, genel olarak uysal ve itaatkâr olan Londra matbaacıları, kıtasal meselelerle ilgili haber risaleleri üretimini büyük ölçüde azalttı.

Bu nedenle, ilk İngilizce seri haber yayınının Londra'da değil, Amsterdam'da ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Aralık 1620'de girişimci Pieter van den Keere, *Courant out of Italy, Germany etc.* isimli baskıyı yayımladı. Bu, tek sayfalık formatta yayımlanan Hollandaca baskısının basit bir çevirisiydi.[32] Van den Keere'nin yılın büyük bir bölümünde yayını sürdürmesi başarılıydı. Başarı, beraberinde taklidi getirdi: 1621'de tek yapraklı "coranto"lardan birkaçı dolaşımdaydı. En başarılı olanı, sağduyulu bir şekilde Amsterdam'daki Broer Jansz firmasına atfedilmiş olsa da, aslında Londra'da basılmış olabilir ve 1621 Eylül'ünden itibaren Londralı yayıncı Nathaniel Butter, van den Keere'nin serisinin devamı niteliğindeki

30 Lisa Ferraro Parmelee, *Good Newes from Fraunce: French Anti-League Propaganda in Late Elizabethan England* (Rochester, NY: University of Rochester Press, 1996).

31 I. Atherton, 'The Itch Grown a Disease: Manuscript Transmission of News in the Seventeenth Century', Joad Raymond, *News, Newspapers, and Society in Early Modern Britain* (Londra: Cass, 1999). Önemli bir haber mektubu temsilcisinin kariyeri için bkz., William S. Powell, *John Pory, 1572–1636: The Life and Letters of a Man of Many Parts* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1976).

32 Folke Dahl, A *Bibliography of English Corantos and Periodical Newsbooks, 1620–1642* (Londra: Bibliographical Society, 1952), no 1–16 (çizimlerle). Yazıcı, van Hilten için Hollanda baskısını basan Joris Veseler'di. Dahl, *Birth of the European Press*, s. 29. STC 18507.1–17'ye bakın.
Bilgilendirici broşür.

sorumluluğunu açıkça ilan ediyordu.[33] Birkaç başka Londra matbaası da numarasız haber risaleleri ile pazara yeniden girdi.[34]

İngiliz otoriteleri, düzenlenmemiş herkese açık yarışma yerine, tercih ettikleri kontrol yöntemlerine başvurdu: bir tekel kurmak. Bu ayrıcalık, Butter ve Nicolas Bourne'a sağlandı; önceden inceleme için sunulması şartıyla, haftalık bir haber kitapçığı yayımlamalarına izni verildi. Yayıncıların herhangi bir yerel haber basmasına veya İngiliz meseleleri hakkında yorum yapmasına izin yoktu. Kıtasal gazetelerden alınan raporların sade ve oldukça gerçek bir tercümesini kullanmaları amaçlanmıştı.

Butter ve Bourne, rekabeti ortadan kaldırmak için bu koşulları kabul ederken, kısa süre sonra görevlerine keskin bir ticari ruh getireceklerini gösterdiler. Butter, basılı haberler konusunda tecrübeliydi: birçoğu sansasyonel ev içi cinayetlerin hikâyelerini içeren haber risaleleri, babasından miras aldığı matbaadaki çıktıların büyük bir bölümünü oluşturuyordu. Butter ve Bourne, haber kitapçıklarını Amsterdam çevirilerinin tek sayfalık tanıdık risale yapısına çevirdi.[35] İngiliz editörler; haberlerin baş sayfadaki başlıkların hemen ardından sunulduğu Alman gazetelerinin yerine, başlık sayfasında içeriklerin açıklamasının verildiği Verhoeven'ın Anvers tarzını (veya daha önceki kendi haber risalelerinin stilini) taklit etmeyi seçti.[36] Butter ve Bourne, risalelerini anlatımsal gravür ile süsleyemiyordu, zira bunu Londra'da tedarik etmek kolay değildi; dolayısıyla, içerik açıklamalarını baş sayfanın tamamına yaydılar. Bu alışılmışın dışında bir uygulama olduğu için, tarih ve numaralandırmanın da bu sayfada yer alması sayesinde okuyucular; bunların bir serinin parçası olduğunu hatırladı.

Butter ve Bourne da kıtadaki diğer haber kitapçıklarının içeriğini kopyalamaya hazır değildi. 1622'da, editör olan Yüzbaşı Thomas Gainsford'un hizmetinden faydalandılar. Gainsford, klasik bir İngiliz maceracıydı. Borçla askerlik hizmetine sürüklenerek, kıtayı kapsamlı bir şekilde gezmişti ve bu macera, Nassau'lu Maurice'in hizmetinde olduğu bir dönemle sona erdi. Nathanial Butter gibi, o da Protestan davasının tutkulu bir savunucusuydu. Sonunda İngiltere'ye dönen Gainsford; popüler tarihin eserlerinde uzmanlaşarak,

33 Dahl, *Birth of the European Press*; STC 18507.18–25 (Amsterdam: Jansz.; or London for Thomas Archer). STC 18507.29–35 (Londra: N. Butter).

34 STC 18507.35–81.

35 Dahl, *Bibliography*, no 80 vd.

36 Dahl'da gösterilmiştir, *The Birth of the European Press*, s. 30.

pek alışıldık olmayan bir edebiyat kariyerine başladı. Bu ciltlerden en az birinin yayıncısı olan Butter; onun, kıtadaki haber kitapçıklarından miras kalan oldukça sönük haberlere tat katacağını düşünüyordu.[37] Bu konuda Gainsford muhteşem bir başarı gösterdi. Askerî harekâtlar ve diplomatik kararlarla ilgili raporlar, tutarlı anlatılara dönüştürüldü. Bazen Gainsford, "nazik okuyucuya" doğrudan hitap ederek, raporların doğruluğu hakkında güvence verir ve herhangi bir tarafgirliğe karşı kendisini savunurdu. Gainsford, sonunda cesur bir savunma yaptığına göre, söylentiler zarar vermiş olmalı:

> Nazik okuyucular, nasıl oluyor da hiçbir şey sizi memnun edemiyor? Size basit bir anlatı sunsak, şikâyet edersiniz... yazıları biraz süslediğimizde yöntemlerimizi ve tutarlılığımızı sorgulamaya başlarsınız. Cümlelerin de iyi uyarlanmadığını söyleyerek ileri gidiyorsunuz.[38]

Gainsford, eğer anlatacak hiçbir şey yoksa, haber uyduramazdı. Okuyucular açgözlü olmamalıydı: "her gün kavga ya da şehirlerin istilasına dair haberler beklememeli; ama bu olaylar gerçekleşirse de bilmelidirler."[39]

Butter ve Bourne, uluslararası haber adamlarını etkilemeyen bir sorunla karşılaştı: İngiliz Kanalı. Rüzgâr ters yöndeyse ya da deniz sisle örtülüyse, haberler ulaşamaz ve İngilizce haber kitapçıklarının bildirecek hiçbir şeyi olmazdı. Bu nedenle, İngilizce haber kitapçıkları, kıtadaki emsallerinin katı dönemselliğini gözetmiyordu: haftalık bir sayı yapılması hedefleniyordu, ancak Londra gazetesinin belirlenen bir yayın günü yoktu. Yine de, Londra'da geniş çapta okunduğu ve ülkeye, Londra kurye hizmetleri tarafından dağıtıldığı görülüyor. Okurlar, arkadaşlarıyla yazışmalarında coranto'ları önerdi.[40] Abonelikli el yazması haber hizmetlerinin tedarikçileri bile, müşterilerine

37 Nicholas Brownlees, *Corantos and Newsbooks: Language and* Discourse *in the First English Newspapers* (1620–1641) (Pisa: Ets, 1999); Nicholas Brownlees, *The Language of Periodical News in Seventeenth-Century England* (Newcastle: Cambridge Scholars, 2011).

38 C. John Sommerville, *The News Revolution in England: Cultural Dynamics of Daily Information* (Oxford: Oxford University Press, 1996), s. 26.

39 Ae.

40 Jason Peacey ve Chris R. Kyle, *Breaking News: Renaissance Journalism and the Birth of the Newspaper* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2009), s. 55: "Son mektubumdan bu yana çıkan Curranto'ları ek olarak gönderiyorum, zaten mevcut olan tüm dış haberler bunlar."

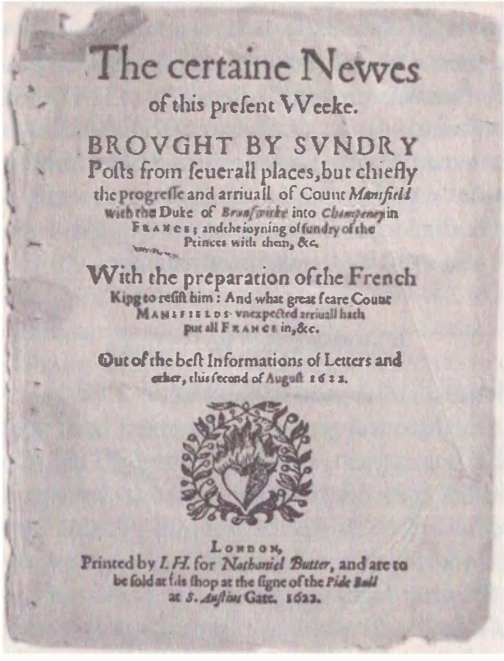

The certaine Newes
of this preſent Weeke.
BROVGHT BY SVNDRY
Poſts from ſeuerall places, but chiefly
the progreſſe and arriuall of Count *Mansfield*
with the Duke of *Brunſwicke* into *Champenye* in
FRANCE; and the ioyning of ſundry of the
Princes with them, &c.
With the preparation of the French
King to reſiſt him: And what great feare Count
MANSFIELDS vnexpected arriuall hath
put all FRANCE in, &c.
Out of the beſt Informations of Letters and
other, this ſecond of Auguſt 1622.
LONDON,
Printed by *I. H.* for *Nathaniel Butter*, and are to
be ſold at his ſhop at the ſigne of the *Pide Bull*
at *S. Auſtins* Gate. 1622.

9.4 Butter'ın haber serisi. Bu yılın sonlarında Butter seriyi numaralandırmaya başladı.

basılı gazeteleri de okumalarını tavsiye etti. John Pory, bunu John Scudamore'a yazdığı bir mektupta oldukça açık bir üslupla ifade etti: "Size tüm coranto'ları okumanızı tavsiye ederim; zira sizin gibi bir adamın, en sıradan insanların bile bildiği haberlerden mahrum kalması utanç verici."[41] Pory'nin yeni basılı aracı ısmarlama hizmetine yönelik herhangi bir tehdit olarak görmemiş olması ilginçtir; kıtada da olduğu gibi, ikisi birlikte işlediler.

Thomas Gainsford 1624'te öldü ve yerini kimse tutmadı. Haber kitapçıkları, o olmadan da ilgi çekici niteliklerini sürdürmek için mücadele etti. Matbaacılar da *Mercurius Britannicus* mahlasını seçti ve haber kitapçıklarına genellikle *The continuation of our weekly news* başlığını verdi; ancak bu tarihe kadar ağırlıklı olarak Protestan

41 Michael Frearson, 'The Distribution and Readership of London Corantos in the 1620s', Robin Myers ve Michael Harris (editörler), *Serials and their Readers, 1620–1914* (Winchester: St Paul's Bibliographies, 1993), s. 17.

bir okuyucu kitlesine sahiplerdi ve Protestanlar için haberler kötüydü, bunun da satışlara zarar vermiş olması mümkündü. 1625'te Butter'a; Ben Jonson'ın güncel olayların çılgınlığı hakkında bir hicvi olan *A staple of news*'da yer verildi. Jonson'ın okları hedefi vurdu, ancak tarihi konusunda şanssızdı. Sadece çılgınlık azalmakla kalmadı, oyun aynı zamanda İngiliz gazetelerinin erken tarihinin en dikkat çekici bölümünün birkaç yıl öncesine dayanıyordu: Buckingham dükünün La Rochelle'de suikasta uğraması için bir propaganda aracı olarak gazete ticaretini alevlendirme girişimi.

Kahramanlar ve Hainler

1627'de Buckingham dükünün kamuoyundaki itibarı, keskin bir düşüşe geçmişti. Daha önce, genç Prens Charles'ı İspanyol evliliğinden kurtardığı için kutlanmıştı, ancak Charles 1625'te kral olduğunda, her hoşnutsuzluk için Buckingham suçlandı. İspanya ile savaş felakete doğru ilerlerken, parlamento; onun etkisine karşı resmî bir şikâyette bulundu. Bir zamanların kahramanı, artık ulusal bir alay konusuydu. Bir grup kemancı, ülkeyi dük hakkında alaycı bir methiye şarkısıyla gezdi ve onun başarılarına övgüde bulundu: "Bu asil dükü hep beraber methedelim ve uzun bir ömre sahip olsun diye dua edelim." Seyirci daha sonra nakarata katılıyordu: "bu sözlerimizin tam tersi gerçekleşsin, tam tersi."[42]

Buckingham eyleme geçti: neredeyse inanılmaz bir şekilde rejim, İspanya ile savaşın başarısızlığına karşı, Avrupa'nın diğer büyük gücü Fransa ile eş zamanlı bir çatışmayı hızlandırarak çıkış yolu aradı. La Rochelle'deki Fransız Protestan azınlığa yardım etmek için bir sefer düzenlenecekti; Buckingham da bu seferi bizzat yönetecekti.

Buckingham general değildi, ancak halkla ilişkiler konusunda zamanının ilerisinde bir görüşe sahipti. Birkaç yıl önce, her ikisi de el yazması haber hizmetlerinin tedarikçileri olan Thomas Locke ve John Pory; hükûmetin, kendi gazetelerini oluşturarak haber iştahından yararlanmasını önermişti. Dilekçeleri, üç potansiyel faydayı ortaya koyuyordu; bu belge, anlayışlı ve ileri görüşlüydü. Kriz zamanlarında bir gazete, kamuoyunu şekillendirmeye ve yönlendirmeye yardımcı olabilir; daha sakin zamanlarda ise gazeteler resmî

42 Thomas Cogswell, ' "Published by Authoritie": Newsbooks and the Duke of Buckingham's Expedition to the Ile de Ré', *Huntington Library Quarterly*, 67 (2004), s. 1–26, burada s. 4.

bakış açısını yayabilir; üçüncü olarak, gazeteler morali yükseltebilir ve insanları itaat etmeye alıştırabilirdi. Bunlar, kontrollü bir basının faydalarına ilişkin oldukça samimi görüşlerdi.[43]

O sırada bu konu önemsenmedi; Butter ve Bourne da daha önce bahsi geçen ayrıcalığı, hükûmetin bakış açısından belirsiz sonuçlarla aldı. Buckingham artık daha iyisini yapmaya karar vermişti. Filo, La Rochelle'e doğru yelken açtığında, cepheden gelen haberler üzerinde tam bir kontrol sağlayabiliyordu; mektupları Londra'ya geri gönderiliyor ve iş birliği yapan bir kitapçıya ulaştırılıyordu. Bu yeni *Journal*'in ilk sayısı, dükten bir kahraman gibi bahsetti ve halkı da etki altına aldı. İkincisi planlıydı, ancak önce Özel Konsey'in Butter ve Bourne meselesini halletmesi gerekiyordu. Bu yeterince kolay oldu; haber kitapçığı yazıcıları, metinlerini sansür için sunma konusunda gevşek davranmışlardı ve bu, Butter'ı hapse tıkmak için gerekçe sağladı. Kısa sürede serbest bırakıldı, ancak uygun bir dille uyarıldı ve *The continuation of the weekly news,* bundan böyle La Rochelle'den gelen raporları oldukça özlü notlarla sınırladı. Bu da Buckingham'ın temsilcisi Thomas Walkley için meydanı boş bıraktı.

Bu savaş propagandası, daha fazlasını hak etmesine rağmen çok az ilgi gördü.[44] Seferin ilerleyişi, *Journal*'ın ağustostan kasıma kadar olan sayılarında yer aldı. Hevesli okur; Buckingham'ın kararlı ve yiğit liderliği altında, İngiltere'nin daha önce eğitimsiz kuvvetlerinin hızlı ilerlemesinden etkilendi. Az sayıda kayıp vardı ve yerel şarabın alışılmadık cazibesine kurban gidenlere uzman tıbbi yardım verildi. Buckingham, Harfleur'dan önceki V. Henry gibi, her yerdeydi. Varış gününde "Korgeneral, saat üçte hazırdı." Zor bir günün ardından, "her akşamı bizim tarafımızdaki yaralıları ziyaret ederek geçirdi."[45] Buckingham'ın memleketteki sayısız eleştirmeni bile, onun hakkındaki görüşlerini gözden geçirmeye başladı.

43 Orijinalde: '1. Herhangi bir isyan olduğunda veya görgüsüz kişiler arasında yaygın olarak söylentilerle büyüyen din ve itaat meselelerinde gerileme olduğunda, onları ortaya çıkaran aynı çizgilerin içine çekmek için en iyi yol, bu tür raporları olabildiğince yaymaktır. 2. Bir devletin tüm organlarında dağılmanın, onu en iyi şekilde yumuşatacak ve asıl üyelerin düzenine en uygun olacak şekilde hızlı ve hazır bir yol oluşturmak. 3. Tasarlamak, insanların moralini yükseltmek ve kavramlarını hızlandırmak demektir. Anlamını doğru akıl kuralları kavramını kademeli olarak anlayarak, bu kuralların onlara buyurduğu emirlere kolayca itaat etmeleri için şekillendirilirler. ' Powell, *Pory* (1976), s. 52.

44 Thomas Cogswell'in, "'Published by Authoritie'" isimli makalesine bkz.

45 Ae., s. 14.

Kısa vadede, özenle hazırlanmış bu gönderiler daha başarılı olamazdı. Ama nihayetinde, La Rochelle'e yapılan saldırının anahtarını elinde tutan müstahkem ada Île de Ré'de ortaya çıkan askerî felaketi gizleyemediler. Fransızların elinde tuttuğu kale, geçilemezdi. Son taarruza katılan askerlerin yarısı, stratejik beceriksizlik yüzünden birbirinden ayrı düştü ve acımasızca katledildi. Hayatta kalanlar tökezleyerek İngiltere'ye geri dönerken, neye uğradığını anlamayan Özel Konsey; kayıplar hakkında haber karartması uyguladı. Ancak geri dönemeyenlerin sayısı, olayları açıklığa kavuşturmaya yetti. Buckingham; zafer beklentilerini yükseltmek için basını o kadar zekice kullanmıştı ki, sürpriz bir yenilginin itibarı üzerindeki etkisi daha da büyük bir felaketti. Bir yıl sonra felakete sürüklediği adamlardan biri tarafından suikasta uğradı.

İngiliz gazetelerinin erken tarihinin son bir perdesi vardı. Walkley'in *Journal*'ının batmasının ardından, Butter ve Bourne tekellerini sürdürdü. Bir süre boyunca haber kitapçıkları başarılı oldu. Otuz Yıl Savaşları'na İsveç'in müdahalesi, Protestan umutlarını yeniden yeşertti ve bu çalkantılı dönemde alınan raporların doğruluğu, daha da derinlemesine incelendi. Belki de Île de Ré fiyaskosunu hatırlayan birçok kişi, muhterem Christopher Foster'ın duasına katılmış olabilir:

> Coranto hazırlayanlara gerçekler ulaşsın ki, kutsanmış ve şanlı ismini ne zaman yücelteceğimizi ve sana ne zaman dua edeceğimizi bilelim. Çünkü İsveç kralının zaferleri için kutsal isminizi sık sık övüyoruz ve daha sonra bunların gerçek olmadığını duyuyoruz. Ve biz çoğu zaman, kralın sıkıntılarından kurtulması için dua ediyoruz ve aynı şekilde böyle bir durum olmadığını duyuyoruz.[46]

Almanya'dan gelen haberler, bir süre boyunca Protestanlara umut verdi; özellikle de I. Charles'a. 1632'de, İspanyol büyükelçisinin şikâyeti üzerine, hükûmet Butter ve Bourne'e yayınlarını durdurma talimatı verdi. Gerçek bir haberci olan Butter, Protestan davası hakkında ince bir şekilde işlenmiş ilahileri içeren çağdaş tarihin eserleriyle pazarda kaldı.[47] Bourne, daha akıllıca davrandı ve diğer girişimlere yöneldi. 1638'de yasak gevşetildiğinde, yeniden hareketlenen coranto'lar kısa süre sonra iç siyasetle ilgili haber kitapçıkları tarafından geride bırakıldı. İş insanı Bourne, zamanı geldiğinde Stationers Şirketi'nin yöneticisi seçildi ve başarılı oldu. Hayal kırıklığına uğramış haberci Butter, yoksul bir adam olarak öldü.

---

46 Frearson, "London Corantos", s. 3.

47 Jayne E. E. Boys, *London's News Press and the Thirty Years War* (Woodbridge: Boydell, 2011).

İki Makyavelist Devlet Adamı

Yirmi yıl boyunca İngiltere, gazetenin erken tarihine canlı ve potansiyel olarak yenilikçi bir katkıda bulundu. Sivil Savaşlar'dan önceki yıllarda İngiliz üretimi yeniden canlandığında, Londra'dan Çukur Ülkeler'e ve Almanca konuşulan topraklardan Danzig, Prag ve Viyana'ya kadar yoğun bir yayın ağı yayıldı. Avrupa'nın başka yerlerinde seri yayın, aynı başarıya sahip değildi. İlk gazeteler, coğrafi olarak sınırlı bir fenomendi. İspanya, seri haber yayınlarında pazara geç giren bir ülkeydi ve bu, baskıdaki en büyük üç pazarın ikisi olan Fransa ve İtalya için de geçerliydi. Yarımada, Orta Çağ'dan beri Avrupa haber ağının dayanak noktası olduğu için, İtalya örneğinde bu daha da çarpıcıydı. Fransa'da bir haber pazarının bastırılması, çağın en güçlü devlet adamı Kardinal Richelieu'nun bilinçli bir devlet eylemiydi.

Richelieu'nun basını sevmek için hiçbir sebebi yoktu. Onun gizliden yürüttüğü bir kariyeri vardı; dikkatli bir şekilde ilerletilen kraliyet lütfu sayesinde istikrarlı bir yükselişteydi. Siyasi çıraklığı, XIII. Louis'nin henüz reşit olmadığı dönem ile aynı zamana denk gelmişti; bu, kraliçe ile birbirinin halefi olan favoriler arasındaki acımasız bir güç çekişmesi idi. Saraydaki bu çekişme; 1614'te Genel Meclis çağrıları (bu ulusal meclisin Fransız Devrimi'nden önceki son toplantısı idi) ve üç yıl sonrasında nefret edilen Concini'nin öldürülmesi arasındaki yıllarda zirveye ulaşan çılgın bir risale silsilesi ile halka taşındı. Bu yıllarda binden fazla siyasi risale yayımlandı ve çoğu, sarayda üstünlük için mücadele edenleri küstahça hor gördü.[48] Açığa çıkan hırslar; on altıncı yüzyılda ülkeyi yaralayan bir iç savaşın yeniden canlanmasının eşiğine gelen bir ülke için gerçekten dehşet vericiydi. Richelieu'nun iktidardaki ilk yıllarında, son büyük Huguenot isyanı etkiliydi ve sonunda, La Rochelle'deki Protestan kalesi itaat etmeye (Buckingham'ın müdahalesinin çok etkisiz olduğu sefer) zorlandığında bu isyan çözüldü.

Richelieu, bir basın öğrencisiydi. Kariyerinin ilk yıllarında Genel Meclis'e eşlik eden siyasi kampanyaları takip etmişti ve La Rochelle yengisinin, övgü dolu risalelerle Katolik zaferini kutladığından

48 Jeffrey K. Sawyer, *Printed Poison: Pamphlet Propaganda, Faction Politics, and the Public Sphere in Early Seventeenth-Century France* (Berkeley, CA: University of California Press, 1990).

emin oldu.[49] Böylece 1631'de ilk haftalık gazeteler çıktığında, Richelieu bunları kendi himayesi altına almanın faydasını hemen fark etti. Fransızca yayımlanan ilk haftalık haber sayfaları, tam anlamıyla bunlar değildi. İngilizce durumunda olduğu gibi, Amsterdam haberciler; Hollandaca *Courante*'nin Fransızca çevirisini yayımlamayı denemiş, ama sadece birkaç sayı boyunca devam ettirebilmişlerdi.[50] Bu gazete başarısız olduğunda, başka bir Fransızca gazete; on yıl sonra kurulacak ve bu sefer, Paris'te ortaya çıkacaktı. *Nouvelles ordinaires des divers endroits,* yeni girişimi şekillendirmek için Alman Louis Epstin'i istihdam eden üç deneyimli Paris kitapçısının işiydi.[51] Okuyucu kitlesi hazırdı ve bu da rekabeti teşvik etti. 30 Mayıs 1631'de Paris *Gazette*'sinin ilk baskısı çıktı; Paris'te iyi tanınan, ancak matbaacılık kardeşliğinde olmayan bir adamın eseri idi: Théophraste Renaudot.

Renaudot, alışılmadık bir haberciydi.[52] 1586'da Protestan bir ailede doğdu, Montpellier'deki ünlü tıp fakültesinde gözde bir öğrenciydi ve yirmi yaşında doktorasını aldı. 1611'de memleketi Loudun'a döndüğünde, yerel Piskopos Armand de Richelieu ile tanıştırıldı. Renaudot, hemen Richelieu'nun çevresine girdi. 1612'de kraliyet doktoru olarak atandı; Richelieu'yu Paris'e kadar takip etti; Katolikliğe geçti ve başkentte bağışları yönetmek ve yeniden düzenlemek için görevlendirildi. Paris entelektüel topluluğu arasında iyi bağlantılara sahip olan Renaudot'un, bir matbaacı olarak çok az deneyimi vardı. Ancak haftalık bir haber sayfasına el attığında, *Nouvelles ordinaires*'in yayıncılarının öfkeli protestolarıyla karşılaştı ve Richelieu, yeni ortaya çıkan gazeteleri kontrolü altına alma fırsatını gördü. 11 Kasım 1631'de Kraliyet kararnamesiyle,

49 Christian Jouhaud, 'Printing the Event: From La Rochelle to Paris', Roger Chartier (ed.), *The Culture of Print: Power and Uses of Print in Early Modern Europe* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989), s. 290–333.

50 Dahl, *Birth of the European Press*, s. 23–4.

51 Gilles Feyel'in Jean Sgard'daki makalesine bkz., *Dictionnaire des Journaux 1600–1789* (Paris: Universitas ve Oxford: Voltaire Foundation, 1991), s. 967–70.

52 Howard M. Solomon, *Public Welfare, Science, and Propaganda in Seventeenth-Century France: The Innovations of Théophraste Renaudot* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1972); Christian Bailly, *Théophraste Renaudot: un homme d'influence au temps de Louis XIII et de la Fronde* (Paris: Le Pré aux Clercs, 1987).

Renaudot'un krallık içinde gazete basma, satma ve dağıtma hakkına sahip olduğu doğrulandı.[53]

Renaudot, avantajını kullanmak için hızla harekete geçti. Epstin, Paris konsorsiyumundan onun adına çalışmak için ayrıldı; Hatta Renaudot, *Nouvelles ordinaires* başlığını çaldı ve haftalık *Gazette*'sine ek olarak, çaldığı başlık altında yayın yaptı. Rakipleri mücadele etmeden teslim olmadı. Krala, Renaudot'un *Gazette*'sinin, yabancı haber sayfalarından toplanan haberlerin çevirisinden fazlası olmadığını söyleyerek isyan ettiler. *Gazette,* gerçekten de maceracı bir ruha sahip değildi, ancak bu noktada Richelieu'nun istediği de tam olarak buydu. 1633 ve 1635'te Renaudot'un münhasır ayrıcalığı onaylanmıştı; ihlal edilmesi durumunda her zamankinden daha sert cezalar veriliyordu. Paris konsorsiyumu, boyun eğdi.

Gazette, her cumartesi dağıtıldı. Renaudot, üç matbaa kullanarak bir günde 1.200 kopya yayımlayabilirdi; *Nouvelles ordinaires*'in de eklenmesi ile *Gazette,* on iki veya daha fazla quarto sayfasına çıktığı için, bu büyük bir başarıydı. Yabancı gönderiler bir dayanak noktası olmaya devam etse de, Renaudot; kralın Paris, Versailles veya St Germain'de yaptığı faaliyetler hakkında giderek daha ayrıntılı raporlar sunmaya başladı. *Gazette*, Avrupa normundan uzaklaşmıştı; çünkü yabancı gönderilerin kuru ayrıntılarının aksine, saraydan gelen haberler hakkında taparcasına bir övgü tonu benimsemişti. Renaudot'un kralı yüceltmesi, sınırsız ve devamlıydı: Fransa, ender görülen bir nezaket, yetenek, cesaret ve merhametle dolu bir hükümdar ile kutsanmıştı. Erdemli oluşunun anlatıları, elbette sanatsal yeteneklere kadar uzandı: "Majestelerinin uyguladığı tüm faaliyetlerin ayrılmaz bir zevkiyle" balat performansları sunuldu.[54]

Gerçek şuydu ki XIII. Louis asla dirençli değildi; sarayda iyi bilinse de, 1642'de sağlığının sürekli olarak kötüleşmesinden *Gazette*'de bahsedilmedi. Aynı saygı, tabii ki, Renaudot'un gönülden bağlı olduğu Richelieu'ya da gösterildi. Richelieu, 1634'te, kralın erkek kardeşinin evliliğiyle ilgili zorlu meselenin üstesinden gelmek için Paris Parlamentosu'nun huzuruna çıktığında, Renaudot, ikna edici becerilerini göstermek için hazırdı:

53 Gilles Feyel, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630–1788)* (Oxford: Voltaire Foundation, 2000), s. 131–90.

54 Solomon, *Public Welfare*, s. 126.

GAZETTE.

NOVVELLES Ordinaires du dernier Decembre 1629.

9.5 Paris *Gazette*'si. Sektördeki deneyim eksikliğine rağmen, Renaudot; işletmeye önemli bir yetenek ve tasarım getirdi. *Nouvelles ordinaires*, İmparatorluktan haberler konusunda uzmandı.

> Muhteşem üslubu ve konu hakkında malumattar olması sayesinde, kürsüde hiçbir zorluk çekmedi ve yaklaşık bir saat boyunca konuştu. Bu süre zarfında, tüm topluluğun gözleri ona sabitlenmiş, kulakları hiçbir kelimeyi kaçırmamak için dikilmiş ve kalabalıktaki herkes, put gibi hareketsiz izlemişti; daha önce hiç kimse, böylesine dikkat çekmemişti. Herkes alkışladı; şüphesiz ki izleyicilerin kalbini kazanmasını sağlayan şey de bu coşkuydu.[55]

Renaudot; iktidara yönelik bilgilendirmelerin dışında, kardinalin güvenine sahip olduğu için, aynı zamanda *Gazette*'de yurt dışından çeşitli raporlar sundu. 1635'ten sonra Almanya'dan gönderilen raporlara giderek daha fazla yer verildi ve Renaudot, okuyucularını İngiliz monarşisinde gelişen krizden haberdar etti. Fransız kraliyetinin istikrarına, üstü kapalı da olsa bir tezatlık oluştu.

Böyle çalkantılı zamanlarda bilgi edinme arzusu, Paris'in metropol seçkinlerinin çok ötesine uzanıyordu. *Gazette*, kısa bir süre sonra eyalet pazarlarında çoğaltılmaya başladı: 1631'de Rouen'de ve

55 Ae., s. 129; aynı yazar, 'The *Gazette* and Antistatist Propaganda: The Medium of Print in the First Half of the Seventeenth Century', *Canadian Journal of History*, 9 (1974), s. 1–17.

1633'te Aix-en-Provence'de. Renaudot; dava açarak masrafa girmek veya Paris'ten diğer pazarlara tedarik etmek yerine, farklı bir çözüm yolu buldu: *Gazette*'yi lisanslı matbaalara vererek, bir zincir oluşturdu.[56] Ücret karşılığında kendi baskılarını yayımladılar. Bu nedenle, *Gazette*'nin bölgesel baskıları; Rouen, Lyon ve Bordeaux'da kuruldu. Nüshalar, bu yerlerden krallığın dört bir yanına ulaşabilirdi. Örneğin, bir Grenoble kitap satıcısının hesapları; onun Die, Valence, Gap, Nîmes ve Besançon'daki müşterilere nüshalar gönderdiğini gösteriyor. Sarayın sesi, krallığın her yerinde duyuldu.

Bu, hem zekiceydi hem de kazançlı. Bu sistemle Renaudot; Paris'teki yakın gözetimden çok uzakta olan Fransa'nın güneyindeki matbaaların hiçbirinin, kendi gazeteleriyle şansını denemeyeceğinden emin oldu. Böylece, 20 milyon nüfusa sahip bir krallıkta, otuzdan fazla bölgeye matbaa kurarak, krallıktaki herkesin aynı haftalık gazeteyi okumasını sağladı. Yüzyılın ortalarında gerçekleşen geniş çaplı Fronde isyanı, kraliyet otoritesini geçici olarak askıya alana ve yeni bir kamusal tartışmaya sebep olana dek, hizmet vermeye devam etti.

Fronde, özünde, XIV. Louis'nin reşit olana kadarki dönemde iktidardan dışlanmalarına kızan iki grubun haykırışıydı: soylular ve Paris hukuku. Hoşnutsuzluklarını, hocası Kardinal Mazarin'in yolundan giden Bakan Richelieu'ye yönelttiler. Kendisine karşı büyük ölçüde basılı olarak, bir risale tufanı şeklinde kampanya yürütülmüştür: yalnızca 1649 yılında 3.000 olmak üzere çekişmelerin sürdüğü üç yıl boyunca 5.000 adet.[57] Mazarin'e, matbaacılara bu kadar iş sağladığı için başlıkların birinde ironik bir şekilde teşekkür edilmiştir: "Hayatınız yazarlar ve matbaalar için bitmek bilmeyen bir konu. Paris'in yarısı ya bu kitapçıkları basıyor ya da satıyor; diğer yarısı ise onları yazıyor."[58] Bu risaleler, her şeye sahipti: zekâ, hitabet, tutku, hatta konuşan bir at.[59] Yine de bu kriz anında matbaacılar; haber değeri taşıyan olayların emniyet vanası olan risaleler için büyük hedefleri olsa da, sayılı basımların yeni ismini benimsemekte hâlâ hevesliydi. Böylece *Couriers*,

56 Feyel, *L'annonce et la nouvelle*, s. 476–503.

57 Standart çalışma C. Moreau, *Bibliographie des Mazarinades* (Paris: Société de l'histoire de France, 1850–51), ancak bu aynı başlığın farklı baskıları arasında ayrım yapmak için en ilkel girişimdir.

58 *Remerciment des imprimeurs a monseigneur le Cardinal Mazarin* (N. Boisset, 1649), s. 4; Moreau, *Mazarinades*, no. 3.280.

59 *Avis burlesque du cheval de Mazarin à son maître* (Paris: veuve Musnier, 1649); Moreau, *Mazarinades*, no. 494.

Journals, *Mercury* ve *Disinterested Gazetteer* isimleriyle yayımlanan risale tufanı ortaya çıktı.[60] Küçük bir umuttu. Diğerleri gibi, bu başlık da Mazarin'i ve tüm çalışmalarını suçluyordu:

> Aristoteles; bize bazılarının doğası gereği, bazılarının prensipleri ve bazılarınınsa gelenekleri sonucu iyi kişiler olduğunu söyler. Kardinal Mazarin, bizlere dördüncü bir kategori olduğunu gösteriyor; zira o, ancak bir mucize sonucu iyi biri olabilir.[61]

Bu risale tufanından bir tanesi, askıya alınmış *Gazette*'nin yerine geçecek bir seri oluşturma girişiminde bulundu. Renaudot, dirense de, kralın peşinden St Germain'e gitmeye zorlanmıştı; böylelikle, Parisli girişimci bir matbaacıya pazardaki bu boşluğu doldurma fırsatı bıraktı. Sonuç olarak *Courier françois* ortaya çıktı; 1649'da on iki sayı ve birkaç tane yeniden basım yaptı.[62] Bir zamanlar bunun, Paris'teki işini devam ettirmeleri için geride bıraktığı iki oğlu tarafından yönetildiği düşünülüyordu. Ancak bu pek de olası görünmüyor. Haber yayıncılığının kaygan dünyasında bile, kraliyet himayesinden bu kadar özgürce yararlanmış bir adamın aynı anda hem krala hem de rakiplerine hizmet etmeye teşebbüs etmesi olası değildir.[63] Her hâlükârda, Paris kraliyet kontrolüne geçer geçmez Renaudot, yeni rakibini devre dışı bırakmak için harekete geçti. Bu mücadele ayrıca risale literatüründe de yankılandı; *The commerce of news re-established, or the Courier supressed by the Gazette (haber ticareti yeniden kuruldu ve Courrier, Gazete tarafından oyun dışı bırakıldı)* başlığıyla kitapçık yayımlandı.[64] Paris ticaretindeki herkes memnun değildi; ancak Renaudot kralın himayesinde kaldığı için bu memnuniyetsizlik, hiçbir şeyi değiştirmedi. *Gazette,* XIV. Louis döneminde Fransa ordularının yabancı zaferlerini kayıt altına almak için bir tekel olarak yeniden ortaya çıktı.[65]

60 Moreau, *Mazarinades*, no 811–835 (*Courier*), 1,466–1,472 (*Gazette*), 1,740–1,764 (*Journal*), 2,451–2,457 (*Mercury*).

61 *Le gazettier des-interressé* (Paris: Jean Brunet, 1649), sig. B2r; Moreau, *Mazarinades*, no. 1,466.

62 Moreau, *Mazarinades*, no. 830.

63 Ae., I, s. 249–50, Eusèbe ve Isaac Renaudot'un *Courrier*'nin yayıncıları olarak tanımlanmasına bkz., H. Carrier, *La Presse de la Fronde (1648–1653): les Mazarinades* (Paris: Droz, 1989), I, 188–189 ve not 605.

64 Moreau, *Mazarinades*, no. 718.

65 Aşağıda, bölüm 11; Stéphane Haffemayer, *L'information dans la France du XVIIe siècle: La Gazette de Renaudot de 1647 à 1663* (Paris: Champion, 2002).

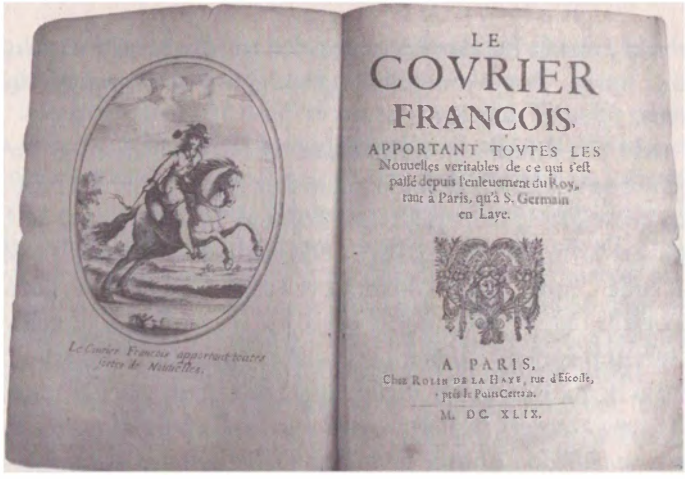

9.6 Renaudot'un Paris'ten sürgünü sırasında *Courier françois*, kısa bir süre için serpildi.

Tekel mantığı; başka bir güçlü zihni, Venedik'teki Paolo Sarpi'yi de cezbetmiş görünüyor. On yedinci yüzyılın ilk yıllarında Sarpi; yetenekli bir yazar olarak, özellikle 1606-7 Interdict tartışmasında Kardinal Bellarmine'e karşı şehrin savunucusu olarak ün kazanmıştı.[66] On yıl sonra bu olayları düşünen ve Avrupa'nın diğer bölgelerinde büyüyen basılı haber pazarının farkında olan Sarpi, ilk başta Venedik'in kendi ayakları üstünde durması ve bilgili bir kamuoyuna kendi davasını sunması gerektiğine inanıyordu. En iyi stratejinin, kişinin kendi olay öyküsünü yaratması ve böylece yanlış ya da yararsız istihbaratı dışarıda bırakması olduğunu ileri sürdü. Ancak bu; birinin elindeki herhangi bir bilginin, siyasi meseleler hakkında kendi fikirlerini geliştirmeye sevk etme tehlikesini doğurdu. Birey, politik olarak bilgilendirildiğinde,

> Yavaş yavaş prensin eylemlerini sorgulamaya başlar; bu iletişime o kadar alışır ki, bunun kendisinden kaynaklandığına inanır ve verilmediği zaman yanlış bir anlam görür ya da bir hakaret olarak algılar ve nefret duyar.[67]

66 Filippo de Vivo, *Information and Communication in Venice: Rethinking Early Modern Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

67 Brendan Dooley'den alıntılanmıştır, *The Social History of Skepticism: Experience and Doubt in Early Modern Culture* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1999), s. 34.

Sonuç olarak, bundan kaçınılması en iyisidir. Sarpi'nin isteksizce vardığı sonuç, "bireyi yönetmenin gerçek yolu, onu kamu işlerinden habersiz tutmak" oldu.[68]

Sarpi, son derece açık sözlüydü, ancak burada ifade ettiği durum, İtalya'nın en büyük şehirlerinde hâkim olan görüştü. Avrupa haber yayıncılığının iki büyük merkezi olan Roma ve Venedik, gazete üretmedi. İlk seri yayın denemeleri, küçük bölgelerde ve oldukça geç başladı. 1640'larda Cenova, Napoli, Bolonya ve Floransa'da gazeteler kuruldu. Almanya'da olduğu gibi, bunlar; genellikle mevcut bir el yazması haber servisini işleten adamların veya haber risaleleri yayımlayan matbaaların işiydi. Hiçbiri, büyük bir başarı elde etmiş gibi görünmüyor. İlk İtalyan gazeteleri, ilk İtalyan basımıyla ilişkilendirdiğimiz yazımsal cesaret ve netliğin hiçbirine sahip değildi. İlk Bolonya gazetesi; tek bir ucuz kâğıtta, sıkışık bir haber özeti sunuyordu. 1689 gibi geç bir tarihte, Mantua gazetesinin sadece 200 nüshası basılmıştı ve öyle olsa bile, "her zaman satılmayan, bunun yerine arşiv dairesine, bakanlara ve diğerlerine ücretsiz olarak verilenler vardı."[69]

İtalyanlar, neden gazeteye daha sıcak bakmadı? Cevap kısmen, mevcut haber medyasının devam eden başarısında yatmaktadır. Yarımadadaki Interdict Tartışması ve Napoli'deki isyan gibi krizler, bir fırtına başlatabilirdi: İtalyan matbaacılar, büyük olaylara tepki veriyordu. Ancak el yazması haber mektuplarının aboneleri, siyasi yaşamın ve saray entrikalarının günlük olaylarını takip etmeye devam etti. Roma ve Venedik'te, dedikodu ve özel istihbaratla yaşayan topluluklar için gizli bir haber servisi, mutlak bir gereklilik olarak kaldı. El yazması mektuplar, halka açık bir basılı belgede kaybolan inceliğe ve esnekliğe sahipti. On yedinci yüzyıl boyunca İtalyan haber mektuplarının yazarları, el yazması hizmetleri ile seçkin müşterilere sundukları "gizli" sayfalar arasındaki ayrımı korudu. Bunlar; önde gelen halk figürleri hakkında, herhangi bir matbaayı hapse atacak ya da daha kötüsüne yol açacak içtenlikte ve acımasızlıkta yorumlar içeriyordu. Bu durum; hem Roma'nın hem de Venedik'in, yetenekli ve eğitimli hırslı genç erkeklerini mıknatıs gibi çekmesiyle de alakalıydı. Haber yazarlarının hatırı sayılır büyüklükte atölyeler kurmalarına olanak tanıyan ucuz bir yazı işi yarattı. Bu yazarlar iyi

68 Ae., Filippo de Vivo, 'Paolo Sarpi and the Uses of Information in Seventeenth-Century Venice', *Media History*, 11 (2005), s. 37–51.

69 Dooley, *Skepticism*, s. 54.

bilgilendirildiyse, gizli bir haber servisinden elde edilecek kâr, basılı bir gazeteden alınabileceğinden çok daha fazlaydı.[70]

Bu raporların önemsizliğine ara sıra değinildi. Fesat bir risale yazarı şöyle yazdı: "Aptal hikâyelerden zevk alan, söylentileri ve raporları duymak için deliren sizler; hızlıca koşup gazetelere bakar, haberler iyi mi diye kontrol edersiniz."[71] Ancak ne kadar itiraz eden olursa olsun, dedikodu İtalyan siyasetinin can damarı olmaya devam etti ve basılmaya uygun olmayan haberler, en değerlileriydi. Bu işte yer alanlar, güç değişimine dair ipuçlarını ciddiye aldı. Kim yükseldi, kim düştü; kim kimi aşağıladı; kardinalin Roma'dan ayrılması gerçek bir hastalık belirtisi miydi yoksa utancını gizlemek için bir bahane miydi?

Machiavelli'nin anavatanındaki siyasi hayat böyleydi. Belki de umursayanlar için, gerçek gücün Avrupa'nın başka yerlerine kaymış olduğu gerçeğini gizlemişti.

Gazetenin ilk çağı, derin ama kısıtlı bir deneme dönemiydi. Yeni icat, Avrupa'nın nispeten küçük bir bölümünde gelişti ve buralarda bile, uzaktaki olayların sade ve oldukça rutin bir şekilde bildirilmesi, modern bir okuyucunun kanını pek hızlandırmıyordu. Seri yayının tasarımına ve pratik sorunlarına yönelik farklı çözümlere yönelim bulabiliriz, ancak bunun dışında, düzenli bir basılı haber hizmetinin yaratılmasındaki ilk geçici adımlarla neler başarıldı? Buradaki sayıları incelerken küçümseyici bir tutum sergilenebilir. Çağdaşlar, kesinlikle onlara çok değer veriyordu. Uzaktaki olayları anlamaya çalışarak gazeteleri gözden geçiren İngiliz beylerini ya da Amsterdam veya Dresden vatandaşlarını küçümsememeliyiz. Hiç şüphe yok ki haftalık gazetenin incelenmesi, sık sık bir atlasa bakmayı gerektiriyordu; bu da, iyi bir kütüphanede giderek daha fazla bulunması gereken bir üründü. Kuşkusuz, seferleri ve alınan kararları özetleyen raporların iyi, kötü veya çok ilginç haberler getirip getirmediğini belirlemek hiç de kolay değildi. Ancak pek çok haber aktarılmamışsa da on yedinci yüzyıl gazeteleri, bu kadar çok kişiye ulaşarak siyasi bilinci iki katına çıkardı: politik olarak bilinçli bireylerin sayısını artırdı ve dünya görüşlerini genişletti. Gazeteler de okuyucularına bir haber alışkanlığı kazandırmaya başladı. Büyük olaylar, tutkulu risale fırtınası yaratırdı; ancak daha sakin zamanlarda okuyucular, gazete ile birlikte gelen sürekli bilgi çeşitliliğine değer vermeye başladı. On yedinci yüzyıldaki birçok kişi için; haftada iki kuruş vererek edinilen, makul fiyatlı bir alışkanlıktı. İlerleyen yıllarda, giderek bir bağımlılık hâline gelecekti.

70 Ae., kâr örnekleri, s. 42.

71 Ae., s. 46.

BÖLÜM 10

Savaş ve İsyan

1618'DE ORTA AVRUPA'DA yetmiş yıldan fazla bir süredir barışı koruyan ateşkes, çöküşün eşiğindeydi. Yeniden dirilen bir Katolik aktivizmi; Protestanların, 1555'te Augsburg Barışı'nın güvence altına aldığı özgürlüklerin daha fazla sürdürülemeyeceğinden korkmasına neden olmuştu. İmparator Matthias'ın yerine çok daha militan kuzeni Ferdinand'ın gelme ihtimali; Habsburg topraklarında, özellikle de Protestanların uzun süredir çoğunlukta olduğu Bohemya'da, kaygı uyandırdı. Kriz; 23 Mayıs 1618'de Prag'da, Çek Meclisi'ndeki Protestan temsilcilerinin sadık imparatorluk naipleriyle karşı karşıya gelmesiyle doruğa ulaştı. Öfke dolu mübadelelerden sonra, önde gelen iki imparatorluk yetkilisi, kalenin yüksek bir penceresine sürüklendi ve camdan atıldı. Talihsiz sekreterleri de onların ardından atıldı.

Mucizevi bir şekilde, üçü de 60 metrelik düşüşten sağ kurtuldu. Kurbanlar bir çöp yığını üzerine düştü ve ciddi bir yara almadan, topallayarak uzaklaşmayı başardı. Bohemya Protestanları için bu beklenmedik akıbet, uğursuz bir alametti. İmparatorun destekçileri için ise pencereden atılan memurların hayatta kalması, önemli bir propaganda aracıydı. Kaçtıklarının haberleri Avrupa'da hızla yayıldı, ancak muhtemelen olay yerindeki tanıkların, Meryem Ana'nın düşüşü hafifletmek için müdahale ettiği iddialarına herkes inanmıyordu.[1] Kurbanlar, gübre yığınının üzerine düştükleri için minnettardı.

Prag'daki bu olay, zamanı geldiğinde neredeyse tüm Avrupa'nın büyük güçlerinin sürüklendiği otuz yıllık bir savaşa yol açacaktı. Almanya için son derece yıkıcıydı ve Avrupa güç yapısında, kalıcı değişikliklere yol açtı. Aynı zamanda, yeni basın aracının tam anlamıyla savaş için kullanıldığı ilk Avrupa çatışmasıydı. Otuz Yıl Savaşları,

1 Johannes Weber, 'Der grosse Krieg und die frühe Zeitung. Gestalt und Entwicklung der deutschen Nachrichtenpresse in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts', *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 1 (1999), s. 23–61, burada s. 25.

Kuzey Avrupa'yı imparatorluk sistemine bağlayan yeni posta yollarının tanıtılmasından ve ilk gazetelerin kurulmasından yalnızca birkaç yıl sonra patlak verdi. Yeni iletişim ağının, Avrupa'nın endişeli ve acı çeken halklarına haber sağlama kapasitesini test etmek için önemli bir fırsattı. Bu gelişmeler, elbette Almanya ile sınırlı değildi. Protestan ve Katolik güçleri, nihayet müzakere masasına getirildiğinde, Fransa'daki Fronde ve İngiliz İç Savaşları; yeni basın aracının muhalefet görüşlerinin işleme kapasitesini deneyimliyordu. Bu, haber aracının daha geniş bir kitle aradığı ve daha geniş bir kitlenin de haber almaya muhtaç olduğu bir dönemdi. Etkileri, derin ve uzun vadeli olacaktı.

Prag'dan

1618'i takip eden yıllarda, Avrupa'nın başkentlerinde Almanya'daki olayların haberlerini merakla bekleyenler; Frankfurt'ta yeni kurulan postanede imparatorluk posta müdürü olarak görev yapan Johann von den Birghden'in endüstrisini övmek için birçok fırsat bulacaktı. Zira imparatorluk başkentini Alman posta ağına ve böylece Avrupa'nın geri kalanını Frankfurt üzerinden Bohemya'daki çalkantılı olaylara bağlayan posta istasyonlarını görmek için şahsen Prag'a giden, von den Birghden'di.[2] Prag'ın defenestrasyonu sonrası Bohemya İsyanı, geri dönüş noktasını geçmişti. Protestan Meclisi, Habsburg'a olan bağlılığından vazgeçti ve müteveffa Matthias'ın (Ağustos 1619) yerine Pfalz'lı Protestan Frederick'i Bohemya kralı seçerek, sorunun yalnızca askerî çatışma ile çözülmesi seçeneğini bıraktı. Bu olaylar, kutlama yapan veya kınayan risalelerin sayısında hızla artışa sebep oldu: birçoğu, imparatorlukta, tehlikeli sulara giren yapısal krize dikkat çekici derecede ciddiyetle ve ölçülü bir yanıt verdi.[3] Savaş, aynı zamanda yeni haftalık gazeteler için de bir sınavdı. 1605'te en az yarım düzine kasabada, basılı haber sayfaları kuruldu ve bu sayı, mücadelenin ilk yıllarında ikiye katlanacaktı.

Prag defenestrasyonu hakkındaki ilk raporlardan biri, *Frankfurter Postzeitung*'de yayımlandı. Gazete; Prag'dan gönderilen 29 Mayıs

2 Karl Heinz Kremer, *Johann von den Birghden, 1582–1645. Kaiserlicher und koniglich- schwedischer Postmeister zu Frankfurt am Main* (Bremen: Lumière, 2005); aynı yazar, 'Johann von den Birghden, 1582–1645', *Archiv für deutsche Postgeschichte* (1984), s. 7–43.

3 Esther-Beate Körber, 'Deutschsprachige Flugschriften des Dreissigjährigen Krieges 1618 bis 1629', *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 3 (2001), s. 1–37.

tarihli (olaydan altı gün sonra) bir mektuba atıfta bulunarak, üç kurbanın da hayatta kaldığını bildirdi, ancak kurbanların isimleri konusunda yanılmıştı.[4] Bu yazının bir sonraki sayısı günümüze ulaşmadığından, bir düzeltme yayımlanıp yayımlanmadığını bilmiyoruz. Bazı ayrıntılarda yanılsa da, haberin ölçülü tonu ayırıcı bir nitelikti. Muhbirler; diplomat ve memur dostları için nasıl yazıyorduysalar, yine öyle yazmaya devam ettiler. Bu raporların, gazeteler aracılığıyla daha geniş bir kitleye ulaşabileceği gerçeği nedeniyle taviz vermediler: adı geçen kişileri tanıtma veya olayın öncesi hakkında bilgi verme gereğinde bulunmadılar. On altıncı yüzyıl risale literatüründe tanık olduğumuz güncel olaylara dair haberleri popülerleştirme ve renk katma içgüdüsünden eser yoktu.

Bu yılların Alman gazeteleri de gelişmekte olan çatışmanın her iki tarafından haberler sundu; kitlelerinin hangi tarafa bağlı olduğuna göre haberleri farklılaştırma veya çarpıtma girişiminde bulunulmadı. Giderek daha fazla kanın döküldüğü bir çatışma sırasında, partizanlık yapmayanlar uzun süre dayanamazdı. 1620'de Hamburg, Frankfurt veya Berlin'deki okuyucular; Prag ve Viyana'dan Bohemya gönderileri hakkında "Kral Frederick'ten" veya "düşmandan" bahseden raporları okuyabiliyordu; aynı sayıda yayımlanan Viyana gönderileri için ise imparatorluğa sadık bir bakış açısı sunuluyordu.[5] 1622 ve 1623'te Viyana ve Zürih'in günah çıkarma kalelerinde gazetelerin kurulmasıyla daha da farklı bir pazar ortaya çıktı. İlk Alman gazeteleri, Kuzey ve Orta Almanya şehirlerinde kurulmuştu. Yeni posta yollarının verimliliği sayesinde, bu şehirlerdeki haber girişimcileri; tüm ana postanelerden Avrupa siyasetine dair raporlar alabiliyordu. Buna karşılık, Viyana'daki ilk gazetenin kurucusu Matthias Formica'nın Protestan bölgelerinde muhbiri yoktu: Habsburg başkentinde, Bohemya Krallığı'nın gasbedilmesine ilişkin anlatıları basamazdı.[6] Zürih gazetesi de Protestan yanlısı bir araca dönüştü. Ancak o gazete bile, felaketin boyutunu gizleyemezdi. Diğer büyük Protestan güçlerden destek alma umudunu yitiren Bohemya Kralı Pfalz'lı Frederick, başka bir ordu Rhenland toraklarını yakıp yıkarken, Katolik ordusu tarafından tahttan indirildi.

4 Weber, 'Der grosse Krieg und die frühe Zeitung', s. 25: kurbanlar, Herr Slawata, Herr Schmozonsky ve Herr Philip P, Secretarius olarak tasvir edilmiştir.

5 Ae., s. 29.

6 Else Bogel ve Elgar Blühm, *Die deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts. Ein Bestandverzeichnis*, 2 cilt (Bremen: Schünemann, 1971); Else Bogel ve Elgar Bluhm, *Nachtrag* (Münih: Saur, 1985), cilt I, s. 48–51; II, s. 50–51.

Bu Katolik gücüyle karşı karşıya kalan Almanya'nın başka yerlerindeki yayınlar da sözlerini seçerken daha ihtiyatlı davranmaya başladı. Bunun, yerel yöneticilerinin herhangi bir saldırgan eyleminden kaynaklanmadığı belirtilmelidir. 1628'de Berlin belediye meclisi, Viyana'dan haberciliğinin niteliği hakkında şikâyet aldıktan sonra kendi yerel gazetesinin matbaasını inceledi. Matbaacı; gelen raporları olduğu gibi, tek bir kelimeyi bile değiştirmeden yayımladığını söyleyerek isyan etti. Açıklaması makul görüldü ve hakkında bir işlem yapılmadı.[7]

Sadece bu yılların olağanüstü olaylarını, yalnızca savaş cephesinden gelen dramatik haberleri takip etmek bile ilk basılı haber sayfaları için başlı başına bir zorluktu. Önde gelen haber merkezlerindeki sıralı rapor sunan dört veya sekiz sayfalık formatı kullanmıyorlardı. Katolik güçler; Frederick'in görevden alınması ve Bavyeralı Maximilian'ın Seçmen unvanını almasıyla, savaş alanındaki zaferlerini pekiştirmek için hareket ederken, risaleler bile olayları takip etmekte zorlandı. Augsburg Barışı ile garanti altına alınan özgürlüklerin aşınmasının sonuçlarına ilişkin kaygılı yorumlar, imparatoru kendi lehine baskı yaptırmaktan caydırmadı. Bu yılların tutku ve günah çıkarma öfkesinin gerçek bir ifadesi için, başka bir haber ortamına bakmamız gerekiyor: yeniden hareketlenen resimli broadsheet'ler.[8]

Kış Kralını Taşlama

On altıncı yüzyıldaki broadsheet'ler, politik konulardan kaçınma eğilimindeydi; sansasyonel haberlerin yayılması için bir araç idiler: korkunç suçlar, yanlış doğumlar, mucizevi tezahürler ve benzerleri.[9] Tek istisna, Reform çatışmalarında polemik bir araç olarak oynadıkları rol idi. Buradan da anlaşılacağı üzere, on altıncı yüzyılda polemik broadsheet'leri; büyük ölçüde Protestanlara yönelikti.[10] Gravür

7 Johannes Weber, 'Kontrollmechanismen im deutschen Zeitungswesen des 17. Jahrhunderts', *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 6 (2004), s. 56–73.

8 John Roger Paas, *The German Political Broadsheet, 1600– 1700*, 11 cilt (Wiesbaden: Harrassowitz, 1985–2012); Elmer A. Beller, *Propaganda during the Thirty Years War* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1940), yayınların küçük bir kısmını sunar, ancak metinlerin İngilizce çevirileri de mevcuttur.

9 Yukarıda, Bölüm 4.

10 Klasik bir çalışma ise: Robert W. Scribner, *For the Sake of Simple Folk: Popular Propaganda for the German Reformation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981). Müşterilerin genellikle risale alıcılarından daha düşük sosyal sınıflardan olduğu şeklindeki argümanın eleştirisi için bkz. *Reformation: The Culture of*

10.1 Bohemya savaşı, burada sıralı resimlerle anlatılıyor.

baskı üretiminin başlıca merkezleri, tutucu Protestan hareketin erken bir etki yarattığı Nürnberg ve Augsburg gibi şehirlerdi ve Martin Luther'in destekçileri, kısa bir süre sonra bu sanatçıların becerilerini, yeni harekete destek olmak ve papa ile alay etmek için kullandı. Otuz Yıl Savaşları'nın patlak vermesinden hemen önce, Reform'un yüzüncü yıldönümünde, Luther ve diğer Reform babalarının dindar imgelerini kullanarak yeni bir dalga yaratmıştı.[11]

Persuasion (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), Bölüm 5. On altıncı yüzyılın ikinci yarısında Katoliklerin polemik imgelerinin etkili kullanımına ilişkin örnekler için bkz. Andrew Pettegree, 'Catholic Pamphleteering', Alexandra Bamji ve diğerleri, *The Ashgate Research Companion to the Counter-Reformation* (Aldershot: Ashgate, 2013), s. 109–26.

11 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 2, P272–337.

On yedinci yüzyılın başlarında, Almanya'daki güçlü siyasi olayların canlandırdığı broadsheet'ler, siyasi propaganda aracı olarak tam potansiyelini gösterecekti. Bu, resimli broadsheet'lerin altın çağıydı: on altıncı yüzyılın gravür baskıları yerine, yayıncılar, daha fazla ayrıntı gösteren bakır levha gravürlerini giderek daha fazla kullanmaya başladı.[12] Yüzyılın ilerleyen dönemlerinde pazar gerilediğinde, gravür baskı; daha sofistike müşterilerin broadsheet'leri okumayı bırakmasının ardından yeniden kullanıma girecekti. Ancak Otuz Yıl Savaşları döneminde siyasi broadsheet'ler, gazetenin büyümesi için destek olan şehirli seçkin müşteriler arasında hevesli bir kitle buldu.

Bohemya ihtilafının ilk yıllarında, Protestan şehirlerindeki matbaacılar; Bohemya topraklarından kısa süre önce sürülen Cizvitlerle alay ederek, müşterilerinin takdirini topladı.[13] Cizvitler, Katolik liderler arasındaki yeni militanlık hakkında Protestanlar tarafından suçlandı ve savaş boyunca Protestan oklarının hedefi olarak kaldı. Gravür sanatçıları ayrıca, Protestanların yeni kahramanı Frederick hakkında yeni bir hikâye anlattı: bu, Habsburg çalılıklarından kaçarken yaralanan aslanın yardımına koştuğu ve iyileştirdiğine dair bir öyküydü. Aslında, bilindik St Jerome ve aslan hikâyesinin büyüleyici bir tasavvurunu çağrıştıran bir karikatürdü.[14]

Bütün bunlar, Beyaz Dağ Savaşı'ndaki (8 Kasım 1620) Protestan yenilgisiyle dramatik bir şekilde değişti. Protestan ordularının aşağılanmasının ardından, küçük düşürücü bir şekilde "Kış Kralı" lakabı takılan Bohemyalı Frederick'in kaçışı, olayların tamamen tersine çevrilmesini temsil ediyordu ve Katolik yazarlar, mesajı memlekete göndermekte gecikmedi. Katolik kahramanları kutlanırken, Protestan liderleri aşağılandı. Özellikle popüler bir karikatür, Avrupa'yı arşınlayarak kayıp Kış Kralı'nı arayan bir postacıyı resmetmişti; her zamanki gibi alaycı dizeler içeren gravür baskı, bu seyahati yılanlar ve tahta merdivenlerle süslemişti.[15] Bohemya aslanı, şimdi tam tersi amaçlarla kullanılıyordu: İmparatorluk kartalına saldırırken yakalanıp, Bavyera ayısı tarafından hırpalanırken resmediliyordu; böylelikle, Bavyeralı Maximilian'ın Katolik şampiyonu rolüne atıfta

12 William A. Coupe, *The German Illustrated Broadsheet in the Seventeenth Century: Historical and Iconographical Studies*, 2 cilt (Baden Baden: Heintz, 1966).

13 Beller, *Propaganda*, plate II, s. 18–20.

14 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 2, P452–6.

15 Ae., cilt 3, P652–9, bu ve Frederick'in aranmasının diğer temsilleri için. Fransızca ve Hollandaca versiyonları bile vardı: cilt 3, PA133–9.

bulunuluyordu.[16] Bu, gerçek bir karikatürdü, zira amacına ulaşmak için dizelere ihtiyaç duymuyordu; hatta bazı baskıları, hiçbir metin içermeden yayımlandı. Bir başka karikatürde, Protestan liderleri yuvarlak bir masada oturmuşken; Spinola markisi Frederick'in eski Pfalz bölgesindeki Rhineland kalelerini alırken çizilmişti.[17]

Pek çok karikatür gibi, bu da siyasi gerçekliğin haksız bir yansıması değildi. Protestan prensler, kendi savunmasızlıklarından endişe duyuyordu; hanedan ve günah çıkarma rekabetiyle bölünmüşlerdi ve bu nedenle, Katolik ilerlemesi ile yarışamadılar. Moralleri yükseltmek için etrafta dolaşan işe yaramaz baskıların sayısını belirtmenin dışında, kendi basınlarının elinden de bir şey gelmiyordu.[18] 1621'de Nürnberg şehri; Protestan kalesindeki Kış Kralı'na karşı polemik bir gazete yayımlayarak pek de akıllıca davranmayan gravürcü Peter Isselberg'i vatandaşlıktan çıkardı, ancak yine de suları durultmayı başaramadılar.[19] Haberciyi suçlama arzusu, haber yazarlarına yönelik uzun bir hiciv dizisinin ilkinde de açıkça görülmektedir; habere aç bir halkı, yalan yanlış raporlarla tatmin etmekle suçlanıyorlardı. Doğru ya da yanlış, Protestan davasıyla ilgili haberler hep kötüydü. On yıllık bir askerî felaket, 1631'de İmparatorluk Generali Kont Tilly'nin orduları Magdeburg şehrine baskın yaptığında ve harap ettiğinde doruk noktasına ulaştı. Bir asır önce imparatora karşı direnişin kalbi olan bu ikonik Protestan kalesindeki nüfusun yüzde 85'i, baskın sırasında ve ardından çıkan yangında hayatını kaybetti.

Magdeburg'un dehşeti, haftalık haber sayfalarını bile alışılagelmiş tarafsızlıklarından çıkardı.[20] Günah çıkarma ayrımının farklı taraflarındaki gazeteler, zıt perspektiflere sahipti. Münih *Mercurii Ordinari Zeitung*, Katolik zaferinin kutlamasını sundu. Muhtemelen Tilly'ye yakın kaynaklardan elde edilen raporlarına göre, felaket ateşi; şehri savunan ve Tilly'nin birliklerini durdurmaya çalışan İsveç

16 Ae., P784–90.

17 Ae., P708–13.

18 Ae., P675–6.

19 Ae., cilt 1, P23.

20 W. Lahne, *Magdeburgs Zerstöring in der zeitgenössischen Publizistik* (Magdeburg: Verlag des Magdeburger Geschichtsvereins, 1931). İngilizce'de daha kısa bir yaklaşım için bkz. Andrew Cunningham ve Ole Peter Grell, *The Four Horsemen of the Apocalypse: Religion, War, Famine and Death in Reformation Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s. 170–99.

birlikleri tarafından başlatılmıştı.[21] Protestan tarafında olanlar, baskının tüm dehşetini Stettin'in *Reichs-Zeitungen*'dan dinledi:

> O kadar sıcak oldu ki vatandaşlar cesaretini yitirdi ve tarif edilemeyecek kadar korkunç bir çığlık yükseldi. Çocuklarını düşmandan kurtarmak için anneler, önce onları sonra da kendilerini ateşe attı.[22]

Diğer yürek parçalayıcı trajediler de çoğunun Protestan kentlerinde yayımlandığı bir dizi yayında tekrar tekrar anlatıldı. Katolik basını, nispeten bastırılmıştı; sivil kayıplar o kadar fazlaydı ki, zafer gösterileri azalmıştı. Böyle bir felaket, gravür sanatçılarının yeteneklerinin ötesindeydi. Şehrin yıkımı, çoğunlukla geleneksel topografik savaş sahneleriyle aktarılmıştı. Sadece birkaç karikatür, Tilly'nin tamamen giyinik bir Magdeburglu bakireyi tartakladığını gösteren çekingen göndermeler yapmıştı.[23] Bir kez daha korkunç hikâyenin tamamını anlatmak ve uygun ahlakı çizmek, risalelere kalmıştı. Birçok Protestan için bu, sadece Katoliklerin barbarlığına dair bir hikâye değil; aynı zamanda tövbe etmenin ve Tanrı'nın iradesine itaat etmenin, onun gazabını geri çevireceğine dair bir uyarıydı.[24]

Kuzey'in Aslanı

Alman Protestan davası, 1630'da çaresiz bir durumdaydı: olayların tersine dönme ihtimali yok gibi görünüyordu. Böylece İsveç Kralı Gustavus Adolphus, kendisini yeni bir şampiyon olarak sunduğunda, Alman prensleri başlangıçta çekingen davrandı. Onları suçlamak zordu: Lüteriyen bir hükümdar olan Danimarkalı IV. Christian'ın 1625'teki müdahalesi; topraklarının çoğunun Katolik birlikler tarafından işgal edilmesi ve Albrecht von Wallenstein'ın hükümdar olarak Kuzey Almanya'da yeni bir Habsburg uydu devleti kurma olasılığı, tam bir fiyasko ile sonuçlanmıştı. Bu nedenle, Gustavus Adolphus, Temmuz 1630'da Peenemünde'ye geldiğinde, Augsburg Barışı'nın yüzüncü yıldönümünde gelişinin dikkatle düzenlenmiş sembolü bile Alman prenslerini, Habsburg ordularının gücüne karşı başka bir saldırıyı

21 Weber, 'Der grosse Krieg und die frühe Zeitung', s. 36–7.

22 Ae., s. 38–9.

23 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 5, P1,336–47.

24 Lahne, *Magdeburgs Zerstörung*, s. 147–55; Cunningham and Grell, *Four Horsemen*, s. 182.

riske atmaya ikna edemedi.[25] Alman Lüterciliğinin önemli lideri Saksonya Seçmeni John George, özellikle ihtiyatlıydı. Ancak Tilly, Magdeburg'un yok edilmesinden Sakson topraklarını istila etmek için döndüğünde, John George İsveç ittifakını kabullenmek zorunda kaldı. 17 Eylül 1631'de Breitenfeld'de ezici bir İsveç zaferi kazanıldı. Birkaç ay içinde İsveç orduları, Almanya'nın büyük bir kısmını işgal etti.

İsveç askerî başarısı, Alman haber dünyası üzerinde dönüştürücü bir etkiye sebep oldu. Breitenfield, bütün bu çatışma süresince Protestanların savaş alanındaki ilk zaferiydi ve tahmin edileceği üzere, Protestan tarafında heyecanlı kutlamalara yol açtı. Savaşla ilgili birçok

10.2 Magdeburg trajedisi.

25 İsveç propagandası için özellikle bkz. G. Rystad, *Kriegsnachrichten und Propaganda während des Dreissigjährigen Krieges* (Lund: Gleerup, 1960).

gravür yayımlandı ve en popüler çizim, Tilly'nin işgalden önce Sakson topraklarına girme hakkı talep ettiğinde, John George'un manalı cevabına atıfta bulundu. "Uzun zamandır geride tutulan Sakson ziyafetinin yakın zamanda gerçekleşeceğini düşünüyorum. Aman yerken dişlerinize dikkat edin." Artık bir dizi alaycı karikatürde, şişkin Tilly'nin Alman ziyafetini sindirmek için rahatsızlandığı görülüyordu.[26]

Diğer karikatürler, Breitenfeld'dan önceki Katoliklerin güveniyle dalga geçiyordu. Çift gravür kullanılmıştı: önce Katolik zaferinin haberini getiren bir postacı görülüyor, ikincisinde ise aynı postacı topallıyor ve olayların gerçek yüzünü gösteriyordu.[27] İsveçliler, Almanya'nın büyük bir kısmını kontrol ettiği için, haber ağının kontrolüne de sahiplerdi. Thurn ve Taxis imparatorluk posta hizmeti kesintiye uğradı. Brüksel ve Viyana arasındaki ana yol, düşman kontrolündeki bölgeden kaçınmak için ancak güneye doğru saparak devam ettirilebilirdi. Gustavus Adolphus, Frankfurt merkezli kendi posta hizmetini kurarak bu boşluğu doldurdu. İşleri yürütmek için, 1620'lerin sonundaki artan günah çıkarma gerilimlerinin kurbanı, eski Frankfurt Posta Müdürü Johann von den Birghden'i işe aldı. 1628'de von den Birghden, haftalık gazetesinin imparatorluk davasına zarar veren yanlış raporlarla dolu olduğu iddiasıyla görevden alınmıştı.[28] Kariyeri yerle bir olmuştu; von den Birghden'in Gustavus'a hayır demesi için hiçbir nedeni yoktu. Birkaç ay içinde bu olağanüstü adam, Hamburg ve Leipzig'e giden posta yollarını restore etti ve iki yeni güzergâh oluşturdu. Biri güvenli Protestan Zürih aracılığıyla Venedik'e; diğeri Gustavus'u gergin ve kurnaz müttefiki Kardinal Richelieu ile temas hâlinde tutmak için Metz üzerinden Paris'e götürüyordu.[29]

İsveç'in Alman meselelerindeki hâkimiyeti, kısa sürdü. 1632 baharında Gustavus, görünüşte amansız fetihlerine devam ederek Bavyera'nın derinliklerine girdi ve Münih'i işgal etti. Protestan müttefikleri, terbiye edilmiş bir Bavyera ayısının peşinde koşan bir aslanın yer aldığı birçok coşkulu karikatürle neşelenmişti.[30] Popüler bir gravürde, Gustavus'un İsveçliler tarafından fethedilen şehirlerin görünümleriyle çevrili olduğu gösterildi: bu, çok sık güncellenmesi gerektiğinden

26 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 5, P1,430–52; Beller, *Propaganda*, plate XI, s. 30–1, metinlerden birinin tercümesi için bkz.

27 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 6, P1,585, 1,587.

28 Kremer, 'Johann von den Birghden', s. 31–4.

29 Ae., s. 34–9.

30 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 6, P1,770–8.

birçok baskıdan geçti.[31] Popüler bir müstehcen alternatifinde, düşmüş şehirleri Protestan ellerine geri vermek zorunda kalan şişkin bir Katolik rahip görülüyordu.[32] 1632'de, Alman siyasi broadsheet'lerinin üretimi zirvedeydi. 350 kayıtlı haber olduğu biliniyor ve bunların birçok nüshası, günümüze ulaşmıştır. Bu, böylesi gündelik konular için alışılmadık bir durumdur ve ilk yayımlandıkları zaman titizlikle toplandıklarının kesin bir göstergesidir.[33]

Gustavus ve Protestan müttefikleri arasındaki yükselen gerilime, Protestan broadsheet'lerinde yer verilmiyordu; onun yerine talihsiz Tilly alay konusu olmaya devam etti. Ancak ordular, Kasım 1632'de Lützen'de karşı karşıya geldiklerinde, İsveç zaferinin sonucu ağır oldu: Kuzey'in Aslanı Gustavus Adolphus, ölümcül bir şekilde yaralandı. Gazetelerdeki ilk haberler, kanlı ve belirsiz muharebenin karmaşıklığını yansıtıyordu. Sonuç bilindiğinde bile Protestan gazeteleri, şampiyonlarının düştüğünü kabul etmekte son derece isteksizdi. Anın karmaşası, sekiz sayfada ele alındıkları sırayla basılmış üç raporunu taşıyan bir Silezya gazetesi tarafından aktarılmaktadır. İlki, Gustavus'un öldüğünü oldukça doğru bir şekilde belirtiyordu; ikincisi bunu şüpheyle sorguluyor; ve üçüncüsü, son sayfada, hâlâ hayatta olduğunu ve Wallenstein ordusundan geriye kalanlara karşı seferi sürdürdüğünü ilan ediyordu.[34] Anlatının tersine geliştiği gerçeküstü bir modernist film gibi, bu raporlar; özellikle savaş bölgesinden haberlerin aktarılmasındaki zorlukları ortaya koyuyor.

Gustavus Adolphus'un ölümü, İsveç'in savaştaki varlığına son vermedi. İsveç ordularının yönetimi, İsveç silahlarının lojistik zaferinin ardındaki idari deha Axel Oxenstierna'ya geçti ve dümenin kontrolünü sağladı. Ancak İsveç politikası; Gustavus inancını besleyen Mesih misyonundan ziyade, hanedan ve stratejik öncelikleri giderek daha fazla vurguladı. 1634'te Nördlingen'in feci yenilgisinden sonra bile İsveçliler; Baltık'ta hegemonya arzularını cesaretlendirmek adına Kuzey Almanya'da bir bölgeyi korumak için inatla savaştı. 1630-2 yıllarında çatışmayı karakterize eden amacın netliği, artık söz konusu değildi. Wallenstein, giderek kontrol edilemez hâle gelmişti ve 1634'te haber yayınları, özgür temsilci Wallenstein'ın eski

31 Ae., P1,554–5, 1,614–15.

32 Ae., P1,635–6, 1,812.

33 Örneğin British Library 1750.b.29 örneğinde olduğu gibi, yüzden fazla maddeden oluşan bir yaprak.

34 Weber, 'Der grosse Krieg und die frühe Zeitung', s. 39–40.

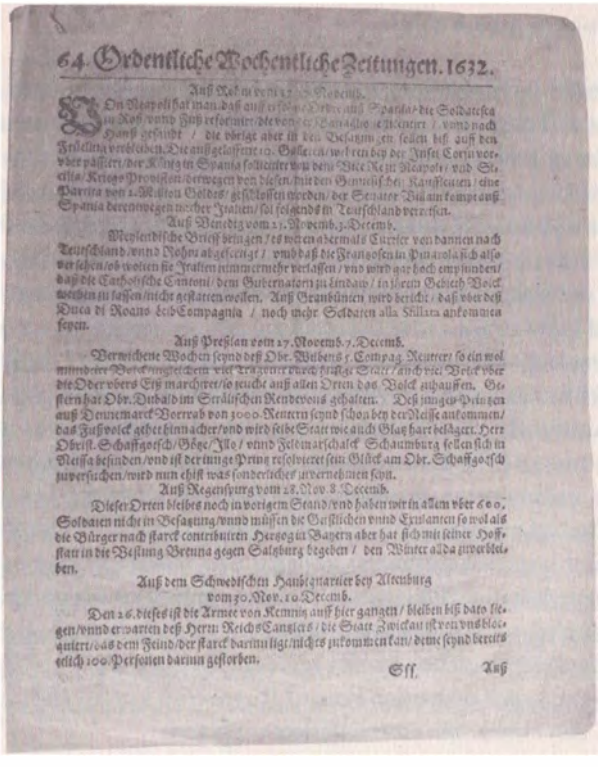

64 Ordentliche Wochentliche Zeitungen. 1632.

Auß Neapolis vom 2. Novemb.

Es hat ein Rapport / man habe auß Sicilien Ordre auß Spanien die Soldateska zu Roß vnnd Fuß reformirt / die vervolgte Spanische Rebellion zu dämpffen / vnnd nach Hauß geschickt / die übrige aber in den Besatzungen gelassen biß auff den Frühling verboten. Die außgelassene 10. Galleen / welche bey der Insul Corsu verblieben / passiren der Königin in Spanien solliciter von dem Vice-Rey in Neapolis / vnd Sicilia / Kriegs-Provision / verwegen von diesen / hat den Genuesischen Kauffleuten / eine Partita von 2. Millionen Goldes / gestellet werden / der Senator Durazzo kompt auß Spanien derentwegen nacher Italien / soll folgends in Teutschland verreisen.

Auß Venedig vom 21. Novemb. 3. Decemb.

Mehrberührte Brieff bringen / es werden abermals Curirer von dannen nach Teutschland / vnnd Rohre abgefertiget / vnd daß die Frantzosen in Piemont sich also verschen / ob wolten sie Italien nunmehr nicht verlassen / vnd wird gar hoch empfunden / daß die Catholische Cantoni / dem Gubernatori zu Lindaw / in seinem Gebieth Volck werben zu lassen / nicht gestatten wollen. Auß Grawbünten wird berichtet / daß vber deß Duca di Roano Leib-Compagnia / noch mehr Soldaten alla Svizzera ankommen seyen.

Auß Preßlau vom 27. Novemb. 7. Decemb.

Vermichene Wochen seynd deß Obr. Wachens 5. Compagnien Reuter / so ein wol mundirt Volck ingleichem viel Artzeney durch hiesige Statt / auch hie Volck vber die Oder vbers Eys marchiret / so zeuche auß allen Orten das Volck zuhauffen. Gestern hat Obr. Dubald im Sträliischen Rendevous gehalten. Deß jungen Printzen auß Dennemarck Vberrab von 3000. Reutern seynd schon bey der Reise ankommen / das Fußvolck gehet hinn acher / vnd wird selbe Statt wie auch Glatz hart belägert. Herr Obrist Schaffgotsch / Göge / Alt / vnnd Feldmarschalck Schaumburg sollen sich in Meissa befinden / vnd ist der junge Printz resolviret sein Glück am Obr. Schaffgotsch zu versuchen / wird nun chist was sonderliches zuvernehmen seyn.

Auß Regenspurg vom 28. Nov. 8. Decemb.

Dieser Orten bleibts noch in vorigem Stand / vnd haben wir in allem vber 600. Soldaten nicht in Besatzung / vnnd müssen die Geistlichen vnnd Exulanten so wol als die Bürger nach starck contribuiren. Hertzog zu Bayern aber hat sich mit seiner Hoffstatt in die Vestung Brenna gegen Saltzburg begeben / den Winter alda zuverbleiben.

Auß dem Schwedischen Hauptquartier bey Alcemburg vom 30. Nov. 10. Decemb.

Den 26. dieses ist die Armee von Kemnitz auff hier gangen / bleiben biß dato liegen / vnnd erwarten deß Herrn Reichs-Cantzlers / die Statt Zwickau ist von vns blocquiret / das dem Feind / der starck darinn ligt / nichts zukommen kan / deme seynd bereits etlich 100. Personen darinn gestorben.

Eee Auß

10.3 Von den Birghden, İsveçlilere hizmet ediyor. Yeni posta yollarının yanı sıra von den Birghden, gazetesine de devam etti. Burada İsveç genel merkezinden gelen haberlerin önemine dikkat edilmelidir.

imparatorluk efendisinin emriyle öldürülmesinden pişmanlık duymadan bahsetti. Fransa 1635'te İspanya'ya savaş ilan etti ve bunu, büyük ölçüde Rhineland güvenliğini sağlamak için düzenlenen bir sefer takip etti. Katolikler, Katoliklerle ve Protestanlar, Protestanlarla savaştı: Wittstock Muharebesi'nde (4 Ekim 1636) İsveçliler zafer kazanarak azalan nüfuzlarındaki düşüşü durdurdu ve yenik düşen rakipleri arasında Lüterci Saksonya güçleri de vardı.

Bitkin bir halkın barış için can atması şaşırtıcı değildi. Harabeye dönen Alman toprakları, uzun süreli bir ekonomik düşüşe doğru hızla ilerledi. Basım endüstrisi ve haber ağları, ekonomik bozulmadan kötü bir şekilde etkilendi. Siyasi gazetelerin üretimi hızla azaldı, ancak Alman devletlerinin kendi topraklarındaki savaşlardan çekildiğini kaydetmeye yetecek kadarı devam etti. 1635'te Lüterci devletler,

imparator ile barış yaptı. 1643'te yabancı güçler, savaşı sona erdirmek ve toprak taleplerini çözmek için müzakerelere katılmaya ikna edildi.

Barışı sağlama süreci, ıstırap verecek kadar yavaştı. Protestan ve Katolikler yan yana gelmiyordu; bu nedenle Katolikler Münster'de, Protestanlar ise Osnabrück'te buluştu. İlk yılın çoğunda öncelik ve prosedür meseleleri ele alındı; yetkilileri, daha iyi bir pozisyon için kıvıran dansçılar olarak gösteren bir karikatür, durumla alay ediyordu.[35] Orada bulunmayan yöneticiler ile müzakere ve istişare yapmayı kolaylaştırmak için birkaç yeni posta ağı kuruldu. İsveç'in Nördlingen'deki yenilgisinden sonra başarıyla restore edilen imparatorluk posta servisi; Münster ile Linz ve Brüksel arasında doğrudan hatlar kurdu. Bu; kocasının 1628'de beklenmedik bir şekilde hayatını kaybetmesinden sonra imparatorluk postasının yönetimini devralan, Leonhard von Taxis'in dul eşi Alexandrine de Rye'nin başarısıydı.[36] Alexandrine, on sekiz yıl boyunca postaneyi yönetti. Aile servetini onararak, on dokuzuncu yüzyılda Reichspot, Taxis'leri yerinden edene kadar, posta ayrıcalığına sahip olmalarını sağladı. Hollanda Birleşik Eyaletleri ve Brandenburg da dâhil olmak üzere temsil edilen diğer birçok güç, Osnabrück'e kendi doğrudan kurye hizmetlerini kurdu. Nihayet 1648'de barışı ilan etmek için yeterli ilerleme sağlandı.

Vestfalya Antlaşması, otuz yıl süren yıkıcı çatışmaya son verdi. Düzensiz orduların tekrar tekrar akınlar yapması, Alman yaşantısına korkunç bir zarar verdi. Bazı bölgeler, nüfuslarının yarısından fazlasını kaybetti ve düzelmeleri nesiller alacaktı. Dolayısıyla bu yıllarda Alman haber medyasının olağanüstü yaratıcı enerjilerini kutlamak garip görünüyor. On yedinci yüzyıl Almanya'sında bir Dürer veya Cranach görülmedi; ancak yayıncı girişimciler, yeni bir haber kanalı aracılığıyla düzlüğe çıktı.

Tüm bunlara rağmen, bu resimli baskıların anlattığı hikâye oldukça kısmi. Tilly'nin idamı, Wallenstein'ın tamamen ihmal edilmesiyle karşılaştırılabilir. Gustavus Adolphus, kelimenin tam anlamıyla yüzlerce baskı ile kutlandı, ancak siyasi broadsheet'lere bakıldığında, 1625 yılındaki Danimarka saldırısı hiç gerçekleşmemiş gibiydi; aynısı, 1635'ten sonraki Fransız müdahalesi için de söylenebilir.

35 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 7, P2,174–5.

36 Nadine Akkerman, 'The Postmistress, the Diplomat and a Black Chamber?: Alexandrine of Taxis, Sir Balthazar Gerbier and the Power of Postal Control', Robyn Adams ve Rosanna Cox (editörler), *Diplomacy and Early Modern Culture* (Basingstoke: Palgrave, 2011), s. 172–88.

Bu eşitsizlikler nasıl açıklanabilir? Bunun açıklaması, broadsheet'lerin haber kültüründe özel bir rol oynaması olmalıdır. Örneğin, o dönemin risalelerinde de olduğu gibi, yaklaşmakta olan veya mevcut bir tehlike konusunda uyarıda bulunmuyorlardı. Risale yazarları, Frederick'in Bohemya Krallığı'nı kabul etmesine olan öfkesini dile getirdi; karikatüristler, ancak mağlup edildiğinde tartışmalara katıldı. Öte yandan Tilly; güçleri galip geldiği zaman değil, ancak yenildiği zaman alay konusu oldu. Gustavus için övgü korosu, ancak ilk zaferini kazandığında başladı. Karikatüristler, tehlike geçtikten sonra rahatlama anını alıcılarıyla paylaşarak başarıya ulaşmış görünüyordu. On yedinci yüzyıl heccavları, olaydan sonra büyük ölçüde akıllıca davrandı: övgülerini veya hakaretlerini, zaten olup biten ve bilinenler ile sınırlandırdı.

Bu bağlamda, siyasi yayınlar haber medyasına psikolojik olarak karmaşık bir katkı sağlamaktadır: asla eleştirinin ön saflarında yer almadan, her zaman güvenli bir mesafeden tezahürat yapıyorlardı. Risaleler, genellikle bir amacı benimsemek için risk alırken; siyasi yayınlar, olaylar tarafından zaten harap olmuş bir siyasi figürü aşağılamaktan başka bir şey yapmıyordu ve bu, broadsheet'lerin popülerliğine ilişkin kanıtlara bakılırsa, okuyucularının tercihleriyle de örtüşmüş gibi görünüyor.

Baraj Patlıyor

Politikanın ilk kuralı düşmanlarınız konusunda şanslı olmanız gerektiğiyse; o zaman hiç kimse, İngiltere'nin Stuart krallarına muhalefet olan küçük gruptan daha muzaffer bir şekilde kendini ortaya koyamazdı. İskoçya Kralı VI. James, Kraliçe Elizabeth'in ölümünden sonra kimin başa geçeceği sorununa en az sıkıntı yaratacak çözüm olarak kabul edildi; oğlu Charles, olağanüstü bir şekilde siyasi beceriden yoksundu. Katolik bir eş arayışından, parlamentonun ve kilisenin geleneklerine saldırısına kadar, I. Charles'ın tüm politikaları; saldırgan ama genellikle itaatkâr insanları başkaldırmak için bir araya getirmek üzere tasarlanmış gibi görünüyordu. Kamu işlerine dair tek fikri Van Dyck'e yeni bir portresini yaptırmak olan Charles, doğal olarak yeni haber aracının önemini tamamen gözden kaçırdı. Önce tekel olarak gazete üretme hakkını doğruladı; daha sonra hepsini yasakladı; ardından kendisine karşı oluşan muhalefetin bir ayağı olması için onları tam zamanında (1638) yeniden kurdu.[37] Kral; aynı

37 Yukarıda, Bölüm 9.

zamanda, Londra Stationers şirketinin ayrıcalıklarını vilayetler arası muhataplara karşı da titizlikle savunduğu için, isyankâr başkentinin basın tekeli ile savaş başlatmasına yol açtı.

İngiltere'de İç Savaşlar, baskı endüstrisi için uzun zamandır ertelenen bir çağın başlangıcını işaret ediyordu. On altıncı yüzyılın büyük bir bölümünde, pazar; özellikle de İngiliz okuyucular Latince akademik kitaplar için Avrupa'dan ithal edilen mallara bakmaya devam ettiğinden, mütevazı ve oldukça muhafazakâr başlıklardan fazlasını sürdüremeyecek kadar küçüktü. İngiliz matbaacılar, yerel ticarete ve işlerinin çoğu için Kraliyete bağımlıydı; endüstri neredeyse Londra ile sınırlıydı. Londralılar, Avrupa'daki genel haber arzusunu paylaşsa da, başlangıçta Fransızca veya Hollandaca yayımlanan risalelerin tercümeleri basıldı. 1620'lerde Londra, haftalık haber sayfaları için Avrupa'ya katıldı ve el yazması haber servisleri bir dayanak oluşturdu. İngiliz basını, ancak 1640'larda kendi ayakları üstünde durmaya başladı.

Butter ve Bourne, 1638'de corantos tekellerinin restorasyonunun servetlerini geri getireceğini düşünse, hayal kırıklığına uğrarlardı. Olaylar devam etti. Kıta savaşlarından gelen sevkiyatlar, artık halkın beklentilerini karşılamıyordu: okuyucuların kendi ülkeleriyle ilgili daha mühim endişeleri vardı. İsteksiz İskoçlara bir Anglikan yerleşimi empoze etme girişimi, silahlı çatışmaya yol açtı ve Kral Charles'ı, şaşkın ve endişeli bir siyasi ulustan daha da izole etti. 1640'ta tüm gözler, Westminster'a çevrildi; kralın parlamentoyu isteksizce geri çağırması, ülkenin hoşnutsuzluklarını artırdı. Yasal tartışmanın aciliyeti, oldukça yanıltıcı bir şekilde "diurnal" (günlük) olarak adlandırılan yeni bir seri yayına yol açtı. Bunlar, her günün işlerinin bir anlatısıyla birlikte parlamentodaki olayların haftalık özetini sunuyordu. Bu günlükler, 1640 yılı boyunca el yazmaları olarak dolaşıyordu; ancak ilki, Kasım 1641'de basılı bir seri haber mektubu olarak yayımlandı.[38] Günlükler, okuyucu kitlesinin ilgisini çekti ve 1642'nin sonunda yirmiden fazla bağımsız yayınevi *Diurnal* veya

38 Bilimsel olarak büyük ilgi gören bu dönemde özellikle bkz. Joad Raymond, *Pamphlets and Pamphleteering in Early Modern Britain* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003); Jason Peacey, *Politicians and Pamphleteers: Propaganda during the English Civil Wars and Interregnum* (Aldershot: Ashgate, 2004). Hâlâ faydalı olan Joseph Frank'in eski çalışması, *The Beginnings of the English Newspaper, 1620–1660* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1961).

benzeri başlıklarla yayın yapmaya başladı.[39] En başarılı olanı, *Perfect Diurnall of the passages in Parliament* idi. Bu yayın, el yazması haber sayfalarının deneyimli editörü ve iç meselelere doğru yönelmenin öncüsü Samuel Pecke'e aitti.

Seri haberlerin bu şekilde yeniden başlaması önemliydi, ancak ortaya çıkan siyasi dramın temel bir nedeni değildi. Günlükler, 1641'in sonlarına doğru basılı olarak ortaya çıktı; 1641 yılında kral ile parlamento arasındaki çatışma, barışçıl çözüme ulaşmaktan uzaklaşmıştı. Daha önceki çatışmalarda olduğu gibi, burada da siyasi tartışmayı ilerleten risalelerdi. İç Savaş'ın patlak vermesinden önceki yıllarda, bir dizi yayın basıldı. 1639-1641 yılları arasında basının çıktısı neredeyse dört kat arttı ve 1642'de yaklaşık dört bin basılı eserle zirveye ulaştı.[40] Bu artışın büyük bir kısmı, siyasi risalelerden kaynaklıydı. Art arda gelen risale dalgaları ile 1641 krizinin dramatik olaylarını sıralayabiliriz: Strafford kontunun yargılanması; Başpiskopos Laud'a saldırı; Katolik komplosuna dair endişeler.[41] İrlanda isyanı, bazılarının Protestan yerleşimcilerin uğradığı işkenceleri grafiksel olarak tasvir ettiği resimlerle birlikte, çok sayıda yayının ortaya çıkmasına sebep oldu.[42] Bu edebiyatın ateşli ve kışkırtıcı tonu, İngiltere için yeni boyutlara ulaştı. Strafford ve Laud'a yöneltilen acımasız nefrete ve Strafford'un cehenneme inişinin kötü niyetli tasvirlerine, gerçek dinin savunulması çağrıları yapılırken kullanılan savaş tonu eşlik etti. Ordular, 1642'de Edgehill'de meydan okunduğunda savaş geri dönülmez bir şekilde başlamış olsa da, bir önceki yılın öfkeli, intikamcı ve şiddetli mezhepsel risalelerinde birçok kez hevesle kan dökülmesi beklenmişti.

Risale literatürünün tonunun aksine, günlükler oldukça sakin ve temkinli görünebilir; yine de Avrupa haber dünyasında sessiz bir

39 Caroline Nelson ve Matthew Seccombe, *British Newspapers and Periodicals, 1641–1700: A Short-Title Catalogue* (New York: Modern Language Association of America, 1987).

40 Rakamlar, Barnard ve DF McKenzie'deki (editörler) John Barnard ve Maureen Bell, 'Statistical Tables', *The Cambridge History of the Book in Britain. Cilt IV, 1557–1695* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), s. 779–84; Raymond, *Pamphlets and Pamphleteering*, s. 202–75.

41 Jason McElligott, '1641', Joad Raymond (ed.), *The Oxford History of Popular Print Culture. I: Cheap Print in Britain and Ireland to 1660* (Oxford: Oxford University Press), s. 599–608.

42 Ethan Shagan, 'Constructing Discord: Ideology, Propaganda and the English Responses to the Irish Rebellion of 1641', *Journal of British Studies*, 36 (1997), s. 4–34.

devrimi temsil ediyorlardı.[43] Zira, ilk kez düzenli seri yayınlar öncelikle ülkedeki olaylara odaklanmıştı. İngiltere'nin tek önemli basım merkezinin komutası altında olan parlamento, siyasi ulusun sempatisini toplamak için bilinçli bir çabaya girişti. Parlamenterler, Paolo Sarpi'nin anlayışını kavramıştı: bilgilendirilmiş birey, "prensin eylemlerini yavaş yavaş yargılamaya başlar." Ancak bunun tam tersi bir sonuca varmışlardı: bu, istenilen bir durumdu. Önümüzdeki yıllarda parlamento; Londra basınına olan komutasını bilinçli ve etkili bir şekilde kullanacak, eylemlerinin ve bildirilerinin askerî kontrol altındaki krallığın her yerinde bilinmesini sağlayacaktı.[44]

Kral yanlıları için bu, neredeyse askerî çatışma kadar göz korkutucu bir meydan okumaydı. Ocak 1642'de asi başkentten çekilmiş olan I. Charles; nihayet baskının düşmanca kullanımına karşı çıkmak için, halkın daha aktif katılımı olan bir politikanın gerekli olduğunu anladı. Krala sadık şehirlerde bir matbaanın oluşturulması, dengeyi yeniden kurmak için atılan bir adımdı ve 1643'te, açık bir şekilde kral taraftarı olan haftalık bir gazetenin kurulmasına yol açtı: *Mercurius Aulicus.*

Bu, gazete tarihinde önemli bir andı: yandaş gazeteciliğin başlangıcıydı.[45] Bu noktaya kadar, periyodik basın; çatışmaya ilgi göstermekte zorlanmıştı. 1642'de bir dizi yeni başlık görülmesine rağmen çoğu, yıl sonunda yayını durdurdu. Bu, bir bütün olarak dönem için bir örnekti. 1641 ile 1655 yılları arasında görünüşte üç yüzden fazla seri yayın kuruldu, ancak büyük çoğunluğu, (yüzde 84'ü) yalnızca bir veya oldukça az sayı yayımladı.[46] Bu, yaratıcı enerjinin büyük patlamasından hayal edebileceğimizin aksine, gazetelerin yayımlanması için ideal koşullar olmadığını ortaya koymaktadır. Gazetelerin istikrara ihtiyacı vardı: aboneleri elinde tutmak için en iyisi, güncendirmekten kaçınmaktı; bu da yetkililere yayını bitirmek için bir bahane verme riski taşıyordu. Bu, bahsi geçen çalkantılı on yıllarda,

43 Günlüklerden alıntılar için bkz. Joad Raymond, *Making the News: An Anthology of the Newsbooks of Revolutionary England 1641–1660* (Moreton-in-Marsh: Windrush Press, 1993), s. 35–52.

44 Bazen çok büyük baskılarda. 1649'da İngiltere'nin bütün mahallelerine gazete ilanlarının dağıtılması için matbaalardan dokuz ila on iki bin kopya sipariş edildi. Angela McShane, 'Ballads and Broadsides', Raymond (ed), *Popular Print Culture*, s. 348.

45 C. John Sommerville, *The News Revolution in England: Cultural Dynamics of Daily Information* (Oxford: Oxford University Press, 1996).

46 Ae., s. 35.

zamanın öfkesi değildi. Satıcının adresinin belirgin bir şekilde sergilendiği haber dizileri, cezalandırma için kolay hedeflerdi. Risaleler ise isimsiz olarak basılabiliyordu ve sayıları artıyordu.

Mercurius Aulicus çok farklıydı.[47] Olaylar üzerine seri yorumlar sunarak, haber aktarıcılığının karakteristik yapısı olan kısa raporlardan vazgeçti. Bu sayede kralın düşmanlarını aşağılayan ve kışkırtan daha uzun yazılar basıldı. Makalelerinin birçoğunun kaynağı, diğer haber kitapçıklarıydı. Olayların raporlanması söz konusu olduğunda, günlükler sık sık yetersiz kalıyordu. Parlamentonun nihai askerî zaferinin yolunu açan Marston Moor'daki kral taraftarının yenilgisi, ilk başta bir zafer olarak bildirildi: *Mercurius Aulicus* 6 Temmuz 1644 tarihli sayısında York'tan "Mühim haberler" yazısı ile haberleri aktardı. "İsyancıların bozguna uğratıldığına dair kesin istihbarat" almıştı. Ertesi hafta, parlamenterlerin gerçeği kasıtlı olarak sakladıkları yönündeki suçlamalarla birlikte, aşağılayıcı bir şekilde dediklerini geri almak zorunda kaldı.[48]

Başka bir düzeyde olsa da, *Mercurius Aulicus* çok başarılıydı. Kralın destekçilerinin sinirlerini yatıştırmakta ve düşmanlarını kızdırmakta oldukça muvaffak idi. Beş yüz nüshalık bir sevkiyat parlamento güçleri tarafından ele geçirildiğinde, bu neredeyse bir askerî zafer gibi bildirildi. 1643 yazında parlamento; *Mercurius Aulicus*'un etkisine karşı koymak için, *Mercurius Britanicus* isimli kendi tarafında olan bir seri kurdu.[49] Bu seri, aynı zamanda on yedinci yüzyılın en dikkat çekici gazetecilik kariyerlerinden birini başlatma ayrıcalığına da sahipti.

Marchamont Nedham, doğuştan yetenekli bir yazardı.[50] Coşkulu savunuculuğu, keskin zekâsı ve kolay, akıcı edebî üslubu ile bu sıkıntılı zamanlarda tam da ihtiyaç duyulan kişiydi. Birbirini izleyen serilerde, *Mercurius Aulicus* ile kafa kafaya gitti ve bazen fark attı. Nedham; doğuştan risk alan, cesur ve açık sözlü birisiydi ve ara sıra bu dönemde verilen izinlerin dışına çıktı. 1645'te, kralın Naseby'deki

47 Raymond, *Making the News*, s. 92–9. Baş editörü için bkz. P. W. Thomas, *Sir John Berkenhead, 1617–1679: A Royalist Career in Politics and Polemics* (Oxford: Oxford University Press, 1969).

48 Sommerville, *News Revolution*, s. 51.

49 Jason Peacey, 'The Struggle for Mercurius Britanicus: Factional Politics and the Parliamentarian Press, 1643–6', *Huntington Library Quarterly*, 68 (2005), s. 517–43.

50 Joseph Frank, *Cromwell's Press Agent: A Critical Biography of Marchamont Nedham, 1620–1678* (Lanham, MD: University Press of America, 1980). Alıntılar için bkz. *Mercurius Britanicus*, Raymond, *Making the News*, s. 332–50.

10.4 *Mercurius Aulicus*'un sorgulanması. Sir John Birkenhead'in boyundurukta olduğu ve parlamentonun isteklerinin yerine geldiği bu belgede, kralın propaganda aracının ne ölçüde etkili olduğunu gösteriyor.

yenilgisinden sonra, Charles'ın kekemeliğine gönderme yapan "Aranıyor" ilanını çıkardı.[51] Parlamento harekete geçti ve bunu fark etmesi gereken yazıcıyı ve denetleyiciyi hapse attı. Nedham bir kınama ile serbest bırakıldı; böylelikle, parlamento gayesi için ne kadar değerli biri olduğu açıkça kabul edildi. *Mercurius Britanicus,* sadece tek bir yayın kaçırarak kısa süre içinde tekrar işe döndü.

Bu olay, Nedham'ın havaya girmesine sebep olmuş olabilir; çünkü ertesi yıl, Charles'ı bir tiran olarak tanımlayan bir başyazı yazdı ve başı yine belaya girdi. Hapse girdi; ancak Nedham'ı sembolik olarak iki hafta hapse mahkûm etmek, istenen etkiyi yaratmadı. Eski işverenlerinden yorulan Nedham; parlamentodan değil, kraldan özür diledi ve inanması güç olsa da Charles, onu kral taraftarı yayınlarda yazması için işe aldı. *Mercurius Pragmaticus* isimli yayında, bu çok

51 Sommerville, *News Revolution*, s. 40.

yönlü gazeteci; monarşiye karşı komplo kurdukları için parlamentoyu ve İskoç müttefiklerini ve isyanın şaşırtıcı sonucuna, yani kralın yargılanması ve infazına yönelik yayın yapanları kınadı.[52]

Ocak 1649'da Kral I. Charles'ın infaz edilmesi, Avrupa haber dünyasını şok etti. Almanya, Hollanda ve Fransa'nın okuyucu kitleleri, İngiltere'nin yeni yurttaş efendilerinin kavgalarını böyle bir sonuca ulaştırabilmelerine hayran kaldı. Okurlar, ayrıntılar ve açıklamalar için can atıyordu.[53] Risaleler ve hepsinden önemlisi infazın çizimleri, birçok ülkede tekrar tekrar basıldı.[54] İngiltere'de ise durum çok farklıydı. Yüzyılın en olağanüstü haber değeri taşıyan olayı, nispeten bastırılmıştı. Bunun nedeni kısmen, İngiltere'nin eski özgürlüklerinin savunucularının böyle olmasını sağlamasıydı. Avam Kamarası, Pride darbesi sonucunda Rump parlamentosuna indirgenmişti; şubat ayından önceki Presbiteryen müttefiklerini infazdan uzaklaştıran risalelere öfkeyle yanıt verdiler. "Herhangi bir skandal veya iftira niteliğinde kitap, çizim, gazete veya risale yapan, yazan, basan, yayımlayan, satan veya ifade eden kişilere" sert bir finansal ceza uygulayarak, basımın düzenlenmesi için bir kanun çıkarıldı. Bu tür düzenlemeler yeni değildi: parlamento sansür uygulamasını 1642, 1643 ve 1647'de çoktan kabul etmişti.[55] En çarpıcı olanı ise şüphesiz başı kesilmiş bir kraldan daha çarpıcı bir görüntünün olmadığının farkına vararak, çizimleri kontrol etmeye yapılan vurgudur. Ancak parlamento, *Eikon Basilike*'nin popülerliğini kontrol edemiyordu. *Kutsal majestelerinin yalnızlığının ve ıstırabının portresi*.[56] Kralın 1640'tan beri olayların kendi tarafını anlattığı ve aralara dualarının ve tefekkürlerin serpiştirildiği iddia edildi. Yalnızca ilk yılında otuz beş İngilizce ve yirmi beş kıta baskısı ile bir yayıncılık heyecanıydı. Nihayet, çok geç de olsa kralcılar, başarılı propagandanın sırrını keşfetti.

Parlamento yetkilileri, Haziran 1649'da Newgate Hapishanesi'ne gönderilen Nedham'ın izini nihayetinde buldu. Bu, rahatsız edici olsa da düşünme fırsatı sağladı ve 1650'de Nedham, cumhuriyetçiliğe

52 Raymond, *Making the News*, s. 350–74.

53 Helmer J. Helmers, 'The Royalist Republic: Literature, Politics and Religion in the Anglo- Dutch Public Sphere (1639–1660)' (Doctoral Dissertation, Leiden, 2011).

54 Paas, *German Political Broadsheet*, cilt 8, P2,225–36.

55 Peacey, *Politicians and Pamphleteers*, s. 132–54.

56 Francis F. Madan, *A New Bibliography of the Eikon Basilike* (Oxford: Oxford Bibliographical Society Publications, III, 1949).

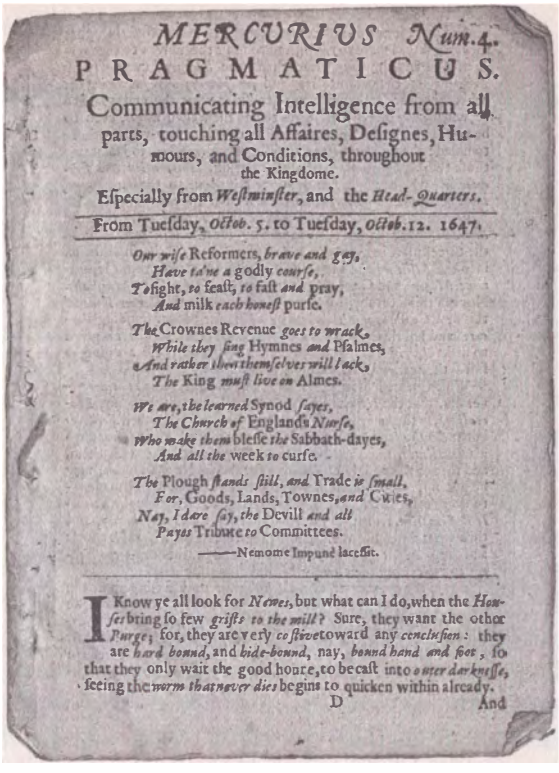

MERCVRIVS Num.4.
PRAGMATICVS.
Communicating Intelligence from all parts, touching all Affaires, Deſignes, Humours, and Conditions, throughout the Kingdome.
Eſpecially from *Weſtminſter*, and the *Head-Quarters*.
From Tueſday, *Octob.* 5. to Tueſday, *Octob.* 12. 1647.

Our wiſe Reformers, *brave and gay*,
Have tane a godly *courſe*,
To fight, *to* feaſt, *to* faſt *and* pray,
And milk *each honeſt* purſe.

The Crownes Revenue *goes to wrack*,
While they ſing Hymnes *and* Pſalmes,
And rather then themſelves will lack,
The King *muſt live on* Almes.

We are, the learned Synod *ſayes*,
The Church of Englands *Nurſe*,
Who make them bleſſe *the* Sabbath-dayes,
And all the week *to* curſe.

The Plough *ſtands ſtill, and* Trade *is ſmall*,
For, Goods, Lands, Townes, *and* Cities,
Nay, I dare ſay, the Devill *and all*
Pays Tribute *to* Committees.

——Nemome Impune lacceſſit.

I Know ye all look for *Newes*, but what can I do, when the *Heavens* bring ſo few *griſts to the mill*? Sure, they want the other *Purge*; for, they are very *coſtive* toward any *concluſion*: they are *hard bound*, and *hide-bound*, nay, *bound hand and foot*, ſo that they only wait the good houre, to be caſt into *outer darkneſſe*, ſeeing the *worme that never dies* begins to quicken within already.

D And

10.5 *Mercurius Pragmaticus.* Marchamont Nedham, kralın hizmetinde.

dönüşünü duyurmak için halkın önüne çıktı.[57] Danıştay, tedbirini açıkça almıştı. Mayıs ayında, gelecekteki gazetecilik girişimlerinin yılda 100 pound maaşla ödüllendirilmesi gerektiğini belirlediler. Böylelikle cesaretlenen Nedham, yeni bir haber kitapçığı için tanıtım yaptı: *Mercurius Politicus*. Önceki yazılarındaki küstah ve alaycı tonunun yerini, Cumhuriyet'in erdemlerini yücelten ciddi bir üslup aldı. Nedham; gelen postalarını mükemmel bir dış haber kaynağı olarak kullandığı, Cumhuriyet İstihbarat Dairesi Başkanı John Thurloe ile yakinen çalıştı. İngiltere Hollanda Cumhuriyeti ile savaşa girdiğinde (1652-4) Cromwell'in, Rump parlamentosunu

57 Blair Worden, *Literature and Politics in Cromwellian England: John Milton, Andrew Marvell, Marchamont Nedham* (Oxford: Oxford University Press, 2007); aynı yazar, 'Marchamont Nedham and the Beginnings of English Republicanism, 1649–1656', David Wootton (ed.), *Republicanism, Liberty and Commercial Society, 1649–1776* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1994), s. 45–81.

bıkkınlıkla son kez görevden almasından (Nisan 1653) çok daha ayrıntılı olarak bildirilen olaylar; yeniden önem kazandı. 1655'te Cromwell rejimi, Londra gazetelerinin ikisi dışında hepsini kapattı. Çalışmaya devam eden *Mercurius Politicus* ve hafta ortası istikrarlı eşi, *Publick Intelligencer*, Nedham tarafından yönetiliyordu.[58] Satış ve reklam gelirleri üzerinde etkili bir tekel olan Nedham, zengin olma yolunda ilerliyordu.

Nedham'ın sık sık taraf değiştirmesi, tarihçiler tarafından sert bir şekilde ele alındı. Ancak bunlar garip zamanlardı ve baskı tufanı üzerinde düşünen çağdaşlar da onları böyle kabul etti. İngiliz haber endüstrisinde önemli bir dönüşüm anıydı. Seri yayınlar, risaleler ve resmî yayınlar; profesyonel yazarların ve sempatik matbaacıların işe alınması; haberlerin manipüle edilmesi, bastırılması ve işlenmesi; muhalefetin sansürü, kontrolleri ve cezalandırılması; tüm bunlar, alışılmadık şekilde meşgul olan bir halkın tatlı sözlerle kandırılması ve ikna edilmesi gerektiğinin kabul edildiğini yansıtıyordu. Ancak bir an için bile kimse, bunun sonsuza dek süreceğini düşünmedi. Bu işte yer alanların hepsi; kutlamaktan çok, pişmanlık duyarak halkla olan taahhüdü bir acil durum olarak kabul etti.

Cromwell'in muhalif sesleri sertçe bastırması, ikiyüzlü görünebilirdi ve kesinlikle kraliyetçiler ve eski müttefikleri tarafından bu şekilde yorumlandı. Ancak çoğu, İç Savaş'ın kışkırttığı gürültü kirliliğini durdurarak zaferi de kutlayacaklarını gönülsüzce kabul ederdi. Kesinlikle geri dönen monarşi de öyle düşündü. Krallığın 1660'ta Cumhuriyetçilikten kurtuluşu, basında hızla yayımlandı. Cromwell'in 1658'deki ölümü ile II. Charles'ın dönüşü arasındaki kaotik süreç, polemik literatüründe canlanmaya tanıklık etti; ancak bu kez, monarşi taraftarları baskındı. Süresi dolan, bitkin bir rejimin pek az dostu kalmıştı; bir zamanlar Strafford ve Laud'a oklarını yönelten acımasız basın, zehrini akıtacak ve kendi suçlarına kefaret edecek yeni canavarlar buldu. Bu yeni günah keçileri, şimdi aziz olarak görülen kralın ölüm fermanını imzalamış olan katillerdi: 1660 sonbaharında, yeni kralın affetmediği kişiler korkunç bir infaza götürüldü; bu durum, popüler baskılar tarafından yakından izlendi ve alay edildi. Halkın haber arzusu, ses bulmuştu; ancak henüz bir insanlık duygusu yoktu.

58 Jason Peacey, 'Cromwellian England: A Propaganda State?', *History*, 91 (2006), s. 176–99; Raymond, *Making the News*, s. 364–79.

Basılı Kargaşa

Hollanda Cumhuriyeti, on yedinci yüzyılın fenomeni idi. Hatta çok sayıdaki düşmanları bile, on altıncı yüzyılda neredeyse bağımsızlık mücadelesiyle yıkılan küçük bir eyaletin, Avrupa'nın en müreffeh devletine dönüşmesine hayret edebilirdi ve tüm bunlar, bir kral olmadan gerçekleşmişti.[59] 1566'da başlayan isyan, ancak 1648'de resmen sonuçlandı; İspanya Kralı Philip, nihayet imparatorluğunun kuzey kesiminin kurtarılamaz olduğunu kabul etti. Bu noktaya gelindiğinde ve neredeyse sürekli bir savaş durumuna rağmen, genç Cumhuriyet, Avrupa'nın en gelişmiş ekonomisi oldu. Hisse senedi, bankacılık ve sigortacılıkta en gelişmiş pazara ev sahipliği yapan, kıtanın önde gelen uluslararası ticaret merkeziydi. Avrupa'nın önde gelen gemi inşa merkeziydi. Kaçınılmaz olarak, aynı zamanda önemli bir haber merkeziydi.

Yeni Cumhuriyet, seri basının imkânlarını hevesle kucakladı. 1640'larda Amsterdam'da, haftanın dört farklı gününde, on adet haftalık gazete yayımlandı.[60] Genç Cumhuriyet, komşularının işlerine de büyük ilgi gösterdi. Kral ve parlamento arasındaki İngiliz anlaşmazlığı, Hollanda'da yeni bir dinleyici kitlesine sunulan cumhuriyetçi ve kralcı polemiklerin sayısız tercümesi ile yakından takip edildi.[61] Ekonominin büyük bölümünde olduğu gibi, basım endüstrisi de yatırım sermayesinin kolay erişilebilirliğinden ve kısıtlama getirmenin zorluğundan beslendi: bir şehirde yasaklanan bir yayın, genellikle Hollanda'nın başka bir kasabasında basına sunulabilirdi.

Tüm bu hararetli ekonomik faaliyetin bir bedeli vardı. Sermaye fazlası bir çıkış yolu ararken, ekonomi aşırı dalgalanmalara meyilliydi. Bunun en ünlü örneği, gazete çağının ilk büyük ekonomik krizi olan 1632 lale çılgınlığıdır.[62] Burada ve dış ticarette sergilenen rakiplerin acımasız muamelesi, kamusal hayatın dindar tonuyla uyuşmuyordu. Dinsel dayanışma, korunacak pazarların olduğu yerlerde etkisizdi. Hollandalılar, acımasız sömürgeciler ve kararsız müttefikler olarak kötü bir şöhrete sahipti. 1672 yılı, ekilenlerin biçilme

59 En iyi modern çalışma için bkz. Jonathan Israel, *The Dutch Republic: Its Rise, Greatness and Fall, 1477–1806* (Oxford: Oxford University Press, 1995).

60 Folke Dahl, 'Amsterdam, Earliest Newspaper Centre of Western Europe: New Contributions to the History of the First Dutch and French Corantos', *Het Boek*, XXV (1939), 3, s. 185–6.

61 Helmers, 'Royalist Republic'.

62 Aşağıya bakınız, Bölüm 14.

senesiydi. Parlak, zengin, acımasız ve kendini beğenmiş genç devlet; birdenbire arkadaşsız kaldığını fark etti.

Hollanda Cumhuriyeti'ni saran kriz, çok çabuk ortaya çıktı. 1672 yılının Mart ayında XIV. Louis, askerî ittifakı sonlandırdı ve Cumhuriyet, bir başına ve etrafı kuşatılmış bir şekilde kaldı. İngiliz donanması geri dönen Levanten filosuna saldırdığında, İngilizlerle dost olma umudu da suya düştü. Nisan ayında Fransa ve İngiltere savaş ilan etti. 7 Haziran'da Suffolk açıklarındaki Solebay'da İngilizlere karşı kazanılan zafere rağmen, yetersiz Hollanda kara kuvvetleri; Avrupa'nın en profesyonel ordusu olan XIV. Louis alayları tarafından hızla istila edildi. Kısa süre sonra karaya bakan eyaletler, Fransızların eline geçti ve Utrecht, savaşmadan teslim oldu. Milletin kurtuluşu, bir kez daha bir soru işaretiydi.

Hollanda askerî kuvvetlerinin çöküşü ve ilerleyen Fransız orduları, halkın öfkesini dalgalandırdı. Temmuz ayında, yenilgiyi kabul edenler ve savaşmak isteyenler arasında bölünmüş olan Hollanda'nın cumhuriyetçi vekilleri; Orangeli William'ı, Hollandalı Stadtholder olarak görevlendirmek için halk baskısına boyun eğdi. İtibarını kaybetmiş cumhuriyetçi rejimin düşmanları, intikamını almıştı. 21 Haziran'da bıçaklı saldırı sonucu yaralanan Jan de Witt, 4 Ağustos'ta yönetim görevinden istifa etti. Üç hafta sonra o ve erkek kardeşi Cornelis; Lahey'de tuzağa düşürüldü, dövüldü, bıçaklandı ve vurularak öldürüldü. Vücutları daha sonra halka açık iskeleye sürüklendi ve parçalandı.

Daha önce Hollanda'da böyle bir duruma şahit olunmamıştı. Cumhuriyetin önde gelen iki vatandaşının alenen linç edilmesi; sadece rejimlerini değil, bu müreffeh burjuva toplumunu karakterize eden uygar değerlerini de sert bir şekilde reddediyordu. Olayın kritik anları, kardeşlerin şiddet dolu sonunun tanığı olan Romeyn de Hooghe'nin gravür serisinde kısa süre sonra canlandırıldı.[63] Bu korkunç olaylar ve sonrasında takip edenler, aynı zamanda risale literatürünü de tetikledi. Bu dönemin basılı tarihinin en son bilimsel çalışması, 996'sı orijinal yazı ve yalnızca 609'u yeniden basım olan 1.605 risale olduğunu ortaya koyuyor.[64] Bunların çoğu, 1672 Nisan

63 Meredith Hale, 'Political Martyrs and Popular Prints in the Netherlands in 1672', Martin Gosman (ed.), *Selling and Rejecting Politics in Early Modern Europe* (Louvain: Peeters, 2007), s. 119–34.

64 Michel Reinders, *Printed Pandemonium: Popular Print and Politics in the Netherlands 1650–72* (Leiden: Brill, 2013).

ve Ağustos ayları arasındaki kısa süreçte yoğun bir şekilde üretildi. Kampanyaya birçok kayda değer yazar ve yayıncılık endüstrisinden kişiler katıldı. Yalnızca Amsterdam'da seksen altı farklı matbaa çalışıyordu. Bu, rakip Oranjizm ve naip ihtilaflar tarafından şekillendirilen bir kampanya değildi. Daha ziyade, bunun arkasında, Hollanda Cumhuriyeti'nin hâlihazırda gevşek olan sansürünün tamamen bozulduğu bir durumda olağan dışı olaylara tepki veren, okuryazar ve politik olarak aktif bir vatandaş grubu olduğunu görüyoruz.

Bu, sokaklarda ve basında yürütülen siyasi bir krizdi: ancak gazetelerden çok, siyasi risaleler üretiliyordu. Bunun birkaç nedeni vardı ve bu örnek olay incelemesi, yukarıdakiler gibi, eski gazetelerin kamu üzerindeki gerçek etkisine ilişkin akılcı bir karar olarak hizmet ediyor. Birincisi, ilk tanıtımlarından elli yıl sonra, gazeteler hâlâ yerel haber sunmaya uygun değildi. Bu kısmen, el yazması haber hizmetinden miras aldıkları geleneğin ağır basmasından kaynaklanıyordu, ancak durum her zaman böyle değildi: 1640'larda İngiltere'de yeniden kurulan haber sayfaları, İç Savaş ve Fetret Dönemi'nde siyasi tartışmalarda gürültülü ve partizan bir rol oynadı. Gazetelerin kıtadaki iç siyasi tartışmalarda böylesine mütevazı bir rol oynamasının gerçek nedeni, büyük ölçüde yapısaldır. Biçimi, büyük olaylara yanıt vermek için yeterince esnek değildi. Yurt dışından gelen rapor dizisi, yorumlara çok az yer bıraktı. Bu, hem üreticilere hem de düzenleyici makamlara bir dizi nedenden dolayı daha uygundu. Dış haberler, müşterilerini memnun etmek ve sayfalarını doldurmak için yeterli kopya sağlıyordu. Ayrıca, riski en aza indiriyordu. Gazete yayıncıları, doğal olarak temkinli olmaya ve biçimsel muhafazakârlığa meyilliydi: kısmen müşterileri yetkili kişilerden oluştuğu, kısmen de aşırı cesur yorumlar yapmanın ceza almalarına yol açabileceği için. Bir seri yayıncısı, her zaman bir sonraki sayıyı düşünmek zorundaydı. Müşteri tabanının niteliği göz önünde bulundurulduğunda, metinlerin dikkatlice okunacağından emindi. Eğer birisini gücendirirse, oklar kendisine dönerdi. Tek güvenli strateji, katı bir siyasi tarafsızlık izlemekti. Böylelikle, fırtına dindiğinde, haberci; intikam korkusu olmadan haftalık özetini çıkarmaya devam edebileceğini umuyordu.

Tüm bu nedenlerden dolayı, bir risale yazarı, bir gazete sahibinden çok daha fazla risk alabilirdi. Risale hazırlayan kişi risk alabilir; komik, küfürlü ve açık sözlü olabilir ve halkın suyuna giderek para kazanabilirdi. İşler değişir de politik olayları yanlış anlamış ya da genel fikre karşı çıkmış olursa, yoluna devam edebilirdi. Pek çok

siyasi risale, her hâlükârda isimsiz olarak yayımlanıyordu; matbaanın mağazasında sıklıkla satılan gazetenin ise bir adresle yayımlanması gerekiyordu; böylece potansiyel alıcılar aradıklarını bulabilir ve aboneler ödemelerini nereye göndereceklerini bilebilirdi.

On yedinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, gazeteler, farklı bir okur kitlesinin siyasi eğitiminde önemli bir rol edinmişti. Ancak, 1672'de Hollanda Cumhuriyeti'nde de olduğu gibi, olağanüstü olaylardan her zaman etkilendiler. Sabit haftalık yayın programı, hızlı gelişen olaylara uyum sağlayamazdı; taraf girlik talep eden hırslar da abonelik sistemiyle hizmet veren haber sayfasının sınırlarına uygun değildi. Aynı şekilde, haftalık haber sayfaları; Richelieu tarafından inşa edilen basın rejiminin ve geçici olarak onun gazete aracı olan *Gazette*'sinin ayaklarını yerden kesen ani isyanların ve siyasi ayaklanmaların gerçekleştiği Fronde'de, çok az rol oynadı. Hollanda'da olduğu gibi, Fronde esnasında, kötü şöhretli *Mazarinades** ve risaleler, protesto ideolojisini ifade etmenin ağır yükünü taşıyordu.[65] Yalnızca İngiltere'de İç Savaş aracılığıyla seri basın için daha aktif bir siyasi rol izlenmişti. Sonraki yarım yüzyılda, gazete; siyasi sahnenin merkezine doğru büyük adımlar atacaktı.

---

* Fronde döneminde Fransa'da yayımlanan siyasi risaleler.

65 Yukarıda, Bölüm 9. Hubert Carrier, *La presse et la Fronde, 1648–1653: Les Mazarinades. I. La conquète de l'opinion.* II. *Les hommes du livre*, 2 cilt (Cenevre: Droz, 1989–91).

BÖLÜM 11

Bir Fincan Kahve Kaos

ŞİMDİ, geride bıraktığımızda *Review* ile uğraşan Daniel Defoe'ya dönüyoruz. Birçok başarısız girişimden ve iflas ve teşhir de dâhil olmak üzere birçok kamuya açık aşağılanmanın ardından, bu; Defoe için tamam ya da devam anıydı. Bu yüzden ödeme yapan herkes için yazdı; II. James'in 1688'de tahttan indirilmesi ve tartışmalı Hanover veraseti arasındaki ateşli dönemde, ödeme yapacak pek çok kişi vardı. 1707'de İskoçları parlamentolarının kaldırılmasının hayırlı olacağına ikna etmek için bir yıl İskoçya'da kaldı.[1] Gazetecilik ve savunuculuk, ayrılmaz bir şekilde içe içe geçiyordu.

Bunlar, çalkantılı zamanlardı ve yirminci yüzyılın ikinci yarısında, seçkin bir Alman sosyolog olan Jürgen Habermas'ın ilgisini çekecekti.[2] Habermas, bakışlarını Defoe'nun Londra'sına ve özellikle kafelerine dikti. Kahve, Avrupa'ya çok yakın bir zamanda tanıtılmıştı ve burada inanılmaz popüler oldu. Hatta kahve içmek, İngiltere'de başka hiçbir yerde olmadığı kadar yaygınlaşmıştı. Birkaç yıl içinde sohbet etmek, dedikodu yapmak ve haber alışverişinde bulunmak için müreffehlerin görülmeye başladığı çok sayıda kafe açılmıştı.[3] Bu kaynayan, neşeli,

1 Maximillian E. Novak, *Daniel Defoe, Master of Fictions* (Oxford: Oxford University Press, 2001), s. 289–328.

2 Craig Calhoun (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992); Nick Crossley ve John Michael Roberts, *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere* (Oxford: Blackwell, 2004).

3 Aytoun Ellis, *The Penny Universities: A History of the Coffee-House* (Londra: Secker & Warburg, 1956); Heinrich Jacob, *Coffee: The Epic of a Commodity* (Londra, 1935; yeniden baskı Short Hills, NJ: Burford Books, 1998); Brian Cowan, *The Social Life of Coffee: The Emergence of the British Coffeehouse* (New Haven, CT: Yale University Press, 2005); Steve Pincus, 'Coffee Politicians Does Create: Coffeehouses and Restoration Political Culture', *Journal of Modern History*, 67 (1995), s. 807–34; Mark Knights, *Representation and Misrepresentation in Later Stuart Britain: Partisanship and Political Culture* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

ticaret ve iletişim evlerini gözlemleyen Habermas, kamusal alan olarak tanımladığı yeni bir popüler katılım fark etti: politik tartışmaya katılma özgürlüğüne ve boş zamana sahip bir politik sınıf. Defoe, gördüğümüz gibi, hemen hemen aynı şeyi düşünüyordu. Onun için de bu, siyasi düşüncenin doğuşunda çok önemli bir andı.

Uzaktan bakıldığında, tamamen yeni bir katılımcı siyaset biçimi iddiası pek de makul değil. Kahveden önceki yüzyıllarda, haber açlığını ve bu açlığı gidermek için canlı bir pazarın doğuşunun bol miktarda kanıtını ortaya koyduk. Defoe da elbette yeni müşteriler için ürünlerini renklendiriyordu. Ama bunu bir kenara bıraksak bile, haklı mıydı? On yedinci yüzyılın sonundaki kahve kültüründe, haber tarihinde bir değişiklik gerçekten de var mıydı?

Güneş Varlıkları

Bu noktada, Londra'nın büyüyen bir metropol olmasına rağmen, Avrupa'nın haber ağlarında hâlâ biraz çevresel bir rol oynadığını hatırlamakta fayda var. İngiltere'de görülen yeni haber ortamının başka yerlerde de fark edilip edilmediğini görmemiz gerekiyor. Örneğin, Avrupa'nın en büyük devleti ve en büyük askerî gücü olan Fransa'da durum neydi? Burada, tam tersine, oldukça kontrollü ve miskin bir basın görüyoruz. Yüzyıl ortasındaki büyük isyan Fronde, Richelieu ve Mazarin'in özenle inşa edilmiş haber kanalını kısa bir süre için sürgün etmişti. İsyancılar, ortak bir dava bulamamıştı ve talepleri, fazlasıyla şekilsiz ve karışıktı. Yavaş yavaş, acı verici bir şekilde kraliyet otoritesi yeniden kuruldu ve 1652'de Mazarin geri döndü ve büyüklüğü arzulayan bir gencin, XIV. Louis'nin adına hüküm sürdü.

Güneş Kralı'nın çağı, gazetenin büyük bir çağı olmayacaktı. Düzenin restorasyonu, Renaudot'un tekelinin yeniden kurulmasını gerektirdi; *Gazette* yayına devam etti.[4] Genç kral yetişkinliğe eriştikçe, krallık yavaş yavaş yeni bir kraliyet imajını kabul etmek için yetiştirilecekti.

1654'te, on beş yaşında olan Louis, Reims'te taç giyme töreni ile yetişkinliğe adım attı. Mazarin yedi yıl sonra hayatını kaybettiğinde, Louis artık birincil bakanı olmadan yöneteceğini açıkça belirtti. Louis çevresinde inşa edilen monarşide, kralın gücü ve ihtişamı, çok çeşitli kültürel kaynakların sistematik bir şekilde kullanılmasıyla ilan

4 Gilles Feyel, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630–1788)* (Oxford: Voltaire Foundation, 2000).

11.1 Kafe

edildi.[5] Mazarin'in sağ kolu Nicolas Fouquet tarafından bir araya getirilen yetenekli sanatçılar, yazarlar ve oyun yazarları; kralın hizmetine verildi. Louis'ye yapılan övgüler, düzyazı ve şiir olarak Fransızca ve Latince söylendi. Tiyatro yeni bir Büyük İskender'i kutladı ve yazarlar, Fransız monarşisinin aziz kurucusu St. Louis ile karşılaştırma yaptı. Louis, Fontainebleau'da ve daha sonra Versailles Sarayı'nda, giderek daha süslü ve dikkatlice koreografiye tabi tutulan bir seremoninin merkezinde yaşıyordu; kralın huzuruna çıkmanın büyük bir ayrıcalık olduğu hiyerarşi anlayışının doruk noktasıydı.

Versailles kültürü, çağdaşları büyüledi ve o zamandan beri Güneş Kralı'nın imajını şekillendirdi. Ancak halkın yalnızca küçük bir kısmı sarayda kralın huzuruna çıktı, portresini gördü veya saray şairlerinin ve tiyatro gösterilerinin tadını çıkarırdı. Kralın imajını, Paris'in kültürel üstünlüğüne rağmen, nüfusun yüzde 95'inin yaşadığı eyaletlere taşımak zor bir görevdi ve rejimin sadece düzensizce ilgi gösterdiği bir görevdi.

Kralın yetişkinliğinin ilk yıllarında, Louis'nin orduları her türlü muharebeden üstün çıktığında, zaferler; ulusal kutlamalara vesile

5 Peter Burke, *The Fabrication of Louis XIV* (New Haven, CT: Yale University Press, 1992).

oldu. Kraliyet yetkilileri, başkentte meydana gelenleri yansıtan gösteri, ziyafet ve halka açık etkinliklere sponsor olmak için seferber edildi. Ama her zaman zaferler olmayacaktı; Louis'nin bakanları, kralın büyük bir atlı heykelinin Fransa'nın ana şehirlerindeki meydanlarına yerleştirilmesi için talimat verdiklerinde, ilk başarı dalgası çoktan solmuştu. Yeni krallığın büyük mimari ihtişamını krallığın en uzak noktalarına getirme girişimi, farklı tepkilere yol açtı. Minnettar olmayan pek çok topluluk, heykellerin dikilmesini yıllarca geciktirmek için protestolar yürüterek amacına ulaştı.[6]

Bordeaux, Toulouse ve Lyon gibi şehirler, kendi başlarına sofistike topluluklardı. Kral ekolüne tam anlamıyla katılacaklarsa, bu ancak baskı aracılığıyla sağlanabilirdi. Louis'nin saltanatının ikinci yarısında, Fransa'nın çok sayıdaki taşra kentini ulusal basına dâhil etmek için bilinçli bir çaba gösterildi. Renaudot tarafından Richelieu altında geliştirilen sistem, *Gazette*'nin yeniden baskılarını bir zincir hâline getirerek yerel üretim için büyük ölçüde genişletildi. Lyon, Rouen, Bordeaux ve Tours'daki yerel matbaalara ek olarak, on altı şehir daha 1683 ile 1699 arasında *Gazette*'nin sayılarını yayımladı; 1701 ve 1714 yılları arasında vuku bulan İspanyol Veraset Savaşı, bu ağa bir düzine daha ekledi.[7] Her hâlükârda, Paris baskısının bir kopyası, posta yolları aracılığıyla lisanslı yerel kitapçılara iletildi; yayımlanma günü, gönderinin etkinliğine bağlıydı. Böylece *Gazette,* Paris'te her cumartesi yayımlanır ve pazar günü Paris havzasının bazı kısımlarında görülebilirdi; Bordeaux, Lyon ve La Rochelle'de ancak sonraki perşembe günü yayımlanırdı.[8]

Bu olağanüstü sistem, Avrupa'da emsalsizdi. Başka hiçbir devlette, otuz farklı yerde basılmış ve çoğaltılmış tek bir resmî gazete için korunan bir tekel yoktu. Tüm bu zaman boyunca *Gazette,* resmî politikanın sadık sözcüsü olarak kaldı. Bu ayrıcalık, on sekizinci yüzyıla kadar ailede kaldı; Renaudot'un mirasçıları, yetkilileri gücendirerek değerli imtiyazlarını riske atma taraftarı değildi. Dolayısıyla, sütunlarının çoğunu kaplamaya devam eden yabancı gönderilerin kuru ve gerçeklere dayalı tonu, yalnızca kralı ve tüm yaptıklarını övmek için değiştirildi. Mazarin'in ölümünden sonraki hassas yıllarda *Gazette,*

6 Roger Mettam, 'Power, Status and Precedence: Rivalries among the Provincial Elites of Louis XIV's France', *Transactions of the Royal Historical Society* (5. seri), 38 (1988), s. 43–62.

7 Feyel, *L'annonce et la nouvelle*, s. 476–92.

8 Bu program, aynı yerde yeniden yapılandırılmıştır, s. 486–92.

kralın görevlerini yerine getirirken gösterdiği titizliğe dikkat çekmek için özen gösterdi. Louis ava çıktığında bile, bu, bitmek bilmeyen zahmetli bir yaşamdan hak edilmiş bir mola olarak sunuldu: "Majesteleri her zaman devlet işlerine müthiş bir titizlik gösteriyor." Louis ordularını sahada yönettiğinde, *Gazette*'nin kral hayranlığı, yeni bir noktaya ulaştı. *Gazette*'nin 1672'de Hollanda'daki sefere karşı muzaffer tepkisi, "Yüce kralımızın başına tacı takmaktan ne kadar mutlu olduklarını görün" idi.[9] Louis; sadece saray hanımlarını değil, eylemlerinin büyüklüğünü farklı şekillerde yansıtabilecek sanatçı ve yazarları da yanına aldı. Louis'nin kraliyet tarihçisi olan oyun yazarı Jean Racine, 1687'de Namur kuşatmasından gelen yazıları geri göndererek bir savaş muhabiri olarak da görev yaptı. Gönderilerin tonu, *Gazette*'nin 1673'te Maastricht kuşatmasını bildirdiği rapordan anlaşılabilir:

> Dünyanın en büyük hükümdarının izinden gitmeye devam edin! Emirlerindeki bilgeliği, ona ihtiyaç olan yerlere giderkenki enerjisini, gece gündüz çalışırkenki azmini ve tehlikelerle yüzleştiğindeki ruhunun metanetini görün. Majesteleri ile siperlere yürüyün ve kendine en çok güvenenlerin bile onun gözü pekliği karşısında titrediği dövüşlerde onu takip edin.

Editörler; böylesine gerçekçi bir tasvirin, daha yaratıcı okuyucularının bazılarını, sanki krallarıyla birlikte savaştalarmış gibi kaygılandırdığı için kendileriyle gurur duyuyordu. Ancak içlerine su da serpiyorlardı: "Daha önce olduğunuzdan daha büyük bir tehlike olduğunu düşünüp korkmayın; bu meşhur kuşatmayı aktardığımız gazete dışında, böylesine hayranlık uyandıran olaylara başka bir yerde tanıklık etmeyeceksiniz."[10]

Gazette dikkate değer bir girişimdi, ancak Fransız fikrini şekillendirmedeki başarısı oldukça sınırlıydı. Sadece az sayıda kişi bu coşkunluğu okuyabilirdi. Matbaa sayıları her zaman olduğu gibi belirsizdir, ancak 1670'teki dört taşra matbaasının toplamda sadece 2.500 haftalık kopya içerdiği düşünülmektedir. 1700'de daha küçük bölgelere hizmet eden yirmi iki matbaa, beraber yaklaşık 7.000 kopya yayımladı. Daha büyük Paris matbaası hesaba katıldığında, bu 1670'te yaklaşık 4.000 haftalık ve sonraki tarihte yaklaşık 9.000 adet toplam çıktı olduğunu gösteriyor: ve bu, yaklaşık 20 milyonluk büyük bir nüfusa hizmet

9 Burke, *Fabrication*, s. 76.

10 *Gazette extraordinaire*, 77, Temmuz 1673. Alıntılanan Feyel, *L'annonce et la nouvelle*, s. 435.

veren tek gazeteydi.[11] İngiltere, Hollanda ve Almanya'nın daha çeşitli haber piyasalarıyla olan zıtlık, ders verici bir niteliktedir.

Gazette'nin kraliyet politikası için gönüllü bir sözcü oluşu; Louis'nin saltanatının son yıllarında, savaş dalgasının amansız bir şekilde krala karşı döndüğü zamanları test etmek içindi. İspanyol Veraset Savaşı'nda, Blenheim'dan (1704) Malplaquet'e (1709) kadar acımasız bir dizi yenilgi, Avrupa'nın en profesyonel ordusunun havasını paramparça etti. Bunun çok azı *Gazette*'de aktarıldı. Bu sırada, Fransız bürokrasisinin çeşitli şubeleri, gazeteyi dikkatle izliyordu. 1708'de editörler, Karayipler'deki seferleri çok detaylı anlattıkları için azarlandı. Kendilerine; savaş zamanlarında, "halkın bu kadar iyi bilgilendirilmesinin iyi olmadığı" söylendi.[12] Ancak halkın ilgisi ve endişesi sessizlikle bastırılamazdı. Boşluk, kaçınılmaz olarak her yerde bulunan el yazması haber mektupları tarafından dolduruldu: *Gazette* daha da suskunlaştı; bu mektuplar, askerî ve diplomatik haberlerin tek ve en önemli kaynağı oldu.[13] Kraliyet posta servisinin kâtipleri tarafından güvenilir istihbarat sağlanan ve kafelerde dolaşan bu haber mektuplarını kontrol etmek, neredeyse imkânsızdı. Hükûmetin öfkesi, bu tür haber mektuplarının yazılmasını ve dağıtılmasını yasaklayan 1705 tarihli bir kararnamede görülmektedir; bu emir, birkaç yıl boyunca senelik bazda yenilenmiştir ve bu, "Kralın açık emriyle" verilmiş olmasına rağmen, yasağın hiçbir etkisi olmadığının göstergesidir.[14] Birkaç *novellist*enin tutuklanması ve sorgulanması; 1706'da dikkatleri, otuzunun gözaltına alındığı Paris postane memurlarına çevirdi. İfadeleri; haber yazarlarının, Paris ve Lyon postaneleri arasında iyi gelişmiş bir bilgi alışverişi sistemine ve ülkedeki en güçlü isimlerden bazılarını içeren bir müşteri listesine sahip olduklarını ortaya çıkardı.

Kraliyet haber tekeline, yurt dışında yayımlanan Fransızca gazeteler de meydan okudu. Bu, tamamen hükûmetin kendi yarattığı bir sorundu. *Gazette* tekelini korumanın yanı sıra, kraliyet yetkilileri; kitap yayımlama izni verirken, Paris'in büyük yayınevlerini de tercih etmeye

11 Feyel, *L'annonce et la nouvelle*, s. 501.

12 Ae., s. 466.

13 François Moureau, *Répertoire des Nouvelles à la Main. Dictionnaire de la presse manuscrite clandestine XVIe–XVIIIe siècle* (Oxford: Voltaire Foundation, 1999); Moreau (ed.), *De bonne main. La communication manuscrite au XVIII siècle* (Paris: Universitas, and Oxford: Voltaire Foundation, 1993).

14 Joseph Klaits, *Printed Propaganda under Louis XIV: Absolute Monarchy and Public Opinion* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976), s. 50–6.

başladı. Bu, özellikle de sert bir şekilde küçülen Rouen ve Lyon'daki köklü taşra yayıncılık endüstrileri için bir felaketti.[15] Sonuç, kaçınılmaz olarak, bu önemli şehirlerdeki yayıncıları ve kitapçıları yabancılaştırmak oldu. Kaybedecek hiçbir şeyi olmayan Rouen, saygısız kitapların üretim merkezi olarak hatırı sayılır bir şöhret geliştirdi; Lyon, bu esnada yabancı gazeteler için önemli bir dağıtım merkezi hâline geldi.

Yabancı gazetelerin en tanındık olanı, *Gazette de Leyde* idi.[16] 1677'de kurulan *Gazette*, XIV. Louis döneminde Leiden, Amsterdam ve Lahey'de yayımlanan bir düzine Fransızca gazeteden biriydi. On sekizinci yüzyılda Leiden gazetesi, kıta genelindeki devlet adamları tarafından okunan Avrupa kayıtlı bir gazete hâline geldi.[17] Ancak, ilk ortaya çıkış amacı, daha çok partizanlığa yönelikti; Fransızca okuyan kitlelerine, ancak Avrupa'nın krallıkları onun önünde diz çöktüğünde tatmin olacak, iktidara aç, despot bir Louis imaj çizdi. Hollanda ordularının 1672'de bariz bir şekilde başarısız olduğu noktada, şimdi diplomasi ve basılı propaganda; Fransız kralını kontrol altına almak ve nihayetinde aşağılamak için Avrupa ittifakının oluşturulmasında kritik bir rol oynadı.

Fransız bakanlar, durumu değiştirmek için ellerinden geleni yaptı. Kral, zaferleri için *Te Deum* söylenmesini emrederdi; ancak kazanılan bu zaferlerin yalnızca küçük muharebeler olduğu, basında paylaşılmayan yenilgilerin ise bir felaket olduğunun herkes farkındaydı. Louis'nin düşmanları, kan kokusu alıyordu. 1709'da barış görüşmeleri başladığında, Paris *Gazette*'si bunu yayımlamadı ve müttefikler, ancak Louis'nin torunu Philip'i İspanya tahtından indirmek için planlanan silahlı eylemde onlara katılması durumunda düşmanlığı sona erdirmeyi kabul etti. Louis, ya hanedan onurunu korumayı ya da parçalanmış ülkesi için barışı seçmek zorundaydı. Bu çaresiz zamanlarda kralın bakanları isteksizce yurt dışından gelen ısrarlı saldırıların bir cevap gerektirdiğini kabul etti. Fransız orduları sahaya komuta ettiğinde, Dışişleri Bakanı Simon Arnauld de Pomponne, Fransa'nın yurt dışındaki düşmanlarını harekete geçiren "milyonlarca bildiriyi" reddedebilirdi.[18] Onlara cevap vermek, meşhur Jean-Baptiste Colbert'in yeğeni Torcy'ye kalmıştı. Torcy, Paris'te *Lettres d'un Suisse à un Françoís* kolektif

15 Jane McLeod, *Licensing Loyalty: Printers, Patrons and the State in Early Modern France* (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2011).

16 Genelde *Nouvelles extraordinaires de divers endroits* başlığı altında yayımlandı.

17 Jeremy D. Popkin, *News and Politics in the Age of Revolution: Jean Luzac's Gazette de Leyde* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1989).

18 Klaits, *Propaganda*, s. 91.

başlığı altında gizlice yayımlanan bir dizi risale ile tecrübe kazanmıştı. İddiaya göre bu, politik bağlantılara sahip ancak tarafsız bir İsviçrelinin çalışması idi; bu yazılar aslında Torcy'nin müşterisi, Jean de La Chapelle'in eseriydi. Amaçları; Alman devletlerini, Habsburg İmparatorluğu'nun koruyucu kucaklamasına girmenin tehlikeleri konusunda uyararak müttefik ittifakına sızmaktı.

Lettres d'un Suisse, önemli bir edebî başarıydı, ancak 1709'da Torcy bile devam etmenin artık bir amaca hizmet etmediğini kabul etmek zorunda kaldı. İtalya'daki bir muhbire, "acılarınızın büyük bir kısmını iyi haberlerle dindirmeyi çok isterdim, ama ne yazık ki düşmanlarımızın dağıttığı haberlerin çoğunluğu doğru" diye itirafta bulundu.[19] Fransız Krallığı, barış umutlarının neden yıkıldığını açıklamak gibi zor bir görevle karşı karşıya kalmıştı: savaş, kralın onurunu kurtarmak ve İspanyalı Philip'e olan yükümlülüklerini yerine getirmek için devam etmeliydi. Aslında çoğu kişinin, ithal edilen Hollanda gazetelerinin aracılığıyla konudan haberdar olması gerekirdi. Bu çaresiz zamanlarda Louis, görünüşte eyalet valilerine hitaben yazdığı bir genelge ile halkıyla doğrudan konuştu. Sayısız baskısı yapılan bu samimi ve dokunaklı yazı, büyük bir tiraj elde etti. Kralın propaganda önceliklerinde büyük bir değişiklik oldu. Sonraki yılların yetenekli bir risale yazarı olan Joachim Legrand'ın Torcy'ye söylediği gibi:

> Kralların eylemlerinin her zaman adaletli ve mantıklı olması yeterli değildir. Özellikle de adil ve gerekli olmasına rağmen, sonrasında çok fazla sefalet getiren savaşlar yapıldığında, tebaaları da ikna edilmelidir.[20]

Kralın konuşması, son bir umutsuz çaba için Fransız ulusunun bir araya gelmesini sağladı; şüphesiz, müttefikler Fransızların moralinin yeniden toparlanması karşısında şaşırdı ve ellerini açık ettiklerini anladı. İngiliz kararının zayıflamasının ilk işaretleri, Legrand tarafından ustalıkla desteklenen Torcy'nin propaganda çabalarında yeni bir saldırıya yol açtı. Sonunda, savaşı sona erdirmede en belirleyici etmen, muhtemelen İspanyol Philip'in, Habsburg'lu rakibine karşı kazandığı zaferdi; ancak elçilerin de etkisi vardı. Utrecht'te 1713'te imzalanan barış anlaşmasının temeli, büyük ölçüde çekişen taraflarca düzenlenen, ancak hiçbir zaman tamamen onların kontrolü altında olmayan bir risale seliyle dikkatlice atılmıştı.

19 Alıntı ae., s. 169.

20 Alıntı ae., s. 248.

Restorasyonlar

İngiltere'de 1660'ın Restorasyonunu izleyen XIV. Louis'nin, bir tutkusu vardı: Kral II. Charles. Cumhuriyet'in kemer sıkmasından ve ikiyüzlülüğünden tükenen çoğunluğu ustaca idare eden Charles, dönemin atmosferini yansıtan bir çekicilik ve kamuoyunda iyimserlik sergiledi. Bununla birlikte, Charles; bu çekici kişiliğin altında, yurt dışında uzun yıllar süren yoksunluk ve aşağılanmalar yüzünden derinden yaralanmıştı. İntikam içgüdüsünü bir dereceye kadar bastırmış olsa bile, geri dönüşünün uyandırdığı çelişkili beklentiler kasırgasına karşı hükmetmek ve galip gelmek istiyordu. Bunun için hoşgörülü bir basına ihtiyacı vardı. Bu, aldatıcı ve inatçı bir hükümdar ile Cromwell'in kişisel yönetiminin kemer sıkma politikalarından önceki güçlü fikir alışverişine dönüşü bekleyen bir yayıncılık topluluğu arasında çatışmaya yol açtı.[21]

Milletler Topluluğu'ndan miras kalan gazeteler, kısa sürede güvenilir ellere teslim edildi. Marchamont Nedham, daha fazla istihdam ümidi için Cromwell ile yakinen bağlantıda kaldı ve ihtiyatlı bir şekilde Hollanda'ya gitti. Kendisini Restorasyon'un mimarı General George Monck'a bağlayan bir gazeteciye dönüşen okul müdürü Henry Muddiman, patronunun tarafına geçerek bağlılığını değiştirdi. *Parliamentary Intelligencer (Parlamenter İstihbaratçı)* devam ettirildi, ancak *The Kingdom's Intelligencer (Krallığın İstihbaratçısı)* olarak yeniden adlandırıldı.[22] Bu umut verici başlangıçlara rağmen, Charles'ın basın hakkındaki görüşünün ortaya çıkması uzun sürmedi. Haziran 1662'de parlamento, tüm basılı kitapların önceden izin almasını gerektiren Lisans Kanununu kabul etti. Bu düzenlemelerin onaylanması, basın araştırmacısı olarak göreve atanan Sir Roger L'Estrange'e teslim edildi.[23]

L'Estrange, iyi düzenlenmiş bir gazete dünyasının var olmaması gerektiğine inandığı için, oldukça sıra dışı bir gazeteciydi. Bu uzlaşmaz bakış açısı, 1663'te kendisine haber yayımlama tekeli verildiğinde keskin bir şekilde ifade edildi. Yeniden başlatılan *Intelligencer*'in ilk sayısı, kendisinin gazetecilik anlayışını şu şekilde ifade ediyordu:

21 James Sutherland, *The Restoration Newspaper and its Development* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986); Harold Weber, *Paper Bullets: Print and Kingship under Charles II* (Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1996); Knights, *Representation and Misrepresentation.*

22 J. G. Muddiman, *The King's Journalist* (Londra: Bodley Head, 1923).

23 Anne Dunan-Page ve Beth Lynch (editörler), *Roger L'Estrange and the Making of Restoration Culture* (Aldershot: Ashgate, 2008).

> Basının düzenli olduğu, insanların kendilerince doğru fikirde olduğu ve haberin olmadığını varsayarsak, benim oyum hiçbir zaman Kamu Merkürü'nden yana olmayacaktır. Zira fikrimce bu; çoğunluğu üstlerinin eylemlerine ve öğütlerine fazlasıyla aşina kılıyor, fazlasıyla pragmatik ve sansürlü ve onlara sadece rahatsızlık değil, aynı zamanda hükûmete müdahale etme yetkisi veriyor.

Ancak bunlar, normal zamanlar değildi. Eğer bir gazete gerekli olsaydı, en azından iyi bir şekilde kullanılabilirdi; "halkı eski hatalarından kurtarmaktan ziyade, Majestelerinin hizmetini ifade etmektedir."[24]

Muddiman, yeni gazetenin üretimine yardımcı olmak için istihdam edildi, ancak L'Estrange için çalışmak pek de zevkli olamazdı. Bunun yerine, Muddiman, enerjisini bir el yazması mektubunun üretilmesi için kullandı; müşteri kitlesi, ayrıcalıklı bireylerden ve kamu görevlilerinden oluşuyor, onlara özel bir hizmet sunuyordu. Bu amaçla, Dışişleri Bakanı ofisine atandı; operasyonu ise hırslı genç Müsteşar Joseph Williamson'a kaldı. Williamson, bakanın ofisine akan resmî iletişimin kullanılmasında, kendisini haber operasyonunun merkezine yerleştirme şansı gördü. Ama önce L'Estrange'i denklemden çıkarması gerekiyordu. Fırsat; 1665'te, Williamson ve Muddiman eşliğinde sarayı Oxford tapınağına kapanmaya mecbur bıraktığında ortaya çıktı. Londra'da mahsur kalan ve profesyonel asistanından mahrum edilen L'Estrange'in, bir haberci olarak beceriksizliği açığa çıktı. Williamson; üstlerini, cömert bir emekli maaşı karşılığında L'Estrange'in yayıncılık sorumluluklarını elinden almaya ikna etti. Haber yayınları kapatılacak ve yerini tek bir resmî gazete alacaktı: *Oxford*, daha sonra ismi *The London Gazette* olarak değiştirildi.[25]

Takip eden on dört yıl boyunca *Gazette,* İngiltere'de yayımlanan tek gazete olacaktı. Williamson'ın konsepti, birkaç çağdaş ve tarihsel modelden yararlandı: Nedham'ın Cromwell yönetimindeki haber tekelinden ve Paris *Gazette*'sinin başlığından açıkça esinlenmişti. Ancak bu ikisinin aksine, *The London Gazette;* risale formatında değil, ilk Hollanda gazetelerinin broadsheet tarzında yayımlandı. İlk sayısından itibaren *Gazette,* ön ve arka sayfasında iki sütun hâlinde tek bir kâğıda basıldı.

24 *The Intelligencer*, 31 Ağustos 1663.

25 P. M. Handover, *A History of the London Gazette, 1665–1965* (Londra: HMSO, 1965).

Numb. 1074

The London Gazette.

Published by Authority.

From Thursday March 2. to Monday March 6. 1675.

Madrid, Feb. 18.

NOw letters advise from all the several parts of Christendom Admiral de Ruyter, and all our Navies were lately gone out into the Mediterranean Sea, and that those in the Spanish Ports were ready to follow them, and in the Victuals Catch which attended them, the Commissaries of the Palace, with a Guard of Horse under Don Gonsalvo Jimenes, were lodged with a Cabinet, as we are told at the Court, by way of Provision against the time of their Journey, and to feed them with the finer Victuals; and to this end were provided of all Varieties, and towards Veal, being observed in large Quantities, and which our Lords first tasted. We are told that it was not to be doubted but that this Fleet will Fall upon the Spanish Men of War that are there.

Leyden, Feb. 19. Our Letters from Naples tell us, that Monsieur Admiral de Ruyter hath taken in full Provisions for 3 Months, for Malaga; and that the Ammunition of War and Victuals were ordered to imbark on board our Fleets. The Prince of Montesarchio, General of the Forces of Arragon, was preparing for his Journey to Madrid, whither he was going to the Assembly of the Grandees of Spain, which is likely to be held at Madrid, and that the Prince of Piombino had raised his Lieutenant Colonel Don Jorge de Cardenas to be an Admiral, for having been employ'd in conducting the Squadron of Ships he is General of the Galleys, for which the Viceroy of Sicily was so offended that he had not been first consulted in the thing, and earlier than to be their Admiral again. Our Letters further advise that the Spanish Fleet is not to sail from out of the Port.

Genoa, Feb. 16. Nothing of moment has yet passed in the Treaty of a general Accommodation, the Court has been wholly taken up about the Preliminaries, the chusing a Mediator to be taken particular cognizance of in the Treaty, &c. but it is reported that we shall also before long hear that Answers of great weight are sent to the Court of Spain with the Turks, that the ensuing Year is to the Christians, &c.

Rome, Feb. 11. The Spanish Minister is daily expected here. His Holiness hath received great assurances at the Court of the Czar of his entire resolution to maintain a perfect friendship with the Christian Princes, and to be ready on occasion to assist the Interests of the Holy See. I hope no reasonable Satisfaction of this Prospect however we hope they have not much reason to doubt, since it is reported our Ambassador lying at Constantinople hath received Letters of the 20th of December.

Copenhagen, Feb. 25. We are told for certain that Sweden endeavours with all speed to raise a Body of 20000 men, and that they have not forgotten to send to the Emperor of Muscovy to desire his Assistance, that the King may be Master in the field of Livonia, giving the said Emperor to understand, that he is not to expect any Assistance from him, unless he will comply with the present different posture, but that he also will keep very much upon the defensive.

Vienna, Feb. 23. The departure of General Montecuculi to the Army, is put off till the latter end of the next month, against which time all the beginning of April, all things will be ready for his joining the Field. The Envoys from Lubeck to the Diet of Ratisbon, which had several Conferences with the Ministers here, concerning the Injury his Electoral Highness received at their hands, in that contrary to the Emperors promise, the Imperialists have taken the Garrison in the Castle or Fort of Lubeck and Mandelsberg, referring to the Chancellor of Justice. The Imperial Ministers have not received from the said Court any Satisfaction in that matter. That the Emperor very well remembers his promise to restore the Territories to his Electoral Highness from Wismar upwards, so far as the affairs of the Empire would permit; but since the division of their interests doth not seem made by his Imperial Majesty, but by the Kings of the Circle of Lower Saxony, his Electoral Majesty cannot alter what they have done, which he hopes his Electoral Highness will not oppose; but will bring on to a more convenient Accommodation under whose Protection.

Strasburgh, March 2. The Count de Montecuculi and the Colonel de la Feuille, who we have formerly told you were made Prisoners at Stockstadt, are in prison at Coppenbach, which is the reason of Germans ransom. The Emperor of late very few added to the number, but many executed. We work here with great diligence on the new Fort which is making for the further security of our Bridge.

Cologne, March 6. The French at Maestricht have again fortified the Suburbs of the Cappuzins of Wyker, to secure the approaches of their Artillery destined for Visen, and at the same time have raised a Fort on the way May or Pontlouse to the Inhabitants of this Country; but are afraid to hear whether the Duke of Monmouth will prosper his Design to raise a Body of men against the French. Our Letters from Germany acquaint us, that the Imperialists continue what we told you in our last, concerning the defeat of a French Party belonging to Bregan, at the Village called Backstein near Worms, and that the Count de Montecuculi, the Colonel de la Feuille, were not only surprized in their quarters at Worms, but that almost 400 French were killed, and taken Prisoners, and that the Marquis de Lavardin, a Brigadier of Horse was taken killed, as very much resembles, that it's thought he could not escape. Some say on others having the word to take a Visit here to their Garrisons and Guards, and a great Sum of Money to collect; and being somewhat a time I have about 4 Leagues from hence, a party of the French Horse, who it seems had got notice of it, formed a design to make themselves Masters of the Vessel; and the way they took to effect it, was, that three of their Company having their Horses, should go into the Vessel to take passage in the Vessel with, and having made themselves Masters of it, should force it to a place where the party would come to, to receive them when they came under the Vessel, the Boat were all above, and two Men and a Boy only on board, they presently run in, and drove two Portugal Priests, whose design they very much frustrated, and leaving the

11.2 The London Gazette.

Paris gazetesi özel bir tekel iken, *The London Gazette*'si, Dışişleri Bakanlığı'nın ofisi tarafından düzenleniyordu; metinler de gelen haber mektuplarından ve yabancı gazetelerden seçiliyordu. Asıl editoryal çalışmalar, Bakanlık kadrosunun oldukça küçük üyeleri olan memurlar tarafından yürütüldü. Bu arada Williamson ve Muddiman da kendilerini gerçek hazineye adadı: gizli el yazması haberler.[26]

The London Gazette, bu nedenle merak uyandıran bir gazeteydi. Hızlı bir şekilde geniş bir tiraj geliştirdi; haftada iki kez çıkan sayıları,

26 Ae.; Peter Fraser, *The Intelligence of the Secretaries of State & their Monopoly of Licensed News, 1660–1688* (Cambridge: Cambridge University Press, 1956), s. 43–56; Alan Marshall, *Intelligence and Espionage in the Reign of Charles II* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994).

bir peniye satıldı ve habere aç başkentin sakinleri tarafından hevesle okundu. Prensip olarak, iyi bilgilendirilmiş ve yetkili olması gerekirdi. Editörleri hatırı sayılır bir bilgi ağının merkezindeydi. Ofisleri; birçok stratejik limana yerleşmiş konsoloslar dâhil olmak üzere, hem yurt dışındaki temsilcilerden hem de İngiltere'nin dört bir yanındaki muhbirlerden düzenli olarak rapor aldı. Ancak bu yerel haberlerin çok azı, *Gazette*'de sunuldu. Bu, Williamson ve Muddiman'ın bilinçli politikasıydı. Bir dereceye kadar, L'Estrange'in halkın kamusal meselelerden haberdar olmaması gerektiği düşüncelerini onlar da paylaşıyordu. Yeni rejimin ilk eylemlerinden biri, Avam Kamarası'nın oylarının artık rapor edilmemesini buyurmak olmuştu. Bu, İngiltere'de özgür bir basının savunucuları ve eleştirmenleri için bir mihenk taşıydı ve dolayısıyla kamuoyuna yönelik tutumun güvenilir bir ölçeğiydi. Dolayısıyla *Gazette,* Paris kökenli ve erken dönem coranto'ları gibi büyük ölçüde dış haberleri aktarıyordu. Yerel haberler, gizli haber mektuplarında verildi ve bunlar, özenle hazırlanmış bir kamu görevlileri listesine dağıtıldı: ilçe teğmenleri, posta müdürleri ve Özel Konsey üyeleri. Ücretsiz bir kopya karşılığında, posta müdürleri ve gümrük memurlarından düzenli olarak kendi haberlerini yazmaları istendi.[27] Diğer alıcılar, fotokopi bürosunun masraflarını karşılayan bir abonelik ödedi.

Resmî el yazması haber mektupları da yurt dışındaki seçkin gazetecilere haber hizmetleri karşılığında gönderildi. Onlar da haber mektuplarında yer alan İngilizce haberleri, kendi gazetelerinin temeli olarak kullandı; *Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant* gibi Hollanda gazetelerinin okuyucuları, *The London Gazette*'sinin İngiliz abonelerine kıyasla İngiltere'de gerçekleşen olaylar hakkında daha fazla bilgi alabiliyordu.

Gazette bu yolla okuyucularına, çoğunlukla dış haberlerle sınırlı olmak üzere, meselelere kısmi bir bakış sağladı. Ancak bilgi kaynakları çok iyiydi: metinler, çeşitli kıta gazetelerinden ve değişim anlaşmalarının bir parçası olarak kıta gazetecileri tarafından sağlanan el yazması haber mektuplarından alınıyordu. Dolayısıyla, *Gazette* güvenilirdi ve hükûmetin istediği kadar bilgilendiriciydi. Ancak resmî iletişimler, yeniden basılmış bir bildiri veya saray genelgesi dışında, günün siyasi nabzına dair pek az bilgi aktarıyordu.

27 Fraser, *Intelligence*, s. 30–32.

Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant. N°. 7

VRANCKRYCK.

ENGELANDT, &c.

11. 3 *Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant*. Bu sayının da ortaya koyduğu gibi, okuyucuları, İngiliz iç siyaseti hakkında oldukça iyi bilgilendiriliyordu.

Kahve

Restorasyonu coşkuyla karşılayan halk, kısa süre sonra hoşnutsuz bir hâle geldi. İngiltere, art arda iki kez kendisini Hollandalılarla savaşta buldu. 1665 ile 1667 arasındaki İkinci Hollanda Savaşı, aşağılayıcı bir yenilgiye yol açtı; üçüncü savaş ise, 1672'den 1674'e kadar, II. Charles'ın bir Protestan millete karşı XIV. Louis ile ittifak oluşu hakkında halkı huzursuzlandırdı. Halkın kaygısı, giderek kralın kardeşi ve York dükü olan James'e odaklandı; 1673'teki Test Yasasına verdiği kaçamak ve acımasız tepki, siyasi ulusun uzun süredir şüphelendiği şeyi doğruladı: tahtın vârisinin bir Katolik olduğunu. Siyasi kriz; 1678'de, Protestanlığın sıkı bir Parlamento

savunucusu olan Sir Edmund Berry Godfrey'in öldürülmesi sonucu, Charles'a suikast düzenleneceği ve yerine James'in geçeceği Popish komplosu iddiaları inandırıcılık kazandığında doruk noktasına ulaştı.[28]

Godfrey cinayeti, komployu ilk uyduran fırsatçı şarlatan Titus Oates'i popüler bir kahraman yaptı. Parlamento, James'i halef olmaktan çıkarmak için resmî bir yasa tasarısı sundu. Bunu onaylamak yerine, Charles önce oturuma son verdi ve ardından parlamentoyu tamamen feshetti.

Bu krizin kasıtsız kurbanı, yenilenmesi gereken ancak yürürlükten kaldırılan Ruhsat Yasasıydı. *Gazette* tekelinin çöküşü, birçoğu saraya açıkça düşman olan ve James'in dışlanmasını destekleyen yeni yayınlara yol açtı. Bu koşullarda parlamentonun ruhsatsızlığı zorlukla cezalandıracağının farkında olan kral, "Majesteleri, kendisinin ruhsat vermediği tüm haber kitaplarının ve risalelerin basılmasını ve yayınlanmasını, barışın ve krallığın bozulmasına yol açtığı için yasaklama yetkisine sahiptir" kararı çıkarttı.[29] Bu bildiri, geçici olarak işe yaradı; ancak 1681'de, Dışlama Krizi parlamentoda zirveye ulaştığında, Londralı gazetecilerin gözünü intikamla korkutup yayın yapmalarını önlemek mümkün değildi. Bu yıl ve 1682'de, çoğunlukla kısa ömürlü yeni Londra gazeteleri çıktı. Muhalefet gazeteleri ancak bu yılın yazında, kral nihayet kontrolü yeniden ele aldığında bastırıldı. 1685'te II. James tahta çıktığında, Ruhsat Yasası ve onunla birlikte *Gazette*'nin özel ayrıcalığı geri getirildi.

Dışlanma Krizi'nin, İngiliz gazeteleri için yalancı bir tan olduğu ortaya çıktı. Popish komplosu hakkındaki kamu histerisi, aslında Ruhsatlandırma Yasası ve *Gazette* tekeli hâlâ yürürlükteyken doruk noktasına ulaştı; ve *Gazette,* büyük ölçüde dış haberlerden oluşan sert üslubuyla, halkın endişelerini beslemekten başka bir işe yaramadı. Ancak ortada dönen bir durum vardı. Gerçek bir halk kaygısına; siyasi ulusta, parlamento eylemi yoluyla kralın iradesine karşı çıkmaya meyilli örgütlü bir siyasi hizbin ortaya çıkması eklendi. Bu yıllarda, Muhteşem Devrim ve Hannover Hanedanlığı'nın

28 Alan Marshall, *The Strange Death of Edmund Godfrey: Plots and Politics in Restoration London* (Stroud: Sutton, 1999); Peter Hinds, *The Horrid Popish Plot: Roger L'Estrange and the Circulation of Political Discourse in Late Seventeenth-Century London* (Oxford: Oxford University Press, 2010). John Kenyon, *The Popish Plot* (Londra: Heinemann, 1972).

29 Sutherland, *Restoration Newspaper*, s. 15.

11.4 Popish komplosu. Sir Edmund Berry Godfrey cinayetinden sahneler.

halefliği aracılığıyla, örgütlenmiş siyasi partiler olarak ortaya çıkan Whig'ler ve Tory'ler birleşiminin kökenleri görülmektedir. Bu tartışma nasıl yürütüldü?

Jürgen Habermas, Londra kafelerine okları yönelten ilk kişi değildi. Londra'daki ilk kahve dükkânları 1652'de açılmış olsa da, 1670'te her biri kendine özgü ve belirli müşterilere sahip köklü bir kurumdu.[30] İş insanları; bir fincan kahve içmeye, sohbet etmeye ve son haberleri duymaya gelirdi. İşletme sahipleri, devamlı müşterilerine güncel haber sayfaları sağladıklarından emin olurdu: *Gazette*'nin yanı sıra, zaman zaman güncel olaylardan bahseden risaleler ve ticari el yazması haber mektupları. Henry Muddiman, resmî gönderilere ek olarak kârlı bir ticari hizmet kurmuştu ama bunu yapan

30 Klasik bir anket: Bryant Lillywhite, *London Coffee Houses: A Reference Book of the Coffee Houses of the Seventeenth, Eighteenth and Nineteenth Centuries* (Londra: George Allen & Unwin, 1963).

tek kişi değildi. 1670'lerde muhalif yazarlar, özellikle de adı çıkmış Whig muhbiri Giles Hancock, kendi müşteri ağlarını yarattı. El yazması haber mektupları, *Gazette*'nin ağzı sıkılığından ötürü tatmin olmayanların haber açlığını giderdi; geri kalanını da risaleler, söylentiler ve özel yazışmalar tamamladı.

1670'lerde muhalefet kendini hissettirmeye başladığında, II. Charles'ın bakanları; kafelerin, bilgi dolaşımında oynadığı rolün fazlasıyla farkındaydı. Üçüncü Hollanda Savaşı sırasında Fransız ittifakı açıkça kınandı. Kralın kardeşi James, Katolik biriyle evlendiğinde, İngiltere'ye doğru ilerleyen yeni eşi hakkında kafeler, bir söylenti kaynağına dönüştü. Joseph Williamson'ın biraz öfkeyle belirttiği gibi, "her arabacı ve hamal artık bir devlet adamı oldu; ve gerçekten kafeler başka hiçbir işe yaramıyor." Biraz da nostaljiyle ekledi; "İspanyol beyaz şarabı veya kırmızı şarap ya da İngiliz birası içtiğimiz dönemlerde durum hiç de böyle değildi." Bu kafeler, skandal ve sansürlenmesi gereken söylemlerden başka bir şey üretmiyor ve bunların ağına takılan kimse kurtulamıyor."[31]

Kralın dikkati, bir süredir kafeler üzerindeydi. 1675'te Katolikliği yeniden başlatma komplosuna dair iddialarda bulunan tartışmalı bir risalenin yayımlanması sonucu, bir kopyasını bulmak için herkes, Londra kafelerine akın etti. Aralık ayında Özel Konsey, nihayet kralın tamamen kapatılmaları yönündeki arzusunu kabul etti. Bu ani bir tepkiye neden oldu: lobicilik devam edince, önce uygulamada bir gecikmeye yol açtı; ardından lisanslı olanların gelecekte iyi davranış vaadiyle açık kalabileceğine dair gönülsüz bir kabulle sonuçlandı.[32] Bu taahhütlerin yerine getirilmesi, pek olası değildi. Kriz ilerledikçe farklı kafeler, Whig'in veya sadık olanların merkezleri olarak tanındı.

Birkaç yüzyıl önce Rowland Hill'in tasarladığı kuruşluk posta hizmetinin başlamasıyla, bilgi akışı daha da sağlamlaştırıldı.[33] Bu Londra postası, gümrük memuru William Dockwra'nın eseriydi. İngiliz Milletler Topluluğu döneminde ulusal posta iyileştirilmiş olsa da, genişleyen metropolün iyi bir hizmet almadığı herkesçe kabul

31 Alıntı Fraser, *Intelligence*, s. 119.

32 Cowan, *The Social Life of Coffee*, s. 196–8.

33 Frank Staff, *The Penny Post, 1680–1918* (Londra: Lutterworth, 1964), s. 34–51; Thomas Todd, *William Dockwra and the Rest of the Undertakers: The Story of the London Penny Post, 1680–2* (Edinburgh: Cousland, 1952); Duncan Campbell-Smith, *Masters of the Post: The Authorised History of the Royal Mail* (Londra: Allen Lane, 2011), s. 59–61.

edildi. Ayrıca, genel olarak ve doğru bir şekilde kraliyet postasının; mektuplar teslim edilmeden önce açıldığı için ticari hizmetten çok, bir gelir ve istihbarat kaynağı olarak işlev gördüğü düşünülüyordu.[34] Dockwra, postanın saatlik olarak toplandığı bir alıcı istasyon ağı önerdi. Postaneye gönderilen mektuplar doğrudan oraya gönderilir; adresi Londra olanlar, hemen teslim edilmesi için beş tasnif istasyonuna aktarılırdı. Sistem oldukça başarılıydı ve posta memurları tarafından yapılan denetimleri atlayan bir hizmeti takdir eden London Whigs tarafından açıkça desteklendi. Aynı nedenden ötürü, saraydakiler bu hizmetten hoşnut değildi ve Dışlama Krizi biter bitmez, York Dükü James; Dockwra'nın hizmetini kapatması için müdahale etti. Bununla birlikte, ticari bir ihtiyacı kabul edecek kadar zekiydi; bu yüzden, dört gün sonra, aslında Dockwra'nın yeniliğini kopyalayan yeni bir Londra eyalet postasını duyurdu.

Nihayetinde, II. Charles, bilginin bastırılmasının siyasi çatışmalara hiçbir çözüm sunmadığını anlayacak kadar da akıllıydı: sarayın kendi gayesini oluşturması gerekti. Sir Roger L'Estrange çağrıldı ve kellesi alındı. L'Estrange son derece başarılı iki seri yayından sorumluydu; bunlar, gerçek anlamda gazete değildi, daha çok diyalog biçiminde sunulan fikir parçalarıydı. İlk *Herakleitos Ridens* sayısı, L'Estrange'in her zamanki kazanma hassasiyeti ile amacını duyurarak yayımlandı. Amacı,

> yalan haberleri önlemek ve durum hakkında doğru bilgi vermek; kendisini yasadan ve Özel Konsey'den akıllı gören kafe liderleri hakkında daha doğru bir anlayış sunmaktı.[35]

İki ay sonra *The Observator in Question and Answer* da çıkarıldı ve L'Estrange, bu yayını Mart 1687'ye kadar devam ettirdi. Bu, içten ve şaşırtıcı derecede espriliydi. Art arda yayımlanan 931 sayı boyunca L'Estrange, Whigs'e ve faaliyetlerine saldırdı. L'Estrange, kamuoyuyla ilişki kurma ilkesini benimsemişti ya da daha kısa ve öz bir şekilde ifade ettiği üzere, "Çılgın bir basın var ve bu, düzeltilmeli."[36] Gerçekte bir gazete olmasa da, *Observator*, tasarım olarak *Gazette*'yi taklit ediyordu: her iki tarafına iki sütun hâlinde basılmış yarım bir kâğıt. *Gazette* gibi, o da bir peniye satıldı.

34 Fraser, *Intelligence*; Marshall, *Intelligence and Espionage*, s. 78–95.

35 Sutherland, *Restoration Newspaper*, s. 18.

36 Mark Goldie, 'Roger L'Estrange's *Observator* and the Exorcism of the Plot', Dunan-Page ve Lynch (editörler), *Roger L'Estrange*, s. 67–88.

Bu kral yanlısı karşı saldırının başarısı, hızla olgunlaşan bilgi piyasasının tüm gürültüsüne karşın, risalelerin kamu meselelerini tartışmada hâlâ baskın bir rol oynadığına işaret ediyor. 1679 ile 1681 arasında dolaşımdaki risalelerin hacmi, şaşırtıcı seviyelere ulaştı: günümüze ulaşan baskı çalışmalarına dayanan tahminler, bu üç yıl içinde 5 ila 10 milyon kopya basılmış olabileceğini gösteriyor.[37] Bazıları önemli eserlerken, risale yazarları; aslında az, çoktur ya da çağdaş birinin dediği gibi, "seçkin kişiler için iki (yani sekiz sayfa) ve önemsiz kişiler için bir sayfa yeterlidir" anlayışını benimsemişti.[38] Söz konusu kısa risalelerin çoğu, bir peni kadar düşük bir fiyata satıldı; bu, *Gazette*'nin maliyeti kadardı. Özellikle nüfusun büyük bir kısmının okuma bildiği Londra'da, gazete ticaretinin dikkatle kontrol edildiği bir çağda bile, nüfusun büyük bir kesimi artık kamusal tartışmalara katılabiliyordu.

Aralıksız Özgürlük

1688 Devrimi, bir gazete olayı değildi. Orange prensinin Hollanda filosunun 5 Kasım'da Devon'a çıkışını izleyen haftalarda, bilgi yetersizliği vardı. *Gazette*, prensin 8 Kasım'da karaya çıkışına dair kısa bir rapor yayımladı; ancak Kral James'in yetkisi geri çekildiği için, çok az yorum yaptı. Aralık ayında baraj yıkıldı: kovuşturma korkusu azalırken, bazı Londralı müjdeciler kollarını sıvadı. Sonuçta, yeni *London Courant*'ın adil bir şekilde ifade ettiği üzere:

> Son zamanlarda aldıkları haberler hakkında daha fazlasını öğrenmek isteyenler hayal kırıklığına uğruyordu. Öyle ki, Majesteleri'nin veya Kraliyet Ekselansları Orange Prensi'nin nerede olduğu veya ne yaptığıyla ilgili sorulara, haberler yabancı bir haber mektubuyla aktarılana kadar cevap bulunamazdı.[39]

Bu fırsatçı girişimlerin hiçbiri, William'ın Londra'ya gelişinden ve "yanlış, skandal ve kışkırtıcı kitaplar, haberler ve risaleler, günlük olarak basılan ve dağıtılan yayınlar, olup bitenlerle ilgili boş ve yanlış

37 Mark Knights, *Politics and Opinion in the Exclusion Crisis, 1678–1681* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), s. 168. Baskının genel hacmi için bkz. John Barnard ve Maureen Bell, 'Statistical Tables', Barnard ve D. F. McKenzie (editörler), *The Cambridge History of the Book in Britain. Cilt IV, 1557–1695* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), s. 779–84.

38 Knights, *Politics and Opinion*, s. 169.

39 Sutherland, *Restoration Newspaper*, s. 23.

ilişkiler içeren" ürünlerin basılmasını yasaklayan bildirisinden sağ çıkamadı. Bu bildiri, *The London Gazette*'de memnuniyetle yayımlanmıştı. Ruhsat Yasası, aslında 1695'e kadar muhafaza edildi; ancak o zamana kadar *Gazette* tekelinin vadesini doldurduğu fark edilmişti. Rejim, artık daha güvendeydi; yasa geçersiz kılındı ve diğer gazeteler de böylelikle şanslarını deneyebildi.

Lisans Kanunu'nun nihai olarak kaldırılması, İngiliz gazete tarihinde dikkate değer bir dönem başlattı. 1695'te, ne kadar kalıcı oldukları zamanla ortaya çıkan *The Post Boy, The Flying Post* ve *The Post Man* de dâhil olmak üzere birçok yeni gazete çıkarıldı. Tüm bu başlıklarda "posta" kelimesinin kullanılması, Londra'dan daha geniş bir kitleye ulaşılmak istendiğini yansıtıyor. Londra gazeteleri; giderek daha düzenli bir şekilde, posta arabaları ve taşıyıcılarla başkentin dışındaki okuyuculara dağıtılıyordu. 1696 yılında, Ichabod Dawks'un eseri *News-Letter* çıktı; bu, ilk akşam gazetesiydi. 1702'de ise Londra'nın ilk günlük gazetesi çıktı: *The Daily Courant*. Yine de bu, bir istisnaydı. Aslında alışıldık olan, *The Flying Post*'un ve diğerlerinin haftada üç kez yayımlanmasıydı. *Gazette* de 1709'da haftada iki yerine, üç kez yayın yapmaya başladı. *The Daily Courant,* 1735'te kapandı ve günlük yayın, hâlâ dönemin ilerisinde olan bir anlayıştı.

Bununla birlikte, gazete endüstrisinin ne kadar büyüdüğü hayret vericidir. 1704'te Londra'da dokuz gazete vardı ve haftada 44.000 nüsha çıkıyordu. 1709'da en az on sekiz süreli yayın, haftalık olarak veya daha sık yayımlandı: her haftalık döngüde toplam elli beş sayı. 1712'ye gelindiğinde, yaklaşık altı milyonluk bir nüfus için, her hafta toplam 70.000 gazete basıldığı tahmin ediliyor.[40] Bu perspektiften bakıldığında, 20 milyonluk Fransız nüfusuna hizmet veren Paris *Gazette*'sinin 9.000 kopyasının olması, ciddi bir tezatlık oluşturuyordu.

Bu dönemde, aynı zamanda Londra dışında ilk gazeteler de kuruldu.[41] 1700 ile 1702 yılları arasında Exeter, Norwich ve Bristol'da gazeteler yayımlandı. Kesin bir kuruluş tarihini belirlemenin zorluğu, bu üç örneğin hiçbirinde ilk sayının günümüze ulaşmamasından kaynaklanmaktadır; en erken yayın tarihinin, çok daha sonraki bir

40 William B. Ewald, *The Newsmen of Queen Anne* (Oxford: Basil Blackwell, 1956), s. 7; Julian Hoppit, *A Land of Liberty? England 1689–1727* (Oxford: Oxford University Press, 2000), s. 178.

41 G. A. Cranfield, *The Development of the Provincial Newspaper, 1700–1760* (Oxford: Oxford University Press, 1962); R. M. Wiles, *Freshest Advices: Early Provincial Newspapers in England* (Columbus, OH: Ohio State University Press, 1965).

nüshadan geriye doğru sayılarak ve her hafta düzenli olarak yayın yapıldığı varsayılarak tahmin edilmesi gerekmektedir. Tüm bu yerler, ana yollarda ve Londra'dan oldukça uzakta bulunuyordu. Yayıncıların, girişimlerini sürdürmek için yeterli sayıda izleyici bulacağından emin olmaları gerekiyordu; ancak Londra, hâlâ sayfalarını dolduran haberlerin büyük bir kısmının kaynağıydı. Bu; Worcester, Stamford, Newcastle, Nottingham ve Liverpool'daki bir sonraki gazete kuruluşları için de aynı ölçüde geçerliydi. Haberlerinin çoğu, doğrudan Londra gazetelerinden alınıyordu. Diğer metinler ise, abonelik mektuplar veya Londra muhbirleri tarafından sağlanıyordu. Bu nedenle, yerel izleyicilere diğer olaylarla ilgili kısa haberler verilse de, Londra gazetelerindeki yabancı haber baskınlığı büyük ölçüde devam etti. Bunların bir kısmı, gazetelerin nitelikleri ve ihmalleri hakkında sürekli bir yorum sunan yerel okuyucular tarafından sağlandı. Her şey ters giderse, editör; edebî bir yaklaşım izliyordu. *Gloucester Journal* editörlerine iyimser bir talepte bulunulmuştu: "Mevcut haber kıtlığı göz önünde bulundurulduğunda, aşağıdaki şiirlerin okuyucularımıza sunulacağını umuyoruz."[42] Tıpkı *The British Spy* veya *Derby Postman*'ın yaptığı gibi, bazen yenilgiyi kabul etmek gerekiyordu:

> Postalar bizi yüzüstü bıraktığında ve memleketteki insanların bir faaliyeti olmadığında; seçkin kişiler evlenmedikçe, hayatlarını kaybetmedikçe veya gayrimeşru çocuk sahibi olmadıkça aktaracak bir bilgi olmayacak. Bilindiği üzere, bugünlerde ve özellikle de Derby'de bilgi bulmak oldukça zor.[43]

Ara sıra yaşanan bu duraksamaya rağmen, on sekizinci yüzyılda taşra basını yükseldi. Altmış farklı kasabada, yaklaşık 150 başlık yayımlandı ve hepsi başarılı olamasa da, bazıları yıllarca devam etti. Uzun ömürlü olmaları, aynı şekilde Londra basınının bir özelliğiydi. On yedinci yüzyılın ilk seri patlamasında birçok başlık, birkaç sayıdan sonra başarısızlığa uğramışken, on sekizinci yüzyılın başlarında gazetenin yeniden canlanması kartları yeniden dağıttı: bazıları parçalandı ve öldü, ancak çoğu dayandı ve yayıncılarına iyi bir hayat sundu.

Bunlar, genişleyen gazete pazarı için pek çok açıdan uygun zamanlardı. İngiltere, uzun süreli bir ekonomik patlamanın ortasındaydı. Artan refah, daha birçok hanenin gazete gibi lüksler için

42 Wiles, *Freshest Advices*, s. 192.

43 Ae.

harcanabilir gelire sahip olduğu anlamına geliyordu. Kraliçe Anne dönemine hâkim olan kıtasal savaş dönemi, geniş bir kitlenin ilgisini çekti ve gazetelerin bayram edebileceği bir dizi askerî zafer sağladı. Marlborough dükünün 1704'te Blenheim savaş alanından gönderdiği rapor, *The Daily Courant*'ta tam hâliyle yayımlandı ve *The Flying Post*, Paris *Gazette*'sinden bir raporun çevirisini bastı. Bu, bir şekilde Fransızların galip geldiği anlamını taşıyordu. Okuyucularının şüpheye düşmemesi için, buna Fransız subaylardan gelen ve gerçek durumu içtenlikle itiraf eden iki mektup eşlik etti.[44]

Bu örneklerin de gösterdiği üzere, on sekizinci yüzyılın başlarındaki gazetelere dış haberler hâkim olmaya devam etti. Londra gazetelerinde yer alan yerel hikâyeler, taşra toplumunu küçümseyen bir tavır sergiliyordu; suç raporları, aşırı hava koşulları ve göksel varlıkların görülmesine sofistike Londralılar, artık şüpheyle yaklaşıyordu.[45] Gazeteler, aşikâr bir şekilde editörlük yapmaktan kaçınmaya devam etti. *The Daily Courant*'ın ilk baskısında, editör, "diğer insanların kendileri için düşünecek kadar mantıklı olduğunu varsayarak" kendi yorum veya varsayımlarını yayınlamayacağını söylemişti; bu açıdan söz konusu yayının izinden gittiler.[46]

İç siyasi meselelerin ele alınması hususunda hâlâ ihtiyatlı davranılıyordu. İspanyol Veraset Savaşı zemin hazırladıkça ve Kraliçe Anne'in ölümünden sonra tartışmalı bir haleflik olasılığıyla birlikte siyasi savaş daha yoğun hâle geldikçe, bir kez daha risaleler ve Defoe'nun *Review*'u; bu siyasi tartışmanın ana yükünü taşıyordu. Bu dönemin önemli politik yazıları, hayret verici sayılarda satıldı: Defoe'nun "The True Born Englishman" isimli hiciv şiiri 80.000 kopya; Richard Steele'ın *The Crisis*'i 40.000; Henry Sacheverell'in kötü şöhretli vaazı, *The Perils of False Brethren*'ı 100.000 adet satıldı.[47] Gazeteleri daha sert eleştirilerden izole etmeye yardımcı olan unsur, Defoe'nun *New Review*'u gibi, oldukça farklı olmalarıydı: tüm risaleler, gazete ile aynı seri formatını paylaşmalarına rağmen, tek bir denemeye ayrılmıştı.

44 *Daily Courant*, 15 Ağustos 1704; *Flying Post*, 2 Eylül 1704; Ewald, *Newsmen of Queen Anne*, s. 34–5, 38–40.

45 Sutherland, *Restoration Newspaper*, s. 91–122.

46 *Daily Courant*, 11 Mart 1702, alıntı Wiles, *Freshest Advices*, s. 269.

47 Hoppit, *Land of Liberty?*, s. 181; Geoffrey Holmes, *The Trial of Doctor Sacheverell* (Londra: Eyre Methuen, 1973); Mark Knights (ed.), *Faction Displayed: Reconsidering the Trial of Dr Henry Sacheverell* (Londra: Parliamentary Yearbook Trust, 2012).

Uzun kıta savaşı, şüphesiz gazete tirajı için iyiydi, ancak son yılları yeni bir krize tanıklık etti. Barışın tartışmalı olacağının farkında oldukları ve muhalif siyasetçilerin sorun çıkarma ihtimali olduğu için, yönetim, basını susturmak için adım attı. Seçilen araç ise yeni bir Ruhsat Yasası değil, yeni bir vergiydi: Damga Yasası (1712). Bildiriler yalnızca Londra'daki gelir deposundan temin edilen damgalı kâğıda, yaprak başına yarım peniye basılabiliyordu. Endüstri gözlemcileri, özellikle Londra dışındaki editörlerin damgalı kâğıtların tedariki için başkente göndermenin lojistik yüküyle karşı karşıya kalmasından ötürü, gazetelerin batacağından endişe duyuyordu. Bu durum, piyasanın olgunluğunu öne çıkarmaktadır; zira bazıları batarken, birçoğu hayatta kaldı. Bazıları vergi yüklerini minimuma indirmek için şekil değiştirme konusunda ustaca davrandı; yasa ne yaprakların boyutunu belirlemiş ne de bir buçuk yapraktan yapılmış bir kâğıt beklemişti.[48] Diğerleri, vergiyi müşterilerine havale etti ve onlar da ödedi. Yeni nesil bakanlar, basını bastırmaya çalışmak yerine daha pragmatik bir yol izleyecek ve gazeteleri satın alacaklardı. Bu şekilde, uyumlu bir editörle beraber, rejimin sözcüsü olabilirlerdi. Gazeteler, yabancı gönderilerin sıkıcı ama güvenilir anlatımından vazgeçecek; ancak, Defoe, Swift ve L'Estrange'in çalışmalarında öncülük edilen savunuculuk gazeteciliğine yeni bir soluk getirmeyecekti. Walpole çağında, ikisi birleşecekti.

48 Wiles, *Freshest Advices*, s. 46 vd.

BÖLÜM ÜÇ

AYDINLANMA?

BÖLÜM 12

Hakikat Arayışı

4 Haziran 1561'de İngiltere'nin en büyük kilisesi St Paul's Katedrali'nin çan kulesine yıldırım düştü; alev aldı; ardından kilisenin çatısına düştü ve kurtarılamadı. Metropolün kalbindeki böylesine feci bir olay, nispeten muhafazakâr İngiliz baskı endüstrisini bile harekete geçirdi; birçok kitapçının tezgâhı, St Paul'un bahçesinde bulunduğundan, muhtemelen dehşete düşmüş görgü tanıkları arasındalardı. Birkaç gün içinde sokaklarda konuya dair bir risale dolaşıyordu; Lord Mayor liderliğindeki Londra vatandaşlarının, kiliseyi kurtarmaya yönelik kahramanca çabaları anlatılıyordu: "Su taşımak ve doldurmak için çalışan beş yüzden fazla kişi vardı. Seçkin vatandaşlar bile bir işçi gibi kollarını sıvadı."[1] Yardımcı olan önemli kişiler bile, St. Paul'u kurtaramadı ve kilise, tamamen mahvoldu. Perişan Londralılar, kısa süre sonra açıklamalar sunmaya başladı. Bazıları, bunun tesisatçıların ihmali olduğunu söylüyor; diğerleri, vahşi ateş veya barut kullanımından kaynaklandığından; bazıları da sihirbaz ve büyücülerden şüpheleniyordu. *True Report*, daha ölçülü önerilerde bulundu. "Asıl sebep, Tanrı'nın da isteği üzerine, bir fırtınaydı."[2]

Atalarımız, yaşamın tüm belirsizliklerinde ilahî amacın kanıtlarını aradığından, bu son nitelik önemliydi. Bu; yangınlar, savaşlar ve suçlar gibi insan yapımı felaketler kadar, gök gürültüsü, sel veya depremler gibi doğal afetler hakkında düşünülenler için de aynı derecede geçerliydi. Tanrı'nın kutsamaları için görev bilinciyle

1 *The true report of the burning of the steeple and church of Paul's in London* (Londra: William Seres, 1561). AF Pollard'da modern yeniden baskı, *Tudor Tracts, 1532–1588* (Westminster: Constable 1903), burada s. 405. STC 19930. USTC 505897. Fransızca tercümesi de mevcut: *Récit veritable du grand temple et clocher de la cité de Londres, en Angleterre, nommé saint Paul, ruïné et destruit par la foudre du tonnerre* (Lyon: Jean Saugrain, 1561). USTC 37109.

2 Pollard, *Tudor Tracts*, s. 406.

şükrediyorlar ve Tanrı'nın hoşnutsuzluğunun kanıtıyla titriyorlardı. Protestanlığın restorasyonundan kısa bir süre sonra, yeni Elizabeth Kilisesi'nin karargâhındaki felaket, doğal olarak çelişkili yorumlara yol açtı. Katolik bir yazar için şimşek, açıkça, Ayin'in kaldırılması yüzünden Tanrı'nın gazabına bir işaretti. Bu, cevapsız kalamazdı ve yeni atanan piskoposlardan biri, hızla bu saldırıyı savuşturmak için görevlendirildi. Piskopos Pilkington, yıkımın Tanrı'dan gelen güçlü bir işaret olduğunu kabul etti; ancak, Tanrı'nın toplumu tövbe etmeye ve daha hızlı reform yapmaya teşvik ettiği anlamına geldiğini düşünüyordu: "Dinleyicilerini bunu genel bir uyarı olarak almaları için teşvik etti; tüm sınıfların yaşamında bir değişiklik meydana gelmezse, daha büyük bir felaket yaşanacaktır."[3]

Protestan ya da Katolik olsun, tüm Hristiyan toplumlarının temel bir inancı vardı: kötü eylemler, cezasız kalmazdı; ne başkalarınınki ne de kendinizinki. Yasa, katı bir şekilde uygulandı ve ağır cezalar geniş çapta onaylandı. Ama sadece Tanrı insanların yüreklerini görebilirdi. Yasanın başarısızlığa uğradığı yerde, erken modern insanlar; kötü eylemlerden suçlu olanların hesap vermesini sağlamak için Tanrı'yı iş başında görmekten mutluydu. Kilisenin çan kulesine yıldırım düştüğü sırada, John Foxe; İngiliz Protestan şehitlerinin hayatlarının büyük tarihçesi üzerine çalışıyordu. Bu hikâyeler yeterince dramatik olsa da, Foxe; bu kurbanları kınayanların başına gelen talihsizlikleri de aktarmak için yer ayırdı. Bu, gerçek inancı terk edenlerin başına gelen intikam gibi, popüler bir temaydı. On altıncı yüzyılın en çok dağıtılan risalelerinden biri, önce İncil'e bağlı kalan ve sonra Katolikliğe dönen İtalyan Francesco Spiera'nın hikâyesiydi. Kalbi kırık bir hâlde öldü. Bu ahlaki hikâye, birkaç dilde muazzam bir tiraj elde etti ve bir asır sonra hâlâ yayımlanıyordu.[4] Hayranları arasında, on yedinci yüzyıl Londra'sında bağnaz Protestan Nehemiah Wallington da vardı; Tanrı'nın kanunlarını çiğneyenler ve bedelini ödeyenler hakkında

3 Ae., s. 407. St Paul's'taki yangın tartışması: Alexandra Walsham, *Providence i Early Modern England* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 232–4.

4 M. A. Overall, 'The Exploitation of Francesco Spiera', *Sixteenth Century Journal*, 26 (1995), s. 619–37. 1690'larda bile, pişmanlık duyan bir ateistin ölüm döşeğindeyken yaptığı tamamen farklı bir itiraf, Spiera'nın kalıcı şöhretine dayanabilir. Bu sözde *Second Spira* sahte olduğu ortaya çıkmadan önce 30.000 kopya sattı. J. Paul Hunter, *Before Novels: The Cultural Contexts of Eighteenth-Century English Fiction* (New York: Norton, 1990), s. 182–4.

tanıdıklarından ve haber kitaplarından "Tanrı'nın dikkate değer yargılarını" topladı.[5]

Gökten gelen ateş, Tanrı'nın evlerinin en büyüğünü vurduğunda, böyle bir olay anlam doluydu. Haber okuyucuları; sadece ne olduğunu değil, gelecek için neye işaret ettiğini de bilmek istedi. Bu şekilde haber dünyası; geçmişi, bugünü ve geleceği birleştirdi ve gerçeğin, birçok katmanı vardı.

Karanlık Camdan

On altıncı ve on yedinci yüzyılların haber dünyası, alametlerle doluydu. Kuyruklu yıldızlar, göksel görüntüler, ucubeler ve doğal afetler; hepsi, büyük olayların habercisi olarak görülüyordu. Haber adamları, tuhaf ve muhteşem olayların haberini aktarırken, astrologlar bir anlam bulabilmek için gökyüzünü taradı. Bir kuyruklu yıldızın geçişi, özellikle uğursuzdu; yaygın inanca göre, yüce bir hükümdarın ölümüne işaretti. Doğal olarak, Avrupa prensleri gergin olsalar da, yakın bir ilgi gösterdiler. Bu, bir bakıma kıtanın en ünlü kozmografları için iyi bir haberdi, çünkü hükümdarlar, onların yorumlarını ilk elden sunmaları için yakınlarında bulunmalarını istiyordu. Bu görevlerin titizlikle gerçekleştirilmesi için Tycho Brache ve Peter Apian gibi bilim insanlarına, bilimsel çalışmaları için kraliyet destek verdi.

Daha az kuşkulu olan diğerleri de kâr etti. Michel de Nostradamus'un kehanetleri, ona Medicili Catherine'nin kişisel kehanetçisi olarak rahat bir konum sağladı ve onu Avrupa'nın en çok yayımlanan yazarlarından biri yaptı.[6] Kehanetlerin ince dehasına ek olarak, son derece belirsiz olmaları da Nostradamus'a çağlar boyunca bir takipçi kazandırdı; ancak kendi zamanında, memlekettekileri sıkıntıya soktu. 1560 yılı için özellikle din adamları hakkında sefalet, felaket ve bela öngördüğünde, İngiltere'de zorluklara sebep oldu. Bazıları; astrologların, Elizabeth'in kilisenin Yüce Valisi unvanını kabul etmesinden yirmi gün sonra dünyanın sonunun geleceğine dair söylemlere ikna oldu. Elizabeth düzeninin kalbine tuhaf önseziler ulaştı;

5 Nehemiah Wallington, 1638'de Nathaniel Bacon tarafından yayımlanan Spiera'nın anlatımının bir el yazması kopyasına sahipti. David Booy, *The Notebooks of Nehemiah Wallington, 1618–1654* (Aldershot: Ashgate, 2007), s. 154, 274–5. Wallington için ayrıca aşağıda Bölüm 16'ya bakın.

6 Michel Chomarat ve Jean-Paul Laroche, *Bibliographie Nostradamus* (Baden Baden: Koerner, 1989).

öyle ki Matthew Parker, William Cecil'i Canterbury başpiskoposu olmak istemediği konusunda bilgilendirdiğinde, bunun kehanetler yüzünden olmadığını vurgulamak zorunda kaldı: "Yalvarırım, Bay Michael Nostredame'nin kehanetleri kafamda uçuşuyor sanmayın."[7] Özel Konsey, astroloğun kehanetlerini tamamen bastırmak için alarma geçti. 1562'de Nostradamus'un eserlerinden birini sattıkları için yirmi farklı kitapçı para cezasına çarptırıldı. Yine de yazıları; festivallerin ve panayırların listelerini, gökbilimsel haritalar ve gelecekteki olayların bazı tahminleriyle birleştiren takvimler ve almanaklardaki geniş bir pazarda en çok öne çıkan ögelerdi.[8] Bu tür çalışmalardan alıntılar, on sekizinci yüzyılda hâlâ gazete basınında kullanılıyordu.

Göksel görüntüler, haber piyasasının tüm bölümlerinin temelini oluşturuyordu. Kuyruklu yıldızlar ve gök cisimlerinin alışılmadık görünümleri, haber risalelerinde geniş çapta aktarılıyordu; ancak bu olayların tamamını en uygun şekilde aktaran, resimli broadsheet'ler idi. Alman şair Sebastian Brant, 1492'de Ensisheim gök taşını dramatik ve son derece politik bir şekilde kutlayarak yol göstermişti ve on altıncı yüzyılın sonlarında basının kapasitesi genişledikçe, bu tür gazete haberleri son derece popüler hâle geldi.[9] 1577 kuyruklu yıldızı en az dört broadsheet'te aktarıldı ve diğerleri kayan yıldızların görünümünden, öğlen karanlığından, güneş ve ayın eş zamanlı görünümünden veya birden çok güneşten bahsetti.[10] Bu gözlemlerden bazıları, 1580 ve 1590'daki Aurora Borealis'in Kuzey Işıkları'nı açıklaması gibi, eğitimsiz bir hayal gücünün doğa olaylarına uygulanmasına atfedilebilir.[11] Peki, sık sık anlatılan gökyüzünde dörtnala koşan hayvanlardan, atlılardan ya da canavarlardan ne sonuç çıkarmalıyız? Silahlı askerler ve bazen de bütün bir ordu, sık sık bu göksel görünümlerden biri olarak rapor edildi. Bu tür anlatıların savaş zamanlarında, Almanya'daki V. Charles ile Schmalkaldic Birliği arasındaki

7 Norman Jones, *The Birth of the Elizabethan Age: England in the 1560s* (Oxford: Blackwell, 1993), s. 40.

8 B. S. Capp, *Astrology and the Popular Press: English Almanacs, 1500–1800* (Londra: Faber and Faber, 1979).

9 Brant için yukarıdaki Bölüm 3'e bakın. USTC veritabanına kaydedilen dört yüz resimli Alman gazetesinden 130'dan fazlası bu cennetsel görüntülerle ilgileniyor. Resimli broadsheetlerin diğer biçimleri için yukarıdaki Bölüm 4'e bakın.

10 Walter L. Strauss, *The German Single-Leaf Woodcut, 1550–1600*, 3 cilt (New York: Abaris, 1975), s. 163, 480, 648, 939 (1577 kuyruklu yıldızı), 399, 656 (birden fazla güneş).

11 Ae., s. 481, 949.

çatışma ve Köln Savaşı sırasında (1583-8) daha sık hâle gelmesi şaşırtıcı değildir.[12] Ancak bu, on altıncı yüzyılla sınırlı bir olgu değildi. 1628'de Danimarka'da, krallığın büyük bir kısmının yakın zamanda Wallenstein'ın imparatorluk birlikleri tarafından işgal edildiği bir zamanda, Sønderborg sakinleri; gökyüzünde iki büyük ordu görünce şaşkına döndü. Savaş birkaç saat sürdü ve iddia edildiği üzere yüzlerce insan bu olaya tanıklık etti. Kuzey ordusu zafer kazandığı için içleri rahatladı; bunu, nihayetinde işgal güçlerinden kurtulacaklarına dair bir işaret olarak kabul ettiler.[13] Neredeyse yirmi yıl sonra, Protestan ağaç ustası Nehemiah Wallington, "Hull'dan sertifikalı ve güvenilir kişiler tarafından" bildirilen çok benzer bir olayı kaydetti: "birbirlerine çok şiddetli bir şekilde hücum eden" iki piyade ordusu, gökte belirmişti.[14] Gerçekten de garip zamanlardı.

Gözlem ve hayal gücünün güçlü bileşimi, o dönemde canavar doğumlar olarak adlandırılan olaylarda da gözlemlenebilir.[15] Yapışık ikizler, çağın büyüsüydü ve çoğu zaman anatomik detaylarla çiziliyorlardı. O dönemde kaydedilirken aynı ciddiyetin gösterildiği bir olaya inanmak, pek de mümkün değil: bir kadının kedi doğurduğu haberi. Ancak bu raporlar, on altıncı yüzyıl yetkilileri tarafından son derece ciddiyetle ele alındı, özellikle de şok edici ve kötü sonuçlara işaret ettiği düşünüldüğü için. Martin Luther, Katolik rahipliğin yolsuzluklarının bir alegorisi olarak sunduğu keşiş buzağıyla muazzam bir başarı elde etti.[16]

Yapışık ikizlerin doğumunun, ebeveynlerin günahlarına işaret ettiği herkesçe kabul ediliyordu. 1565'de bir yayın, "bu çocukların canavarca ve doğal olmayan şekillerinin sadece bakmamız ve merak etmemiz için olmadığını" öne sürdü. Bu çocukların doğumu, ebeveynlerden çok başkalarını günlük olarak rencide eden bizler için

12 Ae., s. 350, 396, 860.

13 Andrew Cunningham ve Ole Peter Grell, *The Four Horsemen of the Apocalypse: Religion, War, Famine and Death in Reformation Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s. 174.

14 Nehemiah Wallington, *Historical notices of events occurring chiefly in the reign of Charles I*, ed. R. Webb (Londra: Bentley, 1869), s. 150–1.

15 Jennifer Spinks, *Monstrous Births and Visual Culture in Sixteenth-Century Germany* (Londra: Chatto & Pickering, 2009); Julie Crawford, *Marvelous Protestantism: Monstrous Births in Post-Reformation England* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2005).

16 Spinks, *Monstrous Births*, s. 59–79.

12.1 1577 kuyruklu yıldızı. Sık sık temsil edilen ve hakkında hararetli yorumlara sebep olan bir konu.

bir dersti.[17] 1569'da, İngiliz Özel Konseyi; kedi doğuran kadına dair raporlar aldığında, Huntingdon kontunun konuyu araştırmasını emretti. Huntingdon, kısa bir süre sonra Başpiskopos Grindal'a, annenin sorgusunun ayrıntılı bir kopyası ve kedinin bir çizimini gönderdi.[18] Kanıtı inceledikten sonra Grindal, bunun bir aldatmaca olduğuna karar verdi, ancak böyle bir iddianın neden ortaya atıldığı hiçbir zaman anlaşılamadı. Bu olay, fantastik bir durum olarak görülmedi; üst düzey yetkililer, gerçeği açığa çıkarmak için hatırı sayılır bir zaman harcadı.

Bu, on altıncı ve on yedinci yüzyıl haber dünyasının bize en çok yabancı görünen dönemidir. Kadınların hayvan doğurması ve Sussex sakinlerinin bir ejderhadan korkması pek de inanılası değil;

17 *The true description of two monstrous children born at Herne in Kent* (Londra, 1565). STC 6774. Aynı dönem ve türe ait diğer broadsheetler, Crawford *Marvelous Protestantism*de gösterilmiştir.

18 David Cressy, *Agnes Bowker's Cat: Travesties and Transgressions in Tudor and Stuart England* (Oxford: Oxford University Press, 2000); Jones, *Birth of the Elizabethan Age*, s. 45–7.

ancak bu tür raporlar, on sekizinci yüzyıla kadar risalelerde ve gazetelerde yayımlandı.[19] Ani felaketler ve ızdıraplar da basında ses buluyordu: bu çağda tüm haberlerin, ahlaki bir önemi vardı. Talihsiz kurbanlar ve özellikle kolektif talihsizlikler için bir sebep aranmaya devam edildi.

Söz konusu dönem boyunca, felaketlerin Tanrı'nın amacını temsil ettiği inanışı devam etti. Bu durum, Magdeburg yağmalamasına dair Protestan raporlarında da görülmektedir: bu raporlar, hem dehşeti hem de mütevazı bir şekilde Tanrı'nın kullarının ona dönmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[20] Söz konusu yüzyılların tekrar tekrar ortaya çıkan dehşeti veba, benzer bir yaşam değişikliği gerektiğine dair çağrılar yapılmasına yol açtı. Bu; tedaviye meydan okuyan ve zengin fakir ayrımı yapmadan herkesi vuran bir ızdıraptı. Bir asır önce olduğu gibi, 1665'te de Londra vebası sırasında yazılan risalelerde güçsüzlük hissiyatı açıkça görülmektedir. Veba, Hollanda deyimiyle, tıp biliminin ötesinde Tanrı'nın bir armağanıydı.[21]

Kavurucu alevler 1666'da Londra'yı sardığında, veba gerilemeye başlıyordu. Bu durumda, Tanrı'nın korkunç adaleti üzerine düşüncelere yavan analizler eklendi: yangının Katolikler tarafından kasıtlı olarak başlatıldığına dair söylentiler hızla yayıldı.[22] Vurgudaki bu değişim;, kesinlikle artan haber aktarıcılığın da teşvik ettiği üzere, doğal ve insan yapımı felaketler aktarılırken daha gerçekçi bir yaklaşım benimsendiğine işaret ediyor. Söz konusu değişim, doğa bilimlerinde deneysel gözlemin yaygınlaşmasıyla aynı zamanda gerçekleşti. Bilim insanları, deneysel kanıt toplama ve yorumlamanın yanı sıra, miras kalan bilgilere daha mesafeli bir yaklaşım izlenmesi için birbirini teşvik etti ve cesaretlendirdi; bilim ilerledikçe, Tanrı'nın etki alanı daralacaktı.[23] Haber dünyasına uygulandığında, vurgudaki bu kaymanın kesinlikle daha karanlık bir tarafı vardı. Haberciler; dindar çağrılardan giderek uzaklaşırken, nedensellik yaklaşımını benimsediler: eğer kendilerini suçlamıyorlarsa, o zaman suç başkasında olmalıydı. Açgözlü

19 Andrew Hadfield, 'News of the Sussex Dragon', *Reformation*, 17 (2012), s. 99–113.

20 Yukarıda, Bölüm 10.

13. Leo Noordegraaf ve Gerrit Valk, *De Gave Gods: De pest in Holland vanaf de late Middeleeuwen*, 2. baskı (Amsterdam: Bakker, 1996); Cunningham ve Grell, *Four Horsemen*, Bölüm 5.

22 Claire Tomalin, *Samuel Pepys* (Londra: Viking, 2002), s. 227–35.

23 Steven Shapin, *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England* (Chicago, IL: University of Chicago Press, 1994).

bir haber basını, günah keçisi arayışını cesaretlendirdi ve siyasi tartışmalara yönelik düşmancıl tonu yükseltti. Bu açıdan, haber aktarıcılığı fark edilir şekilde daha modern bir hâle geldi.

Ballandırılmış Haberler

Haberlere ne kadar güvenilmesi gerektiği sorusu, elbette haberlerin kendisi kadar eskiydi. Ellerinde bulunan sınırlı ve eksik bilgi kaynaklarının değerini tarttıklarından, bu soru, Orta Çağ toplumlarının yöneticilerinin tüm hesaplamalarının temelini oluşturur. Ama en azından önceki dönemlerde bu sorunlar nispeten iyi tanımlanmıştı: Bir elçiye ne kadar güvenilebilirdi? Haberi getiren kişi taraflı mıydı? Bir söylentiye ne kadar inanılabilirdi? Haber alan kişi olayı teyit edene kadar, haberi getiren kişinin güvenilirliği ön planda olurdu; bir ast, daha önce doğru bilgi sağlamış ve iyi bilgilendirilmiş bir kaynak ya da dürüstlüğüne güvenilen bir muhabir. Haberler, prensipte belirli bir sosyal konuma sahip olanlar arasındaki ilişkileri destekleyen aynı güven ve onuru temel alıyordu.[24]

Bu yakın kişiler arasında haber alışverişinin yapıldığı çember, ticari haber pazarının doğmasıyla beraber önemli ölçüde bozuldu. Haber pazarı, bilgilendirilmenin mesleki bir gereklilik olduğu kişilerden daha saf ve deneyimsiz tüketicilere yayıldı. Risale ve ilk nesil gazetelerin artması; aynı zamanda, en son istihbarat için hevesli, geniş ama dağınık bir izleyici kitlesi oluşturan bir dizi karmaşık uluslararası çatışmayla aynı zamana denk geldi. Haberlere duyulan bu yeni açlığın ve onu tatmin etmeye yönelik ticari baskının, doğrulanamayan birçok şeyin rapor edilmesine ve bazı aleni icatlara yol açması kaçınılmazdı. 1624'te genç oyun yazarı James Shirley, cephenin yakınında bile bulunmamış adamlar tarafından kaleme alınan savaş alanına dair uydurma masalların ticareti hakkında sert bir dile yazdı. "Avrupa'nın herhangi bir yerindeki bir savaşı yazacaklar ama tavernadan dışarı adım atmamış olacaklar."[25] Shirley, para kazandıracak her konuyu gazetelerin basacağını ima etmişti.

24 Yukarıda, Bölüm 1. Haberlerde onur kavramı özellikle geliştirilmiştir. David Randall, *Credibility in Elizabethan and Early Stuart Military News* (London: Pickering & Chatto, 2008). C.f. Shapin, *Social History of Truth*, s. 65–125.

25 James Shirley, *Love Tricks or the School of Complement*, alıntı yapılan Jayne E. E. Boys, *London's News Press and the Thirty Years War* (Woodbridge: Boydell, 2011), s. 170.

Bu, tamamen adil değildi. Shirley bu gözlemleri, habercilik için kritik ama zor bir dönem olan Otuz Yıl Savaşları zirvedeyken yaptı. Avrupa'nın her yerinden kişiler, istihbarat için çaresizdi; ama gördüğümüz üzere savaşın yol açtığı yıkım, bilgi akış kanallarında da ciddi bir bozulmaya sebep oluyordu. Daha fazla çarpıtma yapılacağına dair umut ve korkular vardı. İngiliz İç Savaşı sırasındaki yeni nesil seri yayınlar da, *Kingdom's Weekly Intelligencer*'ın editörü William Collings'in 1644'te yorgun bir şekilde kabul ettiği üzere, konu yerel haberlere geldiğinde benzer sorunlarla karşı karşıya kaldı. "Bu çağda olduğu kadar hakikati bildiğini iddia eden sahtekâr ve bu uydurmayı benimseyen kişi olmamıştı."[26]

Bu örneğin açıkça ortaya koyduğu gibi, haberciler; doğru haberler alırken karşılaştıkları zorlukların oldukça farkındaydı. Thomas Gainsford, köşe yazılarını okuyucuları daha az sabırsız olmaya teşvik etmek için kullanan birkaç kişiden biriydi: eğer ortada bilinen bir durum yoksa, aktaracak haber de olmazdı. Haberciler, en azından geçim sağlamaları için güven veren bir itibara ihtiyaçları olduğundan, doğru olmadığı ortaya çıkan bilgileri yayımlamak istemiyordu. William Watts, 1631'deki Breitenfeld Savaşı'ndan sonra Katolik General Tilly'nin ölümünü bildirdiğinde ve aksi yöndeki raporlar ortaya çıktığında bile buna bağlı kaldığında, sıkıntıya düştü. Yine de, muhakemesinin çelişkili bilgileri dengelemek için özenli bir girişimi yansıtmasını takdir edebiliriz. Watt yanlış tahminde bulunmuştu:

> Kayıtsız okuyucumuz, size son Avisomuzun ön sayfasında Mösyö Tilly'nin öldüğünü ve tutuklandığını söyledik; Anvers'den gelen son posta ise tam tersini söylüyor: bu iki haberi dengeleyebilir ve hangisine inanacağınızı seçebilirsiniz. Reddedenler için bir soru önereceğiz: Tilly'nin ve muhteşem ordusunun nerede olduğunu göstersinler, işte o zaman hepimiz Katolik olacağız.[27]

Aslında, bir habercinin doğrulanmamış bir söylentiyle riske girdiği durumlar nadirdi ve Watts'ın Katolik olma sözünü yerine getirdiğine dair hiçbir kanıt bulunmamakta. On yedinci yüzyıl gazeteleri, genel olarak risk almaktan kaçınır ve olaylara ihtiyatla yaklaşırdı. Pek çok haberci, dış haberler henüz doğrulanmamışsa buna dikkat çekmeye çalışıyordu. Gainsford'un mantıklı düşüncesi, birçokları için

26 Alıntı yapılan Stephen J. A. Ward, *The Invention of Journalism Ethics* (Montreal: McGill University Press, 2004), s. 119.

27 20 Ekim 1631, STC 18507.227; alıntı yapılan Boys *London News Press*, s. 175.

Good Newes to Chriſtendome.

Sent to a Venetian in Ligorne, from a Merchant in ALEXANDRIA.

Diſcouering a wonderfull and ſtrange Apparition, viſibly ſeene for many dayes together in Arabia, ouer the place, where the ſuppoſed Tombe of MAHOMET (the Turkiſh Prophet) is incloſed: By which the learned Arabians prognoſticate the Reducing & Calling of the great Turke to Chriſtianitie. With many other notable Accidents: But the moſt remarkable is the miraculous ſweating of Bloud about ROME.

Done out of the Italian.

LONDON,
Printed for NATHANIEL BVTTER. 162.

12.2 Gergin gökyüzü. Butter'ın yayınında gökyüzünde savaşan iki ordu ve kan damlayan bulutlar görülmekte. Gerçekten de garip bir görüntü.

geçerliydi: "Bir haberin doğruluğundan emin olamadığımda, daha sonra doğru olmadığı ortaya çıkacak söylentileri yazmaktansa bildiğim gerçekleri yazmayı tercih ederim."[28]

Habercileri eleştirenler, bu profesyonel yaklaşımı nadiren takdir etmiştir. Gazetelere yönelik eleştirilerin çoğunun, James Shirley gibi mevcut haber alışverişi çevrelerinin ayrıcalıklı üyelerinden ve kendi kaynaklarının üstünlüğünü vurgulamada mali çıkarı olan el yazması haber hizmetlerinin sahiplerinden kaynaklandığı söylenmelidir. Gazeteler ve okuyucularıyla alay edilmesi, acemi tüketicilere yönelik bir toplumsal küçümsemeyi de yansıtıyordu. Bu başka hiçbir yerde, tiyatrocuların gazeteleri mizahlarının bir parçası hâline getirdikleri Londra sahnesinde olduğundan daha açık değildi. Talihsiz Nathaniel Butter, adı kelime oyunları için uygun olduğundan özellikle alay konusu oldu. Thomas Middleton; *A Game of Chess* oyununda,

28 Alıntı yapılan Boys, *London News Press*, s. 171.

izleyiciler için Butter'ın haberlerin yüzü olduğunu bildiğinden, onu konu aldı. Abraham Holland, unutulmaz bir beyitle haber adamlarına bir saldırıda bulundu:

> Butter'ın her hafta kamu postanesini ve kilise kapısını kirlettiğini görmek![29]

Haber adamlarına zulüm çektiren asıl kişi, Ben Jonson idi: gazete basınını, *A Staple of News* oyununda alay konusu yapan ilk kişiydi. Burada hedef; haberciler olduğu kadar, onlara inanıp da bu haberleri alanlardı: Jonson'un postanede dolaşıp "haber kırıntıları" dilendiğini hayal ettiği kadın gibi.[30] Bu tür aptalların kolayca manipüle edildiğini ima etti. Eleştiri büyük olasılıkla iz bıraktı. Prensipte, haber dizisinin tek bir sayısını dar gelirli biri de karşılayabiliyor olsa da, bunlar haber serilerinin alışılmış tüketicileri değildi. Haberciler, aboneliğe yönelik içerik üretiyordu ve aboneler muhtemelen daha zengin ve sofistike okuyuculardı; ayda bir şilin, ciddi bir harcamaydı. Zaten gazetenin kısa ve tekrarlayan raporlarını anlayabilmek için sofistike olmaları gerekiyordu.

Şüpheci yorumcuların genellikle bir çıkarı olduğu ve Londra oyun yazarlarının da bir istisna olmadığı unutulmamalıdır. Gazeteler, bir anlamda tiyatronun çağdaş haber yorumundaki rolünü tehdit ediyordu. Ben Jonson, bilgi ve gizli dedikodulara ayrıcalıklı erişimin keyfini çıkaran bir basın temsilcisiydi. Bilgili bir müşteri ağı için tiyatronun çağdaş olaylara yaptığı önemli referanslarda ustalaşmıştı. Ayrıca gazetelerin editoryal tarafını da onaylamıyordu: Otuz Yıl Savaşları'na müdahale etme politikasını desteklemiyordu. Yurt dışındaki Protestanların içinde bulundukları kötü durum hakkındaki bilinci yükselterek, krala müdahale etmesi için baskı yapan gazetelerin siyasi rolüne içerlemişti.

Dolayısıyla, basının pek çok temsilcisi gibi, Jonson da gazetelere asla adil bir duruşma hakkı vermedi. Öyle olsa bile, yaptığı eleştiriler seri yayın hakkındaki geniş çaplı memnuniyetsizliği yansıtıyordu ve buradaki argümanların bazıları gayet adildi.[31] Bu zamana kadar

29 Ae., s. 170.

30 Ben Jonson, *A Staple of News*, I. perde, sahne 4, satır 10-11. Bir kabuğu çıkarılmış tahıl, dört peni değerindeydi.

31 Zarif ve içten düşünceleri için bkz. Massimo Petta, 'Wild Nature and Religious Readings of Events: Natural Disaster in Milanese Printed Reports (16th–17th Century)', Bo-Jan Borstner vd. (editörler), *Historicizing Religion: Critical Approaches to Contemporary Concerns* (Pisa: PLUS-Pisa University Press, 2010), s. 199–231.

risaleler, haberciliğin basılı yüzüydü. Haber risaleleri ve seri yayınların pek çok benzerliği olsa da, potansiyel kitle ile iletişimleri temelde farklıydı. Seri olmayan risaleler, bilgi kanalı olarak çok daha üstündü. Yalnızca duyurulacak önemli olaylar olduğunda ortaya çıktıkları için, belirsiz veya çözülmemiş konularla uğraşmak zorunda değillerdi: bir olaydan sonra yayımlanıyorlardı. Genel olarak, çok daha fazla alana sahiplerdi: ortalama olarak ilk gazetelere göre dört kat daha fazla metin sunabiliyorlardı. Ayrıca gazetelerin çılgın derlemelerinden ziyade, tek bir konuyu ele alıyorlardı. Seri olmayanlar tek sayı çıkardıkları için, okuyucu kitlesinin konu hakkında daha önceden bir bilgisi olmadığını varsayıyor ve bağlamı ve sonuçlarını açıklamaya önem gösteriyorlardı. Risalelerde bahsedilen olaylar, bir süre boyunca popüler olmaya devam ederdi. Çoğu, açıklanan olaylardan uzun bir süre sonra yayımlanır veya yeniden basılırdı. Acele etmelerine gerek yoktu; düşünmek ve muhakemede bulunabilmek için zaman ayırırlardı.

Seri yayınlar ise hep telaşlıydı. Hâlâ gelişmekte olan ve henüz tam olarak bilinmeyen olayları anlatıyorlardı. O zamanlar önemli görünen birçok bilgiyi dâhil etmek zorunda kaldılar; ancak geçmişe bakıldığında bu bilgiler, tamamen önemsizdir. Bir editör olarak görevi hangi haberlerin basılacağını seçmek olan haberciler, bu tür muhakemelerde bulunacak niteliklere sahip değildi. Genellikle bu, yoğun bir matbaadaki birçok görevden sadece biriydi. Bir yayın satışa çıktığı an, haberciler bir sonraki yayın için nüsha toplamaya girişirdi. Gazetelerin stili, el yazması haber mektuplarından miras kalmıştı; bunu yapacak yerleri olsa bile gazeteler, yorum ve açıklama içermezdi.

Haber risalelerinin ise yaklaşımı farklıydı. Risaleler genellikle, bir kuşatmanın veya seferin sonunda, yani olaylar bilindiğinde üretilirdi; haftalık bir yayının böyle bir lüksü yoktu. Bir risalede gerçekler sıralanabilir ve bilinen sonuca göre şekillendirilebilirdi. Sıkıntılı dönemleri anlamak isteyenler için bu, daha mantıklı bir yöntem olabilir. Ayrıca risaleler, bağlılık ve savunuculuk için bilgili ve güzel yazılar da sunuyordu.

Dolayısıyla, profesyonel rekabet dışında pek çok kişinin, gazeteleri bir heves ve haber yayını için geriye dönük bir adım olarak görmesinin nedenleri vardı. Ama Ben Jonson tecrübesiz okuyucuları hedef aldığında, endişelenmesine gerek yoktu; çünkü zaten hedef kitle onlar değildi: bu acemi tüketiciler, onlara tek bir konu hakkında tam bir fikir veren risaleleri satın almaya meyilliydi. Bir gazetenin herhangi bir sayısı, her zaman bir sohbete ortasından katılmak

gibiydi; konuyu anlamak zordu ve kısa ve olgusal üslup da pek yardımcı olmuyordu. Bu şekilde okunmaları veya derlenmeleri amaçlanmamıştı: çoğu gazete sayısı, olayları düzenli olarak takip eden sofistike okuyucuların eline güvenli bir şekilde geçti.

Fikir Tokadı

Artan eleştiriler, on yedinci yüzyılın sonlarında seri basının, haber ticaretinin sabit ve kaçınılmaz bir özelliği olduğu gerçeğini yansıtıyordu. Kuzey Avrupa'daki topraklar, gazeteyi coşkuyla benimserken; yüzyılın sonlarına doğru İtalyan şehirleri de iyi bir gazete dağılımına sahipti ve gazetenin formatı İspanya'da bile oluşmaya başlamıştı. Almanya, bağımsız yargı alanlarının yapısı sayesinde, haberleri açık ara en iyi elde eden ülkeydi ve gazete eleştirmenleri de seslerini burada duyurmak istiyordu. On yedinci yüzyılın üçüncü çeyreğinde, birçok yazar, seri basının yaygınlaşmasından duydukları huzursuzluğu ve gazetelerin yanlış ellere geçmesi hâlinde toplum için oluşturacakları tehlikeleri dile getirdi. 1676'da mahkeme yetkilisi Ahasver Fritsch, gazetelerin kullanımı ve suiistimal edilmesi üzerine kısa bir risale yayımladı.[32] Fritsch, prensin gerçek bir destekçisiydi ve gazetelerin, bilgi sahibi olmanın mesleki ihtiyaç olduğu kişilerle sınırlı tutulması gerektiği görüşündeydi. Bu, aslında *avvisi*lerin genel okuyucu kitlesidir. Risaleyi Latince yayımlamış olması, hedef kitlenin de bu kişiler olduğunu gösteriyordu.

Fritsch'in görüşü, birkaç yıl sonra Lüterci bir papaz ve üretken bir yazar olan Johann Ludwig Hartman tarafından ele alındı. Hartman; vaazlarında dans, kumar, içki ve tembellik gibi günahları kınıyordu. Bu günahlara, 1679'daki sert bir konuşmasında gazeteyi de ekledi.[33] Hartman, tüccarların gazete okuması gerektiğini kabul etmeye hazırdı; ancak halka yasaklanmalıydı. Fritsch ve Hartman, hangi sosyal gruplara güvenli bir şekilde siyasi haberlerin sunulabileceğini belirlemeye yönelik bir tartışma başlattı. Yetenekli ve

32 Ahasver Fritsch, *Discursus de Novellarum, quas vocant Neue Zeitungen, hodierno usu et abusu* (1676); Otto Groth, *Die Geschichte der Deutschen Zeitungswissenschaft* (Münih: Weinmayer, 1948), s. 15. Alman gazetesi tartışmasındaki çeşitli katılımcılardan alıntılar Elger Blühm ve Rolf Engelsing'de (editörler) toplanmıştır. *Die Zeitung. Deutsche Urteile und Dokumente von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Bremen: Schünemann, 1967).

33 Johann Ludwig Hartman, *Unzeitige Neue Zeitungs-sucht* (Rotenburg: Lipß, 1679).

12.3 *Dünya fikirlerle yönetildi.* Görüşler, Babil Kulesi ile taçlandırılmış gözleri bağlı bir kadın olarak temsil edilmektedir. Ağacın meyveleri de risalelerden oluşmaktadır.

yaratıcı bir yayıncı olan Daniel Hartnack, yararlı okuma ve salt merak arasında bir ayrım yapmaya çalıştı. Sıradan zamanlarda Hartnack, gazete okumanın doğru muhakeme yapılabilecek bilgili kişilerle sınırlı olması gerektiğini kabul etti. Sadece savaş zamanında herkes gazete okumalıydı.[34]

Bu sosyal ayrıcalık duygusu, ilk nesil gazetelerin erişiminin abartılmasına karşı bir uyarıdır. İyi haber kaynaklarına erişimi bulunan iktidar çevrelerinde olanlar, bu ayrıcalıkları eğitimsiz zihinlere de vermenin bir faydası olup olmayacağından şüpheliydi. Ancak on yedinci yüzyılın sonunda, Alman bir yazar, gazete okumanın lehinde yorum yaptı. Kaspar Stieler'ın *Zeitungs Luts ve Nutz*'u (*Gazetelerin Hazzı ve Faydası*) haberleri takip etme hakkını onaylıyordu:

34 Daniel Hartnack, *Erachten von Einrichtung der Alten Teutsch und Neuen Europäischen Historien* (Hamburg: Zelle, 1688).

> Bu dünyada yaşayan bizler, şimdiki dünyayı bilmeliyiz; bilge olmak istiyorsak burada Büyük İskender, Sezar veya Muhammed'den yardım alamayız. Bu bilgeliği arayan ve topluma katılmak isteyenler, gazeteleri takip etmeli, okumalı ve anlamalıdır.[35]

Stieler, erişimi sınırlandırma çabalarına karşıydı. Tüm insanların doğal öğrenme içgüdüsüne sahip olduğuna inanıyordu ve bu, en güncel olayları öğrenmeye kadar uzanıyordu. Stieler, gazete okuyarak fayda sağlayacak grupları sıraladı ve doğrudan basın eleştirilerine cevap verdi. Öğretmenlerin ve profesörlerin güncel kalmak için haberleri takip etmesi gerekiyordu. Rahipler, gazetelerdeki konuları vaazlarına dâhil edebilir ve içlerinde Tanrı'nın insan işlerine müdahalelerine dair örnekler bulabilirdi. Tüccarlar ve gezgin işçiler, Avrupa'nın tehlikeli yollarındaki koşullar hakkında bilgilendirilecekti. Taşra soyluları can sıkıntısından kurtulmak için gazete okumalıydı, hanımları da öyle: dedikoduyla vakit kaybetmektense, ciddi konuları tartışmak için bilgi edinebilirlerdi. Gazetelerin nazik gözlere uygun olmayan konularla dolu olmasına itiraz edenler, İncil'in "cinayet, zina, hırsızlık ve diğer birçok günah örnekleriyle dolu" olduğunu hatırlamalıdır.[36]

Stieler'ın yayını zamanında geldi, çünkü on sekizinci yüzyılın başında, haber okumanın erdemleri, evrensel olarak kabul edilmekten çok uzaktı. Aksine, siyasete katılımın artması, seri basının değerlerini sorgulayan kaygıları da beraberinde getirdi. Gazeteleri eleştirenler, basının kamusal tartışmaya katkısını tehlikeye attığını düşündükleri üç ana konuya odaklandı. Aşırı bilgi yüklemesinden, haberlerin fazlalığından ve çoğunun çelişkili olduğundan şikâyet ettiler. Eski zamanlardaki doğrudan habercilik geleneğinin fikirler tarafından kirletildiğinden endişeleniyorlardı. Bu düşüncelerinde haksız değillerdi; devlet adamları, kendi çıkarlarına göre haberleri manipüle ediyordu. Tüm bu etmenlerin gerçeği çarpıtması veya karartması muhtemeldi ve okuyucuların kafası karışıp aldatılabilirlerdi.

Baskıda sağduyunun yok olduğuna dair şikâyetler yeni değildi. On altıncı yüzyılın ilk on yıllarından ve Reform'un beraberinde ortaya çıkan risale akınından bu yana, çağdaşlar; Avrupa meselelerinde

35 Kaspar Stieler, *Zeitungs Lust und Nutz* (Hamburg: Schiller, 1695), alıntı yapılan Groth, *Geschichte*, s. 19.

36 Bu, Jeremy Popkin, 'New Perspectives on the Early Modern European Press', Joop W. Koopmans, *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005), s. 127, burada s. 10, tartışmasını takip etmektedir.

birbirini izleyen krizlerin teşvik ettiği risale savaşıyla ürkmüş ve huzursuz olmuşlardı. Aynı eleştiriyi on sekizinci yüzyılın başlarındaki gazetelere uygulamak doğru olmayabilir. Avrupa'nın çoğu yerinde tek bir gazete, hâlâ yerel bir tekelden yararlanıyordu. Sadece Londra'da ve birkaç Alman şehrinde, özellikle Hamburg'da doğrudan rekabette olan birçok seri yayın vardı. Rekabet, zararlı sonuçlar doğurabilirdi.[37] Gazeteler, birbirlerinin hatalarını göstermeye oldukça hevesliydi. Rakiplerine dava açarak gazetenin bir tür olarak güvenilirliğine zarar verdiklerini fark etmemişlerdi. Abartmaktan veya taraflılıktan kaçınan Daniel Defoe, zaman zaman rakiplerinin güvenilirliğine ve samimiyetine saldırıda bulunurdu ve bu rakipleri arasında *The Daily Courant*, *The English Post*, *The London Gazette*, *The Post Boy* ve *The Post Man* de vardı.[38] *The Tatler*, basının çelişkileri ve abartmalarıyla zaman zaman alay ederdi ve "bu adadaki gazetelerin, İngiltere'deki zayıf zihinler için İspanya'ya karşı şövalye kitapları kadar zararlı" olduğu sonucuna vardı.[39]

Söz konusu profesyonel çekişme, kısmen kalabalık bir pazarın sonucuydu. Londra gazeteleri, yurt dışından gelen haberler için büyük ölçüde aynı bilgi kaynaklarını kullanıyordu. Orijinallik arayışında sanatsal yönler de açığa çıktı. Bu, özellikle aynı raporu farklı yerlerde okuyanlar için biraz şaşkınlığa neden oldu. Joseph Addison'ın *Spectator*'daki bir yazısında zarafetle ifade ettiği gibi:

> Hepsi yurt dışından aynı tavsiyeleri ve çoğu zaman aynı sözleri alıyor; ama sunma biçimleri o kadar farklı ki, halkın çıkarlarında gözü olan ve her birinden bir parça okumadan kafeyi terk edebilecek bir vatandaş yok.[40]

Addison, gazetecilik lisansının tehlikelerini kınadı; ancak haberleri işlemeye yönelik bu ticari baskının, haberleri kasıtlı olarak taraflı sunduğuna dair endişeler arttı. Fikir tokadı, kalabalık Londra pazarının çok ötesine uzanan bir endişeydi. Burada, gazetelerin el yazması haber mektuplarından aldıkları mirasın tarihsel kökenlerini hatırlamak önemlidir: süslenmiş haberler, neredeyse hatalı olarak

37 Aktif bir siyasi kültürün ve güçlü bir basının sonuçlarının içgörü dolu araştırması: Mark Knights, *Representation and Misrepresentation in Later Stuart Britain: Partisanship and Political Culture* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

38 William B. Ewald, *The Newsmen of Queen Anne* (Oxford: Basil Blackwell, 1956), s. 14–15.

39 *Tatler*, no. 178, alıntı yapılan Ewald, *Newsmen*, s. 15.

40 *The Spectator*, no. 452, alıntı yapılan Ewald, *Newsmen*, s. 15.

değerlendiriliyordu. *Avvisi* aboneliği olanlar ve onların basılı halefleri; haberlerin daha söylemsel, analitik ve açıkçası polemik olan haber risalelerinden tamamen ayrılmasına önem veriyordu. Seri haber yayınlarının bu habercilik yöntemi nedeniyle kirleneceğine dair endişeler, on sekizinci yüzyılın başlarında yaygınlaştı ve arttı. İngiliz İç Savaşı'nda faaliyette olan seri yayınlar aşırıydı. Ancak Alman gazeteleri bile, savaş zamanlarında yerel okurlarının bağlılıklarından habersiz olamazdı. On sekizinci yüzyılın başlarında, İngiliz gazeteleri; hataları kadar, taraflılıkları için de birbirini suçluyordu. Öyle olsa bile, gazeteler, okuyucularının fikirlerine yön vermeye yönelik girişimlerde hâlâ büyük ölçüde çekingen davranıyordu. Bir Alman gazetesinin ilk önemli makalesi veya başyazısı 1687'de Hamburg'da yayımlandı, ancak bunun bir hata olduğu ortaya çıktı: rakip serilerin kitle kazanmak için denemeler yaptığı bir pazar ürünüydü.[41] Daha tipik olanı, *The Daily Courant*'ın editörünün, okurlarına 1702'deki ilk sayısında hitabı idi:

> Yabancı gazetelerin nereden alındığına dair alıntı yapılacak ve halk, hangi ülkenin hükûmetinin müsaadesi ile bir haberin geldiğini görünce, güvenilirliğini ve adaletini daha iyi yargılayabilir. Kendisine ait herhangi bir yorum veya varsayım da vermeyecektir, sadece olguyla ilgili olacak; diğer insanların kendileri için derinlemesine düşünecek kadar mantıklı olduğunu varsayacaktır.[42]

Bunların hepsi güzeldi, ama okuyucu bundan nasıl emin olabilirdi? Yayıncısı bu değerlere sahip olsa bile, okuyucu; gazetelerin politikacılar tarafından kendi gündemlerine göre şekillendirilmediğinden nasıl emin olabilirdi?

Gücün Ağırlığı

Matbaanın ilk günlerinden itibaren, Avrupalı yöneticiler; yeni endüstriyi düzenleme ihtiyacının farkına vardı. Reform'un dinî çatışmaları, basılı kelimelerin gücüne yeni bir duyarlılık getirdi; ancak sulh hâkimleri, ayrıcalıklarını ihlal ediyor gibi görünen kamu politikası üzerindeki her türlü tartışmayı da kontrol etmek istiyordu. On altıncı yüzyıl boyunca kontrol sistemleri, çok hızlı bir şekilde gelişti. Hem Protestan

41 Johannes Weber, 'Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe', *German History*, 24 (2006), s. 393.

42 *Daily Courant* 11 Mart 1702, alıntı yapılan Ewald, *Newsmen*, s. 14.

Remarks upon the London Gazette, relating to the Sea-fights Past and the Battle of London in Flanders.

THE Penner of this Intelligence has for some time written with such an uncommon range of Fancy, as if his Design was rather to Entertain and Amuse, than Inform his Reader. To do him Justice, he seems to be not only a Master of Style, but of the Matter he treats about: for he makes no difficulty to conceal, disguise and perplex Things at Discretion, so that an ordinary Observer must be oftentimes at a loss to know how the World goes. His peculiar Talent is to soften a Disadvantage, and make it invisible. It may be he appears with this Sanguine Air, because he is unwilling to put us to pain with unacceptable Truths. But how much soever he may be commended for his Temper, it would in all likelyhood be better for us if we were plainly dealt with. To skin over a wound before it has been sufficiently probed and laid open, is the way to mortifie the Part, and often Kills instead of Curing. When a Man's Fortune is sinking, he should be made sensible of his Condition; that if indeed of stopping the Leak, he may quit the Bottom. The *English* and Confederates have lately received two Blows at Sea and in *Flanders*; which 'tis fear'd will take some time to Recover. These the *Gazetteer* runs over so lightly, and describes with such a handsome neglect, as if the Loss, if any, was inconsiderable.

That he does not deal clearly with us in this Case, I shall endeavour to shew, by bringing the forementioned Accidents under a short Review. And he it may not be improper to acquaint the Reader that I intend to keep within the Verge of the Confederacy, and to bring no evidence against the *Gazetteer*, but what is either drawn from himself, or from some other Authority which he is equally obliged to acknowledge. And if I mention any *French* Proof, it shall be when it agrees with his own.

I shall begin with the Loss of the *Smyrna*-Fleet; and here I shall,

I. Very briefly shew the *Gazetteer*'s Account of this Accident to be perplexed and disagreeing with it self.

2. That 'tis imperfect, and far short of Matter of Fact.

1. His Account is dark and inconsistent. His Business here is to let us know the Fortune of the *English*. Now had he been disposed to inform us of what had pass'd, he would (after the List of those which escaped with the Admiral) have immediately mentioned the others which joyned the Ports of *Spain*, and distinguished the *English* from the rest. This would have been easie and intelligible. But such design it seems was not to be consulted. To this purpose he gives you the number of those with Admiral *Rook*. Then tells you how many were missing; and at last sits down those which were got into *Cadiz* and *St. Lucar's*, and intermixeth them with the *Dutch*, *Danes*, &c. and with part of the latter List. And by this confused relation, he has conveyed himself out of sight. But upon Inquiry I believe it will appear, he has left himself as well as his Reader.

Let us compare his Lists from *Gazette* July 27th.

His first List contains those *English* Merchants Ships which were with Admiral *Rook*. The number of these is fifteen, beginning with the *George*, and ending with the *Elderfly*. His second List consists of those *English* Merchant-Men which were missing; this begins with the *Swallow* and ends with the *Mary Homer*, and in all makes twenty four Ships.

His third Account is of those Ships which escaped into *Cadiz* and *St. Lucar*, which though it does not reach the number of what was missing, yet it brings in nine *English*, five in *Cadiz* and two in *St. Lucar*, which were unmentioned in his former Lists. Their names are,

The *Johanna* and *Anne*, the Ketch commanded by *Excellent Jackson* and therefore different from the *Swanne* in the missing List, whose Master was *David Silver*.

The *Sarah* and *Elizabeth*, the Vessel *Matthew Ayshon*; the *Sarah* commanded by *Landen*; the *John* commanded by *Ward*; the *Virgin Merchant*'s Captain *Cooper* his Ship not named; the *Mediterranean Fly*, Capt. *Norland*; and therefore different from A

12.4 *The London Gazette*'sine bir saldırı. Yazar; İngiliz gazetesine yapılan böylesi bir saldırının, basının güvenilirliğini arttırmaya yönelik bir katkısı olmadığını yansıtmamıştır.

hem de Katolik rejimler, oldukça farklı bir vurguyla da olsa sansür uyguladı. Katolik ülkelerde, Roma örneğini takip ederek, kapsamlı bir yasak kitap ve yazar listesi veya 'indeksi' yayımlamak bir norm hâline geldi. Protestan yargı alanlarında, herhangi bir metnin matbaaya gönderilmeden önce denetlenmesi talep ediliyordu.

Haber yayınlarının düzenlenmesi için bir model oluşturan bu ikinci sistemdir. Ancak, kitap ve risale üretimine makul bir başarıyla uygulanabilse de, böyle bir sistem seri yayınlara uygulanmak için o kadar da uygun değildi. Metinlerin yayın öncesi incelemesini üstlenmek için aday gösterilenler, genellikle çalışan erkeklerdi. Yayıncılar, nispeten tartışmasız kitaplar için bile uzun gecikmelerden ve baskıcı ücretlerden şikâyetçiydi. Haftanın belirli bir gününde basılması gereken haber yayınları için, en ufak bir gecikme bile bir sorundu. Yayın öncesi sansür, uygulamada nadiren işe yaradı.

Genel olarak, gazetelerin kurulduğu yerlerin çoğunda üçüncü bir kontrol şeması uygulanıyordu: yetkililerin saldırgan kabul ettiği yayınları basanlara ceza veriliyordu. Bu müdahaleler, seyrek olması açısından daha etkiliydi. Gazete yayıncıları, her sayıda geçim kaynaklarını riske attıklarını biliyordu. Matbaacılar; küstah bir risale için riske girebilirdi özellikle de anonim olarak yayımlandıklarında; ancak bu seçenek, gazete yayıncıları için mevcut değildi. Abonelerin ödemeleri nereye göndereceklerini bilmeleri ve geri kalan müşterilerin mağazalarını bulabilmeleri için adresleri her sayıda belirgin bir şekilde yer almalıydı.

Bu yüzden gazeteler, birilerini gücendirmekten kaçındı. Sıklıkla olduğu gibi, otosansür herhangi bir düzenleme sisteminden çok daha etkiliydi. Uyum sağlama baskısı, herhangi bir gazetenin yerel bir tekele sahip olduğu bölgelerde özellikle yoğundu; bu, gazetelerin yayımlandığı Avrupa'daki çoğu bölge için geçerliydi. Fransa'da *Gazette*, kraliyet iktidarı için maskotluk yapıyordu, ancak bu genel bir durumun en uç örneğiydi. İtalya'da, Milano ve Piedmont'taki gazete sahipleri, gazetelerini hükûmetin basımevinde sunmaktan mutluydu; özellikle de yayıncılara emekli maaşı verilen Piedmont'ta.[43] Hoşgörü cenneti olarak tanınan Hollanda Cumhuriyeti'nde bile, yüzyıl ortasındaki gürültü kirliliği, 1690'da sessizce bastırılmıştı. Artık her şehrin kârlı bir tekelin keyfini çıkaran tek bir gazetesi vardı.

Genel olarak, gazetelerin siyasi duyarlılık konularında yorum yapmaktan kaçınacağı anlaşıldı; bu, iç siyasi haberlerin yayımlanmasına karşı uzun süredir devam eden önyargıyı açıklamaktadır. Ancak bazen siyasi baskılar, bunun ötesine geçti ve dış haberlerin yerel iktidarın politika önceliklerine uyması için yönlendirilmesi gerekti. Gazeteler için daha geniş bir okuyucu kitlesi olması gerektiğini savunan Kaspar Stieler bile, hükümdarlarının itibarını zedeleyebilecek hiçbir şeyi yayımlamamaları gerektiğine inanıyordu. "Bir yayıncı, kim olduğunu ve nerede yaşadığını, efendisini ve efendisinin kim olduğunu hatırlamak zorundadır."[44] Yetkililer talep ederse, gazeteler; yanlış olduğunu bildikleri hâlde haberleri yayımlıyordu. Stieler, okuyucuyu keskin bir eleştirel anlayış göstermeye teşvik etti; bir raporun kökenine ve Protestan mı yoksa Katolik bir bölgeden mi geldiğine dikkat etmeleri konusunda uyarıda bulundu.

---

43 Brendan Dooley, *The Social History of Skepticism: Experience and Doubt in Early Modern Culture* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1999), s. 129.

44 Stieler, *Zeitungs Lust und Nutz*, alıntı yapılan Popkin, "New Perspectives", s. 11.

Hiç kimse; uzlaşmaya varılmış, bozuk bir kaynağın zorluklarının haberciler kadar farkında değildi. Gazete editörleri, yalnızca en iyi tarafsız haberleri vaat etmeye devam etti. Paris *Gazette*'sinde Théophraste Renaudot, "Gerçeği ararken kimseye teslim olmadığını" iddia etti. 1688'de *The London Courant*, "tarafsız bir tarihçinin bütünlüğüyle, tüm taraflara adaleti yerine getirmek, olayları gerçekten olduğu gibi temsil etmek için" yazmayı taahhüt etti.[45]

Bu hakikat iddiaları, hiçbir yerde, dönemin en çekişmeli basınına ev sahipliği yapan Londra'da olduğundan daha fazla tekrarlanmadı ve itiraz edilmedi. Ancak, daha az düzenlenen bir piyasanın hakikat söylemini teşvik edeceği umudu, tıpkı bir asır sonra devrimci Fransa'da olacağı gibi, karşılıksız kaldı.[46] Londra gazeteleri, tekelci bir piyasada tek bir gazete üzerindeki baskıcı yüklerden kurtulmuş olabilirdi; ama yine de siyasi baskıdan muaf değildiler. Aksine, İngiliz devlet adamları, kendi gayelerini sunmak için kendilerinden yana bir gazeteye sahip olmaları gerektiğini anladı. Gazeteler, kısa sürede Whig veya Tory olarak tanımlandı; önde gelen yazarlar, taraflı yazmak için ücret almayı kabul etti. 1726'da *The Craftsman*, muhafazakâr Lord Bolingbroke tarafından açıkça Walpole yönetimine karşı siyasi görüşleri harekete geçirmek için kuruldu. Robert Walpole, kendi basınını kurarak mantıklı bir karşılık verdi. Başbakan olarak geçirdiği son on yılda, beş gazeteyi kontrol etti ve uyumlu davranan habercilere toplam 50.000 sterlin -oldukça muazzam bir meblağ- ödedi.[47]

Özgür basının bedeli neydi? İşlenmemiş gerçeğe ısrarla bağlı olma iddiası ne kadar doğruydu? Gazete yüzüncü yılını doldururken, seri basın garip bir paradoks ortaya koydu. Gazeteler okur sayısını ve siyasi nüfuzunu ne kadar genişletirse, o kadar az güveniliyordu. Aydınlanma Çağı'na taşınması zor ve karmaşık bir mirastı.

---

45 Ward, *The Invention of Journalism Ethics*, s. 124.

46 Aşağıda, Bölüm 16.

47 C. John Sommerville, *The News Revolution in England: Cultural Dynamics of Daily Information* (Oxford: Oxford University Press, 1996), s. 132–3.

BÖLÜM 13

Derginin Çağı

Hakikat hakkındaki tartışma, haberlerin aktarılması konusunda bir otorite krizini temsil ediyordu. Daha düşmancıl bir siyasi kültürün gelişmesiyle birlikte, habercilik bazı yönlerden gerilemiş görünüyordu. Hakikat arayışı; fikir sisi içinde ve sahtekâr siyasetle birlikte, kötüye kullanım ve manipülasyonda boğuldu. Siyaset, haberleri kirletmişti. Elbette bu, asla gerçekten çözülemeyecek bir sorundur. Haber baskılarının aynı zamanda ikna için bir araç olmaları ihtiyacı, okuyucuların eleştirel yeteneklerini modern çağda zorlamaya devam edecekti. Ancak ileriye dair ilk ipuçları, on sekizinci yüzyılda, gazetenin gürültüsünden ve ısrarcılığından oldukça farklı yeni bir seri yayın biçiminde ortaya çıktı. Bu, derginin çağı olacaktı.

On sekizinci yüzyıl, periyodik basında çarpıcı bir yükselişe tanıklık etti. Yüzyıl ilerledikçe, gazeteler bunun sadece küçük bir bölümünü oluşturacaktı. Bunun yerine, yeni yüzyılda abone olunan yeni bir seri yayın kuruldu: haftalık veya aylık olarak dağıtılan edebî, kültürel, bilimsel dergiler. Yeni yayın türü, son derece popüler oldu. Bu, yükselen refah ve artan okuryazarlık dönemiydi. Profesyonel elitlerin genişlemesinin yanı sıra, yeni periyodik yayınların bu meslek gruplarını hem yazar hem de abone olarak kaydettirerek yararlanabildikleri bilimsel ve profesyonel uzmanlığa duyulan güven arttı. Gazetelerin aksine, bu yayınlar; geleneksel otoritelere, uzman yazarlara ve söylemsel analizlere dayanıyordu. Bu aynı zamanda, burjuvanın daha yüklü miktar kazandığı dönemdi.[1] Giderek daha canlı hâle gelen bir tüketim toplumunun bu yeni üyeleri, eğlence için daha fazla paraya sahipti: edebiyat, müzik, tiyatro. Ancak, topluma ilk temkinli adımlarını atarken, rehberliğe de yatkındılar: rafine arayışlarda yeni olanlara, zevk ve moda konularında memnuniyetle yardım ettiler.

1 John Brewer ve Roy Porter, *Consumption and the World of Goods* (Londra: Routledge, 1993).

Yayıncılar da dergiler için pazarın gelişmesinden memnundu. Güncel olaylarla ilgili doğrudan yorum yapmaktan kaçınmak, resmî onay alamama riskini en aza indirdi; ancak birçok dergi, böyle bir politikaya sıkı sıkıya bağlı kalmaktan çok, benimsedi. Toplumun elit kesimini ve moda eylemlerini kesinlikle ilgi çeken bir konu olarak görüyorlardı. Moda olan her şey, dergilere konu oldu; sosyal elitler ve onların işletmeleri genellikle *modaya* uygundu.

Derginin yükselişi, hem sosyal bir olgu olarak hem de haber piyasasına etkisi açısından önemliydi. Daha uzun makaleleri ve daha kişisel üslupları ile dergilerin büyümesi, şimdiye kadar habercilikten kaçan bir gazetecilik geleneğinin gelişimini teşvik etti. Aslında, gazeteciliğin doğasında var olduğunu düşündüğümüz eleştirel ve biçimsel özelliklerin çoğu, ilk olarak bu on sekizinci yüzyıl dergilerinde ortaya çıktı. Kamuoyuna, savaş ve politika dolu gazetelerde kaçırdıklarını sundular. Dergiler, şiddetli siyasi inceleme makalelerinden daha yumuşak bir üslupla eleştirileri ve beğenileri paylaştı. Doğrudan okuyucuyla konuştular; bir argümanı açıklamak ve geliştirmek için zamanı kullandılar. Komik ve şaşırtıcıydılar. Hepsinden önemlisi, daha önce on sekizinci yüzyıl "seyircilerine" sunulan bu türden bir eğlenceye benzer bir deneyim yaşamamış izleyiciler için, tamamen yeni bir konsept sundular: hem tanıdık karakterler hem de yeni modayı sunarak belirgin bir ses oldular. Bu, cezbedici ve sarhoş edici bir karışımdı.

Aydınlanma Araçları

1665 yılında, son derece kontrollü Fransız pazarında, saygıdeğer *Gazette*'nin yanında yayımlanacak yeni bir dergi çıktı: *Journal des sçavans*. Bu, Avrupa kitap ticaretinde büyük bir yenilikti: medeni ve dinî mahkemeler tarafından alınan kararların yasal müşterileri için bazı ek bildirimlerle birlikte, esas olarak sanat ve bilimdeki keşiflere adanmış bir dergi idi. Aylık veya yıllık olarak basıldığında yeniliklerin söndüğü gerekçesiyle, haftalık olarak basılması planlanıyordu. Ancak sayfalandırma, yıl sonunda birbirine bağlanmanın amaçlandığını gösterecek şekilde devam etti. Cilt, akademik özellikler taşıyordu: tablolar, notlar, indeks ve bibliyografya. *Gazette* gibi, söz konusu yayın da piyasanın bu bölümünde korumalı bir tekelin sahip olduğu ayrıcalıklı bir girişim olacaktı. Ayrıca kazançlı olması bekleniyordu. Fransız entelektüel topluluğu için *Journal des sçavans,* hem bir ilham kaynağı hem de temel

bir destek oldu; tek başlarına umut edemeyecekleri kadar geniş bir literatürü takip etmenin bir yolu idi.

Journal des sçavans, muazzam derecede etkili olacak yeni bir bilimsel dergi modeliydi.[2] Etkisi, en çok Londra'daki Kanal genelinde hissedildi. Burada birkaç ay içinde benzer bir girişim kuruldu: *The Philosophical Transactions.* Adından da anlaşılacağı üzere, bu daha bilimseldi. Editörleri, yeni kurulan Royal Society* ile yakın bir bağlantı içerisindeydi; ve yoldaşları, makalelerin büyük bir kısmını temin ediyordu.[3] Ancak dergi, resmî olarak Royal Society'nin kontrolünde değildi; bu durum, Londra ve Oxford merkezli Society'nin iki şubesi battığında ve *Transactions*'ın sayfalarını bilimsel güvenilirliklerini hedef almak için kullandığında, bazı zorluklara neden oldu. *Journal des sçavans,* Fransızca; *Philosophical Transactions*'daki makaleler de İngilizce olarak yayımlandı. Bu elbette bir mesele değildi. Eğitimli erkeklerin Latince bilmesi bekleniyordu ve Latince hâlâ uluslararası bilimsel söylemin diliydi. Aslında, akademisyenler, kısa süre sonra Latinceden uzaklaşmanın hayatlarını daha da zorlaştırdığından şikâyet ediyordu; artık pek çok dilde ustalaşmak zorundaydılar. *Transactions*'ın ilk editörü Henry Oldenburg, böyle olması gerektiği konusunda kararlıydı: "Belki de Latince bilmeyen ancak meraklı olan İngilizlere de faydalı olmaları gerekiyordu."[4] Burada Royal Society, Avrupa kültürünün geleceği için önemli bir açıklama yapıyordu. Avrupa kültürünün, mektuplarının ve iyi bir eğitimin temsil ettiği sosyal hiyerarşinin tüm yerleşik geleneklerine aykırı olmasına rağmen, yerel dilin bilgeliğin dili olmasını önerdi. Hümanist geleneğin gölgesinden kurtuluş sürecinde, önemli bir sembolik adımdı.

Philosophical Transactions yine de *Journal des sçavans*'a kıyasla çok daha elitistti. Basılan üç yüz kopya, yoldaşlar için fazlasıyla yeterliydi ve Society, erişim alanını uzmanlar çemberinin ötesine

2 David A. Kronick, *A History of Scientific and Technical Periodicals* (Methuen, NJ: Scarecrow, 1976).

* Alanında uzman kişilerin bir araya geldiği bilimsel bir topluluk.

3 Margery Purver, *The Royal Society: Concept and Creation* (Cambridge, MA: MIT University Press, 1967); Steven Shapin, *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth- Century England* (Şikago, IL: University of Chicago Press, 1994).

4 David A. Kronick, 'Notes on the Printing History of the Early *Philosophical Transactions*', *'Devant le deluge' and Other Essays on Early Modern Scientific Communication* (Oxford: Scarecrow, 2004), s. 153–79, burada s. 164.

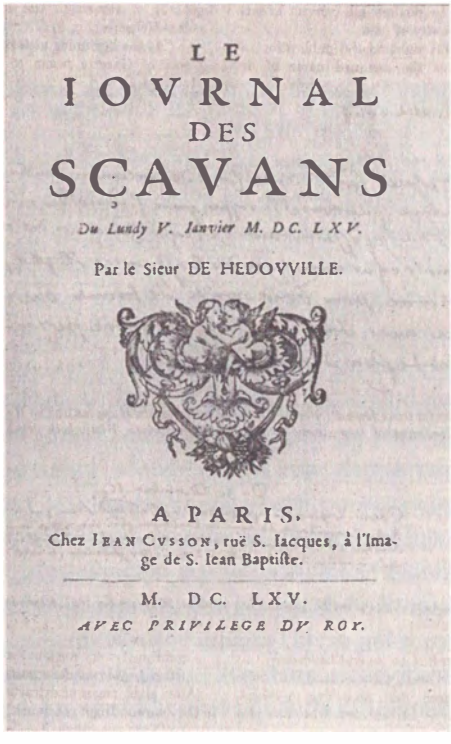
LE
IOVRNAL
DES
SÇAVANS
Du Lundy V. Ianvier M. DC. LXV.
Par le Sieur DE HEDOVVILLE.
A PARIS.
Chez IEAN CVSSON, ruë S. Iacques, à l'Image de S. Iean Baptiſte.
M. DC. LXV.
AVEC PRIVILEGE DV ROY.

13.1 *Journal des sçavans.*

yaymak için bir girişimde bulunmadı. Bununla birlikte, her iki yayın da uluslararası öğrenme ve keşif topluluğunun bir parçasıydı: Mektuplar Cumhuriyeti, Pierre Bayle'nin anıtsal ve uzun soluklu inceleme dergisi *Nouvelles de la république des lettres*'de (1684-1718) kutlandı. *Philosophical Transactions*'ın ilk sayısı, Fransa'dan ve İtalya'dan birer makale içeriyordu; birbiri ardına basılan sayılarda sıklıkla *Journal des sçavans*'ın makaleleri, çevrilerek yayımlandı.

Bilimsel dergiler, bilgiyi büyük ansiklopedik yayınlar hâlinde organize etme konusundaki ilgiden de yararlandı; bunların çoğu, bölümler hâlinde yayımlandı. Dergi, arşivlenecek ve araştırma için bir başvuru aracı olacak şekilde tasarlandı. On sekizinci yüzyıl okurları, gazetelere tam da bu şekilde davranmaya giderek daha yatkın oldu.[5] Bir dergi veya gazetenin iki tane önemi vardı: güncel bir bilgi sayfası ve artan bir bilgi arşivi olması. Bilimin giderek daha önemli bir rol oynadığı bir bilgi bankasıydı.

5 Aşağıda, Bölüm 18.

Philosophical Transactions ve *Journal des sçavans*, uzman dergiler için büyüyen bir pazarın yolunu açtı; bunlar, nihayetinde geniş bir konu yelpazesi sunacaklardı. Bu, on sekizinci yüzyıl kitap pazarının en canlı ve kazançlı alanlarından biri olacaktı. Haber ve güncel olaylara yönelik pazar, *Gazette* tekeli tarafından sıkı sıkıya uygulanan kısıtlamaların olduğu Fransa'da özellikle önemli olacaktı.[6] On yedinci yüzyıl bitmeden önce, Fransa'da yaklaşık iki yüz dergi basıldı. 1700 ile 1789 Fransız Devrimi'nin patlak vermesi arasındaki süreçte, bu sayı, sekiz yüzü aştı. Bu, uzman dergilerin çağıydı: en önemlileri arasında prestijli *Journal économique* (1751-72), *Observations de la physique* (1752-1823) ve *Journal de médecine* (1754-93) vardı. Yüzyılın ortalarında kurulan dergiler, bu uzun ömürlü girişimlerin tanıklık ettiği gibi, özellikle başarılıydı: 1750 ile 1759 arasında kurulan 115 periyodik yayından 63'ü, bir yıl ve 21'i, on yıl veya daha fazla. Diğer dergiler; tıp, tarım, ticaret, müzik ve sanata ilgi duyan topluluklara hizmet etti.

Ciddi bir bilimsel basının gelişmesi, gazetelerin öncülük ettiği periyodik yayınlara derinlik ve ağırlık kattı. Seri modelin; ansiklopedik yayın riskini yaymak, nakit akışını iyileştirmek ve piyasanın bir basımın boyutunu belirlemesine izin vermek için oldukça etkili bir mekanizma olduğu ortaya çıktı. Yayıncılar, geleneksel olarak basılmış kitaplarda olduğu gibi, satılmamış kopyalarla dolu depolarla karşı karşıya değildi. Yeni periyodik yayınlar; çeşitli alanlarda profesyonel araştırma pazarını da aşamalı olarak genişletti. Söz konusu araştırmalar, ampirik verilerle destekleniyordu. Bu, güncel olayların bildirilmesi üzerinde kaçınılmaz olarak etkisini gösterdi ve hem analiz yapmaya hem de açıklanabilir fenomenlerin dışında kalan masallara ve mucizelere karşı giderek daha şüpheci yaklaşmaya teşvik etti. Tam da bu dönemde, özellikle büyükşehir basınında, taşra halkının saflığını ortaya çıkarmak için kullanılması dışında, tuhaf veya doğaüstü olayların daha az bildirildiğini görüyoruz.[7]

Bilim pazarı da oldukça genişti. Bu, 1691'de Londralı deneyimli bir kitapçı ve yayıncı olan John Dunton'ın, dinlenmek bilmeyen çağın en yenilikçi periyodik yayınlarından birine girişmesiyle kanıtlandı. *The Athenian Mercury;* bilim, din, görgü, kur yapma ve tarih

6 Jack R. Censer, *The French Press in the Age of Enlightenment* (Londra: Routledge, 1994).

7 James Sutherland, *The Restoration Newspaper and its Development* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), Bölüm 3: 'Country News'.

gibi her alanda okuyucuların sorularına ayrılmış süreli bir yayındı.[8] Okuyucular; sorularını kuruş postası ile, Dunton'ın Stocks Market'teki dükkânının yanında bulunan Bay Smith'in kafesine gönderiyordu. Sorular, Atinalılar Derneği tarafından, aslında Dunton ve iki kayınbiraderi tarafından cevaplanıyordu. Soru soranların kimliği, hiçbir zaman tespit edilmedi; bu da onların cahillikleri ortaya çıkacak diye endişe etmeden sorular sormasını sağladı. Bu, herkes için kazançlı bir yöntemdi. *Athenian Mercury* haftada iki kere, bir kuruşa satıldı; Dunton ve Atinalı yoldaşları, sorularla doluydu. Editör, okuyucuları aynı soruyu iki kez yanıtlamayacakları konusunda uyarmak zorunda kaldı; bu da elbette meraklı olanları, sunulan bilgeliğin tamamına erişebilmek için eski sayıları toplamaya mecbur bıraktı.

Athenian Mercury; İngiliz halkına, bilimin en büyük ilgi alanlarından biri olduğunu gösterdi.[9] Soruların yüzde yirmisi, geniş tanımıyla bilimle alakalıydı. Bu, *Philosophical Transactions*'ın biliminden oldukça farklıydı; ama öte yandan haber kitaplarından ve korkunç doğumlardan da çok uzaktı. Okuyucular, günlük yaşamları boyunca gözlemledikleri basit ve pratik olayların yanıtlarını bilmek istiyordu. Hamamdaki su neden kaynağından ya da nehirden daha sıcaktı? Rüzgâr güçlendiğinde ve değişim gerektiğinde, alevler nereye giderdi?[10] Hepsi, güzel sorulardı.

Dunton, 1697 yılında *Athenian Mercury*'yi kapattı. 1695 tarihli Ruhsat Yasası'nın sona ermesiyle birlikte siyasi gazetecilik yeniden başladığında, mevcut seri çeşitliliğini genişletti fakat dergisinin satışları düşüyordu. Ama muhtemelen Dunton, girişimin yolunda gittiğini düşünüyordu. Bir periyodik yayın, tamamen bir bireyin kişiliğine ve karizmasına bağlı olduğunda, haftalık veya iki haftada bir yayın yapmanın baskısı amansızdı; belki de hem Dunton hem de okuyucuları ilerlemeye hazırdı. *Athenian Mercury,* yine de dergi türünün gelişimine önemli bir katkıda bulundu. Okurlarla etkileşimli diyaloğun yaratıcılığının ötesinde, Dunton; yanıtları veren bilgeler

8 Gilbert D. McEwen, *The Oracle of the Coffee House: John Dunton's Athenian Mercury* (San Marino, CA: Huntington Library, 1972); Helen Berry, *Gender, Society and Print Culture in Late Stuart England: The Cultural World of the 'Athenian Mercury'* (Aldershot: Ashgate, 2003); C. John Sommerville, *The News Revolution in England: Cultural Dynamics of Daily Information* (Oxford: Oxford University Press, 1996), s. 103–9.

9 McEwen, *Oracle*, s. 113–40.

10 *Athenian Mercury*den itibaren sırasıyla 9 Haziran, 18 Nisan ve 14 Nisan 1691; Sommerville, *News Revolution*, s. 106–7.

13.2 Atina Topluluğu. Dunton'ın güveni, aslında kendisinden ve iki kayınbiraderinden geliyordu.

kolejiyle de köşeyi döndü. Okurların vekâleten üye olduğu bu kulübü kurarak, Dunton; hem okuyucular hem de gelecek serilerin yazarları arasında kalıcı bir bağ kurdu.[11] Bilgili ve esprili arkadaşlardan oluşan bir topluluğa katılmaları ve kuruşluk abonelikleri için davet edilen okuyucular, sanal bir mahalle hâline gelen veya aile çevrelerinin yerini alan bir ilişkiler ağına çekilebilirdi. Bu; genellikle memleketlerinden kopan, yeni ortaklıklara ve yeni deneyimlere açık, şehre yeni gelen kişiler için özellikle çekiciydi. Dunton, İngilizce mektupların en yaratıcı aşamalarından birinde filizlenecek bir tohum ekmişti.

Bay Seyirci

1672'de Fransa'da başka bir Merkür çıktı; yıllar geçtikçe asil ruhlu *Journal des sçavans*'ın ötesine geçecekti. Bu, *Mercure galant* idi ve hedef kitlesi oldukça farklıydı. *Mercure galant;* güncel, kültürel ve

11 Robert J. Allen, *The Clubs of Augustan London* (Hamden, CT: Archon, 1967), s. 189–229.

edebî haberlerin etkili bir derlemesini sundu. Saray dedikodusunun yanı sıra melodiler, edebî incelemeler, ölüm ilanları, evlilik ve doğum ilanlarından oluşan çeşitli konular vardı. İlk editörü Jean Donneau de Visé, topluluk dergisinin kurucusu olarak kabul edilebilir.[12]

Mercure galant, asil bir ruha sahip değildi. De Visé ciddi bir adamdı ve Molière komedilerinin eleştirmeniydi. *Mercure galant,* Fransa'da olduğu gibi, kraliyet tekeli tarafından korunuyordu ve de Visé iyi bir miktarda kraliyet maaşı alıyordu. Doğal olarak *Mercure galant,* sarayın bir dostu olarak kaldı. XIV. Louis'ye övgüler yağdıran ve fetihlerini öven makaleler, *Gazette*'dekilerden pek de farklı değildi. *Mercure galant*, hiciv yapmak için bir araç değildi; asıl etkisi, yeni bir dergi türüne öncülük etmesiydi: toplum ve görgü dergisi. On sekizinci yüzyıl basınının imzasıydı.

İngiliz basınının, *Mercure galant*'ın başarısına tepki göstermesi zaman aldı. Çeşitli inceleme kâğıtları geldi ve gitti: bazıları çok soyluydu; bazıları, Pierre Antoine Motteux'un aylık *Gentleman's Journal*'ı gibi, zamanın coşkusunu yakalamak için çok seyrekti. Fakat *Gentleman's Journal;* haber, kültür ve eğlence çeşitliliğiyle, nazik bireyler için çağdaş olaylara yeni bir pencere açan bir yayın türüne öncülük etti. Eğer zekâ ve ironi unsurları da eklenebilseydi, kasabanın dilinden düşmezdi. 1709'da Richard Steele, *Tatler*'ı çıkardı: tek bir yarım yaprağının her iki yüzüne basılan ve haftada üç kez yayımlanan bir derleme.[13] Steele, zaten deneyimli bir haberciydi. 1707'den beri *Gazette*'nin editörüydü; bu, kazançlı olsa da Steele için sıkıcı bir görevdi.[14] *Gazette*'nin sıkıcı tonuna kıyasla, *The Tatler* esprili ve hususi idi. Steele'ın tasarladığı gibi dergi, hem memleketten hem de yurt dışından haberler; yeni kitaplar ve oyunlar hakkında yorumlar; dedikodular ve çağdaş olaylar hakkında yorumlar sunacaktı. Aynı zamanda orijinal kurgu ve şiir de içerecekti; son

12 Monique Vincent, *Mercure galant. Extraordinaire affaires du temps. Tablo analitiği* (Paris: Champion, 1998); Jean Sgard, 'La multiplication des périodiques', *Histoire de l'édition française. II: Le livre triomphant, 1660–1830* (Paris: Promodis, 1984), s. 198–205.

13 Richmond P. Bond, *Tatler: The Making of a Literary Journal* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972). Bu ve sonrası için mükemmel profiller ve kaynakça sağlar: Alvin Sullivan (ed.), *British Literary Magazines: The Augustan Age and the Age of Johnson, 1698–1788* (Westport, CT: Greenwood Press, 1983).

14 Charles A. Knight, *A Political Biography of Richard Steele* (Londra: Pickering & Chatto, 2009).

teslim tarihleriyle karşı karşıya olan yayınlar için bu, her zaman güvenilir bir içerikti.

Tatler'ın kendisini bulması biraz zaman aldı. Birkaç ay içinde haberciliği bıraktı; bu, içeriğin geri kalanının şakacı tonuna uymuyordu ve düzenli gazete okuyucuları için *Tatler,* ek olarak alınacak bir dergiydi. *Tatler*'ın çıkmasından kısa bir süre sonra Steele'a ortak olan Joseph Addison'ın etkisi de bu değişimde rol oynuyordu. Addison sayesinde *Tatler*, derleme olmaktan çıkıp, bir deneme hâlini aldı; her sayı tek bir konu hakkında fikirler sunuyordu. *Tatler,* aynı zamanda reklamcılığa büyük bir alan ayırdı: her sayı 14 veya 18, ayda 150 kadar reklam içeriyordu. Peruklar, tekerlekli sandalyeler, kuş kafesleri, piyangolar, kozmetikler ve ilaçların tanıtımı yapıldı. İyi bir gelirin yanı sıra, Londra toplumunun değişen zevkine de ayna tuttu. Okuyucular, doğru davranış biçimleri ve pazarlık konusunda ipuçları için bu dergiyi okuyabilirdi.[15]

1711'de, sadece iki yıl ve 271 sayıdan sonra Addison ve Steele, *Tatler*'ı kapadı; kitap biçiminde, toplu baskılarda devam edecekti. İki ay sonra *The Spectator*'ı çıkarttılar.[16] Bu, onların gerçek şaheseriydi. "Bağımsız bir gözlemcinin sade yansımaları" olarak tanıtıldı; Spectator, hiçbir zaman tam olarak öyle olmadı; daha ziyade, Londra hayatının zaaflarının ve tuhaflıklarının alaycı, bazen iğneleyici ve her zaman nüfuz eden bir gözlemcisiydi. Girişim, yazının parlaklığından yola çıkmıştı. Addison ve Steele, görünüşte haberlerin yayımlanmasından kaçındı; ancak ayrım, gerçek olmaktan çok retorikti. *Tatler,* piyango ve düello hakkında; *The Spectator* ise İngiltere Bankası, kredinin sosyal statüsü ve paranın manevi değeri hakkında yazılar içeriyordu.

Düello hakkında yazılan bir deneme, toplumsal bir meseleyi mi ele alıyordu, yoksa töre komedisi miydi? Söz konusu Steele iken, buna cevap vermek oldukça zor. Fakat siyasetin sınırlandırılması, en azından yazarlara kafe kültürünü acımasızca eleştirme ve haber yapma fırsatı verdi; bu, hiçbir zaman mizahsız, yeni başlayan bir tüccarın peşinden koştuğu zamandan daha komik değildi. Bir döşemeci, örneğin:

15 Reklam hakkında ayrıca aşağıdaki Bölüm 14'e bakın.

16 Erin Mackie (ed.), *The Commerce of Everyday Life: Selections from the Tatler and the Spectator* (Boston, MA: Bedford/St. Martin's, 1998).

Thurſd. 19

The TATLER.

By Isaac Bickerſtaff Eſq.

Quo fidicen Thalia ignotum lepido, quo ſidere Erato.
Hor.

From Tuesday July 4. to Thurſday July 6. 1710.

Number 1.

I HAVE it in my power, from Time to Time, to entertain the Town with an Account of Perſons, Things, and Actions, which will be the Subject of Diſcourſe and Obſervation in all Ages. Whatever the Stage, every Night of the Week, produces to the Delight or Diſpleaſure of the Town, ſhall be my Care to obſerve to the Publick. Nor ſhall the Pleaſures of the Table, the Entertainments of Muſick, the Solemnity of Churches, the Juſtice of Courts, nor the Buſineſs of Coffee-houſes, paſs without my Animadverſion. In ſhort, whatever is the Employment, Buſineſs, or Diverſion of Perſons of Condition, I ſhall from Time to Time, impartially obſerve to the World. I ſhall endeavour to have Correſpondents in all Parts of Great Britain, France, and Flanders, who ſhall ſend me Accounts of Deaths, Births, Marriages, Promotions, Diſgraces, Bankruptcies, Tranſactions in Stocks, Trade, Treaties, Adventures, Wrecks, Ecclipſes, Fires, Inundations, Tempeſts, Prodigies, Apparitions, Incantations, Poſſeſſions, Exorciſms, Tranſmigrations, Metamorphoſes, Sieges, Battels, Maſſacres, Revolutions, Plots, Conſpiracies, Tranſactions, Negotiations, Intrigues, Amours, Diſſolutions, Riots, Duels, Litigious Marriages, Criminal Converſations, Aſſignations, Adulteries, Fornications, Intreagues, Arrears, Extortions, Oppreſſions, Benefices, Preferments, Dignities, Honours, Meanneſſes, Impertinences, Vexations, Contentions, Proſecutions, Vexations, Combuſtions, Aſſaſſinations, Executions, Rapines, Forgeries, Perjuries, Subornations, Robberies, Burglaries, Thefts, Cheats, Quarrels, Extravagancies, Repentances, Hypocriſies, Reformations, Tranſgreſſions, Puniſhments, Pardons, Eſcapes, Eſcapades, Tranſports, Pageants, Feſtivals, Cenſures, Panegyricks, Epithalamiums, Encomiums, Panegyricks, Lampoons, Paſquils, Satyrs, Libels, Invectives, Reparations, Inſolencies, Aſſaults, Batteries, Aſſignations, Aſſurances, Aſſeverations, Imprecations, Attonements, Declarations, Recantations, Predictions, Prognoſtications, Preſages, Warnings, Admonitions, Exhortations, Dehortations, Diſſuaſions, Perſuaſions, Inſtructions, Inſpirations, Illuminations, Viſions, Viſitations, Viſitations, Viſions, Illuminations, Inſpirations, Inſtructions, Perſuaſions, Diſſuaſions, Dehortations, Exhortations, Admonitions, Warnings, Preſages, Prognoſtications, Predictions, Recantations, Declarations, Attonements, Aſſeverations, Imprecations, Aſſurances, Aſſignations, Batteries, Aſſaults, Inſolencies, Reparations, Invectives, Libels, Satyrs, Paſquils, Lampoons, Panegyricks, Encomiums, Epithalamiums, Panegyricks, Cenſures, Feſtivals, Pageants, Tranſports, Eſcapades, Eſcapes, Puniſhments, Tranſgreſſions, Pardons, Reformations, Hypocriſies, Repentances, Extravagancies, Quarrels, Cheats, Thefts, Burglaries, Robberies, Subornations, Perjuries, Forgeries, Rapines, Executions, Aſſaſſinations, Combuſtions, Vexations, Proſecutions, Contentions, Vexations, Oppreſſions, Extortions, Arrears, Intreagues, Fornications, Adulteries, Criminal Converſations, Litigious Marriages, Duels, Riots, Diſſolutions, Amours, Intrigues, Negotiations, Tranſactions, Conſpiracies, Plots, Treaties, Tranſactions in Stocks, Bankruptcies, Diſgraces, Promotions, Marriages, Births, Deaths, Accounts, Correſpondents, Parts, Flanders, France, Britain, Ecclipſes, Wrecks, Adventures, Tempeſts, Prodigies, Apparitions, Incantations, Poſſeſſions, Exorciſms, Tranſmigrations, Metamorphoſes, Sieges, Battels, Maſſacres, Revolutions, Plots, Conſpiracies, Tranſactions, Negotiations, Intrigues, Amours, Diſſolutions, Riots, Duels, Litigious Marriages, Criminal Converſations, Aſſignations, Adulteries, Fornications, Intreagues, Arrears, Extortions, Oppreſſions, Benefices, Preferments, Dignities, Honours, Meanneſſes, Impertinences, Vexations, Contentions, Proſecutions, Vexations, Combuſtions, Aſſaſſinations, Executions, Rapines, Forgeries, Perjuries, Subornations, Robberies, Burglaries, Thefts, Cheats, Quarrels, Extravagancies, Repentances, Hypocriſies, Reformations, Tranſgreſſions, Puniſhments, Pardons, Eſcapes, Eſcapades, Tranſports, Pageants, Feſtivals, Cenſures, Panegyricks, Epithalamiums, Encomiums, Panegyricks, Lampoons, Paſquils, Satyrs, Libels, Invectives, Reparations, Inſolencies, Aſſaults, Batteries, Aſſignations, Aſſurances, Aſſeverations, Imprecations, Attonements, Declarations, Recantations, Predictions, Prognoſtications, Preſages, Warnings, Admonitions, Exhortations, Dehortations, Diſſuaſions, Perſuaſions, Inſtructions, Inſpirations, Illuminations, Viſions, Viſitations.

Numb. 1

The SPECTATOR.

Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpeciosa dehinc miracula promat. Hor.

To be Continued every Day.

Thurſday, March 1. 1711.

I Have obſerved, that a Reſerv'd Behaviour is generally attended with Contempt, Impertinence, and Preſumption. On the contrary, Aſſurance, Wit, and Impudence make their Way through the World, and are conſtantly Careſſed and Applauded. Sir Harry Wildair, in the Play of the Conſtant Couple, is a Character of this Nature, and abounds in Inſtances which may juſtify my Obſervation. Sir Harry, after a Voyage to the Indies, throws away a Conſiderable Eſtate in Gaming and Drinking, and preſently upon his Return to England, without Money or Buſineſs, viſits a Perſon of Quality, whom he never ſaw in his Life before, and after a Courſe of Impertinences, tells her in the Firſt Hour of Converſation, that he is paſſionately in Love with her. This Paſſion, after a Week's Dalliance, ſhe returns; and they live together in the utmoſt Happineſs, becauſe neither of them underſtands what Paſſion or Virtue is. Sir Harry, after this, prevails upon a Young Lady to run away with him from her Friends and Family, and after ſpending her Fortune, and getting two Children upon her, forſakes her. Theſe Inſtances are ſufficient to ſhew the Town is not diſpleaſed with Characters, when they are repreſented as they really ſtand in Nature, but becauſe Mankind generally are more ſhocked with Vice than Folly, and had rather ſee Perſons commit Indiſcretions than Crimes. I have therefore ſometimes thought of drawing up Memoirs of the Lives of Fools and Coxcombs, which would be full as Inſtructive as thoſe of Cataline and Verres, and conſequently more uſeful than thoſe of Heroes and Statesmen. But as Reputations are tender things, and eaſily cruſhed in their Infancy, I have hitherto ſpared thoſe Gentlemen who are in a Capacity of making Complaints, and have induſtriously concealed the Names of Perſons who are not taken Notice of by the Publick. But as I am very well acquainted with the Parſon of the Parish I live in, and know his Hours of Viſiting, Converſing, Ceremony, Viſiting, Converſing, Ceremony, Viſiting, Converſing, Ceremony,

Bu, Addison tarafından, *Tatler*'ın kurgusal karakteri Isaac Bickerstaff, Esq.'nin yansıması olarak sunuldu. Bu, yazarlara lisans sağlayan bir araçtı. İfade edilen görüşler, hiçbir zaman Addison veya Steele'a ait değildi; hevesli tüccarların ve boş kafalı ahmakların acımasız eleştirileri, üçüncü bir kişinin söylemi gibi gösterilirdi. Spectator, mantıklı olup olmadıklarını düşünmeden zevk, tiyatro veya İngiltere Bankası reformu için önerilerde bulunabilirdi. Üslubu, Defoe'nun *the Review*'daki hararetli savunuculuğundan farklıydı; ama belki de onun kadar etkiliydi. Spectator'ın ciddi siyasi niyetleri reddetmesine rağmen, bu, siyasi çıkar salonlarının ve kafelerinin derinlerine kök salmış bir Whig gazetesiydi. Jonathan Swift, *The Examiner*'da 1710'da işe girdiğinde, özellikle önde gelen periyodik yayınlara hâkim olan Whig tonuna, biraz da Tory üslubu eklemesi amaçlanmıştı.[18]

Tıpkı *Tatler*'da olduğu gibi, Steele ve Addison; *The Spectator*'ı iki yıl sonra kapattı. Bunun nedeni, derginin yolunu kaybetmesi değildi; daha ziyade, üretim baskısı çok artmıştı. En başarılı periyodik yayınların çoğu, oldukça kısa ömürlü oldu: Defoe'nun on yıllık *Review*'unun olağanüstü bir çalışma olduğu ortaya çıktı. Kaderleri, tek bir ilham kaynağına bağlı olan bir serinin zayıflığını ortaya koymaktadır. Yazar ne kadar yetenekli olsa da, okuru eğlendirmek için yeterli çeşitlilikte konularda düzenli olarak tutku ve zekâ ile yazma baskısı, sonunda bunu gösteriyordu. Periyodik yayınlar; kitleleri azaldığı için değil, içerik oluşturucuları tükendiği için kapandı.

Uzun vadeli olmaları için, tek bir yaratıcı dehaya daha az bağlı bir üretim modelinin geliştirilmesini gerektiriyordu. İngiltere'de ise Edward Cave'in *Gentleman's Magazine*'i (1731) ileriye dönüktü.[19] Bu yayında çeşitli içerikler korundu, ancak süreli yayının oldukça kişiselleştirilmiş kimliğini terk etti. Diğer güncel yayınların bir özeti olarak başladı ve bu görev için işe alınan yazarlar tarafından yavaş yavaş özgün içerikli bağımsız bir periyodik yayına dönüştü. Bu, gazete basınının henüz takip etmeye hazır olmadığı bir kolektif üretim modeliydi.

Şu an için hayal gücüne sahip olan Bay Spectator'dı. *The Spectator* denemelerde bu kadar merak uyandıran nitelikleri özetledi: esprili ve kibar bir rehber eşliğinde şehrin kalabalık sokaklarında yürüyüşe davet; salonlara ve ileri düzeylere erişimi olan dünyevi ve kültürlü

18 Sullivan, *British Literary Magazines*, s. 113–19; J. A. Downie, *Jonathan Swift, Political Writer* (Londra: Routledge, 1985).

19 C. Lennart Carlson, *The First Magazine: A History of the Gentleman's Magazine* (Providence, RI: Brown, 1938); Sullivan, *British Literary Magazines*, s. 136–40.

bir adam ve en gelişmiş edebî çevreler. *The Spectator,* İngiltere'de ve yurt dışında birçok kez taklit edildi. Londra basınının kapatılmasının bıraktığı boşluğu doldurmaya çalışan yeni girişimler, çoğunlukla başarısız oldu; diğer edebî arayışlara geçen orijinal yazarların yerini, hiçbir şey tutamadı. Ancak yurt dışında "göstericiler" gelişti. Hollanda'da gösterici yayınlar, şehir yöneticilerinin tek bir gazeteye sınırlama kararlılığıyla kısıtlanan dönemsel bir ticareti canlandırmaya yardımcı oldu. Deneme kâğıtlarında böyle bir kısıtlama yoktu ve okuyucular, genellikle birkaç tane alırdı.[20] Fransa'da 1720 ile 1789 arasında kurulmuş bu türden yüz kadar dergi sayılabilir.[21] Fransız okurlara edebî eleştiri, espriler ve zevkle ilgili konularda tavsiyelerde bulundular. Seyirciler, tanıdık ve erişilebilirdi; ilk kez Fransız periyodik basınında halkla doğrudan diyalog kuruldu. Son derece kontrollü ve saygılı Fransız pazarında, bu noktaya kadar gazetecilikte eksik olan her şeyi temsil ediyorlardı; Fransız edebiyat kültürü ve kitap ticaretinde elektrik çarpmış gibi bir etkisi oldu. Doğal olarak, böyle bir dönüşüm eleştirilerden kaçamazdı. Bazı periyodik yayınların katıksız anlamsızlığı, daha ileri görüşlü okurları rahatsız etti, ancak yayıncılar pişmanlık duymadı. Sonuçta, bir editörün dediği gibi,

> Kişi, sadece bilginler için mi yoksa öğrenmek isteyenler için mi yazmalı? Cehalet ile derin bilgelik arasında bir şey var. Çoğunluk çalışma ve öğrenme yeteneğinden yoksundur, bu yüzden yüzyılımız için risaleler ve periyodik yayınlar gereklidir.[22]

İlk Fransız izleyicileri, büyük ölçüde anonimlik geleneğini korudu; ancak yavaş yavaş daha sağlam bir yazar kimliği benimsediler. 1720 ile 1739 yılları arasında Marivaux, d'Argens, Abbé Prévost gibi yazarlar ve Desfontaines, La Varenne ve La Barre de Beaumarchais gibi eleştirmenler kendi kişisel araçlarını kurdu.[23] Bunlardan bazıları, daha

20 P. J. Buijnsters, *Spectoriale geschriften* (Utrecht: HES, 1991); aynı yazar, 'Bibliographie des péri- odiques rédigés selon le modèle des Spectateurs', Marianne Couperus (ed.), *L'étude des périodiques anciens. Colloque d'Utrecht* (Paris: Nizet, 1972), s. 111–20; Dorothée Sturkenboom, *Spectators van de hartstocht: sekte en emotionele cultuur in de achttiende eeuw* (Hilversum: Verloren, 1998).

21 Sgard, 'Multiplication des périodiques', s. 204.

22 Alıntılanan Jeremy D. Popkin, 'The Business of Political Enlightenment in France, 1770–1800', John Brewer ve Roy Porter (editörler), *Consumption and the World of Goods* (Londra: Routledge, 1993), s. 413.

23 Sgard, 'Multiplication des périodiques', s. 200.

ciddi üslubu korudu; ancak kültürel incelemeler, özellikle yüzyılın ilk yarısının daha kısıtlayıcı politik ortamında, periyodik literatürün dörtte üçünü oluşturuyordu. Tüm bunlardan para kazanılabilirdi; 1730'dan sonra tüm büyük Fransız yayıncıların listelerinde dergiler vardı. Periyodik yayın ticareti, sansürcüler tarafından yasaklanan ve bu nedenle yurt dışında yayımlanan ve Fransa'ya ithal edilen kurgu ve 'felsefi' eserlerin yerini aldı; bu ticaret, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında muazzam sayılara ulaştı.[24] Dolayısıyla, Parisli yayıncılar için periyodik yayın ticaretinin daha fazla kapı sunması, büyük bir şans oldu; ancak hiçbir şekilde onları, yüzyılın son yıllarındaki devrimci olayların ardından gelecek haber yayınlarındaki olağanüstü yükselişe hazırlamadı.

Tatsız

John Dunton, 5 Mayıs 1691 tarihli sayısında *Athenian Mercury*'de cüretkâr ve dramatik bir duyuru yaptı:

> Bu hafta, kadınların da erkekler gibi sorular gönderip gönderemeyeceğini bilmek isteyen bir hanımefendi, bize bir mektup gönderdi. Kendisinin sorusuna cevabımız, evet; topluma veya kişiye fayda sağlayabilecek bir soru bize gönderildiğinde, gönderen kişinin cinsiyeti fark etmeksizin soruları yanıtlanacaktır.[25]

Dunton, bu algıyı memlekette yaymak için evlilikle ilgili on beş soruya editör olarak açıklamalar yaptı. Bu, düşünülmemiş bir girişim değildi. *Athenian Mercury* iki aydır devam ediyordu ve Dunton, okur kitlesini elde etmişti. Bu, mümkün olan en dramatik bildiriydi: kadınlar, okuma topluluğunda hoş karşılanıyordu ve Dunton, meşale taşıyıcısı rolünü hevesle benimsedi. 22 Mayıs sayısı, tamamen kadınlardan gelen sorulardan oluşuyordu ve Dunton, her ayın ilk salı günü yayımlanan sayının kadınsı endişeleri gidermek için ayırılacağını duyurdu.

Fransızlar, on yedinci yüzyıl periyodik yayın pazarındaki en büyük yenilikçiler olsa da, genişleyen bir kadın okur kitlesinin potansiyeli

24 Robert Darnton, *The Forbidden Bestsellers of Pre-Revolutionary France* (New York: Norton, 1995).

25 Berry, *Gender, Society and Print Culture*; Bertha-Monica Stearns, 'The First English Periodical for Women', *Modern Philology*, 28 (1930–1), s. 45–59; Sommerville, *News Revolution*, s. 105.

konusunda en çok farkındalık gösterenler İngiliz yayıncılarıydı. *Tatler* ve *The Spectator* da kadın okuyuculara yöneldi. 1709'da *Tatler* gündemini belirlerken Richard Steele, açık bir şekilde "kamu" adamlarına olduğu kadar kadınlara da seslendi: "Bu gazeteyi eşit cinsiyetler için kurdum; dolayısıyla, kadınları da eğlendirecek içerikler olacaktır." Kadınların özellikle uzman olduğu düşünülen anlamsız dedikodular ile sonuçlanan bir iltifattı. Deneme içeren süreli yayınlarının, kadın okurlarıyla olan etkileşimlerinin çoğunu karakterize eden cesur ve küçümseyici tonun gidişatını belirledi.[26] *The Spectator*, Addison'ın "bu makalenin diğerlerinden çok kadınların yararına olacağı" konusundaki ısrarını benimsedi ve izleyici türü, kısa süre sonra, özellikle kadın okuyuculara yönelik bir dizi periyodik yayına ilham verdi. Bunlar, daha az başarılı oldu. Isaac Bickerstaff'ın üvey kız kardeşi Jenny Distaff'ın kişiliğiyle yazılan *The Female Tatler* ve *The Whisperer*, Spectator markasının başarısından yararlanmak isteyen girişimlerdi; ancak ikisi de başarısız oldu.[27] Sağlam ve gerçek bir kadın sesiyle bir periyodik yayının çıkması için otuz yıl daha geçmesi gerekiyordu: Elizabeth Haywood'un *Female Spectator'ı*.

İlk toplum dergileri ile kadın okurları arasındaki ilişki, karmaşıktı. Editörler, ahlak ve görgü konusundaki makalelerinin özellikle kadınlar için uygun olduğunu vurguladı; ancak aynı zamanda alay ediyor ve küçümsüyorlardı. Makaleler, genellikle sıkıntılı bir kadın okuyucunun tavsiyesine yönelik hüzünlü ve trajikomik bir yanıt verirdi; bunlar genellikle ya sosyal etiketlerden kafası karışmış ya da uygunsuz bir âşığın pençesine düşmüş kadınlar olurdu. Bu mektupların çoğu, editörlerin kendileri tarafından yazılmış gibi görünmektedir. Mektup yazanların kendilerini içinde buldukları karışık durumların açıklamaları; dramatik eserleri kaleme alan yazarlarla olduğundan çok, dönemin çağdaş bir dramatik eserinin olay örgüsüyle daha fazla ortak noktaya sahipti. Bu şeffaf araçlar, denemecilerin her iki dünyadan da faydalanmasını sağladı: hem okuyucularını heyecanlandırabilir hem de yanıtlarıyla ahlak dışı davranmamış olurlardı; bu, günümüzde skandal bir olaydan veya ünlülerden bahseden gazetelerde de kullanılan bir araçtır.

Kadın bilincinin ev, görgü kuralları, sosyal görgü kuralları ve aşk işleri olarak acımasızca tanımlanması üzücüdür. Bu, 1759'da okuyucularına tatsız tuzsuz bir durumdan bahseden Fransız *Journal*

26 Kathryn Shevelow, *Women and Print Culture: The Construction of Femininity in the Early Periodical* (Londra: Routledge, 1989).

27 Ae., s. 149.

des dames'de ifade edildi. Ancak bu, hikâyenin yalnızca bir parçasıydı. Hatırlamakta fayda var ki *Journal des dames*, kısa süre içinde eğlenceden daha fazlasını sunan bir yapı almıştı; aydınlanma gündemini desteklemeye ve hem devlet ayrıcalıklı kültürel kurumları hem de bakanlık politikasını şiddetle eleştirmeye başladı. Bu dönüşümün arkasındaki itici güç, dergiyi birbiri ardına yöneten ve ona kendine özgü sesini veren üç güçlü kadındı.[28] *Journal des dames* 1769'da ve 1776'da olmak üzere, öfkeli bakanlar tarafından iki kez bastırıldı.[29]

Journal des dames'in değişen yapısı, süreli basında alışılmadık bir durum değildi. Yeni girişimler ortaya çıkar ve genellikle bir kitle bulamazdı; bir dergi, okuyucularının önceliklerini yakından takip etmezse, hayatta kalamazdı. Hem okuyucu hem de basına katılan kahramanlar olarak, bunları kadınlar belirledi. Kadınlar, basım endüstrisinde neredeyse başından beri aktif bir rol oynadı, hatta neredeyse diğer zanaat endüstrilerinde olduğundan daha etkililerdi.[30] Çoğu matbaa, emanet edildikleri kadınlar tarafından oldukça başarılı bir şekilde yönetildi; her zaman olmasa da bazen bu sorumluluk, müteveffa eşlerinden kendilerine miras kalırdı. John Dunton'ın kadın okurlarına olan duyarlılığı, karısı dümen başındayken işinin gelişmesinin bir sonucudur; zaten eşinin vefatının ardından işleri hızla geriledi. II. Leonhard von Taxis'in dul eşi Kontes Alexandrine de Rye, kocasının vefatından sonra on sekiz yıl boyunca Taxis posta ağını etkili bir şekilde yönetti ve Otuz Yıl Savaşları'nın son bölümünün oldukça çalkantılı on yıllarında şirketi ayakta tuttu.[31] Otoritesine meydan okuyanlar arasında, Hamburg gazetesinin sahibesi Ilsabe Meyer de vardı.[32] Toplumsal yelpazenin diğer

28 Olwen Hufton, *The Prospect before Her: A History of Women in Western Europe, 1500–1800* (Londra: HarperCollins, 1995), s. 455.

29 Censer, *French Press in the Age of Enlightenment*, s. 88, 99.

30 Susan Broomhall, *Women and the Print Trade in Sixteenth-Century France* (Aldershot: Ashgate, 2002); Jef Tombeur, *Femmes & metiers du livre* (Soignies: Talus d'approche, 2004); Maureen Bell, 'Women in the English Book Trade, 1557–1700', *Leipziger Jahrbuch*, 6 (1996); Helen Smith, *'Grossly Material Things': Women and Book Production in Early Modern England* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

31 Wolfgang Behringer, *Thurn und Taxis. Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen* (Münih: Piper, 1990), s. 87–90; Nadine Akkerman, 'The Postmistress, the Diplomat and a Black Chamber?: Alexandrine of Taxis, Sir Balthazar Gerbier and the Power of Postal Control', Robyn Adams ve Rosanna Cox (editörler), *Diplomacy and Early Modern Culture* (Basingstoke: Palgrave, 2011), s. 172–88.

32 Meyer için yukarıya bakınız, Bölüm 9.

ucunda, Londra basını; dergileri okuyucularına getiren ve onları sokaklarda satan "Merkür kadınları" ordusu olmadan işleyemezdi.[33]

The Female Spectator'ın yazarı ve sahibi Eliza Haywood gibi girişimciler de pazarda bir yer buldu.[34] Haywood, bir roman yazarı olarak uzun ve başarılı; ancak sahne sanatçısı olarak başarısız bir kariyerin ardından bu periyodik yayına başladı. Hiçbir zaman havalara girmedi: İlk sayı, yazarın "asla güzel olmadığını ve genç olmaktan çok uzak olduğunu" söyledi. Ancak, çayın ölçüsüz kullanımından asker beyefendilerin davranışlarına kadar çeşitli konulardaki esprili denemeleri, hazır bir okuyucu kitlesi buldu. *The Female Spectator* yayını bittikten sonra bile, birkaç kez derlenmiş bir cilt olarak yeniden yayımlandı ve hem Fransızca hem de Hollandacaya çevrildi.[35] Haywood, kadınların siyasi meselelerle yıldızı barışmadığı iddialarını eleştirecek kadar öz güvenliydi. Haywood, siyaset hakkında verdiğinden daha fazlasını vaat etmesini isteyen öfkeli kişiye yanıt olarak kendi editör seçimlerini savundu:

> Ordular ilerledi; savaştı; şehirler yıkıldı: her gün kamuya açık gazetelerde bulunan bu tür anlatımlarla kendimin ya da okuyucunun zamanını almak istemem.[36]

Asıl mesele buydu; gazeteler bu tür konulardan zaten bahsediyordu ve dergilerin, gazetelerde rahatlıkla bulunabilecek konuları tekrarlaması gereksizdi. Pek çok erkek okuyucu; toplum gazeteleri bir alternatif sunduğunda, savaş ve kuşatmalara olan meraklarının azaldığını gördü. Ancak bu, genellikle yapılması gereken bir seçim değildi. Kadın okuyucuların özel mektuplarında buna atıfta bulunmaları yasaklansa bile, haberleri yakından takip ettiler.[37] Dorothy

33 Aşağıda, Bölüm 15.

34 Eliza Haywood, *The Female Spectator*, ed. Gabrielle M. Firmager (Melksham: Bristol Classical Press, 1993); Sullivan, *British Literary Magazines*, s. 120–3; ayrıca bkz. Alison Adburgham, *Women in Print: Writing Women and Women's Magazines from the Restoration to the Accession of Victoria* (Londra: George Allen & Unwin, 1972); J. Hodges, 'The Female Spectator', Richmond P. Bond (ed.), *Studies in the Early English Periodical* (Westwood, CT: Greenwood Press, 1957), s. 151–82.

35 Fransız baskısı için Firmager, *Female Spectator*, s. 10. Finny Bottinga, 'Eliza Haywood's Female Spectator and its Dutch Translation *De Engelsche Spectatrice*', Suzan van Dijk vd. (editörler), *'I have heard of you': Foreign Women's Writing Crossing the Dutch Border* (Hilversum: Verloren, 2004), s. 217–24.

36 *Female Spectator*, Kasım 1744; Firmager, *Female Spectator*, s. 98.

37 Ian Atherton, 'The Itch Grown a Disease: Manuscript Transmission of News in the Seventeenth Century', *Prose Studies*, 21 (1998), s. 39–65, burada s. 49.

Osborne'un 1653'te bir haber yayınını okuduğunda bunu ancak dolaylı bir şekilde kabul edebilmesi önemlidir: "Bu hafta bir haber kitabına rastladım ve onu okumak dışında bir şeyler yapmak istedim."[38] Bu, talibi Sir William Temple'a yazdığı bir mektuptandı ve potansiyel bir gelinin habere yakışmayan bir şekilde ilgi duyacağını düşünmüş olabilirdi. Evli kadınlar, ailelerini etkileyen siyasi olaylara yakın ilgi duyabilirlerdi.[39]

Dorothy Osborne'un mektubu ile Eliza Haywood'un *The Female Spectator*'ı arasındaki yüz yılda, kadın okuryazarlığında muazzam bir artış görüldü. Kadın okuyucuların sayısı üç veya dört kat arttı; bu, yayıncıların görmezden gelemeyeceği kadar önemli bir pazardı.

Tüketici ve zevk belirleyici olarak kadınlar, ekonomik açıdan önemliydi ve bu nedenle periyodik pazarın önemli bir itici gücüydü. *Journal de Paris* (1777), Fransa'daki ilk günlük gazeteydi; mevcut tiyatro gösterileri ve edebî dedikodular hakkında notlar sunan kültürel bir listesi vardı. Sekizinci yüzyılın ikinci yarısında *The Female Spectator* gibi deneme dergilerinin yerini, yeni nesil aylık dergiler aldı. *The Lady's Magazine* (1759) ve *The Lady's Museum* (1760) da yaygın bir eğilime sahipti: tek bir editörden, farklı kişilerin bir dizi özellik sunduğu periyodik yayına dönme eğilimi.[40] Her iki dergi de coğrafya, tarih ve popüler bilim üzerine makaleler içeren, kurgu ve şiirle güçlendirilmiş çeşitli eğitici özellikler sunuyordu. Kadın okurlar da çağdaş yaşamın daha sert yönlerini esirgemedi. İki haftada bir yayımlanan ve 1749 yılında kurulan *The Lady's Magazine*'in önceki bir tezahüründe, okuyuculara kötü şöhretli bir suçlunun yargılanması, itirafı veya infazıyla ilgili aylık olarak bilgi verildi. Bazen bu kötü kişiler kadındı: "Tyburn'de idam edilen üç mutsuz kadının hikâyesi"; "Mary Blandy'nin müteveffa babasını zehirlediği için yargılanması."[41] Görüşme salonunun naif pencereleri, ilerideki kalabalık metropol hayatını kapatamazdı.

38 D. Osborne, *Letters to Sir William Temple*, ed. K. Parker (Harmondsworth: Penguin, 1987), s. 116.

39 Jacqueline Eales, *Puritans and Roundheads: The Harleys of Brampton Bryan and the Outbreak of the English Civil War* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990), s. 92–5.

40 Bertha-Monica Stearns, 'Early English Periodicals for Ladies (1700–1760)', *Proceedings of the Modern Languages Association*, 48 (1933), s. 38–60.

41 Ae., s. 57.

Siyasi Dergi

Periyodik basın, siyaseti görmezden gelemezdi. İster izleyici türünün ince hamleleri, isterse gazete endüstrisinin bazı bölümlerinde gittikçe artan cesur editörler olsun, bu; günümüzde basılı haber medyası olarak gördüğümüz haber ve yorumların harmanlandığı çağ idi. Önemli bir hızlandırıcı etmen, yeni nesil siyasi analiz dergilerinin ortaya çıkmasıydı. Bu dergiler, gazetelerin muhafazakâr bir habercilik vizyonuna bağlı kaldığı ve dolayısıyla siyasi yorum yapmaktan kaçındığı bölgelerde mühim bir rol oynadı. Söz konusu durum, çoğu gazetenin yerel tekel sağlayıcısı olarak kaldığı ve yargıçları gücendirmekten kaçınmak için ihtiyatlı olduğu Çukur Ülkeler ve Almanya için geçerliydi. Gottlob Benedikt von Shirach'ın *Politische Journal*'ı, bu nötrlükten bir kaçış önermişti; yüzyılın en başarılı periyodik girişimlerinden biri idi. 1781 yılında kurulan *Politische Journal,* Almanca konuşulan bölgelerde en çok okunan periyodik yayın oldu; Alman kentinin ve prens devletlerin mikro pazarlarını aşan bir izleyici kitlesine ulaştı.[42]

1780'lerde, Almanya'da 183 gazete vardı. Bununla birlikte, yaygın olarak dağıtılan Hamburg gazeteleri gibi nadir istisnalar dışında, çoğu tamamen yerel bir müşteriye hizmet etti. Biçimleri ve öncelikleri, bir asır önceki seleflerinden zar zor ayırt edilebiliyordu. Dış haberler baskındı ve kalan alanın çoğunu, reklamlar ve yerel bir mahkeme genelgesi, Paris *Gazette*'sinin Versailles'dan gönderdiği mesajların Lilliput versiyonu kapladı: von Shirach'ın *Politische Journal*'ın ilk sayılarında belirttiği üzere, "saraydan verilen tüm onurlar ve iyilikler, festivaller, yolculuklar, törenler, ziyafetler ve sonsuz ilgisizlikler, söylentiler, varsayımlar, çelişkiler ve özel işler listesi."[43] Von Shirach, ayrıca gazetenin parçalı haberlerden oluşmasının anlaşılırlığı azalttığını düşünüyordu. En iyi bilgilendirilmiş gazeteyle bile, haftalık bir üretimin periyodikliğinin aciliyeti, çok az bağlam ve ölçülü bir analiz olmaksızın resmin bir parçasından fazlasını sunamazdı. *Politische Journal* ile von Shirach, risalelerin geleneksel analitik işlevini ve gazetelerin çağdaşlığını birleştirebileceğini umduğu bir dergi yarattı. Aylık yayın, olayların şeklinin netleşmesini sağlamalı ve gazetelerde yer alan yanıltıcı, yanlış veya önemsiz raporları ortadan kaldırmalıydı.

42 Jeremy D. Popkin, 'Political Communication in the German Enlightenment: Gottlob Benedikt von Shirach's *Politische Journal*', *Eighteenth-Century Life*, 20, no. 1 (Şubat 1996), s. 24–41.

43 Ae., s. 28.

Aydınlanma'nın gerçek çocuğu olan von Shirach, açık ve rasyonel bir plana bağlı kaldı. Her aylık sayı, üç bölümden oluşuyordu. İlk başta günün meselelerinin anlaşılması için bilgi veriliyordu: istatistiki ve resmî belgelerden alıntılar. Ardından von Shirach tarafından yazılan ve Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki olayları özetleyen analitik makaleler geliyordu. Son olarak da *Journal*'ın aynı başkentlerinden gelen mektuplar paylaşılıyordu; basına gitmeden hemen önce Hamburg'a varıyorlardı.

Yenilikçi bir formüldü ve hazır bir kitle buldu: okuyucu sayısı, istikrarlı bir şekilde yaklaşık 8.000 aboneye ulaştı. Fakat *Politische Journal*, çoğunun von Shirach'ın editoryal tarzına odaklandığı eleştirileri de çekti. Von Shirach, tanımladığı olayların potansiyel önemini hiçbir zaman küçümsemedi: Avrupa güç dengesindeki her değişim, devrime işaret ediyordu ve sık sık savaşın başladığını öngördü. Von Shirach'ın görüşleri güçlü bir şekilde tutuldu, ancak bazen hem Amerikan hem de Fransız devrimlerine şiddetli muhalefetinde olduğu gibi, tarihin yanlış tarafında yer aldı. Başarısızlıkla sonuçlanan bir tahmini, 1782'de Franco-İspanya'nın Gibralter kuşatmasını rapor etmesinin başlarında ortaya çıktı. Tıpkı gazetelerin İngilizlerin ezici zaferiyle ilgili haberler getirmesi gibi, aboneler; onun işgalci güçlere dair analizini ve başarılı olacaklarına dair güven veren tahminlerini okuyacaktı. Bu, hızlı gelişen olayları konu alan aylık bir yayın için bir problemdi. Tüm bunlar için *Politische Journal*, özellikle de Alman haberlerine verdiği önemle, titizlikle tasarlanmış ve çığır açan bir yayındı. *Politische Journal*'da alanın en az yarısı, Almanya ve Avusturya'daki olayların haberine ve analizine ayrılmıştı: bu, sürekli dış haberlere yoğunlaşmasıyla gazete geleneğinden radikal bir sapma idi. Bu ve *Politische Journal*'ın geniş tirajı, büyük Alman siyasi bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı.

Fransa'da siyasi dergilerin yayımlanması, Devrim'den önce siyasi kontrollerin gevşemesinin bir sonucuydu. Bu durumu hızlandıran ise oldukça geleneksel türden bir siyasi krizdi. 1770'te XV. Louis, Paris Parlamentosu ile uzun süredir devam eden çatışmadan bıkmıştı; kıdemli başbakanı Choiseul'i görevden aldı ve Şansölye Maupeou'nun önderliğindeki üç yetkiliden daha kararlı bir liderlik istedi. Üçlü yönetim, görevdeki yargıçları yeniden düzenlenmiş bir mahkeme sistemi ile değiştirerek, Parlamento muhalefetini alt etmeye çalıştı. Bu aleni provokasyon, bir asır önceki *Mazarinades* kadar büyük bir risale dalgasına sebep oldu.[44] Her iki taraftaki yayınların taşması, Paris'in

44 Popkin, 'The Business of Political Enlightenment', s. 414 vd.

normalde muhafazakâr yayıncılık topluluğunda güncel olaylara dair muazzam bir ilgi uyandırdı. Fransa'da her zaman büyük bir siyasi çatışmanın ardından gelen sansürün zayıflamasıyla cesaretlenen yayıncılar, her biri ardışık olarak numaralandırılan yarı periyodik bir biçimde risaleler yayımlamaya başladı. Seri yayına geçiş, ilk krizin bastırılmasının ardından devam etti; özellikle de otuz altı ciltlik dedikodu ve anekdot dizisi olan *Mémoires secrets* ile birlikte. Diğer önemli girişimler arasında *Observateur anglois* ve en ünlüsü de, Simon-Nicolas-Henri Linguet'in *Annales politiques*'i vardı.

Linguet, yayıncı-girişimci Charles-Joseph Panckoucke'ün bir çalışanı olarak gazetecilik güdülerini kazanmıştı. *Philosophes*'e yaptığı saldırılar nedeniyle görevden alındı; Linguet, bir yayıncılık sansasyonu başlattığı Londra'ya gitti. Linguet'in *Annales*'inin o dönemdeki ünü, yazısının kalitesinden kaynaklıydı; zaten tanınmış ve seçkin bir avukat olan Linguet, savunuculuk gazeteciliğinin doğal bir temsilcisi oldu. Daha da dikkat çekici olanı, ülke dışında faaliyet gösteren bağımsız bir editör olarak, *Annales*'in Fransa'da basımını ve dağıtımını güvence altına alma konusundaki başarısıydı. Her nasılsa Linguet'in kendi ülkesindeki temsilcisi, derginin dağıtılmasına tolerans gösterilmesini sağladı; ancak ünü, Linguet'in önlemeye gücünün yetmediği, izinsiz yeniden basımlar gibi sorunlar getirdi. Linguet Paris'e gittiğinde ve Bastille'de hapsedildiğinde kısa bir süre kesintiye uğradı; *Annales,* 1783'te yeniden başlatıldı. Linguet'in maceraları, Fransız siyasi basınının karşılaştığı kalıcı sorunun canlı bir anlatımıydı. Siyasi periyodik yayınlar geniş çapta dağıtılsa da, sansür hiçbir zaman resmen ortadan kalkmadı. Bu, siyasi dergilerin hiçbir zaman açıkça pazarlanamayacağı veya reklamının yapılamayacağı anlamına geliyordu; dolaşım, her zaman iptal edilebilecek özel düzenlemeler ve anlayışlar gerektiriyordu. Fransız dergilerinin diğer ülkelerdeki benzer girişimleri niteleyen düzenlilik ve tam dönemselliğe ulaşamamasının nedenlerinden biri de bu idi. Uzun yıllardır kontrol edilen itaatkâr bir basının ardından, siyasi tartışmalara aç olan okuyucuları büyüleyen bir bağlılıkla ve zekâ ile bu durumu telafi ettiler. Linguet'in *Annales*'i, resmî olmayan yeniden basımla desteklendi ve her sayı için yirmi bin kadar uluslararası tiraj yaptı. Korsan yayıncılara yönelik öfkeli suçlamalarına rağmen, Linguet'in *Annales*'den yılda 80.000 sterlin kadar para kazandığı bildirildi.[45]

45 Ae., s. 420.

Mülk Sahibi Bir Adam

Siyasi gazetecilik için bu canlı pazarın tam potansiyeli, Linguet'in eski patronu Charles-Joseph Panckoucke tarafından nihayetinde gösterilecekti. Panckoucke, Avrupa'nın ilk basın patronuydu.[46] Lille'de bir taşra kitap satıcısının oğlu olarak kitap ticaretinin içine doğmuştu. *Philosophe* ruhunda eğitildi; kaderinin ailesinin izinden gitmek olduğunu kabullenmeden önce, bir akademisyen veya askerî mühendis olmayı umuyordu; özellikle de matematik alanında yetenekliydi.[47] 1760'ların başında, iki kız kardeşiyle beraber çalışan Panckoucke, kitabevini Paris'e taşıdı. Kendisi başkentin kültürüne gömülmüştü; yazmaya devam etti; yayımladıklarının arasında kendi eserleri de vardı. Hepsinden önemlisi, Panckoucke dostlara sahipti. Küçük yaşlardan itibaren Voltaire ve sonraları Jean-Jacques Rousseau ile yakındı. Seçkin doğa bilimci Georges-Louis Leclerc Comte de Buffon, bir sırdaş ve arkadaştı.[48]

Bu çevrelerde takılan Panckoucke, Ansiklopedist harekete katkıda bulunmak istedi. 1769'da Diderot'ya yanaştı ve Encyclopédie'ye ilave yapmak istediğini söyledi. Başlangıçta reddedildi, ama o ısrar etti ve gerekli izni aldı. On yıl sonra, baş yapıtı *Encyclopédie méthodique*'i çıkardı; alfabetik olarak değil, konuya göre düzenlenmişti. Fransa'nın önde gelen düşünürlerinin saygınlığına güvenen Panckoucke'ün tatmin olması beklenebilirdi. Ancak onun başka planları vardı. İnsanların yanı sıra, piyasaların da iyi bir okuyucusu olan Panckoucke, birkaç yıldır periyodik basının potansiyelini düşünüyordu. Panckoucke, 1760'ta Parisli kitapçı Michel Lambert'in dükkânını ve hissesini satın aldı; bu sayede, *Année littéraire* ve *Journal des sçavans*'ın da dâhil olduğu matbaa sözleşmelerini ele geçirdi; Panckoucke satın aldığında zarar ettiğini iddia etse de, özellikle ikincisi prestijli bir girişimdi.[49] Kârlı olsun ya da olmasın bu, genişleyen bir periyodik yayın portföyünün temelini oluşturdu. Zamanı gelince Panckoucke, siyasi basında da şansını denemeye hazırdı. *Journal politique de Bruxelles, Journal des dames, Journal des spectacles, Journal*

46 Suzanne Tucoo-Chala, *Charles-Joseph Panckoucke et la libraire française* (Paris: Éditions Marrimpouey jeune, 1977).

47 David I. Kulstine, 'The Ideas of Charles-Joseph Panckoucke', *French Historical Studies*, 4 (1966), s. 304–19.

48 George B. Watts, 'The Comte de Buffon and his Friend and Publisher Charles-Joseph Panckoucke', *Modern Language Quarterly*, 18 (1957), s. 313–22.

49 Ae., s. 314.

des affaires d'Angleterre et d'Amérique ve *Gazette des tribunaux*'un da dâhil olduğu temel eserleri oluşturdu.

Journal politique de Bruxelles ve *Journal de Genève* ile birlikte Panckoucke, resmî *Gazette* dışındaki tüm siyasi gazetelerin ülke dışında yayımlanması gerektiğini onayladı. Aslında her iki periyodik yayın da, bakanlığın onayıyla Fransa'da yayımlandı.

1778'de Panckoucke'ün *Mercure de France*'yi satın alması ile en önemli an gelmişti; bu, *Mercure galant*'ın saygıdeğer ancak yetersiz bir halefiydi. *Mercure*, 1672 yılında kurulmuş ve *Gazette*'ye bir ek olarak her ay yayımlanmıştır; ancak on sekizinci yüzyıl dergi pazarındaki konumunu koruyamamıştı. Panckoucke, bunu haftalık olarak yayımlamaya başladı ve bu süreçte tirajını 2.000'den 15.000'e çıkardı. Bu darbe, ihtiyatlı siyaset tarafından hazırlanmıştı. Panckoucke, 1774'teki Dışişleri Bakanı Comte de Vergennes ile bir ilişki kurarak, siyasi haberleri yayımlama ayrıcalığına sahip oldu. Dışişleri bakanının resmî *Gazette*'ye böylesine bir darbe yapmış olması, eski

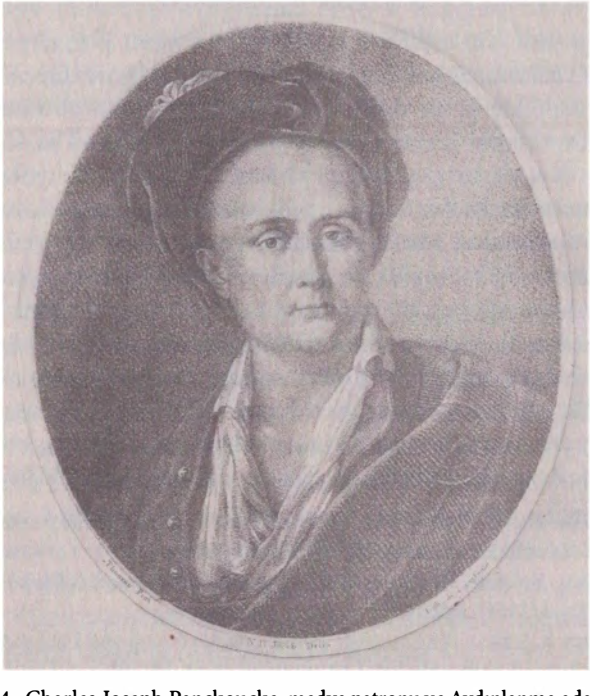

13.4 Charles-Joseph Panckoucke, medya patronu ve Aydınlanma adamı.

rejimin ciddiyetsizliğinin yanı sıra, acımasızlığı hakkında da çok şey anlatmaktadır. Diğer gazeteler, artık bilgilerini yeniden basma ayrıcalığı için Panckoucke'e ödeme yapmak zorundaydı. Panckoucke, hem resmî Paris'in hem de Aydınlanma'nın önde gelen figürlerinin güveni sayesinde filizlendi. 1788'de 800 işçi ve çalışandan oluşan olağanüstü bir ticaret imparatorluğu kurdu. Atölyeleri ve ofislerinin, Paris'in turistik yerlerinden biri olduğu söyleniyordu.

1789'da Panckoucke, daha önceleri en büyük ödüllerden biri olarak kabul edilen bir ödülü kazandı: *Gazette*'nin yayıncısı oldu. Ancak bunlar, Fransa'daki güncel olayların bildirilmesi açısından garip zamanlardı. Çok geçmeden olaylar, eski düzenin filozoflarının hayallerinin ötesine geçecekti. Bu olaylar, eski rejimin modası geçmiş, müreffeh baskı dünyasının kapasitesini yok etmeyi test edecekti; kısıtlı siyasette başarılı olmuş ancak entelektüel kültürde geri kalmış Panckoucke gibileri, hayatta kalma mücadelesiyle karşı karşıya kalacaktı.

Dergi çağı, geniş bir disiplin yelpazesi üzerinde entelektüel alışverişi kolaylaştıran düşünceli ve kendine güvenen bir endüstrinin doğuşuna tanık oldu. Yayıncılar için bu, kitap yayıncılığının yerleşik ama bazen hoşgörülü dünyası ile risalelerin ve geçici baskının çalkantılı dünyası arasında konumlandırılan yeni girişimlerde hoş bir yenilik sundu. En köklü ve muhafazakâr yayınevleri için bile, dergiler çekici bir ekonomik teklifti. Abonelik sistemi sayesinde düzenli ve öngörülebilir bir satış sundular. Büyük yeni işletmeler için bir abonelik listesinin derlenmesi, hem reklam yapılmasını hem de baskı başlamadan önce atmosferi test etme imkânı sağladı. Mektuplar Cumhuriyeti'nin genişletilmiş dostluk ve yazışma ağı, bu tür bilgiler için bir yol sağladı ve hem editörler hem de yayıncılar, bu çevrelerde olmaktan mutluydu. Çok önemli entelektüel girişimlerin bile numaralandırılarak yayımlanması, ilk yüzyıllarda yayımlanan iddialı birçok bilimsel eserde olduğu gibi, bir baskının satılmayanlarının depoda çürüme riskini ortadan kaldırdı.[50] Periyodik yayınlarda, müşteriler peşin ödeme yapıyordu ve her sayının bir devamı vardı; oysa kitaplar başarı açısından tehlikeli ve öngörülemezdi. Periyodik yayınların on sekizinci yüzyıl yayıncılığının en hızlı büyüyen sektörü hâline gelmesi, şaşırtıcı değildir.

50 Burada, Ian Maclean'ın büyük bir bilimsel yayıncının hisse senedinin ilginç analizine bkz. Ian Maclean, 'Murder, Debt and Retribution in the Italico-Franco-Spanish Book Trade', *Learning and the Market Place* (Leiden: Brill, 2009), s. 227–72.

BÖLÜM 14

İş Hayatında

HAZİRAN 1637'de Hans Baert, kendini zor bir durumda buldu. Baert, zengin bir Haarlem tüccarıydı ve son zamanlarda lale ticaretine dâhil olmuştu.[1] Bir süre için başarılı oldu. Lalelerin fiyatı istikrarlı bir şekilde ve son zamanlarda olağanüstü bir oranda artmıştı. Ancak bu yılın şubat ayında, satışlar durdu; Baert'ten daha yüksek fiyatlara satın alanların hiçbiri, borcunu ödeyemeyecekti.

Lale ticareti, kabul edilmelidir ki, çok alışılmadık bir meta ticareti biçimiydi. Bu egzotik bitkiler, ilkbaharda genellikle sadece bir veya iki hafta boyunca çiçek açardı. Daha sonra laleler kaldırılır, kurutulur ve eylül ayında yeniden dikilirdi; bu nedenle, yılın büyük bir bölümünde görünmez veya fiziksel olarak yeni sahiplerine teslim edilemezlerdi. Bu, uzun mesafeli yolculuk deneyimleri boyunca vadeli işlem piyasasını yönetmeye alışmış olan maceracı Hollandalı için, küçük bir problemdi; ancak Hans Baert için kötü haberdi. Lalelerin fiyatı, soğanları yer altının derinliklerinde olduğu 1637 Şubat'ında zirveye ulaşmıştı; haziran ayında kaldırılmaları gerekiyordu ve bu, daha az değerli çeşitlerin sahtekârlıkla ikame edilmesini önlemek için ancak yeni sahiplerinin huzurunda yapılabilirdi. Müşterileri gelmeyince, Baert parasını kaybetti.

Lale çılgınlığı, ilk büyük ekonomik balonlardan biri olarak tarihe geçti: abartılı bir patlama ve ardından yıkıcı bir çöküş. Aslında, bu bölüm hakkında bilindiği varsayılan çoğu şeyin bir efsane olduğu ortaya çıktı. Ticarette yer alanların çoğu, kayıpları karşılayabilecek zengin vatandaşlardı. Çok az iflas vardı ve büyük Hollanda ekonomisi, pek etkilenmemişti. Lale çılgınlığı, hızlı servet kazanma ümidiyle pazara girmeye çalışan basit zanaatkârları sefalete sürüklemedi. Yoksul marangozların ve dokumacıların abartılı hikâyeleri,

1 Hikâyesinin anlatımı: Anne Goldger, *Tulipmania: Money, Honor and Knowledge in the Dutch Golden Age* (Şikago, IL: University of Chicago Press, 2007), s. 168.

piyasanın çöküşünü izleyen ahlaki risalelerde görülüyordu.[2] Lale fiyatlarındaki keskin artışa karşı ve gerçekte artışa karşı olumsuz çok az yorum yapıldı; gerçekte, Hollanda Eyaletleri, ticareti vergilendirerek artıştan kâr elde etmekle ilgileniyordu. Aslında bu renkli bölümün en olağanüstü yanı, çağdaş haber medyasında ne kadar az ilgi uyandırdığıdır. Bir kilo lale soğanının 1000 guildere satılması, olumsuz bir tepkiye neden olmadı; bu, usta bir marangozun üç yıllık ücretine tekabül ediyordu. Belki de olaylar çok hızlı ilerledi. En çok aranan lale soğanlarından biri olan Switzers, beş haftada 125 guilderden 1.500'e çıktı; bir ayda 1.200 gibi yüksek bir değer kazandı.[3]

Aynı yıl Amsterdam'da faaliyet gösteren iki gazete vardı, ancak lale fiyatındaki bu ani yükselişe pek ilgi göstermediler. Bu sofistike haber piyasasında bile, lale işlemlerindeki patlama ağızdan ağıza yayıldı. Kapalı çevrelerde ticarete katılanlar tanındıkça, *bloemisten** ile olan görüşmelerde fiyatlar konuşuldu ve anlaşmalar yapıldı: özel yemeklerde, tavernalarda veya lalelerin dikildiği bahçelerdeki toplantılarda. Yazılı basın, lale çılgınlığını ancak ticaret çöktüğünde fark etti. Kitapçıların; açgözlülük, tüccarların saflığı ve dünyevi zenginliğin geçici doğası hakkında söyleyecek çok şeyi vardı. Başarısız olanlarla alay edildi. 1637'de, engellenen satıcılar ve asi alıcılar arasındaki sıkıntılı durum, kamu düzeni için bir sorun hâline gelmek üzereydi. Bu da, iyi iş idaresi ve ulusal itibarın yakından bağlı olduğu bir eyalette hoş karşılanmadı. Mart ayında, Hollandalı Burgomcular, "kitapçılar tarafından lale ticareti hakkında günlük olarak satılan küçük şarkı ve dizeleri" yasakladı. Konsey, basılı nüshalara el koymak için icra memurları gönderdi.[4] Yeni bir sayfa açmanın zamanı gelmişti.

İş Basını

Lale çılgınlığı, bu dönemdeki iş dünyasının atmosferine ışık tutuyor, ancak iş dünyasının gelişimiyle ilgili pek az ipucu veriyor. Tüccarların

2 Simon Schama, *The Embarrassment of Riches* (Londra: Collins, 1997), s. 350–70. Popüler lale çılgınlığı algısı, Charles Mackay'ın olağanüstü başarısına ve uzun ömürlülüğüne de çok şey borçludur. *Extraordinary Popular Delusions and the Madness of Crowds*, ilk olarak 1841'de Londra'da yayımlandı, ancak yine de son derece etkili.

3 Goldger, *Tulipmania*, s. 202, 235.

* Çiçekçi.

4 Ae., s. 238.

14.1 Lale çılgınlığı hakkında bir hiciv. *Bloemisten* yüksek fiyatlara satış yaparken, köylüler değersiz lale soğanlarını taşıyor.

uluslararası haber pazarının yaratılmasında oynadıkları önemli rolü hatırladığımızda, bu daha da şaşırtıcı görünüyor: geç Orta Çağ'ın ticari yazışmalarından, ilk kurye hizmetlerinin ve ilk ticari el yazması haber mektuplarının ortaya çıkmasına kadar tüccarlar büyük bir rol oynamıştı.[5] Ancak haber ticari bir ürün hâline geldiğinde, iş haberlerinden keskin bir şekilde uzaklaştı. *Avvisi* ve onların halefleri basılı gazeteler; neredeyse tamamen siyasi, diplomatik ve askerî haberler sunuyordu. Bu, malları yolda olan tüccarlar için büyük önem taşıyabilirdi, ancak mallar için ödeyecekleri veya talep edebilecekleri fiyatlara ilişkin günlük endişeleriyle örtüşmüyordu. Ayrıca tüccarların, Avrupa'nın çeşitli para birimleri arasındaki döviz kurlarını yakından takip etmesi gerekiyordu. Kambiyo senetleri, birkaç yüzyıl boyunca borcun tasfiyesi ve uzun mesafelerde para transferi için verimli bir şekilde işlemiş olsa da, para piyasalarında alım satım yoluyla hâlâ servet kazanılabilir ve kaybedilebilirdi.

Bu daha sıradan ticari kaygılar, farklı ve oldukça uzmanlaşmış basılı bir iş literatürünü doğurdu: emtia fiyatları ve döviz kurları listelerinin yayımlanması. Tüm basılı edebiyat biçimlerinin en geçici

5 Yukarıda Bölüm 2 ve 5.

olanlarından bazılarının kaybolması, günümüze ulaşmasından daha yüksek bir ihtimaldir. Finansal basının erken tarihi, yalnızca, ticari yazışma yığınları hâlinde saklanan dayanıksız baskı parçalarından artakalanlarla yeniden inşa edilebilir.[6]

Dolayısıyla, emtia fiyatlarının basılı listelerinin 1540'ların başlarında Venedik ve Anvers'de yayımlandığına dair kanıtlar olmasına rağmen, günümüze ulaşan en eski kopyalar kırk yıl sonrasına aittir. Bu basılı fiyat listeleri, en basit baskı biçimiydi: yaklaşık 14'e 48 cm'lik tek bir kâğıt şeridine basılıyordu. Bu, büyük bir folio yaprağının iki veya üç defa ayarlandığı ve daha sonra kesildiği anlamına gelmektedir. Biçim, Orta Çağ Avrupa'sında büyük ticaret merkezlerindeki simsarcılar ve temsilciler tarafından derlenen el yazısı fiyat listelerinde yakından modellenmişti. Bu ilk el yazması listelerin incelenmesi, dikkate değer düzeyde bir tekdüzelik ortaya koymaktadır. Londra ve Şam gibi şehirlerde ve çok farklı tarihlerde derlenen listelerde, hemen hemen aynı ürünler, genellikle aynı sırayla kaydedilmiştir.[7] Mallar İtalyanca olarak adlandırılırdı ve bu uygulama; fiyat listeleri ister Venedik ister Frankfurt veya Anvers'de yayımlanmış olsun, büyük ölçüde baskı çağında da devam etti.[8] Malların Hollandaca listelendiği Amsterdam, bir istisnaydı; Hamburg da ilk listelerini Hollandaca yayımladı. Bu şehirlerin tümü, on altıncı yüzyılın sonunda düzenli olarak haftalık listeler yayımladı. Kısa süre sonra Londra, Danzig ve Lizbon da katıldı. Günümüze ulaşan en eski örneklerde sadece asıl form basılmış, tarih ve cari fiyatlar elle eklenecek şekilde bırakılmıştır.

Amsterdam'da fiyat tespiti, beş komisyoncudan oluşan bir komiteye devredilmişti.[9] Veriler, daha sonra fiyatların önceden basılmış forma eklenmesi için yazı ofisine aktarılırdı. On yedinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Amsterdam, resmî denetim altında üretilen basılı bir formata geçmişti. Şehirdeki belediye başkanları

6 John J. McCusker ve Cora Gravesteijn, *The Beginnings of Commercial and Financial Journalism: The Commodity Price Currents, Exchange Rate Currents, and Money Currents of Early Modern Europe* (Amsterdam: NEHA, 1991).

7 Ae., s. 22–3.

8 John J. McCusker, 'The Role of Antwerp in the Emergence of Commercial and Financial Newspapers in Early Modern Europe', *La ville et la transmission des valeurs culturelles au bas moyen âge et aux temps modernes* (Brüksel: Crédit communal, Collection histoire, 96, 1996), s. 303–32.

9 McCusker ve Gravesteijn, *Beginnings*, s. 44–5.

tarafından belirlenen yönetmelikler de satış koşullarını belirledi: aboneler yılda 4 guilder ödeyecekti; kopya başına bir buçuk stuiver ediyordu. Amsterdam'da düzensiz ticaret yapan tüccarlar, bunlara erişebilmek için, borsadan her biri 2 stuiver olmak üzere nüshaları satın alabilirlerdi. Listelenen mallar uygun kategoriler altında gruplandırıldı ve baharatlar, gıda maddeleri ve bir dizi giysi ve tekstil ürünü de dâhil olmak üzere geniş bir ham madde ve bitmiş ürün yelpazesini kapsıyordu. Elbette, ciddi pazarlık yapanlar, her zaman son fiyatları kontrol etmek isteyeceklerdir ve bu fiyatlar bir hafta boyunca değişebilirdi. Bu durum; basılı sayfaların, özellikle haftalık listeler oluşturmak ve fiyatların uzun bir süre içinde nasıl değiştiğini kontrol etmek isteyen tüccarlar için, öncelikle bir referans aracı olarak hizmet ettiğini gösteriyor. Amsterdam listelerinin bu şekilde kullanıldığı ve hem Hollanda'da hem de yurt dışında yaygın olarak dağıtıldığı, abonelerin iki veya daha fazla nüshayı indirimli bir oranda almalarıyla belirtilmektedir: muhtemelen kopyaları şehir dışındaki muhbirlere göndermek için birden fazla alıyorlardı.

Döviz kurlarının listeleri, resmî gözetim altında haftalık olarak hemen hemen aynı şekilde yayımlandı. Burada yayımlanan liste, Avrupa şehirlerinin yanı sıra, geçerli döviz kurlarını da içeriyordu. Venedik'te para birimleri ve oranları, kâğıda basılırdı ancak bu örnek, bir istisnaydı.[10] Diğer yerlerde oranlar elle ekleniyordu. Emtia fiyatlarında olduğu gibi, her şehir tek bir resmî liste yayımlardı; bu görev, güvenilir bir yetkiliye veya Venedik örneğinde olduğu gibi, bir yayıncılık firmasına verilirdi. On yedinci yüzyılın ikinci yarısında, bu resmî tekel ilkesi, giderek daha fazla baskı altında kaldı. 1670 ve 1683'te olmak üzere iki kere Amsterdam yetkilileri, atanan borsa komisyoncularının ayrıcalıklarını aracılardan korumak için müdahale etmek zorunda kaldı. Önemli değişiklik, üçüncü bir büyük finansal veri parçasının getirilmesiyle gelmiş gibi görünüyor: hisse senedi fiyatları. On yedinci yüzyılın ikinci yarısında, daha önceleri oldukça az sayıda olan anonim şirketler hızla büyüdü. Hisse senetlerinde alım satım, emtia fiyatları, döviz kurları ve nakliye haberleriyle birlikte hisseleri listeleyen uzman finansal yayınların geliştirilmesini teşvik etti. Bu gelişme, hiçbir yerde kuzey ticaretinin yükselen gücü Londra'da olduğundan daha belirgin değildi.

10 Ae., s. 399–404.

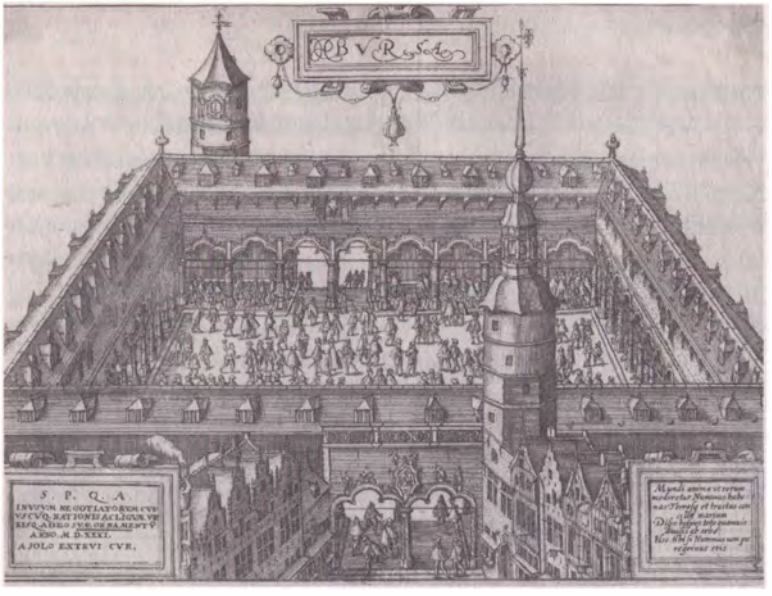

14.2 Anvers Borsası. Bu tür yerler, söylenti ve yanlış bilginin yanı sıra ticari merkezlerdi.

Balon

İş verilerinin yayımlanmasında İngiltere, neredeyse başından beri ayrı bir yol izledi. Eşsiz bir şekilde, İngiltere'de emtia verilerinin yayımlanması, resmî bir tekel gibi görünmüyor. Tüccarlar, bunun yerine çok çeşitli yayınlardan yararlanabilirdi. 1667'den beri yayımlanan ve en eski Londra fiyat listelerinin halefi olan *Prices of Merchandise in London*, 1680'den itibaren Whiston'ın *Weekly Remembrancer*'ı ve 1694'ten itibaren Proctor'ın *Price Courant*'ına katılmıştır.[11] Birkaç yıl sonra John Castaing, *Course of the Exchange* isimli yayına başladı. Londra'nın hiçbir zaman kendi döviz kurları listesi olmamıştı ve bu, Castaing'e fırsat sağladı. Ancak hisse fiyatlarının bir listesini ekleyerek geliştirdi. Protestan Huguenot topluluğunun bir üyesi olan Castaing, XIV. Louis tarafından Fransa'dan ihraç edilmelerinin ardından Londra'ya yerleşti; aktif bir borsacıydı ve bu işi finansal gazetecilikle birleştirme fırsatını gördü. Mart 1697'de yayını için bir reklam verdi: "Jonathan'ın Kafesi'ndeki J. Castaing, the Course of Exchange'i temin

11 Ae., s. 291–300; Anne Murphy, *The Origins of English Financial Markets: Investment and Speculation before the South Sea Bubble* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

etmektedir: yılda 10 sterline her posta günü banka hisse senetleri, Doğu Hindistan hisse senetleri ve diğer konuları sunuyor."[12]

Bu reklam, Houghton'ın *A collection for the improvement of husbandry and trade*'de yayımlandı; bu da, başka bir yenilikçi finansal yayındı. Fiyat listelerinin aksine, Houghton'ın *Collection*'ı, her haftalık sayıya ekonomik veya finansal çıkarlarla ilgili bir makale dâhil ediliyordu. Bunu, seçilmiş bir emtia fiyat listesi ve hisse listesi takip ediyordu. Paylaşılan hisse sayısı, ilk başta büyüktü ve 1694'ün ortalarında 64 kadarı aktarıldı. Bu sürdürülemedi; şirketler listesi oldukça hızlı bir şekilde küçüldü ve 1703'te Houghton'ın gazetesi yayımlanmayı bıraktı.[13] Houghton'ın derlemesi, ayrıca gemilerin geliş ve gidişlerinin ayrıntılarını ve ticaret bilgilerini de içeriyordu. Bu da Edward Lloyd'un 1694 yılında kendi kurduğu uzman yayınını oluşturdu: *Ships arrived at and departing from the several ports of England and foreign ports (İngiltere ve yabancı limanlarına varan ve buralardan yola çıkan gemiler).* Bu, *Lloyd'un listesi* olarak yeniden adlandırıldı ve bugün hâlâ devam ediyor.

Bununla birlikte, bu uzman gazeteler, genel basından oldukça ayrı kaldı. 1695'te Ruhsat Yasası'nın iptal edilmesinden sonra, İngiltere'de gazete sayısında hızlı bir artış yaşanmasına rağmen, bu gazeteler, başkentin ekonomik hayatı hakkında oldukça sınırlı yorum sunuyordu. *Gazette,* 1694'te İngiltere Bankası'nın aboneliğinin ilerlemesini takip etti, ancak bir kez basıldıktan sonra banka meselelerine sık sık değinilmiyordu. 1699'da *The Post Boy,* Doğu Hindistan ve İngiliz Şirketleri birliğini tartışmak için bir toplantıdan bahsetti; ancak böyle bir birliğin olası etkisine veya sonraki sayılarda sonuçları üzerine herhangi bir yorum yapılmadı.[14] 1697'den itibaren *The Post Boy*, büyük hisse fiyatları ile ilgili kısa metinler içeriyordu; ancak iş haberleri, ücretli reklamların yerleştirilmesi yoluyla verildi. Şirketler, Genel Mahkemelerin toplantılarının reklamını yaptı.

Şirketlerin ve özellikle projelerin piyasaya sürülmesi, birçok haber baskısında yer aldı. Bu, büyük bir projelendirme çağıydı. Arazi ıslahı planları, yeni icatlar ve ticaret planları; yatırımcılara iyimser dileklerini

12 McCusker ve Gravesteijn, *Beginnings*, s. 313. Posta günlerinde yayımlayarak, Castaing'in aklında Londra dışında, yurt dışında ve şehir içinde bir müşteri tabanı vardı.

13 Murphy, *Origins of English Financial Markets*, s. 99; Blanche B. Elliott, *A History of English Advertising* (Londra: Batsford, 1962), s. 313–44.

14 Ae., s. 91.

dile getirdi. 1695 ve 1699 arasında piyango planları, genellikle neredeyse tüm reklam alanlarını işgal etti.[15] Milyon Macera, Eşsiz Macera ve Onurlu Taahhüt gibi piyangoların bu şekilde çoğalması, pazarda çok az deneyime sahip ve yatırım için alternatif fırsatlar arayan yeni potansiyel yatırımcı sınıfının ortaya çıkışının bir işaretiydi. Potansiyel olarak yakıcı bir karışımdı.

1688'deki Görkemli Devrim'den sonraki yirmi yılda, Londra ekonomisi, sürekli bir büyüme dönemine girdi. Daha yerleşik siyasi ortam, bir dereceye kadar temel kurumsal yeniliğe izin verdi: İngiltere Bankası'nın kuruluşu, ulusal borcun güçlendirilmesi, 1696'daki yeniden para basımı.[16] Tüm bu dikkate değer gelişmeler ve girişimcilikteki ve yeni şirketlerdeki olağan dışı patlama, sürmekte olan değişiklikleri anlatmak için ilham verdi. Ticaretle ilgili bu incelemelerin çoğu, geleneksel risale biçiminde ortaya çıktı; ancak periyodik basın da okuyucularının yeni pazarları anlamalarına yardımcı olmak için elinden geleni yaptı. 1694'da Haziran ve Temmuz arasında John Houghton, *A collection for the improvement of husbandry* yayınında yeni finans piyasalarını abonelerine anlatmaya çalışıyordu. Makaleleri, anonim şirketlerin kısa bir tarihçesini veriyor ve opsiyonlar ve zaman pazarlıkları gibi nispeten karmaşık araçlar da dâhil olmak üzere alım satımların nasıl yapıldığını açıklıyordu.[17] Defoe'nun *Review*'u, ayrıca ekonomik konulara sık sık yer verdi ve Defoe, ekonominin genel durumu üzerine kafa yormaya çoğu kişiden daha meyilliydi. Elbette Defoe, başarısız bir iş kariyerinde iflas etmiş olduğu için, projelendirmenin tehlikeleri konusunda deneyimliydi. Alışkanlıklarından asla tamamen vazgeçemedi; *Review* siyasi konulara yöneldiği için, son sayısında oldukça özlemle, "ticaret üzerine yazmak, gerçekten asıl istediğimdi" yorumunu yapacaktı.[18] Dil seçimi önemlidir; çağdaş risalelerin tonu, finansal anlaşmalar yoluyla para kazanmanın ahlaki belirsizliğini yansıtıyordu ve projelendirmeye dair şüpheleri vardı. *Athenian Mercury*'nin yazışma sütunlarında sorulan sorular, piyangoların ahlaki tehlikesine yönelikti. 1694'te bir muhbir, şöyle bir soru sordu: vicdanı temiz olan inançlı bir adam, ilahî ihtiyat tarafından dağıtıldığında piyangoya katılabilir mi?[19]

15 Ae., s. 94–5.

16 Julian Hoppit, *A Land of Liberty? England 1689–1727* (Oxford: Oxford University Press, 2000), s. 313–44.

17 Murphy, *Origins of English Financial Markets*, s. 109.

18 Grant Hannis, 'Daniel Defoe's Pioneering Consumer Journalism in the *Review*', *British Journal for Eighteenth-Century Studies*, 30 (2007), s. 13–26, burada s. 16.

19 Murphy, *Origins of English Financial Markets*, s. 107–8.

Ekonomik tartışmalara dökülen kayda değer miktarda mürekkep ve iş dünyası basınında yayımlanan finansal veri miktarına rağmen, özellikle fiyatlarda hızlı hareketlenmeler olduğu zamanlarda pazara giriş yapanlar için bunların yeterli olup olmadığı ya da doğru türde bilgiler sunup sunmadığı tartışmalı olmaya devam ediyor. Londra, sıra dışı bir finans piyasasıydı. Başkent, önemli derecede tüm ulusun siyasi ve mali gücüne odaklanmıştı. Tabii ki, tüm büyük Avrupa pazarlarına sürekli bağlantıları olan bir limandı. Yine de finansal ticaret bölgesi, bu genişleyen metropolde çok küçük bir alanda yoğunlaşmıştı. Başlıca finansal güç merkezleri olan Royal Exchange, Doğu Hindistan Şirketi ve borsacıların 1698'de Borsa'dan çıktığı Exchange Alley; birbirlerinden birkaç yüz adım ötedeydi. Ticaret saatlerinde buraya giren ziyaretçiler, burayı, işlerinde deneyimli kişilerin yabancıların son derece şaşırtıcı bulduğu bir jargonla bilgi alışverişinde bulundukları bir gürültü kirliliği olarak görüyordu. *Essay on Projects* ve *The Villainy of Stock-Jobbers detected* yayınlarında çağın genel şüpheciliğini yansıtan Defoe, *Review*'u finans piyasasındaki ahlak eksikliğini yaratıcı bir şekilde kınamak için kullandı. Aşağıdaki hayalî diyalog, söylentinin ve sürü zihniyetinin rasyonel analizi kolayca gölgede bırakabileceği bir pazarda, ticaretin mantıksızlığını ortaya koymaktadır:

> Posta var mı, diye bağırır biri. Cevap hayır; ama Exchange Alley'de var. Hükûmetin Express'i var mı? Hayır, ama Exchange Alley'de herkesin ağzında.
> Sekreterlik ofislerinde bununla ilgili herhangi bir açıklama var mı? Hayır, ama Exchange Alley'deki tüm haberler bu.
> Nasıl olur? Hayır, kimse bilmiyor; ama Exchange Alley çok sıcak.[20]

Bu dünyada filizlenenler, bunu kendi bilgi ve istihbarat ağlarını geliştirmelerine borçluydu.[21] Özellikle bazılarının kâr elde etmek için kasıtlı olarak yanlış raporlar yayımlayacağına inanıldığı için; söylentilerin, raporların ve tavsiyelerin gürültüsünden gerçekleri süzmek, deneyim gerektirirdi. Bu güç ve para yapısının zirvesindekiler, ticari olarak hassas bilgilerde de çok gizli olabilirdi: Doğu Hindistan Şirketi'nin ve bankanın yöneticileri.

Sonuç olarak, adı çıkan Güney Denizi macerasında olduğu gibi, piyasalar hızlı hareket ettiğinde, baskı hiçbir fayda sağlamıyordu. Haftalık fiyat listeleri, piyasaya ayak uyduramayacak kadar seyrekti

20 Hannis, 'Defoe's Pioneering Consumer Journalism', s. 22.

21 Murphy, *Origins of English Financial Markets*, s. 114–36.

ve spekülasyon ve söylenti ağı, finansal olmayan gazeteler üzerinde çok az bir etkiye sahipti. Bu, tahmin edileceğinden daha önemsizdi, çünkü çoğu vatandaş, bu büyük piyasanın şaşkın izleyicileriydi. Daha ziyade lale çılgınlığı gibi, ticaretin büyük çoğunluğu ayrıcalıklı çevrelerde gerçekleşti. Güney Denizi Şirketi, en tatmin edicisiydi: seçkinlerin yaptığı bir sahtekârlıktı.

Defoe'nun *Review*'u, Güney Denizi felaketinden önce yayını durdurmuştu, ancak muhtemelen buna karşı çıkacaktı. 1720'nin mali mucizesi ortaya çıktıkça, eleştiriler az da olsa arttı. Güney Denizi girişimi, hiçbir zaman gerçek anlamda bir ticaret şirketi olmadı.[22] Güney Amerika ile ticaret yapmak, önceden kapalı bir piyasayı açan beklenmedik bir siyasi duruma bağlıydı ve bu olasılık, her hâlükârda 1718'de ortadan kalkmıştı. Whig'in hâkim olduğu Doğu Hindistan Şirketi ve İngiltere Bankası'na karşı bir ağırlık yaratmakta başarılı oldu ve fazla likiditeyi emerek kısa sürede büyük bir sermaye topladı. Yöneticiler, ulusal borcun tamamını üstlenmeyi teklif ederek bankaya cüretkâr bir teklif yaptı. Çılgınca bir müzakere döneminde bankanın karşı teklifi kabul edilmedi ve Güney Deniz Şirketi galip geldi. Bununla birlikte, böylesine büyük bir yükümlülük, büyük ölçüde artan bir sermaye gerektiriyordu ve yükselen bir hisse fiyatı, şirketin yükümlülüklerini yerine getirme olasılığını da büyük ölçüde artıracaktı. Pazarın mantıklı bir şekilde yönetilmesiyle, bu, bir süre için elde edildi. Ocak ve Nisan 1720 arasında Güney Denizi hissesinin fiyatı 130'dan 300'e yükseldi; takip eden iki ay içinde hisse senedi yüzde 300 daha fazla değer kazandı. Güney Denizi hissesi, bu çılgınca faaliyetten yararlanmıyordu. Banka ve Doğu Hindistan hisseleri de keskin bir şekilde yükseldi ve Ağustos ayına kadar, çoğu anonim şirket olmak üzere, 190 proje daha piyasaya sürüldü. Hepsi yoktan para yaratan aynı umut verici dalgayı yakalamaya çalışıyordu.

Balon gazetelerinde, finans bölgesinin kalbinde ortaya çıkan şaşırtıcı olaylar hakkında pek bir şey söylenmiyordu. 1702'de kurulan tek sayfalık ve günlük haber sayfası, *The Daily Courant;* günlük yükselişleri çizelgeleyebilecek konumdaki tek araçtı ve bu, hisse senedi ile kutsananları zenginleştirecek kadar mucizevi görünüyordu. 31 Mayıs'ta Güney Denizi stokları 590'dan 610'a yükseldi; 1 Haziran'da 610'dan 760'a; 2 Haziran'da 770'e düşmeden önce 870'e ulaştı. Sonra

22 Yine de en iyi çalışma: John Carswell, *The South Sea Bubble*, 2. baskı (Stroud: Alan Sutton, 1993).

24 Haziran'da, Güney Denizi hisse senetleri bir gün önce 750'den işlem gördükten sonra, *The Daily Courant*, önemli ve merak uyandırıcı bir açıklama yaptı: "dün Güney Denizi stoku 1000'di."[23] Böylesine olağanüstü zamanlarda, şehir dışındaki abonelere posta yoluyla gönderilen haftalık veya üç haftalık haber sayfaları, olaylara güçlükle yetişebiliyordu. *Courant*'a abone olmayanlar, gelişmeleri genellikle Londralı arkadaşlarla yazışmalar yoluyla duydu. Yaz aylarında şirket sermayesini daha da artırmak için adımlar attığından, gazeteler ayrıca saray toplantılarına ilişkin duyurular yapmış ve kararları kamuoyuna duyurmuştur. Parlamentonun projelendirmeyi engellemek için müdahale etmesinden önceki bu zorlu günler, başka sermayeleri de beraberinde getirdi.[24] Londra gazeteleri, umutlu girişimciler tarafından verilen sayısız ilandan mutluydu. Ayrıca hisselerini nakde çevirmek ve kârı mülke veya servet hesaplarına yatırmak isteyenler tarafından verilen reklamların sayısı da arttı. Bu noktada çok az olumsuz yorum yapıldı; bu, şirketin hisse fiyatı önce düşmeye başladığı ve ardından keskin bir şekilde düştüğü zaman, bir günah keçisi aramaya saklanmıştı: "Her şey istikrarsız, hepsi düşüyor, yöneticiler lanetlendi, en iyi maceracılar paramparça oldu."[25]

Balonun sosyal sonuçları abartılmamalıdır. Yatırım yapanların çoğu para kazandı ve çok azı yoksul kaldı.[26] Şirketin çöküşü, hisse senetlerini çoğu zaman tercihli şartlarla çok sayıda parlamentere sunan yöneticileri için bir felaketti. Kişisel kayıplarla karşı karşıya kalan milletvekilleri, erdemli ve sansürcüydü. Yöneticiler, Avam Kamarası'na çağrıldı ve kişisel servetlerinin çoğu ellerinden alındı. Bu fedakârlığın ardından, soruşturma iştahı azaldı. Projenin en skandal yönü ise, hisse senetlerinin nüfuz sahibi kişilerin kullanımına sunulduğu koşullardı. Hiçbir ödeme yapmadan öngörülen bir oranda satın alma seçeneğine izin verildi. Bu, risksiz bir ticaretti: hisse senedi yükselirse kârı alırlar ve aksi hâlde opsiyon geçerliliğini yitirirdi.[27] Başka bir deyişle rüşvet olan bu usulsüz prosedür, şirket yazmanı Robert Knight'ın ünlü yeşil kitabında kaydedilmişti. Knight ülkeden kaçtığında, bu gizemli

23 *Daily Courant* 1, 2, 3 ve 24 Haziran 1720 için, Londra'daki Guildhall Kütüphanesi'nden erişildi.

24 Bkz. *Daily Courant*, 8 Haziran 1720.

25 Alıntı yapılan Hoppit, *A Land of Liberty?*, s. 335.

26 Julian Hoppit, 'The Myths of the South Sea Bubble', *Transactions of the Royal Historical Society*, 6. seri, 12 (2002), s. 141–65.

27 Carswell, *South Sea Bubble*, s. 95–6

cilt ortadan kaybolmuştu, ancak sayfalarında Kral I. George da dâhil olmak üzere birçok şaşırtıcı isim yer alıyordu. Knight, Avusturya Hollanda'sında gözaltına alındığında, bakanlık, geri getirilmesi ve yargılanması için büyük bir çaba harcadı. Bu esnada da resmî taleplerin reddedilmesi için Habsburg yetkililerine de beyanlarda bulundu. İnanılmaz bir şekilde, bu dolambaçlı prosedür başarılı oldu; daha da şaşırtıcı olanı ise, bir sır olarak kaldı. Uzun zamandır şüphelenilse de, bakanlığın ikiyüzlülüğü, yalnızca son yirmi yıl içinde Viyana'daki imparatorluk arşivlerinde bulunan belgelerle ortaya çıktı.[28] Ünlü yeşil kitap, bir daha hiç görülmedi.

1720'ye gelindiğinde, Londra'da büyük ve canlı bir basın vardı: en az yirmi rakip gazete her hafta binlerce kopya satıyordu. Pek de ihtişamlı oldukları söylenemez. Belki de kazayı öngörmedeki başarısızlık, çok ağır bir şekilde eleştirilmemelidir. Bir balon yalnızca patladığında böyle tanımlanır; o noktaya kadar hisse fiyatlarının istikrarlı yükselişi, doğal görünebilir. Bir gerilemeyi çok erken belirleyenler ve en kolay kârı kaçıranlar, en fazla kaybı olanlar olabilir.[29] Bir izdiham anında, sürünün ortasında kalmak en güvenlisi olabilir. Balon sırasında basın, en iyi yaptığı şeyi yaptı ve öfke seline kapıldı.

Bu öfke, cömertçe veren ve hak etmeden elde ettikleri servetin kolayca yok olabileceğini kabul etmeyenlere yönelikti. 1720 sonbaharında hisse fiyatları unutulmaya yüz tutarken, *The Daily Courant*'taki at arabaları ve güzel evlerin reklamları, bu benzeri görülmemiş olayları anlamlandırmak için yakın zamanda yayımlanan risale ilanlarıyla değiştirildi. *Courant* 31 Ekim'de yayımlandı: *The Battle of the Bubbles from their first sudden rise to their late speedy decay (Ani yükselişinden hızlı çöküşüne kadar Balon mücadelesi).* Bariz bir şekilde popülerdi: ikinci baskı, sadece bir hafta sonra satışa çıktı.[30] Haftalık ya da günlük basından çok, özel olarak kaleme alınmış ve büyük olayları analiz etmek için yayımlanmış risalelerdi.[31] Her zaman bir alay konusu oldu. 22 Ekim sayılı *The Post Boy*, altı peni karşılığında yeni yazılmış bir oyunu önerdi: *The Broken stockbroker: or work for the bailiffs: a new farce as it was lately acted in*

28 Bkz. ae., Bölüm 13 ve 14 (ikinci baskıya yeni materyal olarak eklenmiştir).

29 1990'ların çizgi romanında kıyametin ilk peygamberleri hakkında bir noktaya değinildi. John Cassidy, *dot.con* (New York: HarperCollins, 2002).

30 *Daily Courant* 31 Ekim ve 7 Kasım 1720 için (2. baskı).

31 Reklamı yapılan diğer risaleler: *The South-Sea scheme examined* (*Daily Courant* 18 Ekim), *The case of contracts for South Sea Stock* (9 Kasım), ve piskopos Carlisle'nin sade broşürü: *The honest and dishonest ways of getting wealth* (12 Aralık).

Exchange Alley. Zamanı olanlar, en azından yeni bir oyun kartı paketine yatırım yapabilirlerdi, "her kartta hicivsel bir epigram ile birkaç baloncuk temsil edilirdi." Girişimci üreticiler, büyük bir satış öngörmüştü, çünkü *The Post Boy* kartların satın alınabileceği uzun bir yer listesinin reklamını üç şilinlik bir maliyete yaptı.[32]

Bu arada reel ekonomi, Güney Deniz Şirketi'nin alçak gönüllülüğüne sorunsuz bir şekilde adapte oldu. Bankanın üstünlüğü, yeniden başladı; at arabası üreticileri ve akıllı Londralı terziler, zor bir sezondan faydalandı; her şeyden önce ticaret, yükselen burjuvazinin sürekli zenginleşmesini beslemeye devam etti. 1727'ye gelindiğinde Londra, Amsterdam'ın Kuzey Avrupa'nın finans başkenti olması ile denkti; bu, geçen yüzyılda İngiltere'nin Hollanda deniz gücü tarafından defalarca küçük düşürülmesi göz önüne alındığında hayal bile edilemeyecek bir sonuçtu.[33]

Reklam

Görünüşe göre, erken dönem iş dünyası basını, çağın yeni yatırım fırsatlarından yararlanmak isteyenlere çok az tavsiye veriyordu; parası olup da bilgisiz olanlara ve tuzaklardan kaçmaya çalışanlara. İş dünyası basını, hiçbir kehanet ustası görmedi. Ekonomi gazeteciliği, olaydan sonra bilgi vermenin çok daha kolay olduğunu ilk günlerinde öğrendi. Geleceğe yönelik vizyon arayışında olanlara, gelecek yıla dair kışkırtıcı öngörüleriyle basılı almanakları incelemeleri tavsiye edildi. Bunlar çok sayıda satılmaya devam etti ve ayrıca materyal bulamayan gazeteler için alıntı olarak yarar sağladı.[34]

Ticaret dünyası, başlıca etkisini yüksek politika veya yatırım stratejisi tartışmalarında değil, mal ve hizmet ticaretine ek olarak, ücretli reklam yoluyla gazeteler üzerinde yaptı. On sekizinci yüzyılda reklamları, periyodik haberlerde piyasada her yerde bulunuyordu. Gelişmekte olan pazara, büyüleyici bir ışık tutuyorlardı; ayrıca haber endüstrisinin ekonomisinin desteklenmesinde giderek daha önemli bir rol oynadılar.

32 *Post Boy*, 18–20 Ekim ve 8–10 Kasım 1720 sayılarına Guildhall Kütüphanesi, Londra'dan erişildi. Paketin tamamı, Harvard İşletme Okulu web sitesinde, Baker Kütüphanesi'nin Kress Koleksiyonu'nda gösterilmektedir: http: //www. library.hbs. edu / hc / ssb / rekreationandarts / cards.html.

33 Hoppit, *A Land of Liberty?*, s. 344.

34 William B. Ewald, *The Newsmen of Queen Anne* (Oxford: Basil Blackwell, 1956), s. 30–1.

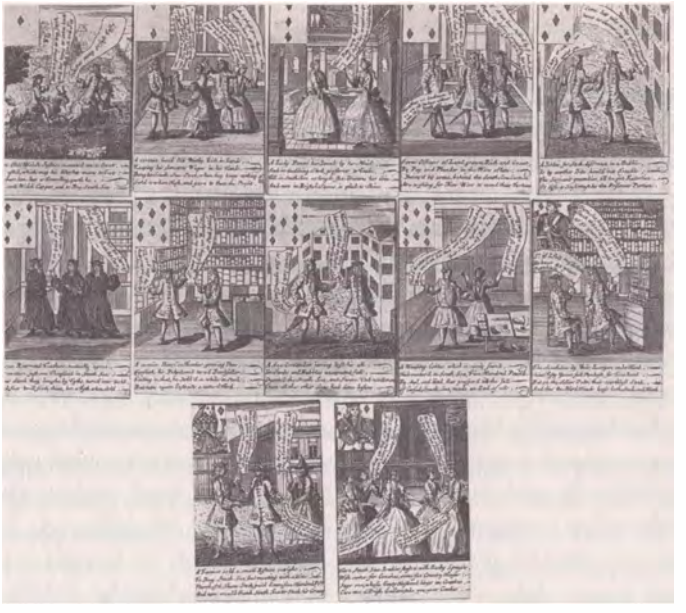

14.3 Balon oyun kartları. Bir paketi üç şiline kaybedilen servetleri unutmak ve ilgi çekmek için bir fırsat.

Reklamlar ilk kez gazetelerde, o toplumların ticaretinin büyük bir kısmı olan Hollanda Cumhuriyeti'nde görüldü. Amsterdam'daki gazeteler, 1620'lerden beri reklam veriyordu. İlk sembol kitabı, 10 Ağustos 1624'te iki rakip Amsterdam gazetesinde aynı anda yayımlandı.[35] Kitabın fiyatı da belirtilmedi. Kitap reklamları, İngiltere'de de olduğu gibi, Hollanda gazetelerindeki eski reklamların büyük bir kısmını oluşturuyordu; İngiltere durumunda reklamlar, fetret döneminde herhangi bir sayıda haber dergilerinde görülebilirdi.[36] Sık sık tezgâhlarında veya dükkânlarında gazete satan kitapçılar, alıcıları diğer ilginç hisse senetlerini görmeye teşvik etme fırsatını fark etti.

Hollanda gazetelerindeki reklam yelpazesi, hızla genişledi. Normalde üç kategoriden birinde olurlardı: satış veya hizmet bildirimleri; kamu hizmeti bildirimleri; ve kişisel eşyalar. Cumhuriyet; halka açık müzayedelerin, resimlerin ve kitapların ilk merkeziydi ve bu

35 Folke Dahl, 'Amsterdam, Earliest Newspaper Centre of Western Europe: New Contributions to the History of the First Dutch and French Corantos', *Het Boek*, XXV (1939), III, s. 161–98, burada s. 179.

36 Elliott, *A History of English Advertising*, s. 22–9, 1620'lerden kalma en eski örnekleri tartışmaktadır.

gelecek etkinlikler, genellikle gazetelerde ilan edilirdi. Öğretmenler ve okul yöneticileri, hizmetlerinin reklamını yaptı; Utrecht şehri, 1636'da yeni üniversitenin açıldığını duyurmak için bir dizi reklam bile çıkardı. Diğer kamuya açık bildiriler arasında pazarın kurulduğu günler, yeni posta yolları ve aranan kişilerin posterleri vardı: Weesp belediye başkanını öldürdüğünden şüphelenilen bir ayakkabıcı da bunların arasındaydı. Amsterdam, aynı zamanda Avrupa elmas ticaretinin de merkeziydi ve bayiler, çalınan malların iade edildiğini görmek için ödül vaat etmekten mutluydu. Bireysel vatandaşlar, kayıp malların veya kaçak hizmetçilerin bulunması için reklam veriyordu; dokunaklı bir vakada, bir anne küçük çocuklarıyla yeniden bir araya gelmek istiyordu.[37] Hollanda'da gazete ticareti, hızlı gelişti.

1650'lerde reklamlar son sütunun yarısını, yani toplam alanın sekizde birini kaplıyordu. İlk Alman gazeteleri, ilk yıllarında kitap ilanlarının ötesine geçmek konusunda isteksizdi ve burada ücretli reklam pazarı daha yavaş gelişti. İngiltere'de reklamlar 1650'lerde görünse de çok hızlı çoğaldı. Yine burada, yeni yayımlanan kitapların bildirimleri en yaygın olanıydı, ancak gazeteler de kısa süre sonra kayıp olan ve bulunan mallar, kaçak hizmetçiler ve patentli ilaçlar için yer ayırdı. Tıbbi ilaçlar, kısmen kitapçıların kitaplarının yanında birkaç ilaç stoklaması nedeniyle İngiliz reklamcılığının temel dayanağı hâline gelecekti.[38] *Gazette*; bir kayıt defteri olarak, 1671'de kişisel reklamları kabul edene dek, reklam vermemek için altı yıl boyunca direndi. Bunlar çoğunlukla üstün nitelikteydi. 21 Eylül 1671 sayısında kraliçe, tüylü ayakları ve karaciğer renginde lekeleri olan kayıp bir spanyelin iadesi için çağrıda bulundu. *Gazette*'nin 4 Mayıs 1685 tarihli sayısında, II. James'in taç giyme töreninden sonra büyük bir kayıp ilanı verildi:

> Majestelerinin taç giyme töreninde kaybolan Majestelerinin asasının topuzu 24 küçük elmas, üç yakut ve üç zümrütle çevrilidir; Majestelerinin elbisesinde 9 karatlık 30 adet inciden bir düğme ve 16 büyük halkadan oluşan bir zincir kayıptır. Bunu Majestelerinin Mücevher Evinin memurlarına bildiren kişi, iyi bir şekilde ödüllendirilecektir.[39]

37 Dahl, 'Amsterdam, Earliest Newspaper Centre', s. 179–82.

38 Maura Ratia ve Carla Suhr, 'Medical Pamphlets: Controversy and Advertising', Irma Taavitsainen ve Paivi Pahta (editörler), *Medical Writings in Early Modern English* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), s. 183.

39 C. John Sommerville, *The News Revolution in England: Cultural Dynamics of Daily Information* (Oxford: Oxford University Press, 1996), s. 70.

Reklam, haber endüstrisinin gelişimi için iki farklı açıdan önemliydi. İlk olarak; yabancı, askerî ve diplomatik gönderilerin çoğunlukta olduğu gazetelerde, önemli ve genellikle sınırlı yerel unsurlar sunuluyordu. Bazen reklamlar, gazetedeki tek yerel haber olurdu. İkinci olarak, endüstrinin ekonomisinin temelini oluşturmada giderek daha önemli bir rol oynamaya başladılar. On yedinci yüzyılın ortalarında, İngiltere'deki reklamcılardan paylaşım başına altı peni tahsil ediliyordu, ancak Marchamont Nedham'a Cromwell yönetimindeki tekel verildiğinde oranları iki şilin altı peni'ye yükseltti. Bu sayede zengin oldu. 1657'de bir reklam gazetesi girişimi yapacak kadar piyasadan emindi: *The Public Advertiser*.[40] Kamuya açık çeşitli yararlı bilgiler içeriyordu: nakliye ve posta arabası programları, emlak ve at satışları; çikolata ve kahve gibi hizmet ve emtia reklamları. John Houghton'ın ticari bilgi içeren *A collection for the improvement of husbandry* derlemesi, ilk sayılarından sonra başarısız oldu; Houghton, dikkatlice tasarlanan bir reklam stratejisiyle onu canlandırmayı başardı. İlgili abonelerin nakit sağlaması sayesinde geri kazanıldı; Houghton, sonraki sayılarında verdiği farklı hizmet türleri ile pazarı test etti. Böylece 1694 Nisan'ında müşterilerine, "Londra'daki lojmanların, okulların ve ev reklamlarının yararlı olup olmayacağını, ilgililere sunuyorum" diye hitap etti. Haziran ayına gelindiğinde hizmetlerin tam listesini çıkarmaya hazırdı:

> Bozuk mideye yardımcı olan ve zayıf insanları güçlendirdiğini bildiğim çikolataları satıyorum. Onların iyiliği için cevap vereceğim.
> Ayrıca Alman kaplıca suyu ve Hint irmiği satıyorum.
> Eğer başvururlarsa efendilere, kâtiplere, çıraklara ve diğer değerli hizmetkârlara yardım etmeye çalışacağım. Ayrıca, mürettebata ve haricîyecilere de yardım ediyorum.
> Kiralanacak okulların, evlerin ve pansiyonların ilanlarını faydalı buluyorum.
> Satılacak değerli mülkler biliyorum.
> Değerli esnaf için birkaç çırak arıyorum.
> Büyük veya küçük herhangi bir kütüphane için para tedarikine yardımcı olabilirim.[41]

40 Elliott, *History of English Advertising*, s. 37–45.

41 Michael Harris, 'Timely Notices: The Uses of Advertising and its Relationship to News during the Late Seventeenth Century', *Prose Studies*, 21 (1998), s. 152.

Bu yıllarda ayrıca, tamamen reklamlardan oluşan bir dizi ücretsiz sayfa yayımlandı. *City Mercuries*, genellikle Kraliyet Borsası çevresinde dağıtılırdı; bu yayının, sıkıntılı bir geçmişi vardı.[42] Genelde tek sayfaydı ve kâr elde etmek için yeterli sayıda reklam alındığı sürece basım ve dağıtım aşamalarında düzenlilik göstermiyordu. Yine de, yalnızca *Gazette* tekeli süresince görüldüler; bu ihlal edildiğinde, haber ve reklamı birleştiren gazeteler, onların yerini aldı.

Bu ücretsiz sayfalar, tüketim tarihine yalnızca mütevazı bir katkı sağlasa da seçkin bir soyları vardı, çünkü 1591'de ilk kez bir ticari değişim bürosu öneren ve alıcıları bu sayede bir araya getiren Fransız düşünür Montaigne idi. Bu öneri, olağanüstü derecede etkili olacaktı: İngiltere'de böyle bir büro kurmaya yönelik ilk girişim, doğrudan Montaigne'den alıntılandı.[43] Bu plan, 1611'de, kraliyetin önerilen tekel karşılığında çok yüksek bir yıllık ücret talebine kurban gitti, ancak benzer planlar yüzyıl boyunca aralıklarla yeniden tasarlandı ve sonuçta Marchamont Nedham'ın kısa ömürlü reklam gazetesinin kurulmasına yol açtı: *The Public Advertiser*. Bunların en başarılısı ise, daha sonra Paris *Gazette*'sinin editörlüğünü yapan Théophraste Renaudot tarafından Paris'te kurulan Bureau d'Adresse idi. Renaudot bir genel komiser olarak, ticari değişim görevini yoksullara tıbbi yardım açısından destek olacak şekilde tasarladı. Bu fedakârlık, büyük bir şüphe uyandırdı ve 1644'te Renaudot bürosunu kapatmak zorunda kaldı. Bundan böyle kendisi ve mirasçıları, Fransa'daki haber yayınlarındaki tekellerinin getirdiği reklam gelirleriyle kendilerini avutmak zorunda kalacaktı. Reklam gazetesi kavramı, 1731 yılında Londra'daki *The Daily Advertiser*'da saf hâli ile ifade edildi, ancak kısa süre sonra yeniden aksaklıklar başladı. Bir ay içinde bunun uygulanabilir olmadığı anlaşıldı: reklam ve haberler çoktan iç içe geçmişti. *The Daily Advertiser*, "memleketteki ve yurt dışındaki tüm güncel olayları ve gelişmelerini günlük olarak yayımlamayı" taahhüt etti; böylelikle, gazete kategorisine girmiş oldu.[44]

Bu yanlış adıma rağmen, on yedinci yüzyılın sonlarında İngiltere'de gazeteler, reklam gelirleri sayesinde çoğaldı. On sekizinci yüzyılın başlarında, yeni dergiler de büyük ölçüde reklamlara dayanıyordu. Son yayınları boyunca *Tatler*, her sayıda yaklaşık on sekiz reklam

42 R. B. Walker, 'Advertising in London Newspapers, 1650–1750', *Business History*, 15 (1973), s. 114–15; Elliott, *History of English Advertising*, s. 57–73.

43 Elliott, *History of English Advertising*, s. 30–6.

44 Ae., s. 94–5.

içeriyordu ve *The Spectator*'da reklamlar, bütün alanın yarısını kaplıyordu.[45] Ayrıca kârın tamamı, reklamlar sayesindeydi. Daha pahalı olan periyodik yayınlar, Londra'nın ticari canlılığını yansıtan daha egzotik ürün çeşitlerinin de reklamını yaptı: peruklar, köleler, kuş kafesleri, ayakkabı cilaları, kozmetik ve ilaçlar.

Reklamlar, eyalet basınının gelişmesinde de önemli bir rol oynadı. Haftalık bir haber sayfası için iki kuruş ödeyen çok daha sınırlı sayıdaki potansiyel müşteri ile yalnızca kapak fiyatından kâr elde edilemezdi. Satıcı, kâr elde edebilmek ve dağınık okuyucu kitlelerine dağıtım masrafını ödeyebilmek için buna mecburdu. Ekonomik açıdan sıkıntılar, *Birmingham Gazette*'sinin editörü Thomas Avis ile başladı. Yerel rekabet nedeniyle, Avis; gazetesini üç peniye satmaya çalışıyordu. Bu zorlu bir mücadeleydi:

> Bu tür yayınlarda, kısa süre içinde, çok büyük miktarda para kaybedilebilir: her gazete için Pul Bürosuna ve satıcıya yarım peni; gazetenin basıldığı kâğıt için çeyrek metelik ödeniyor. Sonuçta Londra gazetelerini yazmak ve basmak, daha sonra Daventry postanesine göndermek için de ciddi meblağlar ödeniyor. Özellikle de Londralı muhbirlere ödenen ücreti saymadım bile.[46]

Bir nüshanın artık bir kopyasından karşılanacak bu hatırı sayılır harcamalarla, bu gazete, reklam geliri olmasa zarar ederdi. *Western Flying Post*'un ekonomik durumu daha sağlamdı; on sekizinci yüzyılın ortalarında dört sayfaya kırk kadar reklam sığdırabiliyordu. Her biri bir şilin ve altı penilik ücretten elde edilen kâr, yani 3 sterlin 4 şilin 6 peni, 1.500 kopyanın satışından elde edilen kârı aşıyordu. Bu, kırsal Somerset ve Dorset'e hizmet veren bir gazete için beklenmedik bir baskı sayısıydı.[47] Gazete sadece Avis'in iddia ettiği parayı alıyorsa, o zaman reklam geliri 3.000 kopya satıştan daha fazla ederdi. Reklam, inanılmaz büyük bir öneme sahipti.

Bu gelir akışını güvence altına almak için, matbaa sahipleri, okuyucularını reklamlarının geniş bir potansiyel kitleye ulaşacağına ikna etmek zorunda kaldı. İlçe gazeteleri, yakınlardaki kasaba ve köylerde pazar yaratmak için büyük bir çaba sarf etti. Çoğu gazete, kitapçılardan veya

45 Sommerville, *News Revolution*, s. 147–8; Lawrence Lewis, *The Advertisements of the Spectator* (Londra: Houghton Mifflin, 1909).

46 R. M. Wiles, *Freshest Advices: Early Provincial Newspapers in England* (Columbus, OH: Ohio State University Press, 1965), s. 101.

47 Ae., s. 142.

bakkallardan oluşan ağlarla, gazetelerin satın alınabileceği ve bir sonraki gazeteye yerleştirilmek üzere reklamların dağıtılabileceği bir anlaşma yaptı: bu adresler genellikle son sayfada listeleniyordu. Bu ağların en iddialılarından biri, 1725 yılındaki *The Gloucester Journal* idi; gazete, 195 kilometrelik bir alana yayılmış on iki İngiliz ve Galler ilçesine taşıyan on üç bölüm veya devreye sahipti.[48] *The Gloucester Journal;* Glamorgan'da, Shropshire'daki Ludlow'da ve Berkshire kadar uzakta okunabilirdi. Bu en uzak noktalarda *The Gloucester Journal;* diğer şehirlerde, en çok da Bristol ve Birmingham'da basılan gazeteleri canlandıracaktı ve reklam geliri için inanılmaz büyük bir rekabet vardı. Bu durum, başka hiçbir yerde sayısız gazete ve dergisi olan Londra'dan daha geçerli değildi. On sekizinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, reklam pazarı bölümlere ayrıldı; belirli gazeteler, belirli alt pazarlarda uzmanlaşmıştı: tıbbi ilaçlar, tiyatro duyuruları.[49] Hepsi, potansiyel reklamcıları geniş tirajları ve okuyucularının kalitesiyle etkilemeye çalıştı.

Bu bağlamda, *The Spectator*'ın her nüshasının yirmi okuyucu tarafından görülmesine dair Addison ve Steele'ın böbürlenmeleri dikkat çekmektedir.[50] Aslında bu iddia, daha önceleri ortaya atılmıştı: Londra reklam gazetelerinden biri olan, 1694'teki *City Mercuries*'de.[51] Bu, on sekizinci yüzyıl gazetelerinin etkisini ve erişimini hesaplarken, gazete endüstrisine yönelik çalışma yapanlar tarafından sık sık alıntılanan bir etmendir. Ancak, Addison'ın amacı bu değildi. İyimser bir değerlendirmeydi; hiçbir sistematik veriye dayanmıyordu ve kalabalık bir pazarda reklamcılık işi için iyi değerlendirilmiş bir adımdan biraz daha fazlasıydı.[52] Okuyucu hesaplamalarının üzerine inşa edileceği bir genelleme olarak, çok az değeri vardır.

Bununla birlikte, bu tür iddialar, yayıncıların reklamlar için harcadığı enerjiyi ortaya koymaktadır; bu, haber piyasasının gelişmesinde

48 Ae., s. 367–72.

49 Walker, 'Advertising', s. 112–30.

50 *The Spectator*, no. 10, Pazartesi 12 Mart 1711.

51 Sommerville, *News Revolution*, s. 43.

52 Siyasi etkinin söz konusu olduğu durumlarda, mülk sahipleri, bir yazarın *Craftsman*'a karşı uyarıda bulunması gibi, daha da abartılı iddialarda bulunmaya hazırdı. Craftsman, 1732'de Walpole'u eleştiren haftalık bir dergiydi; "en az dört yüz bin kişi tarafından okundu, bir gazete başına kırk okuyucu düşüyordu." Alıntı yapılan Michael Harris, *London Newspapers in the Age of Walpole: A Study of the Origins of the Modern English Press* (Londra: Associated University Presses, 1987), s. 48.

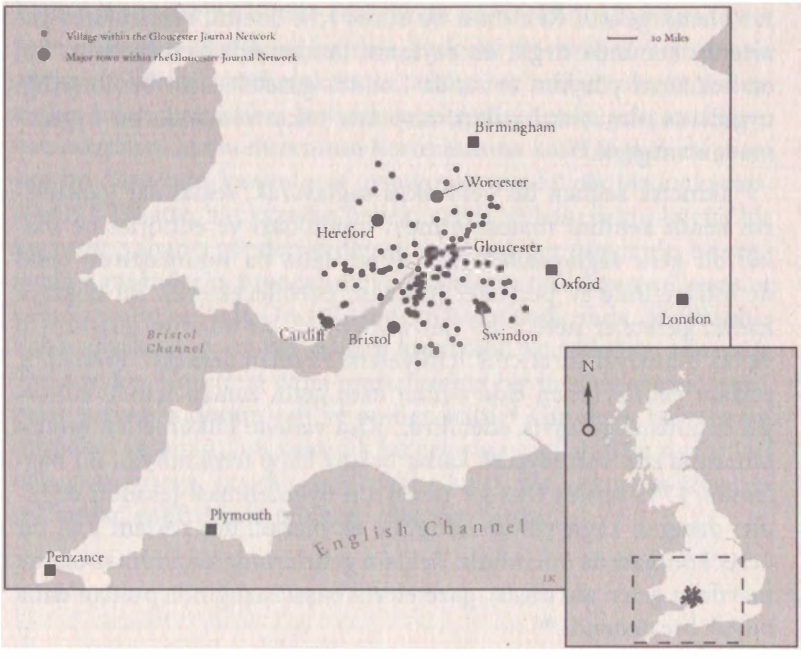

Harita 3 *Gloucester Journal*'ın dağıtım ağı, 1725

önemli bir rol oynadı ve bu rol, yalnızca önemsiz işlemlerden faydalanmakla sınırlı değildir. Buna ek olarak, uzun vadedeki öneminin üç sonucunu da belirleyebiliriz. İlk olarak, reklamların dâhil edilmesi, basılı gazetelerin kendilerini el yazması haber kitaplarından farklılaştırdığı önemli bir yöntemdir.[53]

Bu zamana kadar iki gelenek tamamen iç içe geçmişti: karşılıklı olarak istihbarat ve kopya sağlıyor ve okuyuculara hizmet ediyordu. Ancak el yazması haber hizmetleri hiçbir zaman reklam vermemişti; ve on sekizinci yüzyıla kadar devam etmelerine rağmen bu iki gelenek birbirinden ayrılmaya başladı. Özellikle de Fransa gibi gazete yayınlarının daha kısıtlı kaldığı bölgelerde bu belirgin bir durumdu.[54] On sekizinci yüzyılda, gazeteler çok daha geniş ve daha fazla sayıda müşteriye hizmet etti ve sonunda bağımsız bir

53 Harris, 'Timely Notices', s. 144.

54 François Moureau (ed.), *De bonne main. La communication manuscrite au XVI-II siècle* (Paris, Universitas, and Oxford: Voltaire Foundation, 1993).

tür olarak gelişti. Reklamın bu süreç için önemi, reklamların gazetenin sonunda değil, ön sayfanın tamamında verilmesidir. Bu, on sekizinci yüzyılın sonunda Londra gazetelerinin benimsediği uygulama olmuştu; bazıları, nispeten yakın zamanda bu uygulamadan vazgeçti.[55]

İkincisi, sağlam bir gelir akışı sağlayarak, reklamlar gazetelerin kendi kendini finanse etmeyi umdukları ve editörlerine makul bir gelir sağlayabilecekleri günü daha da yakınlaştırdı: belki de nihayetinde ek personel istihdam edebileceklerdi. Bu noktaya kadar, gazeteler neredeyse her zaman tek bir adamın girişimiydi ve bu, editoryal yaratıcılık için yetersiz zaman demekti. Prensipte, reklam gelirlerinden elde edilen mali gelir, zaman içinde editoryal bağımsızlığı teşvik edebilirdi. Kısa vadede hükûmetler, bunun olmasına izin vermeyecek kadar basına karşı temkinliydi. Bu bağlamda, 1712 tarihli Damga Yasası'nın uygulanması tesadüfi değildir; damgalı kâğıt yükümlülüğüne ek olarak, her reklam için bir ücret konması da önemlidir. Reklam gelirlerinde kaçınılmaz olarak meydana gelen ani düşüş, gazetelerin başarısızlığında puldan daha büyük bir nedendi.[56]

Son olarak, basının insanlaştırılmasında reklamlar önemli bir rol oynadı. İlk gazeteler, gördüğümüz gibi, oldukça tarafsız ve mesafeliydi. Çoğunlukla yabancı haberlerden oluşan bir dizi rapor sunuyorlardı. Okuyucu, daha önce kapalı olan bu bilgi çevrelerine dâhil olmaktan gurur duyabilirdi, ancak bu zordu. Reklamlar, yerel halkın günlük yaşamlarını doğrudan müşterilerinin okuma deneyimine taşıdı. Okuyucular, lüks mobilya ve giysilere hayret edebilir; güvenilmez hizmetkârların deneyimleriyle empati kurabilir; artık borçlarından karısının sorumlu olmayacağına dair kamuoyuna açıklama yapmaya zorlanan aşağılanmış ve öfkeli kocanın hikâyesinin tadını çıkarabilirdi.[57]

Okurlar, bu kaotik ve rahatsız edici yaşam öykülerinden keyif alabilir; tüm dünyevi mallarını yangında kaybedenlerin acısını hissedebilir; ilaçlar için verilen reklamlar sayesinde umut edebilirdi. Suçları ve fiziksel özellikleri uzun uzun anlatılan kaçak suçluların

55 Lucyle Werkmeister, *A Newspaper History of England, 1792–1793* (Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1967), s. 19. *The Times*, ön sayfada haber basmaya 1966 yılında başladı.

56 Bkz. Walker, 'Advertising', s. 119.

57 Kolonyal Virginia'dan bir örnek için bkz. aşağıda Bölüm 16.

kötü davranışlarına hayret edebilir ve bu tür kötü adamların çevrede gizlenmiş olabileceğine dair korkularını endişeli komşularla paylaşabilirlerdi. Yerel makamlar tarafından reklam olarak yerleştirilen bu suç raporları, polislik mesleğinin henüz gelişmediği ve vatandaşların kamu düzeninin korunmasına katkı sağlaması gereken bu dönemde, kanunların uygulanmasına büyük bir katkı yapmıştır.[58] Elbette, baş yazıdan önceki çağda ve haberlerin büyük bir kısmının yabancı gönderilerden elde edildiği bir dönemde, bu reklamlar; gazetelerin, broadsheet ve risalelerin canlılığını ve neşesini yakalamasını sağladı. On sekizinci yüzyılın başlarında, büyükşehir haber piyasasının ilk kez reklam kültürünü kucakladığı dönemde *The London Gazette*'si daha muhafazakâr bir üslupla resmî duyurular yapmaya devam etti ve aniden battı.[59] Gündelik hayatın bu sahneleri ve toplumun karanlık bölgelerine yapılan titiz ziyaretler; haberlere enerji, çeşitlilik ve tehlike kattı. Bu noktadan itibaren reklamlar, endüstrinin temelini oluşturuyordu.

58 John Styles, 'Print and Policing: Crime Advertising in Eighteenth-Century Provincial England', Douglas Hay ve Francis Snyder (editörler), *Policing and Prosecution in Britain, 1750–1850* (Oxford: Oxford University Press, 1989), s. 55–111.

59 1705'te 11.000 iken 1717'de 2.500'ün altına düştü. Walker, 'Advertising', s. 116–17.

BÖLÜM 15

Kendi Muhbirimizden

Şüphesiz, on sekizinci yüzyıla gelindiğinde okuyucuların haberlere olan iştahı, kayda değer bir endüstri yaratmıştı. Almanya, Çukur Ülkeler ve özellikle İngiltere gazeteleri; halkın hayal gücünü ele geçirmişti. Londra'da çok sayıda rakip gazete, çağın zehirli siyasetini körükledi ve iktidardakiler, haber yönetiminin alışılmadık sorunlarıyla karşı karşıya kaldı. Haftalık ve bazen günlük haber çıktısındaki bu büyük artışın arkasındaki sebep neydi? Gerekli kopya akışını kim sağladı?

Şimdiye kadar haberlerin yazımına dâhil olanlardan pek az kişi üzerinde durduğumuz, okuyucuların dikkatinden kaçmamıştır. Bu sayfalarda yer alan habercilerin çoğu, ya el yazması haber servislerinin sahibi ya da Marchamont Nedham ya da Daniel Defoe gibi savunucu risaleleri seri yayın formatında yayımlayarak şöhret kazanan yazarlardı. On sekizinci yüzyılın büyük gazetecilerinin çoğu, ya kitap yazarı (Defoe ve Swift) ya da zeki kişilerdi (Addison ve Steele). Dolayısıyla, "gazeteci" kelimesinin ilk icat edildiği çağ olmasına rağmen, henüz bağımsız bir zanaatı tanımlamıyordu.

"Gazeteci" kelimesi, ilk olarak on yedinci yüzyılın sonunda İngilizceye girdi: ilk bildirilen kullanımı 1693'tür.[1] Ancak iki yüz yıl önceki Alman terimi *Zeitung* kullanımı gibi, henüz modern anlamını kazanmamıştı. Bir gazeteci, geçimini yazı yoluyla sağlayan biriydi, ama ille de gazeteler için yazması gerekmiyordu. Bu, aşağılayıcı bir durumdu. Deneme yazarı John Toland, 1710'da artık pek de tanınmayan Lesley'i bir "gazeteci" olarak tanımladığında; belirlenen olayları yazan, bazen gazeteler için ama genellikle taraflı risaleler için yazan bir sınıfa atıfta bulunuyordu. Muhafazakârların Londra'da Lesley isimli bir gazetecisi

1 http://www.oed.com/view/Entry/101740. J. Paul Hunter, *Before Novels: The Cultural Contexts of Eighteenth-Century English Fiction* (New York: Norton, 1990), s. 167–72.

var; kendisi yedi ya da sekiz yıl boyunca haftada üç gün isyan hakkında yayın yaptı. Gazeteci terimi, utanç verici ve istikrarsızdı. 1712'de *The Spectator,* bir kadın muhbire gazeteci olarak atıfta bulunduğunda, "gösteriş ve tembellikle dolu" günlük tutan birisini kastetmişti. Gazetecilik terimi ara sıra kullanıldı. Jonathan Swift, gazete yazarı için başka bir terim buldu: journalier.* Ancak bu terim de tutmadı. En iyi ihtimalle, Fransızcadan türetilen terim *journal* ('gazete') ve nihayetinde *jour* ('gün'), son olayların raporlanmasındaki güncelliğe yeni bir vurgu yapıyordu; yüzyılın başındaki Londra'nın siyasi açıdan gergin atmosferinde, gelecek vaat eden bir yazar için, fırsat vaat eden bir durumdu.

Yoksul Yazarlar

İlk gerçek haberciler, el yazması haber hizmetlerinin tedarikçileri idi. Genelde tüm işi yönetiyorlardı: haberleri toplayıp yeniden düzenleyerek ve bizzat ana kopyayı yazarak isim yaptılar. Aynı durum, genellikle tüm yayın sürecini tek başına yöneten ilk nesil gazete sahipleri için de büyük ölçüde geçerliydi. Bunun en önemli istisnası, on sekizinci yüzyılın sonuna kadar, yoğun Londra pazarı oldu. Burada haftalık veya iki haftalık haber sayfaları, bazen bir veya iki personel tutabilirdi. Bu, zayıf bir varoluştu ve iş yapan haberciler, genellikle birden fazla gazetede çalışarak geçimini sağlıyordu. Maaşı iyi değildi. Düzenli istihdamda bile haftada bir pounddan fazla kazanmak pek mümkün değildi; bu, bir matbaacının eğitimli bir besteciye ödediği ücretle eş değerdi. Bir besteci, üretim sürecinin hayati bir parçasıydı; bu noktada bir muhbir ise değildi.

Bu monoton haber endüstrisine bir isim veya birinin yüzünü koymak nadiren mümkündür. Normalde bu kişilerle, ancak alay eden bir yarışmacının düşmanca karikatürü aracılığıyla karşılaşırız. *Read's Journal, Mist's* için haber toplayan bir adam hakkında yazdı:

> Biri Middlesex ve Surrey'deki hapishaneleri taahhütlerinden kurtarmak için bir komisyon aldı; bir başkasının bira evlerini ve cin dükkânlarını aşırı içki içmekten ölenler için arama izni var. Savoy'da asker kaçakları için bir kişi; gardiyanların hareketlerini ve askerî cezalarını izlemek için, bir başkası da parkta görevli.[2]

* Türkçede tam karşılığı günlük işçidir.

2 *Weekly Journal or British Gazeteer*, 12 Eylül 1724. Alıntı yapılan Michael Harris, 'Journalism as a Profession or Trade in the Eighteenth Century', Robin Myers ve

Kafeler adına yayımlanan bir risale, "önemsiz bir memurla röportaj yapmak için kamu dairelerinde boş boş dolaşan" habercilere saldırdı.[3] Bu, en azından makuldü; *The Flying Post*'un yerel haberlerin kapsamını geliştirmek için *The Universal Spectator*'a "bitki satan kadınlara günlük iki kuruşluk sabit maaş koyma" önerisine kıyasla çok daha makuldü.[4] Bu, sektördeki bir rakibin alay etmesiydi, ancak dolaylı olarak altta yatan bir gerçeğe işaret ediyordu: kadınların, haber yazarları olmasalar da dağıtım sürecinde on sekizinci yüzyıl haber endüstrisinin önemli bir parçası hâline geldikleri.

Gerçekte, on sekizinci yüzyıldaki profesyonel haber altyapısı, yani endüstride düzenli ve ücretli olarak yer alanlar; kopya üretiminden çok, dağıtımla ilgileniyordu. Bir sayının el yazması metnin sahibinden çıktığı andan itibaren, iş ortakları ve geçici çalışanlardan oluşan önemli bir şirketin; gazeteleri okuyuculara ulaştırması gerekiyordu. Kopya, ilk önce basımevine, oradan da kitapçılara veya toptancılara giderdi; bu dağıtım sürecinden sokak satıcıları sorumluydu. Bu satış gücü gazetelerin abonelere teslim edilmesini veya sokaklarda satılmasını sağladı. On sekizinci yüzyılın ilk yıllarında Londra'da toptan ticaret, neredeyse tamamen "Merkür kadınları" olarak bilinen kadın yayıncıların eline geçmişti. Elizabeth Nutt ve kızlarının, 1720'lerde Londra'nın kalbinde birkaç kitapçısı vardı; seyyar satıcı ağları aracılığıyla *The Daily Post, The London Journal* ve *London Evening Post*'un dağıtımından sorumluydular.[5] Merkür kadınları, genellikle matbaacıların eşleri veya dullarıydı, bu nedenle geniş bir bağlantı ağına güvenebilirlerdi. Seyyar satıcılarının çoğu da kadındı. Bu alçak gönüllü ve çoğu zaman yoksul emekçiler, özellikle de kışkırtıcı konular veya muhalif gazeteler dağıttıkları düşünüldüğünde, hükûmet yetkilileri için devamlı olarak bir endişe kaynağıydı.[6] 1728'de hükûmet, *Mist's Weekly Journal*'ı zapt etmek istediğinde, iki Merkür kadını ve seyyar satıcı Judith Salmon da dâhil olmak üzere, yirmi dört kişi tutuklandı.

Michael Harris (editörler), *Author/Publisher Relations during the Eighteenth and Nineteenth Centuries* (Oxford: Oxford Polytechnic Press, 1983), s. 42.

3 *The case of the coffee-men of London and Westminster* (Londra, 1729), s. 5.

4 *Flying Post or Weekly Medley*, 21 Aralık 1728; Harris, 'Journalism', s. 41.

5 Paula McDowell, *The Women of Grubstreet: Press, Politics and Gender in the London Literary Marketplace, 1678–1730* (Oxford: Oxford University Press, 1998), s. 55–7, 101–2.

6 Jeroen Salman, *Pedlars and the Popular Press: Itinerant Distribution Networks in England and the Netherlands, 1600–1850* (Leiden: Brill, 2014).

15.1 *The Three Champions.* Yazarları: Richard Steele, Daniel Defoe ve George Ridpath. Söz konusu yazarlar, taraf tutmaktan ve siyasi bağlantılarından ötürü kınandılar.

Otuz beş yıl sonra radikal politikacı John Wilkes'ı susturmaya yönelik benzer bir girişim, kırk dokuz kişinin tutuklanmasına yol açtı.[7] Basından bu şekilde geçimini sağlayanların sayısı oldukça fazlaydı ve bunlar, gazetecilik içeriğinin esasen bir bireyin sorumluluğunda olduğu işletmelerdi. Gazete endüstrisi bu çağda başlamış olsaydı; haberi yazarlığından çok, ticaretin zanaatkârlarına dayanırdı.

Kitapçıların, seyyar satıcılarla ilginç bir ilişkisi vardı: bir kitapçı işletmenin maliyetlerinden hiçbirini karşılamadıkları için onları suçlar, ancak kendi ürünlerini dağıtmaları için de onlardan faydalanırdı. On sekizinci yüzyılın son on yıllarında, *Amsterdamsche courant*'ı şehirde dağıtmak için elli seyyar satıcı çalışıyordu: her ne kadar düşük mevkide olsalar da, endüstrinin vazgeçilmez bir

7 Aşağıda, Bölüm 16.

parçasıydılar.[8] Ancak seyyar satıcılar, bir gazetenin tarzının ve pazar konumunun evriminde nadiren takdir edilen bir rol oynayabilirdi. Ne tür haberlerin; özellikle pazarın alt ucunda, gündelik satışları teşvik ettiğini çoğu kişiden daha iyi biliyorlardı, zira onlar için doğru bir adım atmak, tok veya aç olmak arasındaki farktı. Hangi hikâyelerin iyi sattığını bildirerek, becerikli bir yayıncıya yayın stratejisini şekillendirmede yardımcı olabilirlerdi. *The Flying Post*'un, *The Universal Spectator*'ın bitki satan kadınlarına yaptığı atıfta, asıl düşünülen de böyle bir ilişki olabilirdi.

Bu şekilde alay etmeleri, on sekizinci yüzyılın başlarında rekabet eden gazetelerin coşkulu büyümesinden kaynaklanıyordu; iş modeli daha güvenli hâle geldikçe ve yerel haberlere ayrılan alan arttıkça, haber toplamaya daha çok yatırım yapılabilirdi. 1770'lerde *Gazetteer* editörü, katkı sağlamaları için ücret ödenen on dört muhbiri listeledi: şehirden ve saray mahkemelerinden gelen bilgiler ve nakliye haberlerinden sorumluydular.[9] Henüz personel değillerdi ve serbest çalışanlar olarak birden fazla gazete için çalışma özgürlüğüne sahiplerdi; ancak bu, Williamson'ın haber servisinin muhbirlerinin, gümrük memurları ve postacıların normal görevlerine ek olarak ücretsiz bir şekilde haber sağladıkları yüzyıl öncesinden kesinlikle farklıydı.[10] Ayrıca, bu muhbirlerin genelde metropolde faaliyet gösterdiği de unutulmamalıdır. Çok az gazete yurt dışında bir muhbire sahipti; bunun yerine, dış haberleri almada el yazması haber mektuplarının ve yabancı gazetelerin geleneksel ve oldukça etkili hizmetlerine güveniyorlardı. Bu hizmetler için aboneliklerin ödenmesi, elbette hatırı sayılır bir mali harcamaya neden olabilirdi.

Genel olarak değerlendirildiğinde, on sekizinci yüzyıldaki bir gazete, harcamalarının oldukça küçük bir kısmını yazarlara ayırdı. Çok az gazete, kendileri için yazan adamların ayrıcalıklı hizmetlerini güvence altına alma ihtiyacı hissetti. Bir hikâyeyi öğrenmek için mahkeme binasını dolaşanların özel yetenekleri takdir edildi, ancak bu kadar düşük sınıftan olanlar, çabalarının açıkça kabul edilmesini

8 Salman, *Pedlars and the Popular Press*, Bölüm 4.

9 Hannah Barker, *Newspapers, Politics and Public Opinion in Late Eighteenth-Century England* (Oxford: Oxford University Press, 1998), s. 101; Robert L. Haig, *The Gazetteer, 1735–1797: A Study in the Eighteenth-Century Newspaper* (Carbondale, IL: Southern Illinois University Press, 1960), s. 178–80.

10 Peter Fraser, *The Intelligence of the Secretaries of State and their Monopoly of Licensed News, 1660–1688* (Cambridge: Cambridge University Press, 1956), s. 30–2.

asla bekleyemezdi. Uzmanlığa sahip bilgili bir gözlemci olarak gazeteci kavramı, henüz icat edilmemişti. Hiçbir gazete, yazarların adını vermiyordu. El yazması haber mektubundan miras kalan anonimlik geleneği, gelişmekte olan basın aracılığıyla adını duyurmaya istekli olanların hayal kırıklığına uğramasına sebep oldu. 1758'de *Monthly Review*'un kurucusu Ralph Griffith, yazmak için ücret alan bir adamın hayatının acı bir portresini yaptı. "Bir yazar ve madendeki köle arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisinin de görevleri, kendilerine benzerdir: ikisi de boğulmalı ve aç kalmalıdır; ve hiçbiri kurtuluş için umutlu değildir."[11] Griffith, tüm yazarların emeğini geri çekmesi durumunda, gazetelerin ve dergilerin aniden ortadan kaybolacağını ve okuyucuların, yazarların becerilerini takdir etmesini sağlayacağını düşündü. Ancak bu söylemleri, göz ardı edildi. Açıkça görülüyor ki, "gazeteci" kavramı on yedinci yüzyılın sonunda İngiliz dilinde belirmiş olsa da; yazı ticaretini tanımlayan "gazetecilik" kavramı, bundan 140 yıl sonrasına, yani 1833'e kadar bilinmemektedir.[12]

Pek de Centilmence Değil

Haber toplayıcılarının istihdamında bile, Londra gazeteleri bir istisnaydı. Avrupa'nın ve İngiltere'nin başka yerlerinde, gazetelerin büyük bir çoğunluğu, on sekizinci yüzyılın sonuna kadar esasen tek bir kişi tarafından üretildi. Yayıncı veya editör, el yazması haber sayfalarından ve diğer gazetelerden haber toplar ve matbaaya teslim eder; gazeteleri okuyucularına ileten seyyar satıcıların veya arabacıların ağını denetler; abonelikleri takip eder ve reklam talep ederdi. Bazen bu ezici görev çeşitliliğine rağmen, gazete kendisine ait olmazdı. Bazı İngiliz kasabalarında, gazete yerel bir matbaa tarafından; başka yerlerde de aynı anda kitapçı işleten bir adam tarafından basılırdı. Almanya'da ve daha sonra sömürge Amerika'da, yerli postane yöneticisinin yerel gazetenin sahibi olması, yabancı gönderilere ayrıcalıklı erişimini kullanması ve potansiyel müşterilerin rutin olarak tesislerine uğrayacağı gerçeğine güvenmesi, yaygın bir durumdu.

Bu olağanüstü yoğun hayat, gazetecilikle ilişkilendirdiğimiz faaliyetler için çok az bir zaman bıraktı: hikâyelerin araştırılması veya geliştirilmesi, makalelerin araştırılması ve işlenmesi. Haftalık sayı, son anda

11 James Ralph, *The case of authors by profession or trade stated* (Londra, 1758), s. 22, 61–7; Harris, 'Journalism', s. 37–8.

12 http://www.oed.com/view/Entry/101739.

tamamlanırdı; ancak, bir sayının binlerce kopyasının tek bir matbaada basılması için, bir önceki sayı tamamlanır tamamlanmaz yenisi yazılmaya başlanırdı. Bir önceki haftadan kalma ilanlar veya mektuplar ilk olarak yerleştirilebilirdi; ancak yayıncılar, abonelerin gazetelerini haberler için satın aldığını ve bu ince sayılara uzun süre dayanamayıp siparişlerini iptal edeceklerinin farkındaydı. *The British Spy* okurlarından biri, 1728 yılının Aralık ayında "bir sonraki sayınızda istihbaratınız yine yavan olursa, aboneliğimin bitmesini talep edeceğim" diye yazdı.[13] Dolayısıyla, gazete sahipleri için birkaç reklam sütunu ile gelirlerini artırmak cazip olsa da, ancak bir noktaya kadar reklam verebilirlerdi. Mektuplar ve diğer unsurlar, haberlerden daha fazla olmamalıydı. Samuel Johnson'ın *The London Chronicle*'ın (Ocak 1757) ilk sayısında yazdığı gibi, "Bir gazete okuyucusunun ilk talebi, dış işlemlerin ve memleketteki olayların doğru anlatılarını bulmaktır."[14]

Her gazetede birinci sırada yer almaya devam eden dış haberler için, yayıncılar tamamen geleneksel kaynaklara bağlıydı. Çok az kişi, yabancı şehirde ücretli bir muhbir tutabilirdi. Sınırlı kaynaklarla ve ciddi zaman kısıtlamaları altında çalışıyorlardı; düzenli haftalık sayıları, bir yaratılış harikasıydı: yaratıcılığa ve Lyon'dan Berlin'e ve Viyana'dan Birmingham'a haberleri getiren yoğun iletişim ağına bir övgüydü. Ancak teslim tarihlerinin aciliyeti, düşünmek için çok az zaman bıraktı. On sekizinci yüzyıl gazeteleri, tasarım yeniliklerinin olmaması ile dikkat çekmektedir. Sayfanın yaratıcı kullanımında ve farklı ögeleri ayırma kararında gördüğümüz bu tür ilerlemeler, yavaş ve kademelidir. Gönderim haberlerini belirlemek için kullanılan küçük gemi gravürleri haricinde, manşetlerden veya çizimlerden neredeyse hiçbir fayda sağlanamıyordu. Haberlerin sırası, büyük ölçüde dış etkenler tarafından belirleniyordu: yani, mağazadan haberlerin alınma sırasına göre. En önemli ögelerin ilk önce, hatta ilk sayfada görüneceğine dair hiçbir garanti yoktu.

Gazeteler, genel olarak editoryal yorumlardan uzak durmaya devam etti. Bu, özellikle kendi gazetelerinin tek olduğu şehirlerde yayımlanan gazeteler için geçerliydi. On sekizinci yüzyıl Avrupa'sında çoğunluğun durumu böyle olduğundan, Londra'nın çekişmeli basını büyük ölçüde istisnaydı. Ancak bazen bir gazeteci, bir davayı savunmak için anonimlik geleneğinin dışına çıkardı. Bu duruma bir

13 R.M. Wiles, *Freshest Advices: Early Provincial Newspapers in England* (Columbus, OH: Ohio State University Press, 1965), s. 192.

14 Ae.

örnek ise, *Brice's Weekly Journal*'ın editörü, Exeter'li Andrew Brice idi. 1726'da West Country hapishanelerindeki mahkûmların katlandığı korkunç koşulları protesto etmek için harekete geçti. Brice, *Appeal for Justice* risalesi ile açılışı yaptı. Exeter Hapishanesi'nde tutulan birkaç mahkûm, kendisi ile temasa geçti ve o da gazetesinin sütunlarını, mahkûmların içinde bulunduğu kötü şartları duyurmak için kullandı. Kim olduğu bilinmeyen bir tüccar, Exeter Hapishanesi'nin gardiyanı George Glanvill'e karşı özel suçlamalarda bulunduğunda, olaylar doruk noktasına ulaştı. Glanvill, Brice'a dava açtı ve Brice *Weekly Journal*'da davasını savunmasına rağmen kaybetti. Editör, 103 sterlinlik para cezası ödeyemeyince kaçtı. Hikâyenin sonu kötü bitti; ayrıca, Devon'un sadık vatandaşlarının, suçluların haklarını savunan birinin değil, kanun görevlilerinin arkasında duracağı aşikârdı. Zamanının ilerisinde bir adam olan Brice, sonraki nesillerin onurlandıracağı nadir bir örnekti: durum gazeteciliği.[15]

Cesur Brice, on sekizinci yüzyıl basınında çok az taklitçi buldu. Çoğu gazete yayıncısı, yerel siyasi konularda tarafsız kaldı. Bir kez daha, Londra'daki durum bir istisnaydı. Burada, on sekizinci yüzyılın sonlarında siyasal gazeteciliğin yükselişi, önemli bir değişiklik getirdi; ancak bu değişim, gazete yazarları için avantajlı olduğu anlamına gelmemektedir. İngiltere'de isimleri bize intikal eden profesyonel yazarların çoğu, hükûmetin ücretli temsilcileriydi. Bu kişiler, herhangi bir unvan altında kadrolu olarak çalışmıyordu; ancak, gerektiği üzere bakanlığın dostu olan gazeteleri temin ediyorlardı ve dış haberlerin yalnızca en iyilerini kullanıyor veya amaçlarına iftira atarak muhalif kişilerin adına leke sürüyorlardı. Ayrıca risale de yazıyorlardı: tıpkı yarım yüzyıl önceki Defoe gibi, ikna edici bir yazının seri bir yayında veya bağımsız bir risalede belirmesi, büyük ölçüde önemsizdi. Onları tanıyor olmamızın sebebi; yetenekli olmaları değil, isimlerinin hazine hesaplarındaki ödemelerde görülmesidir. Devlet gazeteleri en iyi yetenekleri çekmek için önemli meblağlar ödemeye istekli olsa da, kariyerlerinin büyük bir kısmı acımasız ve sönüktü. Sansasyonel Samuel Johnson bile, III. George'un favorisi ve bakanı olan Bute kontunun ödeneğini kabul etmeye hazırdı. Tam tersi davaya hizmet eden John Wilkes, ondan neşeyle "Emekli Johnson" olarak bahsetti. Johnson birkaç yıl önce *Dictionary* (1755) sayesinde isim yapmıştı; dönemin alaycılığını yansıtıyordu: "gazeteci" kavramını, "genellikle sarayı haklı

15 Ae., s. 290–1.

çıkarmak için işe alınan zavallılara uygulanan haysiyetsizlik" olarak tanımlıyordu.[16] Henüz bir yazar olarak işe alınacağından ve kâr dolu geleceğinden habersizdi.

Bir gazete yazarının ücretli bir politikacı temsilcisinden biraz daha fazlası olduğu varsayımı, "gazeteci" kelimesinin on dokuzuncu yüzyılda aşağılayıcı bir terim olacağını garanti etti. Gazetede yazmak, saygın bir meslek olarak görülmüyordu. Bir gazeteciye karşı düello yapmanın, muhtemelen büyük ölçüde kendi lehlerine olacak şekilde, aşağılayıcı olduğu düşünülüyordu. 1807 tarihli bir yönetmeliğe göre, bir gazete için ücretli çalışmak, bir erkeğin İngiltere'de hukuk mesleğinden menedilmesine sebep oluyordu. 1860 gibi geç bir tarihte, *The Times*'ta kadrolu olarak çalışmış bir yazar, bu nedenle yargıç adaylığından diskalifiye edilmiştir.[17]

Politikacılar, basın mensupları hakkında karmaşık bir görüşe sahipti. Basını yönetme ihtiyacı konusunda kesinlikle emin olmalarına rağmen, bu şekilde geçimini sağlayanları hor görmeye devam ettiler. Sir Walter Scott gibi profesyonel bir yazar bile, gazeteciliği itibarsız bir meslek olarak görmeyi etkiledi. "Tam bir kargaşa; sakin bir gün olmadıkça günlük basından uzak durulmalıdır." Bu, açık sözlü bir görüştü. Arkadaşı John Gibson Lockhart'ı yeni bir Londra gazetesini düzenlemeye ikna etmek için girişimlerde bulunulduğunda, Scott buna karşı tavsiyede bulundu. "Yeteneği ne olursa olsun herhangi bir genç adamın, şu anda oldukça yaygın bir kurala istisna olma umuduyla, toplumdaki saygınlığının önemli bir kısmını feda etmek için bir acelesi olduğunu düşünmeliyim." Başka bir arkadaşı da ona katıldı: "Yeteneklerime bir övgü olsa da bir avukat ve beyefendi olarak, editörlük teklifini bir iltifat olarak görmüyorum." Gazetelerin çok önemli bir rol oynadığı Büyük Reform Yasası'nın (1832) kabulünden sonra bile, aynı etiketleme devam etti. 1835'te *The London Review*, konu hakkında sert fikirlere sahipti: "Gazete basınıyla düzenli olarak bağlantılı olanlar, düzgün bir toplumdan dışlanmıştır."

İlginç bir şekilde, bu tür kısıtlamalar özellikle gazetelere uygulandı; aynı düşünce, yeni siyasi dergiler için geçerli değildi. Burada bir beyefendi yeteneklerini sunabilir ve gerçekten de itibar kazanabilirdi;

16 P. M. Handover, *A History of the London Gazette, 1665–1965* (Londra: HMSO, 1965), s. 53.

17 Bu ve sonraki paragrafta şu kaynaktan yararlanılmıştır: A. Aspinall, 'The Social Status of Journalists at the Beginning of the Nineteenth Century', *Review of English Studies*, 21 (1945), s. 216–32.

asıl nokta, dergilere katkıda bulunanların kendi adlarıyla yazarken, gazetecilerin anonimliğin arkasına sığınmasıdır. Esen rüzgâra göre taraf değiştirme eğilimleri ile birlikte, onları böylesine aşağılayan da buydu:

> Erkekler, yaralama gücüne sahip ve bu gücü toplum üyelerine karşı kullanma alışkanlığı içinde olduğu bilinen erkeklerle temastan kaçınmaya nasıl yardımcı olabilir? Toplum, kendilerine ve birbirlerine saygı göstermeyen, kazançları tehdit edildiğinde ülkelerindeki basının yeteneği ve dürüstlüğü hakkında kibirli bir tonda konuşan, genel olarak birbirlerine argo kullanan veya birbirlerini sahtekârlıkla ve cehaletle suçlayan bu adamlara nasıl güvenebilirdi?[18]

Gazetelerin aksine, sadece siyasi dergilerin değil, risalelerin de yüksek bir itibara sahip olduğu bir gerçektir. On sekizinci yüzyılın sonunda, risaleler siyasi tartışma için tamamen saygın bir araç olarak görülüyordu; bu, matbaanın ilk günlerinden bu yana, statülerinde dikkate değer bir gelişmeydi. Gerektiğinde, çok basit bir haber toplama görüşünün, el yazmasından matbaaya ve risalelerden gazetelere kadar bir dizi evrimsel adım olarak gerçeği çarpıtma riski taşıdığını hatırlatmak isteriz. On dokuzuncu yüzyıla kadar, büyük reformcular ve siyasi filozoflar, risaleler aracılığıyla geniş bir kitleye hitap etti.

Gazete adamları, önemli kişilerin özel hayatları hakkındaki hikâyeleri gizli tutmaları için teklif edilen ödemeleri kabul edebiliyordu. Bu durum, "paragraf" satmak olarak biliniyordu. Bu özel amaç için düşük kiralı girişimler kuruldu.[19] Büyük kampanyacı William Cobbett'in görüşüne göre, kısa ömürlü gazetesinin başarısızlığının nedeni, bu tür uygulamalara boyun eğmeyi reddetmesiydi:

> Bu yetenekle değil, hile yapmakla alakalıydı. Paragraf satmadım. Bir tarafın sessiz kalmam için ödemesini kabul ederek bir erkeğin ya da kadının itibarına karşı söylemlerde bulunamazdım. Günlük basının büyük ölçüde desteklediği ve astları yalan satarken mal sahiplerinin savaş arabalarına binmesine olanak tanıyan bu gaddar ve utanç verici uygulamayı kabul edemezdim.[20]

---

18 J. A. Robuck *The London Review and the Periodical Press* (Londra, 1835), broşüründe, Aspinall, 'Social Status of Journalists', s. 222–3'ten alıntılanmıştır.

19 Lucyle Werkmeister, *A Newspaper History of England, 1792–1793* (Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1967), s. 21, 35.

20 Cobbett, *The Political Register*, 4 Ocak 1817, 1801 yılında kapanan *Porcupine*'e atıfta bulunmaktadır; Aspinall, 'Social Status of Journalists', s. 225.

Son Gelen Mektuplar

Bu noktada, on sekizinci yüzyıl haber dünyasının en büyük paradokslarından biriyle karşı karşıyayız: profesyonel habercilerin haber üretiminde giderek daha fazla rol alması; haberlerin güvenilirliğini artırmaktan çok, azaltıyor gibi görünüyordu. Dolayısıyla, pek çok gazete, bire bir resmî yazışmalar yayımladı: editoryal müdahalenin olmayışı, dürüstlüklerinin garantisi olarak görülüyordu. Katılımcılardan gelen raporlar da aynı derecede talep görüyordu: cephedeki bir generaḷ tarafından kaleme alınmış bir gönderi veya büyük bir olaya ya da felakete tanıklık eden kişinin açıklaması.[21]

Özel veya yarı kamuya açık mektupların haber muhbirliğinin temel taşı olarak kullanılması, bir raporun yetkisinin haber taşıyıcısının duruşuyla yakından bağlantılı olduğu, uzun süredir devam eden bir geleneğe dayanıyordu. Bunu, güvenilir ulaklarla Roma İmparatorluğu'nun posta yollarıyla gönderilen talimatlarda ve Orta Çağ Avrupa'sındaki yazışmalarda gördük. Geleneğin varsayımlarına göre, rütbeli kişilerin özel yazışmalarında iletilen haberlere güvenilebilirdi; zira yazarın itibarı, aktarılan istihbaratın dayanağıydı. Bu güvenilirlik varsayımı, haberlerin daha düşük rütbeli erkekler tarafından kâr amacıyla risale formatında yayımlanmasıyla açıkça tehlikeye atılmıştı.[22]

Yayıncılar, özel mektubun biçimlerini ve düzenini, ticari haber piyasası için tahsis ederek bu imaya karşı koymaya çalıştı. On altıncı yüzyılda binlerce haber risalesi, kendisini bir "mektup" (Fransızca *lettre*, Almanca *Brief*, İtalyanca *Lettera*) veya "gerçek bir gönderi" olarak tanımlıyordu. Bazen gerçekten de böyle bir gönderi metnini, genellikle sözlü ve tam olarak, açılış selamı ve kapanış selamı ile birlikte veriyorlardı.

Bu mektup formu da kötüye kullanılabilirdi. On altıncı yüzyılın sonundaki uluslararası günah çıkarma çatışmalarında, hiçbir şey, birinin sinsi muhaliflerinin hain planlarını açığa vuran ele geçirilmiş mektupların yayımlamasından daha anlamlı olamazdı. Utanan yazarın kaçınılmaz cevabı, yayımlanan mektupların sahte veya uydurma olduğundan yakınmaktı. Bazen öyleydiler, ancak bu

21 Kraliçe Anne döneminden alınan örnekler için bkz. yukarıda Bölüm 11.

22 Steven Shapin, *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England* (Şikago, IL: University of Chicago Press, 1994), s. 65–125, kibarlık ve dürüstlük arasındaki ilişki üzerine ilginç düşünceler sunar.

tür yazışmaların üslubunun gerçekliği, çoğu zaman kişinin aleyhindeydi. On yedinci yüzyılda, mektup biçimi; en çok da Fransız cephesinde, siyasi bir hiciv aracıydı. Kardinal Mazarin yönetimine karşı vahşi protestoların sürdüğü bu dönemde, neredeyse beş yüz risale, kendisini "mektup" olarak tanımladı: bazılarının tamamen dizelerden oluşması, bu iddiaları zayıflatıyordu.[23] Ancak ele geçirilen yazışmaların yayımlanması, on sekizinci yüzyılın sonuna kadar ve çoğu kez önemli bir etkiyle uygulanmaya devam etti. Amerikan Bağımsızlık Savaşı'nda İngiliz ordusu, General Washington'un ellerine geçen bu tür gönderilerini yayımladı ve bunun düşmanın morali üzerindeki etkisini dikkatle izledi.[24]

Mektup, on altıncı yüzyılın sonuna kadar iktidar ve rütbe sahibi insanlara özgü olduğu için, alışılmadık bir statüye sahipti. Doğru biçimde bir mektup yazabilmek, kişinin eğitimli olduğunu gösterirdi. Varış noktasına ulaşması, ancak yazarın posta ağına erişimi varsa veya bir kurye istihdam edebilirse mümkündü. Yazışmanın tüm bu yönleri pahalıydı ve dolayısıyla, sosyal elitler için bir ayrıcalıktı. Bahsi geçen kişiler; âlimler dışında, genellikle sosyal statülerinden dolayı politik olarak aktif ve bilgili olan bireylerdi. Toplumun bu üst kademeleri arasındaki özel yazışmalar, kamusal yaşamlarının doğal bir uzantısıydı. Aile haberlerinin yanı sıra, onların beklentilerini ve duruşlarını etkileyebilecek iş anlaşmaları ve siyasi olayları da tartıştıkları oluyordu. Buna iyi bir örnek ise, birkaç yıl I. Charles'ın Paris büyükelçisi olarak görev yapan Barış Adaleti ve Parlamento Üyesi Viscount Scudamore'un yazışmalarıdır.[25] Scudamore, sıkıntılı zamanlar yaşadı ve Herefordshire'daki aile koltuğunda otururken olaylarla iletişim hâlinde olma ihtiyacı hissetti. Bunu yapacak imkânları da vardı. Düzenli muhbirlerinden dördü, haftalık haber mektupları için yılda 20 sterlin ücret talep ediyordu; bu, taşra papazı için makul bir geçim ücretine eşitti. Scudamore; ayrıca düzenli olarak çeşitli hükûmet yetkililerinden,

23 C. Moreau, *Bibliographie des Mazarinades*, 3 cilt (Paris: Renouard, 1850–1), no 1,809– 2,294.

24 Konstantin Dierks, *In My Power: Letter Writing and Communications in Early America* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania, 2009), s. 206–14.

25 I. Atherton, 'The Itch Grown a Disease: Manuscript Transmission of News in the Seventeenth Century', *Prose Studies*, 21 (1998), s. 39–65. Joad Raymond (ed.), *News, Newspapers, and Society in Early Modern Britain* (Londra: Frank Cass, 1999) da mevcuttur.

Londra'daki Toskana büyükelçisinden ve bir ömür boyu arkadaş olduğu Sir Henry Herbert'tan haberler aldı. Scudamore'un kardeşleri, askerî haberler ve diğer akrabaları, basılı risaleler gönderdi. Bu mektupların çoğu kişiseldi, ancak tamamı özel değildi. Diğer aile üyeleri, komşular ve yerel toplumun liderleriyle paylaşılmaları bekleniyordu. Bu yolla yerel yetkililer, uluslararası tüccarlar tarafından birkaç yüzyıldır yürütülen ağa eşdeğer bir haber paylaşım ağı oluşturdu.

Fakat bu tür haber ağları, birkaç yüzyıl boyunca sosyal seçkinlere münhasır kaldı. Ancak on sekizinci yüzyılda, yazışma kapasitesi daha geniş bir kitleye ulaştırıldı. Avrupa'nın haber ağları için olası çıkarımlar çok önemliydi.

Yazışma Çağı

George Washington, ele geçirilen mektuplarının ara sıra yayımlanması konusunda oldukça iyimserdi. O kadar çok yazıyordu ki bazılarının yoldan çıkması kaçınılmazdı; yazdığı mektuplardan yaklaşık on iki bin tanesi, günümüze ulaşmıştır. Bu noktada, sadece Washington gibi ayrıcalıklı iletişim ağlarına erişimi olan toplumun liderleri için değil; sıradan vatandaşlar için de arkadaşlarla, aile ve iş ortaklarıyla mektuplaşmak bir rutin hâline geldi. On sekizinci yüzyılda mektup yazma pratiği, seçkinlerin ötesine geçti; Avrupa ve Kuzey Amerika'daki milyonlarca insan için, artık bilindik bir sosyal uygulamaydı.

On sekizinci yüzyıl, yazışma çağıydı. Eğitim, posta ağlarındaki gelişmeler ve yazma materyallerinin düşen maliyetleri; mektup hacminde büyük bir artışa sebep oldu. Bu, ilk defa kadınları ve erkekleri neredeyse eşit ölçüde etkileyen bir iletişim devrimiydi. On sekizinci yüzyıl, cinsiyetler arasındaki genişleyen eğitim uçurumunu kapatmak için uzun bir yol katetti. Amsterdam'da 1780'de nişan anlaşmalarının yüzde 85'i erkekler, yüzde 64'ü kadınlar tarafından imzalanmıştı; bu sayı, 1630 yılında erkekler için yüzde 57 ve kadınlar için yüzde 30 idi. Fransa'da 1690'da erkeklerin yalnızca yüzde 29'u ve kadınların yüzde 14'ü imzaladı; yüz yıl sonra bu sayı yüzde 48 ve 27 idi. Bu rakamlar, Fransa'nın geniş kırsal bölgelerindeki mayalanma etkisinden kaynaklıydı, ancak kırsal alanlarda bile ilerleme çarpıcıydı; okuryazar sayısı, şehirlerde ve özellikle Paris'te çok daha yüksekti. İtalya'nın kuzeyindeki Torino şehri tarafından yönetilen kırsal

bölgede, erkek okuyucuların yüzdesi seksen yılda yüzde 21'den 65'e, kadın okurların yüzdesi ise yüzde 6'dan 30'a yükseldi. Şehirde, 1790 yılında kocaların yüzde 83'ü ve eşlerin yüzde 63'ü evlilik sözleşmelerini imzalayabiliyordu.[26]

Kadınlar, aynı zamanda, genişleyen dünya ekonomisinin bir miktar artı gelire sahip olduğu sosyal sınıflar arasında da iyi bir şekilde temsil ediliyordu. Aile sorumluluklarından bağımsız, daha genç, evli olmayan kadınlar; aile dostları ve potansiyel taliplerle düzenli iletişim kurma fırsatlarını memnuniyetle benimsedi.

Bu yeni mektup yazma çılgınlığı, güçlü bir altyapı tarafından desteklendi. Okul eğitiminin genişletilmesi ve kızlar için eğitim verilmesi, özellikle önemliydi. Bundan sonra, yazışmaların belirli zanaatı ve geleneklerindeki tümevarım, bir dizi epistolar el kitabı tarafından teşvik edildi. Bu saygıdeğer bir türdü ve Erasmus'un yazışmaları, hümanist özmodanın kalbine yerleştirdiği zamandan beri toplumun kibar

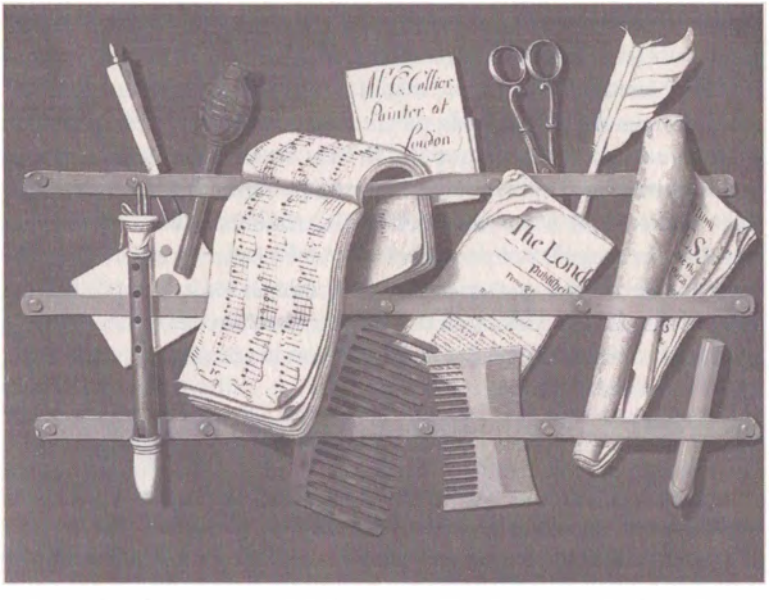

15.2 Edward Collier, *The Letter Rack*. On yedinci yüzyılın sonlarındaki yazı ve iletişim medyası, bir natürmort tablosu olarak sunuldu.

26 Roger Chartier'de toplanan veri, 'The Practical Impact of Writing', *A History of Private Life. III. Passions of the Renaissance*, ed. R. Chartier (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1989), s. 112–15.

bireyleri arasında popülerdi. Mektup yazma konusundaki iki kitabı, anında en çok satanların arasına girdi.[27] Erasmus bir ve Cicero başka bir model sağladı; ancak mektup yazma eylemi seçkinlerin ötesine geçtikçe, mektup yazma kılavuzları stillerini ve içeriğini kendine daha az güvenen alıcılara göre uyarladı. Bu kademeli bir süreçti; bireyselliği yok eden Orta Çağ *dikte* geleneği, oldukça güçlüydü. George Snell'in 1649'da *Right Teaching*'i, Fransız *sekreterlerinin* birçoğunun yaptığı gibi, bu Orta Çağ formülleri üzerine açıkça modellenmiş mektup yazma yapısını savundu.[28] Ocak ve Şubat 1789'da, Fransız Devrimi'nin hemen arifesinde, Fransa'nın kuzeyindeki Troyes kentinden müteveffa bir matbaacı ve kitapçı olan Estienne Garnier'in mallarının bir envanteri hazırlandı. Çok önemli stoku arasında üç tane mektup yazma kılavuzu vardı: *Secrétaire à la mode*, *Nouveau Secrétaire Français* ve *Secrétaire des dames*.[29] Çeşitli sosyal durumlar için bir dizi model mektup içeriyorlardı. *Secrétaire à la mode* bildirim mektupları; şikâyet veya mazeretlerden oluşan iş mektupları ve tebrik, teşekkür, teselli veya ziyaret bildiren mektuplardan oluşan ücretsiz mektuplar olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır.

Garnier, *Bibliothèque bleue* gibi ucuza üretilmiş kitaplar konusunda uzmandı. Çoğunlukla düşük gelirli müşterilere hitap etse de bu kılavuzlar, son derece popülerdi.[30] Bu üç kitabın 5.832 kopyasını stokta tuttu. Sıradan bir müşteri kitlesi için ilginç bir alışveriş olabilirdi: *Bibliothèque bleue*'yu destekleyen zanaatkârlar ve tüccarlar için, nezakete ve sosyal statüye sahip kişilerin birbirine gönderdiği mektup örnekleri hiç de pratik değildi. Bu ciltlerin bir kısmı, yüz yılı aşkın bir süredir sürekli olarak basılmaktaydı. Yine de zaman geçtikçe girişimci yayıncılar, yeni mektup sınıfının pratik ihtiyaçlarına daha

27 Judith Rice Henderson, 'Erasmian Ciceronians: Reformation Teachers of Letter-Writing', *Rhetorica*, 10 (1992), s. 273–302; aynı yazar, 'Humanism and the Humanities', *Letter- Writing Manuals*, s. 141–9; *De conscribendis epistolis*, ed. Charles Fantazzi, *Collected Works of Erasmus*, cilt 25 (Toronto: University of Toronto Press, 1985).

28 Linda C. Mitchell, 'Letter-Writing Instruction Manuals in Seventeenth- and Eighteenth- Century England', Carol Poster ve Linda C. Mitchell, *Letter-Writing Manuals* (Columbia, SC: University of South Carolina Press, 2007), s. 179–80.

29 Roger Chartier, 'Secrétaires for the People', Roger Chartier, Alain Boureau ve Céline Dauphin, *Correspondence: Models of Letter-Writing from the Middle Ages to the Nineteenth Century* (Londra: Polity Press, 1997), s. 59–111.

30 Alfred Morin, *Catalogue descriptive de la bibliothèque bleue de Troyes* (Cenevre: Droz, 1974).

uygun olacak şekilde tasarlanmış mektup koleksiyonlarını da derlemeye başladı. Buna bir örnek ise *Letters written to and for particular friends* idi: Londralı yayıncı Samuel Richardson tarafından derlenen ve yayımlanan, 272 model mektuptan oluşan bir koleksiyon. Kitap gayet başarılıydı, ancak aynı yıl Richardson'ın başka bir girişiminin gölgesinde kaldı: *Pamela, or virtue rewarded*, anlatının tamamen bir dizi kişisel mektupla ilerlediği bir roman. Yeni yazışma modasını özetleyen mektup romanları, on sekizinci yüzyıla ait bir coşkuydu; gerçeği aktaran bir araç olarak gösterilen mektuplarda, ana karakterlerin özel yaşantılarına ışık tutuluyordu.

On sekizinci yüzyıldaki yazışma coşkusu, iletişim ağının yeni bir yönünü ortaya koydu ve yüz binlerce kişiye özel ve kamusal arşivleriyle günümüze ulaşan bu mektupların zengin bir haber kaynağı olacağını ummak makul olurdu. Aslında bu, durumun böyle olduğunu kanıtlamaz. Bu dönemde mektup dünyasına giren acemi yazarlar, mektuplarını genel olarak kamu olaylarını tartışmak için kullanmadı; kişi, bu mektupların yüzlercesini inceleyebilir ancak, samimi, tamamen ailevi ve ticari işlemlerin konu alındığı bu mektuplarda haberler hakkında en ufak bir yorum bile bulamaz.[31] Bunun neden böyle olması gerektiğine dair sebepler var. İlk olarak posta sisteminin kullanımı, artık çok daha basit ve güvenilir olsa da hâlâ pahalıydı. Mektupların maliyeti, paketin ağırlığına ve taşınacakları mesafeye göre dikkatlice belirlenirdi. Yalnızca küçük bir kısmı sonradan ödemeli olarak teslim edilirdi. Birçok muhbirin mektup alma sevinci, ödeme yapmak için para hazırlaması gerekince kursağında kalırdı; ödenecek miktar, yüksek bir rakam olabiliyordu. Mektuplar posta yolları boyunca sorunsuzca iletilse de, vardıklarında istasyondan nasıl teslim edileceklerine dair düzenlemeler oldukça ilkeldi. Yalnızca alışılagelmiş muhbirler, postaları almak için postaneye düzenli olarak uğrardı.

Bu nedenle, posta sisteminin kullanımı; söz konusu dönem boyunca, çoğu mektup yazarı için dikkatlice hesap edilmiş bir harcama olarak kalacaktır. Sömürge Philadelphia'sında Benjamin Franklin, masraflı olacağı için karısının yakın zamanda dul kalan kız kardeşine baş sağlığı mektubu yazmaktan vazgeçmesi gerektiğini düşünüyordu.[32]

31 Clare Brant, *Eighteenth-Century Letters and British Culture* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008).

32 *The Letters of Benjamin Franklin and Jane Mecom*, ed. Carl van Doren (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1950), s. 81; David M. Henkin, *The Postal*

Birçok kişi postaneyi kullansa da bu kişilerin büyük bir çoğunluğu, iş insanları ve esnaftı. 1830 ile 1865 yılları arasında Paris'ten gönderilen 608 mektubun araştırılması sonucu, bu mektupların yalnızca yüzde 15'inin kişisel olduğu ortaya çıkmıştır. Mektuplar, ücretsiz mektup uygulamasının kanıtı olarak Fransız Posta Müzesi'nde tutulmaktadır. Geri kalanı ticari veya bankacılık işlemleriyle (yüzde 47) ya da noterlerden ve avukatlardan gelen yasal işlerle ilgili mektuplardı (yüzde 38).[33] Elbette bunlar, postanenin hedef kitlesiydi: on sekizinci yüzyılın posta hizmetlerindeki hükûmet önderliğindeki gelişmelerin çoğu, ticari gerekçelerle yapılmıştı.[34] Mektubu iş için kullananlar, mektup yazma kılavuzlarında belirtilen kuralları ve modelleri, acemi muhbirlerin kırılgan sosyal özgüvenine ihanet ederek özel bir dikkatle izleme eğilimindeydi. Konuyu araştırmak, fikir veya dedikodu yapmak için çok az yer vardı.

On sekizinci yüzyılda, mektup tarzında önemli değişiklikler oldu. On altıncı yüzyılda, resmî söz bilimi eğitimin sergilenmesi üzerinde vurgu yapılırken; on sekizinci yüzyılda, daha tanıdık ve ailevi bir yapı vardı. Artık mektupların "kalbin gerçek bir resmini" yansıtması gerektiği düşünülüyordu.[35] Mektup yazmaya kadınlar dâhil oldukça bu durum da arttı; artık sadece kadın okuyuculara yönelik kılavuzlar yazılmakla kalmıyor, mektup romanlarındaki kahramanların cinsiyeti de kadın olarak değiştiriliyordu. Okuma yazma bilen, eğitimli kadın yazar sınıfı; nadiren siyasete dâhil oldu. Bunlar, her durumda, büyük ihtimalle haber çevrelerinin dışında olan okur-yazar toplumunun üyeleriydi; ve sosyal kurallar, onların fikirlerini paylaşmasını tasvip etmiyordu. Bu tür mektupların çoğu; aile meseleleri, küçük ev dramaları, hizmetçiler ve yerel olaylar, hava durumu veya diğer mektuplar hakkındaydı.

On sekizinci yüzyıldaki yeni mektup yazarlarının haber ağlarına katkısı ise, yeni periyodik haber türlerini coşkuyla karşılamalarıdır: dergiler ve gazeteler. Tüm gazeteler; ister yeniden basılmış resmî gönderiler, ister kendi abonelerinden gelen mektuplar olsun, mektuplardan türetilmiş nüshalar içeriyordu. Okuyucular; yorumlarını, şikâyetlerini ve önerilerini göndererek yazı işleri bürosunu bombardımana

---

Age: The Emergence of Modern Communications in Nineteenth-Century America (Şikago, IL: University of Chicago Press, 2006), s. 180, n. 10.

33 Roger Chartier, 'An Ordinary Kind of Writing', *Correspondence*, s. 17.

34 Dierks, *In My Power*, s. 25–32.

35 Ae.; Brant, *Eighteenth-Century Letters*, Bölüm 4: 'Writing as a Lover'.

tuttu: bu mektuplar genellikle elden teslim edilebiliyordu ve bu nedenle, gönderen kişi, cüzi bir masraf yapıyordu. *The London Gazette*'si, 1761'de dört ayda 861 mektup aldığını iddia etti.[36] Bir editörün diğer iddiaları ile yan yana konulduğunda, oldukça önemli olmalı. Ancak okuyucular göz ardı edilemezdi. Bazen dâhil etmeleri için haber parçaları sunuyorlardı. Özellikle ana haber ağlarının dışındaki şehirlerde, bunlar, son derece yararlı olabilirdi; ancak gönüllülere güvenmenin riskleri de vardı ve yayıncılar, bu risklerin farkındaydı. 1749 Mayıs'ında *Birmingham Gazette*'sinin editörü şöyle yazdı: "Shrewsbury'deki havai fişeklerle ilgili gönderilen ve bu gazetede paylaşılan anlatının yalan olduğundan emin olduk."[37] Görünen bir olayı bildirmenin en güvenli yolu, muhbirin adını vermek ve dolayısıyla, gazeteyi profesyonel olmama ve saf olma suçlamalarından uzak tutabilmekti. Böylece 1727 yılındaki *The British Spy* veya *Derby Postman* şöyle yazdı:

> Newcastle yakınlarındaki Buzlum'lu Thomas Bostock bize şu anlatıyı sundu: Wiln-House'da yaşayan tanınmış bir çiftçi olduğunu, yaklaşık beş ya da altı yaşında bir kızı olduğunu ve kızının haftalarca bir cin, hayalet ya da insan şeklini almış bir varlığı gördüğünü ve görmeye devam ettiğini; küçük kızı dışında kimsenin göremediğini söylüyor.[38]

Aboneleri memnun etmek, kolay bir iş değildi ve bazı editörler, zaman zaman sabırsızlıkların gösterdi. Okuyucular, gazetelerde yer bulacağını umdukları kendi edebî taşkınlıklarını önermekte özellikle ısrar ediyordu. Gazeteler, yalnızca mecbur kaldıklarında onlara başvuruyordu; sayfalarını doldurmak için yeterli haber olmadığında, bunlar tercih ediliyordu. Böylelikle okuyucular, gazeteleri haberlere yoğunlaşmaktan uzaklaştırdı ve dergilerden öğrendikleri çeşitli ögelere odaklanmalarını sağladı. Bunlar, gelecek yüzyıllarda gazetelerin çekiciliğinin temel bir unsuru hâline gelen daha kapsamlı haber ve eğlence karışımının önemli bir parçası olacaktı.

Güncel Olayların Tiyatrosu

Genel olarak bakıldığında, özel yazışmalar, haber tarihi yazmak veya on sekizinci yüzyıl vatandaşlarının güncel olaylara nasıl tepki verdiğini incelemek için sinir bozucu ve hayal kırıklığına uğratan bir kaynaktır.

36 Brant, *Eighteenth-Century Letters*, s. 172.

37 Wiles, *Freshest Advices*, s. 194.

38 Ae., s. 194–5.

Yalnızca üst sınıf muhbirlerin çevrelerinde siyasete ilgi görüyoruz: on altıncı yüzyıldan itibaren olayların haberlerini paylaşmak için mektup kullananlar. Bazen bu muhbirlerin sunduğu haber, dedikodu ve kişisel bilgilerin karışımı; endişe verici olabilir. Ayaklanmalar, kıtlık ya da kötü şöhretli suçluların infazına ilişkin açıklamalar; toplum skandalı ya da sorunların kaynağı ile ilgili şikâyetlerle doludur. Suç ve ceza, özellikle de kamu idamlarına katılmanın üst sınıf toplum tarafından hevesle benimsendiği Paris'te özel ilgi gördü. Bu, mahpusun rotasını veya daha da iyisi, acının gerçek yerini gözden kaçıranlar için önemli bir rekabete yol açtı.[39] Özellikle mahkûmlar yüksek bir sınıftan olduğunda geçerli olan bir durumdu. 1699'da Paris Parlamentosu'nun danışmanının karısı Madam Ticquet, kocasını öldürmek için birilerini işe almakla suçlandı ve bu suçu nihayetinde itiraf etti. Ünlü Place de Grève'de infaz edildiği gün, Paris yüksek sosyetesi onun infazını izlemek için oradaydı. Mahkûmu tanıyan Anne Marguerite du Noyer'e göre, "saraydaki ve şehirdeki herkes, gösteriyi izlemek için oraya koşmuştu." Manzarası iyi olan bazı evler, "sahiplerine, sahip olduklarından daha fazla para kazandırdı."

Du Noyer, olayları daha çok bir koltuğa oturduğu tiyatroya bir ziyaret gibi anlattı; ve neyse ki başaktör iyi bir şov yapmaya hazırdı:

> Hôtel de Ville'in penceresinden bakıyordum ve zavallı Ticquet'in akşam saat beş civarında beyazlar içinde geldiğini gördüm. Onun, rolüne hazırlandığı belliydi; sanki bir gösteri sunuyormuş gibi infaz aletini öptü ve diğer tüm ayrıntılara dikkat etti. Hiç kimse, son anında kendisine böyle hâkim olan birini görmemişti ve Saint-Sulpice'in papaz yardımcısı, onun gerçek bir Hristiyan kahramanı olarak öldüğünü söyledi. Cellat o`kadar duygulanmıştı ki kafasını hedef alamadı ve başarılı olana dek, beş kere aynı işlemi tekrar etmek zorunda kaldı. Böylece, Paris'in gözü üzerinde olan güzel Ticquet, son nefesini verdi.[40]

Yirmi yıl sonra Paris, şehirde büyük bir suç girişimini yürütmekten mahkûm olan kötü şöhretli Cartouche'un infazına tanık olmaya hazırlandı. Suçlarının ölçeği ve sansasyonel doğası, çarkta infaz edilme dehşetiyle bir medya sirki yaratmak için birleşti. Daha mahkemeye

39 Bu bölüm, ağırlıklı olarak söz konusu kaynaktan yararlanmıştır: Paul Friedland, *Seeing Justice Done: The Age of Spectacular Capital Punishment in France* (Oxford: Oxford University Press, 2012).

40 Ae., s. 156.

çıkmadan önce bile, Comédie française'in* oyuncuları, onun yaşamı ve suçlarına dayanan bir oyun sahnelemeyi düşündü. Bazıları bunun yakışık almayacağını düşündü, ancak oyun devam etti. Daha önce söz konusu durumu kınayan *Mercure*, bunu "çok komik" bulmuştu. Mahkûm edildikten ve cezalandırıldıktan sonra, Cartouche, suç ortaklarının ismini vermesi umuduyla sorgulandı; yine de seyirciler, bu dramatik durumu kaçırma korkusuyla Place de Grève'e akın etti. İnfazından sonra bile, Cartouche ateşinin azalması zaman aldı. Nefesi kesilen Caumartin de Boissy, kız kardeşine "birkaç gündür, kimse Cartouche dışında bir şeyden bahsetmedi" dedi. Naibin kendi annesi Orléans düşesi şunları kaydetti: "Comte d'Hoïm ve Schaub şövalyesine rastladım. Dün Cartouche'un idam edildiğini söylediler; bu beni bir süre alıkoydu."[41]

Bu olaylar ve aktarımları, on sekizinci yüzyılda bile haberlerin yayılmasının, yeni basılı medyanın yanı sıra, görgü tanıklarının ifadeleri, yazışmalar ve ağızdan ağıza yayılan sözlere dayandığını hatırlatmaktadır. Ayrıca Aydınlanma Avrupa'sının duygusal mizacına dair ciddi bir bakış açısı sunuyorlardı. Elbette, kamusal eğlence olarak infaz, Fransa'ya özgü değildi, ancak Londra'daki Tyburn'deki daha sıradan infazlar, sosyal açıdan daha düşük rütbeli bir kitleyi çekme eğilimindeydi.[42] Fakat, bir topluluğun bir suçlunun cezasına tanıklık etmek ve adaletini onaylamak için bir araya gelmesi, niyetinin çok gerisinde kaldı: bu, bir topluluğu iyileştirmeyi amaçlayan bir etkinlikti.[43] Rasyonel duyarlılıkla övünen on sekizinci yüzyılda, bir insanın acı çekmesinin keyifle izlenmesi, duruma zıt düşüyordu. XIV. Louis, Madam Ticquet'in idamında bulunmaları nedeniyle sarayın birkaç hanımını kınadı; insanlar şefkatli olacaksa, kadınlar bu duygunun özü olmalıydı. XV. Louis'yi öldürmeye teşebbüs etmekten mahkûm edilen Robert-François Damiens'ın idam edilmesiyle, önemli bir dönüm noktası gelmiş gibi görünüyor. Kral cinayetleri için geleneksel cezaya maruz kaldı. Eti, sıcak kıskaçlarla parçalandı ve yaraları, erimiş kurşun ve yağla dolduruldu, ardından dört at takımı tarafından parçalandı.[44]

* Fransız Devlet Tiyatrosu, aynı zamanda dünyanın en eski ulusal tiyatrosudur.

41 Ae., s. 168–72, 231.

42 V. A. C. Gatrell, *The Hanging Tree: Execution and the English People, 1770–1868* (Oxford: Oxford University Press, 1994).

43 Yukarıda, Bölüm 6.

44 Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* (Londra: Allen Lane, 1977).

Kalabalıklar, gösteriyi izlemek için bir önceki akşamdan meydanda toplandı. Yer bulamayanlar, Damiens'ın son itirafını yaptığı Notre Dame'daki sokaklarda sıralandı. İşkence birkaç saat sürdü: atlar, bir uzvu koparmadan önceki bir buçuk saat boyunca tutuldu. Bu müstehcen gösteri, sonunda filozofları ve ceza reformcularını bu tür intikam festivallerine karşı harekete geçirmiş görünüyor. Adaleti yerine getirmek için daha akılcı bir yol aramaya başlandı: hâlâ alenen, ancak şatafatlı törenler ve daha önce infazlara katılan suç ve rütbenin dikkatli derecelendirmeleri olmadan.

Otuz beş yıllık tartışmalardan sonra, sonuç, 1792'de yeni bir kafa kesme makinesinin benimsenmesiydi: akıl çağına uygun bir ölüm aleti. Bu, statü ayrımı yapılmaksızın mahkûm edilen herkese eşit olarak uygulanacaksa, daha önce celladın zanaatına katılan tüm korkunç ritüelleri silip süpürecek ve adaleti basit, kolayca kopyalanan bir cihaza emanet etmeliydi. Bu cihaza, ilk prototipi tasarlayan seçkin bir doktorun ardından giyotin ismi verildi. İlk infaz, büyük bir kalabalığı çekti; ancak hayal kırıklığıyla sonuçlandı. Görülecek çok az şey vardı ve olaylar o kadar hızlı ilerledi ki, kalabalık "bana tahta darağacımı geri getirin, darağacımı geri getirin" sloganları atmaya başladı.[45]

Hayal kırıklığına uğramış izleyicilerin farkına varmadıkları şey, bu dönemin sonuçlanan haber olayının başaktörlerinden biri olan Fransız Devrimi'nin ilk çıkışına tanık olmalarıdır; hem ilk nesil ünlü gazeteci ve politikacıları yaratacak hem de haberlerin yapılmasını ve bir haber piyasasının gelişimini oldukça keşfedilmemiş sulara taşıyacak bir olay.

45 Friedland, *Seeing Justice Done*, s. 247–8.

BÖLÜM 16

Özgürlük Haykırışı

On sekizinci yüzyılın ortaları, Avrupa basını için güçlenme dönemi olmuştu. Haftalık ve aylık dergilerin gelişimi, siyasi konularla ilgili yorum ve düşünce yelpazesini genişletti. Yeni başlıklar oluşturuldukça ve mevcut gazeteler başarısız oldukça, gazete sayısı giderek arttı; pazarlar, sürekli artan yeni okuyucu dalgasıyla ayakta tutuldu. Yayıncılar, abonelerine haftalık veya haftada üç günlük haber özeti sağlayarak iyi bir geçim elde edebildi. Ancak bu, haber piyasasında muazzam bir yenilik dönemi değildi. Britanya'da, parlamenter siyaset artık bir yıllık oturum modeline geçmişti ve politikanın aralıklı krizlerinin, basında ani öfkeye yol açmasını sağladı. Bir gazete kampanyası, şüphesiz, 1737'deki tüketim krizinde bakanlığın aşağılayıcı bir şekilde geri çekilmeye zorlanmasını ve Walpole muhalefetinin yaygınlaşmasını teşvik etti; ancak 1742'deki düşüşünden sonra, olaylar kontrolden çıktı. Fransa'da *Gazette* rekabete karşı korunaklı, huzur içinde ilerledi. Basın faaliyetlerindeki en hızlı büyüme, büyük nüfus merkezlerinden uzaktaydı: İngiliz ve Fransız taşra kentlerinde ve Amerikan kolonilerinde. Fransa'da apolitik reklamlar içeren dergiler olduğu söylenmelidir.[1] Giderek daha fazla sayıda orta ölçekli topluluğa, genellikle metropol merkezlerinin gazetelerine sadık kalarak modellenen tek bir gazete hizmet ediyordu. Kopya için büyük ölçüde güvendikleri kozmopolit merkezin tarzını benimseyerek, bu gazeteler bilinçli bir yenilik eksikliği ile başarılı oldu. Otantik bir ses, henüz geliştirilmemişti.

1 G. A. Cranfield, *The Development of the Provincial Newspaper, 1700–1760* (Oxford: Oxford University Press, 1962); Charles C. Clark, *The Public Prints: The Newspaper in Anglo- American Culture, 1665–1740* (New York: Oxford University Press, 1994). Fransız reklam dergileri için bkz. Gilles Feyel, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630–1788)* (Oxford: Voltaire Foundation, 2000), s. 929–1,274.

On sekizinci yüzyılın son on yıllarında ve dikkate değer bir hızla; bu meşgul, müreffeh, ancak oldukça iddiasız haber dünyası, tamamen yeniden şekillendi. Fransa, İngiltere ve Amerikan kolonilerindeki yeni siyasi tartışmalar, hem basının rolünü değiştirdi hem de gazete sayısı ve tirajında büyük bir artış getirdi. Gazeteler ilk kez sadece kayıt etme açısından değil, aynı zamanda siyasi olaylar şekillendirme bakımından da hayati bir rol oynadı. Bu, fark edilir derecede modern bir gazete endüstrisine giden yolda, kritik bir dönüm noktasıydı.

Wilkes ve Özgürlük

Aydınlanma filozofuna göre, John Wilkes, alışılmadık bir şampiyondu.[2] Vicdansız, aldatıcı ve tamamen hırslı olan Wilkes, gürültülü özel hayatı ve kamu işlerine karşı şövalye tutumunu birleştirdi. Her zaman borç içindeydi, arkadaşlarını ve yükümlülüklerini umursamazdı; bu zamana dek vasat bir kariyer sürdüren Wilkes, tanıtım yapmak için bir neden buldu ve kendi yeteneğini keşfetti. Bu dava, basın özgürlüğü olacaktı. Uzun mücadelesini tamamladığında, kamusal tartışmanın kabul edilebilir sınırları ve siyasi süreçte gazetelerin rolü, yeniden şekillendirildi.

Wilkes, yeni kral olan III. George'un tahta çıkmasının parti siyasetini yeniden canlandırdığı bir anda, kamu kariyerine giden yola girdiği için şanslıydı. Hükümdarın değişmesi, iktidardaki seçkinler arasında sarsıntılara neden oldu; kral kendi yöntemlerini empoze etmeye çalışmıştı. III. George, hükûmette aktif bir rol oynamakta kararlıydı; dostlarını ödüllendirmek ve düşmanlarını cezalandırmak için hükûmetin himaye yetkilerini kullanmaktan kaçınmayan İskoç Lord Bute'yi danışman olarak seçti. Tahliye edilen Whig'lerin hoşnutsuzlukları, 1763'te Yedi Yıl Savaşı'nı sona erdirecek barış müzakerelerinde siyasi bir gaye buldu. Wilkes, onların sivri dili olmaktan mutluydu.

Wilkes'ın ünlü siyasi gazetesi, *The North Briton*, Bute'nin yakın zamanda oluşturduğu *Briton* aracılığıyla fikir geliştirme girişimine doğrudan bir yanıttı.[3] Wilkes, ilk sayısında özgür basın ilkesini

2 Arthur H. Cash, *John Wilkes: The Scandalous Father of Civil Liberties* (New Haven, CT: Yale University Press, 2006); Peter D. G. Thomas, *John Wilkes: A Friend to Liberty* (Oxford: Oxford University Press, 1996).

3 *The Briton*, 29 Mayıs 1762 ve 12 Şubat 1763 yılları arasında 38 sayısı basılmıştır; seçkin İskoç romancı Tobias Smollet tarafından Bute için düzenlenmiştir. http://www. oxforddnb.com/view/article/25947.

savundu: "bu ülkenin özgürlüklerinin en sağlam siperi ve kötü bakanların dehşeti." Ancak bu, gelişmiş bir siyasi felsefeyi vaat ediyor gibi görünse de, Wilkes'ın gazetecilik ilkeleri, mali destekçisi Lord Temple'a yaptığı açık sözlü bir itiraf ile daha iyi özetlenmiştir: "kişisel hiciv ile tatlandırılmazsa halk, hiçbir siyasi gazeteyi beğenmez."[4] *The North Briton*; kaba, kişisel ve cüretkâr bir şekilde açık sözlüydü. Whig müttefikleri, sürekli olarak zarar verici bilgi akışını besliyordu; iyi bir kaynaktan alınan rapora göre, dışişleri bakanı, ordudan zimmete para geçirmekle suçlandı: "bakan maskesi altında saklanan hain, alçak, bencil, kaba, sefil ve aşağılık bir adam."

Wilkes bunu çok ciddiye almadı. İtalya'da tarafsız bir noktada buluştuklarında, Samuel Johnson'ı kötüye kullandığı için James Boswell tarafından sorgulanan Wilkes, özel olarak Johnson hakkında yüksek bir görüşe sahip olduğunu kabul etmekten mutluydu: ancak kendisini şöyle ifade etti: "bana veya arkadaşlarımdan herhangi birine karşı olanlara kötü davranmak, benim için bir prensip meselesidir."[5] Bu noktada gazetecilik, haberlerin aktarılmasıyla ilgilenmiyordu; partizan davasında bir araçtı. *The North Briton*, "bazı göğüsleri hançerlemek" için buradaydı. Kurbanlarının hepsi, aynı kaygısızlığı göstermezdi; ancak Wilkes, cesurdu ve öfkeli, aristokrat bir kurban olan Earl Talbot ile iyi duyurulmuş bir düello sayesinde şöhreti arttı. Bakanlık, görev vaadiyle onu susturmaya çalıştığında, Wilkes bunun da bilinmesini sağladı.

Bunların çoğu, Walpole'a karşı yürütülen acımasız basın kampanyasından tanıdıktı. Wilkes'ın gerçekten çığır açtığı nokta, bu eleştirileri şahsen kral ile ilişkilendirmesiydi. *The North Briton*'ın 45. sayısında Wilkes, kralın parlamentonun açılışında monarşi adına yaptığı konuşmayı özgürce kınadı:

> Bu ülkenin her dostu, İngiltere'nin gerçekten saygı duyduğu bu kadar büyük ve sevimli niteliklere sahip bir prensin, kutsal ismini inşa ederken aşağılayıcı önlemler alabildiğini bilmelidir. Ben de krallıktaki her erkek kadar, kraliyete yaraşır bir şekilde tacın onurunun korunduğunu görmek istiyorum. Ancak fahişe dolu olduğunu gördüğüm için üzülüyorum.[6]

4 Alıntı yapılan Cash, *Wilkes*, s. 79.

5 Ae., s. 85.

6 *The North Briton*, 45, 23 Nisan 1763. Alıntı yapılan Bob Clarke, *From Grub Street to Fleet Street: An Illustrated History of English Newspapers to 1899* (Aldershot: Ashgate, 2004), s. 88.

Bunun cevapsız kalmasına müsaade edilemezdi. Bakanlık, bu yayınla alakası olan herkesin tutuklanması için genel bir emir çıkardı. Bu, riski artırdı. Bu noktaya kadar *The North Briton,* özünde siyasi seçkinler arasındaki anlaşmazlık için bir araç olmuştu. Şimdi yayıncısı, matbaası, kalfaları ve seyyar satıcılarının (toplam kırk dokuz) tutuklanmasıyla, Wilkes gerçekten önemli bir konuyu test etme fırsatına sahip oldu: basın özgürlüğünün sınırları.

Hukuki işlemler iki konu etrafında dönüyordu: bir parlamento üyesi olarak Wilkes'ın bir iftira nedeniyle tutuklanmaya karşı dokunulmazlıktan yararlanıp yararlanmadığı ve failleri ismen sıralamak yerine suçu adlandıran genel bir emrin geçerliliği. Her iki açıdan da *The North Briton,* muzaffer bir şekilde aklanmıştı. Matbaacılar serbest bırakıldı ve haksız tutuklama nedeniyle önemli miktarda tazminat aldı. Wilkes ünlü oldu. Mahkemeden önce Wilkes, yüzünün halk tarafından tanınmayacağından korkmuştu. Bu noksanlık, önce William Hogarth'ın (bir Tory ve bir düşman) düşmanca ama geniş çapta dağıtılan bir baskısıyla onarıldı. Kısa süre sonra yüz hatları her yerde görünüyordu: serbest bırakılmasını kutlayan balatlara, porselen tabaklara, çaydanlıklara ve tütün kâğıtlarına damgalanmıştı.[7] On sekizinci yüzyıl Londra'sında, şöhretin meyveleri bunlardı. Müstehcenlikten hüküm giyerek ve yurt dışına kaçarak suları bulandırsa da, insanlar Wilkes'a sadık olmaya devam etti. 1768 ve 1769'da Middlesex milletvekili olarak yerini almasına izin verilmesi, onun ulusal davası hâline geldi.

Cesaretlenen basın, şimdi diğer cephelerde ilerliyordu. *The London Daily Post and General Advertiser*; yeni editörleri Henry Woodfall ve oğlu Henry Sampson Woodfall ona yeni bir hayat verene kadar, büyük ölçüde bir reklam gazetesiydi. *The Public Advertiser* ismiyle yeniden markalandırıldı; gazetenin iç siyasete dair genişletilmiş kapsamına eşlik edecek temel yenilikleri, *Letters of Junius* adı altında anonim olarak yayımlanan bir dizi siyasi denemeydi. Güçlü bir bakanlık karşıtı ton ile 1769'da krala hitaben yazılan bir mektup sonucu genç Woodfall ve diğer gazetelerde, şaşırtıcı derecede kişisel bir saldırı olan yazının yeniden basılması sonucu; birkaç editör tutuklandı. Junius, krala "halkınızın şikâyetlerini duymadan hakikati vermek, hayatınızın en büyük talihsizliğidir" dedi.[8]

7 Cash, *Wilkes*, s. 119.

8 *Public Advertiser*, 17 Aralık 1769. Alıntı yapılan Clarke, *Grub Street*, s. 90.

Üç editör de yargılandı. Lord Başyargıç Mansfield, hâkimin kışkırtıcı bir iftira olup olmadığını tek başına belirleyebileceği gerekçesiyle jüriyi mahkûm etmeye yönlendirdi. Sadece jüri, sanığın yayımlamadan sorumlu olup olmadığını belirlemek zorundaydı. Jürinin inatçı bir şekilde bu emre uymayı reddetmesi, iftira yasasını büyük ölçüde yeniden yazdı ve basın kontrolünün bir aracı olarak yararlılığını örseledi. Her ne kadar kışkırtıcı iftira için mahkûm edilmek basının üzerinde hâlâ etkili olsa da, İngiliz rejimlerine yalnızca uyumlu bir yargıç değil, sempatik bir jürinin de temin edilmesi gerekiyordu. Bu, çok daha zor bir görevdi.

Şimdiye kadar gazeteler saldırılarını hükûmetin davranışına yöneltmişti, bu nedenle siyasi seçkinler içindeki hoşnutsuz grupların desteğine güvenebiliyorlardı. Şimdi gözler, parlamentonun ayrıcalıklarına çevrilmişti. Parlamento yargılamalarını yayımlama hakkı, 1640 yılında parlamentonun I. Charles'a karşı basındaki muhalefeti teşvik etmesinden bu yana, yani yüzyılı aşkın bir süredir tartışmalı bir konuydu. Bu özgürlük, Restorasyon sırasında II. Charles tarafından geri alınmış ve daha sonra periyodik olarak yeniden teyit edilmiş ve kaldırılmıştır. Bu genellikle bir muhalefet nedeniydi ve muhalefet iktidarda bulunursa, kolayca vazgeçilebilirdi. Gazeteler parçalandı; söylenenlere

16.1 Ünün meyveleri. John Wilkes emaye ile ölümsüzleştirildi.

dair gerçek bilgilerden çok, yazarın hayal gücüne borçlu olan konuşmalardan "alıntılar" yayımlandı. Bir parlamento muhabiri olarak hatırı sayılır bir üne sahip olan Samuel Johnson, arkadaşlarına, Yaşlı Pitt'in çok beğenilen bir konuşmasının tamamen Johnson'ın işi olduğunu itiraf etti: "Exeter Sokağı'ndaki bir çatı katında yazdığım konuşma."[9]

Mesele; 1771'de, *Middlesex Journal* veya *Chronicle of Liberty*'nin yazarı, yönetmeliklere aykırı olarak Avam Kamarası tartışmalarının basılması suçlamasına cevap vermek için başkalarıyla birlikte çağrıldığında gün yüzüne çıktı. Artık Londralı bir yargıç olan Wilkes; iddia edilen suçun kanuna aykırı olmadığı, sadece devredilemez hakları ihlal eden bir beyannameye aykırı olduğu gerekçesiyle, davanın düşürülmesini sağlamak için yasal sürecin manipüle edilmesini sağladı. Parlamento, Londra'nın görüşüyle doğrudan yüzleşme riskini almak yerine geri adım attı. Parlamento tartışmalarının raporlanmasını engellemek için başka bir girişimde bulunulmadı; ancak not almak yasak olduğu için, gazeteciler hâlâ kusurlu hafızalarına ve canlı hayal güçlerine güvenmek zorundaydı.[10]

Bu üç büyük yüzleşme, özgür basın ilkesi ve hem haberleri bildirme hem de fikir sunma ve aslında sivri dilli eleştiri için sahip olması gereken haklar adına dikkate değer bir atılım oluşturdu. On sekizinci yüzyılın başında Başyargıç Holt, hükûmete yönelik eleştiri yapmanın bir suç olduğunu söyledi; çünkü "halkın bu konuda iyi bir fikre sahip olması, tüm hükûmetler için gereklidir" dedi.[11] Altmış yıl sonra böyle bir görüş gereksizdi; basın tarafından "devlet adamlarının hatalarını düzeltebileceği veya kötülüklerinden dolayı cezalandırılabileceği" varsayımsal hâle gelmişti.[12] John Wilkes gibi bir adam, tavırlardaki büyük değişiklikler nedeniyle hayatta kalabilir ve gerçekten de başarılı olabilirdi. Daha önceki bir nesilde çöküşe sebep olacak vahşi bir küstahlığın sonuçlarından onu korudu.

Basının bu yeni özgürlükleri nasıl kullanacağı, ilerleyen zamanlarda görülecektir. Bazılarına göre, gazeteler yalnızca inanılmaz derecede

9 Clarke, *Grub Street*, s. 92.

10 Parlamento, ancak 1972'de, tartışmalarının haber yapılmasına ilişkin yasağı resmen iptal etti.

11 Robert R. Rea, *The English Press in Politics, 1760–1774* (Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1963), s. 5; Stephen J. A. Ward, *The Invention of Journalism Ethics* (Montreal: McGill University Press, 2004), s. 155.

12 *The political beacon: or the life of Oliver Cromwell, impartially illustrated* (Londra, 1770), s. 3, alıntı yapılan Clare Brant, *Eighteenth-Century Letters and British Culture* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006), s. 176.

kaba olma hakkını kazanmış gibi görünüyordu. 1772'de *Middlesex Journal*, önerilen bir kraliyet ilerlemesi üzerine bu yorumu yaptı; birçok kişiye göre saygı ve uygunluk sınırları, ortadan kalkmış görünüyordu:

> Bize söylendiğine göre, Majesteleri İngiltere turuna çıkmak istiyor. Zayıf olduğu kadar, daha fazla bilgeliğe sahip. Kraliyetin dört bir yanında kendisine karşı olan memnuniyetsizliğin farkında; her adımda ihmal ve hakaretlere maruz kalacağını biliyor. İngiltere'den geçmek yerine, kendini Kew'e gömecek.[13]

Politikacıların en büyük umudu, basının daha çekici hedeflere kapılacağı idi. Örneğin, 1776 yazında, Amerikan kolonilerinde ortaya çıkan önemli olaylarda gazetelerin endişeli gözlemlerle dolu olduğu düşünülebilirdi. Aslında, birkaç ay boyunca Londra iki olağanüstü ve birbiriyle bağlantılı davayla meşguldü: Kingston düşesinin yobazlıktan ve ardından komedi oyun yazarı Samuel Foote'un oğlancılıktan yargılanması. Düşesin durumunda, hiçbir büyük yasal sorun söz konusu değildi. Sonuca bağlı olarak ya düşes ya da ilk evliliği kanıtlanırsa Bristol kontesi olacaktı. Ancak Lordlar Kamarası'nın bir üyesi yargılanacağı için Westminster Hall, tıka basa doluydu ve Avam Kamarası oturumları askıya alındı. Toplum figürlerini taklit ederek bir servet ve pek çok düşman kazanan Foote; daha az dikkat çekti, ancak en azından beraat etti: kral, olağanüstü bir şekilde müdahale etmişti.[14] Londra'da, çağdaş Paris'te de olduğu gibi, tiyatro; ünlü kültürünün gelişmesinde önemli bir rol oynadı ve aynı zamanda doymak bilmez gazeteler için artan miktarda kopya sağladı.

Yeniden canlanan şımarık bir basının, okuyucular için daha çekici olduğuna şüphe yok. On sekizinci yüzyılın son on yıllarında siyaset, ulusal bir spor hâline geldi. Tıpkı 1760'larda ve 1770'lerde olduğu gibi, Wilkes'ın Avam Kamarası üyeliğine ilişkin uzun süreli tartışmalar; eyalet gazetelerinde büyük bir yer kapladı. 1780'lerden itibaren parlamento reformu için sağlam bir kampanya, ülke çapında basında destekçi kazandı.[15] İl gazeteleri, genellikle haftalık yayın rutinlerine bağlı kaldı. Bunun aksine, Londra basını giderek artan bir şekilde günlük haberlerin hâkimiyetindeydi. Bu gazeteler, artık siyasi sahnenin başarılı bir parçasıydı; ayrıca politik yorumların reklam, toplum dedikoduları ve yabancı

13 Clarke, *Grub Street*, s. 95.

14 Bu hikâye, Ian Kelly tarafından güzelce anlatılmıştır. *Mr Foote's Other Leg: Comedy, Tragedy and Murder in Georgian London* (Basingstoke: Picador, 2012).

15 Hannah Barker, *Newspapers, Politics and Public Opinion in Late Eighteenth-Century England* (Oxford: Oxford University Press, 1998).

16.2 Ünlü Samuel Foote. Siyasi hiciv biçimi, sonunda ona çok fazla düşman kazandırdı.

haberlerle ustaca bütünleştirilmesinde giderek daha profesyonel oldular. Olgun gazetenin ana hatları, metropol siyasetinin ve ticari hayatın kargaşasından yavaş yavaş ortaya çıkıyordu.

Bölünmüş Bir Aile

İngiliz basınındaki bu dönüşüm, büyük ölçüde siyasete karşı canlanan ilginin bir sonucuydu: en önemlisi de, Amerikan kolonileriyle uzun süredir devam eden kriz idi. Ancak İngiliz kraliyet gücünün bütünlüğüne yönelik bu ilk travmatik meydan okumanın sadakatle sonuçlanmaması bile, kesinlikle önemli ve gerçek bir mihenk taşıydı. Amerikan kimliği krizi, sömürgecilerin kendi hakları ve ayrıcalıkları konusundaki ısrarlarının birçok İngiliz tarafından savunulduğu İngiltere'de gerçek bir tartışmayı tetikledi.

Amerikan Devrimi'ne basın tarihi üzerinden yaklaşmak, bunun her zaman bir aile davası olduğunu ve bu nedenle daha acı verici olduğunu hatırlatıyor. Akrabalık duygusu çok yoğundu: 1760'larda ortaya çıkan anlaşmazlıkları bu kadar acı ve şaşırtıcı hâle getiren bir bağlantı. Londra'yla olan göbek bağı, Amerikan gazetelerinin ilk tarihini bütünüyle şekillendirdi: Londra haberin kaynağıydı ve gazeteleri de taklit edilen modeldi.

Amerikan kolonilerinde gazeteler, duraksayarak gelişti.[16] Boston'da 1634 gibi erken bir tarihte bile matbaa olmasına rağmen, 1690'a kadar bir haber yayını kurma girişiminde bulunulmadı ve Benjamin Harris'in *Publick Occurrences Both Forreign and Domestick* yayını, sadece bir sayıdan sonra zorla yayından kaldırıldı. Ancak 1704'te, yetkililerin desteğiyle, yerel Posta Müdürü John Campbell'ın *Boston News-Letter* dağıtmasına izin verilmişti. En eski Avrupa gazetesi gibi, Campbell burada var olan bir hizmeti makineleştiriyordu. Zira posta müdürü, tercih edilen müşterilere düzenli bir el yazması haber mektubu göndererek gelen gönderilerin dağıtıcısı olarak ayrıcalıklı konumundan yararlanmayı öğrenmişti. Basılı haftalık gazetesi, bu modelden neredeyse hiç sapmadı. *The Boston News-Letter*, onun gözetimi altında olduğu süre boyunca, esas olarak Avrupa ve özellikle Londra haberlerinden oluşan bir özetti.

Campbell, ideal bir haberci değildi. İnatçıydı ve kendisine acıyordu; okurlarının çabalarını takdir etmediğini düşünüyorsa, kendisini aklayan uzun bildiriler yazardı. Ancak bir gazetenin ne olması gerektiğine dair vizyonu, derinden etkili oldu. 1690'da gazetesi çok hızlı bir şekilde bastırılan, savaştan zarar görmüş Londralı tartışmacı Benjamin Harris; yerel halkı Boston meseleleri hakkındaki tartışmalara dâhil etmeye çalıştı. Campbell, aksine, çok az yerel haber yayımladı. *The Boston News-Letter*, Londra gazetelerinden elde edilen gönderilerin titiz ve çoğu zaman sıkıcı bir ifadesiydi. Bu programdan sapmamaya o kadar kararlıydı ki Avrupa haberleriyle ilgili raporları sürekli olarak geride kaldı. 1719'a gelindiğinde, üzerinden bir yıl geçmiş Avrupa olaylarını daha yeni bildiriyordu.

Bu, kayıt defteri ilkesini tuhaf aşırılıklara götürüyordu ve neyse ki diğer kolonyal haberciler, aynı baskıyı hissetmedi. 1719'dan itibaren Campbell'ın Boston'da bir rakibi vardı ve kısa bir süre sonra Philadelphia, New York, Newport ve Charleston'da da gazeteler yayımlandı. Ancak hiçbiri, Avrupa meseleleriyle uğraşmaktan kurtulamadı. *The Pennsylvania Gazette*'sinin 1723 ve 1765 yılları arasındaki içerikleri analiz edildiğinde, bu uzun süre zarfında haberlerin yüzde 70'inin Avrupa ve Britanya Adaları'na ayrıldığı ortaya çıktı.[17]

Bütün bunlara rağmen, coğrafya ve lojistik sebeplerden ötürü, Amerikan gazeteleri, Avrupalı atalarına göre farklı şekillerde gelişmek zorunda kaldı. Kayalık kıyı şeridi boyunca farklı yerleşim modellerinin

16 Düşünceli bir anket: Clark, *Public Prints*.

17 Ae., s. 216.

kolonilerinde dizilmiş topluluklar arasındaki mesafe, büyük ölçüde kendi kendine yeten bir dizi pazar yarattı. Avrupa meseleleriyle meşgul olmasına rağmen, transatlantik geçişin kesintiye uğradığı uzun kış mevsimi, Londra gazetelerinin akışının birkaç ay boyunca aniden kesilmesi anlamına geliyordu. Gazeteler, sayfalarını doldurmak için daha yaratıcı çözümler aramak zorunda kaldı: reklamlar, yazışmalar, esprili ve şaşırtan makaleler. 1730'lar, edebî makaleler olarak adlandırılabilecek bir dalga gördü. 1720'lerde Boston'ı sarsan büyük aşılama tartışmaları gibi, yerel siyasi tartışmalar hakkında da yorumlar arttı.[18]

1740 öncesi dönem, diğer kolonilerden gelen haber miktarında da yavaş ama hissedilebilir bir artışa tanık oldu. Bu şekilde gazeteler, Amerikan kolonyal toplum bilincinin gelişmesinde önemli bir rol oynadı. Ancak paylaşılan değerler topluluğu, esasen Atlantik ötesi idi. Erken Amerikan okuyucularının toplumsal varsayımları, İngilizlerinkinden ayırt edilemezdi: Protestanlığa dair güçlü bir inanç, mülkiyet, cezalandırıcı adalet, ailenin erdemleri, sıkı çalışma ve İngilizlerin diğer tüm milletlere karşı üstünlüğü. İngilizler de birkaç ay önce, büyük ölçüde aynı haberleri okuyordu.

Bu, tartışmayı daha da yıkıcı bir hâle getirdi. Bunun nedeni, büyük ölçüde Amerika kıtasında yürütülen Avrupa çatışmasıydı: 1756-63 Yedi Yıl Savaşı. Çatışma memlekete çok daha yakın olduğu için, batı yarıküredeki olaylar, kolonyal gazetelerde daha fazla yer kapladı. Bu kriz, aynı zamanda sömürge döneminin en unutulmaz imgelerinden biri olan Benjamin Franklin'in kolonileri, "Katıl ya da Öl" başlığıyla kopmuş bir yılan olarak temsil etmesine ilham verdi. İronik bir şekilde, Amerika kıtasındaki ilk çizgi film, İngiliz yanlısıydı: koloniler ya onların safında yer alacak ya da Fransızların ellerinde yıkımla karşılaşacaktı. İlk çıkışı yeterince mütevazıydı, Franklin'in *Pennsylvania Gazette*'sinin ikinci sayfasında gizlendi.[19] Ancak kısa süre sonra ele alındı ve New York ve Boston'daki gazetelerde yeniden basıldı.[20] Damga Yasası Krizi sırasında yeniden keşfedildi; en güçlü vatansever haykırışlardan biri olarak tarihe geçecekti.

Yedi Yıl Savaşı'ndan İngilizler galip çıktı, ancak boş bir hazine ile. Amerika'daki toprak kazanımları, kalıcı bir askeriye tarafından

18 John B. Blake, 'The Inoculation Controversy in Boston: 1721–1722', *New England Quarterly*, 25 (1952), s. 489–506.

19 *Pennsylvania Gazette*, no. 1,324, 9 Mayıs 1754. Philadelphia Library Company'nin kütüphanesine danışıldı.

20 *New York Gazette*, *New York Mercury*, *Boston Gazette* ve *Boston Newsletter*.

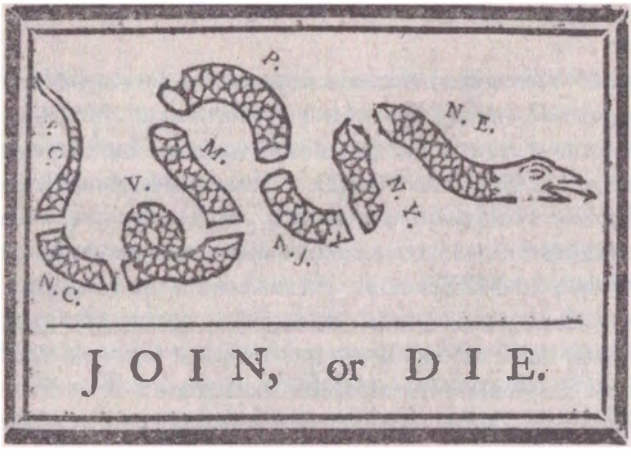

16.3 Katıl ya da öl. Benjamin Franklin'in ilham veren İngiliz yanlısı propaganda parçası.

savunulmak zorundaydı. İngiliz Parlamentosu, kolonilere yatırılan yeni gelirleri artırmaya karar verdi. Bunu yapmanın bir yolu, sömürge gazetelerini tıpkı İngiliz gazetelerinde olduğu gibi vergilendirmekti: damgalı, yani özel olarak onaylanmış kâğıt kullanmalarını isteyerek.

1765 Damga Yasası krizi, basının hiçbir zaman özgürlüğün savunmasında kendi ekonomik çıkarları söz konusu olduğu zamankinden daha etkili, kendini beğenmiş ve yaygaracı olmadığını ortaya koydu. Belki de İngiliz yönetimi, 1712'de İngiliz damga vergisinin dayatılmasıyla teskin edilmişti. En kötü sonuçların tahminlerine rağmen, İngiliz basını vergi yükümlülüğünü nispeten küçük bir sarsıntıyla benimsemişti.[21] Ancak Amerikan basını, aynı derin köklere sahip değildi ve damgalı kâğıdı Londra'dan temin etmek, lojistik zorluklar yarattı. Bir yıl içinde yürürlükten kaldırıldı, ancak basın tarafından ustaca organize edilen Amerikan görüşü, ilk başarısının tadını çıkardı.[22]

Damga Yasası krizi, bir başka açıdan da belirleyiciydi. Kısa ama öfkeli kışkırtma, başlangıçta biraz isteksiz olsa da, yerleşik gazetelerin çoğunun sadakatini artırmıştı. Önümüzdeki on yıllık devrimci tartışmalar boyunca devam edecek olan kışkırtıcılığın partizan tonu, kolonyal basının yerleşik geleneklerine tamamen ters düştü. Sömürge gazeteleri, genellikle bir topluluğa hizmet veren tek gazeteler olduğundan, sahipleri her şeyden önce birilerini gücendirmekten kaçınmaya

21 Yukarıda, Bölüm 11.

22 Arthur M. Schlesinger, *Prelude to Independence: The Newspaper War on Britai 1764–1776* (New York: Knopf, 1958).

çalışmıştı.[23] Yerel siyasi haberlerin nispeten sınırlı bir şekilde ele alınması sayesinde, tarafsız bir ton kullanılmıştı; kasıtlı tarafsızlık tonu, onların işine yaramıştı. Bu, en ünlüsü Benjamin Franklin'in *Apology for printers* (1731) eserinde bir ilke olarak sunulmuştu. "Matbaacılar, erkekler fikir ayrılığına düştüğünde, her iki tarafın da eşit derecede halk tarafından duyulma avantajına sahip olması gerektiği inancıyla eğitilir" diye yazdı.[24] Zamanın yeni mizacı, bu tür görkemli duygularına yer bırakmadı. Matbaacılar, özgürlük uğruna yeterince gayret göstermedi; bu da, aboneliklerin iptal edilmesine ve eski dostlardan soğuk bir karşılamayla sonuçlandı. Charleston'un Peter Timothy'si, "en popülerken"; bir anda "eyaletteki en az rağbet gören" kişi oldu.[25] Diğer yerlerde olduğu gibi, Charleston'da da yerel yurtseverler, özgürlüğe daha yakın bakacak rakip bir gazetenin kurulmasını destekledi. Birçok matbaacı, isteksiz vatanseverdi. Ancak kamusal tartışmanın tutkuları, eski yöntemler için çok güçlüydü.

Bu anlamda, devrim sırasında basının vatansever tonu, her zaman özgürce tercih edilmemişti. Basın özgürlüğü, devrimci hareketin temel ilkesi olarak hararetle ilan edilirken, bunun kamu yararına zarar veren duyguların yayımlanmasına kadar uzanmaması gerektiği kabul edildi.[26] Vatansever yazarlar tarafından dile getirilen dikkatli ayrımlar; kendi popüler sansür biçimlerini yerleştiren, devrimci siyasete yeterince hevesli olmayan matbaacıları rahatsız eden ve gerekirse dükkânlarını parçalayan ve yazıyı mahveden halk tarafından daha kaba bir şekilde uygulandı.

Damga Yasası isyanının aldatıcı derecede kolay zaferi, bir açıdan yanıltıcı olabilir. Bir daha asla sömürge görüşü, bu kadar bariz bir birliktelikle konuşmayacaktı. Yüzleşmeye giden uzun ve yavaş yol, kolonileri kötü bir şekilde böldü. Taciz edilen haber adamları, günün meseleleriyle ilgili anlaşmazlıklar karşısında okuyucuları genellikle tatmin etmeyi zor buldu. Ne mutlu ki gazeteler, bu yıllarda siyasi gündemi şekillendirme

23 Clarence S. Brigham, *History and Bibliography of American Newspapers, 1690–1820*, 2 cilt (Londra: Archon Books, 1962).

24 Stephen Botein, 'Printers and the American Revolution', Bernard Bailyn ve John B. Hench (editörler), *The Press and the American Revolution* (Worcester, MA: American Antiquarian Society, 1980), s. 20.

25 Botein, 'Printers', s. 26.

26 Richard D. Brown, 'Shifting Freedoms of the Press', High Amory ve David D. Hall, *A History of the Book in America. Cilt 1: The Colonial Book in the Atlantic World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s. 366–76.

yükünü tek başına taşımak zorunda kalmadı. En önemli ve etkili siyasi açıklamaların tümü, risale olarak yayımlandı. Thomas Paine'nin *Common Sense* eseri gibi çok başarılı olanlar, oldukça yüksek sayıda satıldı: 120.000 kopya olduğu varsayılıyor. Bağımsızlık davasının dahiyane bir açıklaması, tartışmanın bu noktaya kadar büyük ölçüde yürütüldüğü hukuki yazıyı yıkan *Common Sense*, on üç Amerikan şehrinde yirmi beş tirajda basıldı.[27] Bu, Damga Yasası ile ilk ve 1775-6'da düşmanlıkların başlamasıyla ikinci kere zirveye ulaşan risale yayınındaki dalgalanmanın dikkate değer bir örneğiydi.[28] Daha sonra hem haberciler hem de risale yazarları, bu yoğunluğu sürdürmenin zor olduğunu gördü. Savaş, dağıtım ağının aksamasına yol açtı ve birçok matbaa, yer değiştirmek zorunda kaldı. Kaynakların askerî amaçlara göre yeniden dağıtılması gerekiyordu; asker hareketlerine ilişkin hassas bilgiler, rapor edilemezdi.

Bu, çok yavaş ilerleyen bir devrimdi. Concord Savaşı'yla başlayıp Paris Antlaşması'yla sonuçlanan bağımsızlık savaşı sekiz yıl sürdü. (1775-83). Damga Yasası'ndan ilk Cumhurbaşkanı George Washington'un göreve başlaması arasında tam yirmi dört yıl geçti. 1760'ların ateşli gençleri, Birleşik Devletler bağımsız bir ulus olarak ortaya çıkmadan önce yaşlanmıştı. Dramatik kriz anlarının yerini, uzun süren hareketsizlik dönemleri aldı. Düpedüz isyana geçiş; Atlantik'in engin genişliğinde teklifler, sadık hitaplar ve acılı itirazlar gidip gelirken tekrarlanan tereddütle karakterize edildi. Çatışma sonuçlandıktan sonra bile, çeşitli yasama ve kurucu organlar, acı verici bir yavaşlıkla hareket etti. Oldukça farklı miraslara sahip yerleşim yerleri, büyük kıyı genişlikleri boyunca ve zar zor evcilleştirilen iç kısımlarda ortak bir dava oluşturmaya çalışırken, isyankâr vilayetler haber dağıtımı için çok özel bir bağlam sundu. Gazetelerin birbirini izleyen sayılarını okumak, büyük olayların yalnızca aralıklı olarak girdiği işlerini sürdüren toplumlara dair beklenmedik bir huzur izlenimi verebilir. 1775 *Virginia Gazette*'si, üç sütun hâlinde, haftalık dört sayfalık bir yaprak olarak ve gerekli eklerle birlikte yayımlanıyordu. 28 Nisan sayısı, İstanbul'dan gelen haberlerle başladı.[29] 2 Şubat'ta Londra'daki Parlamento tartışması, Lordlar Kamarası'nda Lord Chatham'ın uzun bir konuşmasına

27 Philip Davidson, *Propaganda and the American Revolution, 1763–1783* (Chapel Hill, NC: 1941).

28 G. Thomas Tanselle, 'Some Statistics on American Printing, 1764–1783', Amory ve Hall, *Book in America*, s. 349–57.

29 College of William and Mary, Williamsburg, Virginia Özel Koleksiyonlarına danışıldı.

yer verdi. İkinci sayfanın orta sütununda başlayan ve gazetenin geri kalanını tüketen reklamlar, damızlık atlar ve kaçak kölelerin geri verilmesi için başvurular içeriyordu. Lexington ve Concord savaşlarının ilk haberi, Philadelphia'dan 24 Nisan'da, anlaşmadan beş gün sonra, ekstra bir yarım sayfa ile birlikte yer alıyordu. Çoğu zaman, koloniden ayrılanların mal satışlarının duyurulmasında olduğu gibi, bir toplulukta artan sarsıntı hakkında ipucu veren de reklamlardır. Ancak hayat devam ediyordu. *Virginia Gazette*, "Her Zaman Özgürlük ve Kamu Yararı İçin", kaçak hizmetkârların ve kölelerin bulunmasına ve zaman zaman ortaya çıkan iç uyuşmazlığa dair kışkırtıcı ipuçlarına ilişkin reklamları yayımlamaya devam etti:

> Eşim Frances bana son zamanlarda çok alışılmadık bir şekilde davrandıysa da, bu tarihten sonra sözleşmesinin herhangi bir borcundan sorumlu olmayacağım için bu, tüm kişileri benim hesabıma onunla herhangi bir ilişkiye girmeleri konusunda önceden uyarmak içindir.[30]

Devrim gazetelerinin kendilerini fazla ciddiye almaya teşvik ettiği tartışılabilir. Kesin olarak çoğu gazetenin yayımlandığı yer olan, yoğun bir şekilde yerleşilmiş liman kasabalarının sakinleri; birbiriyle örtüşen aile, işyeri ve ticari bağlantı ağları aracılığıyla, gazetelerde okuduklarının çoğundan daha taze ve alakalı birçok habere erişebiliyordu.[31] Çoğu gazete, hâlâ bir veya en fazla haftada iki kez yayımlanıyordu. Uzak bölgelerden gelen bir aylık haberler, sınırlı ilgi uyandırabilirdi ve reklam sütunlarına yerleştirilen ticari ilanlar, kırsal kesimdeki aboneler için pek işe yaramıyordu. Savaş yıllarında özellikle ağızdan ağıza yayılan, yolculardan, gemilerin kaptanlarından ve geri dönen askerlerden gelen bilgiler; insanları belirsiz olaylardan haberdar etmede hayati bir rol oynadı.

Basının devrim için ne yaptığına bakılmaksızın, devrim kesinlikle basın üzerinde derin bir etkiye sahipti. Yayımlanan gazete sayısı, 1763 ile 1775 arasında ve yine 1790'da iki katına çıktı. O yıl Amerikan eyaletleri, altmış iki ayrı yerde doksan dokuz gazeteyi destekledi. Gazete yayını, artık Amerikan yayıncılık endüstrisinin en önemli desteklerinden biriydi.[32] Önemli hacimlerde edebiyat, tarih ve ilmin büyük ölçüde ithal edildiği bir çağda, bir matbaanın oyunda kalması için bir gazeteye sahip olması gerekliydi.

30 *Virginia Gazette*, 9 Haziran 1775.

31 Richard D. Brown, *Knowledge is Power: The Diffusion of Information in Early America, 1700–1865* (New York: Oxford University Press, 1989), s. 128.

32 Clarke, 'Early American Journalism', Amory and Hall, *Book in America*, s. 361.

Bu şekilde basını ulusun davasına bağlayan etmen sadece vatanseverlik değil, ekonomik çıkardı. Devrimci kışkırtıcılık sırasında dile getirilen aynı vatanseverlik tonu, İngiliz yenilgisinden sonra ve müteakip anayasal tartışmalarla devam etti. Basının ezici çoğunluğu, federalistti; Federal Konvansiyon'un ilk eylemlerinden birinin tartışmaları gizli tutmaya karar vermek olduğu düşünüldüğünde, daha da dikkate değer bir taahhüttür. Amacı, delegeleri kamuoyu baskısından izole etmekti, ancak aynı zamanda uzun süren müzakereleri sırasında gazeteleri iyi bir kopya arzından da mahrum bıraktı. Birkaç yıl sonra Fransız devrimciler, gazetecileri birbirini izleyen yasama organlarının tartışmalarına katılmaya ve bunları bildirmeye teşvik ederek, bariz bir şekilde zıt bir görüş benimseyecekti. Basın, onaylama kampanyası sırasında kendini gösterdi; bu, kaçınılmaz bir sonuç değildi. Yeni anayasa, ancak Virginia isteksizce hizaya geldiğinde ve New York'taki anti-Federalist çoğunluk az farkla yenilgiye uğradığında yürürlüğe girebilirdi.

Basının yeni ulusun kurulmasına olan gayretli bağlılığı, karşılıksız kalmadı. James Madison 1790'da Haklar Bildirgesi'ni hazırlamakla görevlendirildiğinde, anayasadaki ilk değişiklik, kongrenin "ifade veya basın özgürlüğünü kısıtlayacak hiçbir yasa yapmayacağı" oldu. Ancak bu özgürlükler; ahlak, sosyal uzlaşma ve partizan siyaset sınavına girmek zorunda kalacaktı. Çağdaş görüş, Virginia'nın Haklar Bildirgesinde yer alan "basın özgürlüğünün, özgürlüğün en büyük siperlerinden biri olduğu ve despotik hükûmetler tarafından asla kısıtlanamayacağı" iddiası ile devletin 1792 tarihli "yalan haberi ifşa edenlere karşı kanun" arasında hiçbir çelişki görmedi.[33] Kabul edilmeyen gerilimler, yeni ulus siyasetinin hem süsü hem de laneti olan bu coşkulu, küstah ve son derece taraflı kamusal tartışma kültürüne zemin hazırladı.

Boş Hapishane

14 Temmuz 1789'da, eskiden Paris'in hapishanesi olarak şimdilerde ise silah deposu olarak kullanılan Bastille'in önünde, yaklaşık dokuz yüz kişilik bir kalabalık toplandı. Mahkûmları yargılamadan hapse atan *Lettres de cachet*'in* eski despot sisteminden geriye pek fazla bir şey kalmamıştı; yine de bu bina, hâlâ güçlü bir semboldü ve kalabalık, kalan birkaç tutsağı olmasa da, en azından barut stokunu özgürleştirmeye kararlıydı.

33 Brown, 'Shifting Freedoms', s. 375.

* Fransa kralı veya bakanlarından biri tarafından imzalanan ve kraliyet mührü ile kapatılan mektuplar.

Sabah, isyancılar ile küçük garnizonun komutanı Launay markisi arasındaki gergin görüşmelerle geçti. Bu görüşmelerde yeterli başarı sağlanamadı ve öğleden sonra kaotik bir meydan kavgasında atışlar yapıldı. Eğitimli askerler de dâhil olmak üzere, daha devrimci güçlerin varışı, garnizonun teslim olmasını sağladı. Launay ve bazı askerleri katledildi; kalabalığın topçuları ele geçirmesiyle geri kalanlar uzaklaştırıldı.[34]

Böylesine çalkantılı ve siyasi açıdan önemli bir dönemde, gerçekleşen olaylarda bu günün Fransız tarihinde böylesine ikonik bir gün olmasını gerektiren pek de bir etmen yoktu: 1880'den beri, aslında, ülkenin ulusal kutlamalarının birincil günü oldu. Serbest bırakılan yedi mahkûmun yükü yetersizdi. Bu mahkûmlar arasında dört sahtekâr, iki tane de akıl hastanesinde yeniden hapse atılması gereken kişi vardı: Bastille'in korkunç efsanesinin siyasi tutukluları değil. Yerleşik periyodik basının, hem yurtta hem de yurt dışında tepkisi kısıtlandı. *Gazette de France,* doğal olarak, karışıklığı görmezden geldi. Yabancı basın, olayı daha geniş bir öneme sahip olmaktan ziyade, bir kargaşa olarak bildirdi. Gerçek siyasi terimlerle, Genel Meclis'in çağrılması, Tenis Kortu Yemini veya kralın Versailles'dan zorla geri gönderilmesinden önce önemli bir olay olarak yansıtılmamıştı. Devrim niteliğindeki bir olay olarak, Grenoble'daki 1788 ayaklanması, *ancien régime*'e karşı çok daha güçlü bir meydan okumaydı; ancak devrimci kriterlerinde pek görülmüyor.

Bastille'in fırtınasının aynı kaderi yaşamamasını sağlayan, Paris'in yeni cesaretlenen matbaacılarıydı. Bir dizi kutlama risalesi ve resimli broadsheet, boş hapishanenin düşüşünü ezilen bir halkın sembolik uyanışı olarak ilan etti.[35] Gelişen gazete basınında da aynı temalar hızla ele alındı. Antoine-Louis Gordas, *Courier de Versailles à Paris*'de şöyle yazdı: "dün, tarihimizde sonsuza dek hatırlanacak: en büyük ve belki de en talihli devrimlerin yolunu açıyor."[36]

Fransa'da 1789 ile 1794 yılları arasında gerçekleşen olağanüstü olaylara, her medyada bir dizi yayın eşlik etti: risaleler, dergiler, resimli

34 Yetkili anlatı: Hans-Jürgen Lüsebrink ve Rolf Reichardt, *The Bastille: A History of a Symbol of Despotism and Freedom* (Durham, NC: Duke University Press, 1997). Eski rejim.

35 Ae.; broadsheetler için, Rolf Reichardt, 'Prints: Images of the Bastille', Robert Darnton ve Daniel Roche (editörler), *Revolution in Print: The Press in France, 1775–1800* (Berkeley, CA: University of California Press, 1989), s. 235–51.

36 *Courier de Versailles à Paris*, 15 Temmuz 1789. Jeremy D. Popkin, *Revolutionary News: The Press in France, 1789–1799* (Durham, NC: Duke University Press, 1990), s. 127–8.

broadsheet'ler ve politik şarkılar.[37] Devrim öncesi siyasi kriz ve Genel Meclis'in çağrısı, giderek artan bir siyasi risale dalgasını tetiklemişti: 1788'de yaklaşık 1.500 farklı başlık ve 1789'un ilk dört ayında meclis seçimleri sırasında en az 2.600: 1787'den önceki on iki yıl içinde yayımlanan dört yüz civarı ile karşılaştırıldığında büyük bir artış.[38]

Ancien régime sırasında kurulan ve 150 yıldan fazla bir süredir sürdürülen özenle inşa edilmiş basın kontrol yapısı, artık ortadan kalkmıştı. Ulusal Meclis basın özgürlüğü konusunda uzun ve ciddi tartışmalara devam ederken, olaylar ve kitap ticareti devam etti.

1789'dan sonraki yıllarda, Paris Kitaplar Loncası'nın şımartılmış ve ayrıcalıklı üyeleri, dünyalarının altüst olduğunu gördü.[39] Önceki iki yüzyıl boyunca basım endüstrisini başkentte yoğunlaştırmak ve az sayıda büyük firmayı kayırmak, Fransız monarşisinin yürüttüğü bilinçli bir politikaydı. Büyük ve müreffeh bir nüfus için kitap üretiminde etkili bir tekel, yenilik için öngörülebilir bir caydırıcı faktördü. Paris basımlarının on yedinci yüzyıl ilkelerinin eskimiş yeniden basım stokuyla karşı karşıya kalan okuyucular, başka yerlerde arayışa başladı ve yurt dışından yarı tolere edilen yasa dışı ithalatlarda canlı bir pazar geliştirdi.[40] Benzeri görülmemiş olayların baskısı altında, yerleşik matbaacıların pazarı ezildi. Kraliyetin basındaki müttefikleri için önemli miktarlarda gizli finans desteği çabalarına rağmen, 1789 ile 1793 yılları arasında Paris matbaacılığının önemli isimlerinin çoğu, iflas başvurusunda bulundu. Onların yerini, çağdaş siyasi çalışmalara duyulan açlığı fark eden kitapçılardan oluşan yeni bir nesil aldı. Bu talebi karşılamak için kendi matbaalarını kurdular.

1789'dan itibaren bu haber yayıncıları / kitapçılar da risale çıktılarını periyodik yayın dizilerine dönüştürmeye başladı. Bu ne hemen ne de evrensel olarak başarılı oldu. Bastille'in düşüşünü kutlayan risalelerden yalnızca biri, bir serinin parçası olarak duyuruldu. Yeni kurulan başlıkların çoğu, hızlı bir şekilde ortadan kayboldu. Ancak 1789 ve

37 Şarkı için bkz. Laura Mason, *Singing the French Revolution: Popular Culture and Politics, 1787–1799* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996); aynı yazar, 'Songs: Mixing Media', Darnton ve Roche, *Revolution in Print*, s. 252–69.

38 Popkin, *Revolutionary News*, s. 25–6; Antoine de Baecque, 'Pamphlets: Libels and Political Mythology', Darnton ve Roche, *Revolution in Print*, s. 165–76.

39 Carla Hesse, 'Economic Upheavals in Publishing', Darnton ve Roche, *Revolution in Print*, s. 69–97.

40 Robert Darnton, *The Forbidden Bestsellers of Pre-Revolutionary France* (New York: Norton, 1995).

1790 boyunca günlük, haftada üç günlük veya haftalık olarak yayımlanan bir gazete; kendisini devrimci tartışmanın karakteristik organı olarak belirleyecekti.

Ancien régime sırasında periyodik basında kasıtlı olarak seçim açlığı çeken bir ülke için bu, çok önemli bir değişiklikti. Devrimci dönemin risale dalgası, bazı açılardan oldukça gelenekseldi: Fronde sırasında on yedinci yüzyılın ortalarındaki kraliyet otoritesinin çöküşüne, benzer bir risale seli eşlik etmişti.[41] Ancak bu yıllarda Paris'te dergi yayıncılığındaki artış, Avrupa'nın hiçbir yerinde görülmeyen bir ölçekte gerçekleşti. 1788'de başkentte yayımlanan dört dergi varken, bu sayı 1789'da 184'e, 1790'da 335'e fırladı. Devrimci kışkırtıcılığın doruğunda, bu çeşitli yayınların günde 300.000 kopyası sokaklarda bulunabilirdi.[42] Paris birdenbire coşkulu, tutkulu, kendini adamış bir gazete seliyle çalkalandı. Kısa süre sonra siyasi gündeme hâkim oldular.

Kabul edilmelidir ki, bu yeni yayınların çoğu, sıradan küçük kitapçıklardı; matbaacılarının ve okuyucularının zaten aşina olduğu ucuz risalelerden neredeyse ayırt edilemeyecek nitelikteydi. İngiltere'deki gazetelerin gelişimini karakterize eden elli yıllık istikrarlı büyüme ve evrim olmadan, bu aniden ortaya çıkan yeni başlıkların tasarım meselelerini çözmek için matbaacıların çok az bir zamanı ve kaynağı vardı. İlk haber serilerinin çoğu, bilindik risale formatına bağlı kaldı: türün alışılmış sekiz yapraklı formatıyla yayımlanıyordu ve genellikle sekiz sayfa boyunca siyasi savunuculuk içeriyordu. Siyasi değişim dalgasında ustaca dengesini bulan deneyimli Charles-Joseph Panckoucke, Londra basınının üç sütunlu yaprak formatını taklit ederek kendi yayınını kurdu: *Moniteur*.[43] Ama bu, büyük ölçüde istisnaydı. Devrim niteliğindeki yayınların çoğu, o kadar da iyi yapılandırılmış matbaaların ürünü değildi. Anın aciliyeti; sofistike olmaktan çok, hızlı çalışmayı gerektiriyordu.

O hâlde bu gazeteler, Avrupa'nın diğer bölgelerindeki yerleşik basının zarafetine, dengesine, içeriğine veya konu çeşitliliğine sahip

41 Devrimci olayların başlangıcındaki beş yıllık dönemdeki en az 10.000'e kıyasla yaklaşık 5.000 baskı. Christian Jouhaud, *Mazarinades: la Fronde des mots* (Paris: Aubier, 1985).

42 Pierre Rétat, *Les Journaux de 1789. Bibliographie critique* (Paris: CNRS, 1988); Hesse, 'Economic Upheavals', s. 92; Popkin, *Revolutionary News*, s. 84.

43 Devrim öncesi baskı dünyasıyla olan ilişkisine rağmen, Panckoucke 1793-4'te hâlâ yirmi yedi baskı makinesi ve yüz işçi çalıştırıyordu. Robert Darnton, 'L'imprimerie de Panckoucke en l'an II', *Revue française d'histoire du livre*, 23 (1979), s. 359–69.

değildi. Devrimin Paris gazeteleri, tamamen ve tutkuyla siyasete adanmıştı. Burada neredeyse tükenmez bir konu kaynağı avantajına sahiplerdi. Ulusal Meclis ve onun ardıl organları, sürekli bir oturumda olduğundan, tartışmalar ve konuşmalar birçok gazetenin temel kaynağı hâline geldi ve bazen gazeteler, bu kaynakları gerekenden fazla kullandı. Noktası ve virgülüne kadar tartışmaların kelimesi kelimesine raporlarını sunan gazeteler; birkaç ay içinde bunun gazeteciliğin hiç de tatmin etmeyen bir biçimi olduğunu ve okurlarını aydınlatmaktan çok şaşkına çevirdiğini fark etti. Ancak doğru haber aktarmaya duyulan bağlılık etkileyiciydi. Devrim yıllarının tüm önemli olayları, hatta 1792 Eylül ayındaki hapishane katliamları gibi acımasız olanları bile, tam ve göreceli olarak doğru bir şekilde rapor edildi ve yorumlandı.

Kapsamlı olgusal habercilik deneyleri bir yana, Fransız devrimci gazetelerinin kendi sesini bulması, savunuculuk gazeteciliği sayesinde oldu. Marat, Danton ve Robespierre de dâhil olmak üzere devrimci dönemin tüm önemli figürleri, bir noktada gazeteciydi.[44] Marat, Camille Desmoulins ve George Hébert de dâhil olmak üzere birçoğu, politik profillerini neredeyse tamamen yazılarıyla oluşturdu. Marat, çok önemli bir figürdü: onun şiddetli düzyazısı ve açıkça şiddeti savunması, devrimci retorik için daha karanlık bir atmosfer yarattı ve devrim kendi kendini tükettiğinde, terörün korkunç şiddetinin habercisi oldu. Hébert, Baldırı Çıplakların* Père Duchêne'in esprili ve açık sözlü temsilcisi olarak, devrimci adaletin zulmünü hevesle benimseyen anayasaya da yanaşmadı. Ama en önemlisi, devrimci gazetecilerin bir kopyayı hızlı ve son teslim tarihine kadar çıkarabilmesi gerekiyordu. Benjamin Constant'a göre "her gün yazmanın gerekliliği, yeteneklerin mezarıdır."[45] Birçok gazeteci, bu konuda hemfikirdir; devrimin en başarılı ve en tanınmış gazeteleri, genellikle haftalık veya haftada üç gün olan yayınlardı. Devrimin en başarılı gazetecileri, dikkate değer bir çıktı sağladı ve bazı durumlarda bu çıktılar, uzun süre boyunca devam etti. Madam Roland, arkadaşı Jacques-Pierre Brissot'nun büyük başarısının "çok kolay çalıştığını ve başka birinin bir şarkıyı kopyalar gibi bir inceleme yazdığını" kabul etti.[46] Bu, derinlemesine düşünmek için çok az yer bıraktı, ancak bu pek de gerekli değildi: devrimci gazeteciliğin

44 Jack R. Censer, 'Robespierre the Journalist', Harvey Chisick (ed.), *The Press in the French Revolution* (Oxford: Voltaire Foundation, 1991), s. 189–96.

* Fransız Devrimi'nin simgeleşmiş, devrime önayak olmuş kahraman karakterleri.

45 Popkin, *Revolutionary News*, s. 57.

46 Ae.

gücü, siyasi savunuculuğun sürekli yeniden canlanmasında yatıyordu. Brissot'nun jakoben düşmanlarından biri 1792'de şöyle sordu: "Nasıl oluyor da sıradan bir birey, halkın refahına bu kadar büyük bir zarar veriyor?" "Çünkü kendisinin bir gazetesi var. Bütün ünlü trompetler, Brissot ve arkadaşlarının emrinde."[47]

Ünlü trompetler de çok kazançlı olabilirdi. Haberlere olan talep muazzamdı ve rakip girişimler için bolca yer vardı. En başarılı gazeteler, hızla önemli bir okuyucu kitlesi oluşturdu. *Journal du soir,* beş matbaa ve altmış işçi çalıştırıyordu ve günlük 10.000 kopya dağıtmak için iki yüz sokak satıcısına ihtiyaç duyuyordu.[48] Ancak para kazanmak için bu endüstriyel ölçekte bir operasyon gerektirmiyordu. Tek bir matbaa, basit bir haber risalesinin günde yaklaşık 3.000 kopyasını çıkarabilirdi ve bu da para kazanmak için fazlasıyla yeterliydi: bu tür yayınlar için başa baş noktası, muhtemelen sayı başına dört yüz kopya kadar düşüktü. Yazıcılar, gayriresmî bir fiyat karteli işleterek yatırımlarını korudu. Rakiplerinin fikirlerini öfkeyle ifşa etseler de, yayıncılar; asla fiyatlarını düşürerek rakiplerini baltalamadı. Neredeyse hepsi, abonelik oranlarını devrim öncesi ithal edilen gazeteler için alışılmış oranlara yakın ayarladı: bir yılda yaklaşık 36 *Livres.* Kaydettikleri olağanüstü siyasi olaylar göz önüne alındığında, bu sektör muhafazakârlığı oldukça tuhaf görünüyor; ancak matbaacıların politik çalkantıların üstesinden gelmelerine izin vererek ve bu yayın biçiminin riskini telafi ederek, matbaalara iyi hizmet etti. Devrim gazetelerinin getirdiği tek önemli teknik yenilik; görüş bildirilerinde, içeriklerin veya argümanın kısa özetlerinin ilk sayfanın en üstünde, başlığın altında verilmesiydi. Bunun amacı, seyyar satıcılara sokaklarda gazeteleri haykırarak satmalarına yardım etmekti.[49]

Devrimin önde gelen gazetecileri ve matbaaları için, haber pazarı da önemli mali ödüller getirdi. Brissot'ya, gazetesini düzenlemek için yılda 6.000 *livres* ödeme yapıldı; bu, hükûmette çalışan bir bakanın maaşı ile aynıydı. Söz konusu durum, yalnızca ona mahsus da değildi.[50] Gerçekte, ana aktörler için bu, şüphesiz ikincil bir endişeydi: gazetecilik, onlar için bir devrim silahıydı, hızlı gelişen olayları

47 Ae., s. 55.

48 Jeremy D. Popkin, 'Journals: The New Face of the News', Darnton ve Roche, *Revolution in Print*, s. 145–7.

49 Popkin, *Revolutionary News*, s. 8.

50 W. J. Murray, 'Journalism as a Career Choice in 1789', Chisick (ed.), *Press in the French Revolution*, s. 161–88, burada s. 180.

şekillendirmenin bir yoluydu. Etkiyle birlikte tehlike geldi. Bu, eşi görülmemiş ölçüde ölümcül bir ticaretti. Terör, önde gelen gazeteci-politikacıların çoğu da dâhil olmak üzere, Devrim'in ilk yıllarında (1790-1) yazan gazetecilerin en az altıda birinin hayatına mal olacaktı. Marat, banyosunda öldürüldü; Brissot, Girondin'ler ile birlikte düştü ve Danton ile birlikte öldü. Hébert'in Père Duchêne'i, giyotin kurbanlarının son anlarını neşeyle kaydetti; kendisi de ölüme giderken büyük bir kalabalığı çekti. Camille Desmoulins, küçük oğlunun vaftiz babası Robespierre'in son kurbanlarından biriydi.

Devrim, Ulusal Meclis'teki ilk tartışmaların çoğunu canlandıran basın özgürlüğü vizyonunu nihayet bu acımasız aylarda terk etti.[51] 1789'dan 1793'e kadar ilkenin tutarlı bir savunucusu olan Robespierre, süreç boyunca yaptığı hataları kabul etti. 16 Haziran'da Kamu Güvenliği Komitesini "özgürlüğün en tehlikeli düşmanları olan hain gazetecileri" cezalandırmaya davet etti.[52] Robespierre, iktidara yükselişini tamamlamadan kısa bir süre önce, olağanüstü bir siyasi ilmihâl taslağı hazırlamıştı. Bu, devrimci hareketi yutmuş olan anlaşmazlığın kalbi olarak lisans olmadan nasıl bir özgürlük gördüğünü ortaya koymaktadır.

> Amacımız ne? Amacımız, anayasanın halkın yararına kullanılmasıdır.
> Bize kim karşı çıkacak? Zenginler ve yozlaşmışlar. Hangi yöntemleri kullanacaklar? İftira ve ikiyüzlülük.
> Bu tür araçların kullanılmasını hangi faktörler teşvik edecek? Baldırı Çıplakların cehaleti.
> Bu nedenle insanlara talimat verilmelidir.
> Aydınlanmalarının önündeki engeller nelerdir? Her gün insanları utanmaz çarpıtmalarla yanıltan maaşlı gazeteciler.
> Hangi sonuç çıkar? Bu yazarları ülkenin en tehlikeli düşmanları oldukları için yasaklamalı ve bol miktarda iyi edebiyat dağıtmalıyız.[53]

Mirabeau ve Brissot, Devrim'in ilk umut dolu günlerinde basının kamuoyunu birleştireceğine inanıyordu. Bu konuda hayal kırıklığına uğrayacaklardı. Robespierre'yi deviren darbeye, basını dizginlemek için

51 Bkz. Charles Walton, *Policing Public Opinion in the French Revolution: The Culture of Calumny and the Problem of Free Speech* (Oxford: Oxford University Press, 2011).

52 Hugh Gough, *The Newspaper Press in the French Revolution* (Londra: Routledge, 1988), s. 98.

53 Alıntı yapılan Ruth Scurr, *Fatal Purity: Robespierre and the French Revolution* (Londra: Chatto & Windus, 2006), s. 255.

sert önlemler eşlik etti. Hem idareci hem de onu izleyen Napolyon rejimi, dizginsiz siyasi eleştirinin tehlikelerini kabul etti. Napolyon basın kontrol sistemi altında tutulmak üzere seçilen seksen Parisli matbaadan, sadece on dokuzu dergi ve süreli yayınlarda uzmanlaşmıştır.[54]

Devrimci ajitasyonun doruğunda, ilgilenen okuyucu yüz kadar seri yayın arasından seçim yapabilirdi. *Ancien régime*'in sakin ve kontrollü yapısındaki değişimin ölçeği barizdir; ancak bu, gazetelerin devrimci önderlerinin kendilerine atfedilen tüm nüfuzunu uyguladıkları anlamına gelmez. Periyodik yayın, diğer geleneksel ikna edici edebiyat biçimleriyle, özellikle de çok sayıda basılan seri olmayan siyasi risalelerle, nüfuz sahibi olmak için yarıştı.[55] Paris, okuryazar bir toplumdu; yüksek oranda erkek ve kadın okuryazarlığı vardı. Ancak gazetelerin okuyucu sayısı, 28 milyonluk toplam ulusal nüfusta 3 milyonu asla geçmedi. Lyon ve Toulouse gibi taşra şehirleri de yeni kurulan bir taşra basınının hızlı bir şekilde yayılmasını deneyimlese de, başkentin siyasi eritme potası ve taşra toplumu arasındaki kopukluk hâlâ keskindi.[56] Bizzat Paris'te, Jakoben kulüplerinde ve birbirini izleyen ulusal meclislerin delegeleri arasında, özel salonlarda veya tartışma odasında pek çok politik eylem söz konusuydu. Daha geniş nüfus içinde, sosyal konumundan bağımsız olarak harekete geçmeye çağrılan vatandaşların çoğu, sokak toplantılarında ve tavernalarda verilen doğaçlama konuşmalar ya da sohbetlerle kışkırtıldı. Fransız Devrimi, siyasi şarkıların bestelenmesi için olağanüstü verimli bir dönemdi; bu dönemin en ünlü ve kalıcı örneği de Marseillaise'dir.[57]

Periyodik yayınlar, evrensel oy hakkını savunmalarına rağmen, eğitimli seçkinlerin sesiyle konuşmaya devam ediyordu. Marat'ın kınama tiradları, son derece klasik bir kelime dağarcığında ifade edilebilir. Sıradan insanlara kendi konuşma tarzlarıyla hitap etmek için hiçbir girişimde bulunmadı; daha ziyade bilinçli bir mesafe duygusu vardı. *Ami du peuple* yayını, haftada birkaç kez "Vatandaşlığa Hitap" ile bitiyordu; Eski Ahit peygamberinin öfkeli tonu ile, okuyucularının emirlerini görmezden gelmeleri durumunda olacaklardan bahsediyordu.

54 Hesse, 'Economic Upheavals', s. 93.

55 Bibliothèque nationale de France'ın koleksiyonu, 1789-93 yıllarında basılan yaklaşık 10.000 baskıdan oluşuyor ve bu sayı minimum 10 milyon kopyaya denk geliyor.

56 Gilles Feyel, 'La presse provincial au XVIIIe siècle', *Revue historique*, 272 (1984), s. 353–74. Lyon için bkz. *Newspaper Press*, s. 65.

57 Mason, *Singing the French Revolution*.

En azından bu devrimci gazetelerde, Paris okurları; tartışılan olayların bağlamını net bir şekilde anlıyordu: geçtiğimiz iki yüzyıl boyunca Avrupa gazetelerinin stokunu oluşturan yabancı diplomatik ve askerî olayların yeniden yorumlanması, çok daha azdı. *Père Duchêne* başlığı altında yayımlanan gazetelerde, devrimci çağın daha az eğitimli piyadelerinin kişiliğini ve konuşma kalıplarını benimsemeye yönelik radikal ve hayalî bir girişime tanık oluyoruz. Père Duchêne, eski bir denizciydi; kaba, açık sözlü ve daha yüksek sosyal konumda olanlara karşı çıkmaktan korkmuyordu. Her ne kadar Hébert en çok tanınanı ve en başarılısı olsa da, bir düzine veya daha fazla farklı yazar, bir noktada onun kişiliğini benimsedi: bir kitleyi harekete geçirme ihtiyacı olduğunu ancak vatandaşların bunu anlayacak siyasi kelime dağarcığına sahip olmadığını fark eden siyasi aktivistlerin karşılaştıkları zorlukların anlamlı bir ifadesi. Devrimci gazete pazarının çok büyük olmasına rağmen, oldukça rekabetçi olduğunu da hatırlatmak isteriz. Yeni girişimler, utanmadan başarılı rakiplerin başlıklarını çaldı ya da politik rüzgâr yönünü değiştirince kendileri de değişti. Birçoğu ortaya çıktıkları kadar hızlı kayboldu. Diğer birçok Avrupa ülkesinin uzun yıllara dayanan ve bazılarının yüzyıllarca kesintisiz yayın yaptığı gazetelerin olduğu bir zamanda, devrimci gazetelerin çoğu, en fazla üç veya dört yıl sürdü.

Geriye dönüp bakıldığında, devrimci gazeteler, Fransa'da kontrollü ve ihtiyatlı haber yapmanın iki istikrarlı dönemi arasında nispeten kısa bir ara dönem olarak görülebilir. Tüm bunlara rağmen, Avrupa gazetecilik tarihinde gerçek bir mihenk taşını temsil ediyorlar. Fransız Devrimi, periyodik basının gerçekten vazgeçilmez olduğu ilk Avrupa olayıydı. İlk kez gazeteler, kısa süreli de olsa, baskın metin aracı oldu ve daha aristokrat atalarının, kitabın ve hatta siyasi tartışmanın karakteristik sunucusu risalenin yerini aldı. Fransa, bu açıdan zamanının ötesindeydi. Avrupa'nın diğer bölgelerinde, örneğin İrlanda'da, siyasi risale; Amerikan Devrimi sırasında olduğu gibi, siyasi ajitasyon için hâlâ baskın olan araçtı.[58] Fransa'da ve daha az ölçüde bu bölümde incelenen diğer durumlarda, Avrupa haber kültüründe temel bir yeniden düzenlemenin ilk örneklerini görüyoruz. Bundan böyle, düzenli haber yayınının periyodik ritimleri, güncel olayların şekline ilişkin halkın algılarını karakterize etmeye başlayacaktı. Memlekete dair haberler, birdenbire iş dünyasının en acili hâline geldi. Günlük gazetenin büyük çağı, yaklaşıyordu.

58 R. E. Foster, *Modern Ireland, 1600–1972* (Londra: Allen Lane, 1988), s. 282; Bernard Bailyn, *The Ideological Origins of the American Revolution* (Cambridge, MA: Belknap Press, 1967).

BÖLÜM 17

Samuel Sewall Gazetesini Nasıl Okurdu?

24 Nisan 1704'de Boston vatandaşı Samuel Sewall, Charles Nehri üzerinden Cambridge'e gitti ve yanında John Campbell'ın haftalık haber sayfasının ilk sayısı *The Boston News-Letter*'ı götürdü. Sewall, Harvard Koleji Başkan Yardımcısı olan arkadaşı Muhterem Samuel Willard'a bir kopyasını sunmaya gidiyordu; Willard, onu aldığına çok sevindi ve hemen diğer üyelerle paylaştı. Samuel Sewall, bu noktada Amerikan kolonilerindeki en büyük şehrin önde gelen vatandaşlarından biriydi. Elli yılın en iyi bölümünde, ticaretin ve hükûmetin kalbindeydi: 1691'de Vali Konseyi'ne seçildi ve 1725'te emekli olana kadar her yıl yeniden seçildi. Bir yargıç, baba ve komşu olarak Sewall, bu yükselen toplumun örnek bir vatandaşıydı.

Sewall ayrıca bir günlük tuttu. Bu, bizim amaçlarımız açısından, onu diğer tüm başarılarının ötesinde özel bir kategoriye koymaktadır. Çünkü Sewall düzenli olarak günlük hayatını kaydetti: çalışmaları, konuşmaları, katıldığı vaazlar ve haberleri nasıl duyduğu.[1]

Bu kanıt, bir haber öğrencisi için çok değerlidir. Bu kitap boyunca, haberlerin tedarikinde ve bulunabilirliğinde gerçek bir dönüşüme tanıklık ettik. On sekizinci yüzyıla gelindiğinde, düzenli olarak haberlere erişimi olanların sayısı, büyük ölçüde arttı. Gazeteler, hayatın yerleşik bir parçasıydı; bazı yerlerde günlük bir gazete, norm değilse de giderek daha fazla erişilebilir hâle geliyordu. Ancak haberlerin tarihini üretim yönünden yeterince çizebilsek de, okuyucuların bundan ne yaptığını ilk elden deneyimlemek çok daha zordur.

1 M. Halsey Thomas (ed.), *The Diary of Samuel Sewall*, 2 cilt (New York: Farrar, Straus & Giroux, 1973). Harvard ziyareti cilt I, s. 501–2. Sewell'in haber dünyası Richard D. Brown'da anlatılıyor: *Knowledge is Power: The Diffusion of Information in Early America, 1700–1865* (New York: Oxford University Press 1989), s. 16–41.

Günlük haber kültürünü nasıl deneyimlediğini kaydetmeye devam eden açıklayıcı okuyucu, nispeten nadirdir.

Bazen gerçekten de, mevcut kaynaklar bize kendini pek de ifade edemeyen haber tüketicisi hakkında daha fazla bilgi verir. Söz konusu durum, bu kitap boyunca ara sıra değindiğimiz, değerli bir kaynak için doğrudur: mahkeme ve adli kayıtlar. Bunlar, kamu işlerine ilişkin tartışmanın Avrupa yöneticileri tarafından halka zararlı olarak görülen olaylarının ayrıntılı bir kaydını sağlar. Özellikle çarpıcı olan, bu görüş düzenlemesinin basılı değil, söylenen söz üzerinde yoğunlaşmasıdır: Augsburg belediye meclisinin "tehlikeli ve boş konuşma" olarak tanımladığı ifadeler.[2] Zira haberler, sınır tanımaz. Bir şehirde basılmış olan yayın, başka bir şehirde satılabilir ve okunabilirdi; bir haber bir kez haber kamuya çıktığında, akışını durdurmak son derece zordu. Haberler yazıdan baskıya ve baskıdan konuşmaya kolayca taşındı.

Farklı medyaların birbirine bağlı olduğuna dair bu ince anlayış, 1640'ta Katalan isyanı sırasında yayımlanan açıklayıcı bir fermanla sergileniyor:

> Bu prenslikte ayaklanmayı ve savaşın devamını haklı çıkaran, uyaran, öğüt veren ve cesaretlendiren; basılı veya elle yazılmış herhangi bir kitap veya gazete kimse üretmesin, okumasın veya duymasın; ve bu kitapların veya gazetelerin herhangi bir bölümünü *ezbere bilen kişilerle,* kimsenin bir alakası olmasın.[3]

Bilim insanları, basılı olan metinlere ayrıcalık verme eğilimindedir, çünkü geçmiş olayların günümüze ulaşan kanıtını sağlamıştır. Ancak baskı altındaki yargıçlar, konuşmanın gücünü veya bu İspanyol örneğinin açıkladığı gibi, hafızayı asla küçümsemedi. Kutsal kitapları okuduklarında, "ölüm ve yaşamın dilin gücünde olduğunu" biliyorlardı. Aynı zamanda, "kötülerin, dudaklarının ihlaline kapıldığını" biliyorlardı; onlar da buna güveniyordu.[4] Avrupa'nın yaşam

2 Adam Fox, *Oral and Literate Culture in England, 1500–1700* (Oxford: Oxford University Press, 2000); Allyson Creasman, *Censorship and Civic Order in Reformation Germany, 1517–1648* (Aldershot: Ashgate, 2012); bölüm 6, yukarıda.

3 Vurgu eklenmiştir. Antonio Castillo Gómez, ' "There are lots of papers going around and it'd be better if there weren't". Broadsides and Public Opinion in the Spanish Monarchy in the Seventeenth Century', Massimo Rospocher (ed.), *Beyond the Public Sphere: Opinions, Publics, Spaces in Early Modern Europe* (Bologna: Mulino, 2012), s. 244.

4 Atasözleri 18:21; 12:13.

koşullarının sıkışık olduğu, mahremiyetin neredeyse hiç bilinmediği ve güçlü içeceklerin olduğu Avrupa'nın kalabalık şehirlerinde söylentiler; orman yangını gibi yayıldı. Şehir yetkilileri, kışkırtıcı sözler söyleyen birini köşeye sıkıştırdığında, bu hilekârların söylentiyi ilk nasıl duyduklarını ve daha sonra kiminle konuştuklarını yeniden inşa etmek için her zaman büyük bir çaba gösterdi.

Yeni dünya ortaya çıkıyordu ama eski dünya sürgün edilmemişti. Haber alışverişinin multimedya dünyası, yani haberi getirenlerle duyanlar arasındaki ince etkileşimler zinciri, acele eden periyodik basın karşısında çözülmedi. Mahkeme transkriptleri, modern çağ öncesinde haberlerin nasıl yayıldığına dair en iyi kanıtlardan bazılarını sağlamaktadır: çalkantılı, yanıcı bir bağırma, hakaret, söylenti ve şarkı dünyasını ortaya çıkarırlar. Şarkı, özellikle, incelenen dönem boyunca güçlü bir eleştiri aracıydı: Parisli polis yetkilileri, Fransız Devrimi'nin arifesinde hiciv dizilerinin dolaşımına hâlâ büyük ölçüde ilgi gösteriyordu ve böyle yapmakta haklıydılar.[5] Bu zengin ve çeşitli bilgi alışverişi dünyasında açıkça görülüyor ki birçok şekil ve çeşitlilikte ticari haber sayfalarının çoğalmasına rağmen, çok sayıda vatandaş yine de istedikleri tüm haberleri bedavaya alacaktı. Haberleri satın alanlar, zaten bir anlamda özel bir kategorideydi; güncel olaylara ilişkin düşüncelerini kaydedenler daha da nadirdi. Bu yüzden düşüncelerini kendi yöntemleriyle kaydeden üç adamın üzerinde durmak faydalı olacaktır. Birbirinden oldukça farklı üç kişi: bir İngiliz işçi, Hollandalı bir kâtip ve Kuzey Amerikalı Hâkim Samuel Sewall. Her biri; titiz bir şekilde günlük tutmalarının dışında, bazı açılardan alışılmadıktı. Ancak onlarla geçirdiğimiz zaman, bize bu kitapta ele aldığımız multimedya dünyası hakkında çok şey anlatıyor. Mevcut haber medyasının artan karmaşıklığa rağmen, çoğu şaşırtıcı bir şekilde değişmeden kalmıştı.

Kartları Yeniden Dağıtmak

Nehemiah Wallington, alçak gönüllü ve ağırbaşlı bir adamdı. Londralı bir ağaç ustasının oğlu olarak, tüm hayatını babasının ticaretini devam ettirerek geçirdi; doğduğu yere yakın bir evde, Londra Köprüsü'nün birkaç metre kuzeyinde yaşadı. Wallington, halkla ilişkiler

5 R. Reichardt ve H. Schneider, 'Chanson et musique populaires devant l'histoire à la fin de l'Ancien Regime', *Dix-huitième siècle*, 18 (1986), s. 117–36; Robert Darnton, *Poetry and the Police: Communications Networks in Eighteenth-Century France* (Cambridge, MA: Belknap Press, 2010).

içeren bir yaşam istememişti; ama sıkıntılı zamanlarda yaşadı ve bu zamanların bir kronikçisi olarak, sonradan şöhret buldu.[6] Wallington, oldukça istisnai bir adamdı. 1618'de bağımsız bir usta olarak Turners Company'ye kabul edilmeden kısa bir süre önce Wallington; dinî düşünceleriyle, güncel olaylarla ilgili notlarla, mektuplarla ve basılı haberlerin yazıya dökülmüş kısımlarıyla dolduracağı birçok not defterinin ilkini yazmaya başladı.[7] 1654'te vazgeçmeye karar verdiğinde, en az yirmi bin sayfadan oluşan elli cilt derlemiş ve zamanının önde gelen zanaatkâr tarihçilerinden biri olarak yerini almıştır.

İçe dönük bir karakteri olan Wallington, bazen ruhsal yolculuğunun günlük deneyimlerini kaydetme konusundaki bu saplantısının sağlıksız olup olmadığını merak ediyordu. Tüm esnafları etkileyen para endişelerine rağmen, Wallington büyük ölçüde kitaplara para harcadı. İç Savaşların dramatik ilk yıllarında yüzlerce haber risalesi satın aldı. Evinin etrafındaki yığınları düşündü ve 1642'de bunların bir savurganlık olduğunu anladı: "Haftalık haberler içeren bu küçük risaleler, ben farkına varmadan paramı çaldı."[8]

Wallington, haber ortamının çok hızlı değiştiği bir dönemde yazdığı için, özellikle değerli bir tanıktır. 1620'lerde ve 1630'larda, Wallington günlüklerini ilk kez derlerken, İngiltere'de haber dizilerinin yayımlanması aralıklı olarak yasaklandı ve her zaman yakından kontrol edildi. Ancak bir Londra vatandaşı ve tutkulu bir Protestan olarak Wallington, başkentte yaşanan çalkantılı siyasi olaylarda hararetli bir gözlemci ve ara sıra bir aktördü. 1638'de Nehemiah, İngiliz ceza mahkemesi Star Chamber tarafından kışkırtıcı kitapların dağıtımı hakkında sorgulandı. Yazarları William Prynne'e verilen vahşi ceza göz önüne alındığında, anlaşılır bir şekilde paniğe kapılmıştı.[9] Üç yıl sonra, Lordlar Kamarası'nı nefret edilen Strafford kontunu kınamaya ikna etmek için Westminster'a gelen on beş bin Londralı arasındaydı. Wallington, "hayatım boyunca hiç bu kadar çok kişiyi

6 Paul Seaver'ın çığır açıcı çalışması, yayımlanmamış dergileri için mükemmel bir seçkidir. Paul Seaver *Wallington's World: A Puritan Artisan in Seventeenth-Century London* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1985); David Booy, *The Notebooks of Nehemiah Wallington, 1618–1654* (Aldershot: Ashgate, 2007),

7 Haber kitapları, özellikle R. Webb'in Wallington dergisinin baskısının önemli bir bölümünü oluşturur. *Historical notices of events occurring chiefly in the reign of Charles I* (Londra: Bentley, 1869).

8 Booy, *Notebooks*, s. 156.

9 Gözlemleri yeniden aktarılmıştır: *Historical notices*, s. xxxviii–xlv.

bir arada görmedim," diye düşündü ve herhangi bir lordun geldiğini gördüklerinde hepsi tek bir sesle bağırdı: "Adalet! Adalet!"[10]

Wallington olayların merkezinde yaşadığının bilincindeydi ve bunların hepsini, dinî inançlarıyla yorumladı. Kaydettiği haberlerin neredeyse tamamı, ilahî amacın kanıtı olarak görülüyordu: günahkârları cezalandırmak veya Rabb'in çocuklarının imanını test etmek. Kroniklerinin bir cildi, Şabat'a küfreden kişilerin başına gelen kötü sonuçlara ayrılmıştır.

Bu, kalabalık metropollerde çok sık görülen bir durumdu. 1632'de, bir pazar günü Whitechapel'de bir gemiye hile yapan iki genç adamdan birinin nasıl öldüğüne dair hikâyeyi kaydetti.[11] Wallington, bu hikâyeyi cezalandırılıp hayatta kalan bir kişiden almıştı ve anneleri yıkanırken ateşe düşen bir çocuğa ya da Şabat günü aile eğlenirken yanan bir eve dair hikâyelerin çoğu, ağızdan ağıza yayılarak ona ulaşmıştı. İç Savaş başladığında Wallington, Tanrı'dan sünnetli olarak küçümseyici bir şekilde söz ettiklerinde, kralın birliklerinin başına düşen

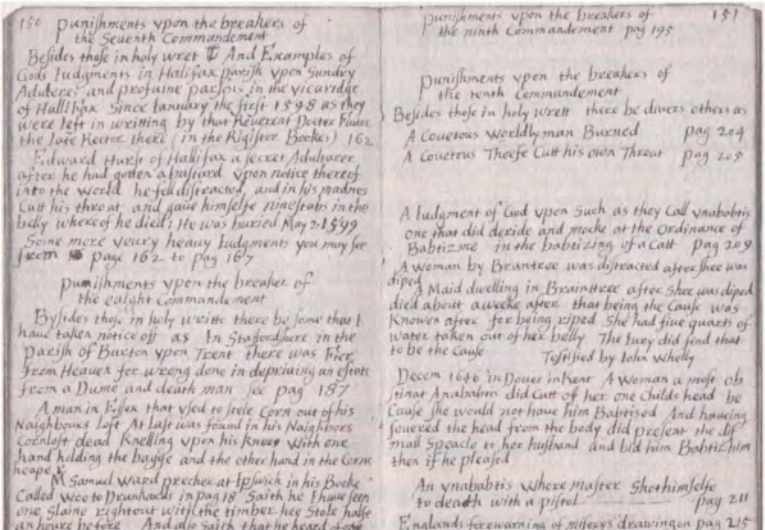

17.1 Nehemiah Wallington'un defterleri.

10 Ae., s. 242.

11 Ae., s. 52–3.

ani felaket örneklerini toplamakta da aynı titizliği gösterdi. Wallington'un Tanrı'sı, bu tür işaretlerle düz ve dar yolda yürüyenlere karşı taraflılığını göstermekte gecikmedi. Bunun güzel bir örneği, Edgehill Savaşı'na ilişkin olağanüstü ve kendine özgü açıklamasıdır: "Mermilerin rehberliğinde Tanrı'nın gerçekleştirdiği harika bir iş."[12]

Wallington, Tanrı'nın ilahî takdirinin işleyişine dair kanıt ararken, şüphe duymadan pek çok tuhaf ve tehdit edici alamete dikkat çekti: 1626'da korkunç bir fırtına, 1628'de Berkshire'da gök taşı görülmesi. Yetmiş yıl sonra, sofistike Londra gazetecileri için bu tür haberler, taşra halkının saflığı hakkında üstü kapalı bir yorum olacaktı, ancak Wallington kuşağının böyle bir şüphesi yoktu.[13] 1643'te Norwich yakınlarında, 111 ekin kargası ve küçük karganın ölümüyle sonuçlanan korkunç bir fırtına için ustaca yazılmış bir açıklama yapıldı: "Tanrı'nın, ekin kargası ve küçük kargalar gibi dürüst erkeklerin teriyle geçinen yağmacı ve süvari isyancılar hakkındaki yargısı olduğunu varsayabiliriz."[14]

Wallington'un titiz kayıtları, büyük olayları etkilemek için kentsel nüfusun yükselen gücüne tanıklık sağlar. Nehemiah'nın doğmasından birkaç yıl önce Sir Thomas Smith, İngiliz Milletler Topluluğu'nda "görevini yerine getirenler ve hiçbir şey yapmayanlar" arasındaki ayrımı büyük bir hassasiyetle ortaya koymuştu. Esnaf ve zanaatkârlar ikinci kategoridedir ve "bizim toplumumuzda söz hakkı veya yetkileri yoktur."[15] Wallington, bu rahat varsayımları altüst eden nesildendi. Bunlar çıktığında, haber yayınları için özgürce para harcasa da, haberlerinin çoğu ona arkadaşları, tanıdıkları ve iman kardeşlerinin sıkı sıkıya bağlı olduğu ağ aracılığıyla geldi. Londra Köprüsü'nün yakılması gibi bazı büyük olayları görgü tanığı olarak kaydedebilirdi. 1618'de Kral James'i korkutan kuyruklu yıldız hakkında yaptığı açıklama gibi, diğerlerini de bir risaleden aldı.[16]

Bu kadar pervasızca satın aldığı 1640'ların haber dizileri, gelişmiş haber bilincini ne şekilde etkiledi? Wallington, çatışmanın sonucunu belirleyecek daha stratejik konular hakkında kesinlikle daha karmaşık

12 Ae., s. 152–3.

13 James Sutherland, *The Restoration Newspaper and its Development* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986), s. 98–9.

14 Booy, *Notebooks*, s. 101; *Historical notices*, s. 148–9.

15 Sir Thomas Smith, *De Republicana Anglorum*, alıntı Seaver, *Wallington's World*, s. 145–6.

16 *Historical notices*, s. 11–12.

bir fikir edinmişti. Ailesinin bulunduğu İrlanda'nın kilit bir rol oynayacağını gördü ve çatışmanın sonraki aşamalarında, İngiltere ile İskoçya'nın Tanrısal cemaatleri arasında ortaya çıkan bölünme için üzüntü duydu. New England'dan arkadaşı James Cole'ye yazdığı içgörülü bir mektup, savaşların çeşitli evrelerini analiz ediyor ve 1639-40'ı "savaş hazırlığı," 1642'yi "saygısız bir savaş" ve 1648'i "ikiyüzlü savaşı" olarak tanımlıyor. Tarihçiler, yargılayıcı başlıkları değiştirdiler, ancak kronoloji konusunda pek ilerleme kaydetmediler.[17] Wallington'un ilgisi, İngiliz savaşlarıyla da sınırlı değildi. 1638'de, Almanya'daki Hristiyan halkların sefil mülklerini ortaya çıkaran bir kitap eline geçti ve 1628'de La Rochelle'deki Huguenot cemaatinin kaderinin yasını tuttu.[18]

Wallington'un risaleleri, belirli bir amaç için bir araya getirildi: "Gelecek neslin, Tanrı'nın ne yaptığını görmesini" mümkün kılmak için tarihsel bir anlatı yarattı. Günlük, gelecek nesillere Tanrı'nın çocukları tarafından yapılan denemeleri öğretecekti. Wallington, savaş onları olumsuz etkiledikçe, bu davaları çok keskin bir şekilde hissetti: bir çırağın ölümü, yakın bir arkadaşın kaybı. Kişisel ve politik durumlar çakıştığında, haber ağlarının işleyişi her zaman sorunsuz değildi. Sadece 1643'te, İrlanda'daki Katolik zulümlerine ayrılmış bir bölümde Wallington, iki yıl önce öldürülen kayınbiraderinin ölümünü kaydetti. Muhtemelen bu korkunç haberi yeni almıştı.

Wallington, sofistike bir okuyucuydu. Bazen bizzat katıldığı olayları haber kitaplarından aktarırdı: anılarını sıralamak için not defterlerini kullanırdı. Savaş yıllarına ilişkin ayrıntılı anlatısı, döneme dair bilgi sağlamaktadır; bunlar, büyük ölçüde risale koleksiyonundan ve kendi deneyimlerinden derlenmiştir. Çok az kişi, güncel olaylara düzen getirme konusunda onun kadar kararlıydı; dindarlıkla şekillenen bir dünya görüşünde defterleri, Tanrı'nın insanlık için tarif edilemez amaçlarını kaydetme ve ilahîleştirme aracı olarak hizmet etti.

Eşitlerin Birincisi

Nehemiah Wallington gibi, Samuel Sewall da kendini adamış bir kilise adamıydı. Evlenmeden önce Harvard'da eğitim almıştı ve başlangıçta nişan alma niyetindeydi; teolojik eğitiminin damgası, ömür boyu onunla kaldı. Pazar günü genellikle iki kez verilen vaazların düzenli ve mantıklı bir katılımcısı ve Şabat'ın titiz bir savunucusuydu.

17 Ae., s. l–li.

18 Seaver, *Wallington's World*, s. 104, 156.

Boston'ın önde gelen bakanları, en yakın arkadaşları arasındaydı. Yerel yargı mahkemesinin yetkilisi olarak Sewall'un ilk görevlerinden biri, ünlü Salem cadı duruşmalarında sanıkların kınanmasına katılmaktı. Bu karanlık olaydaki rolünden çabucak pişmanlık duydu ve görevi alenen reddeden tek yargıç oydu. Bakan, resmî bir pişmanlık duyurusu okurken, cemaatin önünde başı açık durdu.[19]

Sewall, günlüğüne yirmi bir yaşında başladı ve hayatının son yılına kadar devam etti: elli yıldan fazla bir süre boyunca. Bu süre zarfında Boston, dar bir taşra bölgesinden hareketli bir Gürcü şehrine dönüştürüldü. Sewall, eskinin değerlerine sadık kaldı, ancak dürüstlüğü ve kişisel gösterişten yoksun olması, tüm topluluğun saygısını korumasını sağladı.

Boston'ın ticari ve politik seçkinlerinin bir üyesi olarak Sewall, en iyi bilgi kaynaklarına erişime sahipti. Gelen postaların hevesli bir okuyucusuydu ve gördüğümüz gibi, Boston'ın ilk haftalık gazetesinin yayımlanmasını şevkle karşıladı. Hayatı boyunca gazeteye abone oldu ve birbirini izleyen sayıları kütüphanesine dâhil edilmek üzere düzenli ciltlere ayırdı. Ancak, bu rafine Avrupa örneğinden duyduğu tüm sevincine rağmen, *The Boston News-Letter*'da okudukları, onun haber dünyası üzerinde sınırlı bir etkiye sahipti. Günlüğünden de görebileceğimiz gibi, Sewall, gazete çıkmadan önce bile, birbirine bağlı bir dizi haber ağının merkezindeydi: aile, ticaret, yargı çevreleri ve sömürge hükûmeti.

Sewall evlendikten sonra kayınpederinin evine taşındığında, hemen önemli bir haber merkezine katıldı. Ziyaretçiler ve haberciler, Massachusetts Körfezi çevresindeki çiftliklere ve yerleşim bölgelerine yerleşmiş aile üyelerinden bilgi getirdi. Kriz zamanlarında Sewall, hâlâ sınır toplumu olan bir topluma yönelik tehditleri ilk bilenlerden biri olurdu. 1690'da bir haberci, Kızılderili saldırısı haberini getirdiğinde, Sewall hemen babasına ve erkek kardeşine bir mektup yazdı. Valinin kızıyla evlenen Sewall'un oğlunun düğün partisi bile, valinin koloninin başsavcısı olan oğlunun neden gelemediğini anlatan bir mektubu yüksek sesle okuması için kesintiye uğradı: bir korsan yakalanmıştı.[20]

Korsanlar ve onların kaderi, Sewall'un günlüğünde düzenli olarak yer alır. Bir yargıç olarak sık sık mahkemeleriyle ilgileniyordu ve ihraç malları ticareti yapan bir tüccar olarak koloninin ekonomisine

19 Brown, *Knowledge*, s. 20.

20 *Diary of Samuel Sewall*, I, 256 (15 Nisan 1690); 474–5 (15 Eylül 1702).

yönelik oluşturdukları tehdidin farkındaydı. Buna rağmen, çoğu zaman merhametliydi. Kıskanılacak derecede sağlam bir yaradılışa sahip olan Sewall, Boston'dan ticari iş için ya da bir yargıç olarak devamlı seyahat etti. Günlüğün nispeten başlarında kaydedilen bir yazı, çevresindeki kalabalığın iç içe geçmesi ve onların haber kanalı olarak rolleri hakkında bir fikir verir:

> Joshua Moodey ve ben, Ipswich'e doğru yola çıktık. Sparkes'in evinde kalıyorum. Ertesi gün, 12 Şubat, Bay Moodey'in vaazına gittim ve sonra Bay Cobbet ile akşam yemeği yedim ve Newbury'ye gittim; karın ağrısından rahatsız olan Bay Richardson'ı ziyaret ettim. 16 Şubat Pazartesi, Bay Philips ve Payson'ı şehre götürdüm ve hızlı bir gün geçirdik. Bay Moodey öğleden önce, Bay Philips öğleden sonra vaaz veriyor; Bay Woodbridge ve Payson yardım ediyor; Bay Moodey bütün gün vaaz verdiği Şabat Günü'nü bildirdikten sonra oldukça doluydu. Wenham ve Ipswich'te, gittiğimiz gibi, öğleden sonra tatbikatın bitiminden önce bu bölgelerde ve Salem'de (8 Şubat) Şabat'ta deprem olduğu söylendi. Herkes ürkütücü sesi duymuştu; birçok kişi, sarsıntıyı da hissetmişti.[21]

Wallington gibi Sewall da, doğa olaylarını ve göksel görüntüleri kaydediyordu. Dindar Protestanların ilk günlük tutucular arasında bu kadar belirgin ve açık sözlü bir şekilde yer almalarının, bir nedeni vardı: her şeyi gören bir Tanrı'nın önünde mış gibi yapmak gereksizdi. Sewall 1717 yılında eşini kaybettiğinde, kalan yıllarını birlikte geçireceği uygun bir dul arayışını açıkça ve acı verici bir şekilde kaydetti. Hayatının bu son yıllarında, halka açık basılı medya, Sewall'un haberlere erişiminde daha önemli bir rol oynamaya başladı. Bu, gazete geliştiği için değildi; daha önce gördüğümüz gibi, John Campbell gazetecilerin işine acımasız bir yaklaşım benimsemişti. Sewall, kamusal sorumluluklarını bıraktığı için, ikinci el bilgilere giderek daha bağımlı hâle geldi. "Kuzeni Bayan Jane Green, kendisine daha önce hiç duymadığı ancak kasabanın bir akşam öncesinde biliyor olduğu, Vali Burnet'in komisyonunun geldiğini" söylediğinde olduğu gibi, düşüş yıllarında haberler için daha genç kadın akrabalarına güveniyordu.[22]

Sewall'un günlüğü, on sekizinci yüzyılın ilk on yıllarında haber toplama ve yaymanın hiyerarşik yapısının hayatta kaldığını canlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Halka açık baskılar, toplum kültürünün

21 Ae., 58 (11 Şubat 1685).

22 Ae., 1,061–2 (23 Haziran 1728).

bir parçasıydı ve yerel tartışmalar, Boston matbaasında yayımlanan risaleler ile ateşlenebilirdi. Ancak en önemli haberler, kaçınılmaz olarak önce koloninin önde gelen vatandaşlarına iletildi ve onlar da akrabalarına, iş arkadaşlarına ve uygun gördükleri diğer vatandaşlara aktardı. Yeterince önemli haberler, Boston'daki on bir kilisenin kürsülerinden kamuoyuna duyuruldu. Ancak Sewall ve meslektaşlarının, sosyal astlarını rahatsız etmenin gereksiz olduğunu düşündükleri birçok durum vardı. Yine de en iyi haberler, Boston'da birbirine güvenen çevrelerde dolaşıyordu. Tanrı'dan önce eşitliğin ruhsal demokrasisi ilkeleri üzerine inşa edilmiş bir toplum bile, bu en değerli meta olan bilgiye kendi toplumsal filtrelerini empoze etmişti.

The Boston News-Letter.

Published by Authority.

From Monday April 17. to Monday April 24. 1704.

17.2 *The Boston News-Letter*. Tarihin alt başlığına ve stiline kadar *The London Gazette*'sinin bir kopyası.

Boston, tipik bir şehir değildi. Şehir, lisanslı tesisler üzerindeki sıkı denetimini ancak Sewall'un ömrünün sonuna doğru gevşetti; Sewall, bu değişikliği onaylamıyordu. Başka yerlerde, evde ya da tavernada yapılabilecek işler, genellikle toplanmalar sırasında yapılırdı: toplantı evi, mahkeme salonu çevresinde, hatta cenazelerde. Tabii ki Boston da diğer yerler kadar kontrolsüz söylentilerin dolaşmasına maruz kalıyordu. Bu söylentilerin bazıları, memleketteki olaylar; bazıları ise Avrupa'daki önemli olaylarla alakalıydı. 22 Eylül 1685'te Sewall, kendisinin çevresinde bulunmayan ve daha az seçkin bir vatandaş olan "komşusu Fyfield"den, Monmouth dükünün infazına ilişkin oldukça karışık bir hikâye aldı. Bu, 15 Temmuz'da Londra'da gerçekleşmişti. Fyfield, haberi bir kaptandan almıştı.[23] Sonraki haftaya dair yazılarda, daha güvenilir kaynaklardan aldığı düzeltilmiş bir anlatıyı kaydetmiştir. Burada, çoğu zaman olduğu gibi, söylenti; elitlerin kullandığı kanallardan daha hızlı yayıldı.

Boston, benzersiz bir laboratuvardı: haberlerin, Avrupa topraklarındakinden daha kısıtlı filtrelerden geçirildiği bir yerdi.

Burada gazete, ilk haber kaynağı olarak ikincil bir rol oynadı. Sewall baskıya bağlıydı ve titizlikle gazeteleri topladı; genç bir adamken Boston basınını üç yıl boyunca denetlemişti ve ayrıca yayımlanmış bir yazardı. Ama çoğunlukla dikkatlice ciltlenmiş kopyalarını, bir referans kaynağı olarak kullandı: isimler ve tarihler veya politik metinler, konuşmalar ve yeniden basılan bildiriler için.[24] Boston gazetesi ayrıca, gelen gemilerin iniş tarihleri gibi bazı yararlı ticari materyaller de sağlamıştır; ikinci Boston gazetesinin bir yeniliği olan *Gazette*'de emtia fiyatlarını sunma girişimi, Connecticut ve Rhode Island'daki rakiplerine karşı ticari üstünlüğünü kaybetmek istemeyen Boston'lı tüccarların istekleri sonucu boşa gitti.[25] Sewall, bazı yıllarda ciltleri için önemli olayların bir dizinini hazırladı ve uygun şekilde notlar da ekledi. Tüm bunlara rağmen, yerel gazete Sewall'un bilgi ağında küçük bir rol oynadı: Londra ve Amsterdam'dan gelen gemiler tarafından getirilen ithal gazetelere kıyasla, çok daha küçük bir rol. Belki de Sewall'dan daha az bağlantısı olanlar için durum farklıydı: Campbell'ın gazetesi, Boston çevresindeki daha küçük yerleşim bölgelerindeki abonelere haberleri ulaştırma konusunda daha önemli bir role sahipti. Rakip gazetelerin

23 Ae., I, 78.

24 Sewall'ın ilk *The Boston News-Letter* sayıları, şu anda New York Tarih Derneği'nin kütüphanesinde yer almaktadır.

25 Brown, *Knowledge*, s. 38.

gelişi, farklı bakış açıları ve elit haber egemenliğinde belirli bir gevşeme getirdi. Ancak Boston gibi yerlerde, anlatıcının güvenilirliğine ve itibarına sıkı sıkıya bağlı olan sözlü iletişim, kolonyal dönem boyunca haber iletişiminin merkezinde kaldı.

Amatör Newshound

On sekizinci yüzyılın ortalarına gelindiğinde, Hollanda Cumhuriyeti parıltısını kaybetmişti. Artık uluslararası ticarete hâkim oluşundaki acımasızlığı, korku uyandırmıyordu ya da Avrupa güçlerinin birinci sırasına ani yükselişine hayranlık beslenmiyordu. Ama yine de olağanüstü derecede sofistike ve maharetli bir toplumdu ve hâlâ Avrupa'nın en gelişmiş haber pazarlarından birine sahipti. En büyük şehirlerinin her birinde, bazıları artık köklü olan sıradan bir gazete hizmet veriyordu. *Oprechte Haerlemsche Courant,* on yedinci yüzyılın ortalarında kurulan gazetenin soyundan geliyordu. 1650 ile 1750 arasında tirajı on kat artarak haftada üç kez yayımlanan sayıları, yaklaşık 4.300 aboneye yükseldi; *Amsterdamsche Courant,* yaklaşık 6.000 kopya sattı.[26] Bunlar, yayıncı için etkileyici sayılardı, ancak nüfusun büyüklüğü ve yerel rekabetin olmadığı düşünüldüğünde, belki de o kadar etkileyici değildi. On sekizinci yüzyılın ortalarında yayımlanan on Hollanda gazetesinin her biri, yerel makamlar tarafından korunan ve düzenlenen yerel bir tekele sahipti. Böyle bir rekabet, örtüşen pazarlardan geldi: *Haerlemsche Courant*'ın baskı çalışmasının yarısı, Amsterdam distribütörü aracılığıyla satıldı.

Hollanda haber kültürünün canlılığı, Avrupa toplumlarının en kentleşmiş, okuryazar ve burjuvalarından birinde, kamusal işlere yaklaşımında önemli ölçüde sınırsız olan, uzun ve seçkin bir risale üretme geleneğinden ortaya çıktı. Haber sevenler ve amatörler için daha iyi bir yer yoktu; ve hiçbiri Jan de Boer kadar şevkli değildi.

Jan de Boer, bir kâtipti.[27] Haftanın üç günü bir bağcının ofisinde çalışıyordu; bu iş, ona diğer faaliyetler için bolca zaman bıraktı. Nispeten daha rahat koşullara sahipti. Makul düzeyde vergi ödedi ve Haarlem'de "yoksul kişilere" ücretsiz kiraladığı küçük bir evi vardı. De

26 Joop K. Koopmans, 'Supply and Speed of Foreign News in the Netherlands', *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005), s. 185–201.

27 Haber tarihçesinin incelenmesi: Jeroen Blaak, *Literacy in Everyday Life: Reading and Writing in early Modern Dutch Diaries* (Leiden: Brill, 2009), s. 189–264.

Boer, aynı zamanda bir Katolik'ti; onaylanmayan, ancak üyelerinin genellikle dinlerini barış içinde uyguladığı bir azınlık kilisesine üyeydi. Ancak de Boer, bu korumayı yerel sulh hâkimine borçlu olduklarının farkındaydı ve nüfusun bir kısmının onlar için iyi dilekleri yoktu.

De Boer'in haber günlüğü, oldukça sıra dışıydı. Wallington veya Sewall tarafından bırakılan belgelerin aksine, çok az otobiyografik malzeme içeriyordu. De Boer, nadiren gündelik faaliyetler hakkında yazıyordu: enerjisini tamamen haberlerin kaydını tutmaya adamıştı. Günlüğüne politik bir kriz anında başladı: IV. William'ın Stadtholder olarak atanması ve 1748 vergi isyanları, William'ın gücünü sağlamlaştırmasına olanak verdi. De Boer, son derece süslü bir başlık sayfası hazırladığı, güzelce sunulmuş cildini bir kenara bırakmadan önce on iki yıl boyunca devam etti. Tüm mesleki becerilerini kitabını hazırlamak için kullanmasına rağmen, kitap, daha geniş bir tiraj için tasarlanmamıştı. Biter bitmez de Boer, onu diğer el yazmaları ile birlikte kilitli bir dolaba kaldırdı. İsteği yerine geldi: haber tarihi, bugüne kadar yayımlanmamış bir el yazması olmaya devam ediyor.[28]

De Boer, çoğu gün tarihçesini yazdı. Kendisine sözlü iletilen haberlerin yanı sıra, birçoğunu uygun yerlerde cilde yapıştırdığı yazılı kaynaklardan gelen raporlara da yer verdi. De Boer, yetenekli bir haber toplayıcısıydı; gerçek bir muhbirin içgüdülerine sahipti. Engellenen vergi isyanının iki liderinin idam edileceği bir günde, de Boer, olayları inceleyebilmek için Dam Meydanı'na erkenden gitti. Dar giriş ve çıkış noktaları ile kalabalığı sıralamak için yapılan düzenlemelerin sıkıntıya yol açacağına düşünmüş ve öyle de olmuştu. Büyük kalabalığın yönetilemez olduğu ortaya çıktı; ateş edildi ve kaçma telaşıyla birçok kişi ezilerek hayatını kaybetti. Bu trajedide bile, de Boer haberlerinin kalitesi için kendisini tebrik ediyordu: "Olayları benim kadar yakından ve bilinçli bir şekilde gözlemleyen ve hemen not alan başka biri olmadığını biliyorum."[29]

De Boer, aynı zamanda hevesli bir gazete okuyucusuydu. Düzenli olarak *Amsterdamsche Courant* okuyordu; fakat *Gravenhaegse Courant*'a da en az diğeri kadar günlüklerinde yer vermiştir. İki gazete farklı günlerde, yerel olarak salı, perşembe ve cumartesi; Lahey'de pazartesi, çarşamba ve cuma günleri yayımlandığından, her ikisine de aboneliği olan okuyucular, aslında günlük bir gazete satın alabiliyordu. Özellikle heyecanlı zamanlarda de Boer, başka

28 In The Hague, Koninklijke Bibliotheek, Mss 71 A 8–12.

29 Blaak, *Literacy*, s. 211.

gazetelere de ulaşabiliyordu: *Leidse Courant* ve Haarlem, Rotterdam ve Groningen'den gazeteler. Çoğu, Amsterdam kitapçılarından satın alınabiliyordu. De Boer, ayrıca risale okuyor ve biriktiriyordu. Doelist isyanları, mevcut ekonomik sıkıntılar için günah keçisi aramaya yol açtı ve bir dizi risale, Katoliklerin sadık Hollanda vatandaşı olup olamayacağını açıkça sorguladı. De Boer, bu tartışmaya hem katkıda bulunan hem de gözlemleyenlerden biriydi: *De Patria* şiiri, hatırı sayılır bir gururla belirttiği gibi birkaç baskıdan geçti. Risaleler, genellikle sokak satıcılarından satın alınırdı ve bazen hâkimler tarafından onaylanmadığı bilinen bir şeyi elde eden arkadaşları da de Boer'e bulduklarını sunuyordu. Genel olarak yasalara uyan de Boer, yarı gizli veya tehlikeli kitaplarla ticarete katılmanın tadını çıkardı.

De Boer, haberlerini nereden aldığını çok dikkatli bir şekilde kaydettiği için, on sekizinci yüzyıl Amsterdam'ında, ayrıcalıklı olmayan bir vatandaşın erişebildiği haber ağlarını bir miktar doğrulukla inceleyebiliyoruz. Sonuçlar oldukça açıklayıcı. Örneğin, 1748'de de Boer, tarihçesine yazdığı 179 haberin kaynağına dikkat çekti. Bunların beşte biri, kendi tanık olduğu olaylardı ve %40'ı, üçüncü şahıslardan duyduğu hikâyelerdi. Haberlerinin yüzde 40'ından azını, basılı materyalleri okuyarak öğrendi. Bu, Amsterdam siyasetinde özellikle çalkantılı bir yıldı, ancak 1755'teki Lizbon depremi gibi kayda değer olayların çoğunun meydana geldiği bir yılda bile, raporlarının ancak yarısından daha azını basılı kaynaklardan aldı.[30] Basılı maddeler arasında bile, gazeteler baskın haber kaynağı olmaktan uzaktı. De Boer'in haber tarihçesine eklediği parçaları incelersek, çoğunun diğer basılı medya türlerinden geldiğini görürüz: risaleler, hükûmet yayınları ve birkaç oyulmuş çizim. On yedinci yüzyılda gazete ticaretinin ilk merkezlerinden biri olmasına rağmen, gazeteler, on sekizinci yüzyıl Amsterdam'ının haber dünyasında nispeten mütevazı bir rol oynadı.

Sneek'ten tiksinti

Jan de Boer gibi bu kadar sadık bir takipçileri olmasına rağmen, gazeteler on sekizinci yüzyılın ortalarında neden hâlâ tatmin edici olmayan bir haber kaynağıydı? Hollanda Cumhuriyeti'nde on yedinci yüzyıldan miras kalan coşkulu, yenilikçi gazete dünyası; aslında daha kısıtlayıcı hâle geldi. Her şehirde sadece bir gazeteye izin veriliyordu.

30 Ae., s. 351 (tablo 5 ve 6).

Tekeline karşılık olarak gazete, hatırı sayılır bir ücret ödedi ve editörler, sulh hâkiminin onaylamayacağı herhangi bir şeyi yayımlayarak yatırımlarından ödün vermemeye dikkat etti. Yüzyılın sonundaki büyük devrimler, gazetelerin içeriğini yöneten ve kendi kendine empoze edilen kısıtlamaları ortadan kaldırmadı. Hem Fransa'da hem de Çukur Ülkeler'de, on dokuzuncu yüzyılda, tanıdık ve daha muhafazakâr bir habercilik modeline dönüldü. Bu açıdan Britanya ve Amerika'nın çekişmeli siyasi kültürleri, büyük ölçüde istisnaydı. Hollanda Cumhuriyeti'nin önde gelen entelektüel merkezinin 1785'te yayımlanan gazetesi *Leidsche Courant*'da verilen editoryal bildiri kendine özgüdür:

> Bir gazete, haber olaylarını yayımlamak ve resmî belgeleri basmak anlamına geldiğinden ve yarışan makalelerden oluşan bir koleksiyon olarak tasarlanmadığından, katkıda bulunanlardan bu tür metinlerle bizi rahatsız etmemelerini rica ederiz.[31]

Hollandalı okuyucular, siyasi tartışmalara katılmak istedi. Ancak bu, büyük ölçüde risalelerle ve yeni bir siyasi dergi sınıfıyla sınırlıydı. Ayrıcalıklı, temkinli ve kârlı gazeteler; dokunulmazlığını korudu. On dokuzuncu yüzyılda yerel haberlerin kapsamı genişledi ve gazetelerin asıl işi hâline geldi. Ancak on sekizinci yüzyılda bu, henüz başarılamamıştı. Hollandalı gazeteler, yerel siyasi tartışmaları yayımlamayı reddetme konusunda kararlı davrandı. 1786'da Frizyalı yurtseverlerin bir mektubu, Frizya'nın kendi gazetesi *Leeuwarder Courant* dışında Hollanda'daki her gazetede yayımlandı. Yerel yönetimin onaylamamasına karşı savunmasızlığının ve kazançlı ayrıcalıklarının kaldırılabileceğinin bilincinde olan gazete, bunun yerine il yönetmeliklerini yeniden basmakla yetindi: Sneek kasabasından meyve sepetlerinin yasaklanması gibi; görünüşe göre bunlar, Frizya'nın kalanında olduğundan daha küçüktü ve müşterilere yanlış ölçü verilebilirdi.[32]

Sıradan ve dar görüşlü gelenek, pek çok yerel gazetede hâlâ devam ediyor olsa da, bu bir bayağılık olarak görülmektedir. Ancak, gazetelerin nüshalarının büyük bir kısmının hâlâ hükûmetlerden doğrudan kaynak aldığına dikkat çekmektedir. On sekizinci yüzyılın sonunda bile resmî yayınlar, önemli bir haber ve bilgi kanalı olarak kaldı. Bu, son olarak bu kitapta, Avrupa'daki hükûmetler hem broadsheet hem

31 Alıntı yapılan Marcel Broersman, 'Constructing Public Opinion: Dutch Newspapers on the Eve of a Revolution (1780–1795)', Joop W. Koopmans, *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005), s. 227.

32 Broersman, 'Constructing Public Opinion', s. 229–30.

de risale biçiminde basılı bildiriler ve yönetmelikler yayımlamaya başladığında, genişleyen on altıncı yüzyıl haber pazarının bir öğesi olarak tartışıldı.[33] Ancak bu, yeni ticari haber yayın biçimlerinin gelişiyle sona ermedi. On yedinci yüzyıldan itibaren alıntılar ve resmî yayınların tüm metinleri, periyodik haber yayınlarına basitçe aktarıldı. Hükûmetler, kararnamelerini geleneksel yollarla yayımlamaya devam etti: halka açık yerlerde ve pazar meydanında sesli okuyarak. Evrensel okuryazarlıktan önceki bir çağda, bu tür sözlü yayınlar, haberlerin yayılmasında hâlâ önemli bir rol oynuyordu.

Yeni okur sınıfları için gazeteler, başka yönlerden tatmin edici değildi. On sekizinci yüzyılın sonuna kadar, gazeteler hiçbir şekilde resim içermiyordu. Jan de Boer gibi büyük olayların görsel bir temsilini isteyenler, ayrı kâğıtlar olarak oyma veya gravürler satın almak zorundaydı. Bu aralıklarla hareketlenen pazar, haberleri takip edenlerin büyük olayların bir resmini oluşturmasına yardımcı oldu.[34] Ancak resimli sayfaların, alıcıların kendileri tarafından gazete veya risaledeki anlatıyla birleştirilmesi gerekiyordu. Haber öykülerinin resminde ustalıkla kullanılan kelimelerin ve resimlerin, çarpıcı ve dramatik bir şekilde yan yana sunulması için hâlâ zaman vardı.

Müşteriler ayrıca gazetelerin doğruluğu konusunda endişeliydi. 1757'de de Boer, Prusya ile Avusturya arasındaki savaşın haberlerini takip etmeye çalışıyordu. Haberleri yakından takip etmesine rağmen, çelişkili raporlar karşısında şaşkına döndü: "Tüm bu farklı raporları nasıl uzlaştıracağımı bilmiyorum ve bu işi, benden daha bilge olanlara bırakacağım."[35] Asıl sorun, hâlâ gazetelerin sayfalarına hâkim olan, uzak yerlerden gelen haberlerin çok yavaş ulaşmasıydı. Bu bakımdan on yedinci yüzyıldan on dokuzuncu yüzyıla kadar, haberlerin sağlanmasında büyük bir gelişme olmamıştır. Groningen gazeteleri, 1750'de haber hikâyelerini kapsama açısından 1800'dekinden daha günceldi.[36] Gerçek şu ki, on yedinci yüzyılın ortalarında Avrupa posta ağı tamamlandığında, haberleri hızlandırmak için daha fazla yapılacak bir şey kalmamıştı. Önemli değişiklikler getirmek için on dokuzuncu yüzyılın başlıca teknolojik yenilikleri olan telgraf ve demiryolları gerekecekti. Bu noktada sonuçlar olağanüstüydü.

33 Yukarıda, Bölüm 4.

34 Bkz. Roger Paas, *The German Political Broadsheet, 1600–1700*, 11 cilt (Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1985–2012).

35 Blaak, *Literacy*, s. 231.

36 Koopmans, 'Supply and Speed of Foreign News', s. 200–1.

1823'te dış haberlerin *Leeuwarder Courant*'a ulaşması, ortalama on sekiz gün sürüyordu. Elli yıl sonra bu sayı, dörde düşürüldü.[37]

Bu önemli miydi? Bir anlamda haberler, onu ilk kez duyan veya okuyan herkes için tazedir. Eğlence amaçlı veya öğretici bir metin olarak değeri, iletim aşamasında geçen süre ile azalmaz; eğer eski bir hikâye yenilenmişse, amacını ortaya koymak için hiç de yeni olması gerekmez. Bu, kitaptaki haberlerin yeni tüketicilerinin çoğu için doğrudur, ancak iletim hızının her zaman kritik olduğu fikir oluşturucular için geçerli değildir. Onlar için, tıpkı dört yüz yıl önce olduğu gibi, güvenilir haber kaynaklarına erişim, gücün merkezî bir niteliğiydi ve temin etmek için gazetelerin ötesine bakmaya devam ettiler.

Kaşıntı Bir Hastalık Oluşturdu

On dördüncü ve on sekizinci yüzyıllar arasında, haberlere düzenli erişimi olanların sayısı, muazzam bir şekilde artmıştı. Haber medyası; bu değişen topluluğa, özellikle üslup ve biçimlerine uyum sağlamakta yavaştı. Profesyonel haber hizmetlerinin; "müşteri" kelimesinin potansiyel alıcıyı değil, üreticiyi tanımladığı bir çağda ortaya çıktığını hatırlamak önemlidir. Bir haberci, kendisini büyük bir asilzadeye ya da prense, bir şairin ödül umuduyla sonelerini ya da bir sanatçının portre sunmasına çok benzer şekilde sundu. Bu hizmetten para kazanıldığında bile, haber yazarlarının gelenek için teklif verdiği ton, mallarını satan bir tüccarın tonuna çok benziyordu.[38] Bu müvekkillik geleneği, on sekizinci yüzyıla, Daniel Defoe veya Samuel Johnson gibi ücretli kişilerin emekli maaşı veya maaş karşılığında yazdığı zamana kadar sürdürüldü; ya da Paris gazetecisinin uzun, durgun ve şımartılmış kariyerinde, saygılı ve talep içermeyen ilahileri, kraliyet tekeli tarafından rekabete karşı korundu.

Benzer bir şekilde haber yazım tarzı da, Avrupa'nın yönetici sınıflarını bilgilendirmek için geliştirilmiş olana inatla bağlı kaldı. Haberler; gizli bilgilendirmelerden, ticari haber mektuplarına dönüştü ve daha sonra stil veya organizasyonda önemli bir değişiklik olmaksızın ilk gazetelerde görüldü. Bu gazeteleri satın alan yeni nesil okurların, daha önce yalnızca yönetici sınıfların gizli danışmanları arasında aktarılan bilgilere erişebildiği için gurur duyacağı iddia edilebilir. Belki de öyleydiler; ama bunu anlamaları zor olurdu. Gazeteciler, açıklama yapma zorunluluğunu kabul etmedi. Okuyucular, bu dış politika raporlarının kendilerine açıklanmasını seçtiyse veya

37 Ae., s. 193.

38 Yukarıda, Bölüm 5.

gerçekten de kendi yaşamlarıyla daha ilgili alanlarda neler olup bittiğini öğrenmek istiyorlarsa, geleneksel haber dağıtım mekanizmalarına, özellikle de sohbetlere güvenmek zorundaydı.

Çok fazla haber, yorum ve analiz; ağızdan ağıza aktarıldı. Okuyucunun gerçek yaşam deneyimine ya da hayalî bir okuyucunun inşasına olan bu kayıtsızlık, Fransız Devrimi esnasında Jean-Paul Marat'ın klasik göndermelerinde devam etti. Dönemimizin sonuna gelindiğinde, haberciler; baskı altındaki okurlarından ziyade, sosyal üstlerinin veya yazar arkadaşlarının onayını kazanmakla daha fazla ilgilendiklerine dair belirgin bir izlenim vermektedirler. Haber; kamusal olmaktan çok, yazar merkezliydi. Okuyucu, onu almak veya bırakmakla yükümlüydü; neşelenmeli ve ayak uydurmalıydılar.

Dikkat çekici olan şey, pek çok Avrupa vatandaşının bu basılı haber dünyasına girmeyi seçmesidir. 1667'de John Cooper, "haber kaşıntısının nasıl bir hastalığa dönüştüğünü hayal edemezsiniz" diye yazmıştı. Tıbbi analoji gayet açıklayıcı; çünkü birçok haber, hayatın gerekliliklerinden biri hâline geldi.[39] Büyük olayların olduğu zamanlarda risale satın almaları, daha az şaşırtıcıdır. Açıklamalara, öğütlere veya sadakat belirteçlerine duyulan ihtiyaç; bu dönemdeki tüm büyük olaylara eşlik eden büyük risale dalgalanmaları için yeterli açıklamayı sağlar. Daha şaşırtıcı olanı ise, gazetelerin zaman zaman itiraf ettiği gibi, aslında öğrenecek bir şey olmadığında bile düzenli olarak haber özeti alma arzusudur.

Cevap, gazetelere sadece kısmen içerikleri için ve en azından temsil ettikleri bilgiler kadar değer verildiği görünüyor. Okuyuculara, gündelik yaşantının çok ötesinde bir dünyaya bakma şansı sundular. Aslında pek çok dünyaya bir bakış şansıydı: asla ziyaret etmeyecekleri ülkeler; neyse ki asla savaşmayacakları savaşlar; hiçbir zaman tanışamayacakları ve karşılaşsalar bile onlara dönüp bakmayacak hükümdarlar ve prensler. Bu tür dünyaları, tarih eserlerinde veya seyahat anlatılarında örnekleyebiliyorlardı; ancak gazetelerde onlara tahmin edilemeyen bir derlemeyle, anlatı olmadan sunuluyordu ve hepsi, bir biftek turtası veya bir litre bira karşılığında alınabiliyordu. Gazetesiz olmak mümkündü, ama bir kez ortaya çıkınca, kısa sürede kibar bir hayatın donanımı hâline geldi; bir vatandaşın toplumda geri çekilmenin acı vereceği belirli bir yere ulaştığının bir işareti. Gazeteler, Avrupa toplumunun can damarına girmişti. Bu noktadan sonra geri dönüş olmayacaktı.

39 I. Atherton, 'The Itch Grown a Disease: Manuscript Transmission of News in the Seventeenth Century', *Prose Studies*, 21 (1998), s. 39; yeniden basımı Joad Raymond, *News, Newspapers, and Society in Early Modern Britain* (Londra: Frank Cass, 1999), s. 39–65.

Sonuç

On sekizinci yüzyılın sonundaki çalkantılı olaylara kapılanlar için, iletişim tarihinde belirleyici bir döneme ulaşıldığını anlamak kolaydır. Gazetenin çağı gelmişti. Fransız devrimci gazeteci Pierre-Louis Roederer, "toplumdaki erkekler arasında fikir alışverişi için farklı araçlar" üzerine yazdığı makalede, durumu takdire şayan bir açıklıkla ortaya koydu:

> Gazeteler yalnızca en son ve acil haberleri içeriyor; müşterilerin kitapçılarda aramak zorunda kaldığı kitaplardan veya diğer basılı materyallerden daha fazla okuyucuları var, çünkü seyyar satıcılar ve postacılar sayesinde gazeteler, okuyucu kitlesine ulaşıyor. Dergiler, tüm sınıflar tarafından okundukları ve her gün aynı anda ve kamuoyuna açık her yerde okuyucularına ulaştıkları ve günlük konuşmaların zorunlu bir parçası oldukları için diğer medya türlerinden daha büyük bir sosyal etkiye sahip.[1]

Haberciler; on altıncı yüzyılın başında haberin bir meta hâline gelmesinden bu yana, üç yüz yıl boyunca çektikleri acılara dayandılar. Şimdi sadece nüfuz değil, aynı zamanda itibar elde etme fırsatını gördüler. Artık en azından kendi gözlerinde, küçük düşürücü ve tüccarlardan aşağıda değillerdi; aksine, "halkın koruyucusu" idiler. Camille Desmoulins, *Révolutions de France et de Brabant*'da şöyle yazdı:

> Bir gazeteciyim ve bu, oldukça iyi bir rol. Gazetecilik, artık hükûmetin eline düştüğünüz, sefil ve paralı bir meslek değil. Bugün Fransa'da plakaları, sansürü ve senatoyu, konsolosları ve diktatörü denetleyen; bizzat gazetedir.[2]

1 1. Alıntı yapılan Elizabeth L. Eisenstein, *Divine Art, Infernal Machine: The Reception of Printing in the West from First Impressions to the Sense of an Ending* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2011), s. 199.

2 Ae., s. 204.

Sınırsız olasılıklar duygusu somuttur ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden bir yorum dizisini çok iyi yakalar. Bu, gazete için büyük bir zafer çağıydı. 1835'e gelindiğinde, Amerikalı bir yorumcu ve dolayısıyla gazeteci olan bir kişi, şunu sorabilirdi: "Günlük bir gazetenin sosyal hayatın en büyük organı hâline gelmesini engelleyen nedir?" "Kitapların, tiyatroların ve dinin günü; geldi geçti. İnsan düşüncelerinin tüm bu büyük anlarına öncülük etmek için gazete üretilebilir."[3]

Bu, baş döndürücüydü. Açgözlü bir basının ani ve çalkantılı ortaya çıkışına tanık olan Fransız Devrimi'nin, çağdaşları neden bu kadar etkilediği anlaşılabilir. Fransa'da, Eski Rejim'in kontrollü basını ile devrimci yılların özgürlüğü arasındaki zıtlık, özellikle çetin oldu. Ancak kendi terimleriyle bile, basın için yapılan iddialar, biraz abartılıydı. Basın; sokaklardaki ajitasyondan, Ulusal Meclis'teki tartışmalardan ya da örneğin Danton'un kaderini belirleyen Jakoben Kulübü'ndeki hararetli tartışmalardan daha mı önemliydi? Robespierre'in, en fazla bir düzineden oluşan bir topluluk olan Kamu Güvenliği Komitesi üzerindeki kontrolü, terörü destekliyordu.

Periyodik basının bu muzaffer övgüsünde, on beşinci yüzyılın ortalarında ve o zamandan beri aralıklı olarak matbaanın doğuşuna eşlik eden selamlamaların güçlü yankılanmalarını görüyoruz. Matbaa, toplumdaki dönüştürücü rolü nedeniyle yeni endüstriye yoğun bir şekilde dâhil olan akademisyenler ve matbaacılar tarafından geniş çapta kutlandı. Geriye dönüp baktığımızda, bu övgülerde büyük ölçüde yanlış kehanet ve rasyonelleştirilmiş kişisel çıkar geliştiğini görebiliriz. O yoğun çağın tüm teknolojik yeniliklerinin içinde, matbaanın, kendi kendini tanıtma kapasitesi açısından benzersiz olduğunu bize hatırlatıyor. Silahlar, yelkenli gemiler ve navigasyondaki gelişmelerin hepsi; Avrupa dışındaki yerlerde, Avrupa hâkimiyeti için kritik öneme sahipti. Ancak hiçbiri, kendi başarılarına aynı methiyeleri dizemezdi.

Tüm bunlar, haber tarihinin yazılmaya başlanmasından bu yana, gazetenin gelişiminin neden geleneksel olarak merkeze alındığını açıklamaya yardımcı olur. İlk sistematik haber tarihçelerinin tümü; gazetenin yalnızca baskın haber verme türü olmadığı, aynı zamanda öyle olmaya devam edeceğinin görüldüğü bir dönemde yazılmıştır. Haber tarihi; büyük ölçüde, en azından televizyonun ortaya çıkışından önce, gazete tarihiydi. Gazetenin icadından önceki dönem, tarih öncesi statüsüne indirgenmiştir.

3 *New York Herald*, 31 Ağustos 1835; Eisenstein, *Divine Art*, s. 208.

Şimdi, gazetelerin geleceğinin kesinlikle belirsiz göründüğü bir multimedya ortamına yeniden girerken, oldukça farklı bir bakış açısı alabiliriz. Bu kitabın ilk bölümlerinde gösterildiği gibi, haberler; gazetelerden, hatta matbaanın icadından önce birçok yerde dolaşıyordu. Gazeteler ortaya çıktığında, ilerlemeleri yavaş ve belirsizdi. On yedinci yüzyılın başındaki periyodik basınla yapılan ilk deneyler ve on sekizinci yüzyılın sonundaki kesin atılım arasında, tam iki yüz yıl vardı. Avrupa ekonomisinin her yönden daha sofistike bir haber piyasasının gelişmesine yardımcı olan hızlı genişleme döneminde bile, periyodik basının kapsamı kesinlikle düzensizdi. İspanya, diğer ülkelerdeki gelişmelerin çok gerisinde kaldı ve aynı durum, on altıncı yüzyılın sonuna kadar dünya haber pazarının kalbi olan İtalya için de geçerliydi. Roma'da on sekizinci yüzyıldan önce gazete yoktu; burada, el yazması haber mektupları, şehrin haber pazarının kalbinde kalmaya devam etti.[4] İspanya'da, toplumun geleneksel liderleri bile, daha sonra sokaklarda dağıtılabilecek broadsheet karalamalarının yayımlanması için para ödeyerek güç mücadelelerini sürdürdü.[5] On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar, gazetelerin Batı Avrupa'nın tüm bölgelerinde tam bir kapsam oluşturması mümkün değildi.

Gazetenin ilerlemesi neden daha hızlı olmadı? Bunun bir nedeni, periyodik basının; haberlerin ağızdan ağıza, mektupla, seri olmayan baskılar, bildiriler ve risaleler gibi çeşitli şekillerde göreceli olarak etkili bir şekilde yayıldığı karmaşık bir iletişim ortamında yol almaya çalışmasıdır. Pek çok tüketici için, gazeteler, bu köklü haber kanallarında bir ilerleme olarak görülmüyordu: aslında, bazı açılardan geriye dönük bir adımı temsil ediyordu. Bu argümanı oluşturmak için, yalnızca geleneksel açıdan periyodik haberlerin tanımlayıcı özellikleri olarak kabul edilen etmene bakmamız gerekir: periyodiklik ve düzenlilik; çağdaşlık; birçok farklı haber sunan derleme ve uygun fiyat. Çağdaş tüketicilerin gözünden bakıldığında, bilim insanlarının önemli gelişmeler olarak tanımladıkları şeylerin dezavantajları olduğunu görebiliriz.

4 Stéphane Haffemayer, *L'information dans la France du XVIIe siècle: La Gazette de Renaudot de 1647 à 1663* (Paris: Champion, 2002), s. 68–124, Paris *Gazette*'sindeki İtalyanca içeriğin kaynağı için.

5 Antonio Castillo Gómez, ' "There are lots of papers going around and it'd be better if there weren't": Broadsides and Public Opinion in the Spanish Monarchy in the Seventeenth Century', Massimo Rospocher (ed.), *Beyond the Public Sphere: Opinions, Publics, Spaces in Early Modern Europe (XVI–XVIII)* (Bolonya: Mulino, 2012), s. 230–4.

İlk olarak, periyodiklik. Avrupa'nın birçok yerinden abonelere ekonomik olarak ulaştırılabilecek haftalık haberlerin bir araya gelmesi olan gazete fikrinin başlangıçta çok çekici olduğunu gördük. Daha önce çok az kişiye açık olan sofistike bir siyaset ve yüksek toplum dünyasına bir pencere sundu. İlk başta, saray hayatının ve uluslararası diplomasinin karmaşık, egzotik dünyasına girmek oldukça sevindiriciydi; ama zamanla, oldukça yıpratıcı hâle geldi. Diplomatik hareketlerin, saraya varış ve ayrılışların ve askerî seferlerin sürekli olarak sıralanması; tekrarlayıcı ve giderek daha sıradan hâle gelmiş olabilir: özellikle de bu olayların önemi, ilk başta açık olmadığında bile asla açıklanmadığı için. Bir gazetenin görünürdeki erdemi ve düzenliliği, bir yük hâline geldi.

Bu, sadece haberleri okumanın yeni bir yolu değildi. Birçok kişi için, haber kavramının tamamen yeniden tanımlanmasını içeriyordu. Haberleri bu noktaya kadar takip edenlerin çoğu, bunu düzensiz bir şekilde yapmıştı. Haberler ilgilerini çektiğinde bir risale satın alabilirlerdi; herhangi bir nedenle kişisel olarak olaylardan etkilendiklerini hissettiklerinde bunu yapma olasılıkları daha yüksekti. Şimdi gazetelerde onlara, onları pek ilgilendirmeyen, sindirilmemiş ve açıklanamayan çeşitli raporlar sunuluyordu. Çoğu, şaşırtıcı olmalıydı.

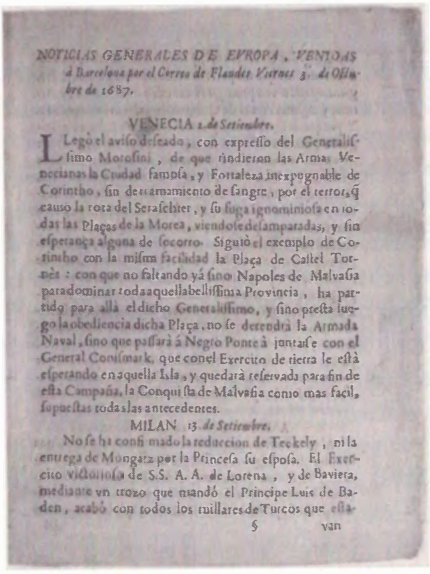

NOTICIAS GENERALES DE EVROPA, VENIDAS
á Barcelona por el Correo de Flandes Viernes 5. de Octu-
bre de 1687.

VENECIA 1. de Setiembre.

LLegò el aviso deseado, con expresso del Generalissimo Morosini, de que rindieron las Armas Venecianas la Ciudad famosa, y Fortaleza inexpugnable de Corintho, sin derramamiento de sangre, por el terror, q causo la rota del Seraschier, y su fuga ignominiosa en todas las Plaças de la Morea, viendole desamparadas, y sin esperança alguna de socorro. Siguiò el exemplo de Corintho con la misma facilidad la Plaça de Caltel Tornès: con que no faltando yá sino Napoles de Malvasia para dominar toda aquella belissima Provincia, ha partido para allà el dicho Generalissimo, y sino presta luego la obediencia dicha Plaça, no se defendrà la Armada Naval, sino que passarà à Negro Ponte à juntarse con el General Conismark, que con el Exercito de tierra le està esperando en aquella Isla, y quedarà reservado para fin de esta Campaña, la Conquista de Malvasia como mas facil, supuestas todas las antecedentes.

MILAN 13. de Setiembre.

No se ha confirmado la redaccion de Teckely, ni la entrega de Mongatz por la Princesa su esposa. El Exercito victoriosa de S.S. A. A. de Lorena, y de Baviera, mediante vn trozo que mandò el Principe Luis de Baden, acabò con todos los millares de Turcos que esta-

§ van

18.1 İspanyol gazetesinin erken bir sayısı. Almanya'daki ilk gazeteden bu yana neredeyse bir asır olmasına rağmen, üslup hâlâ çok ilkel.

Basının ilk çağındaki çağdaş olayları rapor etmenin ana yükünü taşıyan risalelere biraz daha yakından bakarsak, bu dönüşümün kapsamı daha net görünür. Bu eserleri okurken, atalarımızın olağanüstü kavramına olan hayranlığı hakkında canlı bir fikir ediniriz. Haber risaleleri; felaketlerle, hava felaketleriyle, cennete dair görüntülerle, garip canavarlarla, kazanılan savaşlarla, keşfedilen ve cezalandırılan şok edici suçlarla doludur. Gazetelerde yazılanların çoğu ise, rutin ve çözülmemiş olaylardı: gemilerin limana varışı, mevki sahibi kişilerin saraya gelmesi, hisse fiyatlarındaki dalgalanma, generallerin atanması ve komutanlık görevinden alınması. Bu, iktidar ve ticaret çevrelerinde olanlar için kritik bir bilgi olabilirdi; ancak ara sıra haber okuyanlar için, Sussex'te bir ejderhanın görülmesiyle kıyaslanamazdı.[6]

Risaleler ve broadsheet'ler, okuyuculara istedikleri haberleri seçmesi için fırsat tanıdı. Ayrıca, periyodik basına ters düşen büyük bir gerçeği doğru bir şekilde yansıtıyorlardı: haberler, bazı zamanlarda daha acildi. İki asırlık düzenli günlük gazeteler ve haber bültenleri, bizi takdir etmemiz için eğitti. Yine de bir haber bültenini açtığımızda ve ilk madde olarak, bir yasa koyucu komitesinin bazı hükûmet faaliyetlerinin biraz daha iyi başarılabileceğini bildirdiğini gördüğümüzde, belki de atalarımızın haklı olduğu sonucuna varabiliriz.

Gazetelerle tanıtılan diğer büyük "ilerlemeler" de böyledir. Avrupa'nın dokuz veya on başkentinden gelen son gönderilerin bir resitali olan gazetelerin çağdaşlığı, haberlerin geleneksel anlatı yapısının terk edilmesini temsil ediyordu. Bir risale, genellikle tek bir olayı baştan sona anlatırdı. Meselelerin nasıl sonuçlandığına, savaşı kimin kazandığına ya da bir depremde kaç kişinin hayatını kaybettiğine dair bilgiler sunardı. Bir olayın nedenlerini ve açıklamalarını sunabilir ve ders çıkarabilirdi. Gazeteler ise tam tersine, bir yapbozun rastgele parçaları gibi görünen olaylar sunuyordu. Normal aboneler için bile, açıklanan olayların sonucunun sonraki sayılarda rapor edileceğine dair hiçbir garanti yoktu. Editörlerin, Köln veya Viyana'dan aktarılan bilgilerin hangilerinin önemli olacağını bilmelerine imkân yoktu. Kendi nüshalarını oluşturdukları el yazması haber mektuplarından ve yabancı gazetelerden bağımsız hikâyeleri takip etmek istemiyorlardı: o yerlerdeki kendi muhbirleriyle temas kuramıyorlardı çünkü henüz bir muhbirleri yoktu.

Avrupa'nın haber merkezlerinden gelen bu kısa raporlar ile karşı karşıya kalan gazete okurlarına, en kritik öneme sahip haberlere giden

6 Andrew Hadfield, 'News of the Sussex Dragon', *Reformation*, 17 (2012), s. 99–113.

yolu bulmaları için çok az yardım sunuldu. Gazeteler, en önemli hikâyeleri işaret edecek veya okuyucularını anlamaya yönlendirecek tasarım sofistikeliğini veya editörlük kapasitesini henüz geliştirmemişti. Sözlü raporlar ve gönderiler doğası gereği daha doğru kabul edildiğinden, gazeteler; okuyucularına haberleri takip etmede gerçekten yardımcı olacak yorumlardan kaçınma eğilimindeydi. Okuyucuların, bu tür bir editoryal rehberliği risalelerde bulma olasılığı çok daha yüksekti. Satın alınabilirliğe gelince, periyodik yayınlar söz konusu olduğunda bu genellikle gerçekte olduğundan daha belirgindi. Bir gazetenin tek bir kopyası, yalnızca birkaç kuruşa mal oluyordu; düzenli bir abonelik ise, daha önemli bir yatırımı temsil ediyordu. Ayrıca, yayıncı tarafında, kopyaların okuyucularına ulaştırılabilmesi için önemli bir altyapının geliştirilmesini de gerektiriyordu. Tüm bunlar, gazete kavramına duyulan ilgiye rağmen, bu kadar çok haber dizisinin nasıl başarısız olduğunu veya sadece resmî sübvansiyonla başarılı olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, periyodik basının en çok siyasal heyecanın yüksek olduğu ve dolayısıyla risale yayınlarının arttığı dönemlerde gelişmesi şaşırtıcı değildir.

Bütün bunlar; gazeteler yeni okuyucular için bu kadar sınayıcıysa, gazetelerin en sonunda nasıl haber altyapısının yerleşik ve nihayetinde baskın bir parçası hâline geldiği sorusunu akla getiriyor. İçeriklerinin ne kadar sindirilemez olduğu düşünüldüğünde, gazetelerin içerdiklerinden ziyade, temsil ettikleri sayesinde başarılı oldukları sonucuna varabiliriz. İlk defa, okuyucu kitlesine daha önce sadece iktidar çevrelerinde bulunanların ulaşabileceği bir tür ve biçimde haberler sunuldu. Gazeteler bir dikiz gösterisiyse, olabilecek en gurur vericisiydi. Somerset'teki bir taşra reisi veya Montpellier'deki bir doktor; Moskova'daki hanedan krizine özel bir ilgi duymasa bile, böylesi bir istihbaratı alabilmek bir statü göstergesiydi. Gazeteler, harcanabilir geliri olanlar için, zaruri olmayan bir satın alımdı ve bu çağda, bu pozisyondaki insanların sayısının çok hızlı artmasına yardımcı oldu. Bir tüketim toplumu, fayda kadar moda tarafından da yönlendirilir ve on sekizinci yüzyılda bir gazete, kibar toplumun önemli bir parçası hâline geldi.

Bu dönemin sonuna doğru, gazete de ilk yüzyılında kendisini karakterize eden iffetli erdemlerin birçoğunu atarak ilgi gördü. Burada, yerel haberleri aktarmaya yönelik kademeli genişleme, kesinlikle belirleyiciydi. Bu, Avrupa'nın farklı yerlerinde, çok farklı zamanlarda meydana geldi. Rekabetçi ve canlı Londra haber piyasası, on sekizinci yüzyılın başlarının çekişmeli partizan siyasetine cesurca

dalmıştı ve bu, alışılmadık derecede erken oldu. Başka yerlerde, yerel haberciliğin gelişimi; esasen yalnızca on sekizinci yüzyılın son yıllarında ve hatta bazı yerlerde daha sonrasında gerçekleşti.

Söz konusu durum, siyasi tartışmalarda bilgili ve aktif bir rol oynayabileceklerine inanmaya teşvik edilen ve genişleyen bir halk için gazeteleri ilginç bir hâle getirdi. Savunuculuk gazeteciliğinin on sekizinci yüzyılın sonlarındaki büyük krizlerle birlikte ortaya çıkışı, nihayet haberler ve fikirler arasındaki ve gazete ile güncel olaylarla ilgili diğer yazı biçimleri arasındaki ayrımı ortadan kaldırdı: elbette risaleler de bunlardan biriydi, ama aynı zamanda yeni ve saygın siyasi dergiler de vardı. Ancak bu dönüşüm, evrensel değildi; siyasi tarafsızlık geleneği, tek bir gazetenin yerel bir pazara hizmet ettiği ve okuyucularının bir kısmını yabancılaştırmak istemediği birçok yerde devam etti. Ancak sonuç, yine de derin ve kalıcıydı.

Bu dönüşümün bir bedeli oldu. Gazeteler, fikirlerin şekillenmesinde doğrudan rol oynayacak olsaydı, devlet adamları onları kontrol etmek isterdi; ve her şeyden önce yetkin bir yaşam sağlamak isteyen gazeteciler, kontrol edildikleri için her zaman mutsuz değildi. 1792'de İngiltere'de hükûmet, basının yarısını satın almıştı.[7] *Diary or Woodfall's Register*, hizmet verdiği süre boyunca hazineden yılda 400 sterlin ödenek aldı. *Morning Herald*'ın editörü, 1790'da hapis cezası ya da başlığını yılda 600 sterline hükûmete kiralama seçenekleriyle karşı karşıya kaldı. İkincisini seçti. Altı yüz pound oldukça yüksek bir meblağ gibi görünüyor ve 1795'te *Times*'ın desteğini güvence altına almak için yeterliydi. Siyasi etkisinin Hazine sübvansiyonlarına layık olmadığı düşünülen diğer gazeteler, kendileri hakkındaki dedikoduları bastırma karşılığında kamuya mal olmuş kişilerden nakit kabul etti. Londra basını uç bir örnekti, ancak benzersiz değildi. Amerikada'ki basın, devrimci zamanlarda özgürlüğün kalesi olarak geniş bir kitle tarafından övülüyordu ancak, kısa sürede daha kasvetli bir ün kazandı.[8] Amerika Birleşik Devletleri'nin ikinci başkanı ve sık sık basının karalamasına ve alaylarına maruz kalan John Adams'ın karamsar yargısı, "son on yılda basında yüz yıl öncesine göre daha fazla hata yapıldığı" idi.[9]

---

7 Lucyle Werkmeister, *A Newspaper History of England, 1792–1793* (Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1967).

8 Marcus Daniel, *Scandal and Civility: Journalism and the Birth of American Democracy* (Oxford: Oxford University Press, 2009).

9 Eisenstein, *Divine Art*, s. 151.

18.2 *Bir İngiliz'in hazzı ve her türden haberler.*
En üst sayfadaki başlıkların listesi on farklı gazeteden oluşuyor.

Bir kerelik kendisine arkadaşlık eden ancak aslında en büyük düşmanı olan Thomas Jefferson, elbette karşı çıktı. Jefferson'ın, "gazeteler olmadan hükûmete veya hükûmet olmadan gazetelere sahip olma" sorusuna, "hiç düşünmeden ikincisini seçerim" diye cevap vermesi; bir eylem önermiyordu, aksine retorik bir araçtı. Ancak ruhu, Kurucu Babaların çalışmalarını güçlü bir şekilde canlandırdı ve onun anıtını Amerikan anayasasının ilk değişikliğinde basın özgürlüğünü garanti altına alarak gördü.

Bu dönemde hem haber medyasının hem de haber piyasasının gelişimlerinin yeni bir aşamaya girdiğine şüphe yok. Son olarak, önceki dört yüzyılın bu yeni dünyayı hazırlamak için ne gibi katkıları olmuştu? On sekizinci yüzyılın son bölümündeki büyük değişimin hızlanmasından önce bile, 1750'nin haber dünyası, 1400 veya 1500'ünkinden oldukça farklıydı. Bu değişiklik, Avrupa toplumundaki üç

kritik gelişme tarafından desteklendi. Birincisi, çağdaş düşüncede, olayların açıklanmasında ilahî olana vurgu yapmak yerine, insan faili̇liğine odaklanmaktı. Bu, tamamlanmış değildi. Batı toplumunda, olaylarda Tanrı'nın ilahî takdirini aramaya devam eden inançlı kişilerin sayısı oldukça fazlaydı. Kıta ordusundaki bir askerin 1776'da New York'ta İngiliz zaferine verdiği yanıt, "bunu yapan Tanrı'dır, bu yüzden söyleyecek bir şeyim yok" oldu.[10] Ancak, neredeyse her olayın Tanrı'nın ilahî takdirinin bir benzetmesi olarak çerçevelendirilebildiği on altıncı yüzyıl risale literatüründen, on sekizinci yüzyıl gazetelerinin rutin gönderilerindeki daha acımasız haberciliğe doğru aşikâr bir geçiş var. İkincisi ve bağlantılı bir şekilde, haberlerin bildirilmesi ve alınmasında zamanlamaya yapılan artan vurguydu. Daha önce, insanlar ebedî gerçekliklerin anahtarı için haberlere baktıklarında, çağdaşlık geri planda kalmıştı. İster yerel ister uzak bir bölgede, geçen hafta veya daha önce gerçekleşmiş olsun; bir sel, cinayet veya birinin ruhunun ele geçirildiğine dair anlatılar, bir o kadar tesirli olabilirdi. Ahlaki gücü, bu açıdan zamansızdı. Ancak haber; Tanrı'nın amacının anahtarı olmaktan çok, eylem için bir katalizör olarak görüldüğünde, güncellik kritik hâle geldi. Gazeteler için çok fazla kopya sağlayan on sekizinci yüzyıl imparatorluklarının çatışmasında, bu aciliyet duygusu çok daha belirgin hâle geldi ve ayrıca haber iletişiminin artan yoğunluğunun temelini oluşturan altyapının geliştirilmesi için teşvik etti. Ele aldığımız dönem boyunca posta ağı, ileriye yönelik birçok büyük adım attı: ilki, kıtalar arası Avrupa postasının tamamlanmasıyla; daha sonra yeni şube hatlarının eklenmesiyle. Kuzey Avrupa ticaret imparatorluklarının yükselişi, İngiliz ve Fransız posta ağlarının eksikliklerini gidermek ve nihayetinde bu iyileştirmeleri Atlantik boyunca genişletmek için teşvik etti.[11]

Hükûmetler, bilginin güç olduğunun her zaman farkındaydı. Devrimci çatışmaların patlak vermesinden sonra, Massachusetts Meclisi'nin ilk icraatlarından biri, şehir dışında yeni postanelerden oluşan bir ağ kurmak oldu. İletişim ağının kontrolü, isyancıların tam bir üstünlük elde ettiği savaşın bir yönüydü; uzun bir savunma savaşında, potansiyel olarak belirleyiciydi.[12]

---

10 Konstantin Dierks, *In My Power: Letter Writing and Communications in Early America* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2009), s. 225.

11 Ae.; Ian K. Steele, *The English Atlantic, 1675–1740: An Exploration of Communication and Community* (New York: Oxford University Press, 1986), s. 113–31, 168–88.

12 Dierks, *In My Power*, s. 189–234.

Son olarak, dolaşımdaki haber hacminin önemini küçümsememeliyiz. Bu, Avrupa'da bir dizi dalgalanma olarak deneyimlendi: Reform'un ilk risale seli; Paris Ligi'nin, İngiliz İç Savaşlarının ve Fronde'dan sonraki siyasi sarsıntıları; Otuz Yıl Savaşları'nda haber basımı için ateş vaftizi; İngiltere'de parti siyasetinin doğuşu; Amerikan ve Fransız Devrimleri. Bu; Avrupa toplumunun sadece yeni pazarlara erişimin genişlemesini değil, aynı zamanda hacim ve tekrarın ikna edici gücünü de deneyimlemesini sağladı. Çağdaş haberciliğin gücünü gözlemleyen, anlayışlı ve analitik zihinlerden biri olan Benjamin Franklin; kariyerinin ilk dönemlerinde matbaacılık yapmıştı ve düzenli bir basın kampanyasının potansiyeli hakkındaki düşüncelerini açıkça yansıttı:

> Her yerde okunan gazetelerde, her gün farklı ışık altında aynı hakikatin defalarca dayatılması, onları tespit etmek için büyük bir şans veriyor. Olaylar tazeyken saldırmak doğru değildir; sürekli tekrarlayarak olayları taze tutmak da pratik olabilir.[13]

Bu üç gelişmeyle birlikte, on dokuzuncu yüzyıl haber piyasasındaki dramatik gelişmeler için yapı taşları oluşturuldu. Ancak o zaman günlük gazete, haber dağıtımının baskın aracı hâline geldi. Kuzey Amerika'da 1790 ile 1800 yılları arasında gazete sayısı, 99'dan 230'a çıktı. Bu; yalnızca bir okuyucu kitlesinin ortaya çıkışını değil, aynı zamanda Kurucu Babaların bilinçli bir vatandaşlık yaratmak için kasıtlı bir eylemini temsil ediyordu. Bu durumda federal hükûmet; ekonomik ve zamanında dağıtım sağlamak için, gazetelere posta ağına son derece ayrıcalıklı erişim sunarak güçlü bir mali teşvik sağladı.[14] Avrupa'da basının gelişimi, daha dengesizdi; ancak yeni yüzyılın ortalarında günlük gazete, ağırlıklı biçim olarak haftalık veya haftada iki gün yayımlanan gazetelerin yerini aldı.

On dokuzuncu yüzyıldaki bu gelişmeler, iki önemli teknolojik yenilikle mümkün oldu: buharlı baskının icadı ve paçavra bazlı kâğıt yerine, odun hamurunun kullanılması. "Buharla çalışan bilgi", el basımı döneminde 3.000 kopyaya ulaşan günlük baskının kapasitesinin oldukça artmasını sağladı.[15] Odun hamuruna dayalı kâğıt, yeni ve bol miktarda kaynağın kullanılmasına izin verdi. Bu teknolojik

13 Eisenstein, *Divine Art*, s. 140.

14 Richard R. John, *Spreading the News: The American Postal System from Franklin to Morse* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1995).

15 Aileen Fyfe, *Steam-Powered Knowledge: William Chambers and the Business of Publishing, 1820–1860* (Şikago, IL: University of Chicago Press, 2012).

gelişmelerin etkisi, en azından haberlerin en önemli tüketicileri olan kent nüfusu arasında, evrensel okuryazarlığa yaklaşılmasını sağladı. Bu da daha önce imtiyaz verilmeyenler arasında artan bir siyasi aktivizmi teşvik etti ve gazetelere büyük bir talep oldu. Ayrıca gazeteler; bir dizi kültürel ve eğlence içerikli aktivitelerde bilgi ve eğlence için olan iştahı beslemeye başladıkça, konu ve içerik açısından da derinlemesine çeşitlendirildi. Bu şekilde gazeteler, daha önceki yayınlardan hem daha uzunluk hem de niteliksel olarak daha farklı hâle geldi.

Bir buçuk asır boyunca sürecek gazetenin büyük çağı, Avrupa ülkeleri içinde iktidar mücadelesinin uzun demokrasi mücadelesine ivme kazandırdığı ve rakip güçler arasındaki çekişmelerin yirminci yüzyıl savaşlarının tohumlarını ektiği bir dönemdi. Bu çatışmalarda da gazeteler rol oynayacaktı, ancak artık tekel sağlayıcılar olarak değil. Avrupa, her zamankinden daha yıkıcı silahlar ve ideolojiler tasarlarken, bilim de haber basımı için yeni rakipler yarattı: önce radyo, sonra televizyon. Bu yeni medya toplumda yer kazandıkça, haber dağıtma potansiyelini hızla gösterdi. Bilginin kontrolünün önemli bir iktidar niteliği olduğu kişiler tarafından şekillendirilecek ve manipüle edilecekti. Ancak bu gelişen ekolojide basılı haberlerin rolü, yalnızca dijital medyanın gelişiyle ciddi bir şekilde sorgulanmaya başladı.

Hızlı ve düzenli haber özetlerinin tesliminde baskının üstün rolü, artık hafife alınamazdı. Bu bağlamda ifade edildiğinde, gazetenin çağı; haber tarihinin yazıldığı ilk zamana kıyasla, nispeten kısa görünüyor. Bir zamanlar hayranlarının gördüğü gibi, medenileşme sürecinin doğal sonucunu temsil eden bir güçlendirme ve özgürleşme aracı olarak görülmektedir.[16]

Yirmi birinci yüzyılın başlarını karakterize eden, gelişen ve istikrarsız multimedya dünyasının belirsizlikleriyle yaşadığımız gibi, benzer bir çeşitlilikteki haber dağıtımının bu kitabın üstünde durduğu dört yüzyıla tamamen uygun göründüğünü anlamak belki de daha kolaydır. On beşinci yüzyılın ortalarında matbaanın keşfi, birçok yeni fırsat sundu; ama haber dağıtım ağlarının çoktan geliştirildiği bir dünyada kendi yolunu bulması gerekiyordu: standartlara, sözleşmelere ve iktidar çevrelerindekilerin tam anlamıyla aşina olduğu sosyal yüklere sahip ağlar. Bunu izleyen yüzyıllarda, baskı bozuldu ve sonra bu altyapıyı yeniden şekillendirdi; yeni müşterileri haber çemberine getirdi, ancak yerleşik normların yerini alamadı. Bu dönemin haber medyası, bizimki kadar multimedya fenomeni sundu. Bu dönemin özgünlüğü de budur.

16 Eisenstein, *Divine Art*, Bölüm 4.

Kaynakça

Adema, Kees, *Netherlands Mail in Times of Turmoil. Cilt I: 1568–1795* (Londra: Stuart Rossiter Trust, 2010)

Akkerman, Nadine, "The Postmistress, the Diplomat and a Black Chamber?: Alexandrine of Taxis, Sir Balthazar Gerbier and the Power of Postal Control", in Robyn Adams ve Rosanna Cox (editörler), *Diplomacy and Early Modern Culture* (Basingstoke: Palgrave, 2011), s. 172–88

Albrecht, Peter ve Holger Böning, *Historische Presse und ihre Leser: Studien zu Zeitungen und Zeitschriften, Intelligenzblättern und Kalendern in Nordwestdeutschland* (Bremen: Lumière, 2005)

Alford, Stephen, *The Watchers: A Secret History of the Reign of Elizabeth I* (Londra: Allen Lane, 2012)

Allen, E. John B., *Post and Courier Service in the Diplomacy of Early Modern Europe*, cilt 3 (The Hague: Nijhoff, International Archive of the History of Ideas, 1972)

Allen, Robert J., *The Clubs of Augustan London* (Hamden, CT: Archon, 1967)

Ancel, René, "Étude critique sur quelques recueils d'avvisi", *Mélanges d'archéologie et d'histoire*, 28 (1908), s. 115–39

Arblaster, Paul, *Antwerp and the World: Richard Verstegen and the International Culture of Catholic Reformation* (Louvain: Louvain University Press, 2004)

Arblaster, Paul, "Posts, Newsletters, Newspapers: England in a European System of Communications", *Media History*, 11 (2005), s. 21–36

Arblaster, Paul, "Dat de boecken vrij sullen wesen: Private Profit, Public Utility and Secrets of State in the Seventeenth-Century Habsburg Netherlands", Joop W. Koopmans (ed.), *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005)

Armstrong, C. A. J., "Some Examples of the Distribution and Speed of News in England at the Time of the Wars of the Roses", in R. W. Hunt vd. (editörler), *Studies in Medieval History Presented to Frederick Maurice Powicke* (Oxford: Oxford University Press, 1948), s. 429–54, and his *England, France and Burgundy in the Fifteenth Century* (Londra: Hambledon, 1983), s. 97–122

Aspinall, A., "The Social Status of Journalists at the Beginning of the Nineteenth Century", *Review of English Studies*, 21 (1945), s. 216–32

Aspinall, A., "Statistical Accounts of the London Newspapers in the Eighteenth Century", *English Historical Review*, 62 (1948), s. 201–32

Atherton, I., "The Itch Grown a Disease: Manuscript Transmission of News in the Seventeenth Century", in Joad Raymond (ed.), *News, Newspapers, and Society in Early Modern Britain* (Londra: Frank Cass, 1999)

Bailly, Christian, *Théophraste Renaudot: un homme d'influence au temps de Louis XIII et de la Fronde* (Paris: Le Pré aux Clercs, 1987)

Bailyn, Bernard (ed.), *Pamphlets of the American Revolution, 1750–1776. Cilt 1: 1750–1765* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965)

Bailyn, Bernard ve John B. Hench (eds), *The Press and the American Revolution* (Worcester, MA: American Antiquarian Society, 1980)

Baker, K. M., *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture* (Oxford: Pergamon, 1984)

Baker, K. M., *Inventing the French Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990)

Balsamo, Jean, "Les origines parisiennes du Tesoro politico, 1589", *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 57 (1995), s. 7–23

Barbarics, Zsuzsa and Renate Pieper, "Handwritten Newsletters as a Means of Communication in Early Modern Europe", in Francisco Bethercourt and Florike Egmond (eds), *Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 53–79

Barker, Hannah, *Newspapers, Politics and Public Opinion in Late Eighteenth-Century England* (Oxford: Oxford University Press, 1998)

Barker, Hannah ve Simon Burrows, *Press, Politics and the Public Sphere in Europe and North America, 1760–1820* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002).

Bauer, Martin, "Die 'gemain sag' in späteren Mittelalter. Studien zu eine Faktor mittelalterlicher Öffentlichkeit und seinem historischen Auskunftwert" (Diss., Erlangen-Nuremberg, 1981)

Bauer, Oswald, *Zeitungen vor der Zeitung. Die Fuggerzeitungen (1568–1605) und das frühmoderne Nachrichtensystem* (Berlin: Akademie Verlag, 2011)

Baumgartner, Frederic J., "Henry II and the Papal Conclave of 1549", *Sixteenth Century Journal*, 16 (1985), s. 301–14

Beale, Philip, *A History of the Post in England from the Romans to the Stuarts* (Aldershot: Ashgate, 1998)

Beale, Philip, Adrian Almond ve Mike Scott Archer, *The Corsini Letters* (Stroud: Amberley, 2011)

Bec, Christian, *Les marchands écrivains. Affaires et humanisme à Florence, 1375–1434* (Paris: Mouton, 1967)

Becker, Marvin B., *The Emergence of Civil Society in the Eighteenth Century* (Bloomington, IN: Indiana University Press, 1994)

Behringer, Wolfgang, *Thurn und Taxis: Die Geschichte ihrer Post und ihrer Unternehmen* (Münih: Piper, 1990)

Behringer, Wolfgang, "Brussel, Centrum van het internationale postnet", in *De Post van Thurn und Taxis. La poste des Tour et Tassis, 1489–1794* (Brussels: Archives Générales, 1992), s. 21–42.

Behringer, Wolfgang, *Im Zeichen des Merkur: Reichspost und Kommunikationsrevolution in der Frühen Neuzeit* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2003)

Behringer, Wolfgang, "Communications Revolutions", *German History*, 24 (2006), ss. 333–74

Behringer, Wolfgang, "Witchcraft and the Media", in Marjorie Plummer ve Robin Barnes (eds), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany* (Aldershot: Ashgate, 2009), ss. 217–36

Beik, William, *Urban Protest in Seventeenth-Century France* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)

Beller, Elmer A., *Propaganda during the Thirty Years War* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1940)

Bennett, H. S., *The Pastons and their England: Studies in an Age of Transition* (Cambridge: Cambridge University Press, 1951)

Berry, Helen, *Gender, Society and Print Culture in Late Stuart England: The Cultural World of the 'Atheni Mercury'* (Aldershot: Ashgate, 2003)

Bertaud, Jean-Paul, "An Open File: The Press under the Terror", in K. M. Baker (ed.), *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Cilt IV: The Terror* (Oxford: Pergamon, 1994), s. 297–308

Bertaud, Jean-Paul, *La presse et le pouvoir de Louis XIII à Napoléon Ier* (Paris: Perrin, 2000)

Beyrer, Klaus ve Martin Dallmeier, *Als die Post noch Zeitung machte. Eine Pressegeschichte* (Frankfurt am Main: Deutschen Postmuseums)

Bibliography of Studies of Eighteenth-Century Journalism and the Periodical Press, 1986–2009: http://www.bibsocamer.org/BibSite/May/May-C18-jour.pdf

Blaak, Jeroen, *Literacy in Everyday Life: Reading and Writing in Early Modern Dutch Diaries* (Leiden: Brill, 2009)

Black, Jeremy, *The English Press in the Eighteenth Century* (London: Croom Helm, 1987)

Bloemendal, Jan Peter, G. F. Eversmann ve Else Strietman (eds), *Drama, Performance and Debate: Theatre and Public Opinion in the Early Modern Period* (Leiden: Brill, 2013)

Blühm, Elger, "Deutscher Fürstenstaat und Presse im 17. Jahrhundert", *Hof, Staat und Gesellschaft in der Literatur des 17. Jahrhundert*, in *Daphnis*, 11 (1982), s. 287–313

Blühm, Elger ve Rolf Engelsing (eds), *Die Zeitung. Deutsche Urteile und Dokumente von den Anfängen bis zur Gegenwart* (Bremen: Schünemann, 1967)

Blum, A., *L'estampe satirique en France pendant les guerres de religion* (Paris: M. Giard and E. Briere, 1916)

Bödeker, Hans Erich, "Journals and Public Opinion: The Politicization of the German Enlightenment in the Second Half of the Eighteenth Century", Eckhart Hellmuth (ed.), *The Transformation of Political Culture: England and Germany in the Late Eighteenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1990), s. 423–46

Bogel, Else, *Schweizer Zeitungen des 17. Jahrhunderts Beiträge zur frühen Pressegeschichte von Zürich, Basel, Bern, Schaffhausen, St. Gallen und Solothurn* (Bremen: Schünemann, 1973)

Bogel, Else ve Elgar Blühm, *Die deutschen Zeitungen des 17. Jahrhunderts Ein Bestandverzeichnis*, 2 cilt (Bremen: Schünemann, 1971); *Nachtrag* (Münih: Saur, 1985)

Bond, Richmond P. (ed.), *Studies in the Early English Periodical* (Westport, CT: Greenwood Press, 1957)

Bond, Richmond P., *Tatler: The Making of a Literary Journal* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972)

Böning, Holger, *Deutsche Presse. Biobibliographische Handbücher zur Geschichte der deut- schsprachigen periodischen Presse von den Anfängen bis 1815*, 6 cilt (Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1996–2003)

Booy, David, *The Notebooks of Nehemiah Wallington, 1618–1654* (Aldershot: Ashgate, 2007)

Borreguero Beltrán, Christina, "Philip of Spain: The Spider's Web of News and Information", Brendan Dooley (ed.), *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe* (Aldershot: Ashgate, 2010), s. 23–49

Botein, Stephen, Jack R. Censer ve Harriet Ritvo, "The Periodical Press in Eighteenth-Century English and French Society: A Cross-Cultural Approach", *Comparative Studies in Society and History*, 23 (1981), s. 464–90

Boys, Jayne E. E., *London's News Press and the Thirty Years War* (Woodbridge: Boydell, 2011)

Brant, Clare, *Eighteenth-Century Letters and British Culture* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006)

Brayshay, Mark, "Royal Post-Horse Routes in England and Wales: The Evolution of the Network in the Later Sixteenth and Early Seventeenth Century", *Journal of Historical Geography*, 17, 4 (1991), s. 373–89

Brennan, Thomas, *Public Drinking and Popular Culture in Eighteenth-Century Paris* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1988)

Brewer, John, "The Commercialization of Politics", in Neil McKendrick ve John Brewer (eds), *The Birth of a Consumer Society* (Londra: Hutchinson, 1982)

Brewer, John, *The Pleasures of the Imagination: English Culture in the Eighteenth Century* (Londra: Harper-Collins, 1997)

Brigham, Clarence S., *History and Bibliography of American Newspapers, 1690–1820*, 2 cilt (Londra: Archon Books, 1962)

Broersman, Marcel, "Constructing Public Opinion: Dutch Newspapers on the Eve of a Revolution (1780–1795)", in Joop W. Koopmans, *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005)

Brown, James R., "Drinking houses and the politics of surveillance in pre-industrial Southampton", in Beat Kümin (ed.), *Political Space in Pre-Industrial Europe* (Aldershot: Ashgate, 2009)

Brown, Richard D., *Knowledge is Power: The Diffusion of Information in Early America, 1700– 1865* (New York: Oxford University Press, 1989)

Brownlees, Nicholas, *Corantos and Newsbooks: Language and Discourse in the First English Newspapers (1620–1641)* (Pisa: Ets, 1999)

Brownlees, Nicholas, *The Language of Periodical News in Seventeenth-Century England* (Newcastle: Cambridge Scholars, 2011)

Brun, Robert A., "A Fourteenth-Century Merchant of Italy: Francesco Datini o f Prato", *Journal of Economic and Business History*, 2 (1930), s. 451–66

Budelot, Suzanne, *Messageries universitaires et messageries royales* (Paris: Domat 1934)

Burke, Peter, *The Fabrication of Louis XIV* (New Haven, CT: Yale University Press, 1992)

Burke, Peter, "Early Modern Venice as a Centre of Information and Communication", John Martin ve Dennis Romano (eds), *Venice Reconsidered: The History and Civilization of an Italian City-State, 1297–1797* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2000), s. 389–419

Burn, Jacob Henry, *A Descriptive Catalogue of the London Traders, Tavern, and Coffee-House Tokens, Current in the Seventeenth Century* (Londra: Arthur Taylor, 1855)

Burrows, Simon, "Police and Political Pamphleteering in Pre-Revolutionary France", David Adams ve Adrian Armstrong (eds), *Print and Power in France and England, 1500–1800* (Aldershot: Ashgate, 2006), s. 99–112

Calhoun, Craig (ed.), *Habermas and the Public Sphere* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1992)

Campbell, Peter R., *Power and Politics in Old Regime France, 1720–1745* (Londra: Routledge, 1996)

Campbell-Smith, Duncan, *Masters of the Post: The Authorised History of the Royal Mail* (Londra: Allen Lane, 2011)

Capp, B. S., *Astrology and the Popular Press: English Almanacs, 1500–1800* (Londra: Faber and Faber, 1979)

Carey, James, *Communication as Culture: Essays on Media and Society* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988)

Carlson, C. Lennart, *The First Magazine: A History of the Gentleman's Magazine* (Providence, RI: Brown, 1938)
Carrier, Hubert, *La presse et la Fronde, 1648–1653: Les Mazarinades. I. La conquête de l'opinion* (Cenevre: Droz, 1989)
Carrier, Hubert, *La presse et la Fronde: Les Mazarinades, II. Les hommes du livre* (Geneva: Droz, 1991)
Carswell, John, *The South Sea Bubble*, 2. baskı (Stroud: Alan Sutton, 1993)
Cash, Arthur H., *John Wilkes: The Scandalous Father of Civil Liberties* (New Haven, CT: Yale University Press, 2006)
Censer, Jack R., "Recent Approaches to the Eighteenth-Century Press", *Comparative Studies in Society and History*, 31 (1989), s. 775–83
Censer, Jack R., *The French Press in the Age of Enlightenment* (London: Routledge, 1994)
Chandler, Bernard, "A Renaissance News Correspondent", *Italica*, 29 (1952), ss. 158–63
Chisick, Harvey, "The Pamphlet Literature of the French Revolution: An Overview", in *History of European Ideas*, 17 (1993), s. 149–66
Chisick, Harvey (ed.), *The Press in the French Revolution* (Oxford: Voltaire Foundation, 1991)
Christ, George, "A Newsletter in 1419? Antonio Morosini's Chronicle in the Light of Commercial Correspondence between Venice and Alexandria", *Mediterranean Historical Review*, 20 (2005), s. 35–66
La Circulation des nouvelles au moyen âge (Paris: Sorbonne, 1994)
Clark, Charles C., *The Public Prints: The Newspaper in Anglo-American Culture, 1665–1740* (New York: Oxford University Press, 1994)
Clark, Charles E. ve Charles Wetherall, "The Measure of Maturity: *The Pennsylvania Gazette*, 1728–1765", *William & Mary Quarterly*, 3. seri, 61 (1989), s. 279–303
Clark, Charles E. ve Richard D. Brown, "Periodicals and Politics", Hugh Amory ve David A. Hall (eds), *A History of the Book in America. cilt 1: The Colonial Book in the Atlantic World* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s. 347–76
Clark, Peter, *The English Alehouse: A Social History, 1200–1830* (Londra: Longman, 1983)
Clark, Peter (ed.), *Small Towns in Early Modern Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995)
Clarke, Bob, *From Grub Street to Fleet Street: An Illustrated History of English Newspapers to 1899* (Aldershot: Ashgate, 2004)
Clayton, Tony, "The Sermon, the 'Public Sphere' and the Political Culture of Late Seventeenth- Century England", L. A. Ferrell ve P. McCullough (eds), *The English Sermon Revised: Religious Literature and History, 1600–1750* (Manchester: Manchester University Press, 2001), s. 208–34
Clegg, Cyndia, *Press Censorship in Elizabethan England* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)
Clegg, Cyndia, *Press Censorship in Jacobean England* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001)
Clegg, Cyndia, *Press Censorship in Caroline England* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008)
Cogswell, Thomas, " 'Published by Authoritie': Newsbooks and the Duke of Buckingham's Expedition to the Île de Ré", *Huntington Library Quarterly*, 67 (2004), s. 1–26
Corvisier, André, *Louvois* (Paris: Fayard, 1983), s. 222–40
Couvée, D. H., "The Administration of the *Oprechte Haarlemse Courant*, 1738–42", *Gazette*, 4 (1958), s. 91–110
Couvée, D. H., "The First Couranteers – The Flow of the News in the 1620s", *Gazette*, 8 (1962), s. 22–36
Cowan, Brian, *The Social Life of Coffee: The Emergence of the British Coffeehouse* (New Haven, CT, and London: Yale University Press, 2005)
Cranfield, G. A., *The Development of the Provincial Newspaper, 1700–1760* (Oxford: Oxford University Press, 1962)
Cranfield, G. A., "The *London Evening Post*, 1727–1744: A Study in the Development of the Political Press", *Historical Journal*, 6 (1963), s. 20–37
Crawford, Julie, *Marvelous Protestantism: Monstrous Births in Post-Reformation England* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2005)
Creasman, Allyson F., "Lies as Truth: Policing Print and Oral Culture in the Early Modern City", Marjorie Plummer ve Robin Barnes (eds), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany* (Aldershot: Ashgate, 2009), s. 255–70
Creasman, Allyson, *Censorship and Civic Order in Reformation Germany, 1517–1648* (Aldershot: Ashgate, 2012)

Cressy, David, *Agnes Bowker's Cat: Travesties and Transgressions in Tudor and Stuart England* (Oxford: Oxford University Press, 2000)

Crossley, Nick ve John Michael Roberts, *After Habermas: New Perspectives on the Public Sphere* (Oxford: Blackwell, 2004)

Cunningham, Andrew ve Ole Peter Grell, *The Four Horsemen of the Apocalypse: Religion, War, Famine and Death in Reformation Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s. 170–99

Curth, Louise, *English Almanacs, Astrology and Popular Medicine, 1550–1700* (Manchester: Manchester University Press, 2007)

Cust, R., "News and Politics in Early Seventeenth-Century England", *Past and Present*, 112 (1986), s. 60–90

Damme, K. van ve J. Deploige, " 'Slecht nieuws geen nieuws.' Abraham Verhoeven (1575– 1652) en de *Nieuwe Tijdinghen*: periodieke pers en propaganda in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de vroege zeventiende eeuw", *Bijdragen en mededelinghen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 113 (1998), s. 1–22

Dahl, Folke, "Amsterdam, Earliest Newspaper Centre of Western Europe: New Contributions to the History of the First Dutch and French Corantos", *Het Boek*, XXV (1939), III, s. 161–97

Dahl, Folke, *Dutch Corantos, 1618–1650: A Bibliography Illustrated with 334 Facsimile Reproductions of Corantos Printed 1618–1625, and an Introductory Essay on 17th-Century Stop Press News* (The Hague: Koninklijke Bibliotheek, 1946)

Dahl, Folke, *A Bibliography of English Corantos and Periodical Newsbooks, 1620–1642* (Londra: Bibliographical Society, 1952)

Dahl, Folke, *The Birth of the European Press as Reflected in the Newspaper Collection of the Royal Library* (Stockholm: Rundqvists Boktryckeri, 1960)

Dahl, Folke, Fanny Petibon ve Marguerite Boulet, *Les débuts de la presse française. Nouveaux aperçus* (*Acta Bibliothecae Gotoburgensis*, 4; Paris: Raymann, 1951)

Dahl, Gunnar, *Trade, Trust and Networks: Commercial Cultures in Late Medieval Italy* (Lund: Nordic Academic Press, 1998)

Dallmeier, Martin, "Die Funktion der Reichspost für den Hof und die Öffentlichkeit", *Daphnis*, 11 (1982), s. 399–431

Daniel, Marcus, *Scandal and Civility: Journalism and the Birth of American Democracy* (Oxford: Oxford University Press, 2009)

Darnton, Robert, "L'imprimerie de Panckoucke en l'an II", *Revue française d'histoire du livre*, 23 (1979), s. 359–69

Darnton, Robert, "The High Enlightenment and the Low-Life of Literature", in *The Literary Underground of the Old Regime* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1982), s. 1–40

Darnton, Robert, "The Facts of Literary Life in Eighteenth-Century France", Keith Michael Baker (ed.), *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Cilt I: The Political Culture of the Old Regime* (Oxford: Oxford University Press, 1987), s. 261–92

Darnton, Robert, *Poetry and the Police: Communications Networks in Eighteenth-Century France* (Cambridge, MA: Belknap Press, 2010)

Darnton, Robert ve Daniel Roche (eds), *Revolution in Print: The Press in France, 1775–1800*
(Berkeley, CA: University of California Press, 1989)

Daston, Lorraine ve Katharine Park, *Wonders and the Order of Nature, 1150–1750* (New York: Zone, 2001)

Dauser, Regina, *Informationskultur und Beziehungswissen: Das Korrespondenznetz Hans Fuggers (1531–1598)* (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2008)

Davidson, Philip, *Propaganda and the American Revolution, 1763–1783* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1941)

Davies, Norman, *Paston Letters* (Oxford: Oxford University Press, 1958)

Deazley, Ronan, Martin Kretschmer ve Lionel Bently, *Privilege and Property: Essays on the History of Copyright* (Cambridge: Openbooks, 2010)

Deen, Femke, David Onnekink ve Michel Reinders (eds), *Pamphlets and Politics in the Dutch Republic* (Leiden: Brill, 2011)

Delumeau, Jean, *Vie économique et sociale de Rome dans la seconde moitié du XVIe siècle* (Paris: Boccard, 1957–9), s. 37–53

Dickinson, H. T., *Caricatures and the Constitution, 1760–1832* (Cambridge: Chadwyck-Healey, 1986)

Dierks, Konstantin, *In My Power: Letter Writing and Communications in Early America* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2009)

Doherty, Francis, *A Study in Eighteenth-Century Advertising Methods* (Leviston: Mellen, 1992)
Doig, J. A., "Political Propaganda and Royal Proclamations in Late Medieval England", *Historical Research*, 71 (1998), s. 253–80
Dooley, Brendan, *The Social History of Skepticism: Experience and Doubt in Early Modern Culture* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1999)
Dooley, Brendan, "The Public Sphere and the Organisation of Knowledge", in John A. Marino, *Early Modern Italy, 1550–1796* (Oxford: Oxford University Press, 2002), s. 209–28
Dooley, Brendan (ed.), *The Dissemination of News and the Emergence of Contemporaneity in Early Modern Europe* (Aldershot: Ashgate, 2010)
Dooley, Brendan ve Sabrina Baron (eds), *The Politics of Information in Early Modern Europe*
(Londra: Routledge, 2001)
Dover, Paul M., "Philip II, Information Overload and the Early Modern Moment", Tonio Andrade ve William Reger (eds), *The Limits of Empire: European Imperial Formations in Early Modern World History: Essays in Honour of Geoffrey Parker* (Farnham: Ashgate, 2012), s. 99–120
Downie, J. A., *Robert Harley and the Press: Propaganda and Public Opinion in the Age of Swift and Defoe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979)
Downie, J. A., *Jonathan Swift, Political Writer* (Londra: Routledge, 1985)
Downie, J. A., "Periodicals and Politics in the Reign of Queen Anne", Robin Myers ve Michael Harris (eds), *Serials and their Readers, 1620–1914* (Winchester: St Paul's Bibliographies, 1993), s. 63–81
Downie, J. A. ve T. N. Corns (eds), *Telling People What to Think: Early Eighteenth-Century Periodicals from the Review to the Rambler* (Londra: Frank Cass, 1993)
Dresler, Adolf, "Die Neue Zeitung des Postmeisters Pelegrin de Tassis aus Rom von 1527", *Archiv für Postgeschichte in Bayern*, nf 1 (1954), s. 29
Droste, Heiko, "Degrees of Publicity: Handwritten Newspapers in the Seventeenth and Eighteenth Centuries", *LIR Journal* (2012), s. 68–83
Droste, Heiko (ed.), *Connecting the Baltic Area: The Swedish Postal System in the Seventeenth Century* (Huddinge: Södertörns högskola, 2011)
Duccini, Hélène, *Faire voir, faire croire: l'opinion publique sous Louis XIII* (Seyssel: Champ Vallon, 2003)
Duke, A. C. ve C. A. Tamse, *Too Mighty to Be Free: Censorship and the Press in Britain and the Netherlands* (Zutphen: Walburg Pers, 1987)
Earle, Peter, *The World of Defoe* (Londra: Weidenfeld & Nicolson, 1976)
Eeghen, I. H. van, "De Amsterdamse Courant in de achttiende eeuw", *Jaarboek Amstelodamum*, 44 (1950), s. 31–58
Eisenstein, Elizabeth L., *Grub Street Abroad: Aspects of the French Cosmopolitan Press from the Age of Louis XIV to the French Revolution* (Oxford: Clarendon Press, 1992)
Eisenstein, Elizabeth L., *Divine Art, Infernal Machine: The Reception of Printing in the West from First Impressions to the Sense of an Ending* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2011)
Elliott, Blanche B., *A History of English Advertising* (Londra: Batsford, 1962)
Ellis, Aytoun, *The Penny Universities: A History of the Coffee-House* (Londra: Secker & Warburg, 1956)
Elton, G. R., *Policy and Police: The Enforcement of the Reformation in the Age of Thomas Cromwell* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972)
Emery, Edwin, *The Press and America: An Interpretative History of the Mass Media* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1972)
Ettinghausen, Henry, "The Illustrated Spanish News: Text and Image in the Seventeenth- Century Press", Charles Davis ve Paul Julian Smith (eds), *Art and Literature in Spain, 1600–1800: Studies in Honour of Nigel Glendinning* (London: Tamesis, 1993), s. 117–33
Everitt, Alan, "The English Urban Inn, 1560–1760", aynı yazar, *Perspectives in English Urban History* (Londra: Macmillan, 1973), s. 91–137
Ewald, William B., *The Newsmen of Queen Anne* (Oxford: Basil Blackwell, 1956)
Farge, Arlette, *Subversive Words: Public Opinion in Eighteenth-Century France* (Londra: Polity Press, 1994)
Faulstich, Werner, *Medien und Öffentlichkeiten im Mittelalter* (Göttingen: Vandenhoek & Ruprecht, 1996)
Feather, John, *The Provincial Book Trade in Eighteenth-Century England* (Cambridge: Cambridge University Press, 1985)
Feather, John P., "From Censorship to Copyright: Aspects of the Government's Role in the English Book Trade, 1695–1775", Kenneth E. Carpenter (ed.), *Books and Society in History* (New York: Bowker, 1983)

Fenlon, Iain, *The Ceremonial City: History, Memory and Myth in Renaissance Venice* (New Haven, CT, and Londra: Yale University Press, 2007)

Ferdinand, Christine, *Benjamin Collins and the Provincial Newspaper Trade in the Eighteenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1997)

Fett, Denice, "Information, Gossip and Rumor: The Limits of Intelligence at the Early Modern Court", Tonio Andrade ve William Reger (eds), *The Limits of Empire: European Imperial Formations in Early Modern World History: Essays in Honour of Geoffrey Parker* (Farnham: Ashgate, 2012), s. 79–98

Feyel, Gilles, *L'annonce et la nouvelle. La presse d'information en France sous l'ancien régime (1630–1788)* (Oxford: Voltaire Foundation, 2000)

Fischer, Ernst, Wilhelm Haefs ve York-Gthart Mix (eds), *Von Almanach bis Zeitung. Ein Handbuch der Medien in Deutschland 1700–1800* (Münih: Beck, 1999)

Fischer, Heinz Dietrich, *Deutsche Zeitungen des 17. bis 20. Jahrhunderts* (Pullach bei München: Verlag Dokumentation, 1972)

Fisher, Alexander J., "Song, Confession and Criminality: Trial Records as Sources for Popular Music Culture in Early Modern Europe", *Journal of Musicology*, 18 (2001), s. 616–57

Fitzler, Mathilde A. H., *Die Entstehung der sogennanten Fuggerzeitungen in der Wiener Nationalbibliothek* (Baden bei Wien: Rohrer, 1937)

Fletcher, Catherine, "War, Diplomacy and Social Mobility: The Casali Family in the Service of Henry VIII", *Journal of Early Modern History*, 14 (2010), s. 559–78

Fowler, K. A., "News from the Front: Letters and Despatches of the Fourteenth Century", Pierre Contamine (ed.), *Guerre et société en France, en Angleterre et en Bourgogne* (Lille: Villeneuve d'Ascq: Université Charles de Gaulle Lille III, 1991), s. 63–92

Fox, Adam, "Rumour, News and Popular Political Opinion in Elizabethan and Early Stuart England", *Historical Journal*, 40 (1997), s. 597–620

Fox, Adam, *Oral and Literate Culture in England, 1500–1700* (Oxford: Oxford University Press, 2000)

Fragnito, Gigliola, *Church, Censorship and Culture in Early Modern Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001)

Frank, Joseph, *The Beginnings of the English Newspaper, 1620–1660* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1961)

Fraser, Peter, *The Intelligence of the Secretaries of State and their Monopoly of Licensed News, 1660–1688* (Cambridge: Cambridge University Press, 1956)

Frearson, Michael, "The Distribution and Readership of London Corantos in the 1620s", in Robin Myers ve Michael Harris (eds), *Serials and their Readers, 1620–1914* (Winchester: St Paul's Bibliographies, 1993), s. 1–25

Freist, Dagmar, *Governed by Opinion: Politics, Religion, and the Dynamics of Communication in Stuart London, 1637–1645* (Londra: I.B. Tauris, 1997)

Friedland, Paul, *Seeing Justice Done: The Age of Spectacular Capital Punishment in France* (Oxford: Oxford University Press, 2012)

Geisberg, Max, *The German Single-Leaf Woodcut, 1500–1550*, 4 cilt (New York: Hacker, 1974)

Given-Wilson, Chris, *Chronicles: The Writing of History in Medieval England* (Londra: Hambledon, 2004)

Goldgar, Anne, "The Absolutism of Taste: Journalists as Censors in 18th-Century Paris", Robin Myers ve Michael Harris (eds), *Censorship and the Control of Print in England and France, 1600–1910* (Winchester: St Paul's, 1992)

Goldie, Mark, "Roger L'Estrange's *Observator* and the Exorcism of the Plot", Anne Dunan-Page ve Beth Lynch (eds), *Roger L'Estrange and the Making of Restoration Culture* (Aldershot: Ashgate, 2008), s. 67–88

Göllner, Carl, *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI Jahrhunderts*, 3 cilt (Bükreş: Academiei, 1961–78)

Gómez, Antonio Castillo, " "There are lots of papers going around and it'd be better if there weren't': Broadsides and Public Opinion in the Spanish Monarchy in the Seventeenth Century", Massimo Rospocher (ed.), *Beyond the Public Sphere: Opinions, Publics, Spaces in Early Modern Europe (XVI–XVIII)* (Bolonya: Mulino, 2012), s. 227–48

Gough, Hugh, *The Newspaper Press in the French Revolution* (Londra: Routledge, 1988)

Gough, Hugh, "The French Revolutionary Press", Hannah Barker ve Simon Burrows (eds), *Press, Politics and the Public Sphere in Europe and North America, 1760–1820* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), s. 182–200

Greenlaw, Ralph M., "Pamphlet Literature in France during the Period of the Aristocratic Revolt (1787–1788)", *Journal of Modern History*, 29 (1957), s. 349–54

Greenspan, Nicole, *Selling Cromwell's Wars: Media, Empire and Godly Warfare, 1650–1658* (Londra: Pickering & Chatto, 2012)

Grendler, Paul, *The Roman Inquisition and the Venetian Press, 1540–1605* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1977)

Grendler, Paul, *Culture and Censorship in Late Renaissance Italy and France* (Londra: Variorum, 1981)

Griffin, Clive, *Journeymen Printers, Heresy and the Inquisition in Sixteenth-Century Spain* (Oxford: Oxford University Press, 2005)

Griffiths, Denis, *Fleet Street: Five Hundred Years of the Press* (Londra: British Library, 2006)

Groesen, Michiel van, "A Week to Remember: Dutch Publishers and the Competition for News from Brazil, 26 August–2 September 1624", *Quaerendo*, 40 (2010), s. 26–49

Grunzweig, A., *Correspondance de la filiale de Bruges de Medici* (Brüksel: Lamertin, 1931)

Gunn, J. A. W., *Queen of the World: Opinion in the Public Life of France from the Renaissance to the Revolution* (Oxford: Studies on Voltaire and the Eighteenth Century, 328, 1995)

Gunn, Steven J., David Grummitt ve Hans Cool, *War, State, and Society in England and the Netherlands 1477–1559* (Oxford: Oxford University Press, 2007)

Habel, Thomas, *Gelehrte Journale und Zeitungen der Aufklärung. Zur Entstehung, Entwicklung und Erschliessung deutschsprachiger Rezensionszeitungen des 18. Jahrhunderts* (Bremen: Édition Lumière, 2007)

Häberlein, Mark, *The Fuggers of Augsburg: Pursuing Wealth and Honor in Renaissance Germany* (Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 2012)

Hadfield, Andrew, "News of the Sussex Dragon", *Reformation*, 17 (2012), s. 99–113

Haffemayer, Stéphane, *L'information dans la France du XVIIe siècle: La Gazette de Renaudot de 1647 à 1663* (Paris: Champion, 2002)

Haks, Donald, "War, Government and the News: The Dutch Republic and the War of the Spanish Succession, 1702–1713", in Joop W. Koopmans, *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005)

Halasz, Alexandra, *The Marketplace of Print: Pamphlets and the Public Sphere in Early Modern England* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997)

Hamy, E.-T. (ed.), "Itinéraire de Bruges", in Gilles le Bouvier, *Le livre de la description des pays* (Paris: Leroux, 1908), s. 157–216

Handover, P. M., *A History of the London Gazette, 1665–1965* (Londra: HMSO, 1965)

Hannis, Grant, "Daniel Defoe's Pioneering Consumer Journalism in the *Review*", *British Journal for Eighteenth-Century Studies*, 30 (2007), s. 13–26

Hanson, Laurence, *Government and the Press, 1695–1763* (Oxford: Oxford University Press, 1936; 1967)

Harline, Craig E., *Pamphlets, Printing, and Political Culture in the Early Dutch Republic* (Dordrecht: M. Nijhoff, 1987)

Harris, Bob, *Politics and the Rise of the Press: Britain and France, 1620–1800* (Londra: Routledge, 1996)

Harris, Michael, *London Newspapers in the Age of Walpole: A Study of the Origins of the Modern English Press* (London: Associated University Presses, 1987)

Harris, Michael, "Timely Notices: The Uses of Advertising and its Relationship to News during the Late Seventeenth Century", *Prose Studies*, 21 (1998), s. 141–56

Harris, Robert, *A Patriot Press: National Politics and the London Press in the 1740s* (Oxford: Oxford University Press, 1993)

Harris, Tim, *London Crowds in the Reign of Charles II: Propaganda and Politics from the Restoration until the Exclusion Crisis* (Cambridge: Cambridge University Press, 1987)

Haskins, C. H., "The Lives of Medieval Students as Illustrated in their Letters", in his *Studies in Mediaeval Culture* (1929), s. 1–35

Haynes, Alan, *Invisible Power: The Elizabethan Secret Services, c.1570–1603* (Stroud: Sutton, 1992)

Haywood, Eliza, *The Female Spectator*, ed. Gabrielle M. Firmager (Melksham: Bristol Classical Press, 1993)

Heise, Ulla, *Kaffee und Kaffeehaus. Eine Kulturgeschichte* (Hildesheim: Olms, 1987)

Helmers, Helmer, *The Royalist Republic: Literature, Politics and Religion in the Anglo-Dutch Public Sphere (1639–1660)* (Leiden: Leiden University Institute for Cultural Disciplines, 2011)

Hinds, Peter, "Tales and Romantick Stories: Impostures, Trustworthiness and the Credibility of Information in the Late Seventeenth Century", Anne Dunan-Page ve Beth Lynch (eds), *Roger L'Estrange and the Making of Restoration Culture* (Aldershot: Ashgate, 2008), s. 89–107

Hinds, Peter, *The Horrid Popish Plot: Roger L'Estrange and the Circulation of Political Discourse in Late Seventeenth-Century London* (Oxford: Oxford University Press, 2010)

Holmes, George, "A Letter from Lucca to London in 1303", in Peter Denley ve Caroline Elam (eds), *Florence and Italy: Renaissance Studies in Honour of Nicolai Rubinstein* (Londra: University of London Press, 1988), s. 227–33

Hoppit, Julian, "The Myths of the South Sea Bubble", *Transactions of the Royal Historical Society*, 6. seri, 12 (2002), s. 141–65

Hunt, Edwin S., *The Medieval Super-Companies: A Study of the Peruzzi Company of Florence* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

Hunt, Tamara L., *Defining John Bull: Political Caricature and National Identity in Late Georgian England* (Aldershot: Ashgate, 2003)

Hunter, J. Paul, *Before Novels: The Cultural Contexts of Eighteenth-Century English Fiction* (New York: Norton, 1990)

Hyde, J. Kenneth, "The Role of Diplomatic Correspondence and Reporting: News and Chronicles", in his *Literacy and its Uses: Studies on Late Medieval Italy* (Manchester: Manchester University Press, 1993), s. 217–59

Infelise, Mario, "Le marché des informations à Venise au XVIIe siècle", in H. Duraton and P. Rétat (eds), *Gazettes et information politique sous l'Ancien Régime* (Saint-Etienne: Université de Saint-Etienne, 1999)

Infelise, Mario, "The War, the News and the Curious: Military Gazettes in Italy", B. Dooley ve S. Baron (eds), *The Politics of Information in Early Modern Europe* (London: Routledge, 2001)

Infelise, Mario, *Prima dei giornali: alle origini della pubblica informazione (secoli XVI e XVII)* (Roma: Laterza, 2002)

Infelise, Mario, "Roman Avvisi: Information and Politics in the Seventeenth Century", Gianvittorio Signorotto ve Maria Antonietta Visceglia (eds), *Court and Politics in Papal Rome, 1400–1800* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002)

Infelise, Mario, "From Merchants' Letters to Handwritten Political Avvisi: Notes on the Origins of Public Information", Francisco Bethercourt ve Florike Egmond (eds), *Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 33–52

Infelise, Mario, "Gazettes et information politique en Italie du XVIe au XVIIe siècle", in V. Millot, P. Minard ve M. Porret (eds), *La grande chevauchée: faire de l'histoire avec Daniel Roche* (Cenevre: Droz, 2011)

Jacob, Heinrich, *Coffee: The Epic of a Commodity* (Londra, 1935; reprinted Short Hills, NJ: Burford Books, 1998)

James, Carolyn (ed.), *The Letters of Giovanni Sabadino degli Arienti (1481–1510)* (Florence: Olschki, 2001)

Jensen, De Lamar, *Diplomacy and Dogmatism: Bernardino de Mendoza and the French Catholic League* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964)

Jensen, Janus Møller, *Denmark and the Crusades, 1400–1650* (Leiden: Brill, 2007)

John, Richard R., *Spreading the News: The American Postal System from Franklin to Morse* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1975)

Jones, Colin, "The Great Chain of Buying: Medical Advertisement, the Bourgeois Public Sphere, and the Origins of the French Revolution", *American Historical Review*, 101 (1996), s. 13–40

Jones, Colin, *Contre Retz: sept pamphlets du temps de la Fronde* (Exeter: University of Exeter Press, 1982)

Jones, Norman, *The Birth of the Elizabethan Age: England in the 1560s* (Oxford: Blackwell, 1993)

Jouhaud, Christian, *Mazarinades: la Fronde des mots* (Paris: Aubier, 1985)

Jouhaud, Christian, "Printing the Event: From La Rochelle to Paris", Roger Chartier (ed.), *The Culture of Print: Power and Uses of Print in Early Modern Europe* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989), s. 290–333

Jouhaud, Christian, "Readability and Persuasion: Political Handbills", Roger Chartier (ed.), *The Culture of Print: Power and Uses of Print in Early Modern Europe* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989), s. 235–60

Jusserand, J. J., *English Wayfaring Life in the Middle Ages* (Londra: Unwin, 1901)

Kelly, Ian, *Mr Foote's Other Leg: Comedy, Tragedy and Murder in Georgian London* (Basingstoke: Picador, 2012)

Kemp, Peter, "L'Estrange and the Publishing Sphere", Jason McElligott (ed.), *Fear, Exclusion and Revolution* (Aldershot: Ashgate, 2006), s. 67–90

Kingdon, Robert, *Myths about the St. Bartholomew's Day Massacres, 1572–1576* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1988)

Kirchner, Joachim, *Das Deutsche Zeitschriftenwesen. Seine Geschichte und seine Probleme. I: Von den Anfängen bis zum Zeitalter der Romantik* (Wiesbaden: Harrassowitz, 1958)

Kitch, Aaron W., "Printing Bastards: Monstrous Birth Broadsides in Early Modern England", Douglas A. Brooks (ed.), *Printing and Parenting in Early Modern England* (Aldershot: Ashgate, 2005), s. 221–36

Klaits, Joseph, *Printed Propaganda under Louis XIV: Absolute Monarchy and Public Opinion* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976)

Knight, Charles A., *A Political Biography of Richard Steele* (Londra: Pickering & Chatto, 2009)

Knights, Mark, *Politics and Opinion in the Exclusion Crisis, 1678–1681* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

Knights, Mark, *Representation and Misrepresentation in Later Stuart Britain: Partisanship and Political Culture* (Oxford: Oxford University Press, 2005)

Knights, Mark, "Judging Partisan News and the Language of Interest", Jason McElligott (ed.), *Fear, Exclusion and Revolution* (Aldershot: Ashgate, 2006), s. 204–20

Knights, Mark (ed.), *Faction Displayed: Reconsidering the Trial of Dr Henry Sacheverell* (Londra: Parliamentary Yearbook Trust, 2012)

Kobelt-Groch, M., "Unter Zechern, Spielern und Häschern. Täufer im Wirtshaus", N. Fischer ve M. Kobelt-Groch (eds), *Aussenseiter zwischen Mittelalter und Neuzeit* (Leiden: Brill, 1997), s. 111–26

Koopmans, Joop W., "Supply and Speed of Foreign News in the Netherlands", in his *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005)

Koopmans, Joop W., *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005)

Kremer, Karl Heinz, "Johann von den Birghden, 1582–1645", *Archiv für deutsche Postgeschichte* (1984), s. 7–43

Kremer, Karl Heinz, *Johann von den Birghden, 1582–1645. Kaiserlicher und königlich- schwedischer Postmeister zu Frankfurt am Main* (Bremen: Lumière, 2005)

Kronick, David A., *'Devant le deluge' and Other Essays on Early Modern Scientific Communication* (Oxford: Scarecrow, 2004)

Kuhlmann, Erich, "Aus Hamburgs älterer Postgeschichte", *Archiv für deutsche Postgeschichte, Sonderheft* (1984), s. 36–68

Kümin, Beat, *Drinking Matters: Public Houses and Social Exchange in Early Modern Central Europe* (Londra: Palgrave Macmillan, 2007)

Kümin, Beat (ed.), *Political Space in Pre-Industrial Europe* (Aldershot: Ashgate, 2009).

Kümin, Beat ve B. Ann Tlusty (eds), *The World of the Tavern: Public Houses in Early Modern Europe* (Aldershot: Ashgate, 2002)

Kutsch, Arnulf ve Johannes Weber (eds), *350 Jahre Tageszeitung: Forschung und Dokumente* (Bremen: Lumière, 2010)

Labalme, Patricia H. ve Laura Sanguieti White (eds), *Cità Excelentissima: Selections from the Renaissance Diaries of Marin Sanudo* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2008)

Lake, Peter ve Michael Questier, *The Antichrist's Lewd Hat: Protestants, Papists and Players in Post-Reformation England* (New Haven, CT, and London: Yale University Press, 2002)

Lambert, B. W., *The Croix de Gastines Affair (1568–1572): An Essay in Religious Controversy and Pamphlet Warfare* (Durham, NC: Duke University Press, 1971)

Lambert, B. W., *Pamphleteering in France during the Wars of Religion: Aspects of Ephemeral and Occasional Publications, 1562–1598* (Durham, NC: Duke University Press, 1975)

Lander, Jesse M., *Inventing Polemic: Religion, Print, and Literary Culture in Early Modern England* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006)

Lane, Frederic C., *Andrea Barbarigo, Merchant of Venice, 1418–1449* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1944)

Lesger, Clé, "Amsterdam as a Centre of Information Supply", in *The Rise of the Amsterdam Market and Information Exchange* (Aldershot: Ashgate, 2006)

Levin, Michael J., *Agents of Empire: Spanish Ambassadors in Sixteenth-Century Italy* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2005)

Levy, F. J., "How Information Spread among the Gentry, 1550–1640", *Journal of British Studies*, 21 (1982), s. 11–34

Levy, F. J., "The Decorum of News", in Joad Raymond, *News, Newspapers, and Society in Early Modern Britain* (Londra: Frank Cass, 1999)

Levy, F. J., "Staging the News", Arthur F. Marotti ve Michael D. Bristol (eds), *Print, Manuscript, & Performance: The Changing Relations of the Media in Early Modern England* (Columbus, OH: Ohio State University Press, 2001)

Levy, Leonard, *Emergence of a Free Press* (New York: Oxford University Press, 1985) Lewis, Lawrence, *The Advertisements of the Spectator* (London: Houghton Mifflin, 1909)

Liemandt, Frank, *Die zeitgenössische literarische Reaktion auf den Tod des Königs Gustav II Adolf von Schweden* (Bern: Peter Lang, 1998)

Lopez, Robert S. ve Irving W. Raymond, *Medieval Trade in the Mediterranean World: Illustrative Documents* (Oxford: Oxford University Press, 1955)

Lotz, Wolfgang, *Deutsche Postgeschichte. Essays und Bilder* (Berlin: Nicolai, 1989)

Love, Harold, *Scribal Publication in Seventeenth-Century England* (Oxford: Oxford University Press, 1993)

Lundell, Richard, "Renaissance Diplomacy and the Limits of Empire: Eustace Chapuys, Habsburg Imperialisms, and Dissimulation as Method", Tonio Andrade ve William Reger (eds), *The Limits of Empire: European Imperial Formations in Early Modern World History: Essays in Honour of Geoffrey Parker* (Farnham: Ashgate, 2012), s. 205–22

Lundin, Matthew, *Paper Memory: A Sixteenth-Century Townsman Writes his World* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2012)

Lunitz, Martin, *Diplomatie und Diplomaten im 16. Jahrhundert* (Constance: Hartung-Gorre Verlag, 1988)

Lüsebrink, Hans-Jürgen ve Jeremy D. Popkin, *Enlightenment, Revolution, and the Periodical Press* (Oxford: Voltaire Foundation, 2004)

Lüsebrink, Hans-Jürgen ve Rolf Reichardt, *The Bastille: A History of a Symbol of Despotism and Freedom* (Durham, NC: Duke University Press, 1997)

McAleer, John J., "Ballads on the Spanish Armada", *Texas Studies in Literature and Language*, 4 (1963), s. 602–12

McCusker, John J., "The Business Press in England before 1775", *The Library*, 8 (1986), s. 205–31

McCusker, John J., "The Role of Antwerp in the Emergence of Commercial and Financial Newspapers in Early Modern Europe", in *La ville et la transmission des valeurs culturelles au bas moyen âge et aux temps modernes* (Brussels: Crédit communal, Collection histoire, 96, 1996), s. 303–32

McCusker, John J., *Essays in the Economic History of the Atlantic World* (London: Routledge, 1997)

McCusker, John J. ve Cora Gravesteijn, *The Beginnings of Commercial and Financial Journalism: The Commodity Price Currents, Exchange Rate Currents, and Money Currents of Early Modern Europe* (Amsterdam: NEHA, 1991)

McDowell, Paula, *The Women of Grub Street: Press, Politics and Gender in the London Literary Marketplace, 1678–1730* (Oxford: Oxford University Press, 1998)

McElligott, Jason, *Royalism, Print and Censorship in Revolutionary England* (Woodbridge: Boydell, 2007)

McEwen, Gilbert D., *The Oracle of the Coffee House: John Dunton's Athenian Mercury* (San Marino, CA: Huntington Library, 1972)

McHardy, A. K., "Some Reflections on Edward III's Use of Propaganda", James Bothwell (ed.), *The Age of Edward III* (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2001), s. 171–92

McKenzie, D. F., "Speech – Manuscript – Print", Peter D. McDonald ve Michael F. Suarez (eds), *Making Meaning: Printers of the Mind* (Amherst, MA: University of Massachusetts Press, 2002), s. 237–58

Mackie, Erin (ed.), *The Commerce of Everyday Life: Selections from the Tatler and the Spectator* (Boston, MA: Bedford, 1998)

McLeod, Jane, *Licensing Loyalty: Printers, Patrons and the State in Early Modern France* (University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 2011)

McRae, Andrew, "The Literary Culture of Early Stuart Libeling", *Modern Philology*, vol. 97 (2000), s. 364–92

Madan, F., "The Daily Ledger of John Dorne, 1520", C. R. L. Fletcher (ed), *Collectanea* (Oxford: Oxford Historical Society, 1885), s. 71–177

Madan, Francis F., *A New Bibliography of the Eikon Basilike* (Oxford: Oxford Bibliographical Society Publications, III, 1949)

Mareel, Samuel, "Theatre and Politics in Brussels at the Time of Philip the Fair", in Hanno Wijsman (ed.), *Books in Transition at the Time of Philip the Fair*, in *Burgundia*, 15 (Turnhout: Brepols, 2010), s. 213–30

Marotti, Arthur F. ve Michael D. Bristol, *Print, Manuscript, & Performance: The Changing Relations of the Media in Early Modern England* (Columbus, OH: Ohio State University Press, 2001)

Marsh, Christopher, *Music and Society in Early Modern England* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

Marshall, Alan, *Intelligence and Espionage in the Reign of Charles II* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994)

Marshall, Alan, *The Strange Death of Edmund Godfrey: Plots and Politics in Restoration London* (Stroud: Sutton, 1999)

Marzi, C., "Degli antecessori dei giornali", *Rivista delle biblioteche e degli archivi*, 24 (1913), s. 181–5

Mason, Laura, "Songs: Mixing Media", in Robert Darnton and Daniel Roche (eds), *Revolution in Print: The Press in France, 1775–1800* (Berkeley, CA: University of California Press, 1989), s. 252–69

Mason, Laura, *Singing the French Revolution: Popular Culture and Politics, 1787–1799* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996)

Matthews, George T. (ed.), *News and Rumor in Renaissance Europe: The Fugger Newsletters* (New York: Capricorn, 1959)

Mattingly, Garrett, *Renaissance Diplomacy* (Londra: Jonathan Cape, 1955)

Mauelshagen, Franz, *Wunderkammer auf Papier. Die 'Wickiana' zwischen Reformation und Volksglaube* (Zürih: Bibliotheca academica, 2011)

Melis, Federigo, "Intensità e regolarità nella diffusione dell'informazione economica generale nel Mediterraneo e in Occidente alla fine del Medioevo", in *Mélanges en l'honneur de Fernand Braudel*, 2 cilt (Toulouse: Privat, 1973), I, s. 389–424

Melton, James van Horn, *The Rise of the Public in Enlightenment Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001)

Meserve, Margaret, "News from Negroponte: Politics, Popular Opinion and Information Exchange in the First Decade of the Italian Press", *Renaissance Quarterly*, 59 (2006), s. 440–80

Miller, John, *Religion in the Popular Prints, 1600–1832* (Cambridge: Chadwyck-Healey, 1986)

Mirowski, Philip, "The Rise (and Retreat) of a Market: English Joint Stock Shares in the Eighteenth Century", *Journal of Economic History*, 41 (1981), s. 559–77

Moran, Daniel, *Toward the Century of Words: Johann Cotta and the Politics of the Public Realm in Germany, 1795–1832* (Berkeley, CA: University of California Press, 1990)

Moureau, François, *Répertoire des nouvelles à la main. Dictionnaire de la presse manuscrite clandestine XVIe–XVIIIe siècle* (Oxford: Voltaire Foundation, 1999)

Moureau, François (ed.), *De bonne main. La communication manuscrite au XVIIIe siècle* (Paris: Universitas, and Oxford: Voltaire Foundation, 1993)

Muddiman, J. G., *The King's Journalist* (Londra: Bodley Head, 1923)

Murphy, Anne, *The Origins of English Financial Markets: Investment and Speculation before the South Sea Bubble* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

Myers, Robin ve Michael Harris (eds), *Censorship and the Control of Print in England and France, 1600–1900* (Winchester: St Paul's Bibliographies, 1992)

Neal, L., "The Rise of a Financial Press: London and Amsterdam, 1681–1810", *Business History*, 30 (1988), s. 163–78

Neal, L., *The Rise of Financial Capitalism: International Capital Markets in the Age of Reason* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990)

Nelson, Caroline ve Matthew Seccombe, *British Newspapers and Periodicals, 1641–1700: A Short-Title Catalogue* (New York: Modern Language Association of America, 1987)

Nicholls, David, "The Theatre of Martyrdom in the French Reformation", *Past and Present*, 121 (188), s. 49–73

Nord, David Paul, "Teleology and News: The Religious Roots of American Journalism, 1630–1730", *Journal of American History*, 77 (1990), s. 9–38

North, Michael, *Kommunikation, Handel, Geld und Banken in der Frühen Neuzeit* (Munich: Oldenbourg, 2000)

Novak, Maximillian E., *Daniel Defoe, Master of Fictions* (Oxford: Oxford University Press, 2001)

O'Connell, Sheila, *The Popular Print in England* (Londra: British Museum Press, 1999)

Oettinger, Rebecca Wagner, *Music as Propaganda in the German Reformation* (Aldershot: Ashgate, 2001)
Orden, Kate van, "Cheap Print and Street Song Following the Saint Bartholomew's Massacres of 1572", van Orden (ed.), *Music and the Cultures of Print* (New York: Garland, 2000), s. 271–323
Origo, Iris, *The Merchant of Prato: Francesco di Marco Datini* (Londra: Jonathan Cape, 1957)
Ozouf, Mona, "Public Opinion at the End of the Old Regime", *Journal of Modern History*, 60 (1988), s. 9–13
Paas, Roger, *The German Political Broadsheet, 1600–1700*, 11 cilt (Wiesbaden: O. Harrassowitz, 1985–2012)
Paas, Roger, "The Use of the Popular Press to Influence Domestic and Foreign Opinion: Dutch Broadsheets from the Year of Disaster, 1672", Heidrun Alzheimer vd. (eds), *Bilder – Sachen – Mentalitäten* (Regensburg: Schnell & Steiner, 2010), s. 287–92
Palmer, J. J. N., *Froissart: Historian* (Woodbridge: Boydell & Brewer, 1981)
Parker, Geoffrey, *The Grand Strategy of Philip II* (New Haven, CT, and Londra: Yale University Press, 1998)
Parmelee, Lisa Ferraro, *Good Newes from Fraunce: French Anti-League Propaganda in Late Elizabethan England* (Rochester, NY: University of Rochester Press, 1996)
Paulus, Nikolaus, "Raimund Peraudi als Ablasskommissar", *Historisches Jahrbuch*, 21 (1900), s. 645–82
Payne, William L., *Mr Review: Daniel Defoe as Author of the Review* (New York: Crown Press, 1947)
Payne, William L., *The Best of Defoe's Review* (Freeport, NY: Books for Libraries Press, 1951)
Peacey, Jason, *Politicians and Pamphleteers: Propaganda during the English Civil Wars and Interregnum* (Aldershot: Ashgate, 2004)
Peacey, Jason, "The Struggle for Mercurius Britanicus: Factional Politics and the Parliamentarian Press, 1643–6", *Huntington Library Quarterly*, 68 (2005), ss. 517–43
Peacey, Jason, "Cromwellian England: A Propaganda State?", *History*, 91 (2006), s. 176–99
Peacey, Jason ve Chris R. Kyle, *Breaking News: Renaissance Journalism and the Birth of the Newspaper* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2009)
Pegolotti, F. Balducci (Francesco Balducci), *La pratica della mercatura*, ed. Allan Evans (Cambridge, MA: Mediaeval Academy of America, 1936)
Pettegree, Andrew, *Reformation and the Culture of Persuasion* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005)
Pettegree, Andrew, *The Book in the Renaissance* (New Haven, CT, and Londra: Yale University Press, 2010)
Pettegree, Andrew, "Catholic Pamphleteering", Alexandra Bamji vd. (eds), *The Ashgate Research Companion to the Counter-Reformation* (Aldershot: Ashgate, 2013)
Picot, E. ve H. Stein, *Recueil de pièces historiques imprimées sous le règne de Louis XI* (Paris: Société des bibliophiles français, F. Lefrançois, 1923)
Pieper, Renate, *Die Vermittlung einer neuen Welt: Amerika im Nachrichtennetz des Habsburgischen Imperium, 1493–1598* (Mainz: Von Zabern, 2000; 2009)
Pincus, Steve, "Coffee Politicians Does Create: Coffeehouses and Restoration Political Culture", *Journal of Modern History*, 67 (1995), s. 807–34
Plumb, J. H., *The Commercialisation of Leisure in Eighteenth-Century England* (Reading: University of Reading Press, 1973)
Popkin, Jeremy D., "The Pre-Revolutionary Origins of Political Journalism", Keith Michael Baker (ed.), *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Cilt I: The Political Culture of the Old Regime* (Oxford: Pergamon, 1987), s. 203–23
Popkin, Jeremy D., *News and Politics in the Age of Revolution: Jean Luzac's Gazette de Leyde* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1989)
Popkin, Jeremy D., *Revolutionary News: The Press in France, 1789–1799* (Durham, NC: Duke University Press, 1990)
Popkin, Jeremy D., "The Press and the French Revolution after Two Hundred Years", *French Historical Studies*, 16 (1990), s. 664–83
Popkin, Jeremy D., "Print Culture in the Netherlands on the Eve of the Revolution", Margaret C. Jacob ve Wijnand W. Mijnhardt (eds), *The Dutch Republic in the Eighteenth Century: Decline, Enlightenment, and Revolution* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1992), s. 273–91
Popkin, Jeremy D., *Media and Revolution: Comparative Perspectives* (Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1995)
Popkin, Jeremy D., "Political Communication in the German Enlightenment: Gottlob Benedikt von Schirach's *Politische Journal*", *Eighteenth-Century Life*, 20, no. 1 (February 1996), s. 24–41

Popkin, Jeremy D. ve Jack Censer, *Press and Politics in Pre-Revolutionary France* (Berkeley, CA: University of California Press, 1987)

Porter, Roy, *Health for Sale: Quackery in England, 1660–1850* (Manchester: Manchester University Press, 1989)

Potter, David, *Renaissance France at War: Armies, Culture and Society, c. 1480–1560* (Woodbridge: Boydell, 2008)

Potter, David, "War, Propaganda, Literature and National Identity in Renaissance France, c. 1490–1560", Robert Stein ve Judith Pollmann (eds), *Networks, Regions and Nations: Shaping Identity in the Low Countries, 1300–1650* (Leiden: Brill, 2010), s. 173–93

Powell, William S., *John Pory, 1572–1636: The Life and Letters of a Man of Many Parts* (Chapel Hill, NC: University of North Carolina Press, 1976)

Price, Jacob M., "Notes on Some London Price-Currents, 1667–1715", *Economic History Review*, 2. seri, 7 (1954), s. 240–50

Queller, Donald E., *Early Venetian Legislation on Ambassadors* (Cenevre: Droz, 1967)

Queller, Donald E., *The Office of Ambassador in the Middle Ages* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1967)

Queller, Donald E., "The Development of Ambassadorial Relazioni", J. R. Hale (ed.), *Renaissance Venice* (London: Faber & Faber, 1973), s. 174–96

Queller, Donald E., "How to Succeed as an Ambassador", *Studia Gratiana*, 15 (1982), s. 665–71

Racault, Luc, *Hatred in Print: Catholic Propaganda and Protestant Identity during the French Wars of Religion* (Aldershot: Ashgate, 2002)

Randall, David, *Credibility in Elizabethan and Early Stuart Military News* (Londra: Pickering & Chatto, 2008)

Randall, David, *English Military News Pamphlets, 1513–1637* (Tempe, AZ: ACMRS, 2011) Ratia, Maura ve Carla Suhr, "Medical Pamphlets: Controversy and Advertising", Irma Taavitsainen ve Paivi Pahta (eds), *Medical Writings in Early Modern English* (Cambridge: Cambridge University Press, 2011), s. 180–203

Raven, James, "Serial Advertisement in 18th-Century Britain and Ireland", Robin Myers ve Michael Harris (eds), *Serials and their Readers, 1620–1914* (Winchester: St Paul's Bibliographies, 1993), s. 103–22

Raymond, Joad, *Making the News: An Anthology of the Newsbooks of Revolutionary England 1641–1660* (Moreton-in-Marsh: Windrush Press, 1993)

Raymond, Joad, *The Invention of the Newspaper: English Newsbooks, 1641–1649* (Oxford: Oxford University Press, 1996)

Raymond, Joad, "The Newspaper, Public Opinion and the Public Sphere in the Seventeenth Century", *Prose Studies*, 21 (1998), s. 109–36

Raymond, Joad, *News, Newspapers, and Society in Early Modern Britain* (London: Frank Cass, 1999)

Raymond, Joad, *Pamphlets and Pamphleteering in Early Modern Britain* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003)

Raymond, Joad (ed.), *News Networks in Seventeenth-Century Britain and Europe* (London: Routledge, 2006)

Rea, Robert R., *The English Press in Politics, 1760–1774* (Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1963)

Reichardt, Rolf, "Prints: Images of the Bastille", Robert Darnton ve Daniel Roche (eds), *Revolution in Print: The Press in France, 1775–1800* (Berkeley, CA: University of California Press, 1989), s. 235–51

Reichardt, R. ve H. Schneider, "Chanson et musique populaires devant l'histoire à la fin de l'Ancien Régime", *Dix-huitième siècle*, 18 (1986), s. 117–36

Rein, Nathan, *The Chancery of God: Protestant Print, Polemic and Propaganda against the Emperor, Magdeburg 1546–1551* (Aldershot: Ashgate, 2008)

Reinders, Michel, *Printed Pandemonium: Popular Print and Politics in the Netherlands 1650–72* (Leiden: Brill, 2013)

Renouard, Yves, "Comment les papes d'Avignon expédiaient leur courrier", *Revue historique*, 180 (1937), s. 1–29

Renouard, Yves, "Information et transmission des nouvelles", Charles Samaran (ed.), *L'histoire et ses méthodes* (Paris: NRF, 1961)

Renouard, Yves, *The Avignon Papacy, 1305–1403* (Londra: Faber and Faber, 1970)

Rétat, Pierre, *Les Journaux de 1789. Bibliographie critique* (Paris: CNRS, 1988)

Rétat, Pierre, "The Revolutionary World in the Newspaper in 1789", in Jeremy D. Popkin, *Media and Revolution: Comparative Perspectives* (Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1995)

Richards, Gertrude R. B. (ed.), *Florentine Merchants in the Age of the Medici: Letters and Documents from the Selfridge Collection of Medici Manuscripts* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1932)

Richardson, Brian, *Manuscript Culture in Renaissance Italy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009)

Ries, Paul, "The Anatomy of a Seventeenth-Century Newspaper", *Daphnis*, 6 (1977), s. 171–232

Ries, Paul, "Der Inhalt der Wochenzeitungen von 1609 im Computer", *Deutsche Presseforschung*, 26 (1987), s. 113–25

Rivers, Isabel (ed.), *Books and their Readers in Eighteenth-Century England* (Leicester: Leicester University Press, 1982)

Rogers, C., "Edward III and the Dialectics of Strategy, 1327–1360", *Transactions of the Royal Historical Society*, 6. seri, 4 (1994), s. 83–102

Ross, Charles, "Rumour, Propaganda and Popular Opinion during the Wars of the Roses", in R. A. Griffiths (ed.), *Patronage, the Crown and the Provinces in Late Medieval England* (Gloucester: Sutton, 1981)

Rosseaux, Ulrich, "Die Entstehung der Messrelationen. Zur Entwicklung eines frühneuzeitlichen Nachrichtenmediums aus der Zeitgeschichtsschreibung des 16. Jahrhunderts", *Historisches Jahrbuch*, 124 (2004), s. 97–123

Roth, Paul, *Die Neuen Zeitungen in Deutschland im 15. und 16. Jahrhundert* (Leipzig: B. G. Teubner, 1914)

Rublack, Ulinka, *The Crimes of Women in Early Modern Germany* (Oxford: Oxford University Press, 1999)

Rudé, George, *The Crowd in the French Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 1959)

Salman, Jeroen, *Pedlars and the Popular Press: Itinerant Distribution Networks in England and the Netherlands, 1600–1850* (Leiden: Brill, 2014)

Salzberg, Rosa, "The Lyre, the Pen and the Press: Performers and Cheap Print in *Cinquecento* Venice", in *The Books of Venice*, special issue of *Miscellanea Marciana*, ed. Craig Kallendorf ve Lisa Pon (New Castle, DE: Oak Knoll Press, 2008)

Salzberg, Rosa, "In the Mouths of Charlatans: Street Performers and the Dissemination of Pamphlets in Renaissance Italy", *Renaissance Studies*, (2010), s. 1–16

Salzberg, Rosa ve Massimo Rospocher, "Street Singers in Italian Renaissance Urban Culture and Communication", *Cultural and Social History*, (2012), s. 9–26

Salzberg, Rosa, "An Evanescent Public Sphere: Voices, Spaces, and Publics in Venice during the Italian Wars", Massimo Rospocher (ed.), *Beyond the Public Sphere: Opinions, Publics, Spaces in Early Modern Europe (XVI–XVIII)* (Bolonya: Mulino, 2012)

Sapori, Armando, *Le marchand italien au Moyen Age: conférences et bibliographie* (Paris: Colin, 1952)

Sardella, Pierre, *Nouvelles et spéculations à Venise au début du XVIe siècle* (Paris: Colin, 1949)

Von Sautter, "Auffindung einer grossen Anzahl verschlossener Briefe aus dem Jahre 1585", *Archiv für Post und Telegraphie*, 4 (1909), s. 97–115

Sawyer, Jeffrey K., *Printed Poison: Pamphlet Propaganda, Faction Politics, and the Public Sphere in Early Seventeenth-Century France* (Berkeley, CA: University of California Press, 1990)

Schama, Simon, *Patriots and Liberators: Revolution in the Netherlands, 1780–1813* (Londra: Collins, 1977)

Scherbacher-Posé, Bridget, "Die Entstehung einer weiblichen Öffentlichkeit im 18. Jahrhundert: Sophie von La Roche als Journalistin", *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 2 (2000), s. 24–51

Schilling, Michael, *Bildpublizistik der frühen Neuzeit. Aufgaben und Leistungen des illustrierten Flugblatts in Deutschland bis um 1700* (Tübingen: Niemeyer, 1990)

Schittenloher, Karl ve J. Binkowshi, *Flugsblatt und Zeitung*, 2. baskı (Münih: Klinkhardt & Biermann, 1985)

Schlesinger, Arthur M., *Prelude to Independence: The Newspaper War on Britain, 1764–1776* (New York: Knopf, 1958)

Schneider, Maarten, *De Nederlandse Krant. Van Nieuwstydinghe tot dagblad* (Amsterdam: Van Kampen, 1949)

Schock, Flemming, "Zur Kommunikation von Wunderzeichen in der ersten populärwissen- schaftlichen Zeitschriften Deutschlands, 1681–1691", *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 9 (2007), s. 76–100

Schöne, Walter, *Zeitungswesen und Statistik. Eine Untersuchung über den Einfluss der perio- dischen Presse auf die Entstehung und Entwicklung der staatswissenschaftlichen Literatur, speziell der Statistik* (Jena: Fischer, 1924)

Schöne, Walter, *Der Aviso des Jahres 1609. in Faksimiledruck* (Leipzig: O. Harrassowitz, 1939)

Schöne, Walter, *Die Relation des Jahres 1609. in Faksimiledruk* (Leipzig: O. Harrassowitz, 1940)

Schöne, Walter, *Die deutsche Zeitung des siebzehnten Jahrhunderts in Abbildungen, 400 Faksimiledrucke* (Leipzig: O. Harrassowitz, 1940)

Schroeder, E., *Das historisches Volkslied des dreissigjährige Krieges* (Marburg: Friedrich, 1916)
Schröder, Thomas, *Die ersten Zeitungen: Textgestaltung und Nachrichtenauswahl* (Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1995)
Schwoebel, Robert, *The Shadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk (1453–1517)* (Nieuwkoop: De Graaf, 1967)
Schwoerer, Lois G., *The Ingenious Mr Henry Care, Restoration Publicist* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2001)
Scott-Warren, Jason, "Reconstructing Manuscript Networks: The Textual Transactions of Sir Stephen Powle", Alexandra Shepard ve Phil Withington (eds), *Communities in Early Modern Europe* (Manchester: Manchester University Press, 2000), s. 18–37
Scribner, Robert, *For the Sake of Simple Folk: Popular Propaganda for the German Reformation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981)
Scurr, Ruth, *Fatal Purity: Robespierre and the French Revolution* (Londra: Chatto & Windus, 2006)
Seaver, Paul, *Wallington's World: A Puritan Artisan in Seventeenth-Century London* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1985)
Seguin, Jean-Pierre, "L'information à la fin du XVe siècle en France. Pièces d'actualité sous le règne de Charles VIII", *Arts et traditions populaires*, 4 (1956), s. 309–30, 1–2; (1957), s. 46–74
Seguin, Jean-Pierre, *L'information en France de Louis XII à Henri II* (Geneva: Droz, 1961) Sgard, Jean, *Dictionnaire des Journaux 1600–1789* (Paris: Universitas, and Oxford: Voltaire Foundation, 1991)
Shaaber, Mathias A., *Some Forerunners of the Newspaper in England, 1476–1622* (Philadelphia, PA: Pennsylvania University Press, 1926)
Shagan, Ethan, "Constructing Discord: Ideology, Propaganda and the English Responses to the Irish Rebellion of 1641", *Journal of British Studies*, 36 (1997), s. 4–34
Shapin, Steven, *A Social History of Truth: Civility and Science in Seventeenth-Century England* (Şikago, IL: University of Chicago Press, 1994)
Sharpe, J. A., "Last Dying Speeches: Religion, Ideology and Public Execution in Seventeenth- Century England", *Past and Present*, 107 (1985), s. 144–67
Sharpe, Kevin, "Thomas Witherings and the Reform of the Foreign Posts, 1632–1640", *Historical Research*, 57 (1984), s. 149–63
Shepard, Alexandra ve Phil Withington (eds), *Communities in Early Modern Europe* (Manchester: Manchester University Press, 2000), s. 18–37
Sherman, Michael, "Political Propaganda and Renaissance Culture: French Reactions to the League of Cambrai, 1509–1510", *Sixteenth Century Journal*, 8 (1977), s. 97–128
Shevelow, Kathryn, *Women and Print Culture: The Construction of Femininity in the Early Periodical* (Londra; Routledge, 1989)
Shuger, Debora, *Censorship and Cultural Sensibility: The Regulation of Language in Tudor-Stuart England* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 2006)
Silver, Larry, *Marketing Maximilian: The Visual Ideology of a Holy Roman Emperor* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008)
Simoni, Anna, "Poems, Pictures and the Press: Observations on some Abraham Verhoeven Newsletters (1620–1621)", Francine de Nave (ed.), *Liber amicorum Leon Voet* (Antwerp: Vereeniging der Antwerpsche Bibliophielen, 1985), s. 353–73
Simpson, W. Sparrow, *Documents Illustrating the History of St. Paul's Cathedral* (Londra: Camden Society, 1880)
Smith, Helen, *'Grossly Material Things': Women and Book Production in Early Modern England* (Oxford: Oxford University Press, 2012)
Smith, Norman R., "Portentous Births and the Monstrous Imagination in Renaissance Culture", Timothy S. Jones ve David A. Sprunger (eds), *Marvels, Monsters and Miracles* (Kalamazoo: Medieval Institute Publications, 2002), s. 267–83
Smith, Woodruff D., "The Function of Commercial Centers in the Modernization of European Capitalism: Amsterdam as an Information Exchange in the Seventeenth Century", *Journal of Economic History*, 44 (1984), s. 985–1,005
Solomon, Howard M., *Public Welfare, Science, and Propaganda in Seventeenth-Century France: The Innovations of Théophraste Renaudot* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1972)

Solomon, Howard M., "The *Gazette* and Antistatist Propaganda: The Medium of Print in the First Half of the Seventeenth Century", *Canadian Journal of History*, 9 (1974), s. 1–17

Sommerville, C. John, *The News Revolution in England: Cultural Dynamics of Daily Information* (Oxford: Oxford University Press, 1996)

Spaans, Joke, *Graphic Satire and Religious Change: The Dutch Republic, 1676–1707* (Leiden: Brill, 2011)

Speakman Sutch, Susie, "Politics and Print at the Time of Philip the Fair", Hanno Wijsman (ed.), *Books in Transition at the Time of Philip the Fair*, in *Burgundia*, 15 (Turnhout: Brepols, 2010), s. 231–55

Spiegel, Gabrielle M., *The Chronicle Tradition of Saint-Denis* (Brookline: Classical Folia, 1978) Spiegel, Gabrielle M., *Romancing the Past: The Rise of Vernacular Prose Historiography in Thirteenth-Century France* (Berkeley, CA: University of California Press, 1993)

Spierenburg, Pieter, *The Spectacle of Suffering* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984)

Spierenburg, Pieter, "The Body and the State", in Norval Morris ve David J. Rothman (eds), *The Oxford History of the Prison* (Oxford: Oxford University Press, 1998)

Spinks, Jennifer, *Monstrous Births and Visual Culture in Sixteenth-Century Germany* (Londra: Chatto & Pickering, 2009)

Spooner, Frank C., *The International Economy and Monetary Movements in France, 1493–1725* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972)

Sporhan-Krempel, Lore, *Nürnberg als Nachrichtenzentrum zwischen 1400 und 1700* (Nuremberg: Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg, 1968)

Spufford, Peter, *Power and Profit: The Merchant in Medieval Europe* (Londra: Thames and Hudson, 2002)

Staff, Frank, *The Penny Post, 1680–1918* (Londra: Lutterworth, 1964)

Stearns, Bertha-Monica, "The First English Periodical for Women", *Modern Philology*, 28 (1930– 31), s. 45–59

Stearns, Bertha-Monica, "Early English Periodicals for Ladies (1700–1760)", *Proceedings of the Modern Languages Association*, 48 (1933), s. 38–60

Steele, Ian K., *The English Atlantic, 1675–1740: An Exploration of Communication and Community* (New York: Oxford University Press, 1986)

Strauss, Walter L., *The German Single-Leaf Woodcut, 1550–1600*, 3 cilt (New York: Abaris, 1975)

Stumpo, Enrico, *La gazzetta de l'anno 1588* (Floransa: Giunti, 1988)

Styles, John, "Print and Policing: Crime Advertising in Eighteenth-Century Provincial England", Douglas Hay ve Francis Snyder (eds), *Policing and Prosecution in Britain, 1750–1850* (Oxford: Oxford University Press, 1989), s. 55–111

Sutherland, James, *The Restoration Newspaper and its Development* (Cambridge: Cambridge University Press, 1986)

Sutherland, James R., "The Circulation of Newspapers and Literary Periodicals, 1700–1730", *The Library*, 4. seri, XV (1934), s. 110–24

Targett, S., "Government and Ideology during the Age of Whig Supremacy: The Political Argument of Walpole's Newspaper Propagandists", *Historical Journal*, 37 (1994), s. 289–318 Taylor, John, *English Historical Literature in the Fourteenth Century* (Oxford: Oxford University Press, 1987)

Thomas, Keith, "The Meaning of Literacy", G. Baumann (ed.), *The Written Word: Literacy in Transition* (Oxford: Oxford University Press, 1986)

Thomas, M. Halsey (ed.), *The Diary of Samuel Sewall*, 2 cilt (New York: Farrar, Straus and Giroux, 1973)

Thomas, Peter D. G., "The Beginnings of Parliamentary Reporting in Newspapers, 1768–1774", *English Historical Review*, 74 (1959), s. 623–36

Thomas, Peter D. G., *John Wilkes: A Friend to Liberty* (Oxford: Oxford University Press, 1996)

Thomas, P. W., *Sir John Berkenhead, 1617–1679: A Royalist Career in Politics and Polemics* (Oxford: Oxford University Press, 1969)

Thompson, Peter, *Rum, Punch & Revolution: Tavern-Going & Public Life in Eighteenth-Century Philadelphia* (Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press, 1999)

Thomson, Elizabeth McClure, *The Chamberlain Letters* (Londra: John Murray, 1965)

Thornton, Tim, "Propaganda, Political Communication and the Problem of English Responses to the Introduction of Printing", Bertrand Taithe ve Tim Thornton (eds), *Propaganda* (Stroud: Sutton, 1999), s. 41–60

Tlusty, B. Ann, *Bacchus and Civic Order: The Culture of Drink in Early Modern Germany* (Charlottesville, VA: University of Virginia Press, 2001)

Todd, Christopher, *Political Bias, Censorship, and the Dissolution of the Official Press in Eighteenth-Century France* (Lampeter: Edwin Mellen Press, 1991)

Todd, Thomas, *William Dockwra and the Rest of the Undertakers: The Story of the London Penny Post, 1680–2* (Edinburgh: Cousland, 1952)

Tombeur, Jef, *Femmes & métiers du livre* (Soignies: Talus d'approche, 2004)

Tortarola, Eduardo, "Censorship and the Conception of the Public in Late Eighteenth-Century Germany: or, Are Censorship and Public Opinion Mutually Exclusive?", Dario Castiglione ve Lesley Sharpe (eds), *Shifting the Boundaries: Transformation of the Languages of the Public and Private in the Eighteenth Century* (Exeter: University of Exeter Press, 1995), s. 131–50

Trivellato, Francesca, "Merchants' Letters across Geographical and Social Boundaries", in Francisco Bethercourt ve Florike Egmond, *Correspondence and Cultural Exchange in Europe, 1400–1700* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), s. 80–103

Tuchman, Gaye, "Objectivity as a Strategic Ritual: An Examination of Newsmen's Notions of Objectivity", *American Journal of Sociology*, 77 (1972), s. 660–79

Tucoo-Chala, Suzanne, *Charles-Joseph Panckoucke & la Librairie française, 1736–1798* (Paris: Éditions Marrimpouey jeune, 1977)

Varey, S. (ed.), *Lord Bolingbroke: Contributions to the Craftsman* (Oxford: Oxford University Press, 1982)

Venturi, Franco, *The End of the Old Regime in Europe, 1776–1789* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1991)

Vincent, Monique, *Mercure galant. Extraordinaire affaires du temps. Table analytique* (Paris: Champion, 1998)

Vivo, Filippo de, "Paolo Sarpi and the Uses of Information in Seventeenth-Century Venice", *Media History*, 11 (2005), s. 37–51

Vivo, Filippo de, *Information and Communication in Venice: Rethinking Early Modern Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2007)

Voss, Paul J., *Elizabethan News Pamphlets: Shakespeare, Spenser, Marlowe and the Birth of Journalism* (Pittsburgh, NJ: Duquesne University Press, 2001)

Wahrman, Dror, *Mr. Collier's Letter Rack: A Tale of Art and Illusion at the Threshold of the Modern Information Age* (Oxford: Oxford University Press, 2012)

Walker, R. B., "Advertising in London Newspapers, 1650–1750", *Business History*, 15 (1973), s. 112–30

Walker, R. B., "The Newspaper Press in the Reign of William III", *Historical Journal*, 17 (1974), s. 691–709

Walker, Simon, "Rumour, Sedition and Popular Protest in the Reign of Henry IV", *Past and Present*, 166 (2000), s. 31–65

Walsham, Alexandra, *Providence in Early Modern England* (Oxford: Oxford University Press, 1999)

Walton, Charles, *Policing Public Opinion in the French Revolution: The Culture of Calumny and the Problem of Free Speech* (Oxford: Oxford University Press, 2011)

Ward, Stephen J. A., *The Invention of Journalism Ethics* (Montreal: McGill University Press, 2004) Warner, Michael, *The Letters of the Republic: Publication and the Public Sphere in Eighteenth-Century America* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990)

Watt, Tessa, "Publisher, Pedlar, Pot-Poet: The Changing Character of the Broadside Trade, 1550–1640", Robin Myers ve Michael Harris (eds), *Spreading the Word: The Distribution Networks of Print, 1550–1850* (Winchester: St Paul's, 1990)

Watt, Tessa, *Cheap Print and Popular Piety, 1550–1640* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991)

Watts, John, "The Pressure of the Public on Later Medieval Politics", in Linda Clark ve Christine Carpenter (eds), *The Fifteenth Century. Cilt IV. Political Culture in Late Medieval Britain* (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2004), s. 159–80

Weber, Harold, *Paper Bullets: Print and Kingship under Charles II* (Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1996)

Weber, Johannes, "'Unterthenige Supplication Johann Caroli, Buchtruckers.' Der Beginn gedruckter politischer Wochenzeitungen im Jahre 1605", *Archiv für Geschichte des Buchwesens*, 38 (1992), s. 257–65

Weber, Johannes, "Daniel Hartnack: ein gelehrter Streithahn und Avisen Schreiber am Ende des 17. Jahrhunderts. Zum Beginn politisch kommentierenden Zeitungspresse", *Gutenberg Jahrbuch* (1993), s. 140–58

Weber, Johannes, "Neue Funde aus der Frühgeschichte des deutschen Zeitungswesen", *Archiv für Geschichte des Buchwesens*, 39 (1993), s. 312–60

Weber, Johannes, *Götter-Both Mercurius: Die Urgeschichte der politischen Zeitschrift in Deutschland* (Bremen: Temen, 1994)

Weber, Johannes, "Der grosse Krieg und die frühe Zeitung. Gestalt und Entwicklung der deut- schen Nachrichtenpresse in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts', *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 1 (1999), s. 23–61

Weber, Johannes, "Kontrollmechanismen im deutschen Zeitungswesen des 17. Jahrhunderts: Ein kleiner Beitrag zur Geschichte der Zensur", *Jahrbuch für Kommunikationsgeschichte*, 6 (2005), s. 56–73

Weber, Johannes, "Strassburg 1605: The Origins of the Newspaper in Europe", *German History*, 24 (2006), s. 387–412

Weller, Emil, *Die ersten deutschen Zeitungen* (Tübingen: Laupp, 1872)

Werkmeister, Lucyle, *A Newspaper History of England, 1792–1793* (Lincoln, NB: University of Nebraska Press, 1967)

Werner, Theodor Gustav, "Regesten und Texte von Fuggerzeitungen der Öesterreichischen Nationalbibliothek in Wien", *Scripta Mercaturae* (1967), s. 57–70

Werner, Theodor Gustav, "Das kaufmännische Nachrichtenwesen im späten Mittelalter und in der frühen Neuzeit und sein Einfluss auf die Entstehung der handschriftlichen Zeitung", *Scripta Mercaturae* (1975), sp. 3–51

Wheale, Nigel, *Writing and Society: Literacy, Print and Politics in Britain, 1590–1660* (Londra: Routledge, 1999)

Whitehead, B. T., *Brags and Boasts: Propaganda in the Year of the Armada* (Stroud: Sutton, 1994)

Whyman, Susan E., *The Pen and the People: English Letter Writers 1660–1800* (Oxford: Oxford University Press, 2010)

Wiles, R. M., *Freshest Advices: Early Provincial Newspapers in England* (Columbus, OH: Ohio State University Press, 1965)

Williams, Gerhild Scholz ve William Layher (eds), *Consuming News: Newspapers and Print Culture in Early Modern Europe (1500–1800)*, in *Daphnis*, 37 (2008)

Wilson, Dudley, *Signs and Portents: Monstrous Births from the Middle Ages to the Enlightenment* (Londra: Routledge, 1993)

Wiltenburg, Joy, *Disorderly Women and Female Power in the Street Literature of Early Modern England and Germany* (Charlottesville, VA: University Press of Virginia, 1992)

Wiltenburg, Joy, "True Crime: The Origins of Modern Sensationalism", *American Historical Review*, 109 (2004), s. 1,377–1,404

Wiltenburg, Joy, "Crime and Christianity in Early Sensationalism", Marjorie Plummer ve Robin Barnes (eds), *Ideas and Cultural Margins in Early Modern Germany* (Aldershot: Ashgate, 2009), s. 131–45

Woloch, Isser, "The Contraction and Expansion of Democratic Space during the Period of the Terror", in K. M. Baker, *The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture. Cilt IV: The Terror* (Oxford: Pergamon, 1994), s. 309–25

Worden, Blair, *Literature and Politics in Cromwellian England: John Milton, Andrew Marvell, Marchamont Nedham* (Oxford: Oxford University Press, 2007)

Worden, Blair, "Marchamont Nedham and the Beginnings of English Republicanism, 1649– 1656", David Wootton (ed.), *Republicanism, Liberty and Commercial Society, 1649–1776* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1994), s. 45–81

Wrightson, Keith, "Alehouses, Order and Reformation in Rural England, 1590–1660", in Eileen Yeo ve Stephen Yeo (eds), *Popular Culture and Class Conflict, 1590–1914* (Brighton: Harvester, 1981), s. 1–27

Würzbach, Natasha, *The Rise of the English Street Ballad, 1550–1650* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990)

Zilliacus, Laurin, *From Pillar to Post: The Troubled History of the Mail* (Londra: Heinemann, 1956)

Zuilen, Vincent van, "The Politics of Dividing the Nation? News Pamphlets as a Vehicle of Ideology and National Consciousness in the Habsburg Netherlands (1585–1609)", in Joop W. Koopmans, *News and Politics in Early Modern Europe (1500–1800)* (Louvain: Peeters, 2005), s. 61–78

Zulliger, Jürg, " 'Ohne Kommunikation würde Chaos herrschen' Zur Bedeutung von Informationsaustauch, Briefverkehr und Boten bei Bernhard von Clairvaux", *Archiv für Kulturgeschichte*, 78 (1996), s. 251–76

Görseller

DEUTCHES Historisches Museum, Berlin, 0.1, 3.1; Folger Shakespeare Library, Washington, 3.2, 3.3, 4.2, 7.5, 7.6, 10.5, 11.4, 12.2, 13.3, 16.2, 17.1; Library Company of Philadelphia, Philadelphia, 16.3; Museum Plantin More-tus, Antwerp, 8.2, 9.3; National Gallery of Art, Washington, 2.1, 2.2; Princeton University Library, Folke Dahl collection, Princeton, 0.2, 6.3, 8.1, 9.1, 9.2, 9.4, 9.5, 9.6, 10.3, 11.2, 11.3, 12.4, 18.1; Staatsbibliothek, Berlin, 4.1; Trus-tees of the British Museum, London, 1.1, 1.2, 5.1, 5.2, 6.1, 6.2, 7.1, 7.2, 7.4, 8.3, 10.1, 10.2, 10.4, 11.1, 12.3, 13.2, 14.1, 14.2, 14.3, 15.1, 16.1, 18.2; Wikipedia Commons, 5.3, 13.1, 13.4, 15.2, 17.2; Zentralbibliothek, Zurich, 1.3, 4.3, 4.4, 7.3, 12.1.

Dizin

A
Aachen 36
Abingdon 160, 166
Acciaiuoli 39
Acconzaicco, Hieronimo 137, 141
Adams, John 436
Addison, Joseph 318, 331, 333, 336, 364, 368
af sertifikası 77, 79
Afrika 80, 135, 136
Agincourt Muharebesi (1415) 96
Agnadello Savaşı (1509) 153
Aix-en-Provence 247
Akdeniz 43, 44, 51, 58, 64, 66, 74, 84, 126, 137, 174, 196, 197, 200, 227
Akitanya 44
Alber, Erasmus 155, 156
Almanya 11, 25, 27, 51-54, 61, 64-66, 69-73, 76, 79, 83-96, 112, 117, 118, 135, 140-144, 154-156, 164, 169, 193, 197, 207, 212-221, 224-228, 230, 232, 236, 242, 246, 250-255, 257, 259-264, 271, 283, 306, 315, 340, 341, 368, 373, 418, 433
Alpler 140
Alsas 80, 118
Alva dükü 184
Amerika 21, 80, 82, 83, 164, 175, 200, 355, 373, 380, 398, 426, 436, 439
Amerika, kolonyal 366, 397, 398, 399, 423
Amerika Birleşik Devletleri 436
Amerikan Devrimi 396, 411
Ami du peuple 410
Amiens 47
Amsterdam 75, 109, 193, 216, 228-230, 232, 236, 237, 244, 251, 274, 276, 284, 309, 347, 349, 350, 358-360, 380, 422, 423, 425
Amsterdamsche courant 371
Anabaptist 162
Anahans, Contz 164, 165
Anghiera, Pietro Martire d' 82, 83
Annales politiques 342
Anne, İngiltere Kraliçesi 145, 298
Année littéraire 343
Anvers 54, 81, 95, 101, 104, 109, 140, 143, 189, 193, 205, 210-216, 218, 221, 228, 231-235, 237, 311, 349, 351
Apian, Peter 305
Aragon 43, 45, 80, 126
Arienti, Giovanni Sabadino degli 135, 136
Aristotle 204
Armada, İspanya 131, 139, 187-195, 198-200, 235
Armellini, Pantalassi de' Medici, Kardinal 100
Arnhem 230
Aske, James 194
Asya 21, 27, 80, 82, 83, 135, 136, 142, 200
Athenian Mercury 327, 328, 335, 353
Atlantik Okyanusu 80
Augsburg 25, 69, 71, 85, 86, 91, 95, 112, 140, 141, 143, 155, 156, 157, 158, 159, 178, 193, 204, 206, 211, 214, 216, 221, 227, 252, 255, 256, 259, 413
Augsburg Barışı 157, 252, 255, 259
August, Saksonya Dükü 143, 144, 214, 230
Augustus. İmparator 27, 28, 233
Aurora Borealis 114, 306
Avignon 33, 38, 39, 40, 43, 44, 52, 58
Avis, Thomas 247, 363
Aviso (Wolfenbüttel) 177, 223
avvisi (el yazması haber bültenleri) 13, 15, 121, 133, 136, 137-140, 142, 154, 177, 183, 189, 190, 193, 204, 223, 315, 319, 348,
Avusturya 25, 26, 47, 174, 204, 214, 341, 357, 427
avvisi 121, 132, 133, 137-140, 142, 189, 190, 223
Aydınlanma 322, 324, 341, 344, 345, 387, 390
Aziz Albans Savaşı (1455) 46
Aziz Bartalmay Yortusu Kıyımı 10, 173, 174
Azor Adaları 80, 81

B
Baert, Hans 346
baharat 64-67, 80, 83, 174
balat 93, 106, 150-152, 159-161, 194, 245
Balkanlar 70, 174
banka, bankacılık 39, 52, 69, 138, 141, 161, 189, 274, 352, 354, 355, 384
Barbarigo, Andrea 54-56, 65, 66, 68
Barbaro, Ermolao 130
Bardi 39, 57-59
Barnet Muharebesi (1471) 46, 47
Barselona 55, 64, 81, 196, 197
Basel 81, 115, 118, 178, 224
Bastille 342, 403-405
Battle of the Bubbles 357
Bavyera 143, 257, 261
Bayle, Pierre 326
Beaulieu 60
Bellarmine, Kardinal Robert 249
Berkshire 364, 417
Berlin 141, 211, 224, 254, 255, 374,
Bern 163
Bernard, Clairvaux'lu 9, 32
Besançon 42, 247
Bessarion, Kardinal 78
Beyaz Dağ Savaşı (1620) 257
Beyrut 65, 67
Beza, Théodore 180, 181
biber 65, 142
Bibliothèque bleue 382
bildiri 108, 149, 208, 236, 289, 291, 296, 426
Bilge Frederick, Saksonya Seçmeni 87
bilim 86, 118, 130, 305, 309, 327, 339, 432, 440
Birghden, Johann von den 224, 225, 253, 261, 263
Birkenhead, Sir John 270
Birmingham 363, 364, 374, 385
Birleşik Eyaletler 228, 230
Birmingham Gazette 363, 385
Bizans 174
Blenheim Savaşı (1704) 298
Blois 191, 192, 207, 208
Boer, Jan de 423, 424, 425, 427
Bohemya 69, 70, 158, 159, 232, 252-257, 265
Boissy, Caumartin de 387
Boleyn, Ann 127, 166, 167
Bolingbroke, Henry St John, Vikont 322
Bolivya 196
Bolonya 40, 67, 128, 135, 136, 153, 206, 250, 432
Boniface VIII, Papa 36
Bordeaux 181, 208, 213, 218, 247, 281
borsa 350
Boston 397, 398, 412, 419, 420, 421, 422, 423
Boston News-Letter 397, 412, 419, 421, 422
Boswell, James 391
Bouchet, Jean 99, 102
Bourbon dükü 101
Bourges 36, 40, 180, 181
Bourne, Nicolas 237, 238, 241, 242, 266
Bownde, Nicholas 159
Brabant 103, 143, 231, 232, 234, 430
Brache, Tycho 305
Brandenburg 214, 264
Brant, Sebastian 80, 306, 383-385, 394
Brasca, Tommaso 68
Braunschweig 155, 224
Bray, Philip 144
Breitenfeld Savaşı (1631) 311
Bremen 216, 222, 224, 253, 254, 315
Brentwood 190
Breslau 178
Bretonya 105
Brezilya 83
Brice, Andrew 375
Brissot, Jacques-Pierre 407-409
Bristol 296, 338, 364, 395,
Britanya 28, 389, 397, 426
British Spy veya *Derby Postman* 297, 374, 385
Briton 390, 391, 392
broadsheet 8, 77, 79, 80, 85, 90, 93, 109-116, 118, 120, 149, 151, 152, 159, 165, 175, 178, 179, 185, 190, 229, 230, 255, 257, 262, 264, 265, 287, 306, 367, 404, 405, 426, 432, 434
Broken stockbroker 357
Brüj 25, 38, 53-58, 64, 66, 67, 69, 72, 95, 96
Brüksel 26, 57, 68, 138, 140, 176, 196-198, 206, 216-219, 221, 228, 261, 264, 349
Buckingham, George Villers 240-243
Buffon, Georges-Louis Leclerc, Comte de 343
Bullinger, Heinrich 110, 180
Burgonya 25, 44, 46, 47
Burgos 196
Busquoy, General 233
Bute, John Stuart, Kont 375, 390
Butter, Nathaniel 236-242, 266, 312, 313
Büyükelçiler 122, 129, 133
Büyük İskender 103, 280, 317

C-Ç
Cadiz 81, 187
Calais 188, 191, 209
Calixtus III, Papa 77
Calvin, John 169, 170, 180
Cambrai Birliği 99
Campbell, John 293, 397, 412, 420, 422
Canterbury 32, 35, 36, 306
Capilupi, Camillo 186
Capuchins 158
Carocio degli Alberti, Bartolomeo di 58

Carocio degli Alberti, Jacopo di 58
Carolus, Johann 204, 221, 222, 226, 232
Cartouche 386, 387
Castaing, John 351, 352
Catherine, Medicili 184, 305
Cave, Edward 333
Cecil, William, Lord Burghley 108, 133, 182, 306
Cenevre 54, 99, 123, 162, 169, 180, 181, 186, 277, 382,
Cenova 43, 44, 52, 53, 55, 56, 58, 62, 67, 98, 197, 214, 250
Cerbe 175
Certaldo, Paolo da 61
Cezayir 101, 131, 175
Champagne 32, 54
Chapuys, Eustace 126, 127, 132
Charles I, İngiltere Kralı 240, 242, 265, 266, 268, 270, 271, 379, 393
Charles II, İngiltere Kralı 273, 286, 290, 291, 293, 294, 393
Charles V, İmparator 25, 49, 86, 101, 103, 104, 126, 128, 130, 132, 155, 156, 199, 204-206, 212, 306
Charles VI, Fransa Kralı 59
Charles VII, Fransa Kralı 35
Charles VIII, Fransa Kralı 97, 98, 124-126
Charles IX, Fransa Kralı 178, 179, 183-186, 198
Charles, the Bold, Burgonya Dükü 47
Charles, the Good, Burgonya Dükü 56
Charleston 397, 400
Chaucer, Geoffrey 35, 36
Choiseul, Étienne-François 341
Christian IV, Danimarka Kralı 218, 259
Cicero, Marcus Tullius 382
cinayet 317, 438
City Mercuries 362, 364
Cizvitler 158, 257
Clairvaux 9, 31, 32
Clement V, Papa 38
Cleves 233
Cluny 31
Cobbett, William 377
Colbert, Jean-Baptiste 284
Colchester 210
Cole, James 418
Coligny, Amiral Gaspard de 179, 181, 183, 185, 186
Collection for the improvement of husbandry and trade 352, 353, 361
Collings, William 311
Colmar 118
Columbus, Christopher 81, 296, 363, 374,
Common Sense 401
Concini 243
Concord Savaşı (1775) 401
Conde Prensi, Henry 181
Connecticut 422
Constant, Benjamin 407
Contarini, Zaccaria 124, 125
Continuation of our weekly news 197
corantos 266
Corbet, Richard 160
Corbie 47
Corsini 210
Cortona 136
Corunna 187
Courante (Antwerp) 235
Courante uyt Italien en Duytsland 228
Courant out of Italy, Germany etc (Amsterdam) 236
Courier de Versailles à Paris 404
Courier françois 248, 249
Course of the Exchange 351
Cousin, William 78
Coventry 109
Craftsman 322, 364
Cranach, Lucas 87, 88, 264
Crasser, Jeremias 143
Crétin, Guillaume 99
Cromwell, Oliver 272, 273, 286, 287, 361, 394
Cromwell, Thomas 109, 145, 166, 208,
Çukur Ülkeler 25, 57, 69, 73, 74, 93, 101, 103, 109, 137, 144, 152, 195, 200, 204, 212, 225-227, 243, 340, 368, 426

D

Daily Advertiser 362
Daily Courant 296, 298, 318, 319, 355-357
Daily Post 370, 392
Dallier, Jean 178, 185
Damga Yasası (1712) 299, 366, 398-401
Damga Yasası (1765) 398-401
Damiens, Robert-François 387, 388
Danimarka 218, 264, 307
Danton, Georges 407, 409, 431
Danzig 216, 243, 349
Dati, Giuliano 81
Datini, Francesco 51, 52, 56, 58, 59, 62, 63
Daventry 363
Dawks, Ichabod 296
Day, Nicholas 170, 180, 186
Defoe, Daniel 7, 8, 11, 19, 278, 279, 298, 299, 318, 333, 353-355, 368, 371, 375, 428
Dei, Benedetto 34, 50, 135, 136
Delft 230
demiryolları 219, 427
Derby 297, 385
dergi 326, 340, 345
Desmoulins, Camille 407, 409, 430
Devon 295, 375
Diary or Woodfall's Register 436
Dias, Bartholomeu 82
Diderot, Denis 343

Die 26, 77, 82, 84, 89, 90, 110, 141, 175, 205, 214, 219, 222, 247, 254, 315, 337
Dijon 32, 218
diplomasi 25, 44, 101, 121-123, 127, 129, 284
Dockwra, William 293, 294
Doğu Akdeniz 43, 51, 58, 64, 66, 74, 84, 137, 174
Doğu Anglia 210
Doğu Hindistan Şirketi (İngiliz) 354, 355
Dolfin, Biagio 62
Donato, Juan 142
Dorne, John 152
Dorset 363
Dover 209
Drake, Sir Francis 190
Dunton, John 327-329, 335, 337
Dürer, Albrecht 26, 63, 264

E
Edgehill Savaşı (1642) 417
Edward II, İngiltere Kralı 44, 57
Edward III, İngiltere Kralı 59
Edward IV, İngiltere Kralı 46-48, 57
Edward VI, İngiltere Kralı, 106
Eikon Basilike 271
Einkommende Zeitungen (Leipzig) 224
Elizabeth I, İngiltere Kraliçesi 107, 108, 130, 133, 167, 181, 182, 190, 191, 193, 209, 210, 265, 305
el yazması haber mektubu bkz. avvisi
Emden 61, 216
Encyclopédie 343
Endres, Blasius 112
Engizisyon 117, 151, 165
Englefield, Sir Francis 133
English Post 318
Ensisheim 80, 306
Epstin, Louis 244, 245
Erasmus, Desiderius 85, 381, 382
Escalante, Bernardino de 199
Escorial, El 196
Essay on Projects 354
Essex 145, 147, 190, 191
Este, Isabella Ercole d', Ferrara Dükü 135
Este, Isabella 135
Examiner 333
Exeter 210, 296, 375, 394

F
Feldkirch 47
Female Spectator 336, 338, 339
Female Tatler 336
Fénélon, Bertrand de Salignac de La Mothe 181
Ferdinand I, İmparator 101
Ferdinand II, İmparator 252
Ferdinand, Aragon Kralı 81, 83, 126
Ferdinand, Tirol Arşidükü 143
Feria, Gómez Suárez de Figueroa y Córdoba 130
Ferrarese, Ippolito 152
Filistin 34
Finlandiya 79
Flandre 38, 53, 54, 67, 103, 108, 143, 197
Floransa 16, 52, 53, 55, 56, 58, 61, 100, 128, 130, 135, 136, 183, 250
Florio, John 167
Flugschriften 88, 91, 253
Flying Post 296, 298, 363, 370, 372
Fontainebleau 280
Foote, Samuel 395, 396
Formica, Matthias 254
Foster, Christopher 242
Fouquet, Nicolas 280
Foxe, John 304
Francis I, Fransa Kralı 101, 103, 106, 121
Francis II, Fransa Kralı 106, 207
Frankfurt 54, 74, 112, 141, 144, 211, 212, 214-217, 219, 224, 225, 253, 254, 261, 349
Frankfurter Postzeitung 224, 225, 253
Franklin, Benjamin 383, 398, 399, 400, 439
Fransa 9, 25, 36, 38, 40, 41, 44, 45, 47, 52, 53, 58, 59, 74, 78, 83, 93, 96-98, 100-103, 105, 111, 114, 121, 124-127, 129, 133, 135-137, 143, 144, 149, 160, 178-184, 187, 189, 191-193, 195-198, 205, 207-209, 210, 213-215, 218, 230, 240, 243, 245, 247, 248, 253, 263, 271, 275, 277, 279, 281, 284, 321, 322, 326, 327, 329, 330, 334, 335, 339, 341-345, 351, 362, 365, 380, 382, 387, 389, 390, 403, 404, 411, 426, 430, 431
Fransız Devrimi 20, 243, 327, 382, 388, 407, 410, 411, 414, 429, 431
Fransız Din Savaşları 213
Frederick III, İmparator 25, 47, 95
Frederick V, Filistin Seçmeni Bohemya Kralı 253-255, 257, 258, 265
Freiburg 164
Fritsch, Ahasver 315
Frizya 426
Froben, Christopher 118
Froissart, Jean 44
Fronde 244, 247, 248, 253, 277, 279, 406, 439
Froschauer, Christoph 112
Fugger 140-144, 177, 205, 211, 213, 214
Fugger, Anton 142
Fugger, Hans 142
Fugger, Octavian Secundus, 141, 142, 143
Fugger, Philip Eduard 141, 142, 143

Fugger, Ulrich 142
Füglin, Johannes 115

G
Gaguin, Robert 98
Gainsford, Thomas 237-239, 311
Gap 247
Garnier, Estienne 382
Garzoni, Tommaso 154
Gaston, Foix Kontu 45
Gattinara, Mercurino 132
gazetecilik, gazeteciler 20, 236, 268, 269, 272, 278, 286, 289, 291, 299, 318, 324, 328, 334, 342, 343, 351, 358, 368-377, 391, 394, 403, 407-411, 417, 420, 428, 430, 436
Gazette, Boston 398
Gazette, Londra 287-289, 291-296, 318, 320, 330, 352, 360, 362, 367, 385, 421, 422
Gazette, Paris 244-248, 277, 279-284, 296, 298, 321, 322, 324, 327, 330, 340, 344, 345, 362, 389, 404
Gazette de Leyde 284
Gazette des tribunaux 344
Gazetteer 372
Gelderland 103, 104
Gent 47, 95
Gentleman's Journal 330
Gentleman's Magazine 333
Gerhard von Truchsess, Köln Başpiskoposu 12
Gibralter 341
giyotin 388, 409
Glamorgan 364
Glanvill, George 375
Gloucester Journal 297, 364, 365
Gordas, Antoine-Louis 404
Granada 26, 144
Granvelle, Antoine Perrenot, Kardinal 214
Gravenhaegse Courant 424
gravür 80, 87, 91, 110, 112, 113, 118, 178, 223, 231, 237, 257, 259, 261, 275
Grenoble 247, 404
Griffith, Ralph 373
Grindal, Archbishop Edmund 308
Gringore, Pierre 99
Groningen 425, 427
Guernsey 208
Guise, Charles de, Lorraine Kardinali 186
Guise Dükü, Henry de 160, 179, 183, 186, 191, 192
Guise Kardinali, Louis de 191
Gustavus Adolphus, İsveç Kralı 259, 261, 262, 264
Gutenberg, Johannes 36, 74, 75, 77, 221
Güller Savaşı 45
Güney Denizi Şirketi 355
Gwalter, Rudolf 110

H
Haarlem 346, 423, 425
Habermas, Jürgen 278, 279, 292
Habsburg/lar 25, 26, 48-50, 83, 93, 101, 103, 104, 128, 130, 141, 174, 175, 205, 210, 211, 214, 216, 228, 232, 252-254, 257, 259, 285, 357
hacı 34, 35, 36, 74
Haçlı Seferleri 34, 35
Hadrian Duvarı 28
Hamburg 69, 144, 215-219, 224-227, 254, 261, 316-319, 337, 340, 341, 349
Hancock, Giles 293
Harfleur 241
Harris, Benjamin 397
Hartman, Johann Ludwig 315
Hartnack, Daniel 316
Harvard 12, 60, 132, 160, 175, 180, 189, 192, 266, 278, 330, 358, 381, 412, 418, 439
Harwich 210
Haywood, Elizabeth 336, 338, 339
Hébert, George 407, 409, 411
Heidelberg 141, 222
Heinrich, Braunschweig'li 155
Helsingör 219
Henry I, İngiltere Kralı 42
Henry III, Fransa Kralı 133, 160, 191, 192
Henry IV, İngiltere Kralı 59
Henry IV, Fransa Kralı 41, 133, 179, 181, 191
Henry V, İngiltere Kralı 241
Henry VII, İngiltere Kralı 98
Henry VIII, İngiltere Kralı 103, 106, 126, 127, 145, 166, 208
Herakleitos Ridens 294
Herbert, Sir Henry 380
Herefordshire 379
Hill, Rowland 293
Hilten, Jan van 228, 229
Hispanyola 82
hisse senedi fiyatları 350
Hogarth, William 392
Holland, Abraham 313
Hollanda 25, 47, 72, 95, 101, 103, 104, 140, 147, 184, 187, 190, 193, 196, 200, 204, 212, 214, 217, 218, 228-232, 235, 236, 264, 271, 272, 274-277, 282-290, 293, 295, 309, 321, 332, 334, 346, 347, 350, 357-360, 423, 425, 426
Hollanda Cumhuriyeti 228, 272, 274-277, 321, 359, 423, 425, 426
Hollanda İsyanı 187, 212
Holt, Sir John, Lord Başyargıç 394
Holyband, Claude 167
Holyhead 209
Hooghe, Romeyn de 275
Hotman, François 181
Houghton, John 352, 353, 361, 363

Huguenot 108, 111, 131, 153, 160, 179-186, 197, 208, 243, 351, 418
Hull 307
Huntingdon 209
Huntingdon Kontu, Henry Hastings 308
Huss, Jan 87
Hussit Savaşları 71

I-İ
Innsbruck 26, 138, 141, 193, 205, 206
Interim 155
Isabella, Fransalı 44
Isabella, Kastilya Kraliçesi 81, 82, 83, 126, 135
Isabella, Valois'lı 59
Isselberg, Peter 258
idam 112, 117, 118, 139, 149, 165, 339, 387, 424
İnebahtı Savaşı (1571) 94, 173, 174, 178, 179, 193
İngiliz İç Savaşı 8, 311, 319
İngiltere 19, 20, 27, 28, 35, 40, 42, 44, 45, 53, 57, 59, 74, 93, 98, 105, 106, 128, 131, 133, 135, 137, 145-147, 149, 161, 171, 181, 187, 190, 191, 193-195, 198, 200, 205, 208-210, 213, 226, 230, 237, 241-243, 265-268, 271, 272, 275,-279, 283, 286-290, 293, 297, 303, 305, 318, 331, 333, 334, 351-353, 355, 358-362, 368, 373, 375, 376, 390, 391, 395, 396, 406, 415, 418, 436, 439
İrlanda 188, 200, 209, 267, 411, 418
İskandinavya 78
İskenderiye 62, 65-68, 135
İskoçya 36, 45, 48, 189, 200, 209, 265, 278, 418
İspanya 8, 26, 27, 36, 40, 45, 52, 54, 58, 64-66, 69, 80-84, 109, 126-133, 138, 139, 142, 143, 150, 151, 176, 181, 182, 187, 188, 191, 193-200, 204-207, 213, 214, 230, 240, 243, 263, 274, 284, 315, 318, 341, 432
İsveç 78, 79, 218, 219, 224, 242, 258-264, 332
İsviçre 111

J
James II, İngiltere Kralı 278, 290-295, 360
James VI & I, İngiltere ve İskoçya Kralı 147, 236, 265, 417
Janssen, Jan 230
Jansz, Broer 228, 230, 236, 237
Jayme II, Aragon Kralı 43, 44
Jefferson, Thomas 437
Jerome, St 257
Jersey 208
John 7, 35, 46, 48, 50, 56, 58, 132, 144, 152, 160, 166, 167, 169, 176, 177, 181, 194, 207, 236, 238, 239, 240, 255, 260, 261, 267, 268, 269, 270, 272, 278, 291, 295, 304, 322, 323, 327, 328, 334, 335, 337, 349, 351, 353, 355, 357, 360, 361, 367, 368, 371, 375, 376, 390, 393, 394, 397, 398, 400, 412, 420, 429, 436, 439
John XXII, Papa 56
John, Don, Avusturya 177
John, Burgonya Dükü 46
John George, Saksonya Seçmeni 260, 261
Johnson, Samuel 374, 375, 391, 394, 428
Jonson, Ben 240, 313, 314
Journal de Genève 344
Journal de médicine 327
Journal de Paris 339
Journal des affaires d'Angleterre et d'Amérique 343
Journal des dames 336, 337, 343
Journal des sçavans 324, 325, 326, 327, 329, 343
Journal des spectacles 343
Journal politique de Bruxelles 343, 344
Joyeuse, Kardinal 192
Julius II, Papa 99, 153
Julius III, Papa 129

K
kafe 278, 294, 331
kâğıt 52-54, 76, 126, 198, 294, 299, 349, 363, 366, 399, 439
kahve 278, 279, 292, 361
Kanal Adaları 208
Kara Orman 117, 164
Kara Ölüm 45
Katalan isyanı (1640) 413
Katherine, Aragonlu 127, 167
kâtip 20, 41, 75, 132, 133, 414
Katolik Birliği 133, 160, 187, 191
Kazıklı Voyvoda 90
Keere, Pieter van den 236
Kent 108, 191
kehanet 142, 166
Kew 395
Kıbrıs 176
Kingdom's Intelligencer 286
Kingdom's Weekly Intelligencer 311
Kingston düşesi 395
Kleinhaus, Hans Jakob 226
Knight, Robert 330, 356, 357
Konstantinapolis 56
Konstanz Konseyi 87
Kopenhag 218
korsan 67, 419
Köln 11, 12, 54, 55, 69, 70, 91, 140, 143, 144, 189, 212-217, 228, 230, 233, 307, 434
Köylü Savaşı 163, 164, 165
Krakow 70

Kramer, Henry 117
Kudüs 31, 34
kuruş postası 328

L
La Chapelle, Jean de 285
Lady's Magazine 339
Lady's Museum 339
Lahey 58, 228, 275, 284, 424
lale 274, 346-348, 355
Lambert, Michel 343
Lancashire 147
Langres 114
Languedoc 45
La Rochelle 170, 185, 190, 198, 240-244, 281, 418
Las Casas, Bartolomé de 82
Laud, Başpiskopos William 267, 273
Launay Markisi, Bernard René Jourdan 404
Leeuwarder Courant 426, 428
Legrand, Joachim 285
Le Havre 108
Leiden 18, 78, 79, 98, 102, 109, 152, 164, 168, 180, 234, 271, 275, 284, 345, 370, 423,
Leidse Courant 425
Leipzig 54, 89, 90, 117, 143, 144, 178, 215-217, 224, 261
Lemaire de Belges, Jean 99
Leo X, Papa 100
Lesperon 196
L'Estoile, Pierre de 160
L'Estrange, Sir Roger 286-289, 291, 294, 299
Lettres d'un Suisse 284, 285
Lexington Savaşı (1775) 402
Liège 212
Lille 343
Limoges 36
Lincoln 209
Lindau 112
Linguet, Simon-Nicolas-Henri 342, 343
Linz 264
Lisans Kanunu (1662) 286, 296
Liverpool 47, 297
Lizbon 67, 81, 82, 142, 187, 194, 196, 213, 349, 425
Lloyd, Edward 352
Locke, Thomas 240
Lockhart, John Gibson 376
London Chronicle 374
London Courant 295, 322
London Daily Post and General Advertiser 392
London Evening Post 370
London Journal 370
London Review 376, 377
Londra 7, 8, 13, 18, 28, 32, 33, 36, 38, 45-48, 50-58, 64, 65, 68, 69, 74, 81, 87, 88, 99, 104, 107, 108, 112, 113, 120, 121, 124, 126, 131, 134, 144-148, 151, 161, 162, 166, 167, 171-173, 176, 177, 181, 182, 187, 188, 191, 194, 200, 208-210, 218, 233-238, 241, 243, 266, 268, 273, 278, 279, 286, 287, 291-299, 303-309, 312, 313, 318, 322, 323, 325, 327, 330-334, 336-338, 342, 347, 349-358, 361-364, 366, 368-370, 373-380, 382, 387, 392, 394-402, 406, 409, 411, 415, 417, 422, 429, 436
Loudun 244
Louis II Jagiello, Macaristan ve Bohemya Kralı 90, 174
Louis VI, Fransa Kralı 31
Louis IX, Fransa Kralı 191
Louis XI, Fransa Kralı 47, 48, 98, 207
Louis XII, Fransa Kralı 98, 99
Louis XIII, Fransa Kralı 243, 245
Louis XIV, Fransa Kralı 247, 248, 275, 279-286, 290, 330, 351, 387
Louis XV, Fransa Kralı 341, 387
Lucca 56, 133-135
Ludlow 364
Luther, Martin 70, 76, 84-90, 154, 155, 169, 170, 172, 256, 307
Lüksemburg 198
Lyon 54, 67, 68, 98, 102, 136-138, 153, 176, 178, 180-183, 185, 189, 190, 192, 193, 197, 207, 208, 210, 247, 281-284, 303, 374, 410

M
Maastricht 282
Macaristan 70, 101, 174
Machiavelli, Niccolò 251
Madison, James 403
Madrid 133, 142, 176, 183, 184, 189-191, 196-198
Magdeburg 85, 95, 155, 156, 258, 260, 309
Mai, Miguel 128
Maidstone 108
Mainz 82, 85, 95
Maldon 161
Malleus Maleficarum 117
Malplaquet Savaşı (1709) 283
Malta 143, 176, 200
manastır 9, 32, 40, 196
Mandeville, John de 35
Mansfield, William Murray, Lord, Lord Başyargıç 393
Mantua 250
Marat, Jean-Paul 407, 409, 410, 429
Margaret, Parma Düşesi 200
Margaret, Yorklu, Burgonya Düşesi 47
Marillac, Charles de 127
Marlborough Dükü, John Churchill 298
Marlowe, Christopher 188
Marot, Clément 101
Marsilya 208
Marston Moor Savaşı (1644) 269

Mary I, İngiltere Kraliçesi 106, 171
Mary, Burgonya Düşesi 25
Mary, İskoç Kraliçesi 182
Mary, Medicili 243
Massachusetts 7, 419, 438
Mast, Anthonius 79
Matthias, İmparator 110, 252, 253, 254
Maupeou, René Nicolas Charles Augustin de, Şansölye 341
Maurice, Saksonya Dükü 155
Maurice, Nassau'lu 237
Maximilian, Bavyera Dükü 255, 257
Maximilian I, İmparator 25-27, 49, 95-99, 101, 126, 153, 204, 205
Maximilian II, İmparator 184, 216
Mayorka 52
Mazarin, Kardinal Jules 247, 248, 279-281, 379
Mazarinades 247, 248, 277, 341, 379, 406
Medici 57, 100, 136
Medina del Campo 54
Medina Sidonia, Alonso Pérez de Guzmán 188, 190, 200
Melanchthon, Philip 85, 155
Memmingen 11
Mémoires secrets 342
Mendoza, Bernard de 132, 133, 189, 190, 194
Mercure de France 344
Mercure galant 329, 330, 344
Mercurii Ordinari Zeitung (Münih) 258
Mercurius Aulicus 268-270
Mercurius Britanicus 269, 270
Mercurius Britannicus 239
Mercurius Politicus 272, 273
Mercurius Pragmaticus 270, 272
meteor 80
Metz 156, 261
Meyer, Ilsabe 227, 337
Meyer, Johann 226
Middlesex 369, 392, 394, 395
Middlesex Journal 394, 395
Middleton, Thomas 312
Milano 26, 55, 57, 58, 68, 100, 197, 321
Milford Haven 209
Mirabeau Kontu, Honoré Gabriel Riqueti 409
Mist's Weekly Journal 370
Mohaç Meydan Muharebesi (1526) 174
Molière, Jean-Baptiste Poquelin 330
Molitor, Ulrich 117
Monck, George, Albemarle Dükü 286
Moniteur 406
Monmouth dükü 422
Montaigne, Michel de 362
Monthly Review 373
Montoya, Juan de 127
Morning Herald 436
Morosini, Antonio 62, 135
Moskova 435
Motteux, Pierre Antoine 330
Muddiman, Henry 286-288, 292
Müller, Georg 158
Münih 258, 261
Münster 264

N
Namur 282
Nancy 160, 192
Nantes 208
Naseby Savaşı (1645) 269
Navarra 133
Nedham, Marchamont 269-273, 286, 287, 361, 362, 368
Negroponte 74, 84, 174
Neue Zeitung 88-92, 162
Neuss 12
Newcastle 238, 297, 385
New England 398, 418
Newmarket 147
Newport 397
New York 397, 398, 403, 438
Nice 60
Nieuwe Tijdinghen (Antwerp) 232, 233, 235
Nîmes 197, 247
Norfolk 47
Normandiya 40, 57
North Briton 390, 391, 392
Northumberland 28
Norwich 210, 296, 417
Nostradamus, Michel de 114, 305, 306
Nottingham 297
Nouveau Secrétaire Français 382
Nouvelles de la république des lettres 326
Nouvelles ordinaires 244, 245, 246
Noyer, Anne Marguerite du 386
Nördlingen 70, 164, 165, 219, 262, 264
Nutt, Elizabeth 370

O-Ö
Oates, Titus 291
Observateur anglois 342
Observations de la physique 327
Observator 294
okuryazarlık 323
Oldenburg, Henry 325
Oprechte Haerlemsche Courant 423
Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant 289, 290
Orkney Adaları 193
Orléans 101, 180, 183, 196, 387
Orléans düşesi 387
Osborne 339
Osmanlı İmparatorluğu 78, 92, 136, 173, 174
Osnabrück 264
Ott, David 141, 142
Otuz Yıl Savaşları 141, 158, 217, 224, 226, 231, 233, 242, 252, 256, 257, 311, 313, 337, 439

Overijssel 152
Oxenstierna 262
Oxford 41, 152, 287, 325,
Oxfordshire 147
Oxenstierna, Axel 262
oyun *bkz.* tiyatro
oyun kartı 358
öğrenci 40, 41

P

Paine, Thomas 401
Palos 81
Pamela 383
Panckoucke, Charles-Joseph 342-345, 406
Pannartz, Arnold 75
papirüs 28
Paradin, Guillaume 102
Paris 32, 38, 40, 47, 49, 54-56, 60, 66, 72, 81, 86, 96, 97, 99, 101, 102, 106, 114, 118, 125, 129, 131, 137, 138, 149, 160, 178-186, 189-197, 207, 208, 210, 215, 219, 229, 231, 244-249, 261, 280-284, 287-289, 296, 298, 322, 330, 334, 339-345, 362, 365, 379, 380, 384, 386, 395, 401-407, 410, 411, 428, 432, 439
Paris Antlaşması 401
Paris Parlamentosu 245, 341, 386
Parker, Matthew, Canterbury Başpiskoposu 127, 131, 177, 184, 188, 191, 198, 200, 306, 339
Parliamentary Intelligencer 286
Parma 130, 143, 187, 188, 189, 190, 191, 193, 198, 200, 212
parşömen 30, 52, 53, 76
pasquinad 100, 154
Paston, John 50
Paul IV, Papa 130
Paul's Cross 171
Pavia Savaşı (1525) 103, 105
pazar 11, 13, 46, 51, 54, 61, 99, 113, 146-149, 159, 161, 168, 172, 180, 227, 236, 254, 257, 266, 281, 319, 327, 363, 372, 398, 405, 416, 427
Pecke, Samuel 267
Peenemünde 259
Pennsylvania Gazette 397, 398
Pepys, Samuel 151, 159, 160, 309
Peraudi, Raymond 78, 79, 168
Père Duchêne 407, 409, 411
Perfect Diurnall of the passages in Parliament 267
Peru 196
Peruzzi 39, 53, 57, 58, 59
Peter Abelard 31
Peter the Venerable, Cluny Başrahibi 31
Philadelphia 379, 383, 397, 398, 402, 430, 438
Philip II, İspanya Kralı 104, 128, 130, 141, 142, 176, 177, 183-191, 195-200, 213, 214
Philip IV, İspanya Kralı 226
Philip V, İspanya Kralı 284, 285
Philip, Burgonya Dükü 17, 26
Philip, Hessenli 214
Philosophical Transactions 325, 326, 327, 328
Piedmont 321
Piero di Gieri 39
Pilkington, Piskopos James 304
Pinelli, Agostino 189
Pinzón, Martin 81
Pisa 52, 238, 313
Pitt, William, Chatham Kontu 394
Pius V, Papa 138
Plantin, Christophe 109, 231
Poitiers 36, 40, 196, 197
Poli, Giovanni 133, 134, 137
Politische Journal 340, 341
Polo, Marco 35
Polonya 70, 332
Pomponne, Simon Arnauld de 284
Pory, John 239, 240
Post Boy 296, 318, 352, 357, 358
Post Man 296, 318
posta müdürü 39, 48, 132, 162, 189, 206, 208, 214, 216, 218, 221, 226, 227, 253, 261, 397
posta servisi 25, 26, 28, 30, 68, 211, 215, 221, 264, 283
Potosi 196
Poyaudi, Michael 79
Prag 70, 132, 144, 190, 197, 216, 217, 228, 233, 243, 252-254
Prag defenestrasyonu (1618) 253
Prato 52
Prévost, Antoine François, Abbé 334
Price Courant 351
Prices of Merchandise London 351
Proctor, Samuel 351
Prusya 214, 427
Prynne, William 415
Public Advertiser 361, 362, 392
Publick Intelligencer 273
Publick Occurrences 397
Puebla, Dr Rodrigo Gonzales de 126
Purfoot, Thomas 112

R

Rabelais 103
Racine, Jean 282
radyo 440
Ravenna 223
Ravenna Savaşı (1512) 153
Ravillac, Jean de 41
Read's Journal 369

Reform 14, 75, 79, 86-91, 130, 145, 154, 163, 165, 169-180, 210, 255, 256, 317, 319, 376, 439
Reichs-Zeitungen (Stettin) 259
Reiffenstein, Albrecht 143, 144
Reims 279
reklam 20, 81, 83, 96, 137, 162, 189, 230, 273, 331, 340, 342, 345, 351-353, 356-367, 373, 374, 389, 392, 395, 398, 402
Relation (Strasbourg) 222, 223
Ren 38, 54, 55, 211, 213, 221
Renaudot, Théophraste 244-249, 279, 281, 322, 362, 432,
Requeséns, , Luis de 129
Révolutions de France et de Brabant 430
Rheinhausen 211, 214, 221
Rhode Island 422
Rhône 33
Rialto 62, 138
Ricciardi 134
Richard II, İngiltere Kralı 59
Richardson, Samuel 383
Richelieu, Armand Jean du Plessis, Kardinal 243-247, 261, 277, 279, 281
Ridpath, George 371
risale 14, 17, 77, 79, 86, 93, 94, 98, 101, 102, 111, 112, 114, 115, 144, 149, 155, 223, 228, 230, 234, 237, 243, 247, 248, 251, 254, 255, 267, 271, 275, 276, 277, 285, 287, 295, 303, 315, 317, 318, 320, 321, 341, 353, 357, 370, 375, 378, 379, 401, 405, 406, 411, 418, 423, 425, 427, 429, 433, 434, 435, 438, 439
Robespierre, Maximilien de 407, 409, 431
Rodos 74, 78, 174
Roederer, Pierre-Louis 430
Roersum, Maarten van 104
Roland, Marie-Jeanne Phlippon 407
Roma, Pompeo 137,
Roma İmparatorluğu 27-30, 48, 378
Roman 7, 25, 27-29, 134, 138
Rosier, Bernard du 123, 130
Rostock 226
Rothenburg 70
Rotterdam 425
Rouen 57, 102, 112, 178, 180, 209, 246, 247, 281, 284
Rousseau, Jean-Jacques 343
Royal Society 325
Rudolph II, İmparator 216
Rye, Alexandrine de 264, 337

S-Ş

Sacheverell, Henry 298
Saint-Denis 54
Saint-Gelais, Octavien de 98
Saksonya 69, 70, 143, 260, 263
Salamanca 40
Salem 419, 420
Salmon, Judith 370
Salviati, Antonio Maria 183
Santiago de Compostela 36
Sanudo, Marin 66, 68
Sarazenler 35
Sarpi, Paolo 249, 250, 268
Sassetti, Francesco 136
savaş 45, 70, 91, 93, 96, 101-104, 114, 129, 146, 171, 173, 174, 176, 179, 186, 193, 194, 197-200, 212, 217, 218, 240, 241, 252, 255, 257, 259, 260, 262, 263, 266, 267, 274, 275, 282, 283, 285, 290, 298, 306, 310, 316, 319, 324, 338, 377, 418
Savona 44
Savonarola, Girolamo 100
Savoy 180, 196, 369
Savoy dükü 189, 192
Scanello, Cristoforo 152
Schädlin, Abraham 157, 158
Schiltach 117, 118
Schmalkaldic Birliği 306
Schmalkaldic Savaşı 154
Schön, Edhard 118
Schultes, Hans 143, 158
Schumacher, Paul 115
Scott, Sir Walker 69, 157, 164, 180, 210, 376
Scudamore, John, Vikont 239, 379, 380
Secrétaire à la mode 382
Secrétaire des dames 382
sel 303, 438
Selden, John 160
Sevilla 56, 142, 196
Sewall, Samuel 412, 414, 418-422, 424
seyyar satıcı 145, 152, 161, 162, 370, 371
Sezar, Jül 101, 317
Shakespeare, William 138
Shirach, Gottlob Benedikt von 340, 341
Shirley, James 310-312
Shrewsbury 149, 167, 385
Shrewsbury Kontu, George Talbot 167
Shropshire 364
Sicilya 43, 66
Siena 59
Sigismund, İmparator 65
sigorta 52, 67
Sixtus V, Papa 139, 188
Sneek 425, 426
Snell, George 382
Solebay Savaşı (1672) 275
Somerset 363, 435
Sønderborg 307
Southampton 208
Southwark 35
söylenti 121, 150, 293, 351, 355, 414, 422
Spectator 318, 331-334, 336, 338, 339, 363, 364, 369, 370, 372
Speyer 211
Spickenell, Thomas 161

Spiera, Francesco 304, 305
Spinola, Cristiano 43
Spinola markisi 258
Stafford, Sir Edward 131, 190
Stamford 209, 297
St Andrews 36, 106
Staple of News 235, 313
Stationers Şirketi 242
Steele, Richard 298, 330, 331, 333, 336, 364, 368, 371
Stettin 259
St Germain 245, 248
St Gouard, Jean Ebrard, seigneur de 184
Stieler, Kaspar 316, 317, 321
Stitelmeir, Ambrosius 162
St Paul's Katedrali 33, 46, 47, 303
Strafford Kontu, Thomas Wentworth, 267, 273, 415
Strazburg 91, 95, 118, 204, 219, 221-224, 226, 232
suç 105, 110-112, 117, 118, 164, 167, 298, 309, 367, 386-388, 394
Suetonius 28
Suffolk 275
Surrey 369
Sussex 308, 309, 434
Sweynheim, Konrad 75
Swift, Jonathan 299, 333, 368, 369
Şam 64, 349
şarkı 17, 150-153, 155, 156, 158, 159, 161, 163-165, 232, 347, 414
şiir 35, 80, 84, 280, 330

T
Talbot, William Earl 391
Tanca 151
Tassis 48, 49, 204
Tassis, Alessandro 26
Tassis, Antonio de 189
Tassis, Francesco de 26, 27
Tassis, Janetto de 26
ayrıca bkz. Taxis
Tatler 318, 330, 331, 332, 333, 336, 362
taverna 146, 161, 165, 171
Taxis ailesi 204-207, 210, 211, 214, 261, 264, 337
Taxis, Lamoral von 218
Taxis, Leonhard von 214, 264, 337
Taxis, Raimond de 206
Taxis, Seraphin von 216, 214
tekel 65, 205, 221, 228, 232, 237, 248, 265, 273, 281, 288, 340, 350, 351, 361, 362, 405, 440
televizyon 431, 440
telgraf 427
Temple, Richard Grenville 391
Temple, Sir William 339
Tewkesbury Savaşı (1471) 46
Thames 147, 190
Thurloe, John 272
Ticquet, Madam 386, 387
Tijdinghen uyt verscheyde Quartieren (Amsterdam) 228
Tilbury 191, 193, 194
Tilly, Johann Tserclaes, Kont 258-262, 264, 265, 311
Times 366, 376, 436
Timothy, Peter 400
Tirol 143
tiyatro 18, 106, 280, 323, 333, 339, 364, 395
Toland, John 368
Toledo 26
Torcy, Jean Baptiste Colbert, Marquis de 284, 285
Tordesillas Antlaşması (1494) 82
Torino 183, 193, 380
Toskana 51, 54, 192, 380
Toulouse 56, 190, 218, 281, 410
Tournai 103
Tours 281
Towton Savaşı (1461) 46
Trento 206
Troyes 102, 382
Trumer, Hans 164, 165
Tuke, Sir Brian 208
Tunus 101, 175, 206
tüccarlar 10, 14, 51, 54-58, 62, 64, 66, 69, 70, 104, 127, 137, 140, 141, 148, 180, 181, 211, 212, 216, 219, 348, 350, 380, 382
Türkler 70, 74, 77, 84, 92, 94, 174, 176, 200
Tyburn 339, 387

U-Ü
Ulm 95, 178
Universal Spectator 370, 372
Urbino 132
Urbino dükü 137, 192
Utrecht 275, 360
Utrecht Barışı (1713) 285
üniversiteler 40, 41

V
vaaz 31, 50, 76, 79, 87, 115, 162, 168-172, 420
Valence 247
Valensiya 56, 66
Valladolid 81, 142
Van Dyck, Sir Anthony 265
Vantaggio, Antonio di Bartolomeo del 56
Vásquez, Mateo 191
veba 108, 309
Venedik 26, 39, 40, 53, 56, 62, 64-69, 72, 84, 86, 98, 100, 123-125, 128, 130, 132, 134-138, 140-143, 152, 153, 173, 174, 176-178, 183, 186, 190, 193, 197, 198, 206, 221, 223, 228, 249, 250, 261, 349, 350
Vergennes, Comte de 344
vergilendirme 105, 119
Verhoeven, Abraham 231-235, 237
Verona 97
Versailles 245, 280, 340, 404
Verstegen, Richard 233
Vespucci, Amerigo 83
Vestfalya Antlaşması (1648) 264
Vicenza 97

Villainy of Stock-Jobbers detected 354
Vindolanda 27-29, 43
Virginia 366, 403,
Virginia Gazette 401, 402
Visconti, Filippo Maria, Milano Dükü 68
Visdomini, Francesco 171,
Visé, Jean Donneau de 330
Vitry, Jacques de 35
Viyana 15, 47, 70, 138, 140-144, 175, 178, 183, 206, 213, 217, 219, 223, 233, 243, 254, 255, 261, 357, 374, 434
Voltaire, François-Marie Arouet 343

W
Waldis, Burkard 115, 116
Wales 9
Walkley, Thomas 241, 242
Wallenstein, Albrecht von 259, 262, 264, 307
Wallington, Nehemiah 304, 305, 307, 414-418, 420, 424
Walpole, Sir Robert 19, 299, 322, 364, 389, 391
Walsingham, Sir Francis 181
Wangen 112
Warwick Kontu, Ambrose Dudley 108
Warwick Kontu, Richard Neville 46, 47
Washington, General George 77, 379, 380, 401
Watts, William 311, 343
Weekly Journal 369, 370, 375
Weekly Remembrancer 351
Weesp 360
Weinsberg, Herman 11, 12
Wekelijcke Tijdinghe (Antwerp) 235
Welser 142, 211
Wesel 233
Western Flying Post 363
Westminster 46, 266, 395, 415
Weyer, Johann 118
Whigs 294
Whisperer 336
Whiston, James 351
Whitechapel 416
Wick, Johann Jacob 110-114, 116, 118
Widley, George 168
Wigan 147
Wilkes, John 371, 375, 390-395
Willard, Samuel 412
William IV, Orange prensi 424
William, Orangeli 214
William, Orangeli, sonrasında III. William 275, 295
Williamson, Joseph 287-289, 293, 372
Winkelhofer, Christoph 142
Witt, Cornelis de 275
Witt, Jan de 275
Wittenberg 84–88, 169
Wittstock Muharebesi (1636) 263
Woodfall, Henry 392
Woodfall, Henry Sampson 392
Wolfenbüttel 223
Wolfenbüttel-Braunschweig dükü 223
Wolsey, Kardinal Thomas 132
Worcester 297
Worms 87
Worms Meclisi 87
Wöchentliche Newe Hambürger Zeitung (Rostock) 226
Wöchentliche Zeitung (Hamburg) 226, 227
Württemberg 114, 214

Y
yollar 40, 54, 55, 69, 132, 213
York 46, 166, 269, 290, 294
Yedi Yıl Savaşı (1756-63) 390, 398
Yüz Yıl Savaşları 44, 57, 96

Z
Zeitungs Lust und Nutz 317, 321
zürafa 37
Zürih 110, 112, 115, 178, 180, 254, 261

Haber alma ve bilgi edinme içgüdüsü, insanlık tarihinde oldukça eskiye; hatta bırakın süreli yayını, matbaanın icadından çok daha önceye dayanmaktadır. Sanayi öncesi Avrupa'nın haber dünyası, on sekizinci yüzyılın sonuna kadar tam olarak çok ortamlı bir bilgi alışverişine sahipti: sohbetler, dedikodu, sivil törenler, kutlamalar, vaazlar, resmî bildiriler ve daha sonra baskı çağında broşürler, fermanlar, baladlar, dergiler ve ilk haber sayfaları. 1800'e kadar dört yüzyıl boyunca Avrupa ve dünya çapındaki haber topluluğu, ayrıcalıklı Orta Çağ pazarlarının çok ötesine geçti. Ancak haber dağıtımının temel ilkeleri büyük ölçüde aynı kaldı:

Haber, güncel ve güvenilir olmalıdır.

"Bazı insanlar, gazetelerin ölümü hakkında tahminlerde bulunuyor ve zannımca bu tahminler yanlış. Andrew Pettegree ise bu çığır açan çalışmasında gazetelerin doğumunu araştırıyor. Usta tarihçi, on ülkedeki basının ilk yüzyılları hakkında merak uyandıran kapsamlı bir çalışma kaleme aldı. Gazeteciler ve bu meslekle ilgilenen herkes tarafından okunmayı hak ediyor."

Lord Patten

"Haber medyasındaki bu hızlı değişim anında, Andrew Pettegree'nin yüzyıllara ve üç kıtaya ilişkin bilgi yüklü, geniş kapsamlı araştırması, büyük bir tarih çalışması için çağdaş bir yankı uyandırıyor. Anlattıkları oldukça iç açıcı: insan merakı, özgürlükle yakından ilişkilidir ve kendi yolunu bulmaya meyillidir."

Diarmaid MacCulloch

"Andrew Pettegree, bize Orta Çağ'ın sonundan 18. yüzyıla kadar Avrupa'daki bilgi ve düşünce akışının muhteşem bir yeni anlatısını sundu. Pettegree; posta sistemlerinden taverna sohbetlerine, el yazması ticaret mektuplarına ve periyodik basının ortaya çıkışına kadar her şeyi zengin ve eğlenceli örneklerle ve Avrupa'nın siyasi ve dinî tarihine ışık tutan referanslarla aktarıyor. Zamanımızın iletişim devrimleriyle karşı karşıya kalırken, *Haberin Ortaya Çıkışı*, bu aç bilgi arayışımızda hakikat ve güven konularında temel bir rehber olma özelliği taşıyor."

Natalie Zemon Davis